

Ioan Boros
Memorialistica

Presa Universitară Clujeană

Ioan Boroș

Memorialistica

Studiu introductiv, ediție și note de:

Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Ion Cârja,

Costin Feneșan, Cristian Sabău

Au colaborat: Mihaela Bedecan, Loránd Mádly

**Cartea a apărut cu sprijinul
Administrației Fondului Cultural Național**

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Rudolf Gräf

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

Coperta I: Ioan Boroș - pictură aflată în colecția Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj

***Coperta IV: Ilustrate reprezentând aspecte din peisajul urban al Lugojului în perioada interbelică (piața și biserica greco-catolică, Strada Regele Ferdinand I).
Reproduceri după originalele păstrate la Biblioteca Academiei Române,
Filiala Cluj***

Ioan Boroș

Memorialistica

Studiu introductiv, ediție și note de:

Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Ion Cârja,
Costin Feneșan, Cristian Sabău

Au colaborat: Mihaela Bedecan, Loránd Mádly

Presă Universitară Clujeană

2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ioan Boroș: memorialistica / ed. îngrijită, studiu introd. și note:
Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Costin Feneșan, Ion Cârja, Cristian Sabău. -
Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2012

Bibliogr.;

Index

ISBN 978-973-595-403-1

- I. Leu, Valeriu (ed. șt.; pref.)
- II. Bocșan, Nicolae (ed. șt.; pref.)
- III. Feneșan, Costin (ed. șt.; pref.)
- IV. Cârja, Ion (ed. șt.; pref.)
- V. Sabău, Cristian (ed. șt.; pref.)

281.95(498):282"18/19"(0:82-94)

821.135.1-94

© 2012 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Cuprins

Cuprins	5
Studiu introductiv	7
Notă asupra ediției	91
DOCUMENTE	93
I. Memorii	95
II. Ioan Boroș. Date biografice	261
III. «1935–1936» «Autobiografia lui Ioan Boroș»	283
IV. Testamentul lui Ioan Boroș	299
V. Numirea ca arhiepiscop	311
VI. Corespondență	357
Corespondență cu Francisc Hossu Longin (1903–1926)	359
Corespondență cu primăria Lugoj (1932–1933)	371
Indice de nume	375

Studiu introductiv

Ioan Boroș inedit

Pe cât de puțin cunoscut este astăzi, în istoriografia românească, pe atât de prolific a fost canonicul și apoi arhiereul Ioan Boroș în preocupările sale intelectuale. A ilustrat domenii conexe spațiului ecleziastic, precum istoria bisericească, liturgica și omiletica, dreptul canonic, dar și istoria locală și regională bănățeană și, nu în ultimul rând, publicistica de ziar. Așa cum rezultă din autobiografia sa, a reușit să-și publice o parte dintre lucrări, în timp ce altele au rămas în manuscris¹. Restituirea documentară pe care o propunem este în măsură să întregască profilul intelectual al personajului pe care îl avem în vedere, unul mult mai complex decât lasă să se întrevadă titlurile care au reușit să vadă lumina tiparului în timpul vieții autorului lor. Astfel, materialele de factură memorialistică și corespondența, atât cât s-a păstrat, prezintă un univers intelectual de o mare complexitate, în care regăsim intimitatea gândurilor, proiectelor, aspirațiilor sale, percepția asupra realităților prin care s-a mișcat, precum și informații prețioase de natură să completeze statura intelectuală și „șantierul” de creație al lui Ioan Boroș.

Primul segment documentar și de departe cel mai consistent dintre scrierile sale inedite este reprezentat de *memorii*. Existența acestora este menționată și în testamentul autorului, care afirmă că în arhiva personală pe care o încredințează nepotului său Nicolae Fabian se află și „un ziar domestic neterminat, un „tagebuch”, alături de corespondență familială². Memoriile sunt redactate pe un caiet de forma dreptunghiulară cu dimensiunile aproximative de 260,3/201,3 mm, din cuprinsul căruia pe întinderea a 321 de pagini se aștern însemnările propriu-zise. Aceste însemnări memorialistice acoperă aproximativ 95% din totalul caietului, cu paginile nenumerotate de autor. Referirile la paginația memoriilor, care vor fi făcute în cele ce urmează, sunt rezultatul numerotării manuscrisului odată cu transcrierea acestuia de către editorii prezentului volum³. În vederea definirii corecte a acestor însemnări rămase de la Boroș, am optat pentru termenul de „memorii”, întrucât ni s-a părut mai adec-

¹ Dintre lucrările lui Ioan Boroș apărute în timpul vieții, menționăm (selectiv): *Domnedieesca liturgie a celui dintru sânti părintelui nostru Ioanu Chrisostomu compusă din operele aceluia santu parinte de Ioanu Borosiu*, Gherla, Imprimeria „Aurora” A. Todoranu, 1888; *Directoriu general sau ordul oficiului divin pre anul 1890. Compusu de Ioanu Borosiu...*, Gherla, Imprimeria „Aurora” P. A. Todoranu, 1893; *Ierarchia bisericească sau explicarea ceremonielor sacre prescise la chirotonia gradelor s. ierarhice. De Ioan Boroș*, Gherla, Tipografia „Aurora”, A. Todoran, 1894; *Monografia parohiei românești unite din Timișoara*, Timișoara, Tipărit la Iacob Csendeș, 1907; *Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj*, Lugoj, Editura Tipografiei Naționale, 1927; *Constituția. Societate secretă română în Lugoj 1830–1834*, Lugoj, Tipografia Minerva, Gheorghe Țăran, 1928.

² Ion Boroș, *Testament*, in orig. la Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond „Ioan Boroș”, dosar. 4, p. 8. Documentul cuprinde 13 pagini, redactate în manuscris, cu semnătura olografă a lui Ioan Boroș.

³ Ca stil de redactare, documentul are aspect de jurnal și de memorii deopotrivă; originalul se păstrează în colecția de documente rămase de la istoricul Valeriu Leu.

vat în raport cu conținutul propriu-zis, în pofida faptului că autorul lor le numește în testament „ziar”, expresie prin care erau numit în epocă jurnalele de însemnări ordonate pe zile. Chiar dacă nu lipsesc pagini de tip jurnal, în care notațiile sunt exact încadrate, pe zile, cele mai multe însemnări au aspectul unor memorii redactate ulterior, din amintire sau pe baza unor notițe intermediare. Primele cinci pagini și jumătate conțin reflecții personale, cugetări despre sensul vieții și destinul omului. În continuare, manuscrisul memoriilor face dovada unei încercări neconsecvente de tratare sistematică, în sensul în care autorul individualizează pe alocuri secțiuni și capitole distincte, în care sunt tratate probleme de sine stătătoare sub aspectul conținutului. Astfel, de pe pagina șase, însemnările încep să fie o proiecție a realităților pe care le înregistrează Boroș și se axează pe biografia acestuia. Faptul este marcat printr-o secțiune distinctă față de paginile precedente, notată cu I. și intitulată *Biografia mea*. De pe pagina 10 începe o a doua secțiune, numerotată corespunzător, II., dedicată studiilor urmate de autor: *Pregătirea mea la școli*⁴.

Următoarea secționare tematică a memoriilor se întâlnește pe pagina 102, unde este marcat cu titlul *Ajutoriu de stat*, un capitol ce tratează o problemă distinctă⁵. Paginile următoare sunt și ele împărțite pe paragrafe și capitole de întindere variabilă, după cum urmează: *Cumpărarea casei convictuale* (p. 103), *Chestiunea școalelor diecezane* (p. 107), *Patronatul parohiei Arad din 1896* (p. 108), care prezintă date privind încercarea de obținere a unui intravilan pentru parohia din Arad, din partea patronatului. Pe aceeași pagină 108, sunt redată câteva informații despre înființarea băncii „Poporul” din Lugoj, grupate de asemenea distinct, *Înființarea „Poporului”*⁶.

În finalul paginii 184, este delimitat un nou capitol, de câteva pagini, *Activitatea mea literară*⁷. De la pagina 187 începe un capitol mai amplu, intitulat *Continuare*, în sensul de urmare a însemnărilor cu caracter memorialistic, în care relatează călătoria pe care a întreprins-o în perioada 13–29 iulie 1907 la Carei, continuată apoi pe traseul Baia Mare-Țara Oașului-Ugocea. Aceste însemnări distincte tematic continuă de la pagina 197, sub forma unui alt capitol, *Impresiuni de călătorie*⁸. Pe pagina 218 avem alte notații intitulate distinct, *Sfințirea bisericii din Chizdia*. Între paginile 308 și 314 se găsește o altă secțiune, *Complinirea Episcopiei Lugojului la 1912. Convorbirile cu Episcopul Hossu la mănăstirea Prislopului în luna iulie 1912*; în finalul acestei secțiuni Boroș face o însemnare: „(Aici se termină notițele mele din ziar)”. Urmează de la pagina 315 un grupaj distinct de informații, intitulate *1916*. În fine, de la pagina 317 până la sfârșit (p. 321), avem un ultim grupaj de notații, intitulat *Complinirea nouă a episcopiei din Lugoj. Note*⁹.

Trebuie spus că memoriile nu sunt delimitate în mod riguros, autorul a simțit nevoia să individualizeze din loc în loc, prin marcarea unor secțiuni, capitole sau paragrafe distincte, cu titluri specifice, notațiile făcute. Conținutul memoriilor nu se reduce însă la aceste părți

⁴ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 6–35.

⁵ *Ibidem*, pp. 102–103.

⁶ *Ibidem*, pp. 103–109.

⁷ *Ibidem*, p. 184.

⁸ *Ibidem*, pp. 187–207.

⁹ *Ibidem*, pp. 308–321.

distinct individualizate, ele sunt mult mai variate și constituie la urma urmei expresia nevoii de elaborare liberă, neconstrânsă de canoane, a unor însemnări cu caracter personal. Redactate în limba română, memoriile conțin numeroase pasaje în limba maghiară—fragmente din conversațiile purtate de Boroș cu personaje din administrația locală, comitatensă, și chiar din administrația centrală a statului ungar. Textul menționează în contexte dintre cele mai variate nume de persoane, multe dintre acestea scrise, ca și unele nume de localități, după regulile limbii maghiare. Faptul ilustrează familiaritatea pronunțată a lui Boroș cu cultura și cu limba maghiară, confirmând într-un fel ceea ce mărturisește el însuși în memorii, aceea că și-a însușit cultura și spiritul românesc odată cu studiile de la Beiuș și Viena, prima limbă pe care a învățat-o fiind maghiara. Făcând dovada familiarității cu rigoarea stilului științific, pe care îl practica prin lucrările istorice și teologice pe care le-a elaborat, Boroș vedește și la începutul memoriilor câteva tentative de alcătuire a unui aparat critic, în sensul că formulează unele explicații succinte plasate în note de subsol.

Din seria manuscriselor inedite rămase de la Ioan Boroș, cea mai apropiată de memorii sub aspect tipologic și al conținutului este *autobiografia*. Pe parcursul cercetărilor, am identificat o versiune în limba română și alta în limba maghiară. Autobiografia scrisă în românește se păstrează sub formă de text dactilografiat (șapte pagini) la Muzeul de Istorie și Etnografie din Lugoj și, respectiv, la Arhiva Mitropoliei Banatului, în fondul *Aurel Cosma Jr.*¹⁰. În timp ce versiunea identificată de noi la Muzeul din Lugoj conține doar textul autobiografiei, textul păstrat la Timișoara are anexat și un „memoriu de lucrări”, lista completă a scrierilor lui Boroș, ordonate pe categorii tematice, atât cele tipărite cât și cele rămase în manuscris. În ambele redacții este vorba de același text, dactilografiat, cu corecturi operate de mână, probabil de Boroș însuși. Conținutul prezintă esențializat parcursul vieții și carierei înaltului cleric lugojan, începând cu studiile și continuând cu venirea la Lugoj în slujba episcopiei. Prezintă evoluția carierei bisericești de care a avut parte în dieceza bănățeană, etapi-zând-o în funcție de perioadele de păstorire ale episcopilor sub care a servit. Remarcăm predilecția autorului pentru datarea exactă a momentelor importante ale vieții și carierei, rigoarea și scrupulozitatea cu care citează documentele oficiale prin care a fost numit sau promovât în diferite funcții. Nu lipsesc din textul autobiografic nici conferințele bisericești la care a participat, precum și distincțiile și onorurile pe care le-a primit.

Versiunea în limba maghiară a autobiografiei lui Boroș este, în conținut, mai concisă și mai rezumativă decât textul românesc. Sunt enumerate mai succint momentele importante din evoluția carierei, pe care le distribuie sub forma a nouă paragrafe numerotate distinct. Asemeni versiunii în limba română, și această redacție a autobiografiei citează din documentele care-i prezintă calitățile în baza cărora a fost numit în diferite funcții. În final, acest

¹⁰ Denumirea exactă a acestui document este: *Ioan Boroș. Date biografice*, însemnările sunt, în realitate, „autobiografice”, pentru că au fost scrise Boroș însuși și trimise apoi lui A. Cosma, pentru a-i servi acestuia din urmă la redactarea unui scurt articol-medalion publicat în „Luceafărul” timișorean, 1935, noiembrie 11, pp. 528–529. În original, manuscrisul se păstrează la Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul *Aurel Cosma Jr.*, cutia 4, dosar 9 (însemnările autobiografice, pp. 1–7; *Tabloul lucrărilor mele literare publicate și nepublicate/încă în manuscris*, pp. 8–14). Varianta aflată la Muzeul de Istorie și Etnografie din Lugoj am primit-o prin bunăvoința d-nei Luminița Wallner-Bărbulescu.

text prezintă distincțiile primite, fundațiile de binefacere pe care le-a realizat, precum și „activitatea literară” – o listă sumativă de lucrări, tipărite și în manuscris¹¹.

Testamentul este un alt document inedit din genul memorialistic și autobiografic, rămas de la Ioan Boroș. Originalul se păstrează în Arhiva Mitropoliei Ortodoxe a Banatului de la Timișoara, este un text manuscris, structurat pe trei părți. Prima parte prezintă averea imobiliară, case și terenuri deținute de Boroș în Lugoj și în Carei. În cea de a doua parte este enumerată „averea mobilă” – acțiunile și sumele de bani pe care le avea depuse în diferite bănci. Partea a treia a acestui document începe cu prezentarea obiectelor de aur și argint deținute de Boroș, iar continuarea înfățișează dispozițiile testamentare efective, pe care le împarte cu rigurozitatea care-i este specifică, pe destinatari: membri ai familiei, fundații publice bisericești și persoane din mediul ecleziastic, persoane și familii aflate în diferite grade de rudenie cu testatorul. Un capitol distinct conține precizări amănunțite referitoare la cum trebuie să se desfășoare înmormântarea sa. Ultimul paragraf („Încheiere”) a celei de a treia părți a testamentului nu mai este una de tip nuncupativ, referitoare la averi și bunuri, ci de tip spiritual și mistic, cu mesaje succinte de această factură. Pe lângă acribia personajului, pe lângă rigoarea cu care și-a redactat dispozițiile testamentare, se cuvine a fi remarcată destoinicia cu care și-a administrat și sporit averea de-a lungul vieții și carierei, se cuvine a fi remarcate generozitatea și calitățile filantropice deosebite de care a dat dovadă Boroș, disponibilitatea sa în a face gesturi de binefacere și de solidaritate umană, în consonanță perfectă, putem spune, cu preceptele morale creștine pe care le-a slujit ca om al Bisericii. Acest document prezintă un caz dintr-un ansamblu mai larg de practici pe care le întâlnim la nivelul elitelor române, ecleziastice și nu numai, acumularea de bunuri materiale utilizate pentru susținerea unor ample activități de mecenat cu finalitate social-caritativă și cultural-națională.

Promovarea la demnitatea de episcop constituie un capitol distinct din biografia și cariera lui Ioan Boroș, la cunoașterea căruia volumul de față aduce prețioase contribuții documentare. Anticipată de demersuri prealabile, numirea sa în înalta demnitate bisericească se derulează în linii mari, sub aspect procedural, în lunile noiembrie și decembrie 1922, culminată cu depunerea de către Boroș a jurământului la Nunțiatura Apostolică București în data de 8 decembrie a aceluiași an, pentru ca în anul următor să-i parvină bula de numire, datată 21 martie 1923¹². Dintre materialele documentare care preliminează numirea în înaltul rang ecleziastic, de o reală importanță este scrisoarea datată 26 august 1922, prin care episcopul Lugojului, Alexandru Nicolescu îi cere papei Pius al XI-lea să-l numească pe Boroș în demnitatea episcopală, avansând în acest sens două argumente majore: nevoia de a avea un ajutor în administrarea unei dieceze vaste, care implică un program misionar solicitant, recompensarea meritelor deosebite ale lui Boroș, aflat de 50 de ani în slujba diecezei banatice, în

¹¹ Textul autobiografiei în limba maghiară se păstrează la București, într-o colecție particulară, și numără șase file dactilografiate.

¹² *Ioan Boroș. Date biografice*, în Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul *Aurel Cosma Jr.*, cutia 4, dosar 9, p. 6.

diferite funcții și responsabilități și desfășurând o activitate intelectuală prodigioasă¹³. De mare interes pentru istoria ecleziastică sunt piesele care compun ceea ce în termeni procedurali se numește dosarul „procesului canonic”, aferent numirii în rangul de episcop. Aceste documente, conservate în original la Arhiva Congregației pentru Bisericele Orientale de la Vatican și, în parte, la Arhiva Secretă Vatican, fondul Nunțiatunii de la București, ilustrează părți relevante din biografia și cariera bisericească a celui ales spre a primi înalta numire. Documente precum atestatul de botez și cel de hirotonire ca preot, atestatele de absolvire a studiilor liceale la Beiuș și a celor de teologie la Universitatea din Viena, extrasul din foia matricolă, care completează în mod fericit memoriile, ilustrând rezultatele obținute de Boroș la materiile studiate, curriculum vitae, mărturisirea de credință, chestionarele cu întrebări și răspunsuri care i-au fost aplicate cu această ocazie, declarațiile depuse cu această ocazie de membrii ai clerului superior greco-catolic sau ai Nunțiatunii din București, ilustrează înainte de toate un parcurs de procedură, punând în lumină documentația din care se compune un „proces canonic” precum și formalitățile aferente desfășurării acestuia. Aceste documente particularizează, în același timp, un parcurs de viață, aprofundează documentele de factură memorialistică-memoriile și autobiografia-rămase de la Ioan Boroș. Publicarea acestor documente o considerăm a fi o contribuție prețioasă la istoria ecleziastică, fiind pentru prima dată când conținutul dosarului unui proces canonic beneficiază, la noi, de o restituire documentară care să-l introducă în circuitul științific.

Ioan Boroș a fost, totodată, acuzat de a fi gestionat fraudulos banca „Poporul”, înființată la Lugoj în 1900, pe care a condus-o ca director. Documentația privitoare la această zonă a biografiei sale, anticipată printr-o reclamație înaintată în 1912 de preotul Corneliu Teaha, menționat și în memoriile¹⁴, are în vedere anii imediat următori numirii lui Boroș în treapta episcopatului, 1923–1924. Acuzațiile sunt de această dată instrumentate de Valeriu Giurgiu, directorul băncii „Poporul” și de fratele său, Augustin, avocatul acestei bănci. Afacerea capătă amploare, ia forma unui proces ecleziastic, judecat la Lugoj și apoi la scaunul mitropolitan de la Blaj, constituit ca for de a doua instanță, cu recomandarea ca procesul să se rejudece în prima instanță de către scaunul episcopal de Gherla. Este implicat și Sfântul Scaun, prin Nunțiatura și Congregația pentru Bisericele Orientale, care solicită explicații pe marginea cazului. Corespondența pe care o desfășoară în acest sens episcopul de Lugoj, Alexandru Nicolescu, avansează informații substanțiale, în special prin scrisoarea trimisă în 17 noiembrie 1924 la Congregația pentru Bisericele Orientale¹⁵. Rezultă, astfel, din argumentația episcopului Nicolescu, că problema este în realitate mult mai complicată, că cei doi reclamanți, frații Giurgiu, sunt responsabili de nereguli financiare la banca menționată. Nu intenționăm să detaliem aceste aspecte, ne lipsește de altfel documentația necesară surprinderii întregului parcurs juridic al procesului Boroș-Giurgiu. Am publicat documentele referitoare la chestiune deoarece, în arhivele vaticane citate, ele se găsesc în proximitatea celor care alcătuiesc

¹³ Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, (în continuare: SCCO), *Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926*, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, f. 1r–2r.

¹⁴ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 181.

¹⁵ SCCO, *Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926*, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 6r sq.

procesul canonic aferent numirii lui Boroș la demnitatea de arhiepiscop. Aceste materiale arhivistice pot susține, totodată, o eventuală ipoteză legată de numirea lui Boroș ca episcop: acesta a primit investitura canonică din partea papei, care i-a trimis bula de numire, fără ca apoi să fie și consacrat în funcția episcopală, potrivit prescripțiilor canonice în vigoare. Foarte probabil ca definitivarea numirii sale în funcția episcopală să fi fost blocată, până la finalizarea procesului intentat de frații Giurgiu. Am decis includerea acestor materiale în cuprinsul prezentului volum din rațiuni strict documentare, pentru a conferi un caracter mai amplu și mai variat restituirii pe care o propunem.

Având în vedere preocupările și interesul pentru varii domenii de activitate, Ioan Boroș a purtat o **corespondență** extinsă, cu personalități politice, bisericești și culturale ale timpului său¹⁶, o mică parte dintre acestea puse în circulație de istoriografie, altele inedite, păstrate până în prezent în diferite fonduri arhivistice. Corespondența edită și inedită pe care o cunoaștem în prezent este, în mod incontestabil, doar o mică parte din activitatea epistolară mult mai bogată pe care a desfășurat-o Boroș în cele șase decenii de activitate. Istoricul Gheorghe Naghi a publicat 11 scrisori trimise de Ioan Boroș lui George Bariț, în perioada 1879–1883. Acestea sunt și cele mai timpurii piese epistolare rămase de la Boroș, din câte se cunosc în actualul stadiu al cercetărilor. Aspectele pe care le tratează aceste scrisori trimise către redactorul foilor brașovene, îmbracă o plajă tematică amplă, de la detalii ale vieții bisericești curente din episcopia Lugojului până la probleme de interes general românesc. Astfel, scrisoarea din 13/1 mai 1879 se referă la impactul alegerilor din anul 1872, la fundația Iova și la primirea triumfală pe care i-o pregătesc lugojenii episcopului Mihályi, dacă acesta va vorbi în Casa Magnaților în apărarea intereselor românești. Scrisoarea din 20 mai 1879 menționează primirea entuziastă făcută de românii lugojeni aceluiași episcop Mihályi, în zilele de 15 și 18 mai, în urma discursului ținut de acesta în Casa Magnaților, împotriva introducerii limbii maghiare în școlile românești și laudă, totodată ținuta națională fermă a arhiepiscopului. Scrisoarea datată 27 iulie 1879 conține cazuistică locală, lugojeană, precum problema fundației Iova, vacantarea unui post de canonic în urma morții lui Mihail Nagy; prin aceasta Boroș îl atenționează pe Bariț că i-a trimis prin poșta bani pentru abonamente la „Observatorul”. Aceste aspecte sunt reluate, parțial, și în scrisoarea din 26 ianuarie 1880. Diverse probleme bisericești și naționale regăsim și în scrisorile din 21 februarie 1880, 21 iunie 1881 și 20 octombrie 1882. Scrisoarea datată Zăbrani, 10 decembrie 1882, este cea mai amplă piesă din acest grupaj, publicat de Gheorghe Naghi; în acest document Boroș îi comunică lui Bariț considerațiile sale privind fondurile și fundațiile diecezane, comentarii despre Banat apărute în presa de limbă germană, cea mai mare parte a conținutului se referă la sinodul diecezan de la Lugoj, ținut în 1882, la care Boroș a avut funcția de notar. Formulează considerații și aprecieri deosebit de libere, ca spirit, care amintesc de comentariile foarte personale din memorii, despre dezbaterile din sinod și hotărârile sale finale, raporturile dintre arhiepiscop, relația Bisericii cu națiunea la românii greco-catolici. Aceasta scrisoare pune în evidență existența a două grupuri distincte, la nivelul clerului greco-catolic român, între care se profi-

¹⁶ Sergiu Soica, *Activitatea Bisericii Greco-Catolice din Banat în perioada 1920–1945*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis”, LV, 2010, nr. 2, p. 170.

lează cei care au făcut studii la Roma, mai apropiați de linia „oficială” a catolicismului și mai străini de curentul național din Biserică. În această ordine de idei, despre episcopul Mihályi, Boroș afirmă: „E drept că episcopul nostru e om cu caracter și român de treabă, da tot se cunoaște că a fost în colegiul din Roma”. Următoarea scrisoare trimisă de Boroș lui Bariț este datată 15 mai 1883 și are în vedere aspecte interne din dieceza Lugojului, ca și cea din 4 octombrie 1883. Penultimul document de această factură, în ordine cronologică, este datat 10 iulie 1883 și aduce în discuție relațiile episcopului de Gherla, Ioan Szabó cu mediile guvernamentale maghiare¹⁷.

Correspondența cu avocatul și omul politic Francisc Hossu-Longin de la Deva, se numără printre piesele inedite, care reflectă activitatea epistolară a lui Ioan Boroș, ajunse până la noi. În fondul de corespondență rămasă de la Hossu-Longin, se păstrează 17 scrisori trimise acestuia de către clericul lugojan în perioada 1903–1926. În mare parte, aceste piese epistolare se referă la achiziționarea de către episcopia Lugojului a unui intravilan la Deva, Hossu-Longin fiind implicat ca avocat în demersurile administrativ-procedurale aferente acestei afaceri¹⁸. Câteva scrisori au conținut protocolar, conținând felicitări schimbate între Boroș și Hossu-Longin cu diferite ocazii. Alte scrisori îmbrățișează o problemă diversă, astfel scrisoarea trimisă de Boroș lui Hossu-Longin din Lugoj în 15 decembrie 1909, se referă la ajutorul primit de Boroș de la familia lui Hossu-Longin în legătura cu încercarea canonicului lugojan a găsi un loc de muncă pentru un nepot. Această scrisoare conține un amănunt care frapează, într-un anumit registru, în sensul în care lui Boroș i-ar fi plăcut ca nepotul său să-și fi găsit locul de muncă scontat la Deva, pentru a-i da ocazia să-și îmbunătățească cunoștințele de limba română și să-și consolideze sentimentele românești. Nereușind la Deva, tânărul respectiv a plecat la Pesta, „la o firmă mai mare”. Pentru Boroș însușirea identității cultural-lingvistice și de conștiință românească a fost un exercițiu conștient, asumat în timp, așa cum rezultă și din memorii, în condițiile în care modelul cultural în care s-a născut și a crescut, al familiei și zonei de origine, era puternic marcat de influențe maghiare¹⁹.

Scrisoarea din 6 noiembrie 1911, se oprește ca și precedenta asupra unui aspect tratat pe larg în memorii, raportul lui Boroș cu episcopul de atunci al Lugojului, Vasile Hossu. Boroș îi cere lui Hossu-Longin să afle sursa zvonurilor privind dușmănia dintre canonicul lugojan și episcopul locului²⁰. Prin scrisoarea din 22 mai 1912, Boroș îl anunță pe Hossu-Longin despre intenția de se deplasa la Deva, în calitate de vicar capitular nou ales, cu scopul efectuării unei vizite de curtoazie la autoritățile comitatense²¹. În scrisoarea din 16 decembrie 1922, Boroș îi mulțumește doamnei Hossu-Longin pentru bunele sentimente pe care i le-a arătat

¹⁷ Acest scrisori sunt publicate de Gheorghe Nagy în anexă la studiul intitulat *Correspondența lui Ioan Boroș cu George Bariț (1879–1883)*, apărut în „Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca”, XLII, 2003, pp. 121–139.

¹⁸ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, *Fond personal Francisc Hossu-Longin (1847–1938)*, Dosar nr. 41, scrisorile referitoare la această problemă se păstrează la f. 135r–136r, 137r–138r, 141r–142r, 143r, 145r, 146r–v, 148r, 149r–151r, 152r–153r.

¹⁹ *Ibidem*, f. 157r–159r.

²⁰ *Ibidem*, f. 160r–162r.

²¹ *Ibidem*, f. 163–165.

cu prilejul numirii sale în demnitatea episcopală²². Prin scrisoarea din 13 martie 1926, Boroș dă curs unei mai vechi solicitări a lui Hossu-Longin, trimițându-i acestuia rezultatul investigațiilor de arhivă în legătură cu stabilirea familiei Hossu în părțile banatice²³.

Correspondența canonicului și arhierelui Boroș cu Francisc Hossu-Longin, atâta cât s-a păstrat până astăzi confirmă și detaliază unele aspecte menționate în memorii și, sub aspectul conținutului, se ridică pe alocuri deasupra cazuisticii punctuale pentru a formula considerații de factură mai generală privind situația politică a românilor din Transilvania acelei perioade. Scrisorile trimise lui Hossu-Longin reconfirmă dublul orizont de interes și preocupări ale canonicului unit lugojan, pentru zona bisericească și pentru cea politico-națională românească.

Un grupaj de șapte scrisori schimbate între Ion Boroș și primăria orașului Lugoj în anii 1932–1933, constituie piesele epistolare olografe cele mai târzii rămase de la canonicul și arhierul unit, ajunse până la noi. Această corespondență are ca obiect solicitarea înaintată de Boroș ca primăria să-i acorde sprijin financiar pentru tipărirea lucrării sale, *Repertoriu istoric al Orașului Lugoj*. Lucrarea propusă este prezentată ca fiind una remarcabilă prin informația istorică pe care o conține, referitoare la o perioadă lungă din istoria orașului și a județului Caraș-Severin, 1332–1848, autorul declarând în scrisorile sale către autoritatea locală lugojeană că deține și alte lucrări în manuscris referitoare la istoria locală, precum: „Comercianții și industriașii din Lugoj începând din 1782”, „Trăcutul școalelor și instituțiilor culturale din Lugoj”, „Istoricul și stările din Lugoj. Deținuții politici din 1848–1850”, „Urmele Răscoalei «lui» Tudor Vladimirescu în județul Caraș” și altele²⁴. Răspunsurile date de primăria lugojeană sunt mai degrabă prudente și evazive, fiind invocate de către aceasta situația financiară dificilă și lipsa disponibilităților în acest sens. Din ultima scrisoare din acest grupaj, datată 24 noiembrie 1933, reiese o perspectivă mai optimistă pentru solicitant, care afirmă că a convenit cu primarul Alexandru Bireescu să se tipărească lucrarea menționată în anul următor 1934, când autoritatea locală va mai adăuga încă 15.000 lei la cei 15.000 acordați deja solicitantului în anul precedent²⁵.

Publicarea acestor materiale inedite, memorii și corespondență, este în măsură să repropună istoriografiei și culturii române, o figură complexă, interesantă, pentru care interesul științific n-a lipsit dar a fost mai curând unul parcimonios. Dacă memorialistica lui Boroș a ajuns integral până la noi, corespondența pe care am identificat-o este departe de a fi completă și poate nici cea mai semnificativă în raport cu activitatea epistolară mult mai amplă pe care, incontestabil, canonicul și apoi arhierul lugojan a desfășurat-o. În testament se menționează, astfel, alături de memorii și corespondența de familie, pe care nu am găsit-o însă, pe parcursul cercetării de față. Chiar așa fragmentară și incompletă, corespondența lui

²² *Ibidem*, f. 171r–v.

²³ *Ibidem*, f. 176r–177r.

²⁴ Vezi scrisoarea lui Ioan Boroș către Alexandru Bireescu, primarul Lugojului, din 25 ianuarie 1932, in orig. la Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 1.

²⁵ Celelalte piese epistolare schimbate între Boroș și primăria Lugoj, reproduse în anexa documentară a prezentului volum, a se vedea în *Ibidem*, filele 1–18 passim.

Boroș sau a altora despre el, confirmă și detaliază aspecte din cuprinsul însemnărilor memorialistice și lărgeste, totodată, perspectiva asupra personajului care face obiectul restituirii.

Ioan Boroș și lumea prin care a trecut

Memoriile rămase de la Ioan Boroș, deopotrivă cu scrisorile sale autografe, au o importanță istoriografică deosebită, prin marea diversitate a informației pe care o încorporează, prin caracterul de noutate absolută al numeroaselor detalii pe care le furnizează. Utilitatea și relevanța acestor documente pentru istoria bisericească și, pe un plan mai general, pentru istoria românilor din Austro-Ungaria, se bazează pe cel puțin trei aspecte mai importante. Astfel, în primul rând memoriile restituie un personaj, pe Ioan Boroș, cu biografia și cariera sa, trăsăturile psihologice și de personalitate care fac din el o figură cu totul aparte. Memorialistica este o sursă de primă mărime pentru reconstituirea carierei celui care avea să devină canonic, prepozit și arhiepiscop, pentru reliefarea mai ales a feței nevăzute a liniilor sale de carieră și a proiectelor neîmplinite, a speranțelor și așteptărilor formulate de-a lungul anilor. Memoriile și scrisorile sale oferă de asemenea informații care-i detaliază preocupările intelectuale, dezvăluie câte ceva din vastul său șantier de cercetare, despre lucrările pe care a încercat să le încredințeze tiparului. Alături de orizontul și de anvergura intelectuală, însemnările memorialistice dezvăluie amănunte relevante și termenii în care autorul lor și-a asumat identitatea ca român, o identitate conștient și programatic construită și consolidată în anii de școală și după aceea.

Scriserile memorialistice rămase de la Ioan Boroș sunt de asemenea o sursă neprețuită pentru lumea bănățeană care l-a adoptat și în care și-a trăit cea mai mare parte a vieții. A notat în memoriile sale impresii despre oameni și locuri din Banat, despre relațiile cu personaje din administrația locală și comitatensă, dar mai ales despre relațiile cu ierarhia și cu membri ai clerului din administrația diecezei Lugojului. Aspecte privind raporturile cu episcopii sub care a servit alături de cele pe care le-a avut cu canonicii diecezani constituie, ca pondere, o categorie de informații dintre cele mai prezente în memoriile lui Ioan Boroș.

Nu lipsesc nici informații și referiri la spații și problematici mai largi, astfel regăsim constatări și referiri mai generale despre Biserica greco-catolică română, care depășesc perimetrul episcopiei Lugojului, precum și aspecte care depășesc arealul bănățean, referindu-se la aspecte de mai mare varietate. Volumul mare al acestor însemnări memorialistice, întinse pe 321 de pagini, este dublat de diversitatea și varietatea conținutului precum și de valoarea istoriografică deosebită a informațiilor conținute.

Memoriile sunt, astfel, o sursă de neînlocuit pentru reconstituirea biografiei autorului lor, în special a acelor segmente de viață asupra cărora autobiografia în cele două redacții, română și maghiară, rămase de la Boroș, oferă informații mai puține. Născut la Carei, în 20 octombrie 1850, ca fiu al lui Ioan și Maria Boroș (născută Varga), viitorul cleric al episcopiei Lugojului provine dintr-o familie cu ascendență nobiliară. Tatăl său, Ioan, se originează din „familia nobilă Boroș alias Pap”²⁶. Originea socială nobiliară era și printre români un ele-

²⁶ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 6 sq.; *Ioan Boroș. Date biografice*, p. 1.

ment favorizant, stimulat, al autodepășirii propriei condiții prin școală și prin carierele care se puteau construi ca urmare a accesului la învățătură. Fără a crede că aceasta căpăta forma unui determinism, dorim să menționăm că elitele intelectuale proveneau și dintr-un asemenea segment social, mica nobilime românească, în măsură să susțină prin resurse materiale și printr-o anumită deschidere, proiecte de ascensiune din rândul membrilor ei. Membri ai familiei Boroș s-a așezat de-a lungul timpului în localități precum Carei, Oradea, Vășad, Crucișor, Sălacea, Ciumești, Ciutelec, situate în actualele județe Satu-Mare și Bihor. Autorul memoriilor s-a născut în acea ramură a familiei Boroș care s-a stabilit la Carei. Această conștiință a nobilității de sânge este prezentă și la Ioan Boroș, fapt vădit în memorii prin menționarea originii sale nobiliare, prin datele pe care le oferă în acest sens, nu în ultimul rând prin precizarea pe care o face că prin el, ultimul urmaș de spiță bărbătească din familia sa, familia nobiliară Boroș se stinge.

Atrag atenția, încă de la începutul însemnărilor memorialistice rămase de la Boroș, elementele referitoare la identitatea culturală și lingvistică a mediului său de origine. Astfel, viitorul cleric se naște dintr-o familie mixtă din punct de vedere etnic, tatăl Ioan fiind român, iar mama, Maria Varga, provenea dintr-o veche familie greco-catolică ruteană din Carei. În această zonă, numită în terminologie administrativă maghiară Partium, sau în românește Părțile Ungurene/Părțile Vestice, ne aflăm la extremitatea vestică a blocului românității din Austro-Ungaria, aici amestecul etnic era mult mai pronunțat decât în fostul mare principat al Transilvaniei, iar gradul de multiculturalism și de apropiere a non-maghiarilor de cultura maghiară era mult mai mare, fără ca în baza acestor premize integratoare, conștiința identității originare să dispară. În parohia românească greco-catolică din Carei, vorbitoare în mod curent a limbii române („limbă de conversare”) erau de mai mult timp numai câteva familii. Serviciul liturgic și rugăciunile erau în limba română, în timp ce limba de uz comun în viața de fiecare zi era maghiara. Tatăl său, rămas orfan de mic, fusese crescut în familia de limbă maghiară și confesiune calvină. Tatăl său nutrea însă un sentiment pronunțat al identității românești și atașament față de Biserica greco-catolică, suportul acestei identități. Părinții memorialistului nu vorbeau și nici înțelegeau limba română, Boroș însuși s-a apropiat de aceasta prin rugăciunile pe care le-a învățat, spre satisfacția familiei. Fiind atașată de valorile creștine și de conștiința românească, familia și-a orientat copilul, pe Ioan, penultimul născut, spre studiul teologiei, într-o instituție românească de învățământ, liceul confesional greco-catolic de la Beiuș²⁷. Studiile la Beiuș și, în continuare, cele făcute la Viena, la Seminarul central pentru uniți, i-au dat lui Boroș posibilitatea să facă progrese reale în limba română și să-și asume astfel bazele culturale ale identității românești. Avem de-a face cu un tip de identitate românească propriu acestei regiuni de interferențe etnice și culturale mai pronunțate decât în Transilvania, o identitate pentru stabilirea căreia factorul lingvistic nu este neapărat definitoriu. Această realitate identitară avea un anumit grad de frecvență în comitatul Sătmar, în Hajdu, ca și în alte zone din nord-estul Ungariei. În alți termeni, se poate vorbi și de asimilarea lentă la care fuseseră supuse, voluntar sau involuntar,

²⁷ Constantin Pavel, *Școlile din Beiuș 1828–1928. Cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor*, Beiuș, Tiparul Tipografiei „Doina”, 1928.

aceste comunități, în timp, sub aspect lingvistic și s-a discutat, în istoriografie despre faptul că rutenii, originari din Ucraina Subcarpatică (Podcarpația), stabiliți de secole în aceste părți ale regatului maghiar, se aflau într-un stadiu mai avansat de asimilare, în plan lingvistic și nu numai²⁸. Suntem într-o zonă cu identități multiple, concurențiale, în care părea să se impună identitatea cultural-lingvistică maghiară, care avea de partea sa un model cultural mai atractiv precum și civilizația de tip urban. Acest context etno-cultural complicat a prilejuit formularea unor proiecte cu finalitate în plan ecleziastic și politico-național, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX. Aceste comunități, cu bază etno-lingvistică inițială diferită (ruteni, români), aflați într-un stadiu mai avansat de asimilare lingvistică în direcția limbii maghiare, au constituit un argument important în mișcarea pentru limbă liturgică și episcopie greco-catolică maghiară, finalizată prin înființarea unui vicariat (1875) și mai târziu a unei episcopii, la Hajdudorogh, în 1912. Dacă în plan bisericesc proiectul de instituționalizare a greco-catolicismului de limbă maghiară avea drept corespondent o anumită realitate etnică, sub forma a 50 de parohii în zona Hajdu, vorbitoare în mod prevalent de limbă maghiară, în plan politic problema a fost utilizată prin instrumentalizare de către statul dualist maghiar. Astfel, în componența episcopiei de Hajdudorogh au intrat, la 1912, și parohii asemănătoare sub raport identitar celei în care s-a născut Boroș, în care vorbirea în mod curent a limbii maghiare și bilingvismul nu anulasera (încă) conștiința identității românești²⁹. În asemenea realități culturale și comunitare, specifice în general Europei Centrale, a văzut lumina zilei viitorul canonic și arhiepiscop al Lugojului, Ion Boroș.

În dobândirea formației intelectuale precum și în cariera pe care a desfășurat-o, traseele lui Ioan Boroș au fost cele obișnuite, am putea spune, pentru elita ecleziastică a românilor din Imperiul dunărean al acelei perioade. Înainte de a împlini vârsta legală pentru învățământul primar, a frecventat școala confesională greco-catolică a parohiei natale, Carei, pentru ca în perioada 1857–1859 să urmeze școala normală romano-catolică; în anul școlar 1859–1860 s-a înscris în clasa I gimnazială. Urmează patru clase gimnaziale la gimnaziul călugărilor piariști din Carei. Va urma în continuare, la insistențele părinților, care, după cum spuneam, doreau să-l îndrume spre o școală românească, cursurile „gimnaziului superior” (liceu) din Beiuș. Acestea îi dădeau posibilitatea să devină „preot românesc”, carieră dorită în mod special de mama sa. A absolvit aceste studii gimnaziale prin examenul de maturitate, susținut la Beiuș în 24 septembrie 1869 și promovat cu calificative foarte bune. Conform celor plănuite cu ani înainte, intenția lui Boroș era să continue studiile cu teologia și a încercat să se înscrie la Oradea, unde lui și altor trei elevi de la Beiuș le-a fost refuzat accesul. După promovarea examenului de maturitate s-a transferat la dieceza Lugojului; aici, episcopul Alexandru Dobra, în baza bunelor recomandări cu care venise de la Beiuș, l-a trimis la studii la Viena, la Seminarul greco-catolic central. Pe perioada 1869–1873, Ioan

²⁸ Problematika a fost tratată, între altele, în următoarele lucrări: Cyrille Korolevskij, *Liturgie en langue vivante. Orient et Occident*, Paris, 1955, p. 43 sq.; Ștefan Manciuș, *Granița de Vest*, ediția a II-a, Baia Mare, 1994, p. 93; Aldo Dami, *La Ruthénie Subcarpatique*, Geneva, 1955, p. 11; Paul Magocsi, *The Shaping of a National Identity. Subcarpathian Rus 1848–1948*, Londra, 1978, p. 9.

²⁹ A se vedea mai pe larg în acest sens Cecilia Cârja, *Biserica și politică. Înființarea Episcopiei de Hajdúdorogh (1912)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, passim.

Boroș a fost alumn la Augustineum, ultima etapă de studiu, care va încheia formarea sa intelectuală. Boroș a făcut parte din ultima generație de studenți din Biserica Română Unită, care a apucat să-și finalizeze studiile la Viena, deoarece în 1873 guvernul maghiar decide închiderea seminarului, suprimarea practic a locurilor existente aici pentru români și ruteni și transferul lor la Budapesta.

Memoriile oferă informații de primă mărime despre parcursul studiilor autorului lor, despre atmosfera existentă în școlile de la Carei, Beiuș și Viena, pe care le-a frecventat, despre raporturi inter-eceziastice, despre impactul factorului politic asupra instituțiilor de învățământ în Austro-Ungaria și multe altele. Prin informația pe care o oferă relativ la aspecte de viață școlară, însemnările memorialistice rămase de la Boroș sunt fără egal, se poate spune, ele permițând atât reconstituiri mai tradiționale sub aspect istoriografic cât și abordări mai puțin frecventate la noi, așa cum ar fi viața cotidiană, raporturile între elevi, raporturile elevi-profesori, în instituțiile de învățământ din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Boroș face referire, de asemenea, la o serie de nume de profesori și alumi, congeneri ai săi, mai cunoscuți și mai puțin cunoscuți, fapt care-i sporește valoarea de sursă istorică primară. Documentul pune la dispoziție amănunte prețioase care ilustrează încărcătura identitar-națională existentă în relațiile interetnice din mediile pe care le-a frecventat în perioada anilor de studiu, vizibilă până la nivelul raporturilor obișnuite dintre elevi, în viața de fiecare zi. Sunt la fel de ilustrative informațiile pe care le furnizează referitor la gradul în care autoritățile statului dualist înțelegeau să instrumentalizeze școala, subordonând-o unor scopuri politico-naționale bine precizate. Mutarea la Budapesta, în 1873, a studenților aflați la Seminarul central din Viena, trimiși din diecezele române și rutene din Austro-Ungaria, pentru ca nu cumva aceștia să fie educați „în spirit panslavistic și daco-român”, arată cât de mult conta, în acest secol al naționalismelor, școala în calitate de instrument politic pentru proiecte și strategii ale statului națiune, în cazul de față cel dualist maghiar. Nu în ultimul rând, documentul pe care îl avem în vedere pune în vedere parcursul de studiu al unui tânăr studios, care și-a desăvârșit formația intelectuală prin efort constant, diligență, abnegație, obținând de la o etapă de școlarizare la alta rezultate tot mai bune, concretizate atât în calificativele („calculii”) obținute la evaluări, cât și prin aprecierile favorabile ale profesorilor săi.

Datorită calității narațiunii, apropiată de stilul literar, memoriile pun în lumină traversarea unor spații mentale, a unor universuri între care s-a mișcat autorul lor în perioada studiilor, ceea ce a fost definit în abordări istoriografice referitoare la temă ca „plecarea la școală” sau „traversarea orizontului”³⁰. Plecarea de la Carei, centrul lumii cunoscute până atunci de copilul Ioan Boroș, la Beiuș, pentru a face studiile liceale, drumul făcut apoi, în 1869, la Lugoj, pentru a fi arondat diecezei bănățene și, mai ales, călătoria făcută la Viena, imediat după aceea, sunt inteligibile în această cheie, a părăsirii orizontului natal, „opidul Careiul Mare”, un univers imaginar și sufletesc de care era dealtfel foarte atașat și inserția într-un spațiu străin, dătător de neliniști, unde totul pare a avea la început aparența unei alterități ostile. „Traversarea orizontului”, plecarea la școlile de la oraș însemna, totodată, pe termen

³⁰ Valeriu Leu, *Plecarea la școlile de la oraș sau traversarea orizontului*, in Nicolae Bocșan, Valeriu Leu (coord.), *Identitate și alteritate. Studii de imagologie*, Reșița, Editura Banatica, 1996, pp. 135–148.

lung, pentru tinerii români din lumea rurală a aceluși timp, accesul într-un spațiu de cultură și civilizație superior celui de proveniență.

Carierea lui Ioan Boroș a parcurs, aproape în întregime, treptele unui *cursus honorum* ecleziastic de anvergură, de la oficiul de actuar diecezan, pe care l-a asumat în 1873, la scurt timp după încheierea studiilor, până la funcția de episcop titular, în care a fost investit în anul 1922. În pofida unei constituții fragile și a unei sănătăți mai șubrede, la care face referire în memorii, a avut parte de o viață lungă pe care a petrecut-o în serviciul episcopiei greco-catolice a Lugojului și a culturii române. Memoriile rămase de la Boroș sunt mai grăitoare decât alte surse în legătură cu incidența, favorabilă sau nefastă, a conjuncturilor, a aranjamentelor și strategiilor instituționale și, nu în ultimul rând, referitor la implicarea factorului politic în determinarea coordonatelor unei cariere bisericești. Astfel, încercarea sa de a se înscrie la teologie la Oradea, în iulie 1869, eșuează din motive care nu-i sunt clare, fapt pentru care decide să se transfere în calitate de cleric în devenire, la dieceza Lugojului. A ajuns, în aceste condiții, să studieze la Viena și, transferat fiind la episcopia Lugojului, să servească o întreagă carieră în structurile administrative și pastorale ale acesteia. Deschiderea dovedită de dieceza bănățeană față de Boroș în vara anului 1869, după ce acesta eșuase din motive îndoielnice să intre la teologie în Oradea, se datora și curenților de personal clerical pe care o avea tânără episcopie banatică, care nu împlinise la acea dată nici măcar două decenii de existență. Pe lângă incontestabilele merite personale, câștigate prin studiu și ulterior prin acumularea de experiență în administrația bisericească, succesele ca și neizbutirile din evoluția carierei lui Ioan Boroș, se datorează în mod semnificativ contextului politico-instituțional și agrementului factorilor decidenți.

După absolvirea studiilor la Viena, episcopia de Lugoj îl invită pe Boroș prin hotărârea nr. 1560 din 29 octombrie 1873 să ocupe o funcție de cancelarie, aceea de actuar diecezan. La a doua invitație a episcopiei, exprimată prin hotărârea nr. 1632 din 14 noiembrie 1873, acceptă oferta și pe data de 20 noiembrie sosește la Lugoj, pentru ca din ziua următoare să-și înceapă în mod efectiv activitatea³¹. Reține buna primire pe care i-a făcut-o episcopul Olteanu³² dar și faptul că, la început, oficiul în care fusese încadrat nu i s-a părut atractiv. La fel de neinteresantă i s-a părut inițial postura de preot celib, în raport cu aceea de preot căsătorit. La două luni după instalarea sa la Lugoj, episcopul Olteanu se transferă la dieceza de Oradea. Către aceeași episcopie, în care se născuse, rămăseseră orientate intențiile de carieră ale tânărului Boroș, care solicită, în data de 3 noiembrie 1874, ordinariatului orădean să-l primească în rândurile clerului de aici, fără succes. A mai solicitat odată, verbal, transferul la Oradea, cu același rezultat³³. Între timp la Lugoj fusese numit episcop Victor Mihályi de

³¹ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 36; Ioan Boroș, *Date biografice*, p. 2.

³² Informații succinte despre episcopul Ioan Olteanu, a se vedea în *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș pre Anul Domnului 1900 de la Sfânta Unire 200*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1900, p. 57.

³³ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 47.

Apșa³⁴, care-i conferă lui Boroș, încă nehirotonit, funcția de viconotar consistorial, în 16/8 noiembrie 1875. Consemnarea promovării la această funcție este însoțită, în textul autobiografiei, de un citat din actul de numire, în care sunt menționate calitățile în baza cărora Boroș primise noul oficiu³⁵; reproducerea pasajelor din deciziile care-i marchează ascensiunea în carieră împreună cu comentarii ale presei pe această temă va fi o constantă a textului său autobiografic.

În 25 martie/6 aprilie 1877, cu ocazia sărbătorii Bunavestire, Boroș a fost hirotonit subdiacon și diacon, pentru ca pe 27 mai, de sărbătoarea Rusaliilor din același an, să fie hirotonit preot celib. Relatează că în 1879, displăcându-i atmosfera încordată de la vârful administrației diecezane, candidează pentru parohia Lugoj, rămasă vacantă. Este primul moment din cariera sa, în care acuză deschis că a ratat obiectivul dorit, ca urmare a faptului că a fost blocat de combinațiile rău intenționate ale concurenței, prin care a fost prezentat în mod defavorabil autorităților sub acuza de „dacoromânist”. În 13 noiembrie 1879 a fost numit asesor consistorial³⁶.

Urmează o altă etapă în parcursul carierei sale, anii 1880–1897, în care a funcționat inițial ca administrator și la scurt timp ca paroh în Zăbrani, lângă Lipova. În iunie 1879 această parohie rămâne vacantă prin decesul parohului de până atunci, context în care consistoriul lugojan îl numește pe Boroș prin decizia nr. 1105 din 3 septembrie 1880 administrator interimar la Zăbrani, parohie aflată în primejdie de a fi desființată de către patronatul erarial. Hotărându-se în cele din urmă susținerea pe mai departe a acestei parohii, Boroș va fi numit de patronat ca paroh al acesteia în 30 aprilie 1881, investit apoi prin decizie episcopală în data de 2 iulie. În 1894, capitulul îl recomandă pentru numirea în funcția de canonic, propunere insuficient susținută de episcopul Mihályi, rămasă prin urmare nefructificată. Activează ca preot paroh la Zăbrani timp de 17 ani, până în 1896, când revine la Lugoj, în contextul în care Victor Mihályi se transferase la Blaj ca mitropolit iar în fruntea diecezei bănățene fusese numit Demetriu Radu³⁷. În răstimpul de misiune la Zăbrani, a fost ales președinte al Reuniunii învățătorilor greco-catolici din ținutul Lugojului, funcție pe care a deținut-o până în 1911³⁸.

Episcopul Demetriu Radu l-a numit pe Boroș notar consistorial și secretar episcopal, director al cancelariei diecezane și protopop onorar. Asumă aceste funcții până în 17 noiembrie 1897, fiind în continuare numit de împărat, la propunerea episcopului, canonic prebendat (numire pronunțată puțin mai devreme, pe 22 septembrie). Memorialistul afirmă că la preluarea de către el a oficiilor de secretar episcopal și notar consistorial, administrația diecezană se afla în „mare dezordine”, situație remediată prin efortul constant și sistematic depus de Boroș. În anul 1897, la insistențele lui Boroș, episcopia cumpără o casă cu intravi-

³⁴ Referitor la perioada păstoririi la Lugoj a episcopului Victor Mihályi de Apșa, vezi: Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

³⁵ Ioan Boroș, *Date biografice*, p. 2.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Vasile Marcu, *Episcopul Demetriu Radu. Viața și opera martirului*, Cluj-Napoca, Eikon, 2005.

³⁸ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 86–101; Ioan Boroș, *Date biografice*, p. 2.

lan și grădină, aflată în imediata vecinătate a reședinței episcopale; pe acest teren episcopia va construi ulterior clădirea „palatul somptuos” al școlii normale. În 1898 este numit inspector școlar diecezan, calitate în care vizitează toate cele 84 de școli confesionale câte existau pe cuprinsul episcopiei și ia măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor materiale în care se desfășura învățământul confesional. Rezultatele mai importante ale activității depuse în aceste funcții din administrația centrală a episcopiei sunt, după propria-i consemnare din memorii, obținerea ajutorului de stat pentru preoți, cumpărarea casei convicțuale, rezolvarea litigiului dintre episcopie și patronat în legătură cu intravilanul comunei bisericești greco-catolice din Arad și reglementarea situației școlilor confesionale³⁹.

În 13 septembrie 1898, Ioan Boroș a fost promovat canonic cancelar, iar în 21 decembrie 1901 canonic custode (demnitate în care a fost instalat pe 2 februarie 1902). În anul 1900 a fost numit director al reuniunii de altar pentru înfrumusețarea bisericii din Budapesta pentru episcopia Lugoșului. Ascensiunea în carieră prin parcurgerea acestor trepte ale canonicatului îl determină pe Boroș să renunțe la funcțiile pe care le-a preluat după transferul la de la Zăbrani în centrul diecezan, astfel, în 1900 abandonează oficiul de notar consistorial, în 1901 pe cel de secretar episcopal pentru ca în 1902 să renunțe și la funcția de director al cancelariei diecezane. Pe data de 3 iulie 1903 a fost numit prelat papal. În același an, 1903, în perioada premergătoare transferului lui Demetriu Radu la Oradea, s-a pus problema numirii lui Boroș ca vicar capitular, funcție în care a rămas în cele din urmă canonicul Petru Pop. A inițiat și condus apoi ca director banca „Poporul” din Lugoș, ca un proiect economic românesc și în al doilea rând confesional, care și-a început activitatea la 1 iulie 1900⁴⁰.

Concomitent cu activitatea deșusă în slujba administrației centrale a diezezei banatice, Boroș a participat la o serie de reuniuni importante pentru Biserica Greco-Catolică. Astfel, în 1882, fiind preot la Zăbrani, participă ca deputat ales al clerului la lucrările primului sinod diecezan ținut în episcopia de Lugoș⁴¹. În 1897, ca delegat diecezan și secretar episcopal a participat, alături de episcopul Radu, la conferința episcopatului provinciei mitropolitane române unite, convocată la Blaj, în problema Autonomiei Catolice maghiare⁴². Participă la Blaj la sinodul provincial jubiliar din 1900, dedicat aniversării a 200 de ani de la unirea cu Roma, în calitate de delegat capitular⁴³. A fost numit președinte al comitetului de organizare a festivităților menite să marcheze, în 1903, jubileul aniversării celor cinci zeci de ani de existență ai diezezei Lugoșului⁴⁴. În 1907, ca inspector școlar diecezan, participă la conferința convocată la Blaj în legătură cu școlile confesionale, după promulgarea legii Apponyi⁴⁵. În același an a luat parte, ca delegat diecezan, la conferința inspectorilor școlilor confesionale

³⁹ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 101–108; *Ioan Boroș. Date biografice*, pp. 2–3.

⁴⁰ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 108–141 passim; *Ioan Boroș. Date biografice*, pp. 3–5.

⁴¹ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 99.

⁴² *Ibidem*, p. 109.

⁴³ *Ibidem*, p. 123 șq.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 128, 137.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 168–169.

greco-catolice din provincia mitropolitană românească, convocată la Oradea, în problema statutelor disciplinare și a planului de învățământ⁴⁶.

După începutul noului secol, al XX-lea, cariera lui Ioan Boroș continuă în sens ascendent, astfel, la 27 februarie 1902 a fost numit de episcopul Demetriu Radu ca provicar general episcopal⁴⁷, iar în 24 septembrie 1903 a fost numit asesor consistorial la episcopia din Oradea⁴⁸. În memoriile afirmă că episcopul Vasile Hossu fiind plecat la Roma în pelerinaj, în perioada 17 mai-19 iunie 1908, Boroș conduce dieceza ca provicar, în autobiografie susține însă că Hossu l-a numit vicar general episcopesc în 1910; nu este exclusă o eroare de datare într-una din cele două surse⁴⁹. În 3 august 1911 a fost numit prepozit capitular, instalat fiind pe data de 13 octombrie în această funcție. În perioada 16 mai 1912 – 18 februarie 1913 dieceza Lugojului fiind vacantă în urma plecării lui Vasile Hossu la Gherla, Boroș a condus episcopia bănățeană în calitate de vicar capitular. În 25 decembrie 1912 a fost distins cu ordinul Francisc Iosif, clasa de mijloc cu o stea. Este numit din nou vicar general episcopesc, în anul 1914, episcop diecezan fiind atunci Valeriu Traian Frențiu. În 16 mai 1916 a primit medalia de argint a Crucii roșii maghiare. După transferul la Oradea a episcopului Valeriu Traian Frențiu, în 1921, Boroș va funcționa din nou ca vicar capitular, pe perioada sedisvacanței. Din 1922, după numirea lui Alexandru Nicolescu episcop la Lugoj, Boroș a fost numit vicar general episcopal, funcție pe care o deține până în 18 iulie 1930⁵⁰.

În 1922, Boroș a fost numit episcop titular de Resbiensis, fapt notificat de Nunțiatura Apostolică din București episcopului Nicolescu în data de 15 noiembrie 1922. A depus jurământul canonic la Nunțiatură pe data de 8 decembrie 1922, după care primește bula papală de numire, datată 21 martie 1923⁵¹. În data de 30 decembrie 1922 a fost distins cu ordinul Coroana României în grad de mare comandor, iar în anul următor, 1923, i-a fost conferit ordinul „Rasplata Muncii”, clasa I⁵².

Activ și în spațiul public extraecleziastic, Boroș a deținut o serie de funcții și responsabilități, precum aceea de președinte la muzeul județului Caraș-Severin, din 1918, președinte la secția bănățeană a Comisiei pentru conservarea monumentelor istorice, membru al Astei, membru timp de 32 de ani în congregațiile comitatului/județului Caraș-Severin, de trei ori președinte al acestor congregații. A fost membru în comisiile de la Azilul săracilor, Orfelinatul județean și Spital, Orfelinatul de război precum și „la alte instituțiuni culturale și de binefaceri publice, școlastice”.

Ioan Boroș a desfășurat o carieră de mare densitate și varietate a activităților și domeniilor de interes, întinsă pe durata unui apreciabil parcurs temporal, de aproape șase decenii și jumătate. În reconstituirea acesteia, memoriile și autobiografia („date biografice”) dețin, de departe, ponderea cea mai însemnată sub raportul informației pe care o oferă. Cele două

⁴⁶ *Ibidem*, p. 224.

⁴⁷ *Ioan Boroș. Date biografice*, p. 4.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁹ *Ioan Boroș. Memorii*, p. 231; *Ioan Boroș. Date biografice*, p. 5.

⁵⁰ *Ioan Boroș. Date biografice*, pp. 5-6.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 6-7.

⁵² *Ibidem*, pp. 6-7.

surse nu se repetă însă, în sens mecanic, în ceea ce privește parcursul biografic și de carieră al autorului lor, ele sunt mai degrabă complementare în sensul în care dacă autobiografia oferă datele exacte, memoriile aduc detalii de context și amănunte ce stau în spatele deciziilor care au determinat cariera lui Boroș. Memoriile restituie mai mult decât elementul de simplă factologie, ele oferă detalii prețioase pentru înțelegerea resorturilor unei lumi care se lasă altminteri greu de descoperit din alte izvoare.

La o primă analiză, cariera lui Ioan Boroș a atins toate nivelele accesibile, în epocă, unei persoane dispuse să facă din întâlnirea cu biserica și spiritualitatea o opțiune de viață. A beneficiat de o formație intelectuală încheiată într-una din cele mai bune școli catolice din Europa, care l-a recomandat pentru o carieră de anvergură, într-o perioadă în care procesul de formare a unei intelectualități moderne la românii din Imperiul habsburgic capătă proporții mult mai ample în raport cu jumătatea de secol precedentă. Parcursul carierei lui Boroș s-a întâlnit în mod fericit cu nevoia resimțită de o structură ecleziastică emergentă, episcopia de Lugoj, de curând creată, de a-și forma personalul clerical pentru toate nivelele vieții bisericești. Precizia cu care notează în autobiografie momentele de evoluție ale carierei, cu menționarea documentelor oficiale sau ale consemnărilor din presă care-i evidențiază calitățile și meritele sale, ne dezvăluie un ins deosebit de atent cu parcursul său de viață, un personaj cu așteptări mari de la propria evoluție în spațiul ecleziastic. Memoriile zăbovesc și ele pe larg asupra oportunităților de dezvoltare a carierei, cu deosebire a perioadelor de sedisvacanță, survenite după încheierea perioadelor de păstorie la Lugoj a lui Victor Mihályi de Apșa (1895), Demetriu Radu (1903), Vasile Hossu (1912). Vacantarea scaunului diecezan era considerat de Boroș drept o oportunitate de ascensiune ierarhică, de accederea la demnitatea episcopală, proiect pe care-l ratează succesiv, în contextele menționate, reușind să-l atingă în 1922, când este numit episcop titular (onorific), moment care survine cu întârziere în raport cu propriile așteptări. Memorialistica lui Boroș se pretează, așadar, la o lectură din această perspectivă, ea este relevantă, în alte ordine de idei, pentru împlinirile dar mai ales pentru neîmplinirile de care a avut parte Boroș la episcopia bănățeană. Textul memorialistic poate fi, așadar, „forțat” să vorbească mai mult decât o face în mod explicit, el fiind, în opinia noastră relevant pentru un proiect de carieră deosebit de ambițios, cu obiectivele atinse, în cele din urmă, dar nu la termenele scontate de autor. Asupra acestui aspect vom reveni mai jos, în contextul relațiilor lui Boroș cu lumea bănățeană, de la Lugoj și nu numai, în care s-a integrat după absolvirea studiilor la Viena.

Acesta a fost profilul uman al lui Ioan Boroș, în planurile sale de carieră și, deopotrivă, în preocupările de natură intelectuală, un spirit ambițios, dublat de mare disponibilitate la efort, „strădalnic din fire”, pentru a-și vedea proiectele îndeplinite. Deși i s-au dedicat, periodic, texte care-i evaluează locul în istoriografia și în viața culturală a Banatului și a Bisericii greco-catolice, considerăm că anvergura staturii sale intelectuale a fost insuficient pusă în lumină. Așa cum rezultă din memoriile-jurnal și din însemnările autobiografice, Boroș a dovedit de timpuriu nu doar dragoste pentru învățătură, ci și apetență și disponibilitate pentru activități intelectuale. Din perioada studiilor liceale la Beiuș și apoi la Viena, s-a interesat de istorie și literatură, a dorit să traducă în românește lucrări de referință. Cu colaborări la „Gazeta de Transilvania” și apoi la „Observatorul” și-a început „activitatea literară”-

așa cum numește el, la modul generic, preocupările sale de creație intelectuală originală-în zona publicisticii de ziar⁵³. Rețin atenția comentariile pe care le face pe marginea bibliotecii pe care o avea „societatea literară bisericească” a studenților teologi români de la Viena, a activităților care se desfășurau în acel context, a atmosferei de emulație intelectuală pe care o întreținea printre tinerii studioși vicerectorul Silași⁵⁴. Activitățile desfășurate de studenți în cadrul acestei societăți de lectură nu aveau finalități exclusiv intelectuale, prin cultivarea limbii și aprofundarea literaturii și a istoriei române, aceste manifestări culturale, asemănătoare cu profilul unui cenaclu de astăzi, aveau o semnificație identitară evidentă, într-un climat multiethnic și multicultural precum cel din Austro-Ungaria acelei perioade.

În ceea ce-l privește pe intelectualul matur, pe teologul, istoricul, canonistul și omul de cultură Ioan Boroș, aici sunt necesare reevaluări pentru o justă poziționare a acestuia în istoria culturii și a spiritualității românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din prima jumătate a celui următor. Simpla parcurgere a listei lucrărilor sale tipărite, împreună cu cele rămase în manuscris, anexată la autobiografie, impresionează prin cantitate, vădind un spirit prolific, care s-a dovedit „strădalnic” nu doar în a se achita de obligațiile administrative în cancelaria diecezană, ci și pe tărâmul studiului științific. Beneficia, dealtfel, de o excelentă pregătire intelectuală și se cuvine menționat în acest sens buna cunoaștere a limbii latine, pe care a învățat-o temeinic la gimnaziu și liceu și a aprofundat-o în perioada studiilor teologice la Viena, apoi maghiara și germana, competențe care-i deschideau accesul atât spre fonduri de arhivă, pe care le va vizita constant în decursul carierei sale lugojene, cât și spre diferite domenii umaniste, între care îl interesau în primul rând istoria și teologia. Ioan Boroș a fost un intelectual creativ, rodnic, nezăbavnic în preocupările sale și aici se cuvine să stăruim pentru a sublinia formația intelectuală deosebit de consistentă pe care o deținea, în pofida faptului că nu a susținut doctoratul în teologie. Memoriile conțin amănunte prețioase asupra acestui aspect, astfel, autorul lor, dotat cu o constituție fizică și cu o stare de sănătate mai curând fragile, a dorit să se menajeze, în direcția finalizării studiilor prin doctorat a primit încurajări în primii ani după stabilirea sa la Lugoj, din partea vicarului Ștefan Moldovan⁵⁵. Dincolo de considerentele legate de sănătate, avansează și alte argumente în favoarea acestei opțiuni, faptul că prioritățile pentru dieceza Lugojuului erau date de zona pastorației mai mult decât de cea a științei pure, că episcopia nu oferea teren propice de activitate și perfecționare unui preot cu doctoratul în teologie. Prin aceste aprecieri, Boroș surprinde exact ordinea de priorități a diecezei bănățene, pentru care era mai important, în acei ani, să-și definitiveze organizarea instituțională și administrativă și să creeze un corp clerical capabil de o misiune pastorală eficientă și, mai puțin să exceleze prin cercetări științifice de un înalt nivel academic. Intenția pe care a avut-o la începutul carierei, de a se căsători, l-a îndepărtat, de asemenea, într-o anumită măsură de ideea finalizării studiilor prin doctorat. Însemnările memorialistice rămân însă grăitoare asupra faptului că, în pofida nefinalizării studiilor prin doctorat, a fost animat toată viața animat de un crez intelectual, de curiozitate

⁵³ Ioan Boroș, *Date biografice*, p. 7.

⁵⁴ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 26–27 sq.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 36–37.

și dorință de cunoaștere, de dorință permanentă de a-și perfecționa cunoștințele. În acest sens, afirmă explicit faptul că: „am studiat eu pre cale și cu sârguință privată mai mult decât orișicare altul la depunerea doctoratului și dacă cineva vrea să poate perfecționa și fără doctorat”⁵⁶.

Opera lui Ioan Boroș permite identificarea unor categorii tematice distincte, astfel, între titlurile pe care el însuși le menționează la finalul autobiografiei, se regăsesc, într-o evidentă abundență cantitativă, în primul rând lucrări care au în vedere spațiul ecleziastic și spiritualitatea în ansamblu, încadrabile în domenii precum liturgică, omiletică, drept canonic și disciplină ecleziastică. În legătură cu această arie tematică se înscriu preocupări de istorie ecleziastică, axate în special pe problematica unirii religioase în spațiul bănățean. Pe un al doilea loc, ca pondere, se află lucrări de istorie locală și regională bănățeană, care sunt, în cea mai mare parte, rezultatul unor investigații făcute de Boroș în arhivele zonei, mai ales ale comitatului Caraș-Severin, devenit județul Severin după primul război mondial. Preocupările sale în domeniul istoriei suportă o minimă încadrare cronologică, în sensul în care după Marea Unire este vizibilă o creștere cantitativă a abordărilor sale pe teme de istorie națională românească, localizate în parte în spațiul bănățean sau cu anvergură mai generală. Remarcăm și faptul că, concomitent cu efortul de a-și construi o identitate românească cât mai autentică sub raport lingvistic și cultural, Boroș rămâne toată viața purtător al modelului cultural din regiunea de baștină, axat pe bilingvism și pe disponibilitatea de a se exprima deopotrivă în categoriile culturii române și ale celei maghiare. Faptul este ilustrat în primul rând prin prezența în opera sa a unor lucrări elaborate în limba maghiară, în special texte cu conținut istoric. Nu în ultimul rând, prezența printre manuscrisele sale inedite a unei redacții în limba maghiară a însemnărilor autobiografice este semnificativă pentru această disponibilitate de a interacționa cu zona culturii maghiare.

Lista lucrărilor apărute în timpul vieții autorului lor, deopotrivă cu cele rămase în manuscris, atașată la însemnările autobiografice, constituie un document deosebit de prețios pentru reconstituirea operei lui Ioan Boroș, publicarea integrală a acestuia, în anexele documentare ale prezentului volum⁵⁷, ne scutește de a mai reproduce titlurile și în contextul acestor rânduri. Dorim în schimb să surprindem trăsăturile mai importante ale acestei opere, complexe și variate, după cum spuneam, provenite de la unul dintre cele mai fecunde spirite ale Bisericii Unite românești.

Considerăm, astfel, că Boroș și-a orientat demersul intelectual în funcție de modul în care a apreciat ordinea de priorități a Bisericii sale. Așa cum menționa în memorii, că dieceza Lugojului n-are nevoie de teologi cu doctorat, ci de preoți buni, în mod analog a apreciat că episcopia bănățeană și Biserica Unită românească în general aveau ca principal imperativ în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după înființarea mitropoliei și a noilor episcopii, abordări prin care să-și contureze și să-și afirme identitatea ecleziastică și, în același timp, să-și dezvolte dimensiunea pastoral-misionară și spirituală. Într-o asemenea ordine de idei, Boroș a tratat în mod privilegiat teme de liturgică și omiletică, de disciplină bisericească și

⁵⁶ *Ibidem*, p. 37.

⁵⁷ *Ioan Boroș. Date biografice*, pp. 8–14.

drept canonic, așa cum rezultă din numărul apreciabil de titluri din aceste categorii tematice, menționate în lista de lucrări din care menționăm: *Domnedieesca liturgie a celui dintru sânti părintelui nostru Ioanu Chrisostomu...*, *Directoriu general sau ordul oficiului divin pre anul 1890...*, *Ierarchia bisericească sau esplicarea ceremonielor sacre...*, tipărite înainte de primul război mondial⁵⁸, sau alte lucrări, broșuri sau cărți, precum: *Tatăl nostru*, broșură explicativă, apărută în 1882, *Directoriu sau ordul oficiului divin*, broșură, 1890, *Întregirea rituală*, mss., 47 coli, *Tipic bisericesc pe sărbători cu ținere. Aprobat de Episcopia din Lugoj*, mss, 162 pagini⁵⁹.

Pe lângă lucrările concepute sub formă de cărți, unele publicate, altele rămase în manuscris, este remarcabilă bogăția și varietatea publicisticii de ziar prin care s-a ilustrat Ioan Boroș, numărul apreciabil al publicațiilor periodice la care a colaborat; astfel, conform listei de lucrări, a colaborat la periodice după cum urmează: „Foaia Diecezană”, „Foaia Bisericească” (Blaj), „Foaia Bisericească și Scolastică (Blaj)”, „Sionul Românesc (Lugoj)”, „Unirea” (Blaj), „Cultura Creștină” (Blaj), „Transilvania” (Sibiu), „Drapelul” (Lugoj), „Școala Bănățeană” (Caransebeș), „Preotul Român” (Gherla), „Răsunetul” (Lugoj), „Răsunetul Cultural” (Lugoj), „Krasso Szörényi Lapok” (Lugoj), „Hittudomány Folyóirat” (Budapest), „Semenicul” (Lugoj), „Analele Banatului” (Timișoara)⁶⁰.

Secțiunile: *Manuscrise-lucrări bisericești nepublicate și Alte lucrări*, din lista lucrărilor impresionează prin varietate și prin neatenția deosebită pe care o acordă unor tematici. Se remarcă astfel, un manuscris de 18 coli, *Primația pontificală*, cu mențiunea „neterminat”, precum și articolul *Primația pontificală celebrată de către biserica orientală*, publicat în „Foaia Bisericească” din Blaj, în 1885⁶¹. Este un punct nevralgic al identității Bisericii greco-catolice, asumat de aceasta printre binecunoscutele „patru puncte” florentine, la care aceasta s-a raliat în momentul unirii cu Biserica Romei. Nu întâmplător găsim această temă printre preocupările intelectuale ale lui Boroș, un cleric greco-catolic care și-a realizat pregătirea intelectuală și și-a început cariera în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o perioadă în care primatul papal și infailibilitatea au reprezentat subiecte de dezbatere atât în perimetrul catolicismului cât și în alte medii intelectuale și segmente ale opiniei publice din Europa și din lume. Întrunirea în 1869 a conciliului ecumenic Vatican I, care a făcut din primat și infailibilitate o dogmă, a constituit o reală provocare pentru conștiința catolicității de pretutindeni, prilejuind reflecții și interogații care căpătau adesea expresia unor crize de conștiință. Sunt ilustrative în acest sens, alături de alte opinii ale episcopatului unit la conciliu, intervențiile arhierilor români prezenți la lucrări, mitropolitul Ioan Vancea și episcopul Iosif Papp Szilágyi, care au formulat rezerve față de aceste teze⁶². Problematika prerogativelor

⁵⁸ Vezi supra, nota 1.

⁵⁹ Ioan Boroș. *Date biografice*, pp. 8, 12–13.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 8–14.

⁶¹ *Ibidem*, p. 8.

⁶² Poziția episcopatului unit la conciliu a se vedea în Constantin G. Patelos, *Vatican I et les évêques uniates. Une étape éclairante de la politique romaine à l'égard des orientaux (1867–1870)*, Louvain, Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique, Fascicule 65, 1981; referitor la opiniile exprimate de episcopatul român cu această

pontificale a depășit spațiul lucrărilor conciliare și a vizitat pentru multă vreme, înainte ca și după întrunirea conciliului ecumenic de la Vatican, spațiul reflexiv al intelectualității și a laicului catolic. Nu întâmplător găsim printre subiectele asupra cărora s-a aplecat teologul Ioan Boroș și „primația” pontificală. Departate de a fi un caz singular, tema s-a găsit printre temele de meditație abordate de mulți intelectuali greco-catolici din secolul al XIX-lea, așa cum a fost spre exemplu mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu, care i-a dedicat și el o lucrare, rămasă în manuscris, recent introdusă în circuitul istoriografic⁶³.

Lucrarea *Purcederea Spiritului Sfânt din cărțile rituale*, rămasă în manuscris într-un stadiu incipient (3 coli)⁶⁴, este de asemenea un corespondent în planul reflecției teologice ale nevoii de clarificare identitară a românilor greco-catolici în secolul al XIX-lea, subiectul acesta făcând de asemenea parte dintre punctele „fondatoare” ale unirii ecleziastice îmbrățișate de românii transilvăneni la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului XVIII. Un alt mare purtător de cuvânt al identității greco-catolicismului românesc, mitropolitul Ioan Vancea, cel care reprezentat Biserica românească în contextul dezbaterilor de mare altitudine intelectuală la conciliul Vatican I, a abordat și el problema „purcederii Sfântului Spirit” (Filioque) în teza de doctorat pe care a susținut-o la Viena în 1848⁶⁵. În aceeași ordine de idei a aliniamentelor identitare ale greco-catolicismului se înscrie și textul predicii *Deosebirea de credință între greco-catolici și greco-ortodoxi ținută la sfințirea capelei din Zăbrani*⁶⁶.

Abundența temelor de omiletică, foarte variate în conținutul lor, a unor problematici de teologie de o impresionantă diversitate, sunt grăitoare atât pentru profilul intelectual cât și pentru dimensiunea sufletească și pentru angajamentul spiritual creștin deosebit al lui Ioan Boroș. Întâlnim, astfel, predici și alte lucrări de mai mică sau mai mare întindere, despre om, viață, suflet, moarte și nemurire, despre „arheologia rugăciunii”, despre puterea și folosul rugăciunii, despre semnificația marilor sărbători creștine (Nașterea Domnului, Înviere, Înălțarea Domnului), despre postul Paștilor (Păresimile), despre Sfânta Fecioară Maria, aspecte legate de moravuri: „cumpăt și necumpăt”, despre păcatul beției etc. Între lucrările sale manuscrise sunt menționate, nu în ultimul rând, predicile ținute în biserica din parohia natală, la Carei, în 1871, pe vremea studiilor liceale. Această varietate deosebită a conținutului pune în evidență pe preotul de vocație care a fost Ioan Boroș, maniera disciplinată și responsabilă în care și-a asumat statutul sacerdotal.

ocazie, a se vedea: Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869–1870)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.

⁶³ *Vezi Prerogativele Primatei Pontificale Roman în Biserica Orientală recunoscute*, publicat în Alexandru Șterca Șuluțiu, *Scrieri teologice*, ediție îngrijită, note și glosar: Ioana Mihaela Bonda, studiu introductiv: Ioana Mihaela Bonda și Cristian Barta, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010, pp. 295–359.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁶⁵ Teza se intitulează *Dissertatio Historico-Dogmatica de Processione Spiritus Sancti a Filio*, originalul păstrându-se la arhiva Facultății de Teologie a Universității din Viena; o prezentare succintă a conținutului a se vedea în Ion Cârja, *Biserică și societate în Transilvania în perioada păstoririi mitropolitului Ioan Vancea (1869–1892)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007, pp. 25–26.

⁶⁶ *Ioan Boroș. Date biografice*, p. 14.

Canonicul și mai târziu arhiepiscopul Boroș a manifestat interes și preocupare pentru greco-catolicismul din spațiul bănățean, lucrările sale concentrându-se asupra începuturilor fenomenului, precum și asupra evoluției istorice a unor comunități unite din regiune. În această direcție de interes se înscriu lucrări de prezentare a unor parohii unite bănățene (Lugoj, Timișoara, Ticvaniul Mare, Zăbrani), mănăstirea Prislop, unirea în părțile Severinului, vicariatul Hațegului etc. În „Unirea” de la Blaj a publicat articole despre unirea cu Biserica Romei în părțile Sătmăruului, Banatului și Transilvaniei. Una din cele mai semnificative contribuții în acest sens este reprezentată de colaborarea, deosebit de consistentă a lui Boroș la Șematismul istoric la Diecezei Lugojului, publicat în 1903. A văzut lumina tiparului o și istorie monografică a parohiei greco-catolice Timișoara⁶⁷.

Investigarea istoriei Banatului a fost de altfel o direcție de cercetare favorită pentru Boroș, urmând îndeaproape interesului pentru problematici din sfera teologiei. A cultivat o îndelungă și consecventă familiaritate cu arhivele locale, favorizat și de condiția de poliglot, acestea l-au determinat să adune informație și să scrie. A fost tentat de variate perioade și problematici istorice, cele mai semnificative contribuții le-a dedicat însă secolelor XVIII și XIX, istoriei provinciale moderne. Alături de istoria ecleziastică, a fost atras și de alte domenii, precum istoria culturală și politică a spațiului banatic. Între subiectele abordate în lucrările sale figurează: diferite aspecte ale istoriei Lugojului (societatea secretă „Constituția”⁶⁸, revoluția pașoptistă⁶⁹, Eftimie Murgu și Lugojul, evoluția istorică a orașului, instituțiile culturale și binefacere din oraș), evoluția școlilor românești din Banat, istoria politico-ecleziastică a Beiușului în secolele XIII-XV, ecurile răscoalei lui Horea și ale Revoluției conduse de Tudor Vladimirescu în județul Caraș-Severin, evoluția și istoria administrației comitatului/județului Caraș-Severin, istoria diferitelor comunități etnice din județ (evrei, maghiari), războaiele austro-turce din secolul al XVIII-lea, istoria diferitelor familii din județul Caraș-Severin (Vancea, Hossu) etc⁷⁰. Esența demersului istoriografic întreprins de Boroș pe teme de istorie bănățeană constă în mod prevalent în introducerea de informație arhivistică în circuitul științific, dar și în centrarea interesului pe teme preferate, așa cum am văzut, ca de pildă istoria Lugojului și a județului Caraș-Severin, revoluția pașoptistă în Banat, istoria învățământului ș.a.m.d. Nu în ultimul rând, a fost un colaborator important al *Enciclopediei Române*, publicate la Sibiu între 1898–1904, pentru care a redactat 130 de articole⁷¹. Considerăm că vastitatea subiectelor abordate de Boroș ar merita un demers analitic special, din perspectiva istoriei istoriografiei, imposibil de realizat în limitele textului de față, care să pună în evidență concepția, metoda, influențele exercitate asupra scrisului istoric practicat de clericul lugojan.

Ioan Boroș a fost tentat și de investigații cu caracter arheologic, înainte și mai ales după Marea Unire când, pentru o vreme, a fost numit președintele secției bănățene a Comisiei

⁶⁷ Ioan Boroș, *Monografia parohiei românești unite din Timișoara*, Timișoara, Tipărit la Iacob Csenedeș, 1907.

⁶⁸ *Constituția. Societate secretă română în Lugoj 1830–1834*, Lugoj, Tipografia Minerva, Gheorghe Țăran, 1928.

⁶⁹ *Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj*, Lugoj, Editura Tipografiei Naționale, 1927.

⁷⁰ Ioan Boroș, *Date biografice*, pp. 8–14 passim.

⁷¹ *Enciclopedia Română*, I-III, Sibiu, 1898–1904.

pentru Conservarea Monumentelor Istorice și tot de atunci „președinte al muzeului județului Caraș-Severin”. A fost ales și membru al secției istorice a ASTREI⁷².

Merită a fi menționată, la capătul acestui scurt excurs istoriografic pe marginea operei lui Ioan Boroș, o scurtă însemnare manuscrisă făcută la finalul textului dactilografiat al memoriilor, care scoate în evidență viziunea geopolitică de largă respirație de care era animat canonicul și arhiereul lugojan. Însemnarea se referă la corespondența și tratativele purtate între emigrația post-pașoptistă maghiară, poloneză și română în vederea realizării unei confederații dunărene. Boroș menționează că este vorba de simple notițe, nesistematizate și nepublicate, exprimând în final o considerație asupra actualității pentru vremea sa a proiectului formulat în perioada post-pașoptistă: „Chestia chiar este actuală ca Confederație economică”⁷³.

Memoriile-jurnal și însemnările autobiografice, împreună cu piesele de corespondență ne prezintă fațete variate ale acestei personalități de excepție, care a fost canonicul, arhiereul și omul de cultură Ioan Boroș. Nu lipsesc, astfel, informații care permit punerea în evidență a opțiunilor sale politice, chiar dacă n-a dorit explicit să se manifeste în planul vieții politice din Austro-Ungaria. Boroș a realizat, încă de la începuturile carierei sale, că viața bisericească a românilor din Austro-Ungaria este influențată de evoluția raporturilor Biserică-Stat și de politica ecleziastică a regimului. Tânărul Boroș se întâlnește la modul brutal cu impactul unei anume politici când, în 1869, la terminarea liceului din Beiuș, dorește să se înscrie la teologie la Oradea. Va constata că, alături de alți colegi, nu este acceptat și subscris la posibila explicație potrivit căreia absolvenților de la Beiuș li s-a blocat accesul la studii în Urbea Mare tocmai ca o expresie a dorinței autorităților de a sancționa comportamentul naționalist al elevilor români beiușeni, în contextul maielului din vara anului 1869. Aflat în slujba eparhiei unite din Banat, Boroș a realizat impactul și greutatea pe care-l avea factorul politic în numirea episcopilor. Un regim ca cel dualist, care practica subordonarea Bisericii față de Stat și care utiliza la maxim dreptul de placet regal, dorea să controleze îndeaproape numirile în funcții ecleziastice de episcopi și nu numai, cu atât mai mult în cazul românilor, pentru care instituția ecleziastică a continuat să dețină o puternică încărcătură identitară și în plan etnico-național. În contextul sedisvacanțelor la episcopia Lugojului a asistat și s-a implicat el însuși în scenarii și aranjamente menite să favorizeze un candidat sau altul la scaunul diecezan. Așa cum vom arăta și mai jos, n-a fost un participant neutru și dezinteresat în aceste contexte, având el însuși propriile aspirații și proiecte de carieră pe care dorea să le vadă îndeplinite. A realizat că mediile guvernamentale pot fi sensibilizate prin intermediul admi-

⁷² Preocupările sale arheologice sunt evidente și în studiile publicate: Ioan Boroș, *Inelul sau veriga de aur de la cetatea romană Tibisc*, în „Răsunetul cultural”, 1926, nr. 36; *Veriga de aur găsită la „Tibiscum” (Jupa)*, în „Analele Banatului”, II, 1929, fasc. 3, pp. 103–104. Despre implicarea lui Boroș în cercetarea arheologică, vezi: C. Răileanu, *Reevaluări inedite ale cercetărilor arheologice de la Tibiscum-Jupa*, în „Mitropolia Banatului”, XXIX, 1979, nr. 1–3, pp. 108–1926; C. Timoc, *Un document inedit referitor la cercetările arheologice de la Tibiscum-Jupa din perioada interbelică*, în „Patrimonium Banaticum”, I, 2002, Timișoara, pp. 175–178; Călin Timoc, Carmen Timoc, *Despre activitatea arheologică de la Tibiscum (Jupa) a părintelui Ioan Boroș*, în vol. *Societate și civilizație în Banatul istoric*, Timișoara, 2003, pp. 299–303.

⁷³ Ioan Boroș, *Date biografice*, p. 14.

nistrației comitatense, cu care a reușit în cea mai mare parte să aibă raporturi apropiate. A dorit, cu alte cuvinte, funcția episcopală, la Lugoj, chiar și la Gherla după moartea lui Ioan Szabó, în 1911, și a realizat că faptul este posibil numai dacă reușește să obțină acordul factorului politic (în principal al Ministerului de Culte de la Budapesta).

Boroș surprinde în însemnările sale și un alt tip de politică, cea națională, oferă în memorii și în corespondența sa cu Francisc Hossu Longin informații importante privind participarea românilor la viața politică din statul dualist maghiar. În memorii descrie pe larg, începând de la pagina 153, atmosfera în care s-au desfășurat alegerile pentru parlamentul maghiar, în Lugoj și în alte cercuri din comitatul Caraș-Severin, în primul deceniu al secolului XX. Sunt prezentate informații numeroase și deosebit de interesante pentru reconstituirea atmosferei electorale, împreună cu date privind implicarea puterii centrale în desfășurarea alegerilor, modul de organizare a forțelor pe plan local, situația românilor. N-a lipsit nici eventualitatea de a candida pentru dietă, cu program guvernamental. Comentează cu satisfacție fazele și momentele în care românii reușesc prin solidaritate și acțiune conjugată să aibă câștig de cauză⁷⁴. În scrisoarea trimisă lui Francisc Hossu-Longin, cu data 27 mai 1906, Boroș reia unele comentarii din memorii, scoțând în evidență, între altele, contextul electoral ostil în care se mișcau românii în comitatul Caraș („La noi nescari jidovi ortăciți acuma cu cei de la Comitat forțează nimicirea alegerilor românești [...]”), solidaritatea românească cu ocazia alegerilor, perspectivele pentru alegerile care se apropiau⁷⁵. Memorialistica lui Boroș împreună cu piesele de corespondență aferente sunt, astfel, surse prețioase și pentru istoria mișcării naționale românești și, pe un plan mai general, pentru istoria vieții politice din Ungaria dualistă de dinaintea primului război mondial.

Banatul în ipostaza sa ecleziastică și laică se regăsește pe spații largi în memorialistica lui Ioan Boroș. Astfel, o primă categorie de conținut de această factură este reprezentată de episcopii Lugojului, sub conducerea și în colaborare cu care Boroș și-a desfășurat cariera în eparhia unită bănățeană. Primul episcop al diecezei lugojene cu care Boroș s-a intersectat a fost chiar Alexandru Dobra, cel dintâi episcop al acestei eparhii⁷⁶; la acesta se prezintă Boroș, ca proaspăt absolvent al școlilor de la Beiuș, în septembrie 1869, spre a fi recomandat din partea diecezei banatice în vederea continuării studiilor la Augustineum sau Barbareum (Sf. Barbara) de la Viena. După terminarea studiilor în capitala imperiului dunărean, Boroș revine la Lugoj, în 1873, unde își începe cariera bisericească în calitate de actuar la cancelaria episcopală. Episcopii Lugojului sunt favoriții însemnărilor operate de Boroș în jurnalul său, asupra lor stăruie în mod special autorul, pe seama lor pune adesea atât împlinirile cât și dezamăgirea și frustrările sale. La venirea în Lugoj, după terminarea studiilor vieneze, Boroș își începe cariera sub păstoria lui Ioan Olteanu, aflat până în 1874 în fruntea diecezei bănățene, înainte de a se transfera la Oradea. Parcursul de carieră al lui Boroș la Lugoj se desfășoară în continuare sub păstoria succesivă a următorilor episcopi: Victor Mihályi de Apsa

⁷⁴ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 153 sq.

⁷⁵ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, *Fond personal Francisc Hossu-Longin (1847-1938)*, Dosar nr. 41, f. 149r-151r.

⁷⁶ A se vedea: Nicolae Bocșan, Camelia Vulea, *La începuturile episcopiei Lugojului. Studii și documente*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.

(1875–1895), Demetriu Radu (1897–1903), Vasile Hossu (1903–1912), Valeriu Traian Frențiu (1912–1922) și Alexandru Nicolescu (1922–1936). Ultimul dintre aceștia nu se regăsește în însemnările jurnalului, care se oprește în anul 1918. Jurnalul prezintă, de o manieră aparte, considerații despre fiecare episcop cu care a coabitat și colaborat Boroș la centrul diecezan din Lugoj, restituie aspecte relevante referitoare la fiecare episcop în parte. Cu toate acestea, în descrierile pe care le face tuturor arhieriei sub conducerea cărora a servit la Lugoj, Boroș se oprește asupra unor aspecte comune, care se regăsesc în portretele tuturor. Astfel, un aspect din această categorie este poziția episcopilor în raport cu mișcarea națională română, pe de o parte, în raport cu autoritățile comitatense și cu mediile guvernamentale maghiare pe de alta parte. Boroș se dovedește a fi, astfel, deosebit de atent la conotația națională a faptelor contemporanilor săi, în special la semnificația politico-națională a gesturilor episcopilor.

În aprecierile formulate în jurnal, episcopul Victor Mihályi figurează printre arhieriei cu atitudinea românească cea mai răspicită dintre toți episcopii sub care a servit Boroș, în special ca urmare a atitudinilor curajoase adoptate de Mihályi în favoarea drepturilor Bisericii sale și a școlilor confesionale românești, în dezbateră din parlamentul maghiar precum și pe lângă autoritățile locale. Nu în aceeași lumină apar și succesorii săi, Demetriu Radu și în special Vasile Hossu și Valeriu Traian Frențiu, aceștia fiind caracterizați, în aprecierile lui Boroș, de o orientare foarte clar pro-guvernamentală, cel mai avansat în această direcție fiind Vasile Hossu, despre care Boroș spunea că practică un dublu discurs și că manifestă angajamentul filo-maghiar cel mai pronunțat. Sunt semnificative, pentru lumina în care este prezentat Hossu, comentariile pe marginea participării acestuia la sfințirea bisericii din Chizida și la vizitația canonică a parohiilor din zonă, ocazionată de eveniment; întâlnim în acest context afirmații precum: „Totă procedura Episcopului era o vădită slăbiciune de a se valora ca român”⁷⁷.

În notațiile jurnalului regăsim apoi numeroase alte aspecte privitoare la activitatea și prestația arhieriei lugojeni, referitoare la maniera de administrare ecleziastică, la modul de administrare și cheltuire a resurselor și multe altele. Jurnalul viitorului canonic și arhieru nu-i scutește însă de aprecieri care trimit la latura umană, de caracter, a acestora. Aceste aprecieri, încărcate în mod inevitabil cu o puternică dimensiune subiectivă, conferă sursei caracterul neformal și mai apropiat de dimensiunea umană decât alte izvoare memorialistice greco-catolice. Referiri la favorurile făcute de arhieriei rudeniilor acestora, la viciile pe care le aveau (consumul de alcool, în cazul lui Ioan Olteanu, relații suspect de apropiate cu unele doamne, în ceea ce-l privește pe Demetriu Radu), fac din jurnal o sursă istorică aparte, a cărei credibilitate însă, pentru aceste aspecte, este discutabilă și de aceea se impune coroborarea sa cu alte documente referitoare la perioadă.

Jurnalul lui Boroș este mărturia angajamentului total în slujba Bisericii greco-catolice și a idealului de emancipare culturală și politico-națională românească. Documentul este totodată cronică derulării unui destin croit la intersecția domoală sau conflictuală cu alte destine umane, astfel, în această perspectivă ne apare o a doua categorie de conținut și de realități

⁷⁷ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 218–221.

ecleziastice bănățene din memorialistica lui Boroș. Este vorba de personalul clerical din cadrul episcopiei, canonici în special, cu care Boroș a interacționat în nenumărate rânduri. Nume de canonici precum Mihail Nagy, Andrei Liviu, Ioan Madincea, Petru Pop, Beniamin Densușanu, Mihail Perian, apar frecvent în notațiile textului pe care-l avem în vedere. Așa cum precedează și în cazul episcopilor, Boroș nu se limitează la a le înregistra faptele, într-un mod neutru și obiectiv, ci le însoțește permanent de judecăți de valoare formulate pe marginea acestora. Mai mult, jurnalul formulează aprecieri și în direcția caracterului și a conduitei personale, publice și private, a coabitantilor și colegilor lui Boroș de la episcopia bănățeană, epitete care se regăsesc în formule și caracterizări precum „bun”, „rău”, „cinstit”, „generos”, „lipsit de onestitate”, „cărțar” (cartofor), „bețiv”, „curvar” ș. a. m. d. Cel mai vizat de registrul negativ al aprecierilor de această factură a fost canonicul Ioan Madincea, care apare potrivit notațiilor memoriilor-jurnal drept dușmanul cel mai învetat al lui Boroș.

O altă categorie de realități bănățene, surprinse în izvorul memorialistic semnalat, provin de la nivelul local al vieții comunitare din regiune, sunt informații despre parohii și preoți, despre satele bănățene pe care le-a cutreierat, redade cu același simț al detaliului și cu atenție pentru elementul de specificitate. Dintre informațiile de această factură, ponderea cea mai însemnată o ocupă datele referitoare la parohia Zăbrani, unde Boroș a funcționat ca preot paroh timp de 17 ani, cu începere din anul 1880. Misiunea sa la Zăbrani s-a încheiat cu bune rezultate nu doar sub aspect pastoral, ci și cultural, Boroș redactând o monografie a acestei localități. De asemenea, Boroș s-a dedicat în perioada în care a funcționat la Zăbrani activității de cateheză, a încercat de asemenea să dea vieții religioase un caracter mai profund și mai sistematic, implicându-se în coordonarea pelerinajelor la sanctuarul de la Maria Radna, loc tradițional de pelerinaj pentru catolicii din Banat și Parțium, și nu numai. Boroș a efectuat numeroase vizitații canonice, cu deosebire în ultimii ani ai veacului al XIX-lea și începutul celui următor, după întoarcerea sa la centrul diecezan. Era interesat de starea școlilor confesionale românești din Banat, despre care informațiile nu lipsesc în paginile jurnalului.

Jurnalul lui Boroș reprezintă, incontestabil, o sursă de o valoare considerabilă pentru istoria realităților ecleziastice și sociale ale Banatului, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului XX. În pofida caracterului divers și deosebit de variat al realităților surprinse, jurnalul este și mărturia unui proiect de carieră neîmplinit sau, în orice caz, neîmplinit în orizontul de timp scontat. Atenția sursei își centrează caracterul cel mai subiectiv al observațiilor pe zona episcopatului unit bănățean, în legătură cu arhieriei Lugojului se înregistrează încărcătura de cea mai pronunțată subiectivitate a însemnărilor din jurnal. Practic, în derularea succesivă a episcopilor sub care a servit, Boroș și-a făcut propriile planuri de carieră, ambiționând el însuși la funcția episcopală, funcție pe care o va primi târziu și cu titlul oarecum compensator, după primul război mondial.

Memorialistica lui Ioan Boroș ne introduce într-o zonă complicată, deloc ușor de accesat de investigația istoricului, aceea a anatomiei puterii din spațiul ecleziastic. Deși mărturisește lipsa de interes pentru funcția de episcop, credem că Boroș nu este sincer, cititorul însemnărilor trebuie să înțeleagă tocmai contrariul. Atenția deosebită cu care a tratat perindarea arhieriei Victor Mihályi, Demetriu Radu și Vasile Hossu la conducerea episcopiei Lugojului

lui, planurile și speranțele pe care și le face cu aceste ocazii, lasă să se întrevadă că și-a dorit o asemenea postură și că a sperat că se va concretiza de fiecare dată când scaunul diecezei banatice rămânea vacant. A încercat de fiecare dată să-și creeze culoar favorabil, uzând de relațiile personale pe care le avea cu administrația comitatensă, pentru a obține o decizie favorabilă lui din partea mediilor guvernamentale de la Budapesta. În acest punct, memoriile lui Boroș sunt similare cu „ziarul” lui Victor Mihályi de Apșa, ambele înregistrând demersuri ale autorilor pe lângă autoritățile guvernamentale maghiare, în vederea obținerii respectiv validării unei funcții episcopale⁷⁸. Obținerea agrementului factorului politic central era, în mod evident, determinant pentru acederea la funcție. Însemnările lui Boroș sunt mai relevante decât alte surse, nu în ultimul rând de factură memorialistică, rămase de la elita bisericească a secolului al XIX-lea, pentru ceea ce însemna în epocă drumul spre putere. Rezultă, astfel, că demnitatea ierarhică în episcopiile române se decidea în cabinetele ministeriale din capitala maghiară, în primul rând la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică. În condițiile în care regimul dualist dorea să controleze îndeaproape numirile episcopale pentru a se asigura de loialitatea și orientarea „patriotică” a arhierilor români, candidații la aceste funcții se aflau în dificila postură de a trebui să ofere loialitate autorității de stat și, totodată, de a rămâne credibili și în raport cu așteptările propriilor enoriași, așteptări care nu erau numai de natură spirituală, ci și politico-națională. În pofida creșterii în importanță a intelectualității laice la nivelul de conducere al mișcării naționale românești din Austro-Ungaria, episcopii continuă să-și păstreze până târziu, la începutul secolului XX, calitatea de „lideri ai națiunii”. Memoriile lui Boroș prezintă informații deosebit de valoroase despre aceste multiple conotații ale puterii din zona ecleziastică și despre relațiile sale cu puterea politică de stat, sub a cărei presiune constantă s-a aflat în perioada la care se referă însemnările cercetate.

Jurnalul lui Boroș este centrat pe persoana sa și pe spațiul Banatului, în primul rând pe realitățile ecleziastice ale regiunii. Nu lipsesc însă nici informații de natură mai generală privitoare la Biserica Unită ori la comunitatea românească din imperiul dualist în ansamblul său. Dintre momentele care-i prilejuiesc considerații și referiri care depășesc arealul Banatului se numără călătoria pe care o face în perioada 13–29 iulie 1907, la Carei, pentru a-și vizita rudele, de unde continuă apoi „în părțile de la Baia Mare, Țara Oașului și o parte din Ugocea”. Însemnările aferente acestui parcurs au aspectul unui jurnal de călătorie, care rețin considerații privind cunoștințe și prieteni ai săi, foști colegi de studii, diverse cunoștințe, înfățișarea parohiilor bisericilor întâlnite pe acest traseu și calitatea vieții religioase a comunităților. Boroș se dovedește un excelent observator, cu simț pentru detaliu și pentru specificul realităților întâlnite. Notează aspecte privind nivelul material al persoanelor și comunităților întâlnite, particularitățile identitare ale comunităților din zonă. Formația ecleziastică a călătorului îi impune observatorului, fără a fi exclusiv, grila de alegere a realităților pe care le reține în paginile acestor însemnări de călătorie; astfel, întâlnim frecvent aprecieri asupra nivelului de practică religioasă a localităților prin care trece. Om al secolului al XIX-lea,

⁷⁸ *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841–1918)*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ion Vârja, Luminița Wallner Bărbulescu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009, pp. 229–332.

sensibil la aspectele de factură națională, el însuși cu o identitate românească pe care și-a construit-o începând din perioada studiilor, Boroș prezintă aspecte ale identității naționale a comunităților pe care le întâlnește⁷⁹.

O altă ieșire semnificativă din zona diecezei lugojene, care se materializează prin însemnări în jurnal, este participarea în 1911 la înmormântarea episcopului Ioan Szabó de la Gherla⁸⁰. Anticipate de unele notații prilejuite de călătoria din 1907, Boroș formulează observații interesante privitoare la persoana episcopului defunct și la stilul acestuia de administrație bisericească, notează impresii despre oameni și locuri. În aprecierile pe care le face la adresa situației diecezei armenopolitane la moartea lui Ioan Szabó și a stilului de administrație bisericească promovat de acesta, iese în evidență omul de administrație cu opțiunile și experiența acumulată de decenii în slujba diecezei bănățene.

Însemnările memorialistice rămase de la Boroș se centrează în mod preferențial pe aspecte și problematici alese de autor, pe decupaje din realitate a căror înregistrare a fost decisă de însuși memorialistul. Pe lângă personajele și realitățile care ocupă spațiul majoritar al relatării, Boroș notează și alte aspecte, interesante din perspectivă istorică, precum impactul înființării episcopiei de Hajdudorogh asupra Bisericii Române Unite și responsabilitatea episcopilor. Se regăsește de asemenea, în paginile acestor însemnări o lungă și bogată listă de personaje, de la arhierii greco-catolici români, pe care i-a cunoscut ori cu care a conlucrat Boroș, canonici, preoți din dieceză și din afara acesteia, oameni politici (Iuliu Maniu) și oameni de cultură (istoricul Zenobie Pâclișanu), ziariști. Aceste coordonate tematice largi de înregistrare a realității fac din memoriile rămase de la Ioan Boroș mai mult decât o cronică a episcopiei Lugojudului, fiind o sursă narativă de primă mărime pentru Biserica greco-catolică și pentru comunitatea românească din Austro-Ungaria.

Povestea vieții lui Ioan Boroș

Publicăm memoriile lui Ioan Boroș, de la un moment dat jurnal, alături de autobiografiile elaborate de el în diferite momente ale carierei, sub auspiciile sintagmei „povestea vieții”. O facem într-un moment în care memorialistica, scrisă sau narată oral, se bucură de o mare audiență și popularitate, evoluând spre teritorii mai puțin apropiate de istorie, tributare într-o mai mare măsură literaturii, filosofiei, sociologiei și psihologiei. Cu deosebire memoria autobiografică a câștigat în ultimul timp teren în rândurile sociologilor, psihologilor sau ale istoricilor, pentru că prezintă un destin uman. Memoriile, jurnalele, amintirile, autobiografiile ilustrează nevoia firească a omului de confesiune, de comunicare a unei existențe, de „autodefinire sau de justificare retrospectivă”. Ele reprezintă forme de comunicare cu societatea și cu propriul eu.

Memorialistica se apropie de istorie prin afirmarea intenționalității istoriografice, a scrie istoria vieții, dar ea pune accentul pe individ, particular, în timp ce istoria reține generalul.

⁷⁹ Ioan Boroș, *Jurnal*, p. 187 sq.

⁸⁰ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 243 sq.; despre episcopul Ioan Szabó a se vedea și *Episcopul Ioan Szabó și Sfântul Scaun. Corespondență (1874–1910)*, ediție, studiu introductiv și note de Ion Cârja și Daniel Sularea, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

Memoriile nu sunt acte de memorie, ci scrieri și înscrisuri servind să ajute memoria, să o conserve sau să o influențeze. Termenul memorii este absorbit semantic de memorie, altfel spus aptitudinea de a aminti și a memora. Memoriile în care autorul este protagonist cad în discurs autobiografic⁸¹.

Textele cu caracter memorialistic ale lui Ioan Boroș au această componentă istoriografică, dar mai mult, au semnificația unui exercițiu de autocunoaștere⁸², pe care acest prea repede uitat publicist, istoric, un înalt personaj al Bisericii Române Unite îl face la vârsta maturității, conștient de faptul că trecutul legitimează prezentul în care trăia. „Purtăm cu noi trecutul-scria Constantin Ticu – trecutul care ne definește și care ne este mărturie pentru ceea ce am fost și ceea ce suntem”⁸³. Din atari motive am optat să prezentăm scrierile cu valoare memorialistică rămase de la Boroș din perspectiva memoriei autobiografice, „care ne dă sentimentul continuității, ne definește identitatea personală, ne susține imaginea de sine și stima de sine”⁸⁴. Este ceea ce a urmărit și Boroș când a scris aceste texte.

Așa cum remarca Robert Atkinson, folosim „povestea vieții” pentru înțelegerea „nu numai a unei singure vieți de-a lungul timpului, ci și a modului în care viețile interacționează cu societatea”⁸⁵.

„O poveste a vieții – scria Atkinson – este o relatare pe care o persoană decide să o facă despre viața pe care a trăit-o, narată cât mai complet și mai sincer posibil, atât cât își amintește și în funcție de ceea ce vrea ca alții să afle”⁸⁶. Ea „nu constituie însăși experiența de viață, ci doar o reprezentare a ei”⁸⁷.

Dan Lungu, ca și alți cercetători de altfel, sublinia că nu există o diferență fundamentală între povestea vieții și istoria vieții: „termenul de istorie pune accent pe dimensiunea temporală, mai mult decât o face cel de povestire; apoi el este utilizat deopotrivă pentru a desemna realitatea istorică (istoria unei națiuni, a unei persoane) și discursul narativ vizavi de această realitate”⁸⁸.

Memoria autobiografică a reținut numai anumite amintiri, pe care Constantin Ticu le-a numit „marcante”, „în funcție de care se construiește memoria autobiografică și socială” și acestea „formează bornele narrative ale istoriei personale”⁸⁹. Potrivit aceluiași cercetător, „datele memoriei biografice ne definesc identitatea personală, datele memoriei sociale o completează pe aceasta, definind identitatea noastră socială”, încât „cele două tipuri de memorie sunt strâns legate”⁹⁰.

⁸¹ Jacques Lecarme, Éliane Lecarme Tabou, *L'autobiographie*, deuxième édition, Paris, Armand Colin, 2004, pp. 47–48.

⁸² Robert Atkinson, *Povestea vieții*, Iași, Polirom, 2006, p. 7.

⁸³ Constantin Ticu, *Memoria autobiografică. Definierea sau redefinirea propriei vieți*, Iași, Institutul European, 2004, p. 5.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Robert Atkinson, *op. cit.*, p. 13.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 18.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 25.

⁸⁸ Dan Lungu, *Povestirile vieții. Teorie și documente*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2003, p. 7.

⁸⁹ Constantin Ticu, *op. cit.*, p. 11.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 17.

Memoria autobiografică păstrează „amintiri ale trecerii noastre prin viață așa cum le definim noi pentru noi sau pentru ceilalți”⁹¹. Prin memoria autobiografică „trecutul este adus în prezent”⁹², prin ansamblul de informații și amintiri acumulate încă din copilărie, memoria autobiografică construiește „un sentiment de identitate și de continuitate”⁹³.

Constantin Ticu a delimitat memoria autobiografică de memoria socială și de memoria istorică. În primul caz subiectul participă direct la un eveniment, în calitate de actor. „Participarea indirectă”, ca martor sau prin intermediul relațiilor altora, încadrează datele respective memoriei sociale, „iar memoriei istorice îi aparțin informațiile despre evenimente la care nu a fost contemporan”⁹⁴. Halbawcs a subliniat faptul că „întreg conținutul memoriei (individuale) este determinat social, datorită influențelor pe care le are grupul de apartenență sau societatea asupra formării individului și asupra acțiunii și gândirii sale”⁹⁵. „Amintirile autobiografice – scria Constantin Ticu – îndeplinesc o funcție socială, aceasta se referă la nevoia noastră de a fi într-o relație semnificativă cu lumea socială”⁹⁶.

Memoria autobiografică, susține Constantin Ticu este, în parte, un proces de reconstrucție: „când un individ își rememorează propriul trecut, el evaluează de fapt cunoștințele și credințele din trecut, pornind de la cunoștințele și credințele lui actuale”⁹⁷. Ea asigură „legătura cu trecutul nostru și prin aceasta ne oferă sentimentul continuității, ne permite autodefinirea individuală, definirea și afirmarea identității sociale, articularea noastră la realitatea socială”⁹⁸. Aceasta și pentru că „subiectul care proiectează în solitar o privire retrospectivă asupra vieții trecute, o consideră în totalitate și ca o totalitate”⁹⁹.

După Franco Ferraroti „o narațiune biografică este o acțiune socială de-a lungul căreia un individ retotalizează sintetic viața sa”¹⁰⁰.

O idee prețioasă a lui Franco Ferraroti susține că „individul trăiește și cunoaște mai bine sau mai clar condiția sa, pornind de la apartenența la grupuri restrânse”, pe care le numește primare: familia, clasa, munca, ș.a.”. Acest grup primar „se relevă ca moment fundamental al mediației dintre social și individual”¹⁰¹. După părerea sa elementul autentic al socialului este în mod paradoxal grupul primar¹⁰².

Metoda biografică, spunea el, „pretinde să atribuie subiectivității valoare de cunoaștere. O biografie este subiectivă la diferite nivele ... leagă realitatea socială de un punct de vedere al unui individ specificat istoric”¹⁰³.

⁹¹ *Ibidem*, p. 22.

⁹² *Ibidem*, p. 27.

⁹³ *Ibidem*, p. 57.

⁹⁴ *Ibidem*, pp. 83–84.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 236.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 252.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 265.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 357.

⁹⁹ Daniel Bertaux, *L'enquête et ses méthodes. Le récit de vie*, 2-e édition, Paris, Armand Colin, 2005, p. 38.

¹⁰⁰ Franco Ferraroti, *Storia e storia di vite*, Roma-Bari, Laterza, 1991, p. 45.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 59.

¹⁰² *Ibidem*, p. 60.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 86.

Textele memorialistice redactate de Ioan Boroș îndeplinesc criteriile propuse de Constantin Ticu pentru a fi autobiografice, ca de altfel și cele ale altor reprezentanți ai Bisericii greco-catolice.

Povestea vieții sau istoria vieții lui Ioan Boroș se încadrează memoriei autobiografice și sociale. Alături de alte texte memorialistice ale canonicilor sau episcopilor Timotei Cipariu, Victor Mihályi de Apșa, Nicolae Brânzeu, Iuliu Hossu ș.a., contribuie la formarea memoriei colective privitoare la această biserică. În acest cadru dorim să integrăm și textele cu valoare memorialistică ale lui Ioan Boroș.

Dispoziția arhierilor și a canonicilor greco-catolici de a redacta asemenea texte cu caracter memorialistic impune câteva observații preliminare. De ce doresc să-și redacteze memoriile? Există două mărturii interesante cu privire la motivele ce i-au determinat să le scrie: una aparținând lui Ioan Boroș, preot celib, ajuns la o poziție importantă în stalul canonical de la Lugoj, cealaltă aparținând lui Nicolae Brânzeu, preot greco-catolic căsătorit, cu o frumoasă familie, care a ajuns și el canonic în același capitol al Episcopiei Lugojului.

Chiar dacă diferă în anumite motivații, surprinde structura aproape identică a celor două texte. Boroș era conștient că în viața omului intervin cazuri și întâmplări, adeseori decise pentru viitorul său și care „dau o direcție determinantă pentru activitatea vieții”¹⁰⁴. Spre deosebire de el, Nicolae Brânzeu scria: „mi-am dat seama că și un om mic ca mine are momente de înregistrat, care contribuie mult la cunoașterea lucrurilor și persoanelor cu care a avut contact”.

„Eu, deși n-am ajuns și nu voi ajunge să am un rol de conducător în biserică, soarta mi-a dat prilejul să trăiesc momente ale căror înregistrare va contribui la cunoașterea unor lucruri și persoane din biserică”¹⁰⁵.

Ioan Boroș aprecia:

„Cu cât este cineva în poziția socială mai înaltă, cu atâta obvin mai multe și mai însemnate evenimente care, aplicându-se în viața publică, dau directivă și influențează asupra referințelor publice între cari trăiește și lucră, așa încât adeseori un caz, faptă ori întâmplare, ce la aparență se pare a fi de puțină însemnătate, în referințele publice are un rezultat foarte însemnat, îndeosebi când atari fapte se săvârșesc nu fâțiș, pe cale deschisă și cu sinceritate, ci pe căi lăturalnice, după culise, spre a masca falsitatea, seducerea intenționată și ipocrizia politică”¹⁰⁶.

Conștient de importanța poziției sale în Biserica Română Unită, Boroș s-a simțit destinat a scrie aceste memorii:

¹⁰⁴ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 3.

¹⁰⁵ Nicolae Brânzeu, *Jurnalul unui preot bătrân*, ediție, prefață și note de Pia Brânzeu, Timișoara, Editura Eurostampa, 2012, prefață.

¹⁰⁶ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 3.

„măcar că mai ales în poziția ce până acum o am ocupat în împrejurările publice între care am trăit, a bună seamă mi-ar fi subministrat nu puține momente vrednice de a fi însemnate în acest pomelnic”¹⁰⁷.

Aceste diferențe sunt perfect explicabile. La vârsta scrierii memoriilor Boroș a ajuns într-o poziție importantă în biserică, avea un statut social recunoscut, avea orgoliul originii sale nobiliare, perspectivele nu-i mai puteau oferi aproape nimic în viață, poate doar o poziție superioară în ierarhia greco-catolică, în condițiile celibatului. Brânzeu a început mai târziu ascensiunea în carieră, avea o familie frumoasă, alte griji și probleme, a fost cu mult mai modest în a-și etala statutul social.

Frustrat de neîmplinirile în cariera ecleziastică, de la început Boroș atenționează că va dezvălui și fapte care s-au săvârșit „pe căi lăturalnice, după culise”¹⁰⁸, recunoscute celor mai mulți. Avertizează astfel că va insista asupra unor fapte mai puțin sau deloc vizibile celor mulți, care se abat de la normele de comportament ale bisericii sau ale societății. Este și un proces de compensare psihologică a frustrărilor, de eliberare de un zburcământ sufletească care l-a chinat mulți ani. Este o „spovedanie”. Pentru el, faptele săvârșite, evenimentele aparțineau trecutului și istoriei, întrucât acelea vin la lumină, confirmând aserțiunea lui Constantin Ticu: „purtăm cu noi trecutul”. Amândoi memorialiștii (re)stabilesc legătura cu trecutul și doresc să ilustreze continuitatea vieții. Autorii comunică cu ei înșiși, dar și cu potențiali cititori.

Boroș era conștient că reamintirea atâtor fapte și cazuri din viața celui care le scrie:

„poate servi nu numai de reamintire fie plăcută ori neplăcută, dar și de învăț și îndreptar întru cunoașterea oamenilor și a referințelor sociale pentru urmași, cărora li dată a cetii acele fapte și evenimente adesea tainice, acele-i introduc întru cunoașterea trecutului din jurul celui ce a viețuit între ei și împreună cu aceleași evenimente și fapte își pot mai ușor a-și croi o directivă de acțiune pentru viitor”¹⁰⁹.

Funcția socială a memoriei autobiografice a fost subliniată în mai multe rânduri de Constantin Ticu, mai ales pentru subiecții ajunși la o anumită vârstă: „acesta este procesul prin care vârstnicii își transmit altora povestea vieții, cu experiențele, lecțiile, înțelepciunea, instrucțiunile și speranțele sale, proces esențial atât pentru individ, cât și pentru comunitate”¹¹⁰. Vârsta a constituit un alt motiv ce l-a determinat pe Boroș să-și redacteze memoriile:

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 4.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 3.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 4.

¹¹⁰ Constantin Ticu, *op. cit.*, p. 35.

„Anii trec, s-a apropiat vârsta îmbătrânirii, când omul scăpat de iluziile tinereților, de speranțele și impulsunile ambițiunii vârstei de bărbăție, mai sedat, mai liniștit și calm judecă, calculează și ponderează mersul lucrurilor”¹¹¹.

Semnificativă este mărturia autorului potrivit căreia a consemnat în această „istorie casnică”, selectiv, „tot ce mi se pare a fi vrednic din faptele și întâmplările ce vor obveni în viața mea privată și publică”¹¹², cerând totodată cititorului:

„să se pună cu cugetul în mijlocul împrejurărilor și al evenimentelor săvârșite în trecut și cele petrecute în domeniul istoriei nicidecum să nu le privească cu ochii prezentului”¹¹³.

Mărturia lui Boroș confirmă ideea lui Atkinson, potrivit căreia „perspectiva subiectivă constituie realitatea lumii povestitorului așa cum o vede el, fiind primul interpret al poveștilor spuse”¹¹⁴, dar și precizarea aceluiași autor, că povestea vieții este o narațiune despre viața unei persoane „atât cât își amintește și în funcție de ceea ce vrea ca alții să afle...”¹¹⁵.

Canonicul lugojan își justifică în acest mod viața personală, continua preocuparea pentru perfecțiune, ascensiune, afirmare personală și socială. O face într-o formulare generală, menită să valideze aspirațiile sale:

„În lume – scrie el – este o continuă schimbare, evoluțiune, luptă, năzuință spre perfecțiune, cari toate sunt semnele, dovezile ființei noastre superioare a scopului nostru mai înalt decât pământul”¹¹⁶.

Franco Ferrarotti a remarcat faptul că un individ trăiește și cunoaște mai bine sau mai clar condiția sa, pornind de la apartenența la grupuri, pe care le denuțește „primare”, familia, munca, școala, ș.a.

Surprinzător în memorialistica elitei greco-catolice, asemenea grupuri se regăsesc constant, încât unele texte par redactate după un model standard: familia, studiile, viața în slujba bisericii, administrația bisericească, episcopi, canonici, protopopi, preoți, asociații. Le regăsim, cu pondere diferită, atât la Boroș, cât și la Brânzeu.

Grupurile primare în care a socializat Boroș formează axa poveștii vieții sale: familia, școala primară și secundară, seminarul teologic, administrația bisericească, episcopii, canonicii, protopopii, asociațiile bisericești, cariera personală în aceste structuri, societatea lugojană, lumea politică din Lugoj și din Ungaria.

Toate aceste grupuri – observa Ferrarotti – „participă la timpul său la dimensiunea psihologică a membrilor lor și la desăvârșirea structurală a unui sistem social”¹¹⁷. Altfel spus,

¹¹¹ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 4.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*, p. 5.

¹¹⁴ Robert Atkinson, *op. cit.*, p. 14.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

¹¹⁶ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 5.

toate au influențat „istoria casnică” a lui Boroș, l-au plasat într-o structură socială și profesională, revenind constant în amintirile autorului. Cazul lui Boroș, spre deosebire de Brânzeu, este unul particular. El a optat pentru celibat, încât grupul social primar în care se mișcă a fost relativ restrâns, limitat la curtea episcopală, capitlu, consistoriu și la societatea greco-catolică din Banat. Rareori a ieșit din acest cadru. Brânzeu a avut familie, copii, o diversitate mai mare de relații și preocupări.

Atunci când se ridică întrebarea ce își amintește Boroș în memorii, răspunsul este că el revine mereu la aceste grupuri cu o constanță ușor de înțeles. Sunt amintirile sale cele mai importante, bornele care au marcat cursul vieții sale.

În ceea ce privește primul dintre grupurile sociale primare pe care le amintește, Boroș a subliniat cu detalii originea nobiliară a familiei Boroș alias Pap, înnobilită prin diploma din 9 noiembrie 1687, de împăratul Leopold, la recomandarea contelui Ladislau Karoly. A ținut să sublinieze originea nobiliară a familiei cu toate reconfirmările făcute în congregația comitatului Sătmar ca un motiv de prestigiu social, dovadă că în 1885 a obținut o copie a diplomei de înnobilitare¹¹⁸.

Cu toată originea nobilă, familia sa nu s-a ridicat mult deasupra celorlalți membri din societatea românească a Careiului. Tatăl său, Ioan, a fost gubar-șubar, cu o stare materială bună, un membru de frunte al comunității greco-catolice din oraș, fiind în repetate rânduri și cantor bisericesc, calitate pe care Boroș ține să o menționeze ca un semn de distincție și notorietate între greco-catolicii de acolo. Mai amintește și faptul că „a fost un creștin foarte bun și pios, precum peste tot sunt credincioșii români din opidul Careiul Mare”. La vârsta de 35–40 de ani a abandonat vechea profesie și s-a apucat de comerțul cu „bucate și alte coloni-ale”.

Mama, Maria, provenea dintr-o veche familie ruteană greco-catolică. La amândoi, Boroș a ținut să sublinieze apartenența la confesiunea greco-catolică.

Niciunul dintre părinți nu vorbea limba română, o situație generală la românii greco-catolici din Carei: „în poporul parohiei noastre române din Careiul Mare limba română abia la câteva familii era limba de conversare”¹¹⁹. A fost o realitate care l-a marcat până târziu, pe care o va aminti mereu în memorii. Pentru familia Boroș a fost o performanță când copilul a citit în biserică Apostolul în limba română cu litere chirilice. Canonical de mai târziu se justifica prin faptul că așa învățau prin 1857 copiii români, „măcar că nimica nu pricepeam din tot Apostolul cetit”¹²⁰.

Cu toate acestea, sublinia Boroș, au rămas credincioși Bisericii greco-catolice românești. Și cele două surori ale sale s-au căsătorit cu greco-catolici români. Părinții decedați au fost înmormântați în cimitirul greco-catolic din Carei.

¹¹⁷ Franco Ferrarotti, *op. cit.*, p. 59.

¹¹⁸ Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 6–2.

¹¹⁹ *Ibidem*, pp. 8–9.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 9.

În poziția în care se afla în momentul scrierii memoriilor în ierarhia bisericească, Boroș a ținut să sublinieze apartenența întregii familii la Biserica unită, să-și etaleze rădăcinile, ca legitimare a ascensiunii sale.

Părinții au constituit partea frumoasă, de care își amintește cu pietate în memorii. Ceilalți membri ai familiei, la care revine deseori în amintiri, au devenit o povară pentru clericul ajuns într-o situație materială mai bună. Amintirile despre surori și nepoți nu mai sunt frumoase, pozitive, dimpotrivă, sunt permanent motive de nemulțumire pentru repetatele cereri de ajutor material, cu toate că după moartea părinților a lăsat o mare parte din bunuri surorilor și le-a ajutat sistematic cu bani.

În timpul cât a lucrat în cancelaria episcopală au murit mama și fratele său Georgiu. Boroș acuză pe cumnatul Fabian că a contribuit la moartea fratelui, „temându-se că nu va mai primi moștenire”. Îl descrie pe acesta ca fiind îngâmfat în tinerețe, că a provocat certuri în familie, a făcut multe necazuri¹²¹.

În anii 1874–1875, tatăl său a avut pierderi mari în comerțul practicat, fiind obligat să vândă din casă, un sfert din proprietăți, moara și două locuri de casă. În 1876 s-a ținut licitația în urma căreia Boroș a preluat averea, a plătit dobânzile curente până în 1880, apoi a început să lichideze datoria¹²². Toate acestea din veniturile parohiei Zăbrani care atunci se cifrau la 1.200 fl. anual.

Abia în 1907 Boroș a revenit la surorile sale în Carei pentru a pune ordine în averea familială. A vândut peste 2 iugăre de pământ cu un „preț oribil de mare”, scrie el, 7.000 coroane. A adus modificări mari casei părintești, adăugând mai multe camere pentru închiriere, estimând ca din banii de chirie să poată plăti impozitul pe pământul folosit de surori și nepoate. Banii obținuți din vânzarea pământului, cea mai mare parte, urmau să fie investiți în achiziția de noi proprietăți pentru surori¹²³.

Familia continua să-i facă probleme. Sora sa Maria nu se înțelegea cu fiica ei, Emilia, măritată Pál, care nu arăta respectul cuvenit față de părinți și nici nu-i mai căuta. A încercat să le împace, dar fără succes. Bucurându-se de primirea caldă a surorilor, Boroș își mărturisește dragostea față de ele, „căci numai pre ele le mai am”. De aceea se străduia să facă cât mai mult pentru ele, „ca să poată trăi fără multe griji materiale”, dar nu-și ascunde regretul pentru neînțelegerile și certurile care apăreau uneori între ele pentru lucruri mărunte, din invidie că „una ar căpăta mai mult decât cealaltă”, ceea ce dezmente, declarând că „eu deopotrivă le iubesc”. Șederea la surori nu a fost lipsită de asemenea tensiuni. Înainte de plecare spre Lugoj a declarat surorilor că este gata să cumpere o casă pentru nepoata Ema Pál, prin care să-și achite toate obligațiile față de ea. Sora mai mică Agnes nu a fost de acord, a cerut o casă și pentru fiul ei Iosif din Pesta. Boroș a fost de acord, numai dacă se convingea că acela „trăiește în căsătorie cinstită și după placul meu, altcum fac ce vreau cu banii mei”. Adevărul era că nu-l avea la suflet pe nepotul Iosif Szimen, căsătorit cu o romano-catolică, „fată de rău renume”, ceea ce nu putea accepta, „căci ca preot român cu multă abnegație am adunat puți-

¹²¹ *Ibidem*, pp. 55–60.

¹²² *Ibidem*, p. 60–62.

¹²³ *Ibidem*, p. 188–189.

na avere ce o am și doresc ca de aceea să se bucure mai mult acei cari sunt români greco-catolici, iară nu străinii. Ce să fac dacă am de atari neamuri, destul de rău îmi pasa¹²⁴.

Cele mai multe probleme le-a cauzat nepotul Fabian Bela, fratele lui Fabian Nicolae, care a ajuns cu sprijinul lui Boroș preot la Coștei. Bela, student în clasa a V-a gimnazială, care a stat la Lugoj în grija canonicului, a refuzat să mai continue studiile, dorind să lucreze la calea ferată. Boroș i-a condiționat întreținerea de continuarea studiilor gimnaziale. „Mult mă tem – scrie el – că acest nepot rămânând la mine îmi va face mult necaz și supărare, dară să probez și cu el un an, da de cumva se alege ceva cu el¹²⁵.”

Un alt nepot, Francisc Fabian a ajuns preot greco-catolic în Arad, iar un alt nepot, Nicolae Fabian i-a pricinuit alte necazuri, fiind amestecat în achiziția unei mașini de treierat la Coștei, împotriva sfatului unchiului, care-l vede ca un „om căpățanos, neascultător”. Continuă să-i facă necazuri nepotul Fabian Bela, care în vara anului 1907 a revenit la Lugoj, cu promisiunea că-și va continua studiile, amplificând temerile lui Boroș că-i „va face mult necaz și supărare”. La începutul anului 1908 acesta a fost pe punctul de a fi eliminat, a refuzat să mai termine clasa a VI-a.

În ianuarie 1908 și-a vizitat din nou surorile la Carei, găsind pace în familie prin împăcarea nepoatei Emilia Pál cu mama ei, ceea ce l-a determinat să-i acorde pământul ce i l-a făgăduit¹²⁶.

Coșmarul pricinuit de nepotul Bela a continuat toată luna ianuarie 1908. A făcut uz de toată influența pentru a-l angaja la căile ferate, cum dorea, fără succes, iar la cererea părinților lui a acceptat să-l mai găzduiască încă 5 luni până la terminarea clasei gimnaziale, conștient că pentru el acele luni vor fi „iadul și tortură”. De aceea și-a propus să nu mai aducă neamuri la el să învețe. „M-am săturat de acesta” – scrie Boroș¹²⁷.

Cel mai mult l-a afectat atitudinea nepotului, care timp de două săptămâni, cât a zăcut bolnav, s-a purtat indiferent față de unchiul său, „nici o compătimire, nici ajutor ori îngrijire nu mi-a dat. Zău am zis întru mine! Mai bine străinii decât neamurile! Cari abia așteaptă să mori și să se sfădească la împărțirea rămasului, dacă este, dacă nu să te blasteme și hulească¹²⁸.”

Cu toată intervenția părinților lui Bela, chemați la Lugoj ca să-l convingă să continue studiile, s-a retras de la gimnaziu fără a încheia clasa a VI-a și s-a înscris student privat, plecând acasă la părinți. Nu a mai vrut să dea examenele pentru clasa a VI-a, a fost acceptat să lucreze la poștă, dar a refuzat, dorind numai o slujbă la calea ferată. Necazurile provocate de acesta au dus la paralizia tatălui său.

În iulie 1908 l-a vizitat nepoata Pál Emilia cu fiica ei Erzsika, absolventă de patru clase civile. Emilia i-a cerut să-i ajute fiica să studieze la preparandie. A preluat și via cumnatului

¹²⁴ *Ibidem*, pp. 205–207.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 214.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 225.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 227.

¹²⁸ *Ibidem*.

Fabian, însă în folosul familiei acestuia. A invitat și pe sora Agnes să vină să-l viziteze și pe văduva după fratele său, Iuliska, să vină să-i îngrijească gospodăria.

În august 1908 l-a vizitat sora sa văduvă, Agneta, cu fiica sa Elisabeta, nepoata Pál Emilia și cu nepotul Bela, care nu a fost primit în niciun serviciu. În cele din urmă acesta s-a reîntors la Carei. Cu toate strădaniile, nu a putut să-i obțină postul la calea ferată¹²⁹.

Și strănepoții au fost aduși la Lugoj pentru a fi aranjați. În 1913 nepoata Pál Emilia l-a adus pe strănepotul Fabian Francisc să facă practică la o bancă din Lugoj. I-a cerut unchiului să-i răscumpere casa sau să-i împrumute 8.000 de coroane, aducându-l în pragul disperării, „căci abia mă scutur de unu, vine celălalt, tot bani și ajutoare, cine-i mai poate sătura”. I-a dat totuși 1.000 de coroane¹³⁰.

Și acestea au fost numai o parte din neplăcerile cauzate de familie, a cărei imagine în ochii lui Boroș este mult schimbată în comparație cu amintirile despre părinți. Dar a fost o trăsătură generală în Biserica greco-catolică preocuparea pentru susținerea materială a familiei. Un alt canonic lugojan, Beniamin Densușianu a trăit stări asemănătoare, mereu sufocat de cererile de ajutor ale rudelor¹³¹.

Al doilea grup pe care Ioan Boroș îl reamintește mereu a fost lumea școlii, elevii și profesorii cu care a conviețuit în perioada studiilor. La 7 ani a început studiile la școala poporală confesională greco-catolică din Carei. Amintirea primelor clase primare relevă nivelul redus al învățământului confesional românesc din Carei, cauzat în mare măsură de necunoașterea limbii române:

„Măcar că deja pre atunci cei mai mulți băieți de școală nu știau românește, totuși învățau a ceti românește cu litere cirile, fără ca să putem vorbi, ci numai a înțelege unele cuvinte la cari ne învăța dascălul, care adese vorbea românește cu băieții care mai știau ceva și românește. Rugăciunile totdeauna le ziceam românește, în biserică ni era fală dacă dascălul ne punea să zicem Credeul românește. Pre atunci în biserică la sărbători mai alese se și predica românește”¹³².

A reținut din timpul studiilor primare la școala confesională greco-catolică că nu era un elev prea conștiincios, bătăile și pedepsele „cu închisoare” la care l-au supus dascălii, caracterizându-se ca „un băiat dezmiardat și nestasnic”.

Primele patru clase gimnaziale le-a făcut la gimnaziul romano-catolic din Carei. Profesori i-au fost călugării din ordinul piarist, „oameni cu calificațiune frumoasă și destul de morali”.

A fost un elev bun, îndeosebi la latină, mai puțin la limba germană. Nici la gimnaziu nu a avut profesor de limba română, nici catehet român, deși la Carei era un vicar greco-catolic. Din gimnaziul catolic, Boroș își mai amintește intoleranța profesorilor față de români și

¹²⁹ *Ibidem*, pp. 232–233.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 303.

¹³¹ *Densușienii. Corespondență*, editori: Ioachim Lazăr, Adela Herban, Cluj-Napoca, Argonaut, 2011, p. 128. Vezi și *Anexa 69*.

¹³² Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 10–11.

șvabi, chiar și față de unguri, al căror șovinism era „politica cea mai nefericită pentru împăciuirea românilor”. Peste ani a revenit deseori la prietenii și colegii de școală, dintre care unii nici nu mai trăiau¹³³. Deși nu a progresat la învățătură în gimnaziul inferior, la insistența mamei de a se face preot român, la sfatul vicarului Toma Șerban a ales să continue gimnaziul superior la Beiuș. În drum spre Beiuș l-a obsedat întrebarea: „oare ce voi face eu în Beiuș când nu știu românește”. Directorul gimnaziului era Teodor Kövari, un cunoscut al tatălui său, care l-a recomandat să stea în chirie la profesorul Ioan Selegian, „vestit ca bun român”. Din nou s-a confruntat cu necunoașterea limbii române, ceea ce constituia o dificultate pentru el, deoarece „eu nici ceti nu știam românește”. În casa profesorului nu se vorbea decât românește, astfel încât, după jumătate de an, a început „ceva a vorbi”. Din gimnaziu a păstrat amintiri frumoase despre profesori și elevi, care vor reveni constant, dar și un sentiment de mândrie că a dobândit simțăminte românești și a început a vorbi românește, încât, după primul an făcut la Beiuș, conversa cu vicarul Șerban numai în limba română. A suferit urmările incidentului de la gimnaziul din Beiuș, în urma căruia studenții români au rupt steagul ungiuresc de pe clădirea școlii, fiind amânat să susțină examenul de maturitate în luna septembrie¹³⁴.

După susținerea examenului de maturitate cu rezultate foarte bune, la dorința mamei a ales cariera preoțească. Patru absolvenți au ales să continue studiile universitare la teologie. Din cauza conflictului dintre ordinariatul de la Oradea și corpul profesoral de la Beiuș, întreținut de rectorul seminarului din Oradea, Ioan Pop, cum susține Boroș, el și ceilalți absolvenți nu au fost primiți de ordinariat să continue studiile la teologie. Despre episcopul Pap Szilagyi și-a amintit că l-a „primit cu asprime, se vedea că pre beiușeni nu ne avea la inima sa”. Au fost primiți în schimb la Episcopia de Lugoj. Boroș își amintește de primirea la secretarul episcopal Ioan Oltean și apoi la episcopul Alexandru Dobra, care l-a trimis imediat la seminarul Sf. Barbara din Viena.

Plecarea la școlile înalte, ca la cele din Beiuș, a constituit un alt moment de inițiere pe care Boroș îl descrie cu tot zbuciumul sufletesc pe care l-a trăit. Este momentul care îi deschide o altă lume, cu alte valori și relații dintre cele mai diferite. Pentru majoritatea tinerilor români, plecarea la studii mai înalte a avut valoarea unui moment inițiativ, o „amintire marcantă”. Nu a călătorit niciodată cu trenul, nu știa limba germană, nu cunoștea pe nimeni, s-a simțit străin în seminar până la întâlnirea cu vicerectorul Silași. Trăiește o mare satisfacție în momentul înmatriculării la „Barbareum”, când s-a „văzut îmbrăcat în reverendă cu brâu roșu, eram fâlos și cu alți primianiți ne-am dus de ne-am fotografiat”. Era expresia deplinei satisfacții.

Din seminar a rămas cu amintiri frumoase. Pomeniște toți colegii și cariera lor ecleziastică ulterioară, între care Iuliu Montani, Silviu Rezei sau viitorul episcop de Criș, Hranilović. Dar cea mai frumoasă figură pentru el a fost Grigore Silași:

¹³³ Despre studiile la gimnaziul piarist din Carei, Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 11–13.

¹³⁴ Studiile la Beiuș, *Ibidem*, pp. 14–19.

*„În seminar ne-am crescut în spirit românesc și în alipire către biserica de rit oriental”.
„Vice» Rectorul Silași era sufletul acestei creșteri”.*

Studentii români greco-catolici de la Viena aveau biserică comună, seminarială, cu rutenii greco-catolici. Utrenia și vecernia se slujeau în amândouă limbile, la două strane, o săptămână slujea în românește Silași, alta în ruteană rectorul sau spiritualul seminarului. Își amintește despre toți profesorii și disciplinele pe care le-au predat, unii dintre ei teologi cu reputație: Bauer la Dogmatică, J. Malyi la limbi orientale, Werner – Exegetică, Tosö – Dogmatică specială, Knickel – Morală, Wappler – Istoria bisericii, Anselm Rickeör – Pastorală, Seback – Dreptul canonic, Launi – Dreptul matrimonial, Christian Schiller – Pedagogie, „toți oameni renumiți în știință”.

Bolnăvicios și slab de constituție, la seminar a dus o viață moderată, cu „rețineri de la patimile cele trupești, de care mă păzeam ca o fecioară”, visând continuu să ajungă preot. L-a remarcat vicerectorul Silași, care „preda ritul oriental foarte bine”, ceea ce a trezit în el dorința să scrie ceva despre acest subiect. Este o temă la care a revenit deseori, declarându-și fidelitatea față de ritul oriental, așa cum l-a învățat Silași în Barbareum.

Despre seminar și-a mai amintit și transferul studenților proveniți din Ungaria la seminarul din Pesta, „sub cuvânt că aceasta pretinde interesul țării ungurești, căci clericii de acolo s-ar crește în spirit panslavistic și daco-român”. Vicerectorul Silași a pus această decizie pe seama episcopului de Ungvar, Pancovici, a episcopului Olteanu și a arhiepiscopului Haynald, caracterizat drept „vechiul vrăjmaș al românilor”.

Dubla sa identitate greco-catolică și românească l-a determinat să se delimiteze de tendința Bisericii romano-catolice, de a-și subordona și îngloba Biserica greco-catolică românească.

„În zădar – scria Boroș – romano-catolicii unguri se tem ca nu cumva românii greco-catolici să se crească în spiritul bisericii greco-catolice române – tendința lor e tot latentă – să ne facă coada romano-catolicilor și preoțimea greco-catolică să fie în spirit național maghiar crescută, cum sunt o bună parte de ruteni greco-catolici, măcar că preoțimea romano-catolică stă din ceata renegaților slovaci, șvabi și alte neamuri, apoi e demoralizată – e gunoiul preoțimii adevărate, la care concubinatul și desfrâul e la ordinea zilei, începând de la cei mai înalți demnitari până la capelani și nu-și fac scrupuli din toată chestiunea”.

Era un fenomen mai vechi în Biserica romano-catolică după părerea sa, care explică și succesul Reformei în Europa.

O plăcută amintire a păstrat și despre societatea literară a studenților români teologi din Viena, condusă de Grigore Silași, care avea o bibliotecă „frumoasă”, „cărți românești alese”. După transferul studenților teologi de la Viena la Pesta, această societate a încetat, deși unii clerici au cerut arhieriei continuarea ei. Aceasta îl face să remarce că „bieții tineri teologi ca nescari pui de daco-romani au fost persecutați”.

Ioan Boroș a explicat sentimentele sale românești prin educația în spirit național primită la gimnaziul din Beiuș și la seminarul din Viena, accentuând importanța educației tinerilor pentru consolidarea conștiinței naționale.

„Iată ce face spiritul într-o care primești creșterea. Eu în veci nu m-aș fi născut român de nu m-aș fi dus la gimnaziul din Beiuș și nu m-aș fi crescut în spirit românesc ce domnea în casa profesorului Ioan Sălăgean”,

la care s-a adăugat educația de la Sf. Barbara,

„unde între tinerețea română era un spirit viu românesc, așa cât și cei ce veneau din dieceza Orăzii sau Gherlei, creșcuți pe la gimnaziile romano-catolice ungurești, în seminar deveneau români înflăcărați”.

Nu numai românii au beneficiat de o asemenea „metamorfoză”, cum o denuțește Boroș, ci și rutenii din diecezele Ungvár și Eperjes, „cari se făceau ruteni cu sentimente naționale rutenești și adicți bisericești de rit orientat și nu latinizării maimuțând cele ale bisericești apusene”. Evocă în acest sens atitudinea mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, care s-a opus latinizării Bisericii greco-catolice românești, provocând critica arhierilor „de acum, creșcuți la Roma ... măcar că ei nu fac niciun lucru mai bun, ci isprăvesc orbi tot ce dictează Roma și guvernele”¹³⁵.

Canonicul de la Lugoj a fost mereu un adversar al politicii de latinizare a Bisericii române unite, un apărător al identității acesteia, condamnând atitudinea episcopilor de Oradea, Gherla și Lugoj pentru că se supuneau guvernărilor, indiferent de culoarea politică, atitudine ce pune în primejdie în viitor aspirațiile naționale și interesele Bisericii române unite. Excepție de la această atitudine făcea, în opinia lui Boroș, mitropolitul Mihályi, „care este în dizgrația guvernelor că cutează să apere interesele bisericești și nației românești”. Potrivit afirmației sale, Biserica greco-catolică „numai ca biserică română poate subzista”.

Boroș a scris aceste rânduri la începutul secolului XX, povestind despre anii studenției cu sentimentele pe care le împărtășea atunci, cu o ideologie clar conturată, conformă cu realitatea în care trăia și cu poziția de atunci a Bisericii greco-catolice, supusă presiunilor politice și înglobării în cadrul autonomiei Bisericii romano-catolice. Confirmă ideea exprimată de Dan Lungu, după Bourdieu: „Subiectul producând în mod public un discurs despre sine, ar avea toate motivele să decupeze și să rearanjeze secvențele propriei vieți ... transformându-se în «ideologul propriei sale vieți»”¹³⁶. Este procedeul prin care „trecutul este adus în prezent, din aproape în aproape, pornind de la amintirile funcționând ca puncte de reper”. Constantin Ticu a subliniat faptul că memoria autobiografică este în parte un proces de reconstrucție: „Când un individ își rememorează propriul trecut, el evaluează de

¹³⁵ Studiile la seminarul Sf. Barbara din Viena, *Ibidem*, pp. 21–31, constituie una dintre cele mai puternice amintiri.

¹³⁶ Dan Lungu, *op. cit.*, p. 34.

fapt cunoștințele și credințele din trecut pornind de la cunoștințele și credințele lui actuale¹³⁷. Cazul Boroș este tipic pentru această observație.

Boroș își construia prin aceste memorii „mitul personal”, conform interpretării lui Constantin Ticu, potrivit căreia avem „tendința de a interpreta și resemnifica trecutul nostru autobiografic, astfel încât acesta să fie perceput pozitiv, în acord cu imaginea de sine actuală¹³⁸”.

Naționalistul de la începutul secolului XX etala rădăcinile concepției sale în anii studiilor, scriind că sentimentele sale românești erau mai înflăcărâte pe atunci, în timpul frecventării seminarului din Viena. Anumite manifestări la care a participat atunci, cum a fost susținerea adunării generale pentru fond de teatru român, campania purtată pe lângă vicarul greco-catolic din Carei să susțină un profesor de limba română și un catehet la gimnaziul inferior piarist din Carei sau pentru abonarea jurnalelor românești, sunt exemple ale manifestării sentimentelor naționale.

Memoria autobiografică și memoria socială „participă la construirea identității individului care povestește¹³⁹”. Boroș a ținut să-și etaleze de-a lungul memoriilor și jurnalului dubla sa identitate de român și greco-catolic, repere la care face mereu amintire în text.

După încheierea studiilor la Sf. Barbara a depus și o parte din examenele de doctorat, la Morală, fără a finaliza studiile doctorale. S-a întors în dieceza Lugojului, unde a intrat în administrația diecezană în toamna anului 1873. Din acest moment se individualizează un alt grup primar ce revine constant în memoriile lui Ioan Boroș – curtea episcopală și administrația diecezană. Era un grup limitat, care a prilejuit relații dintre cele mai contradictorii, determinate, în parte, de dorința de ascensiune a membrilor grupului în ierarhia bisericească.

În momentul intrării sale în curtea episcopală, arhiepiscopul era Ioan Olteanu, numit de puțin timp episcop la Oradea. S-a și mutat acolo în ianuarie 1874. Despre episcopul Olteanu, Boroș scrie că „era un om bun, dară era foarte pățimăș de băutură, de petreceri sociale și de cele sexuale¹⁴⁰”.

Administrația diecezană era o societate restrânsă, din care Boroș a reținut figurile proeminente și mai ales intrigile țesute la ocuparea scaunelor arhiepiscopale sau a locului vacant din capitol. A fost bine primit de prepozitul Ștefan Moldovan, care era și vicar general episcopesc și de Mihai Perian, notar consistorial și secretar episcopesc. Ștefan Moldovan l-a îndemnat să continue studiile doctorale, dar a evitat aceasta din cauza slăbiciunii fizice și pentru că „tot mai mult m-am convins că dieceza Lugojului nu are lipsă de doctori, ci de preoți și că în acea dieceză nu era niciun teren pentru ca cineva cu pregătirile sale teoretice de doctor pe terenul cunoștințelor sale să se poată valora și perfecționa¹⁴¹”. A preferat să studieze singur, conștient că „dacă cineva vrea, să poate perfecționa și fără doctorat”. Această

¹³⁷ Constantin Ticu, *op. cit.*, p. 27.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 13.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹⁴⁰ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 38.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 37.

opinie, mărturisită mai târziu, la câteva decenii de la intrarea în administrația diecezană, a fost mai degrabă expresia frustrării sale, cunoscute fiind dispozițiile sale pentru cercetare, studiu și publicistică. O altă explicație a refuzului a fost aceea că cei care susțineau doctoratul, alegeau celibatul, iar el în acel moment era hotărât să se căsătorească.

Membrii administrației diecezane luau prânzul cu familia episcopului, cu sora acestuia, Catinca Rezei, care conducea economia episcopiei, cu frații săi, Georgiu și Vasile. Cu familia mai participa și Martin Bilman, directorul gimnaziului catolic din Lugoj, susținut la curte de episcop pentru sprijinul ce i-l-a acordat la numirea sa ca arhiepiscop, în detrimentul canonicului Mihail Nagy, candidat la episcopie după moartea lui Alexandru Dobra. Olteanu i-a promis pentru acest serviciu că va fi numit canonic în capitlu romano-catolic din Timișoara sau din Oradea. „A murit cu dorul acestor canonicate”.

După plecarea episcopului Olteanu la Oradea, Mihail Nagy a fost ales vicar capitular. Boroș a păstrat o amintire frumoasă despre el, scriind că a fost „bărbat vrednic, administrator foarte bun și destul, om cu inimă bună”¹⁴². Era punctual, a făcut plăcută viața oficialilor de la episcopie, le-a asigurat masa gratis, aspect important pentru Boroș, mereu preocupat de grija banilor. Era o atmosferă destinsă, devreme ce împreună cu Perian făceau ce voiau. Își amintește și raporturile sociale sau politice cu societatea românească, într-un moment când oficialii la comitat și la judecătorie erau în cea mai mare parte români. Casina română avea un număr mare de membri, înalți funcționari și canonici români. Frecventau casele „domnilor” români, că – scrie Boroș – „atunci ei erau domni, nu ca azi delăturați și persecutați”. A fost membru stabil al casinei și a frecventat-o regulat, a ordonat biblioteca acesteia, a fost membru al cunoscutei reuniuni de cântări ortodoxe.

Relațiile din capitlu nu erau dintre cele mai bune. Era mereu o atmosferă de suspiciune, inevitabile antagonisme sau dispute în micul grup pentru a accede o poziție mai bună în administrația diecezană, în ierarhia bisericească, nu au lipsit intrigile, denunțurile pentru a-și susține propria ascensiune. Era o adevărată rețea de influențe, intrigi pe care memoria lui Boroș le-a reținut cu numeroase detalii. Canonicul Andrei Liviu a instigat împotriva lui Mihail Nagy, deși erau prieteni, fiind contracandidat la Episcopia Lugojului. Prepozitul Moldovan îl bârfea pe Nagy deoarece „acesta era om superior în societate și administrare și se tot temea că va ajunge episcop”. În realitate, observa cu temei Boroș, atitudinea lui Moldovan se datora antagonismului dintre ardeleni și unghureni în Biserica greco-catolică: „Nagy era unghurean, iar Moldovan ardelean și pre atunci era mare antagonia între bănățeni, la cari se numeau și unghureni și ardeleni”¹⁴³. Antagonismul de care vorbește Boroș se datora poziției diferite a celor două părți față de tendințele de latinizare și centralizare ale curiei romane și față de guvernanți¹⁴⁴. Nagy a intrat în conflict cu Olteanu pentru că din poziția sa de episcop de Oradea, acesta a propus Societății de căi ferate, în calitatea acesteia de patron al Bisericii greco-catolice, doi preoți în numele consistoriului, fără ca el să știe. Vicarul Nagy a

¹⁴² *Ibidem*, p. 39.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 42.

¹⁴⁴ Vezi în acest sens, Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I*, passim.

suspendat aplicarea acestei propuneri, ceea ce l-a determinat pe Olteanu să recurgă la amenințări împotriva lui Nagy.

O temă ce domină conținutul memoriilor o constituie numirea episcopilor și intrigile țesute cu acel prilej. După moartea lui Alexandru Dobra, atât Nagy, cât și Olteanu aveau perspective de a fi numiți în scaunul episcopal. Împotriva lui Olteanu s-au înaintat tot felul de acuzații la Nunțiatură, care au fost trimise vicarului Nagy pentru opinie, iar acesta a respins toate acuzațiile, deși a primit și o scrisoare anonimă din Pesta, în care scria: „acum este vreme să nimicească pe Oltean”. Nu a făcut-o – spune Boroș – „ce numai un om cu caracter poate face”¹⁴⁵. A subliniat caracterul integru al vicarului Nagy.

După plecarea lui Olteanu la Oradea a început „vânătoarea” după vacanta episcopie a Lugojului. Favoriții comitatului, „partida comitatensă” cum o numește Boroș, erau pentru Nagy sau pentru canonicul Liviu, primatul Ungariei l-a susținut pe Nagy, Olteanu inițial l-a susținut pe Liviu. Liviu și Moldovan au „lucrat” împotriva lui Nagy. Liviu l-a denunțat că era naționalist, „cum au fost oarecând prin 1866–1868 toți canonicii”, spune Boroș, Moldovan umblând „cu fleacuri muierești și alte slăbiciuni”. Boroș susține că Olteanu i-a înșelat pe amândoi și l-a susținut pe Victor Mihályi de Așșa¹⁴⁶.

Acesta a fost numit episcop în 25 noiembrie 1874 și a fost instalat în 7 martie 1875. Boroș îl descrie ca „un tânăr subțirel, figură ce nu impunea”, „un birocrat mare, secant în formalitățile de administrațiune, dară altcum democrat”, deoarece toate cauzele le dezbătea în ședința consistorială și lăsa să decidă votul majorității, chiar dacă îi era potrivnic. „Sub dânsul – scrie Boroș – s-a regulat în cele interne dieceza, în cele bisericesti, școlare și fundamentale”. A fost un tip distant, care „niciodată nu se dimita la familiarități, ci ținea mult la auctoritatea sa și se vedea din toată ținuta lui creșterea în cerc aristocratic”¹⁴⁷.

Raporturile în mica societate de la curtea episcopală s-au modificat mereu. Nagy a încetat să mai fie vicar capitular. Boroș explică această schimbare prin faptul că a candidat la episcopie împotriva lui Victor Mihályi și prin conferința organizată de protopopul Lugojului în sprijinul lui Nagy, ceea ce a determinat partizanii lui Mihályi să-l denunțe la Nunțiatură, că vrea să ajungă episcop pe cale necanonică. Liviu și Moldovan l-au prezentat pe Nagy ca „răzvrăditor”, deoarece voia să forțeze numirea sa prin clerul inferior. Din același motiv Mihályi nu l-a mai simpatizat nici pe Perian.

Boroș îl descrie pe noul episcop ca un „om închis și necomunicabil”, „deschilinit în ale sale, tainic până la extreme”¹⁴⁸. A făcut uneori excepție cu Boroș, care îi aprecia ținuta românească, scriind că episcopul „neînfricat a mers mai departe pe calea cea dreaptă după cum i-a dictat inima de arhieru român”¹⁴⁹. Această ținută națională a episcopului a provocat nemulțumirea autorităților politice, care i-au făcut o serie de șicane în funcția sa arhierescă, nerespectându-i deciziile. Așa s-a întâmplat la numirea lui Demetriu Mihăilescu în demnita-

¹⁴⁵ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 44.

¹⁴⁶ Pentru numirea în scaunul vacant de la Lugoj, Ioan Boroș, *Ibidem*, pp. 43–44.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 46.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 47.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 49.

tea de canonic prebendat în 1879, fără acordul episcopului, fără să fi fost pus în candidație ternară. Era numai un preot moralist, adus de Olteanu pe când era secretar, pentru că l-a împrumutat cu bani.

Boroș i-a păstrat o amintire frumoasă episcopului Mihályi pentru maniera în care a guvernat dieceza, comparându-l cu cei doi arhieri care i-au succedat, căci „proprie numai au gustat roadele ostenelelor lui, fără a-și pune osul să continue opera aceluia arhieru, ci numai caută cum să lucre alții și ei să susțină raporturi de dragoste, altcum falsă, cu stăpânitorii puterii administrative politice”.

În aprilie 1877 Boroș a fost hirotonit preot celib. A fost un moment de cotitură în viața sa, care i-a provocat o frământare sufletească deosebită, tulburându-l cu mult timp înainte de această decizie. Îndeosebi moartea canonicului Matei Kiss l-a făcut să mediteze îndelung la această opțiune, determinându-l să exclame: „Vai și amar de viața unui om singuratic, care nu are la casa sa cel puțin pre ceva neam de aproape”¹⁵⁰. Boroș a dorit să se căsătorească, dar a renunțat la acest pas. A fost sfătuit de Moldovan în acest sens, dar motivul real au fost sentimentele de dragoste ce le-a purtat Mariei Mihályi, sora episcopului. A fost o dragoste reciprocă, ceea ce l-a determinat să o ceară în căsătorie, dar familia s-a opus. Un alt motiv care l-a determinat să aleagă celibatul a fost teama că prin căsătorie va fi numit într-o parohie unde nu-și va putea realiza aspirațiile publicistice. Au contribuit la această hotărâre și pierderile financiare suferite de familie. După ce a preluat averea familiei la licitație, a considerat că numai celib o poate ajuta.

Alegerea celibatului a prilejuit un proces de conștiință:

„am avut mari remușcări și temeri de conștiință cu privire la îmbrățișarea celibatului ... fii-voi destul de tare ca să susțin ispitele acestei vieți, când vedeam sute și sute exemple cum s-au demoralizat preoții celibi”¹⁵¹.

A fost o decizie grea. Boroș a prezentat-o ca pe o jertfă, pe care a trebuit să o facă, dacă nu s-a putut căsători cu cea pe care o iubea, jertfind viața frumoasă într-o familie pentru un scop mai înalt:

„mă jertfesc ca să păstrez în curățenie și sfințenie un sentiment curat și adevărat de iubire față de o persoană ce asemenea mă iubește, dară e silită să se jertfească pentru familia sa, m-am jertfit pentru binele părinților mei și a binelui de obște bisericesc cu intențiune rezolută de a-i servi cu credință și abnegațiune”¹⁵².

Frământările prin care a trecut au atins apogeul în seara dinaintea hirotoniei: „fiind în meditațiune, plângeam, eram nemângâiat”, la fel a trăit ziua hirotoniei, stare amplificată și de prezența Mariei în biserică, la ceremonia de sfințire¹⁵³. În jurnalul Mariei, pe care Boroș l-a

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 63.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 73.

¹⁵² *Ibidem*, p. 74.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 75.

primit după moartea ei, aceasta i-a mărturisit tristețea și remușcările că din cauza ei Boroș a optat pentru celibat. La 30 de ani de la hirotonire, Boroș a făcut mai multe considerații pe marginea celibatului, împărtășind trăirile sale după acest eveniment:

„Treizeci ani sunt deja împliniți de când am ales viața celibală și sunt trecut peste ispitele și slăbiciunile tinerești și pot să zic că, cu mari lupte trupești, cu multă abnegațiune am păstrat a bună samă cu ajutorul Domnului ceresc în curățenie partea senzuală a acelei vieți, așa încât, abstrăgând de la foarte puține cazuri, când am fost învins de ispitele trupești, nu mi-am legat nici gura, nici sufletul de lanțul cel greu și umilitor al păcatului de a trăi în viața senzuală, concubinară”¹⁵⁴.

Era o spovedanie făcută de om preotului Boroș în intimitatea memoriilor sale, continuând considerațiile despre celibat:

„Viața celibală este o viață de luptă continuă contra ispitelor carnale și trupești, o înfrângere a patimilor celor rele ce ne urmăresc”¹⁵⁵.

El nu-i condamnă pe cei care păcătuiesc învinși de ispite, arătând că starea vieții celibale putea fi asigurată prin „continua ocupare spirituală, cetitul, lucrare și ocupațiune literară, abstenență de ispita băuturii nemoderate a spirtoaselor, înconjurarea ocaziilor celor mai nebagate în seamă a patimei senzuale, căci singurătatea trebuie asumată, ca să nu fie primejdieoasă, cu ocupăciunea”. Nu sfătuiește pe nimeni să rămână celib, dacă „nu simte în sine o tărie de suflet, o voință fermă de a lucra...”¹⁵⁶.

După hirotonire, Boroș a păstrat o amintire frumoasă Mariei Mihályi, cu care a continuat relații de prietenie curată, de stimă și prețuire, apreciind că „s-a jertfit pentru caprițiul aristocrației familiare, a păstrat jugul robiei aceleia în viața ei de fată”.

Carierea ecleziastică ocupă de acum un loc important în memoriile lui Ioan Boroș. Ajuns vicenotar episcopal în noiembrie 1875 și asesor consistorial în noiembrie 1879, a hotărât împreună cu Perian să iasă din serviciul cancelariei diecezane. Perian a ales să candideze pentru ocuparea parohiei Arad, vacantă în urma desemnării fostului paroh și protopop, Ioan Bercian, de canonic în capitulul lugojan. Boroș a optat pentru parohia Zăbrani, amenințată cu sistarea de către patronat. A fost instalat de canonicul Ioan Bercian în 22 septembrie 1880, ca administrator interimar la Zăbrani.

Memoriile lui Ioan Boroș păstrează toate tipurile de amintiri menționate de Constantin Ticu: amintiri marcante, intens pozitive sau amintiri vivace, amintiri negative de tip traumatic și amintiri de tip flash¹⁵⁷. Amintirile legate de ocuparea parohiilor, a stalurilor canonice și scaunelor episcopesci sunt cele mai intense, datorită forțelor angajate pentru a influența unul sau altul dintre competitori.

¹⁵⁴ *Ibidem*, pp. 77–78.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 78.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 79.

¹⁵⁷ Constantin Ticu, *op. cit.*, p. 146 sq.

Ocuparea unei demnități bisericești presupunea activarea unor rețele de influențe dintre cele mai complexe, indiferent că era vorba de o parohie, un protopopiat, un stal canonical sau unul arhieresc. Erau mobilizate autoritățile politice, locale, structurile bisericești, Nunțiatu, uneori Scaunul apostolic și factori de decizie din guvern, de la directori de secțiuni la miniștri. Potrivit normei, în episcopiile din Ungaria, împăratul-rege numea arhieriei și canonicii, la propunerea guvernului și cu acordul Sfântului Scaun. Numai scaunul de la Blaj a păstrat dreptul de alegere al mitropolitului, în formula desemnării celor trei candidați. În episcopiile Oradea, Lugoj și Gherla, capitul propunea trei candidați, din care guvernul putea alege pe oricare. În mecanismul de numire a episcopilor, decizia guvernului era hotărâtoare. Până la adoptarea ei, Ministerul de Culte aduna o serie de relații despre candidați de la toate structurile politice, mai ales despre conduita politică a acestora sau de la ierarhia bisericească cu care aceștia au fost în contact. Acest mecanism explica și mobilizarea candidaților pentru a obține referințe cât mai înalte, intervențiile lor pe lângă toți factorii care aveau un cuvânt de spus în luarea deciziei. Autonomia bisericească era grav amputată prin această normă care prevedea dreptul guvernului de a stabili ocupanții diferitelor funcții, mai ales a episcopilor și mitropoliților.

Cazul parohiei Zăbrani este revelator. Patronul acesteia, oficiul silvic din Lipova a dorit să mute parohia în acel oraș. Boroș a fost obligat să câștige patronatul pentru cauza Zăbraniului, utilizând și influența soției casierului erarial Patrubiny, credincioasă greco-catolică. Pentru ocuparea unei parohii slabe, pe cale de a fi suspendată, Boroș a cerut sprijinul episcopului, al prepozitului Moldovan, al canonicului Andrei Liviu, a făcut intervenții la funcționari din Ministerul de Finanțe, iar pretorul local s-a interesat de conduita lui politică, esențială pentru autorități. Pentru o mică parohie erau mobilizate forțe dintre cele mai diferite, încât este ușor de înțeles ce desfășurare se producea la numirile de canonici sau episcopi¹⁵⁸.

Slujirea timp de peste 17 ani în această parohie constituie una din amintirile marcante, pozitive ale memoriei sale autobiografice. Bilanțul păstoririi sale a fost unul pozitiv, pe larg prezentat de Boroș: reparații, construcții noi, a mărit biserica, a reparat casa cantorală, a sistematizat cimitirul, a achiziționat mai multe cruci în parohie și în filie, a înmulțit averea bisericii, a făcut mici fundații, s-a ocupat sistematic de credincioși și de tineri. Una din inițiativele sale deosebite a fost pelerinajul la mănăstirea Sfânta Maria din Radna, organizat separat de cel al romano-catolicilor, exemplu urmat apoi de comunele Chizdia, Belotinț, Șiria, Gașa, la care au participat și credincioși ortodocși:

„Mergeau și veneau pe picioare, în ordine exemplară și între cântări și rugăciuni și slujeau la altarul de frunte din biserica mănăstirii”.

Dar cea mai frumoasă amintire de la Zăbrani o constituie activitatea publicistică. A participat la înființarea ziarului „Unirea”, a susținut cu lucrări publicația „Preotul român”, a scris mai multe cărți și a început cercetările sale istorice.

¹⁵⁸ Pentru ocuparea parohiei Zăbrani, Ioan Boroș, *Memorii*, pp. 85–87.

„Tot ce am isprăvit în cele literare, mai toate manuscrisele și publicațiunile mele sunt rezultatul studierei din Zăbrani”¹⁵⁹.

Ca paroh, a fost desemnat de episcop membru în comisia pentru examinarea și revizuirea fondurilor și fundațiilor diecezane, ceea ce i-a atras nemulțumirea membrilor capitolului, pentru că nu au fost consultați. Boroș a susținut că această comisie a fost înființată de episcop împotriva canonicilor Ștefan Moldovan și Andrei Liviu, pentru recuperarea pierderilor ce le-au avut fondurile diecezane în urma împrumutului acordat fostului episcop Olteanu, motivul conflictului dintre cei doi canonici și episcop.

O amintire de tip traumatic, care l-a marcat mereu pe Boroș a fost schimbarea atitudinii episcopului Mihályi față de el, după ce a fost unul dintre favoriții arhierului în curtea episcopală, unde a fost invitat la conversații sau plimbări mai mult decât ceilalți curteni. Pierderea simpatiei episcopului o pune pe seama unui incident produs la Timișoara în 1891, cu ocazia vizitei împăratului, când preoții din deputăția omagială au ajuns în ultimul moment, Boroș fiind acuzat că i-a reținut. Episcopul s-a supărat de atunci și l-a scos din competiția pentru ocuparea unor poziții mai înalte în ierarhie. Spre exemplu, după numirea lui Perian în capitol, nu Boroș i-a succedat la secretariat, ci Nicolae Nestor, paroh la Orăștie. Când în 1894 s-a făcut propunere și a fost recomandat de capitol pentru a deveni canonic, Mihályi l-a propus doar pe al treilea loc. Cu ocazia pelerinajului la Roma din 1893, episcopul l-a tratat cu aceeași răceală. Cu toate acestea, Boroș a deschis o colecție și a cumpărat un liturghier legat cu lespezi de argint și icoane de email, dar oferit lui Mihályi după denumirea sa ca mitropolit de o delegație diecezană la care a participat și Boroș¹⁶⁰.

Competiția pentru ocuparea scaunului episcopal vacant de la Lugoj a mobilizat din nou toate forțele până la cel mai înalt nivel politic. După părerea lui Boroș cele mai mari șanse le-a avut canonicul Luran, dar a fost prezentat negativ „de romanii și doctorii din Blaj”, care susțineau la Episcopia din Lugoj pe Vasile Hossu sau pe Augustin Bunea. La rândul său, Iosif Gal l-a susținut pe dr. David, paroh în Iscroni, „fără merite”, scrie Boroș, care a fost acceptat de guvern, dar a fost respins de la Roma ca urmare a intervenției Blajului. După deschiderea canalului de pe Dunăre, împăratul Francisc Iosif a mers la București, unde la intervenția lui Goluchowski, ambasadorul Austro-Unagriei, s-a ajuns la candidatura lui Demetriu Radu, care a și fost desemnat episcop la Lugoj¹⁶¹.

Cu acordul mai multor protopopi și a prepozitului Ștefan Moldovan, împotriva voinței vicarului capitular Petru Pop și a protopopului Lugoșului, Grozescu, s-a făcut o colecție și a fost oferit în dar noului episcop o cruce cu lanț de aur și o cruce de argint. În perioada sedisvacanței, administrația diecezană a avut de suferit. Fostul notar consistorial, Nicolae Nistor, a fost numit administrator vicarial, iar în locul său a fost numit notar consistorial Iuliu Raț, care nu știa limba maghiară. După hirotonirea episcopului Radu, prepozitul Moldovan l-a sfătuit să aleagă un alt secretar și notar consistorial. Prezent la ceremonia de hiro-

¹⁵⁹ Păstorirea la Zăbrani, *Ibidem*, p. 87–96, altă amintire marcantă a lui Boroș.

¹⁶⁰ *Ibidem*, pp. 98–100.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 100.

tonire, episcopul i-a propus lui Boroș să accepte cele două funcții. După instalarea episcopului Radu, Boroș a rămas secretar episcopal și notar consistorial, păstrând și beneficiul parohiei Zăbrani, așa cum a cerut. A rămas acolo până în 1897, oficiind din două în două săptămâni la biserica din Zăbrani.

Ioan Boroș a descris episcopii cu care a lucrat din perspectiva raporturilor personale, a atitudinii pro sau contra față de persoana lui. Am văzut cum a evoluat relația sa cu episcopul Mihályi. Colaborarea cu episcopul Radu a început foarte bine. Arhiepiscopul avea încredere în el, îl consulta în cauzele diecezană și politice, dar în cele sociale era condus de nepotul său Iacob Maior, „în unele lucruri nu prea nimerit”, scria Boroș, Radu fiind sub influența femeilor din familia Maior.

Boroș a continuat să susțină mitul personal, scriind că în timpul cât a fost secretar episcopal s-au rezolvat cele mai grele probleme ale diecezei: ajutorul de stat al preoților, cumpărarea casei convictuale, ocuparea funcției de avocat diecezan, problema școlilor profesionale din dieceză, patronatul parohiei Arad, ridicarea unui palat pe intravilanul școlar, înființarea băncii „Poporul” și cea mai neplăcută, procesul dintre episcop și canonicul Madincea.

Fără îndoială, toate acestea au însemnat succese în administrația diecezană, pentru care secretarul Boroș și-a asumat cea mai mare parte a meritelor. Acordarea ajutorului de stat a fost o problemă dificilă pentru biserică, datorită amestecului factorilor politici în alocarea sa. Ajutoarele trebuiau aprobate de autoritățile locale (pretori), apoi de ministru. Episcopul a găsit o soluție aplicabilă, a propus două categorii de ajutoare: pentru teologii sistematici – 500 fl., plus încă 50 pentru protopopi; pentru teologii moraliști – 300 fl., cea mai mare parte a propunerilor fiind acceptate.

Problema casei convictuale nu s-a putut rezolva în timpul episcopatului lui Victor Mihályi de Apșa. Episcopul Radu a acceptat ideea, iar Boroș a negociat o ofertă avantajoasă, aprobată în consistoriu, iar banii au fost luați cu împrumut din fondurile diecezană. După demisia lui Sălăgeanu din funcția de avocat diecezan a fost numit Ld. Blasco. În 1897, episcopul Radu a ridicat problema ocupării acestui post, susținând pe Isidor Pop, care făcea curte unei fete a lui Ioan Maior, unchiul episcopului. Capitlul nu era de acord cu aceasta de teama influenței prea mari a familiei Maior la episcopie. Totuși a fost desemnat Isidor Pop, despre care Boroș susține că „a devenit totum factum și apropiat episcopului”. Mai mult, susținea că episcopul a ajutat financiar familia, după ce Ioan Maior a lăsat datoriile la moartea sa. Cu toate acuzele care circulau, Boroș îl aprecia pe ierarh, scriind că „este un cap inteligent, dară îi place să lucreze cu osteneala altuia și roadele acelor ostenele și le ascrie sieși, că-i place mult făloșia și lăudăroșia”. Îl acuza că întreținea relații amoroase cu Sidonia Maior, ceea ce explica și sumele substanțiale alocate familiei.

După ce canonicul Andrei Liviu a renunțat la funcția de inspector școlar în 1898, Ioan Boroș, denumit între timp canonic prebendat, a fost numit în această funcție. Între 1899–1900 a vizitat aproape toate școlile din dieceză, mai puțin patru. În timpul cât a condus s-au ridicat numeroase școli noi, s-au reabilitat cele existente, au fost dotate cu rechizite. Cu puține excepții, la cele 84 de școli predau numai învățători calificați. Tot el a soluționat în 1906 disputa dintre episcopie-patronat în problema unui intravilan acordat comunei bisericesti, pe care orașul Arad nu dorea să-l cedeze.

Înființarea băncii „Poporul” constituie una din amintirile traumatice ale lui Ioan Boroș, care și-a manifestat constant îngrijorarea pentru supraviețuirea ei. O menționează mereu din această perspectivă, dar și a conflictelor pe care i le-a pricinuit conducerea acesteia, deși a fost benefică pentru Biserica greco-catolică¹⁶².

Ocuparea stalului canonical vacant a fost mereu un prilej de intrigă și de conflicte în interiorul capitlului. Încă din timpul episcopatului său, Victor Mihályi a făcut propuneri pentru ocuparea stalului vacant de canonic prebendat. În timpul administrației vicarului Petru Pop, acesta nu a dorit să aplice propunerea lui Mihályi. Episcopul Radu a reluat procedura. Capitlul a recomandat pe Teodor David pe primul loc și pe Ioan Boroș pe locul al doilea. Cum propunerea trebuia aprobată de ministerul de culte, episcopul Radu l-a introdus pe Boroș în audiențe la minister, astfel încât în 22 septembrie 1897 a fost numit canonic prebendat, spre satisfacția prepozitului Moldovan și nemulțumirea altor doi canonici cu care nu era în cele mai bune relații: Petru Pop și Madincea¹⁶³.

După instalarea lui în noua demnitate a lăsat administrarea parohiei Zăbrani unui alt preot și a devenit secretarul episcopiei. La numai un an, în septembrie 1898, a murit canonicul Andrei P. Liviu. Stalul canonical a rămas vacant mai mult de un an. În urma propunerii capitulare, ternarul a fost format din Mihai Gian, Nicolae Nestor și dr. David. Petru Pop și Madincea l-au susținut în capitlu pe David, iar Boroș l-a susținut pe lângă episcopul Radu pe Gian, protopopul Bocșei, deoarece în capitlu era numai un bănățean. Gian a acceptat oferta, dar a pus condiția ca în locul lui la Bocșa să fie numit preot Ieronim Pascu, ginerele său, preot la Târnova, un „om fâlos – îl descrie Boroș – dară cu puțină inteligență”. Episcopul nu a acceptat nicio condiție, dar în urma medierii lui Boroș, Gian a renunțat, devenind canonic, spre regretul lui Boroș, care-l acuza că a dat informații false episcopului despre el. Pascu a ajuns în cele din urmă la Bocșa, dar și pe acesta Boroș îl amintește în termeni negativi, pentru că „s-a făcut nevrednic de grația episcopescă și am făcut păcat că l-am protejat, căci la Bocșa s-a făcut vrăjmaș al nației române”, susținând candidatul guvernamental la alegerile din 1906 și 1907.

Boroș a fost promovat canonic cancelar, deoarece fostul cancelar Beniamin Densușianu a sărit o treaptă în capitlu (scolastic), fiind denumit custode, iar Madincea nu a mai avansat, a rămas scholiarh. Cauza pentru care Madincea a fost înlocuit de la avansare, care trebuia să decurgă în mod natural, a fost jurământul fals prestat într-un proces cu Bojincă pentru o datorie, ce a provocat un scandal în presă și nu numai. Consistoriul Episcopiei Lugojului a decis suspendarea lui din oficiu, de la concelebrări și să i se facă proces disciplinar, în care Boroș să fie avocat. Aceasta l-a determinat pe Madincea să se ridice împotriva episcopului Radu, a prepozitului Moldovan și a lui Ioan Boroș. Mitropolia a casat sentința de suspendare, ceea ce a determinat episcopia să facă apel la Roma, care a menținut sentința forului episcopesc. Procesul a continuat, Madincea a fost condamnat pentru jurământ fals și a făcut un nou apel. În cele din urmă Madincea a retractat, dar a continuat să instige pe mitropolitul Mihályi împotriva Episcopiei Lugojului, fără rezultat, mitropolia amenințându-l cu alte

¹⁶² *Ibidem*, pp. 102–109.

¹⁶³ *Ibidem*, pp. 110–111.

măsurile¹⁶⁴. Episcopul Radu a fost numit la Oradea, iar noul episcop al Lugojului, Vasile Hosu l-a amenințat cu pedeapsa disciplinară.

În timpul derulării acestor evenimente a murit prepozitul Ștefan Moldovan, în 4 noiembrie 1900. Urma să fie promovat Madincea, dar din cauza procesului, în 21 decembrie 1901 a fost promovat canonic custode Ioan Boroș, deși, spune acesta, episcopul Radu nu a dorit să-l promoveze. A fost instalat în noua demnitate în 2 februarie 1902. Deși nu explică reticenta episcopului de a-l promova, relatările care urmează în memorii sunt dedicate lui Iacob Radu, fost preot greco-catolic la București, pe care Blajul nu a dorit să-l primească în arhidieceză. În 1899 a fost primit în dieceza Lugojului, spre nemulțumirea clerului, deoarece – scria Boroș – „prin aceea începe seria nepotismului în dieceză”. Deși aprecia calitățile științifice ale aceluia, Boroș nu-i face o descriere favorabilă, acuzându-l de aroganță. Nemulțumirea clerului nu a putut împiedica numirea lui Iacob Radu de vicar foraneu al Hațegului, în 1902¹⁶⁵.

După numirea lui Boroș în capitol și în funcția de secretar episcopal, acesta a însoțit arhiepiscopul în câteva momente importante din istoria mitropoliei. În 1897 a participat la conferința de la Blaj, întrunită în cauza autonomiei catolice. La această conferință episcopii Radu și Pavel au fost împotriva poziției ierarhiei romano-catolice, în timp ce episcopul Szabó a avut o poziție moderată.

La al treilea conciliu provincial al Bisericii greco-catolice, care a sărbătorit jubileul a 200 de ani de la unire, Boroș a fost notar al conciliului. Au participat mai mulți credincioși din dieceză, iar ca teologi Nicolae Nestor, vicar la Hațeg și George Telescu, paroh și protopop la Arad.

De la conciliu, Boroș își amintește disputa dintre Augustin Bunea și episcopul Szabó despre independența mitropoliei române față de scaunul primațial, dintre Szabó și Radu. După ce Szabó a amenințat că părăsește sinodul, Bunea a demisionat din postul de referent și a fost înlocuit cu Vasile Hosu. Boroș apreciază atitudinea episcopului Mihail Pavel, care a condamnat poziția episcopilor romano-catolici față de Biserica greco-catolică românească, în schimb a criticat atitudinea episcopului Radu pentru că s-a purtat mai slugarnic față de aceia. Despre Szabó scrie că era „un bărbat cu judecată profundă și calmă”. A reținut și antagonismul dintre Bunea și episcopul Radu: „Bunea nu vedea cu ochi buni că Radu a ajuns episcop înaintea lui. Eu în Bunea văd calificățiune superioară și un caracter mai bun decât Radu episcopul”¹⁶⁶.

Nemulțumit de schimbarea atitudinii episcopului Radu față de el ca urmare a influenței fratelui său și a avocatului consistorial Isidor Pop, după avansarea sa canonic custode, Boroș a renunțat treptat la funcția de notar consistorial (1900), de secretar (1901) și de director al cancelariei diecezane (1902).

La numirea lui Nicolae Nestor în capitol, Boroș nu s-a împotrivit pentru că, spunea el, „era greu de găsit în clerul diecezan o persoană potrivită pentru canonic”, fiind sprijinit și de

¹⁶⁴ *Ibidem*, pp. 112–121.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 122.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 123.

canonicul mitropolitan Vasile Hossu și de profesorul Nestor de la Blaj, fost profesor al episcopului Radu. În absența unor indivizi cu calitățile necesare, care să ocupe un stal, Boroș l-a susținut pe Nestor „dintru început, măcar că prea bine știam că respectivul este un preot quidem neexcepționabil, dară mărginit la inteligență, din fire violent, mocan și cu fală goală”. Un alt motiv pentru care l-a susținut a fost și acela că adversarul său, protopopul George Popovici aspira și el să ajungă canonic¹⁶⁷.

Un alt moment de tensiune l-a constituit ocuparea parohiei Lugoj, în 1898, vacantă în urma morții lui Vincențiu Grozeșcu. Vicarul capitular l-a propus temporar pe Madincea. După venirea episcopului Radu, acesta a propus ocuparea parohiei vacante cu un titular. Unul dintre competitori a fost Laurian Luca, paroh în Comloș, susținut de familia Maior, de unde era soția lui Iacob Maior. Boroș l-a propus pe Popovici pe primul loc, dar a apărut o piedică politică. George Popovici a fost descris ca „daco-român” și comitele suprem nu îl dorea. Episcopul și-a asumat la guvern răspunderea pentru această numire, dar foarte repede acesta a început să bârfească episcopul, prepozitul și pe Ioan Boroș. Acesta din urmă îl caracteriza ca „un om viclean, răzbunător, îngâmfat, măcar că e un cap gol”¹⁶⁸. Deși l-a susținut să fie primul pe lista candidaților, Popovici a devenit adversar important al lui Boroș în Lugoj în anii următori.

Moartea episcopului Pavel de la Oradea a deschis seria amintirilor lui Boroș legate de ocuparea scaunelor vacante de episcop. Este o altă amintire din seria celor traumatice, asupra căreia insistă pe larg în memorii. Boroș a participat la înmormântare la Oradea din partea capitlului lugojan. Au fost prezenți toți arhieriei Bisericii greco-catolice. De la înmormântare, episcopul Radu a plecat direct la Pesta pentru a-și pregăti succesiunea la scaunul orădean, râvnit de toți episcopii greco-catolici pentru starea materială foarte bună a episcopiei. Informat de Iosif Gal că Vasile Hossu dorea acea episcopie, Radu s-a indignat, deși Hossu era prietenul său. În aceste condiții Radu a pus la cale un scenariu de promovare în care au fost angajate presa locală din Banat, care l-a prezentat ca omul guvernului, Siegescu, Isidor Pop și Iosif Gal. Comitele Poganyi Karolyi l-a susținut la guvern.

Este o amintire de tip traumatic, care a inaugurat seria eșecurilor, la fel de traumatizante, pentru ocuparea unui scaun episcopesc. În toamna anului 1902, Boroș a avut un accident la Silagiu, unde a fost pentru sfințirea clădirii școlii. Și-a rupt piciorul și a fost imobilizat trei luni pe pat. Boroș a fost convins că dacă nu era accidentat, „aș fi avut mari șanse pentru episcopia Lugojudului”, mai ales că vicecomitele Fialka l-a susținut. Mai mult a insinuat că i-a fost aplicat un tratament care a întârziat însănătoșirea, tocmai pentru a-l împiedica să concureze la scaunul episcopal vacant.

Scenariul vehiculat în acel moment prevedea numirea lui Radu la Gherla și a lui Vasile Hossu la Lugoj. Consultat de președintele Partidului Liberal din Lugoj în legătură cu Vasile Hossu, Boroș l-a prezentat ca un naționalist: „ca român a luat parte la procesul memorandumului și în mișcările românești, altcum eu rău nu pot zice despre dânsul”. Și fostul secretar de stat Jakabffy l-a consultat, confirmând că Radu a fost recomandat pentru Oradea, iar depu-

¹⁶⁷ *Ibidem*, pp. 123–124.

¹⁶⁸ *Ibidem*, pp. 125–128.

tații ardeleni din parlamentul Ungariei susțineau pe Vasile Hossu la Lugoj. Boala constituia un impediment pentru Boroș, căruia i se dădeau speranțe la Lugoj, dacă s-ar putea târăgăna numirea până la însănătoșire. Boroș i-a făcut o prezentare favorabilă lui Hossu, scuzând ținuta sa națională, firească pentru „un canonic de Blaj”, spune el. Caracterizarea pe care i-o face Boroș, după o discuție cu Jakabffy, la câțiva ani, nu a mai fost însă una favorabilă, demonstrând frustrarea trăită după numirea lui Hossu, pentru că era și el în atenția autorităților maghiare. Jakabffy i-a declarat atunci că Hossu nu „putea fi patriot [maghiar – N.B.] bun”.

„Viitorul de azi – scria Boroș – a arătat că e patriot slugarnic și nu prea are inimă pentru trebile naționale românești, mai bine înoată în apele șovinismului unguresc și eu mă tem că va fi al 2-lea Olteanu, mai ales dacă ar ajunge Metropolit. Nu e om sincer, când e cu românii se arată român mare, iară față cu ungurii condamnă politica partidei naționale. Tot predica la pace politică, dar niciodată nu arăta care sunt mijloacele și căile spre pace, dacă numai nu aceea să te supui orbește”¹⁶⁹.

Caracterizarea negativă, făcută la câțiva ani după eveniment, trădează nemulțumirea canonicului, care susține că ocuparea scaunului de la Lugoj a fost urgentată de blăjeni. Aceștia „au lucrat cu toate puterile ca nu cumva să câștig eu timp însănătoșindu-mă și să le stau în cale la episcopia Lugojului”. Deși declară că a primit „destul de indiferent” numirea lui Hossu, Boroș i-a declarat vicecomitelui Fialka, că „s-a simțit jignit că a venit un canonic mai tânăr și cu trecut politic dubios [național]”¹⁷⁰. El a explicat această numire prin disputa mai veche dintre ardeleni și ungureni, Hossu fiind susținut de comitele suprem al Carașului, Pogany, ardelean¹⁷¹.

În vederea sărbătoririi jubileului a 50 de ani de la înființarea Episcopiei Lugojului, Boroș a fost însărcinat de consistoriu să redacteze Șematismul istoric al diecezei. A trimis circulara pentru adunarea datelor necesare, a cercetat arhivele, a redactat diferite capitole: istoricul fundațiilor, o schiță despre istoria diecezei, istoricul școlilor, al vicariatului Hațeg și al Banatului, istoria mănăstirii Prislop. Istoricul capitlului și al episcopilor l-a elaborat Ștefan Moldovan. Episcopul Radu a scris istoria diecezei pe baza informării lui Boroș, care a publicat-o anterior în „Unirea”. Spre nemulțumirea lui Boroș, episcopul Radu „pe sine singur s-a subscris în șematism ca autorul istoriei diecezei”¹⁷².

Jubileul de 50 de ani al diecezei a fost organizat de Boroș. S-a celebrat în biserica catedrală în 14 iunie 1903. Au participat un număr mare de preoți, reuniunile de învățători și corurile din Ticvaniu, Oravița, Timișoara, Coșteiu Mare, mitropolitul Mihályi, „inteligență multă din dieceză”, reprezentanții Bisericii romano-catolice: „lume multă, o festivitate ce Lugojul abia a văzut, o manifestare de viață a sfintei uniri”.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 136.

¹⁷⁰ Despre candidătura lui Boroș și numirea lui Vasile Hossu ca episcop la Lugoj, *Ibidem*, pp. 128–136.

¹⁷¹ *Ibidem*, pp. 137–138.

¹⁷² *Ibidem*, p. 129.

Cu ocazia jubileului, episcopul Radu i-a comunicat intenția de a-l propune pentru distincția de prelat papal, pe care a și înaintat-o la Roma în câteva zile. Radu avea legături bune la Nunciatură și la Roma. Personal i-a înmânat, împreună cu o suită, la locuința sa, brevele de numire, datate 3 iulie 1903 și publicate în ședința consistorială din 30 iulie. Prestigiul lui Boroș a crescut mult, ziarul local i-a făcut o prezentare frumoasă, a primit numeroase felicitări, care i-au satisfăcut orgoliul, dar i-au și atras mâinii din partea lui Madincea și a canonicului Densușianu¹⁷³.

Un alt moment de conflict cu capitularii a fost numirea vicarului capitular. Întrucât se apropia momentul plecării episcopului Radu la Oradea, iar noul episcop numit Vasile Hossu nu a fost consacrat se impunea numirea unui vicar capitular. Episcopul Radu și comitele Pogany l-au dorit pe Boroș, Madincea și Nestor l-au susținut pe Petru Pop, care inițial a abzis. În cele din urmă capitularii au convenit pentru Pop.

În august 1903 episcopul Radu s-a mutat la Oradea. Boroș l-a însoțit la ceremonia de instalare, la care au participat numeroși preoți din dieceză, „căci legaseră mari speranțe de activitatea arhierescă a aceluia”, neîndreptățite scrie memorialistul, care îi face o caracterizare severă:

„Radu este un om inteligent, dar are slăbiciune de făloșie deșartă, îi place adulătoria, este, dacă așa poftesc interesele lui, și violent și încă una, are patimă neordinată, la care multe subordinează și e zgârcit. Arată a domnie mare, ce-i costă mulți bani, măcar că nu i se șede cum se cade”¹⁷⁴.

Cu ocazia instalării episcopului Radu, la Oradea s-a ținut consistor plenar, iar Boroș a fost numit asesor onorar al diecezei. Această numire, adusă la cunoștința consistoriului din Lugoj, a atras reacția lui Madincea, care a declarat că la Lugoj erau capitulari mai bătrâni care trebuiau distinși.

Episcopul Hossu a fost hirotonit în ziua sărbătorii nașterii Fecioarei Maria. Martori din partea diecezei Lugojuului au fost Boroș și canonicul Gian. Instalarea lui s-a făcut de ziua Sfintei Cruci (14 septembrie), fără prea multă solemnitate, deoarece era în doliu după moartea mamei sale¹⁷⁵.

Anumite cercuri din Blaj și Lugoj au sperat și au răspândit vestea că episcopul Hossu va introduce o direcție nouă în administrarea diecezei, că se va sfârși cu influența lui Boroș. Boroș îi denuște din acele cercuri pe Szmigelski de la Blaj, pe Domșa, redactorul „Unirii”, pe Ilie Dăian, protopopul Clujului, apropiatii lui G(eorge) Popovici, protopopul Lugojuului, care doreau aceste schimbări. La patru ani de la venirea lui Hossu la Lugoj, Boroș nu avea motive de nemulțumire pentru colaborarea cu arhierul. La început episcopul l-a consultat în toate problemele, i-a ascultat sfaturile, i-a prezentat cauze secrete de politică bisericească.

¹⁷³ *Ibidem*, pp. 139-141.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 143.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 147.

Boroș l-a însoțit în vizitele canonice sau la vizite de rang înalt, i-a încredințat cauze grele. Mai târziu opiniile sale s-au schimbat.

Boroș a făcut o caracterizare nu prea măgulitoare episcopului Hossu, care este însă în nota celorlalte reprezentări ale sale despre arhieriei pe care i-a slujit.

„E un bărbat cu frumoasă inteligență, cu inimă bună, dară nu e rezolut, ci vacilant, ușor de a-l face ca să-și schimbe o ținută deja luată. Îi plac veseliile și prietenii de pahare, se dimite cu oameni de rang și poziție cu mult inferioare decât dânsul, prin ce mult pierde din vaza episcopescă. Ca arhieriu român are el sentimentele bune naționale, dar este slugarnic peste măsură față cu cei mai mari și mai de jos ai administrației politice și drept această ținută îl face că mai bucuros jertfește sentimentele sale românești numai ca să placă ungurilor. Cu români nu se cam însoțește, ma se și teme să țină raporturi cu fruntașii români politicieni, conduita căroră o reprobă. El având poate instrucție de la miniștri, ar vrea să întemeieze o direcțiune nouă politică, contrară direcțiunei politice românești de azi, dară nu cam află oameni de aceea seamă. Vestește peste tot împăciuire cu ungurii, dar niciodată nu arată calea ori modalitatea de împăciuire, dacă numai pacea aceea e numai pre buze și nu ar sta în supunere necondiționată la doririle șovinistice ale ungurilor. El joacă o politică de duplicitate. Cu această eu nu consimt, ce i-am și declarat, măcar că adese voia să mă folosească de unealta”¹⁷⁶.

Caracterizarea subiectivă a episcopului Hossu a fost în multe privințe confirmată de-a lungul carierei sale. Aprecierea despre noua direcție politică pe care o iniția a fost una strict personală a lui Boroș, chiar dacă Hossu a avut mai multe momente de compromis cu autoritățile politice. De fapt, Boroș a surprins în memorii o tendință, prezentă în comportamentul politic al arhieriei greco-catolici și ortodocși.

Până în 1907, când a scris acele rânduri, Boroș aprecia: „pot zice că sub guvernarea lui disciplina între cler s-a relaxat, nime nu se temea de amenințări, nici își bat tare capul ca să urmeze întocmai dispozițiilor”. Acuză că nu s-a făcut o nouă organizare a administrației interne a diecezei. Mai ales atitudinea politică duplicitară l-a nemulțumit pe Boroș, care scria despre episcopul Hossu:

„Ca să poată dobândi ajutoare de la guvern, ori sprijin de la administrațiune, prea se deosește la străini și dacă ar avea unelte aplicabile, ar face întru toate cum dictează de sus. Îi place să îmbete lumea cu apă rece, ca să se arate și român bun și ungar patriot”¹⁷⁷.

Boroș a fost unul din candidații avansați în cercurile guvernamentale pentru a ocupa scaunul de la Gherla, ceea ce explică caracterizarea severă, mult diferită de cea a lui Mihályi din punctul de vedere al conduitei politice. Hossu i-a mărturisit că nu merge bucuros la

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 150.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 151.

Gherla de episcop, unde și Boroș candida, deoarece acolo era „o stare tare deranjată, un cuib de viespi și anarhie”.

Memoria autobiografică a lui Boroș a intersectat și alte segmente sociale din afara lumii bisericii. Am văzut relația strânsă dintre biserică și factorul politic în anumite decizii privind numirea în demnitățile ecleziastice. Elita bisericească a fost obligată să facă concesii puterii timpului, să ducă o politică de compromis, pentru a nu periclita existența bisericilor românești.

Inevitabil, memoriile lui Boroș abordează și relațiile politice din epocă la nivel local sau național. Se arată deranjat de intenția episcopului Hossu de a-l transforma într-un instrument al politicii sale duplicitare: „În cele politice voiește să împing carul guvernanților și mă îndeamnă a mă folosi de ocaziuni ca să mă prezint în ochii guvernului ca un aderent declarat al aceluia”¹⁷⁸. În reconstrucția identității sale și a proiectării mitului personal, lasă să se înțeleagă neangajarea sa politică:

*„mai bine mă retrag de politică, opoziție declarată nu fac unguirilor, nici leg prietenie cu partida națională română, dară în sufletul meu condemn procedura mișească a unguirilor și unde pot, sprijinesc scopul partidei naționale”*¹⁷⁹.

Alegerile locale sau parlamentare revin constant în memoria lui Ioan Boroș, chiar dacă uneori a fost numai martor la derularea evenimentelor. Ele aparțin mai degrabă memoriei sociale a canonicului lugojan, care a avut propriile opțiuni și relații în sfera politicii. Amintirile lui despre alegerile parlamentare din 1906 și 1907 relevă calități de abil jucător pe scena politică locală, un bun observator și interpret al raporturilor politice, foarte bine informat prin relațiile întreținute cu diverși actori din grupările politice.

La alegerile din 1906 desfășurate în Caraș-Severin, guvernul a negociat cu liderii locali ai P.N.R. Cu excepția cercului Caransebeș, naționali au cerut patru, ulterior trei cercuri: Lugoj, Bocșa, Bozovici sau Oravița. Guvernul a oferit numai două: Bozovici și Zorlențul Mare. Boroș își amintește că în aceste negocieri s-a implicat și episcopul Hossu, susținând poziția guvernului. Ca urmare a insistențelor sale, guvernul a acceptat să dea românilor trei cercuri, dar candidatul guvernamental nu a putut negocia cu Brediceanu, candidatul P.N.R. și astfel compromisul a eșuat. Naționali au învins în cercurile Lugoj, Oravița, Bozovici, Bocșa și Zorlențul Mare. Despre conduita politică a episcopului în alegeri, Boroș amintește că „a jucat rola pasivității”, cerând protopopilor să rămână pasivi. Cu toate acestea, preoții greco-catolici au susținut candidații naționali. Excepție a făcut protopopul Bocșei, Ieronim Pascu, care a susținut candidatul guvernamental¹⁸⁰.

La Lugoj competiția s-a desfășurat între protopopul ortodox George Popovici, „neunit încarnat”, menționa Boroș, reprezentând P.N.R. și Makay, candidatul Partidului pașoptist. Cât privește atitudinea sa politică, Boroș amintește că în fața autorităților publice s-a prezen-

¹⁷⁸ *Ibidem*, pp. 152–153.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 153.

¹⁸⁰ Despre alegerile din 1906, *Ibidem*, pp. 153–154.

tat pasiv, dar „pre sub ascuns lucrăm la candidatul partidei române”. L-a nemulțumit atitudinea episcopului și a guvernanților, încât s-a simțit dator să ceară episcopului:

„să spună celor de la guvern că așa nu mai merge, trebuie să se facă ceva pentru împăciuirea românilor, altcum poporul părăsește pe preoți când aceștia ar ținea cu guvernul și preoții ar fi siliți să nu asculte de episcop când i-ar sili a se dezlipi de popor. Adese am spus, eu nu pot să sprijinesc ținuta șovăitoare și șovinistă a guvernului”¹⁸¹.

Mereu preocupat să etaleze conduita sa națională, Boroș amintește și faptul că i s-a oferit de la comitat să candideze pe program guvernamental, dar a refuzat, declarând că nu va candida împotriva partidei naționale. Era de acord să accepte oferta numai dacă ar fi primit în clubul parlamentar guvernamental mână liberă pentru legea naționalităților din 1868. Nemulțumit de rezultatele din Caraș-Severin, guvernul a cerut comitelui suprem Pogany să anuleze alegerile de la Lugoj, Bocșa și Zorlenț, dar acesta a refuzat susținând că nu are motive. Memoriile lui Boroș confirmă mobilizarea exemplară a românilor pentru candidații P.N.R., entuziasmul cu care au participat, spiritul național foarte puternic:

„Eu nicidecum nu am văzut așa o alegere entuziasmată, dară și curată și frumoasă. Nicidecum nu aș fi presupus și crezut că la poporul român să fie atâta tărie de suflet, atâta bucurie și disciplină, încât să nu se lase a fi corupt ori să se fi îmbătat, cum s-au ținut la alegerea din cestiune, unde nu vedeai un om beat, ci numai oameni plini de veselie și entuziasmați pentru cauza națională”¹⁸².

Boroș a remarcat solidaritatea națională, peste deosebirile confesionale, în alegerile de la Lugoj. Descrie convoiul partizanilor P.N.R., în frunte cu George Popovici, înconjurat de avocații Isidor Pop și Aurel Vălean, greco-catolici. Cu toate încercările autorităților de a sparge coloana românilor, candidatul național a învins:

„Cauza sfântă românească a învins! și eu din suflet m-am bucurat, măcar că cel ales a fost un neunit încarnat, dară eu știmizez totuși căci este cu caracter, ca pre cale cinstită să-ți aperi biserica proprie și e mișel acela care se spurcă în cuibul său, ori se arată indiferent față de acea biserică și numai pentru aceea strigă contra neuniților ca sub forma unirei să-și acopere interesele sale necinstite, primejdioase cauzei naționale în genere. Unitul care nu din motive curate, ci din alte interese se face că-și apără <sfânta> unire, nu e vrednic de a fi unit”¹⁸³.

Succesul românilor la alegerile din Caraș-Severin a determinat guvernul să atace alegerile din cercurile Bocșa, Lugoj și Zorlențul Mare și pe comitele Pogany, care a și fost înlocuit interimar cu vicecomitele Isekutz. Consultat de prietenii politici ai lui Pogany în legătură cu

¹⁸¹ *Ibidem*, pp. 154–155.

¹⁸² *Ibidem*, pp. 155–156.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 156.

anularea alegerilor, Boroș a declarat că este gata să ia poziție împotriva acestui act de forță. În cele din urmă „au învins intrigile șoviniștilor”, scrie Boroș.

Înainte de venirea la putere a guvernului coaliției, congregația comitatului Caraș-Severin a respins o hotărâre a guvernului Feherváry. Pentru ieșirea din acel blocaj, vicecomitele Fialka a convocat o conferință confidențială, la care a participat și Boroș. Acesta a găsit o soluție de compromis, susținând să se accepte hotărârea ministerului, care a fost numit de rege, deci trebuie recunoscută legalitatea hotărârii, dar pot să facă protest la dietă. Boroș a participat la redactarea protestului congregației comitatense. Soluția propusă a fost apreciată de factorii politici locali, ceea ce a făcut să-i crească autoritatea între politicienii din Lugoj. Despre poziția episcopului în această cauză, Boroș susține că a avut „o ținută îndoielnică, m-a împins pre mine în foc, ca el să rămână teafăr”¹⁸⁴.

Poziția conciliantă i-a atras aprecierea autorităților comitatense. Canonicalul a participat la ceremonia de instalare a noului comite suprem. În congregația pentru alegerea vicecomitelui și a protonotarului, Boroș a fost solicitat de comitele suprem să facă propunerile ca Isekutz să fie vicecomite și Talajdy protonotar. A acceptat cu condiția să nu-l susțină împotriva românului Florescu, pe care, de altfel comitele l-a forțat să-și retragă candidatura. Cu acordul episcopului Hossu, Boroș a făcut cele două propuneri. În intervenția sa a făcut observația că cea mai mare parte a locuitorilor comitatului erau români, „la posturi mai cardinale să se aleagă persoane de naționalitate română”. Cum nu au existat candidați români, Boroș i-a propus pe cei doi, care au și fost aleși, „cu protestul partidei naționale române”, spune el¹⁸⁵.

Politica de conciliere pe care a încercat-o a eșuat, fiind înșelat de comportamentul cercurilor guvernamentale. În loc să înceapă „o eră nouă de împăciuire”, guvernării au continuat cercetările în cauza alegerii de la Bocșa. Fără motive grave, mandatul respectiv a fost anulat. Este adevărat că după acest moment s-au făcut tentative de conciliere cu românii, respectiv li s-a propus să abandoneze cercul Bocșei, iar guvernul să renunțe la anularea mandatelor de la Lugoj și Zorlenț. Brediceanu, alesul Bocșei nu a fost de acord cu acest târg, declarând că acesta îl va compromite în fața alegătorilor, „căci poate îl vor considera ca pre unul care a vândut cercul”, mai ales că și înainte de prima alegere i s-au propus favoruri ca să nu candeze, dar a refuzat¹⁸⁶.

A doua alegere de la Bocșa s-a făcut într-o atmosferă de teroare:

„Cu două săptămâni înainte de ziua alegerii au fost comandați în cerc peste 800 de jandarmi, cari au fost staționați în comune și au oprit orice convenire ori sfătuire și au terorizat cu autoritățile administrative, financiare, inspectoratul școlar regesc, chiar și cu întervenirea deputatului român ticălos. Alegătorii au fost duși sub escortă la alegere, partidei române n-a fost permis să-și trimită oamenii săi de încredere în comune”¹⁸⁷.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 160.

¹⁸⁵ *Ibidem*, pp. 160–161.

¹⁸⁶ *Ibidem*, pp. 161–163.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 163.

Comitele suprem a recunoscut că anularea alegerii s-a forțat de guvern cu prețul „degradării și micșorării autorității administrative”.

La a doua alegere de la Bocșa a fost ales candidatul guvernamental împotriva lui Valeriu Braniște. Boroș condamnă pe Hossu că „a purtat o rolă slabă, a silit pe preoți să nu se amestece în toila alegerii, în specie pe aprigul sprijinitor al partidei române, protopopul greco-catolic din Vermeș, Nicolae Bolboacă l-a silit ca să fie pasiv”. L-a determinat și pe Boroș să facă același lucru, dar episcopul nu a intervenit deloc când protopopul Bocșei, Ieronim Pas-cu, a susținut candidatul guvernamental. Boroș i-a reproșat episcopului acest aspect. În schimb pe avocatul diecezei, Isidor Pop, jandarmii l-au arestat la Vermeș în preziua alegerii și l-au escortat la Bocșa¹⁸⁸.

Nu peste mult timp a urmat anularea alegerilor de la Lugoj. Întrebat de autoritățile locale dacă ar susține candidatul recomandat de Budapesta, Boroș a negat și a cerut să se lase „în pace alegerea lui Popovici și să nu se tulbure cercul cu o nouă alegere”. Nu s-a acceptat și au început combinațiile pentru desemnarea candidaților. În acest context, comitatul a făcut ofertă lui Boroș să candideze cu program guvernamental. În urma discuției cu episcopul său, Boroș a acceptat să candideze cu program guvernamental, cu program moderat național român, cu condiția „ca alegerea să fie liberă și guvernul în sânul partidului să-mi dea mână liberă cu privire la validitatea legii de naționalitate”. Guvernul a acceptat această propunere a comitatului, „ca așa mai ușor să trântescă pe candidatul partidului național român”, dar a fost respinsă în clubul guvernamental local¹⁸⁹.

La a doua alegere de la Lugoj au candidat din partea P.N.R., dr. G(eorge) Popovici și Makay din partea Partidului independentist. Deși s-au făcut presiuni deosebite, jandarmeria a ocupat toate satele, G(eorge) Popovici a învins. Din nou Boroș acuză episcopul că „a jucat un rol mizerabil, pre când prin mine lăsa la preoți și docenți să stea pasivi, pre atunci pre altă cale îi îndemna ca să voteze cu independentist”. Clerul însă nu a urmat această conduită, numai un preot greco-catolic și doi învățători au votat pe Makay. Relativ la conduita episcopului, Boroș a consemnat episodul cu propriul nepot Fabian, preot greco-catolic, care a rămas acasă, „nevoind să voteze”. La solicitarea comitelui, episcopul l-a chemat pe Boroș cerându-i să-și convingă nepotul să voteze candidatul guvernamental. Boroș a declinat invocând linia de conduită transmisă de ordinariat preoțimii, să rămână pasivă. Presat telefonic în acest caz, Hossu a declarat: „dacă nu ne dați pace mergem și alții să votăm cu naționalistii, decât cu independentiștii”. Chemat la comitat în aceeași chestiune, Boroș a declarat comitelui: „dacă tot poporul său și tot Coșteiul e cu partida națională, el [Fabian] nu se poate pune în contra poporului său”.

Cu ocazia alegerii la Lugoj au venit deputații naționali Teodor Mihályi și Ștefan Cicio Pop pentru a susține candidatul P.N.R. Au cerut și sprijinul episcopului Hossu pentru candidatul național, dar acesta nu a făcut nimic. Au fost și la Boroș. Acesta susține că le-ar fi declarat: „aci numai așa se va putea face ceva dacă episcopul ia o țintă, ceea ce eu nu cred, pentru că prea mare putere are cu ungarul de aci și încă cu diregători de aceia rândul doilea,

¹⁸⁸ Pentru a doua alegere în cercul Bocșa, *Ibidem*, pp. 161–164.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 165.

cu cari nu ar trebui să aibă raporturi intime, pre când pre români nici că-i bagă în seamă, ma se năcăjește dacă unul sau altul dintre români îi fac reverință”. Opinia lui l-a discreditat în fața liderilor P.N.R., care s-au arătat „desgustați spunând că nicipând nu ar fi crezut ca episcopul Hosszu să devină așa unguroi și că mult s-au înșelat în el”.

După alegerea de la Lugoj, Boroș declară că s-a retras din politică scârbit de „mișelile clicii politice ungurești”, dar și ca urmare a unor atacuri apărute în noua gazetă „Lugosi Lápok” care îl ataca, împreună cu episcopul și comitele suprem, ca fiind răi patrioți¹⁹⁰.

Memoria autobiografică a lui Ioan Boroș a reținut între amintirile traumatice legea școlară Apponyi din 1907, caracterizată de canonicul, care era și inspectorul școlilor confesionale din dieceză ca „o lege monstroasă și dezastroasă pentru bisericile, școalele și poporul român, care tinde a subtrage școalele confesionale de sub jurisdicția bisericească, respectiv a nimici caracterul național al acelor școale”¹⁹¹.

Memoriile sale descriu valul de nemulțumiri provocat în societatea românească: „Lumea românească ca la un semn s-a sculat în contra proiectului din chestiune, s-au ținut adunări populare în toate părțile românești, protestând în contra acestei legi”¹⁹². Alături de deputații români, bisericile au fost între cele mai puternice forțe de opoziție împotriva acestei legi, care le afecta un segment important al existenței și identității lor. Boroș a reținut reacția Bisericii greco-catolice românești. La inițiativa mitropolitului Mihályi s-a organizat o conferință la Blaj, unde au participat episcopii Radu, Hossu și vicarul general din Gherla ca reprezentant al episcopului, împreună cu inspectorii școlari diecezani, între aceștia și Boroș, care a prezentat referatul diezei sale pe marginea proiectului. Anterior, consistoriul lugojan a hotărât să se facă toate demersurile necesare pentru revocarea legii, văzută ca o „sentință de moarte pentru noi, a susține școli cu banii credincioșilor ca să fie sub libera dispunere a statului”. Boroș dă amănunte despre conferința de la Blaj și ținuta arhierilor români:

„Ținuta lui Hossu, fiind între români, fără controla unguorilor, a fost rezolută, declarând că e gata mai bine a abzice de episcopie decât ca sub dânsul, cu pierderea școalelor, să se primejduiască biserica. Radu era mai rezervat și tot excepționa unele puncte și expresiuni din reprezentarea la guvern și majestate. Mitropolitul era rezolut, nu mai puțin și vicarul general Papiu de la Gherla. Rezultatul a fost ca să se facă reprezentare de protest la Casa deputaților și a magnaților și la majestate”¹⁹³.

Episcopul Hossu și Boroș au redactat memoriul de protest, dezbătut ulterior în comisia de trei, compusă de Hossu, Radu și Bunea. Conferința a mai dezbătut chestiunea oportunității ajutorului de stat pentru școala de fete din Beiuș, contestat de unii, a stabilit programul jubileului papal pentru toamna lui 1907 și a desemnat pe episcopul Hossu și pe canonicul Boroș să pregătească proiectul de autonomie al Bisericii greco-catolice, pentru a nu o găsi

¹⁹⁰ Anularea alegerilor de la Lugoj și a doua alegere, *Ibidem*, pp. 164–168.

¹⁹¹ *Ibidem*, pp. 168–169.

¹⁹² *Ibidem*, p. 169.

¹⁹³ *Ibidem*, pp. 169–170.

nepregătită autonomia catolică maghiară. Boroș amintește un aspect mai puțin cunoscut, reacția negativă a Bisericii catolice maghiare, exprimată în epistola lui Mayláth către Apponyi și a grofului Esterházy Miklos către Mayláth. Aceștia acuzau legea că provoacă diminuarea jurisdicției Bisericii catolice față de școli și educație, „încât legea cea nouă nu e decât o statificare a școalelor confesionale”¹⁹⁴.

Cea mai mare încrâncenare s-a produs în parlament, unde deputații naționalităților au obstrucționat mai mult de două săptămâni legea, au târăgănat dezbaterile generale. Dezbaterile au provocat incidente, invective la adresa deputaților naționali. Intervenția lui Vaida-Voevod a declanșat un val de proteste parlamentare unghurești, provocând scoaterea lui din parlament cu forța. De atunci amintește Boroș, „parlamentul s-a degradat cu totul, unde numai sudălmi, invective se aud la adresa românilor”. Poziția extremă a lui Vaida-Voevod nu a fost agreată de toți liderii români. Episcopul Hossu a fost unul dintre cei care au dezaprobat intervenția lui Vaida-Voevod, alături de Ilie Dăianu.

La Lugoj s-a organizat o adunare populară de protest împotriva legii Apponyi. Cu acel prilej, episcopul i-a cerut lui Boroș să dezavueze conduita lui Vaida pentru a se afirma în fața guvernului. Boroș a declinat, dar episcopul l-a convins totuși pe protopopul greco-catolic de Lugoj, George Popovici, să propună adunării dezavuarea lui Vaida-Voevod. Era o modalitate, arată Boroș, pentru a se reabilita în ochii comitatului pentru că a semnat convocarea la adunarea populară. Capitularii în înțelegere cu episcopul au hotărât să participe la adunare, dar să nu ia cuvântul. La adunare Popovici a condamnat discursul lui Vaida, ceea ce a determinat protestele participanților.

Boroș menționează și poziția arhierilor români în Casa magnaților, unde au condamnat legea mitropoliei Mihályi și Mețianu, episcopii Ignatie Pap și Hossu. Episcopul Radu nu a dorit să vorbească, temându-se „că-i vor sparge unghurii ferestrele”. Discursul lui Hossu l-a dezamăgit pe Boroș, deoarece „a ținut o vorbărie slugarnică, în care deși nu aproba legea, dară dezaprobarea sa o îmbracă în enunțiațiuni după placul unghurilor, așa încât zău era mai bine dacă nu vorbea”. Jurnalele românești l-au și atacat, încât Boroș aprecia că românii „nu se încred într-însul așa ca mai înainte”. Ține să remarce schimbarea fundamentală a poziției ierarhului său: „El care mai înainte de a fi episcop, la procesul memorandumului din Cluj a fost șeful biroului român de presă și a luat parte activă întru validarea pretenșiunilor românilor, azi este șovinist unghur în formă românească”¹⁹⁵.

Amintirile sale legate de alegeri sau de protestul împotriva legii Apponyi dau o imagine negativă a conduitei ierarhului Hossu în chestiunea națională, în schimb construiește în mitul personal al lui Boroș imaginea naționalistului rațional, cumpătat, independent în opinii și conduită în raport cu puterea.

Boroș și-a încheiat seria amintirilor relatând despre banca „Poporul”, o amintire traumatică, cum spuneam anterior, pentru canonic, deoarece i-a pricinuit griji continue, nesiguranță și conflicte cu diverse persoane. El ține să menționeze amintirea înființării băncii, ca un moment al creșterii prestigiului și notorietății sale în Lugoj și în Episcopia greco-catolică. La

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 171.

¹⁹⁵ Despre dezbaterile din parlament și atitudinea deputaților români și a ierarhilor, *Ibidem*, pp. 171–176.

Lugoj a funcționat Reuniunea de economii și credit „Economia”, înființată în cea mai mare parte de uniți. Cu prilejul reorganizării direcției și a comitetului de supraveghere din 1899 s-a desfășurat o adunare tumultuoasă, în care uniții au pierdut majoritatea. Împreună episcopul Radu și Boroș au hotărât să facă o bancă pe acțiuni, „care să stea în simțul bisericii noastre”. După preparativele necesare, banca „Poporul” și-a început activitatea la 1 iulie 1900 sub conducerea lui Boroș. Desemnarea lui ca director a provocat invidia grupării rivale, care îl dorea pe Popovici director. Deși mărturisește că ar fi dorit să scape de grijele și adversitățile ce i le provoca, la cererea episcopului Hossu a rămas „cu sila mai mult decât de bunăvoie”. Ține să-și prezinte realizările, între care ridicarea palatului băncii, „ce este fala orașului”, dar și colaboratorii cu meritele și defectele lor, ce constituiau un factor de risc pentru existența băncii prin incapacitatea, delăsarea sau chiar predispoziția unora la fraudă. Dă mai multe detalii despre aceștia numai pentru a demonstra „că în poziția mea de director la bancă am avut o viață agitată, plină de îngrijiri... Abia aștept să mă pot mântui de această dirigătorie...”¹⁹⁶.

În construcția mitului personal, Boroș a ținut să adauge și activitatea sa publicistică sau culturală, din care amintește societatea literară organizată în clasa a VII-a gimnazială la Carei împreună cu alți colegi, traducerile din Hoffman, corespondențele la „Gazeta Transilvaniei” și „Observatorul”, ciclul de predici ținute în catedrală, redactarea și tipărirea Liturghierului. Cea mai bogată activitate literară a desfășurat-o în cei 17 ani, cât a stat la Zăbrani, unde a scris „deosebite și felurite cestiuni bisericești, istorice, recenzii, corespondențe și altele”, parte publicate, parte rămase în manuscris. După reîntoarcerea la Lugoj ca secretar episcopesc și apoi canonic, această activitate s-a diminuat. A mai lucrat la istoricul diecezei, unele notițe etnografice referitoare la comitatul Caraș-Severin și a continuat colaborarea la „Enciclopedia română”¹⁹⁷.

Cu prilejul vizitei pe care a făcut-o la surori în iulie 1907, la Carei, Boroș a făcut o călătorie prin ținutul Băii Mari, Țara Oașului și o parte din Ugocea. Este o parte ce nu se încadrează între constantele memoriei sale autobiografice, pe care le-am evidențiat până acum, deși cea mai mare parte a relațiilor descrise cu această ocazie au fost cu reprezentanți ai Bisericii greco-catolice, foști colegi, o serie de personalități cu care s-a întâlnit anterior. Nu iese din schema proiectată în memorii, pe care le-a redactat din amintire până la 21 iunie 1907, după care a început să noteze zilnic sau periodic. Călătoria în ținuturile menționate este parte de acum a jurnalului, pe care începe să-l scrie la mici intervale, dovadă fiind informațiile foarte concrete, observațiile spontane.

A început călătoria în 14 iulie 1907 împreună cu vicarul greco-catolic din Carei, Coriolan Ardelean. S-a oprit la Santău, la concertul organizat la inițiativa despărțământului Aстреi. În 15 iulie l-a vizitat pe Szilágyi, proprietar în Sanislău, cu care a fost în pelerinaj la Roma în 1893, om simplu, foarte bogate și foarte evlavios, după cum îl caracteriza Boroș. În 16 iulie a plecat la Baia Mare să-l întâlnească pe proprietarul de mine Alexe Pocol, un cunoscut care l-a vizitat la Lugoj. Aici l-a întâmpinat capelanul Artur Anderco, în absența preotului Bre-

¹⁹⁶ Despre Banca „Poporul”, *Ibidem*, pp. 177–184.

¹⁹⁷ *Ibidem*, pp. 185–187.

ban. După întoarcerea lui Pocol dintr-o călătorie, acesta l-a condus la locuința sa din Borpatak, „o vilă frumoasă, elegantă și cu lux deosebit aranjată”. Cu această ocazie descrie povestea de succes a lui Pocol. După o serie de prospecțiuni păguboase, care l-au adus în stare de sărăcie, în 1902 acesta a descoperit o vână bogată în aur și de atunci a prosperat, dobândind o avere frumoasă. Avea un venit lunar de 20–30.000 coroane, o mare cantitate de aur, „o bogăție întreagă”. Pocol a zidit biserica din Borpatak și dădea gratuit cărămida necesară pentru zidirea bisericii greco-catolice din Baia Mare. După două zile, în care a vizitat minele, în 21 iulie s-a reîntors la Baia Mare. A vizitat biserica greco-catolică de aici, plină de credincioși la liturghie, impresionat de pietatea acestora. Parohia de aici ridica o nouă biserică, fără să aibă aprobarea episcopiei. Cu experiența dobândită în cancelaria diecezană de la Lugoj, constată că „e o anarhie întreagă” în dieceză din cauza episcopiei, „care nu are autoritate, ci stă în conflict continuu cu preoțimea”. A reținut și conflictul dintre oraș, ca patron și Episcopia Gherlei, deoarece patronatul nu a fost de acord cu unul dintre preoții propuși de ordinariat. În Baia Marea are un cerc larg de cunoscuți. Alături de capelanul Anderco, parohul Breban, proprietarul Pocol, a mai vizitat pe avocatul Dragoș, de la institutul „Aurora”, pe judele de tablă pensionat Ladislau Papp, pe fostul coleg de liceu, avocatul Alexandru Steț, pe care nu l-a mai întâlnit din 1869, de la examenul de maturitate.

În 21 iulie a mers la Seini, împreună cu capelanul Artur Anderco. În timpul călătoriei l-a cunoscut pe judele Iosif Pop din Ilova. La Seini a vizitat preotul local Alexe Berinde și biserica impunătoare greco-catolică, neterminată de 70 de ani. Aici a aflat despre divergențele de la banca „Sătmăreana”, ceea ce-i provoacă neliniști pentru banca „Poporul”.

Trecând prin valea „cea frumoasă” a Sătmărului, a urcat la Orașul Nou (Ujvaros), locuit de unguri calvini, ajungând pe culmea de unde avea perspectiva Țării Oașului (Avașului), „înconjurată de dealuri frumoase și împistrită de sate mari, bogate, curat românești”. Ajunge la Negrești unde tocmai se încheia petrecerea de duminică. Nu omite să descrie portul oșenilor: „Portul e curios, izmene largi cu cămăși scurte cu mâneci lungi, pre umere cu chivituri, pre cap o căciulă mică, foarte turtită (măcar că e vară)”. Aici au fost găzduiți la preotul Atanasie Damian.

În 22 iulie a ajuns la băile din Bixad, unde a închiriat o cameră. În sat a fost la preotul local, Gavril Szabó, preot celib, fost profesor de limba română la gimnaziul din Baia Mare, „bărbat foarte inteligent, român verde și rezolut”. Comuna bisericească avea o biserică frumoasă, o casă parohială mare, două școli. În aceeași zi a vizitat mănăstirea Bixad, unde viețuiau doi călugări, unul rutean și unul român. Mănăstirea era o construcție nouă, cu multe încăperi, cu o biserică „cam veche”. Avea 1.000 iugăre pământ și anual era vizitată de 50–60.000 de pelerini, dar era lipsită de orice venit, din cauza egumenilor, spune Boroș. Episcopia Gherlei nu s-a preocupat de această mănăstire, deși „putea fi centrul de cultură religioasă națională pentru Arhidioceseza Făgărașului”. De la mănăstire au mers la biserica din Trip, unde era o biserică frumoasă din piatră, al cărei interior, observă, nu era făcut după ritul oriental.

A stat la băile din Bixad două zile și jumătate. A făcut și o frumoasă descriere a lor, sub imperiul imagini deosebite ce i-au lăsat-o: „E loc frumos, cu ziduri bine întocmite și curate și cu un parc mare, frumos, cu alei bine îngrijite. În parc sunt stejari mulți, foarte, foarte

bătrâni și impozanți. Despre unul se afirmă că e de 1000 ani. Apa e foarte bună, gazoasă, mai ales bună pentru morburii de stomac. Traiul e foarte scump”. Aici s-a întâlnit cu episcopul Bornemisza din Sătmar, „om foarte prevenitor și plăcut, afabil”, s-a întâlnit cu preoții din jur, „cari mi s-au jeluț de rapoartele rele ce ar fi în dieceza Gherlei”.

În 25 iulie a plecat pentru a vizita parohiile din Țara Oașului până la cele din Ugocea. A trecut prin Bunești, unde se zidea o nouă biserică de piatră, Lechința, unde era o biserică de lemn foarte veche, Călinești, unde era o biserică frumoasă de piatră, școală și casă parohială frumoase, Gherța Mare, la fel cu o biserică frumoasă de piatră. Ultimul popas l-a făcut în parohia Turț, unde a înopțat. Turț era o parohie mare, de aproximativ 4.000 suflete, „mai toți români adevărați, uroceni”. În discuțiile cu preotul Ioan Pap, protopop onorar și cu capelanul, ginerele său, cu protopopul Huban al Sătmarului și cu preotul din Gherța Mică a constatat aceeași nemulțumire față de ordinariat. Au discutat și chestiuni referitoare la autonomia parohială și diecezană. Erau nemulțumiți de procedura Episcopiei din Gherla de a transfera preoți din Transilvania în părțile ungurene ale diecezei.

În 26 iulie, împreună cu protopopul Huban și cu capelanul Anderco au plecat la Halmeu, de unde a venit pe calea ferată la Satu Mare. Nu a mai vizitat orașul din 1875. S-a dezvoltat foarte mult, spune el și avea în 1907 aspectul de oraș comercial. Aici a vizitat primarul, protonotarul, un tânăr greco-catolic care vorbea bine românește, curtea episcopală și pe vechi prieteni. De la Satu Mare a mers la Udvari, la preotul Anderco Ladislau, tatăl capelanului, de unde în 27 iulie s-a reîntors la Carei.

Spuneam mai sus că descrierea călătoriei sale în ținuturile menționate iese, până la un punct, din schema în care și-a reconstruit memoria autobiografică, deși grupurile sociale primare cu care se intersectează rămân aceleași: colegii de școală, familia, lumea bisericii greco-catolice, autoritățile laice. Distonează prin impresiile de călătorie, care sunt cele ale oricărui trecător cultivat prin zonă, nu lipsite nici acestea însă de legături cu persoana autorului.

Despre populația românească din ținuturile Baia Mare, Udvari, Carei consemnează că în bună parte este maghiarizată, lipsită de sentimentul național român, chiar dacă nu își neagă originea românească, „ci cu oareșcareva mândrie zice că e român și-i pare rău că nu vorbește limba română”. Cel mai bun exemplu îl constituie faptul că nu doresc ca în biserică slujba să se țină în limba maghiară, cum fac rutenii în Carei și Satu Mare. În acele localități prediciile se țineau de regulă în limba maghiară, în Baia Mare numai în limba română, în Udvari și Bata Vasvari numai rar în ungurește. Românii de aici manifestau un puternic sentiment de apartenență la biserica greco-catolică și la ritul oriental, „sunt religioși, cercetători de biserică și adicți biserice”.

Populația românească din Țara Oașului și din unele părți ale comitatului Ugocea, observa Boroș, „este cu sentiment de conștiință națională română, deși e nu așa dezvoltat ca în alte părți locuite de români”. În comunele mixte sau vecine, româno-maghiare se identifică prin „portul său special”. „Limba acestui popor – scrie Boroș – are o caracteristică specială românească, curată în expresiuni și nuanță deosebită”. Populația avea o stare materială prosperă, dar nu s-a adaptat economiei de piață, se mulțumește cu puțin și „nu se frământă mult cu lucrarea mai intensivă a pământurilor ce zac necultivate”. Potrivit opiniei sale, prosperita-

tea locuitorilor și sentimentul lor religios îl dovedesc bisericile, școlile și casele parohiale. În 12 din cele 14 comune vizitate erau biserici de piatră, numai la Boinești și Lechința erau biserici vechi de sute de ani. Toate au fost construite din contribuția locuitorilor. Cele mai multe au fost realizate în stil oriental „cu iconostase și baldachine deasupra altarului”, numai în câteva se vede influența ritului latin și necunoașterea celui oriental. Fidelitatea bisericilor greco-catolice din aceste ținuturi față de ritul oriental l-a interesat în tot timpul călătoriei, după cum demonstrează observațiile consemnate, o preocupare mai veche a sa, mereu reardusă în memorie. Era o temă la ordinea zilei, când scria acele rânduri, în Biserica greco-catolică românească, confruntată cu proiectul autonomiei catolice maghiare.

Starea mănăstirii de la Bixad îi pricinuieste aceleași remarci față de administrația bisericească din dieceza Gherlei. Despre biserica și mănăstirea de aici relatează că a fost înființată de un călugăr misionar, care a propovăduit unirea în primii ani ai secolului al XVIII-lea (1703), omorât de oșeni pe motive religioase. La început biserica și mănăstirea au fost construite din lemn, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Chiliile călugărilor erau o construcție nouă. Mănăstirea a fost plasată pe culmea unui deal ce domina Valea Oașului. Deși în 1853 a fost pusă sub jurisdicția Episcopiei Gherlei, „în aceea stăpânesc rutenii, încât egumenul e totdeauna rutean, slujbele divine se servesc mai mult rutenește”, situație ce îl deranjează pe Boroș, care o prezintă deloc favorabil: „E un cuib de odihnă trândavă și desfătări de ale călugărilor ruteni, cari cu averea și venitele mănăstirii fac averi frumoase și cultivează spirit șovinistic”. De aceea condamnă nepăsarea ordinariatului gherlean care, spune el, putea face din această mănăstire „centrul vieții călugărești și a școlii de cântăreți români”. Dă exemplul egumenului Pastorj, care a escrocat populația cu profeții și false vrăjitorii, adunând o avere de 4.000 iugăre, fără ca un arhiereu român să-l oprească, încât a fost necesară intervenția unui episcop romano-catolic pentru a opri activitatea acestuia.

Are cuvinte de apreciere despre preoțimea greco-catolică românească din acele ținuturi, „este cultă, are sentimente românești”, este mulțumită cu starea în care au trăit înaintașii, „sunt români buni fără viață românească”. În familie se practică bilingvismul, vorbesc limba română și maghiară. Boroș a remarcat atașamentul clerului la „prerogativele și drepturile sale de a fi din părțile ungurene ale diecezei Gherlei”. Ca bun observator, a remarcat tensiunea existentă între blocul ungurean și cel ardelean din dieceză, activă în Episcopia Gherlei, ca de altfel și în mitropolie, datorată unor realități ecleziologice diferite. Parohiile erau mai atașate ritului latin în părțile ungurene și fidele celui oriental în fostul principat al Transilvaniei. Această tensiune s-a exprimat și în reticența clerului din zonă față de anumite decizii ale Episcopiei Gherlei, între care și numirea unor preoți ardeleni în aceste comune. Opoziția clerului față de ordinariat era puternică, a mers până la a cere încorporarea celor 94 parohii dezmembrate de la Episcopia din Munkács la cea orădeană și chiar mai mult, înființarea unei noi episcopii românești acolo, deziderat pe care nu l-au abandonat tot secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. În aceste condiții – observa Boroș – credincioșii greco-catolici au pretenția să-și mențină influența la desemnarea preoților în parohiile lor, în caz contrar amenințând cu trecerea la Biserica ortodoxă.

Această atmosferă constatată în conversațiile cu preoții locali l-a determinat să caracterizeze sever administrația diecezană pentru „anarhia” ce domnea, pentru că nimeni nu vizita

parohiile, ordinariatul le cunoștea numai din rapoarte, de la vizita episcopului rutean Olsavszky din 1742 nu a mai fost niciun „alt episcop, dară nici canonici numai ca prin treacăt”¹⁹⁸.

Descrierea călătoriei sale în ținuturile care au fost desprinse de la Episcopia de Munkács în momentul înființării Episcopiei de Gherla are o semnificație subiectivă pentru Boroș, nostalgia pentru locurile natale, părăsite în momentul plecării la studii, pentru familia din care a plecat. Relatările de călătorie făcute, bănuim, pe baza unor însemnări zilnice, trădează însă, alături de omul bisericii, și pe cărturarul interesat de istoria, etnografia, situația unei părți a populației românești de la extremitatea blocului etnic românesc, în contact cu blocul etnic maghiar, de care se simțea strâns legat prin legătura confesională. Canonical greco-catolic nu putea rămâne indiferent față de starea generală a bisericii sale, o constantă ce a revenit mereu în memoria sa autobiografică.

În 29 iulie s-a reîntors la Lugoj, după o scurtă vizită făcută la Arad nepotului său Francisc Fabian, preot greco-catolic și cuscrului Laurian Luca, parohul și protopopul Aradului.

Din acest moment relatările sale au intrat în rutina descrierii specifice jurnalului. Copleșit de preocupările oficiale, memoria sa înregistrează mecanic întâmplările cotidiene, uneori cu pauze mari de aproape trei luni (8 septembrie-20 noiembrie 1907). Sunt amintiri flash, cum a fost examenul de sfârșit de an la școala din Nădrag, unde a fost împreună cu episcopul, vicecomitele și vicenotarul, prilej de agapă prelungită și de a comenta anumite excese ale episcopului, pe care în condamnă că se însoțește cu persoane care nu sunt de rangul său și îi afectează prestigiul, că face multe călătorii în afara diecezei, unde lucrurile nu mergeau cum ar trebui, spune el¹⁹⁹.

O continuă neliniște în vara anului 1907 i-a provocat-o starea băncii „Poporul”, confruntată cu anumite pierderi, încât tot mai des notează hotărârea de a demisiona, mai ales că nu avea cele mai bune raporturi cu direcțiunea. În lunile august-septembrie 1907, mențiunile despre starea băncii sunt tot mai dese. Dificultățile erau tot mai evidente, ceea ce l-a determinat pe Boroș să-și retragă sume mari de la „Poporul”, deși mai era director. Mărturisește mereu că vrea să plece de la conducerea băncii.

La sfârșitul lunii august a vizitat câteva parohii pentru a soluționa anumite probleme ce stagnau, cum a fost construirea școlilor din Ramna, Vermeș și Izgar.

Încă din vara anului 1907, jurnalul consemnează tot mai multe caracterizări negative la adresa episcopului, relațiile cu acesta alterându-se. Un prim motiv l-a constituit transferarea scaunului protopopesic de la Bobohalma la Geoagiu de Jos. În consistoriu Boroș s-a opus propunerii episcopului, cerând să se verifice mai întâi dacă existau condițiile necesare transferului. Cauza reală a constituit-o tergiversarea ocupării parohiei Zăbrani, dată spre administrare preotului Frenț din Orăștie, pentru a-i spori veniturile în detrimentul Zăbraniului, care, spunea el, „stă de pustiire”. Al doilea motiv al neînțelegerilor cu episcopul a fost intenția arhierelui de a-i retrace nepotului său administrarea parohiei Părul. Consistoriul din 5 septembrie 1907 a și dezbătut cauza ocupării parohiei Părul, dar nu a fost acceptat niciunul

¹⁹⁸ *Ibidem*, pp. 189–205.

¹⁹⁹ *Ibidem*, pp. 209–210.

dintre cei doi candidați, deoarece a fost rezervată economului episcopiei. În consistoriu a acuzat faptul că s-a dat administrarea protopopiatului lui Frenț și nu unuia dintre parohii din district, opinie ce l-a supărat pe episcopul Hossu²⁰⁰.

Într-o ședință consistorială a hotărât ca protopopii să determine preoții prezenți la conferința protopopească să adere la hotărârea arhierilor, adoptată la Blaj în cauza legii Apponyi. În acest sens Boroș a scris la unii protopopi. Deși recomandarea consistoriului era să se facă confidențial acest apel către preoți, protopopul Nicolae Bolboacă din Vermeș a organizat o adunare populară în acel scop, neanunțată și prezentată zgomotos în gazete, declarând că a primit dispoziție de la Boroș, care a și fost denunțat la comitat²⁰¹.

Jurnalul nu a fost ținut cu regularitate. Boroș face pauze mari între însemnări, încât tot din memorie consemnează anumite evenimente. Din prima decadă a lunii septembrie aminteste vizita canonică a episcopului în parohiile din vecinătatea localității Chizdia, unde urma să fie sfințită biserica. Traseul vizitei trecea prin Budinț, Brestovăț, unde a vizitat pe Iosif Gal, membru în casa magnaților, Aga.

La Chizdia s-au făcut slujbele pregătitoare sfințirii bisericii, unde a predicat spiritualul teologiei din Blaj, Roșca. Boroș aprecia că „preste tot misiunea n-a cam succes, dară rezultatul spiritual tot a avut, că s-au spovedit peste două sute de credincioși”. După sfințirea bisericii din Chizdia, traseul vizitei a continuat prin Labasiņ, la Crivobara, unde i-au așteptat puțini oameni de frunte cu preotul Vasile Bora. Boroș o descrie ca o parohie slabă, ruinată de proasta administrare a parohului, „care aci din nimica s-a îmbogățit și parohia s-a ruinat”. Vizita a continuat la Tecaș, filie la Crivobara, Hisiaș, Siclaș, unde era rugă și au fost întâmpinați de corul ortodox. Au mers apoi la Chizătău, la preotul ortodox Șepețan, cumnat cu episcopul. Și la Chizătău era rugă. Corul vestit de la Chizătău a cântat pentru episcop, ceea ce l-a speriat, cerând preotului să nu mai cânte. Boroș a pus acest gest pe seama temerii de a se etala ca român²⁰².

În 1894 Boroș a fost ales președinte al reuniunii învățătorilor greco-catolici din dieceză, funcție în care a pus mult zel²⁰³. Activitatea reuniunii și progresul școlilor greco-catolice din dieceză constituie o altă amintire vivace a memoriei sale autobiografice, deși tot mai întunecată de câțiva ani din cauza politicii guvernamentale față de școlile confesionale, care îi face dezagreabilă funcția: „Mi-ar plăcea mult să scap și de sarcina prezidială”. Adunarea generală a reuniunii s-a desfășurat cu succes la Izgar, între 10–11 noiembrie 1907. A fost un prilej favorabil pentru autoritățile locale să facă pregătiri pentru alegerile comitatense, care se apropiau. Una din manevrele menționate de Boroș a fost anihilarea protopopului naționalist Nicolae Bolboacă, din Vermeș, căruia i s-a oferit să candideze pe lista oficială a comitatului. Protopopul a refuzat. A fost înfrânt în alegeri de un țăran în urma mașinațiunilor oficialilor²⁰⁴.

²⁰⁰ *Ibidem*, pp. 216–217.

²⁰¹ *Ibidem*, pp. 217–218.

²⁰² Despre vizita canonică, *Ibidem*, pp. 218–221.

²⁰³ Luminița Wallner Bărbulescu, *op. cit.*, p. 300.

²⁰⁴ Ioan Boroș, *Memorii*, p. 222.

Cu această ocazie Boroș consemnează și alegerea sa la Ticvaniul Mare pe lista comitatului, în urma înțelegerii încheiată între partida națională și cea comitatensă. Jurnalul descrie frustrarea canonicului care fără voia lui, „adese foarte în contra convingerei mele să merg mână în mână cu puternicii comitatensi, pre carii îi urăsc pentru purtarea ostilă față cu românii. Dară ce să fac? Poziția mea e atare că nu pot să port o politică națională română, cum ar dori sufletul meu”²⁰⁵. Revine acest zbcium interior determinat de a alege între convingerile sale naționale și necesitatea de a susține o anumită poziție a bisericii, care nu dorea să intre în conflict cu puterea politică. Se justifică indirect cu poziția episcopului, care „a făcut dispoziția ca preoții noștri să nu se candideze cu program național ori să nu lucre în contra candidaturii oficioase. Se bucura mult de căderea naționalităților...”²⁰⁶.

Boroș a întrerupt însemnările în jurnal din cauza indispoziției sufletești, cauzată mai ales de comportamentul nepotului Bela, care a refuzat să mai continue studiile în clasa a VI-a, ceea ce-l face să scrie: „pentru mine prezența lui la mine este o tortură sufletească și trupească”.

Reia însemnările în jurnal în 29 ianuarie 1908, menționând conferința organizată de mitropolit la Oradea cu inspectorii școlari diecezani în chestiunea legii școlare Apponyi. Au participat I. Boroș, V. Georgiu, inspector școlar în dieceza Gherlei, Victor Szmigelski din arhidieceză și canonicul Stan de la Oradea. Încă înainte de conferința oficială, din discuțiile preliminare s-au confruntat două poziții: una centralistă, care susținea un singur for central pentru cauzele disciplinare ale învățătorilor, susținută de Episcopia Oradiei, sprijinită de Gherla și a doua, care susținea ca forul I de judecată să fie scaunul protopopesc, în care să fie reprezentați și învățătorii printr-un delegat, iar forul II să fie la episcopie. Era susținută de Boroș, sprijinit de Blaj. S-a ajuns la un compromis în sensul că forul I să fie o comisie deosebită, formată la centrul episcopal, iar forul al doilea să fie consistorial. Conferința a adoptat statutele disciplinare. A fost respins planul de învățământ propus de minister, deoarece însemna „totală maghiarizarea aceloră”.

Vizitele efectuate la Oradea în diverse locuri și la diferite personaje, la banca „Bihoreana”, la avocatul diecezan, la administratorul Episcopiei romano-catolice, la seminar și la canonici îi oferă prilejul să treacă în revistă capitulul orădean și starea episcopiei. Prepozitul Luran și canonicul scolastic rezidau la capucini în condiții foarte avantajoase, canonicul Sarkady era grav bolnav, a și decedat peste câteva luni, canonicul Vela era judecat pentru fraudă, Butean locuia la preparandie ca director, iar Stan la seminarul de băieți ca rector. Vizita la casa centrală diecezană i-a relevat că nimeni nu se îngrijea de administrarea averii diecezane, „capitulul și episcopul dorm”. Nu are cuvinte măgulitoare despre episcopul Radu pentru că risipește banii episcopiei, „joacă rolă de domn mare fără lucru și griji”, scriind că „nația nu are să aștepte mult de la el, măcar ieșit din opincă și mămăliga”²⁰⁷.

Jurnalul lui Boroș consemnează doar episodic participarea episcopului Hossu la Roma, la jubileul Sf. Ioan Gură de Aur, pelerinajul la Roma început în 17 mai 1908, consacrarea și

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 223.

²⁰⁶ *Ibidem*.

²⁰⁷ *Ibidem*, pp. 224–226.

instalarea episcopului Csernoh din Timișoara, în 16 mai, la care au participat episcopul Hossu, canonicii Boroș, Nestor și secretarul episcopal Fireza.

Din cauza necazurilor provocate de nepotul său, grijile cotidiene provocate de starea băncii l-au determinat să ia un concediu de la bancă, perioadă în care s-a dedicat studiilor istorice. A completat monografia mănăstirii Prislop, pe care dorea să o tipărească cu ocazia finalizării lucrărilor la reședința de vară a episcopului de la mănăstire. A elaborat o lucrare despre dăjdiile episcopoești între 1785–1792 în protopopiatul Orăștie, a prelucrat informațiile despre Lugoj din Turchanyi și Barothi pentru anii 1719–1759, a revăzut monografia parohiei Zăbrani pe care dorea să o tipărească când se încheia construcția bisericii și a casei parohiale de acolo²⁰⁸.

Jurnalul mai consemnează adunarea generală a Reuniunii învățătorilor greco-catolici din ținutul Lugojului, organizată la Timișoara în 20 septembrie 1908, când și-a serbat jubileul de 50 de ani de preoție veteranul preot greco-catolic G. Trăilă din Timișoara-Fabric.

Până în iulie 1911 lipsesc consemnări periodice în jurnal. Regulat notițele vor începe din 2 iulie 1911, deși anterior a introdus *Notițe despre cele petrecute la mănăstirea Prislop între 7–15 iulie 1912*, care vor fi repetate ulterior la datele respective.

Jurnalul se reia în 8 iulie 1911, cu știrea morții episcopului Ioan Szabó de la Gherla. Din partea episcopiei la înmormântare au fost desemnați să meargă episcopul, din partea capitlului Ioan Boroș. Pomenește disputele dintre capitolu și consistoriul gherlean, determinate de locul unde urma să fie îngropat răposatul episcop. La ceremonia de înmormântare au participat mitropolitul, episcopii și canonicii Florian Stan, Samuil Ciceronescu de la Oradea, Victor Szmigelski și Ștefan Pop de la Blaj, Ioan Boroș, aproximativ 50 de preoți și numeroși credincioși. Din partea P.N.R. au participat George Pop de Băsești și Teodor Mihali. Panegiricul l-a rostit canonicul Domide de la Gherla. Din nou constată anarhia din administrația diecezană, prezentată de fostul său coleg Vasile Pordea, secretarul episcopiei, care l-a și încurajat să candideze pentru ocuparea aceluia scaun vacant²⁰⁹.

După moartea episcopului Szabó au început combinațiile pentru ocuparea scaunelor episcopale. Conferința arhierilor a propus trecerea episcopului Hossu pe scaunul de la Gherla, soluție cu care au fost de acord și frunțașii P.N.R. Boroș susține că George Pop de Băsești l-ar fi încurajat să candideze la Gherla, dacă Hossu refuză, în urma recomandărilor ginerelui său Francisc Hossu Longin. Numai episcopul Radu nu a fost de acord cu această propunere.

Din acest moment memoriile se concentrează asupra campaniei pentru ocuparea scaunelor arhieriești. Este cea mai puternică amintire în memoria lui Boroș, care l-a marcat deplin, într-o manieră traumatică până în 1918, căci a fost unul dintre protagoniștii la ocuparea tuturor scaunelor episcopale vacante între 1911 și 1918.

Imediat după întoarcerea de la înmormântare, Boroș a început o amplă campanie de persuasiune a factorilor de decizie de la nivel local și guvernamental. Au fost solicitați să-l sprijine secretarul de stat de la Ministerul de culte, Jakabffy Imre, șeful secției de naționalități de

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 231.

²⁰⁹ *Ibidem*, pp. 243–245.

la Ministerul de interne, Jeszensky, secretarul de la Ministerul de Culte, Eduard Balogh. A fost recomandat ministrului președinte Hederváry. L-a susținut și episcopul romano-catolic Csernoch, care l-a recomandat ministrului de culte Zichy și ministrului președinte. Competitori pentru Gherla se profilau canonicul Fabian de la Gherla, susținut de deputatul Gherlei Martonffy și canonicul blăjean Szmigelski, susținut de arhiepiscopul Vienei, Nagel. Episcopul Hossu i-a promis că-l va sprijini și el în candidatura de la Gherla.

Mitropolitul a convocat la Blaj episcopii împreună cu un canonic pentru a dezbate uniformizarea portului clerului și pentru un articol respins de guvern din regulamentul disciplinar al învățătorilor.

Cu această ocazie episcopii au convenit asupra ocupării scaunului de la Gherla. Mitropolitul a propus ca episcopul Hossu să treacă acolo, dar s-a căzut de acord ca acesta să poarte mai înainte tratative cu ministerul în acel scop, până atunci episcopatul să nu se mai pronunțe asupra unor persoane. Partida națională susținea la mitropolie candidatura canonicului blăjean Vasile Suci, care era și favoritul mitropolitului. Din declarațiile făcute de episcopul Hossu candidatului Boroș, acesta s-ar fi împotrivit lui Iuliu Maniu când l-a propus pe Suci, zicând că „partida nu are să se amestece în cauză”. Relatările lui Hossu mai adăugau între candidați pe Iacob Radu, susținut de fratele său Demetriu Radu, pe capelanul militar de la Cluj, Florian, susținut de arhiepiscopul romano-catolic din Alba Iulia, pe Ilie Dăianu din Cluj, care a cerut sprijinul episcopului Radu.

Boroș a avut un puternic sprijin local în persoana comitelui suprem Zoltan Medve. Acesta i-a confirmat că existau numai doi candidați susținuți de cercurile politice de la Budapesta, Boroș și canonicul Fabian, că episcopul Hossu i-a declarat sprijinul pentru Boroș.

O bună ocazie pentru a lărgi cercul influențelor în favoarea lui Boroș a fost instalarea episcopului Varady Arpad de la Győr. Cu această ocazie Boroș a făcut o serie de cunoștințe din cercurile ministeriale, ale prelaților romano-catolici sau printre deputații parlamentari. De la Győr, Boroș s-a oprit la Budapesta, continuând seria vizitelor de curtoazie la ministerul de culte, pe la diverși funcționari. Și deputatul Ciocan i-a promis că-l va sprijini.

Cercurile politice locale i-au recomandat să meargă în audiență la ministrul Zichy. Veriga de legătură cu cercurile ministeriale a fost deputatul Jakabffy Elemer care a vorbit cu tatăl său să-i facă intrare la ministrul președinte și la ministrul de culte. Colegul său Pordea l-a asigurat că era dorit de clerul local dacă Hossu nu trece la acea episcopie. La rândul său episcopul Radu a discutat la Nunțiatoră, de unde i s-a spus că Fabian, Florian și Szmigelsky n-au nicio șansă, dar atât Boroș, cât și Hossu au considerat informația de la Radu ca o întoxicare, deoarece episcopul orădean urmărea să-i asigure fratelui său un scaun la Gherla sau la Lugoj.

În dieceza de Lugoj avea susținere generală. Chiar și adversarii de până acum îl susțineau. Cu toate că Boroș declara că îi este indiferentă ascensiunea la scaunul episcopal, mai ales că urma să ajungă relativ repede prepozit capitular, a continuat să facă demersuri la prietenii din Carei și Satu Mare să-l susțină, dar și la contestatul deputat român Siegescu, cu care era prieten. Prin intermediul deputatului de Zorlenț, Ebrérol Huszár, Boroș a fost primit la ministrul președinte, la ministrul de culte Zichy, la secretarul de stat Balogh și la Naray-Szabó de la culte, ultimii doi asigurându-l că au informații bune despre el, că probabil

Hossu va merge la Gherla, dar cauza nu era încă decisă. L-a susținut și deputatul Huszár de la Zsolna. În audiența la ministrul Zichy și acesta i-a confirmat că are informații bune despre el.

Prezența sa la Budapesta și vizitele la diverși ministeriabili a provocat reacția altor competitori. „Budapesti Hirlep” l-a atacat pe episcopul Radu și pe mitropolitul Mihályi ca fiind naționaliști, solicitând ca la Gherla să fie numit un episcop „la care nici umbră să nu fie de spiritul daco-românist”. Boroș atribuie articolul deputatului Martonffy în interesul canonicului Fabian.

Însemnările din memorii/jurnal arată descurajarea canonicului, lipsa de perspectivă, confuzia ce o trăia. Întrebându-se ce beneficii ar avea ajungând episcop la Gherla scria: „E o demnitate frumoasă ierarhică! Dară cuget la lucru cel mare, oboseala deosebită și responsabilitatea grea de cari este legată guvernarea acelei dieceze, zău nu e mare plăcere, dacă numai omul nu are ambiția de lucru și de a governa cu bine”.

Asemenea pasaje se repetă la fiecare informație nouă ce o consemnează. Atunci când episcopul Hossu, trecând prin Budapesta, a consultat diferiți oficiali i-a răspuns aproximativ lui Boroș: cauza „nu stă rău, dară nici prea bine”, ceea ce l-a determinat să scrie: „Eu sum liniștit, nu-mi frâng capul că fi-voi episcop la Gherla ori ba? O sută de ori mi-ar plăcea să rămân în Lugoj ca episcop”.

Impresionează acribia cu care Boroș consemnează fiecare informație despre episcopia vacantă, chiar și unele zvonuri greu de crezut din cele mai diverse surse: de la Siegescu, care îl prezenta ca sigur episcop la Gherla pe Hossu, de la protopopul Frentz, despre manevrele lui Dăianu²¹⁰.

Ciudată este și întreruperea însemnărilor despre acest subiect. Brusuc autorul trece la evenimentele din vara anului 1912, începând cu sejurul la mănăstirea Prislop. Probabil nominalizarea lui Hossu pentru scaunul de la Gherla l-a determinat să întrerupă notițele pe această temă.

Înainte de ocuparea scaunului de la Gherla, Hossu s-a retras la mănăstirea Prislop, unde l-a invitat și pe Boroș. Mai era acolo și canonicul Iacob Radu și el candidat la vacanta episcopie a Lugojului. De data aceasta discuțiile s-au purtat în jurul scaunului vacant de la Lugoj. În particular episcopul Hossu i-a transmis mai multe informații din diverse surse: că favoritul guvernului era Vasile Suciș de la Blaj, că partida națională susține pe Suciș prin arhiducele Francisc Ferdinand, că deputatul Maniu era împotriva lui Boroș, că mitropolitul a recomandat la Nunțiatură pe Suciș și pe Marcu, că Ilie Dăianu urma să se prezinte în audiență la arhiducele menționat.

Și de această dată episcopul Hossu l-a asigurat de sprijinul său, că a dezmințit la Nunțiatură acuzațiile făcute de preotul Teaha împotriva lui și că ministrul Zichy îl preferă. Boroș notează aceste informații mai degrabă pentru a demonstra atitudinea duplicitară a episcopului Hossu, știind că acesta îl susținea pe V. Frentiu, care s-a alăturat grupului de la Prislop împreună cu Pâclișanu. Acesta din urmă a conversat cu episcopul Hossu în chestiunea Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorogh. Pâclișanu a primit misiunea ca, mergând la

²¹⁰ Pentru numirea la Gherla, *Ibidem*, pp. 247–261.

Vălenii de Munte pentru a audia conferințele lui Iorga, să intervină ca să nu se alarmeze lumea românească, cu ocazia publicării bulei de înființare a episcopiei greco-catolice maghiare, deoarece presa românească din Ungaria, ca și cea din România s-au pus de acord să atace pe episcopii Hossu și Radu pentru că ar fi fost de acord cu înființarea acelei episcopii. Hossu i-a și declarat lui Boroș, la Prislop, că nu a fost și nu este împotriva înființării episcopiei maghiare, dar fără a se lua parohiile aparținătoare de provincia mitropolitană, „aceasta ar fi spus totdeauna și o susține, că dacă nouă ne-a plăcut ca să avem limba liturgică română, de ce să nu poată avea și ungerii greco-catolici”. Episcopul Hossu nu a fost de acord ca problema să se trateze fără participarea guvernului maghiar, cum a făcut episcopul Radu, care în noiembrie 1911 a fost în audiență la principele de coroană și i-a cerut să intervină la scaunul papal. Principele s-a declarat împotriva acestei episcopii, poziție pe care episcopul orădean a comunicat-o și la Nunțiatuă. Nunțiatuă a transmis la Roma declarația lui Radu, de unde a ajuns la guvernul maghiar. Au intervenit și deputații Vaida și Maniu, fără succes, căci papa a scris împăratului că este de acord cu înființarea episcopiei. Cauza episcopiei maghiare s-a tratat pe cale diplomatică, fără ca Scaunul papal să fie informat despre poziția bisericii românești.

Boroș a consemnat și justificările episcopului Hossu. Acesta susținea că dacă în august 1911, când l-a avertizat pe mitropolitul Mihályi de pericolul înființării episcopiei maghiare, unul din episcopii români ar fi mers la Roma ca să informeze scaunul papal, s-ar fi putut preveni înființarea acestei episcopii, dar Mihályi ar fi considerat că problema nu era presantă. Dacă în noiembrie 1911 – scrie Boroș – când s-a ținut la Budapesta conferința cu delegații Nunțiatuă, ar fi participat mitropolitul și nu canonicul Suciu, s-ar fi putut reduce pierderile, pentru că auditorul Nunțiatuă, Rossi, s-a oferit să negocieze parohiile care urmau a fi cedate. Boroș aruncă toată vina în sarcina episcopilor români, „cari altcum se tem că la publicarea bulei de înființare se vor face turburări”.

El nu-și ascunde bănuiala că Hossu îl poartă mereu cu vorbe și promisiuni pentru scaunul din Lugoj, ca și în cazul Episcopiei Gherlei, când a aflat din august 1911 că era nominalizat pentru acea episcopie, dar a continuat să-l încurajeze pe Boroș să meargă în septembrie la ministere pentru a-și susține candidatura.

Tribulațiile pe marginea episcopiei maghiare au continuat în timpul discuțiilor episcopului cu Boroș. Hossu susținea că episcopii ar trebui să demisioneze în bloc la Roma, „ca unii cari nu sunt în stare să răspundă pentru eventualele turburări”. Boroș a respins soluția, declarând că „în lupta ce eventual ne așteaptă”, aceștia trebuie să rămână. Episcopul aruncă răspunderea pe umerii mitropolitului, acuză pe Radu că a oferit Ministerului de Culte de bunăvoie parohiile rutene din dieceză, chiar înainte de conferința arhierilor de la Blaj în această chestiune, unde același episcop orădean a militat „ca să nu cedăm”²¹¹.

Înființarea Episcopiei greco-catolice maghiare a fost una din amintirile păstrate în memoria canonicului, dar a fost estompată în anii 1911–1912 de competiția pentru scaunul vacant al Lugojului, dorit cu ardoare de Boroș. Memoria autobiografică a înregistrat cu detalii întreaga mobilizare de forțe puse în lucrare de Boroș, de ierarhia românească sau cea de rit

²¹¹ Despre vizita la Prislop și discuțiile de acolo, *Ibidem*, pp. 262–267.

latin, de administrația locală, centrală, de Nunțiatură și de Sfântul Scaun. Amintirile sunt proaspete, autorul le notează zilnic, chiar dacă nu a respectat întotdeauna cronologia. Informațiile nu sunt verificate, ci pur și simplu au fost consemnate pe măsură ce le-a primit.

În octombrie 1912 pregătirile pentru ocuparea scaunului vacant de la Eperjes se apropiau de sfârșit. Boroș știa că numirea episcopului acolo era legată de numirea arhierului de la Lugoj. Din acest motiv, în 23 octombrie nota că „a sosit timpul de a lucra în interesul meu pentru episcopia de Lugoj”.

Boroș repetă scenariul exersat în competiția pentru Gherla. Prin diverși intermediari de la comitat, Ministerul de Culte solicită susținerea lui Boroș, a cărui numire „o pofteste drept și interesul politice naționale române moderate”. Numirea lui s-a complicat la Budapesta din cauza unei acuzații a preotului Cornel Teaha, pentru care Boroș a trebuit să se apere înaintând documentele justificative necesare în acest sens.

Între timp ziarul „Est” a răspândit știrea că Frențiu era candidatul guvernului. Pe Boroș îl susținea puternic comitele suprem Medve, secretarul de stat Jakabffy Imre și fiul acestuia deputat. Toți aceștia i-au comunicat intrigile regizate împotriva sa, de care nici episcopul Hossu nu era străin, căci l-a denunțat la minister ca naționalist român, că în congregație a atacat pe cei de la comitat. De altfel, Hossu, înainte de plecarea la Gherla, și-a manifestat preferința pentru Frențiu, chiar dacă spunea despre Boroș că „e om lucrător și harnic, nepătat”. Comitele suprem i-a confirmat că episcopul Hossu era împotriva lui, împreună cu Fischer Colbrie și episcopul romano-catolic Glatfelder. În partida adversă lui Boroș se afla și deputatul Siegescu, care era rudă cu Frențiu. Toate informațiile primite de la Budapesta prin comitele suprem și deputatul Jakabffy Elemer converg în a-l convinge pe Boroș de poziția duplicitară a lui Hossu. Singurul care și-a manifestat consecvent sprijinul pentru Boroș a fost secretarul de stat de la culte Jakabffy, care a amenințat cu demisia dacă nu va fi numit Boroș. Personal acesta i-a confirmat că împotriva lui erau toți ierarhii români, care nu l-au susținut nici la Nunțiatură, iar Hossu a făcut denunțuri și la minister.

Ministrul Zichy a forțat numirea lui Frențiu, fără știrea lui Jakabffy. Acesta a protestat la ministrul președinte Lukacs, oferindu-și demisia. Cauza a fost blocată la Ministerul de Culte, urmând ca înainte de a fi discutată în cabinet să se facă o anchetă, cu participarea lui Jakabffy, Medve, episcopul Hossu și Fischer Colbrie, care-l susțineau pe Frențiu. Treptat Boroș s-a convins că Medve a fost câștigat pentru cauza lui Frențiu prin episcopul Hossu și deputatul Siegescu. Ministrul Zichy a optat pentru Frențiu, nu a mai convocat conferința cu cei implicați. În 15 noiembrie Boroș știa că a pierdut cauza. Propunerea ministrului Zichy pentru numirea lui Frențiu a trecut prin guvern în 12 noiembrie. În 17 noiembrie l-a informat și episcopul Hossu despre numirea iminentă a lui Frențiu, scriind că deși toți factorii competenți i-au fost binevoitori lui Boroș, așa a fost voia lui Dumnezeu, precizând că numirea lui nu a atârnat de el. În 19 noiembrie i-a confirmat acest lucru și Siegescu, prezent la Lugoj, care i-a spus că Frențiu va fi numit curând episcop. Singurul care l-a purtat cu vorba a fost episcopul Hossu, care încă îl mai amăgea că nu era hotărâtă numirea. Aflând aceste lucruri, în 20 noiembrie Boroș l-a felicitat pe Frențiu.

Frențiu a fost numit la propunerea Ministerului de Culte în 12 noiembrie. Ministerul a informat capitlul în 22 noiembrie, numirea s-a făcut publică în 28 noiembrie, în 29 noiem-

brie a fost primită scrisoarea ministrului la Lugoj și, în 30 noiembrie, Boroș a convocat capitulul și consistoriul, unde a anunțat numirea noului episcop și s-a redactat adresa în numele consistoriului.

Secretarul de stat Jakabffy și-a prezentat demisia ministrului președinte și a acuzat pe Zichy pentru că a forțat propunerea pentru Frențiu în cabinet, fără să mai convoace comisia ce trebuia să clarifice cauzele. Și-a manifestat nemulțumirea și față de Hossu, criticând conduita sa²¹². Pentru a-i reabilita imaginea în urma falselor denunțuri făcute împotriva lui și pentru a repara atitudinea guvernului față de el, s-a hotărât ca, înainte de instalarea noului episcop, lui Boroș să i se acorde o înaltă distincție ca reparație, ce nu a mai primit alt episcop²¹³.

Insuccesul în cauza episcopiei l-a amărât foarte mult, dar l-a și înverșunat împotriva celor care l-au manipulat. Cel mai mult l-a nemulțumit comportamentul episcopului Hossu, al deputatului Siegescu și al comitelui Medve.

La rândul său Boroș a încercat să forțeze numirea nepotului Nicolae Fabian la parohia vacantă din Timișoara. A convenit cu primarul Telbisz, cu episcopul Glatfelder, cu Ioanovich comite suprem, cu vicecomitele, cu fostul comite suprem Kabdebó, a fost și la alte personalități pe care le menționează în memorii. A încercat să determine numirea înainte de instalarea episcopului, dar primarul Telbisz a oprit procedura, așteptând opinia noului episcop. Din nou Siegescu a intervenit împotriva candidatului lui Boroș. A fost un alt moment de descurajare pentru Boroș, care vede de acum o întreagă conspirație țesută împotriva lui. Singur secretarul de stat Jakabffy l-a susținut și în cauza nepotului Nicolae Fabian. În 30 decembrie 1912 acesta a fost ales paroh la Timișoara²¹⁴.

Conform promisiunii făcute de Jakabffy, Boroș a primit distincția Crucea de mijloc Francisc Iosif cu stea, un ordin înalt. A fost un moment de bucurie și de prestigiu în societate, care i-a atenuat în parte nemulțumirile. Înainte de instalarea episcopului, în 4 februarie capitulul a organizat o solemnitate pentru înmânarea distincției primite de Boroș. La dorința comitelui suprem au fost invitate autoritățile și intelectuali de toate confesiunile. Comitele a rostit o cuvântare și i-a înmânat distincția. În numele capitolului și al clerului a vorbit Madincea, canonic custode, iar în numele credincioșilor dr. Isidor Pop²¹⁵.

Memoria sa a reținut foarte puține informații despre instalarea episcopului Frențiu. A fost hirotonit în 14 ianuarie 1913, la Blaj. De la Lugoj au participat Iacob Radu și Popovici. În 9 februarie s-a făcut instalarea cu solemnitate. Atât consemnează, reflectând dureros: „A trebuit să mă umilesc înaintea acestui pitic, dară cuviința a adus cu sine”. Mai grea povară nici nu se poate descrie, căci Boroș a ținut discursul de întâmpinare la ușa bisericii, a vorbit la Liturghie, la deputație și la banchet. Acestea sunt toate informațiile despre instalarea lui Frențiu, incomparabil mai puține decât cele referitoare la solemnitatea organizată cu ocazia înmânării distincției sale. Frustrarea lui Boroș a fost foarte mare și evidentă, amplificată și

²¹² Pentru numirea episcopului de Lugoj, *Ibidem*, pp. 268–280.

²¹³ *Ibidem*, pp. 280–281, 284–286, 288–289.

²¹⁴ *Ibidem*, pp. 281–284, 291.

²¹⁵ *Ibidem*, pp. 291–293.

de reproșurile făcute de noul arhiereu, în prima zi după instalare, nemulțumit de discursurile rostite de Boroș. Replica lui Boroș a fost aspră²¹⁶.

De la început relațiile cu noul arhiereu au fost încordate. S-au amplificat după consistoriul din 27 februarie 1913, când episcopul l-a anunțat ca vicar episcopesc pe Iacob Radu, ca vicar foraneu de Hațeg pe Teofil Crișan și ca asesor consistorial pe secretarul Iuliu Hossu. Numirea vicarului nu l-a surprins, se aștepta la represalii: „Priincutosul vlădică a voit să mă lovească în autoritatea mea, ca să mă discrediteze în fața opiniei publice”. L-a surprins numirea lui Crișan, preot simplu, fără cultură, pe care îl acuză de naționalist.

Episcopul Frențiu s-a justificat în fața autorităților locale pentru atitudinea potrivnică lui Boroș, deoarece acesta nu „a prestat omagiul de fidelitate la instalare, nesărutându-i mâna”, că în cauza episcopiei ar fi făcut anumite denunțuri împotriva lui, amenințând că îl poate nimici pe Boroș la Roma cu un raport pentru că este nesupus²¹⁷.

Este interesantă schimbarea atitudinii naționale a lui Boroș. Până la numirea episcopilor s-a declarat în favoarea cauzei românești, pentru ca după aceea să condamne adversarii săi pe motiv că sunt naționaliști, chiar el afișând o conduită progubernamentală.

Complicatele mecanisme de ascensiune l-au determinat să treacă în tabăra puterii și să folosească armele acesteia.

Ocuparea parohiei Lugoj a fost un asemenea moment de încleștare împotriva adversarilor săi. Boroș l-a susținut până la secretarul de stat Jakabffy pe Ioan Țincu, în timp ce canonicul Popovici, primarul Băltescu, deputatul Siegescu, susțineau pe Valeriu Giurgiu. Boroș a făcut apel la toate cunoștințele sale de la erariu și comitat pentru a-l sprijini pe Țincu care purta în cercurile oficiale renumele de naționalist. Ordinariatul și comitatul nu-l susțineau pe Țincu din motivul menționat. Boroș s-a străduit să-l apere, acuzându-l pe Giurgiu de naționalist transformat peste noapte ca patriot maghiar²¹⁸.

A doua cauză de conflict a constituit-o ocuparea parohiei Bocșa. În timpul perioadei vacanței scaunului episcopal, cât a fost vicar, Boroș l-a propus în lista de trei la Bocșa și pe nepotul său Mihai Moraru, încălcând prevederea potrivit căreia trebuia să aibă o vechime de trei ani. Episcopul nu a fost de acord cu propunerea făcută de Boroș pentru parohia Bocșa, declarând-o necanonică.

În toiul disputelor pentru cele două parohii au apărut și alegerile parlamentare de la Sasca, unde candidatul guvernului era Corcan. Comitele suprem s-a adresat episcopului, ca să intervină pe lângă preoții greco-catolici să îl voteze pe candidatul Corcan. Frențiu a cerut protopopului acest lucru, scriind totodată că el nu se amestecă și fiecare să-și urmeze propria convingere, ceea ce l-a nemulțumit pe comitele suprem.

Una dintre amintirile marcante din memorii se referă la tratativele P.N.R. cu guvernul, la care au participat Teodor Mihali, Iuliu Maniu și Valeriu Braniște din partea P.N.R., respectiv contele Tisza István și primul ministru Lukács. Informațiile i-au fost oferite confidențial de Valeriu Braniște, care i-a arătat cererile formulate de români:

²¹⁶ *Ibidem*, pp. 292–293.

²¹⁷ *Ibidem*, pp. 298, 300.

²¹⁸ *Ibidem*, pp. 294–295, 299–302.

1. respectarea limbii române în toate școlile confesionale și comunale, iar în cele de stat, care sunt înființate între români, precum și la gimnaziile care sunt frecventate de români în număr mai mare să fie catedră de limba română și religia să se propună în limba română
2. respectarea autonomiei bisericii ortodoxe și scutirea autonomiei bisericii greco-catolice de a fi contopită în autonomia bisericii catolice din Ungaria
3. respectarea drepturilor de întrunire ale P.N.R. în toate problemele ca partid român
4. încetarea colonizărilor cu populație maghiară printre români, să beneficieze și românii de pământurile erariale
5. egala îndreptățire la folosirea limbii române în justiție și administrație, încât nu numai cererile, ci și hotărârile să se dea în limba română
6. denumirea funcționarilor români în toate branșele vieții publice proporțional
7. asigurarea cercurilor electorale 1/6 din numărul deputaților
8. retractarea, respectiv revizuirea actului de înființare a episcopiei de Hajdudorogh, încât comunele românești să fie scoase de sub jurisdicția acestei episcopii
9. recunoașterea individualității naționale a poporului român
10. votul universal și secret
11. organizarea cercurilor electorale după suflete și proporția românilor

După patru runde de tratative s-au convenit următoarele:

1. în școlile de stat, expresie a ideii de stat național maghiar, nu se poate admite predarea în limba română, afară de religie
2. garantează respectarea autonomiei bisericii ortodoxe; cu privire la cea greco-catolică nu se poate pronunța deoarece are și Roma un cuvânt de spus
3. este admis
4. numai parțial, considerând dreptul proprietarului de pământ, fie și statul, de a decide cui dă pământul, dar va susține ca și românii să capete pășunat cât au necesar pentru creșterea vitelor
5. admite ca cererile să fie în limba română, nu și hotărârile
6. de acord cu numirea funcționarilor români
7. nu poate da asigurare câte cercuri vor primi, depinde de arondarea cercurilor după legea nouă, dar se vor strădui ca în comitate cu majoritate covârșitoare de români, să fie aleși români
8. nu se poate retracta, ci revizui, în sensul dezmembrării comunelor românești

9. admite individualitatea poporului român ca parte integrantă a poporului și statului maghiar unitar
10. nu se abate de la legea electorală în dezbateri
11. la arondarea cercurilor electorale va face tot posibilul

Am reprodus aproape întocmai textul din memorii pentru veridicitate. Boroș observă că în 4 puncte nu s-a ajuns la un acord, dar ambele părți au declarat că vor să ajungă la conciliere. După încheierea tratatelor în 15 februarie 1913, delegații români au fost la ministrul președinte Lukács, care le-a promis că se vor relua, cerându-le să rămână secrete. La întrebarea ce ar trebui să se facă imediat, românii au menționat chestiunea parohiilor românești din Episcopia de Hajdudorogh. Lukács le-a promis că va numi o comisie mixtă „pentru limpezirea cauzei”. Braniște știa că deja se făceau demersuri la arhiepiscop²¹⁹. Rămâne un semn de întrebare de ce Braniște i-a dat aceste informații secrete lui Boroș, când acesta era cunoscut de acum ca un apropiat al cercurilor comitatense și adversar al grupării favorizate de episcopul Frențiu. Memoriile nu spun nimic. Poate doar faptul că Braniște a stat mulți ani în casa lui Boroș în chirie să fie una din explicații.

Memoriile se întrerup brusc, chiar dacă se intercalează un text ce repetă informațiile privind numirea de episcop la Lugoj, cu câteva date noi despre întâlnirile de la mănăstirea Prislop, între care și prezența lui Francisc Hossu Longin cu soția, care îi era prieten și a reacționat nemulțumit la jocul dublu al episcopului.

Reia însemnările în 24 ianuarie 1916, consemnând epidemia de tifos ce a izbucnit în decembrie 1913, căreia i-au căzut victimă 43 clerici și studenți din convicatul diecezan, între aceștia și nepotul său Iosif Pál, student în clasa a III-a de gimnaziu. Au murit până în acel moment 4 clerici și un student. Epidemia a făcut mare impresie în oraș. Boroș a făcut interpelare în consistoriu și în comitetul administrativ al comitatului, solicitând anchetă și un raport al medicului seminarului. Episcopia învinovăța soldații că ar fi infectat seminarul, comanda militară și comitatul susțineau că lipsa de curățenie din seminar ar fi favorizat apariția bolii. Raportul dr. Lemeny, care a și demisionat, stabilea aceleași cauze: aducerea microbilor, răspândirea lor prin lipsa de curățenie și mâncarea slabă²²⁰.

Memoriile menționează moartea episcopului Hossu la Budapesta în 3 ianuarie 1916, la ora 19. A fost înmormântat la Gherla de episcopii Radu și Frențiu. Din partea capitlului Lugoj au participat canonicul Daniel Fireza, spiritualul Atanasie Roșca și contabilul de la Casa centrală, Aurel Popovici. Fiind bolnăvicios, Boroș nu a mers, deși ar fi dorit, „ca să dau cinstea din urmă aceluși episcop altcum mare, cu care eu, fiind dânsul episcop în Lugoj, am trăit bine, deși el numai pre față s-a arătat prieten”. Intrigantul a devenit un episcop mare. Afirmația demonstrează că Boroș s-a liniștit după frustrările cu care s-a confruntat în competiția pentru ocuparea celor două scaune arhieriești. Nu și-a putut ascunde însă aversiunea ce o avea față de cel decedat pentru comportamentul său în amândouă alegerile.

²¹⁹ *Ibidem*, pp. 296–298.

²²⁰ *Ibidem*, pp. 314–315.

Familia Jakabffy împreună cu prietenul Fabiu Rezei au început combinațiile pentru a-i susține candidatura la Gherla. Informațiile se opresc brusc cu următoarea relatare: „Chestiunea aceasta a rămas baltă după ce a venit la suprafață cu adresa respectivă denumirea dr. Iuliu Hossu la Gherla”²²¹.

Din nou însemnările se opresc cu acest episod. Au fost reluate în ianuarie 1918, după moartea mitropolitului Victor Mihályi, întâmplată în 24 ianuarie 1918. La două zile după deces, episcopul Frentiu a fost chemat la minister. La întoarcere, acesta i-a făcut cunoscut lui Boroș că a fost chemat în cauza mitropoliei, iar ministrul Apponyi i-a și spus că l-a propus regelui pentru a fi numit. Frentiu s-a opus, declarând că provincia greco-catolică românească „are drept de alegere și fără respectarea aceluia drept el nu voiește să fie denumit”. Ministrul i-a promis să retragă propunerea și să acorde dreptul de alegere, cerând ca Frentiu să intre în ternar. Frentiu i-a declarat că va ajunge sigur mitropolit, iar scaunul de la Lugoj va rămâne vacant. Boroș a cerut să-l sprijine pentru a fi luat în combinație, dar Frentiu nu s-a angajat. Era prevăzut ca odată cu numirea lui ca mitropolit să se facă și numirea protopopului Breban de la Baia Mare ca episcop la Lugoj, dar în noile condiții, aceasta se amâna până „la rezolvarea definitivă a mitropoliei”.

Susținut de vechii prieteni politici, deputatul Nicolics, familia Jakabffy, fostul comite suprem Medve, Boroș a început seria demersurilor la comitat, la parlamentari, la președintele partidului 48 constituțional din Lugoj, inclusiv la Siegescu. Scriind la memorii își face mereu curaj, mărturisind că nu găsește o plăcere mai mare în a ocupa acea demnitate, fiind și în vârstă, dar o face „ca să nu mă mustre conștiința că putând poate ajunge, totuși nu am făcut pași”. Opinia unuia dintre episcopii provinciei mitropolitane era că fiind mai în vârstă, că în 1912 s-au făcut multe delațiuni împotriva lui, acesta nu mai avea șanse de reușită și îi recomanda să nu se agite, mai ales că are „o poziție onorabilă și distinsă”.

Venirea ministrului Zichy în ultimul guvern Wekerle a dat speranțe susținătorilor săi, care au reluat demersurile. Cei doi Jakabffy și deputatul Petru Mihályi au intervenit la Tisza ca să-l sprijine pe Boroș pe lângă Zichy și Wekerle²²². Cu aceste demersuri se încheie însemnările despre ultimele aranjamente pentru ocuparea scaunelor arhieresti dinaintea izbucnirii revoluției în Ungaria în 1918. Boroș nu a ajuns episcop la Lugoj, deși și-a dorit, chiar și cu prețul sacrificării unor convingeri pe care le-a afișat mereu.

Deși a declarat deseori că dorea să ajungă episcop pe cale cinstită, înțelegând prin aceasta și cu ajutorul guvernului, Boroș a neglijat raporturile cu elita politică românească, pe care a discreditat-o mereu, atât în memorii, cât și în public uneori, poate și prea sigur de sprijinul autorităților vremii. Cercul său de susținători politici a fost însă foarte mic în comparație cu hățișul de combinații și interese din cercurile guvernamentale.

Asumarea unei politici naționale moderate l-a plasat undeva între putere și cercurile naționale românești, balansând într-o parte sau alta în funcție de interesele de moment.

²²¹ Noua tentativă de candidare la Gherla, *Ibidem*, pp. 315–316.

²²² Pentru candidatura din 1918 la Lugoj, *Ibidem*, pp. 317–321.

Raporturile cu membrii administrației diecezane și ai capitlului s-au deteriorat în cea mai mare parte, încât a rămas un însingurat între români, între capitulari, bucurându-se de un prestigiu mai mare printre preoții și învățătorii diecezani.

Deși a încercat în memorii să facă figură de om drept, nu a ezitat să-și promoveze rudele în parohii bune, în diverse poziții, ceea ce nu a putut trece neobservat. A condamnat nepotismul în dieceză, dar l-a practicat cu feroare.

Sunt posibile explicații pentru eșecurile succesive înregistrate în competiția pentru ocuparea scaunelor arhieresti. Au fost prea multe pentru puterile unui om care a trăit cea mai mare parte a vieții singur, bazându-se numai pe forțele sale, pe rezultatele muncii sale, a fost, credem, victima sistemului care a funcționat în politica din Ungaria, mai ales cea față de bisericile românești. Nu este un caz singular, l-au trăit aproape toți arhierii români, indiferent de confesiune. Puterea arogată de guvern la desemnarea ierarhilor greco-catolici sau ortodocși, indiferent de modalitatea de desemnare prin alegere sau numire, a făcut imposibilă ascensiunea „pe cale cinstită”, cum a clamat Boroș. Trebuiau învinse numeroase obstacole, de la acordul forțelor politice locale la cel al guvernelor, al parlamentarilor, al Nunțiatului, care avea propriile interese. Trebuiau depășite rivalitățile din interiorul Bisericii, dintre arhierii, divergențele dintre episcopii, dintre capitulari, care de regulă produceau denunțuri la diferite nivele, intrigi, un hățiș de contradicții din care era greu de ieșit. Boroș nu a reușit și aceasta a fost marea sa durere, chiar dacă ulterior a fost desemnat episcop cu un titlu onorific.

L-am urmărit în povestea vieții sale în diverse ipostaze, în cadrul acelor grupuri sociale primare în care a trăit și a activat. Deși ca orice memorie autobiografică și a lui a fost una selectivă, enunțând ceea ce dorea el să transmită, nu a putut ascunde cele două fațete care s-au împletit în personalitatea lui: omul și preotul/canonicul. Le regăsim mereu asociate, ceea ce validează valoarea memorialisticii ca memorie autobiografică.

Omul din sinele său își amintește figura luminoasă a părinților, dragostea cu care l-au înconjurat în copilărie. Își construiește mitul personal pornind de la originea nobiliară a familiei, pe care o memorează și prin copia obținută după diploma de înnobilare. A fost o caracteristică a grupului social din care făcea parte, elita greco-catolică, de a-și etala nobilitatea. Era un element de prestigiu în societate. Prestigiul de care se bucura familia în comunitatea locală, mereu amintit, îl invocă în construcția sa autobiografică ca un factor ce i-a impus o responsabilitate, aceea de a perpetua acel prestigiu în cariera sa următoare. El a continuat să fie purtătorul acelui prestigiu, fiind ultimul urmaș direct în linie bărbătească. După ce tatăl a scăpat, iar surorile au traversat dificultăți materiale și-a asumat refacerea averii familiei, pe care o pune la dispoziția surorilor și a nepoților, care l-au decepționat de-a lungul vieții prin cererile repetate de ajutor, estompând imaginea luminoasă ce a construit-o despre familia sa. Un alt element de identitate era fidelitatea familiei față de Biserica greco-catolică, pe care o subliniază repetat și ca o legitimare a poziției sale în ierarhia unită.

Orice memorie autobiografică acordă un loc privilegiat copilăriei și anilor de studiu. O face și Ioan Boroș, descoperind o realitate pe care o înfățișează cu sentimentul de frustrare că nu vorbea în limba română. Era un fenomen general în comunitatea greco-catolică românească din Carei utilizarea limbii maghiare în familie. Peste ani, când scrie memoriile,

prezintă acest aspect ca un handicap, peste care a trecut cu mari dificultăți. Este și un prilej de mândrie, că în scurt timp a reușit să învețe limba română în ambianța favorabilă a studiilor gimnaziale de la Beiuș, motiv ce îl determină să aprecieze educația în spirit românesc făcută acolo.

Amintirea studiilor primare și gimnaziale l-a dominat continuu și prin menționarea colegilor de școală de la Carei și de la Beiuș, a profesorilor din Beiuș care și-au pus amprenta asupra personalității sale, cu deosebire directorul Kövari și profesorul Sălăgean. Indirect rezultă că acestora se datorează cariera sa ecleziastică, deoarece l-au îndreptat spre dieceza Lugojului.

Pentru Boroș, studiile teologice la Viena constituie un moment de inițiere într-o altă lume, la care a visat mama lui. Este o altă lume, diferită de cea a copilăriei, cu alte reguli și exigențe, văzută de Boroș, ca și de alți tineri români, ca un mijloc de ascensiune socială ce presupune muncă continuă. A dobândit acest exercițiu al muncii sistematice la Beiuș și mai ales la Viena, sub privegherea unui devotat preot greco-catolic și foarte bun român, Grigore Silași, care a reușit să transmită elevilor acele trăsături: atașamentul față de Biserica greco-catolică românească și față de ritul oriental și un generos sentiment național. Sunt două componente majore ale identității sale, cristalizate în perioada studiilor, pe care memoria le păstrează, care definesc mitul său personal.

Cu această identitate a intrat într-o altă grupare socială, clerul greco-catolic, într-o perioadă marcată de tendințe divergente în provincia greco-catolică românească, între tendințele de latinizare și centralizare, promovate de pontificatul lui Pius al IX-lea și efortul de apărare a autonomiei și individualității Bisericii greco-catolice românești, a ritului, disciplinei și dreptului ei oriental.

Boroș a intrat direct în mica societate de la curtea episcopală din Lugoj ca un străin de acele locuri și oameni, fără relații sau vreo susținere prealabilă. A avut însă o dorință puternică de a urca în ierarhia bisericească. Și-a construit cariera cu răbdare, cu multă muncă, atent la toți cei care îl înconjurau, la prieteni și rivali, la arhieri și capitulari. L-au protejat Victor Mihályi episcopul, cel puțin o perioadă, prepozitul Ștefan Moldovan, personaje despre care păstrează o amintire frumoasă, ca și despre canonicul Nagy.

În cancelaria diecezană, alături de Mihai Perian, a cunoscut îndeaproape măsurile întreprinse de episcop pentru organizarea episcopiei, poziția verticală a arhierelui în fața autorităților și mai ales ținuta românească pe care o aprecia. A fost martorul unui amplu proces de organizare și modernizare, din care a câștigat o experiență deosebită în administrarea afacerilor diecezane, căutată și apreciată de majoritatea arhierilor cu care a lucrat, dar și de reprezentanții celorlalte biserici din Banat. Treptat și-a construit notorietate în viața publică din Lugoj prin frecventarea diverselor asociații românești, a casinei române, a personalităților publice. Frecventa cercurile romano-catolice și ortodoxe și a păstrat o relație bună cu autoritățile de la comitat, judecătorie, fisc sau erariu, cu directorii și inspectorii școlari.

S-a confruntat și familiarizat cu inevitabilele rivalități din lumea clericală, cu practici nu întotdeauna potrivite instituției din care făcea parte. Acestea răbufneau atunci când se punea problema ocupării unei parohii, a denumirii protopopilor, canonicilor sau arhierilor, al transferului într-o parohie mai bună sau al acordării unor distincții papale și statale.

Curtea episcopală și capitulul erau o societate restrânsă, în care personajele își disputau influența pe lângă arhieru, dar și pe lângă alte cercuri romano-catolice sau din administrația locală și centrală, din dorința firească de ascensiune în administrația bisericească. A cunoscut jocurile de interese, puterea de influențare a acestor cercuri, încă de la numirea episcopului Mihályi. A cunoscut și intrigile ce se țesau în aceste ocazii și modul cum se formau grupurile de interese. A fost un observator atent al relațiilor umane și ecleziastice la început, pentru ca apoi să se angajeze în diferite combinații și dispute, din momentul în care a început ascensiunea lui în administrația diecezană. În administrația episcopală a cunoscut tributul ce trebuia plătit autorităților pentru supraviețuire sau ascensiunea în cariera bisericească, pe care l-au plătit toți arhierii. Compromisul cu puterea, promovarea unor relații cât mai apropiate cu autoritățile, ca și cultivarea raporturilor cu Nunțiatura au fost practici curente în Biserica greco-catolică. Dreptul de numire al episcopilor și al canonicilor la intrarea în stal, a fost un instrument de control și de subordonare a bisericii de către putere, ce a limitat mult autonomia Bisericii greco-catolice. Tradițiile diecezelor și parohiilor din părțile ungurene, mai deschise înspre autoritatea politică, spre Biserica romano-catolică, diferite de cele ale Blajului au imprimat o mentalitate aparte slujitorilor bisericii din acele locuri, dar și un clivaj între cele două ramuri ale Bisericii unite românești.

Un alt moment crucial din istoria vieții, care i-a dimensionat și mitul personal a fost hirononia ca preot celib în 1877. Este o amintire marcantă a memoriei sale, un moment de trăire sufletească intensă, de zbuțum și îndoiele, mărturisit în memorii ca o spovedanie. Este o schimbare totală în viața lui, care i-a determinat cariera, l-a făcut să trăiască numai pentru biserică și slujirea lui Dumnezeu. Și-a făcut un proces de conștiință, în care a învins preotul, eliberându-l de cele lumești. Nu însă și de o viață socială tot mai complexă, în care l-au adus demnitățile bisericești.

O amintire marcantă, căreia îi acordă un spațiu amplu, importantă în configurarea mitului personal a fost slujirea în parohia Zăbrani, pe larg descrisă și pentru că vreme de peste 17 ani a reușit să transforme o parohie pe cale de suspendare într-una prosperă, cu edificii frumoase și o pietate demnă de subliniat.

Slujirea la Zăbrani a fost un bun teren de experimentare a spiritului novator al preotului, a unei noi relații cu credincioșii și a unor noi forme de pietate, între care pelerinajul la mănăstirea Radna separat de romano-catolici, efectuat sub patronajul Bisericii greco-catolice românești. Două motive l-au determinat să amintească parohia Zăbrani, în afara celor bisericești: îmbunătățirea situației materiale și începutul recuperării averii familiei; bogata activitate publicistică pe care o desfășoară în liniștea parohiei de acolo, ce îi adaugă mitului personal o dimensiune nouă, cea culturală, cărturărească, mai puțin cultivată de canonicii sau curtenii diecezei Lugoj, motiv pentru care a scos-o în evidență spre a-l detașa în corul celor din administrație și ulterior între canonici. Dincolo de orgoliul nedisimulat, Boroș s-a afirmat printr-o laborioasă operă istorică, teologică, omiletică sau etnografică. A fost expresia orgoliului celui care a biruit necunoașterea limbii române în copilărie și a ajuns să producă o impresionantă listă de cărți tipărite sau manuscrise, studii, eseuri, articole de ziar ș.a. A fost rodul unor studii sistematice, cum i-a plăcut să arate, dar și al experienței sale ca preot, ilustrată în numeroasele predici rămase în manuscris, în cărți despre ritual, în mono-

grafia comunei Zăbrani sau în studiile despre istoria Lugojului, a județului Caraș-Severin, despre istoria bisericii ș.a. A lucrat mult în arhivele diecezane și de comitat, cu aplombul istoricului profesionist, motiv pentru care a și fost integrat în galeria istoricilor Banatului. Ipostaza de cercetător al istoriei locale, pe care lista lucrărilor sale o ilustrează pregnant, a ajuns dominantă în dezvoltarea personalității sale, estompând opera teologică. A fost o dimensiune ce l-a individualizat printre slujitorii diecezei din Lugoj, care i-a sporit notorietatea în lumea științifică, culturală și teologică, pentru care a și fost propus să redacteze Șematismul istoric al diecezei Lugojului, pregătit pentru jubileul de 50 de ani de la înființarea episcopiei. Conceptul și realizarea îi aparțin, chiar dacă nu apare el ca autor.

Dincolo de toate rezervele față de arhieriei cu care a lucrat, nu puține față de succesorii lui Mihályi, fidelitatea față de biserică, munca sistematică i-au fost apreciate în septembrie 1897, când a fost numit canonic prebendat din poziția de preot-paroh la Zăbrani, dar și cu o serie de însărcinări speciale din partea episcopului Mihályi, pe care le-a îndeplinit exemplar.

Este un alt moment special, pe care îl proiectează în mitul său personal ca începutul unei cariere deosebite în ierarhie, pe care a cultivat-o, a urmărit-o pas cu pas, aspirând la cele mai înalte trepte. Este momentul care îl plasează în elita Bisericii greco-catolice românești, care îi deschide noi orizonturi, noi relații umane, ecleziastice și politice. Este conștient de aceasta, motiv pentru care și redactează memoriile, reconstruindu-și biografia și desenând propriul mit.

O face prin evidențierea realizărilor din perioada cât a funcționat ca secretar episcopal, după numirea în capitol, în timpul episcopatului lui Demetriu Radu, când își asumă toate realizările din dieceză, în timp ce episcopul mai mult a lipsit. Este un alt prilej care îl individualizează în capitol și în administrația diecezană, care i-a făcut în biserică renumele de cel care a dirijat destinele diecezei, o epocă aparține ce a stat sub semnul influenței lui Boroș.

Cariera rapidă în capitol (custode în 1901), prelat papal, i-a sporit notorietatea în biserică, i-a deschis orizonturi noi, l-a pus în contact cu numeroase personalități bisericești, culturale sau politice. A fost prezent la toate momentele majore din viața Bisericii greco-catolice cu diverse responsabilități, la conferințele organizate de mitropolie pe diverse teme, descrise cu discreție în memorii, dar și cu intenția de a-l proiecta deasupra multora dintre confrății de la Lugoj. Prin tot ce a notat în memorii sau în jurnal a ținut să se înalțe, să se distanțeze de ceilalți, ceea ce i-a atras și rivalitatea dacă nu dușmănia unora. Cercul aderenților și susținătorilor se restrânge, apare mai mult singur în situații conflictuale cu ierarhii sau capitularii. Se proiectează mereu într-o poziție superioară celorlalți, pe care îi prezintă în tușe negative, cu deficiențe de comportament ce încalcă statutul lor în biserică. Niciunul dintre arhieriei cu care a lucrat nu a scăpat de pana sa necruțătoare în a le prezenta defectele și aproape deloc meritele. Prezintă intrigi și denunțuri ale celor din jur, vădit marcat de ideea unei conspirații împotriva sa, mai ales din momentul când și-a manifestat interesul pentru ocuparea unui scaun arhieresc.

Până la alegerile din 1906 s-a autodefiniț ca un naționalist, ca un militant pentru cauza românească, chiar dacă nu a putut să o facă totdeauna la vedere, criticând vehement pe arhieriei obligați să facă compromisul cu puterea sau pe cei care s-au pus în slujba acesteia. I-a plăcut să se definească ca un protagonist al unei politici naționale moderate, ca un critic

constant al politicii de deznaționalizare a guvernelor. Nu s-a angajat în politica națională militantă, dar pe ascuns a susținut-o, justificându-se prin poziția sa în biserică. Și-a mărturisit frustrarea că nu poate exprima direct convingerile sale naționale, dar a păstrat mereu raporturi bune cu puterea. Ales mereu în congregația comitatensă a susținut cauza națională, dar și politica oficială.

Tot mai singur în campania pentru asanarea moravurilor clerului și ale elitei bisericești, într-un conflict permanent cu ceilalți capitulari, despre care nu are cele mai bune păreri, Boroș a ajuns în situația de a participa la competiția pentru ocuparea unui scaun episcopal numai cu susținerea cercurilor oficiale. A fost nevoit, cum spuneam undeva, de sistemul bine pus la punct de autorități, conform căruia avea nevoie de sprijinul celor mai diverse forțe politice locale sau centrale.

Și-a dorit să ajungă episcop, după ce a urcat toate treptele în stalul canonical până la prepozit și în administrație până la vicar episcopesc.

A trebuit să plătească și el tributul ca și ceilalți arhieriei ai bisericilor românești. A ajuns să combată protagoniștii politicii naționale de pe poziții guvernamentale sau comitatense, păstrând o anumită moderație în acest sens. Și-a denunțat rivalii ca naționaliști, s-a pus deseori în serviciul puterii, chiar dacă nu și-a călcat convingerile naționale. Aceasta era rețeta epocii. A fost și el un reprezentant al aceluși timp, al bisericii din acea perioadă, preocupată să supraviețuiască vitregiilor timpului.

Până la o vârstă înaintată a visat la un scaun arhieresc. Nu a reușit și insuccesele i-au afectat personalitatea. Frustrările, trădările pe care le descrie pe larg, l-au deformat mult, aducându-l în rând cu cei pe care i-a criticat. Eșecurile nu l-au descurajat, până în 1918 a tot luptat pentru o cauză pierdută cu mult timp înainte. Neîmplinirile sale în competiția pentru episcopat explică și cuvintele grele rostite la adresa unor arhieriei. Erau gânduri rostite pe moment, în timp ce-și derula viața, pe care ulterior le-a atenuat cu alte fraze de apreciere. Așa a făcut cu episcopul Radu sau cu episcopul Hossu, pe care i-a criticat cel mai mult.

Cu toate acestea povestea vieții lui Boroș nu este povestea unui eșec. Este mai degrabă o poveste de succes, povestea triumfului în viață al unui tânăr care a pornit singur în lume să-și croiască un nume, o stare, o carieră. A făcut-o prin muncă, cu abilitate, un excelent exercițiu al relațiilor sociale, cu suișuri și coborâșuri, cu demnitate, cu umilință deseori, dar conștient de valoarea și capacitatea lui, de meritele ce și le-a câștigat de-a lungul anilor. Nu a fost un erou, dar niciun oarecare, ci rămâne un model și exemplu de trudă spre binele și folosul bisericii. Orgoliul de a ajunge episcop, firesc pentru orice om al bisericii, nu s-a născut pentru a satisface o vanitate omenească, ci pentru că a crezut în biserică, în capacitatea sa de a da un alt curs vieții bisericești.

A disprețuit luxul arhieriei, în schimb a prețuit preoții parohi modești, a căror muncă în slujba bisericii se vedea cu ușurință în starea parohiei, a credincioșilor, în devoțiunea acestora. În mentalitatea epocii episcopii erau „domni” ai bisericii, o elită și comportamentul celor cu care a colaborat s-a conformat acestei mentalități. Erau lideri și se purtau ca atare, ceea ce Boroș nu a înțeles.

Viața lui s-a dedicat bisericii, slujirii ei, foarte puțin familiei numeroase, care l-a agasat continuu cu cereri de ajutor. Viața și-a dedicat-o sieși în primul rând, dornic să se împace cu

sine și apoi cu lumea. S-a împăcat cu sine, trăind mulți ani după unire, când i s-au recunoscut și meritele, este adevărat de domeniul istoriei, fiind numit onorific episcop. A fost o reparație despre care știm destul de puține, care i-a împlinit viața și i-a adus liniștea necesară.

Este un canonic uitat în istoria Bisericii greco-catolice românești a cărui viață și-a povestit-o în memoriile păstrate, care poveste am împărtășit-o și noi celor interesați.

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

Notă asupra ediției

Personalitatea lui Ioan Boroș este astăzi foarte puțin cunoscută. Canonical Episcopiei Lugojului, prea repede uitat, este astăzi cunoscut mai mult prin lucrările sale istorice, prin activitatea la Muzeul din Lugoj sau la Comisiunea monumentelor istorice, secția Banat. Activitatea sa în slujba Bisericii Unite nu a fost cercetată și lucrarea pe care o prezentăm dorește să umple un gol din istoria acestei instituții. Chiar dacă textul memorialistic aparține memoriei autobiografice, el relatează despre o lungă perioadă din istoria eparhiei bănățene, cu inevitabilele subiectivism ale autorului, cu diferite accente polemice, uneori și cu tușe antisemite. Aceste atitudini și reacții antisemite au reprezentat o trăsătură specifică epocii, regăsindu-se în diverse categorii de surse.

Frustrările trăite de-a lungul vieții l-au determinat să exprime uneori cuvinte grele și aprecieri negative la adresa arhierilor cu care a colaborat, datorate în mare parte eșecurilor înregistrate în repetatele încercări pentru ocuparea scaunului episcopesc. În restituirea textului memorialistic original, nu am eliminat nici unul din pasajele respective.

Desigur că demersul nostru de recuperare documentară nu rezolvă problemele pe care le ridică reconstituirea vieții și activității personajului. Ar merita să fie restituită opera istorică și cea teologică, pe nedrept uitate și acestea. Prin prezentul volum facem doar un început, deschizând calea pentru alte restituiri menite a-l aduce în contemporaneitate pe ilustrul și, din păcate, uitatul canonic lugojean.

Edităm sub titlul: *Ioan Boroș. Memorialistica*, principalele lucrări care se încadrează genului numit memorie autobiografică, respectiv memoriile, autobiografiile, testamentul și documentele ce reflectă numirea sa ca arhiepiscop. Am adăugat câteva scrisori inedite, trimise de Boroș lui Francisc Hossu-Longin și respectiv primăriei orașului Lugoj, legate de activitatea sa bisericească și de preocupările avute ca istoric.

Cel mai reprezentativ document este textul memoriilor, elaborate cândva târziu, la începutul secolului XX. Până în 21 iunie 1907 a redactat din amintire textul memoriilor. De la acea dată Boroș relatează, zilnic sau periodic, la diferite intervale de timp, evenimentele mai importante la care a participat sau a fost martor. A doua parte a textului memorialistic are mai degrabă caracterul unui jurnal, deși nu ezită să intercaleze, uneori, în afara ordinii cronologice consemnate și unele însemnări aparte, prilejuite de evenimente sau întâlniri de importanță deosebită pentru biografia sa, cum sunt cele legate de vizita la mănăstirea Prislop sau ocuparea scaunului vacant al Episcopiei Lugojului.

Am reprodus textul documentelor păstrând forma arhaică sau regională a cuvintelor, modernizând însă ortografia.

Am încercat, pe cât a fost posibil, să prezentăm în note personajele cele mai importante care apar în text, dar și slujitori ai Bisericii greco-catolice de la toate nivelurile, cu date succinte despre fiecare.

Textul memoriilor, sub forma unui caiet cu copertă cartonată, provine din arhiva regretatului istoric Valeriu Leu, cu care am început editarea, întârziată din cauza dificultăților de transcriere.

Așa cum apare acum, editarea volumului este rezultatul unui efort colectiv, la care și-au adus contribuția Valeriu Leu, Nicolae Bocșan și Ion Cârja, care au efectuat transcrierea textelor memorialistice și a corespondenței în limba română și italiană. În finalul cercetării s-au adăugat întreprinderii noastre Costin Feneșan, cu autobiografia în limba maghiară și cu transcrierea documentelor în limba latină din procesul canonic și părintele Cristian Sabău, care a descoperit documentele legate de numirea lui Boroș ca arhieru și a transcris o parte a dosarului canonic. La editare au colaborat Mihaela Bedecan, la redactarea unor note și tehnoeditarea unei părți din studiul introductiv, Loránd Mádly, care a tradus transcris și tradus textele în limba maghiară și germană, precum și Vasile Rus, care a contribuit la stabilirea definitivă a documentelor cuprinse în ediția de față. Contribuția tuturor a fost majoră și a fost consemnată ca atare pe foaia de titlu a cărții.

Dorim de asemenea să aducem mulțumirile noastre Luminiței Wallner Bărbulescu și Anei Sima pentru documentele puse la dispoziție, precum și profesorului Doru Radosav, pentru sugestiile bibliografice.

Mulțumim Editurii Presa Universitară Clujeană pentru disponibilitatea de a tipări volumul și pentru profesionalismul cu care a realizat această ediție.

DOCUMENTE

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae BOCȘAN”

I. Memorii

IIE „Nicolae Bocușan”

Memorii

/1/ N. 42/N. 5–930/I. Boroș

/2/ „Viața este o luptă continuă, e o cruce, care necruțat ne însărcinează pre fiecare, pre unul mai tare decât pre celălalt. Bucuriile noastre sunt mestecate cu amar, puțină fericire ce când și când o simțim, o nimicesc suferințele, încrederea noastră o cletina disilusionare(a), credința ne-o atacă plăceri pământești înșelătoare, speranțele și dragostea noastră se întuneacă, le adumbresc înșelățiunile, cu cari zilnic ne întâlnim și ne apasă.

Crucea aceasta a vieții ne-o ia de pre umerii noștri moartea. Biserica și religiunea încă ne-o pune la mormânt spre mărturii, că dacă o am purtat cu încredere, răsplata noastră este odihnă.

Omul trăind să apropie spre moarte și se arată ca și cum nu i-ar păsa de ea, încât nu vrea să recunoască, cele ce zilnic se petrece înaintea ochilor săi, nu-i place să recunoască că tot ce se petrece înaintea ochilor noștri este o umbră a morții ce ne concomitează, căci oricât și oricum să trăim, puterile vieții slăbesc, vremea îndelungată a vieții este o apropiere continuă spre moarte, nașterea noastră este numai o apropiere de moarte”.

„Este adevăr că omul la zidire a fost stăpân preste vreme, dară după păcat vremea s-a făcut stăpână preste om, carea îl și înșeală și îl învinje și în toată clipita ne poate su(r)prinde”.

*Nec preme, nec summum molire per aethera currum
Althius egressus, caelestia tecta cremabis,
Inferius terras, medio tutissimus ibis*

(Ovidius Lit. II c. III v. 155)¹.

Acest svat l-a dat Phoebius (Zeul soarelui) fiului său Phaeton, când acesta s-a suit pe carul soarelui.

*Si quid novisti rectius istis, candidus imperti, si non, his utere mecum*².

/3/ „Universul este un lanț (catenă) nesfârșit, cercul ultim și prim al acelui îl ține mâna lui Dumnezeu”. Dumnezeu este alpha și omega a istoriei, care după planul lumii eterne derege eflusul libertății și a silei omenești, conduce reflexiunile acelora, iară din faptele omului liber și din evenimentele naturei prin silă lucratoare constituie istoria”. (Görres, Historische Blätter, 1845, tomum IX, pag. 587).

În viața privată a omului, după dispozițiunea provedinții divine, obvin cazuri și întâmplări, cari nu numai dau o direcție determinată pentru activitatea vieții, ci adese sunt decisătoare cu privire la croirea viitorului său.

¹ Pentru conformitate a se vedea Publius Ovidius Naso, *Metamorphoseon Libri*, Liber II etc.

² Corect: „Si quid novisti rectius istis, candidus imperti, si non, his utere mecum” (Horațiu, *Epistole*, I:6, 67–68).

Cu mai multă îndreptățire se poate zice aceasta față cu evenimente legate de activitate(a) publică a celor puși în poziții – demnități și oficii mai înalte – de la care depinde într-o măsură mai mare ori mai mică direcția, soarta și viitorul societății încredințate ori influențate în aceeași activitate.

Cu cât este cineva în poziția socială mai înaltă, cu atâta obvin mai multe și mai însemnate evenimente care, aplicându-se în viața publică, dau directivă și influențează asupra referințelor publice între cari trăiește și lucră, așa încât adeseori un caz, faptă ori întâmplare, ce la aparență ți se pare a fi de o puțină însemnătate, în referințele publice are un rezultat foarte însemnat, îndeosebi când atari fapte se săvârșesc nu fâțiș, pe cale deschisă și cu sinceritate, ci pre căi lăturalnice, după culise, spre a masca falsitatea, seducerea intenționată și ipocrizia politică.

Evenimentele, faptele săvârșite ori obvenite în viața privată ori publică a omului, aparțin trecutului și istoriei, întrucât acele, adecă acele vin la lumină. Câte și câte sunt însă cari rămân păstrate și ascunse ori în secretele memoiaelor ori *«tăiat: se ascund»* pentru totdeauna în mormânt.

La mulți, foarte mulți se pune pază gurii și ușă de îngrădire împrejurul buzelor. La mulți lipsește tăria, la alții paciența, la unii nepăsarea, la alții nepriceperea /4/ pentru a adnota cel puțin faptele și evenimentele obvenite și săvârșite în viața sa privată, dară mai ales publică, măcar că este adevărat că reamintirea atâtor fapte și cazuri pentru cel ce le-a însemnat ori în a cărui viață s-a petrecut nu odată poate servi nu numai de o renimitiintă fie plăcută ori neplăcută, dară și de învăț și îndreptar întru cunoașterea oamenilor și a referințelor sociale, iară pentru urmași, cărora li dată a ceti acele fapte și evenimente adesea tainice, acele-i introduc în cunoașterea trecutului din jurul celui ce a viețuit între ei și împreună cu aceleași evenimente și fapte și își pot mai ușor a-și croi o directivă de acțiune pentru viitor.

Una ori alta din motivele mai nainte pomenite au fost pricina că până acuma însum(i) întrelăsat a face pomenire și a lăsa ca moștenire unele fapte și întâmplări revenite și obvenite în viața mea privată și publică, măcar că mai ales în poziția ce până acuma o am ocupat și împrejurările publice între cari am trăit, a bună seamă mi-ar fi subministrat nu puține momente vrednice de a fi însemnate în acest pomelnic.

Anii trec, s-a apropiat vârsta îmbătrânirii, când omul scăpat de iluziile tinereților, de speranțele și impulsunile ambițiunei vârstei de bărbăție, mai sedat, mai liniștit și calm judecă, calculează și ponderează mersul lucrurilor.

Socotit-am drept aceea ca cu ajutorul lui Dumnezeu, din timp în timp să însemn în această „istorie casnică”, în acest pomelnic tot ce mi se par a fi vrednice din faptele și întâmplările ce vor obveni în viața mea privată și publică, iară pre aceia, cari acestea le vor ceti, îi rog ca să /5/ le cumpănească cu inimă bună, să le judece (cu) bunăvoință, aducându-și aminte că nu este om carele să nu greșească, că omul, fie cât de înțelept – calm, nepreocupat – în propria sa judecată – este egoist și vrând-nevrând nu poate scăpa de a judeca favorabil pentru sine, mai ales actele ce stau în raport mai apropiat cu individualitatea sa.

Ca judecata să nu fie sinistră, omul trebuie să se pună cu cugetul în mijlocul împrejurărilor și al evenimentelor săvârșite în trecut și cele petrecute în domeniul istoriei nicicând să nu le privească cu prisma prezentului, căci ideile, principiile de viață privată și publică se

schimbă ca și oamenii. În lume este o continuă schimbare – evoluțiune – luptă, năzuință spre perfecțiune, cari toate sunt semnele, dovezile ființii noastre superioare, a scopului nostru mai înalt decât pământul. Sufletul – puterea noastră intelectuală nu se îndestulește cu cele trecătoare, cu cele materiale, ci tinde neîncetat la câștigarea perfecțiunii sale originale, ce însă numai în Dumnezeu în veșnicie o poate și de fapt o și afla.

Tendința, nizuințele, ostenelele spiritului omului manifestate în fel și fel de forme a sistemelor, a lucrărilor, chiar și a aberațiunilor intelectuale, nenumăratele rezultate ale puterii, forței intelectuale reoglandate în invențiunile admirabile, feluritele manifestări ale sentimentelor inimei ce strălucesc în nenumărate instituțiuni caritative-umanitare, ma chiar și în activitatea singuraticilor sunt numai râuri ce curg din izvorul Dumnezeirei și toate pre calea dreaptă ori greșită se grăbesc și se opresc în eternitate, în perfecțiunea necuprinsă și nemărginită a Dumnezeirei, la carea singură este odihnă și îndestulare. Însă întâmplările vremelnice, istorice nu sunt decât descoperirea și lucrarea /6/ voinței atotputernice, a îngrijirii necuprinsă a Dumnezeirei, iară nicidecât rezultatele sorții oarbe. Prin acele întâmplări Dumnezeu cel puternic și atotștiutor direge soarta oamenilor, a societății și a popoarelor, dând tuturor să înțeleagă ca să nu se încreadă în propriile sale puteri mărginite, nici în înțelepciunea sa circumscrisă, ci fiecare să se recunoască pre sine a fi zidire ieșită din mâna Domnului, având datorința și dreptul de a se folosi de darul Dumnezeiesc al facultăților sale spirituale și de bunătățile temporale ale lumii tinzând neîncetat spre promovarea binelui de obște și spre adevieria măririi Dumnezeiești.

În cadrul acestor considerațiuni de judec și eu momentele și întâmplările ce au obvenit ori vor obveni în viața și în cercul activității mele în viața socială și publică.

I. Biografia mea

M-am născut în orașul Nagy-Károly, comitatul Satmar, la 27 octobree 1850 de la părinții Ioan Boroş și Maria Varga.

Tatăl meu se trage din familia nobilă Boroş alias Pap, /a functione qua fungebatur/, precum se zice în diploma nobilitară de datul 9 novembre 1687, publicată în congregația comitatului Satmar și improtocolată în Protocolul acelei congregațiuni ținută la 9 novembre 1688.

Nobilitarea familiei s-a făcut în urma recomandării date din partea contelui Ladislau Karolyi prin împăratul și regele Leopold /7/ și s-a estrădat pentru membrii familiei Mihaș și fiilor aceluia Paul, Simeon și Ioan, precum și succesorilor acelora de ambe sexele.

După ce dreptul nobilitar al unor descendenți din familia ab origine nobilitate s-a atacat cu proces excepționându-se drepturile lor nobilitare, Congregația comitatului Sătmar, ținută la 28 ianuarie 1782, 12 iuliu 1784, 26 august 1785, 26 maiu 1786, pertractând cauza, a satorit și recunoscut nobilitatea, ceea ce apoi, prin intimatul Consiliului Regesc de data 5 octombree 1792, nr. 22.439 a și fost recunoscută și aprobată și ca atare publicată și în Congregația Comitatensă ținută în orașul Nagy-Károly de data 19 novembree 1792.

După cum se vede din copia publicării acum amintită³, familia Boroș în decursul timpurilor s-a resfirat cu locuința în felurite orașe și sate. Anume în Nagy-Károly, în Nagy-Várad, Vásad, Valaszut, Szalacs, Csomaköz, Cseh-Telek. Impetratorul armalielor nobilitare, cu numele Mihán, a făcut locuință în „*Gilvács*”.

Diploma originală de nobilitare în posesiunea familiei nu este, ci numai o copie estrudată la 1887, la cererea mea privată din arhivul comitatului Satmarelui⁴.

/8/ Armaliile familiei nobilitate sunt:

Scut militar de culoare vânăță, fundul căruia este un câmp verde. În acest câmp este un leu cu cele dintâi picioare ridicate, cu limba scoasă exhalanta și cu coadă bifurcată. În piciorul drept leul ține o sabie nudă. Deasupra scutului este o galea militară craticulată asemenea diademei împărătești cu trei săgeți. În jurul scutului apoi sunt ornamentele îndătinete.

În textul diplomei nobilitare se zice că de însemnele nobilitare cu armalia toți succesorii și descendenții familiari se pot folosi pre: inele, trăsuri, cortine, arme, sigile, steaguri, locuințe, morminte, după cum aceasta este permis adevăraților nobili ai țării.

Scrietoriul acestora se trage din ramura nobilitară a familiei așezată în opidul Careiul Mare (Nagy-Károly) și după ce nici în linia rectă, nici laterală cu știrea mea alt descendent nu mai este, astfel cu repausarea mea, familia se stinge.

Tatăl meu era de profesiune gubar-șubar, de stare materială bună, și ca atare din tinerețele sale începând au fost un membru de frunte al comunei bisericești gr<eco-> cat<olice> române din Carei, ocupând de repetite rânduri oficiul de cantor biser<icesc>.

În vrâsta sa cam la 35–40 s-a lăsat de profesiune și s-a ocupat cu neguțătoria de bucate și alte coloniale. /9/ Dânsul a fost un creștin foarte bun și pios, precum preste tot sunt credincioșii români din opidul Careiul Mare.

Mama era din familia Varga, veche familie gr<eco-> cat<olică> ruteană din Carei. A fost o mamă foarte îngrijitoare de pruncii săi și iubitoare de neamurile familiei, precum și de alți cunoscuți.

Deoarece deja de timpuri mai dinainte, în poporul parohiei române din Careiul Mare limba română abia la câteva familii era limbă de conversare, după ce tatăl meu-cum adeseori s-a căit-rămânând orfan de tată din pruncie, s-a crescut în familii și case calvinești de limbă maghiară, măcar că mama sa apoi ca văduvă măritată după Vida a știut și a vorbit românește; dânsul nu vorbea nici înțelegea limba română precum nici mama. Totuși era cu mare alipire cătră biserica română și-mi aduc aminte că rugățiunile de seara și de dimineața le zice(a) românește; era învățată de la mama sa, și eu ca prunc – măcar că nu știam limba română, mai întâi am învățat „Tatăl nostru” românește; și ca băiat îmi țin în minte că ce bucurie aveau părinții când ca școlar de la școala poporală română am cetit în biserică

³ În copie, copia se află între scrisorile mele (notă marginală în originalul manuscris, aparținând autorului, Ioan Boroș – n. ed.)

⁴ În lucrarea lui Ioan cavalier de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, partea a II-a, Sibiu, 1895, este cuprinsă și familia nobiliară Boroș; Ioan Boroș, la acea dată preot în Zăbrani, este menționat ca aparținând acestei familii nobiliare. Diploma de înobilare a familiei Boroș, datată 9 noiembrie 1687, este amintită, fără a-i fi reproduș textul, în *Liber Regius Hungaricus*, conservată la Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională Maghiară), Budapesta, A. 57: *Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri Regii*, vol. 19, pag. 87 (nr. 67).

„Apostolul” cu litere cirile, că atunci prin anii 1857 așa se învăța; măcar că nimica nu pricepurăm din tot Apostolul cetit.

Părinții mei au avut 4 prunci. Adecă: Maria, născ<ută> la 1844, Agneta născ<ută> la 27 oct<ombrie> 1848, Ioan (scriitorul) născ<ut> la 27 oct<ombrie> 1850 și Georgiu născ<ut> la...⁵ Maria s-a măritat după Ștefan Fabian, Agneta după Ladislau Sillimon-toți gr<eco-> cat<olici> români-Ioan-m-am făcut preot, Georgiu a fost neguțător și s-a căsătorit cu Iuliana Iuga – Maria, Agneta și Ioan suntem încă în viață – când /10/ se scriu acestea, iară Georgie a repausat ca tânăr căsătorit la 8 febr<uarie> 1878.

Părinții mei sunt așijderea repausați. Tatăl meu a repausat la 14 ianuar<ie> 1882 după un morb îndelungat de hidropie, în vârstă de 62 de ani, mama la 15 nov<embrie> 1876 lovită de apoplexie, în etate de 54 ani. Sunt înmormântați în cemetierul gr<eco-> cat<olic> din Carei lângă olaltă, arădicând pentru fiecare cruce monumentală de marmură. Odihnească în pace! Curând cred că li vom urma și noi pruncii cari azi suntem deja în vârstă înaintată.

II. Pregătirea mea la școli.

Îmi aduc aminte, că înainte de ce aș fi fost în vrăstă de școală, sora mea Maria mă ducea la școala română gr<eco-> cat<olică> poporală, unde am și umblat apoi până în vrăstă de 7 ani.

Măcar că deja pre atunci cei mai mulți băieți de școală nu știau românește, totuși învățau a ceti românește cu litere cirile, fără ca să putem vorbi, ci numai a înțelege unele cuvinte la cari ne învăța dascălul, care adese vorbea românește cu băieții cari mai știau ceva și românește. Rugăciunile totdeauna le ziceam românește, în biserică ni era fală dacă dascălul ne punea ca să zicem „credeul” românește. Pre atunci în biserică la sărbători mari alese se și predica românește.

La anul 1857/8 am trecut la (a) III^a clasă de la școalele normale rom<ano-> cat<olice>; unde după ce la 1858/9 am terminat clasa a IV^a normală, la 1859/60 am intrat în 1^a clasă gimnazială.

Atât în școalele elementare poporale, cât și în cele normale am fost învățacel cu progres mijlociu. Din fire mai vioi și /11/ distras, nu-mi cam plăcea să stau mult la învățat, măcar că după metoda de atunci al<sic!> pedagogiei zău dascălii nu ne prea conte<ne>au de pedepse cu închisoare și cu bătaie. Dară ce nu rabdă un băiat dezmiardat și nestasnic!

Clasele I-IV gimnaziale le-am cercetat la gimnaziul rom<ano-> cat<olic> din Careiul Mare, la care erau profesori călugări din ordul piariștilor, cari pre atunci erau oameni cu cualificațiune frumoasă și destul de morali, deci ne împărtășeau în instrucțiune destul de bună și cu exemplu și svat în viața morală.

În clasa primă gimnazială fiind, am fost bun învățacel mai cu seamă din limba latină, așa că când (sie!) a venit palatinul țarei mi se pare Palfy să cerceteze gimnaziul, eu am fost provocat să răspund căpătând laudă. Altcum eram din alte studii cu calculi de mijloc, în special nu-mi plăcea limba germană. În gimnaziul inferior fiind am învățat a fi cu ordine și curățenie, căci aveam un director, mi se pare Mihai Pál, fost pater la cătane, acela era foarte strict

⁵ Spațiu liber în original, marcat prin puncte de suspensie.

cu studenții vizitând zi pe zi curățenia în îmbrăcăminte, de câte ori ne duceam în ord dimineață la biserică.

Aflu de notat că în anii 1860–1864/5, cât timp am fost în gimnaziul inferior, nu aveam profesor de limba română, dară nici catehet român, religiunea învățam cu rom(ano-)cat(olici), măcar că era în loc vicar și capelan rom(ân) greco(→) cat(olic).

Câte unul dintre profesorii călugări erau față de tinerii români intoleranți. Îmi aduc aminte că câte odată (î)i /12/ apostrofau pre studenții români cu epitele ca „mutuj oláh”, „vad oláh”, chiar studenții maghiari și șvabi și nouă la vr(e)o 4–5 câți eram români, fără a ști românește, ne ziceau atari epitețe și noi cu indignare le răspundeam „putomba sváb”, „szaros magyar”. A bună seamă că apostrofări de asemenea batjocuri mai mult ne revolta(u) în contra ungurilor decât ne îndulceau. Procedură ca aceasta, aplicată și până azi de către unii ori alți profesori șovinști maghiari este politica cea mai nefericită pentru împăciuirea românilor. Tânărul ține minte-și încă cu jele și sentiment de răzbunare-sufocată în gimnaziu-și când apoi iese de sub disciplina școlii inspirată de atare spirit, caută mod și ocazie ca cât se poate de răzbunător să dea sbor la „ține minte”. Ca caracterisare (sic!) amintesc că în clasa a doua gimn(azială) aveam un profesor cu numele Horvath, ceva slovac de origine și acela când biserica (greco-) cat(olică) avea sărbători mai mari, la 9 oare, că acela ne lăsa de la prelegeri ca să putem merge la s(ânta) biserică, că zicea „menjetej tuturotyolni”⁶. Observarea aceasta ne durea, că nu-ți dedea pace nici /13/ la biserica ta să nu te poți duce cu inimă liniștită. Și nu era nime să ne apere, căci cum zisesăm mai sus, Vicariul românesc om altcum bun și preot cu frica D(omnu)lui, la căința unora zicea „lasă pre pruncăroi”, iar capelanul cu atât mai puțin căci cateheza învățam cu romano-catolicii.

În clasele gimnaziului inferior aveam bună prietenie cu conșcolarii mei: Cservenyak Antal, azi medic, Susterich Ferencz-fost neguțator, azi mort, Hencz Soma-fost apotecar, azi mort, Streitman Toni-profesor de desen-cred și azi în Becskerek și un jidan Böhm Adolf-trăcut în America ca tânăr.

În gimnaziul inferior progresul în studii am avut mijlociu și dacă poate fie iertata mama mea nu tribula și nu dorea așa mult ca să mă fac preot românesc, poate nici nu continuam studiile, mai ales și din acel motiv că neștiind românește ca să pot fi preot românesc, după svatul Vicarului-paroh Toma Șerban⁷, trebuia să mă ducă la Beiuș în gimnaziul superior, căci pe atunci în Carei gimnaziu superior nu era. Apoi pentru mine, care nicicând nu am fost dus de la părinți, și cugetul ca să mă depart la oraș așa depărtat în Beiuș, căci cale ferată nu era nici până /14/ la Orade, era ceva ce nu-mi putea închepea în cap.

În urmă totuși, după ce am văzut că conșcolarii mei, mai ales prietenii toți să vor duce la gimnaziu, fia la Satmar fie la Orade, Debreczen și Nyiregyháza, la insistinta sfātuire și dorință a părinților mei, m-am hotărât a merge la Beiuș pentru continuarea studiului.

Apropiindu-se timpul anului scolastic, pregătindu-mi mama cele de lipsă pentru albituri și veșminte de pat, a sosit vremea despărțirii de la neamuri. Îmi aduc aminte că, Doamne!,

⁶ „mergeți să fredonați” (nuanță peiorativă, greu traductibilă în limba română – n. ed.).

⁷ **Toma Șerban**: născut în 7 iulie 1805, a absolvit teologia la Ungvar, hirotonit la 1 august 1839, administrator parohial în Supur, paroh în Tiream, apoi în Carei (parohia românească), arhidiacon al districtului Sătmăr, asesor consistorial, inspector al școlilor elementare confesionale din district.

cu ce jale am luat rămas bun de la neamurile mai de aproape, dară încă de la mama, carea mă avea foarte drag. În urmă tot a trebuit să plec și cu tata însoțindu-ne, mi se pare cu alți doi studenți din Hotoran și Caraș, cu trăsura ne-am dus 3 zile până la Beiuș. În tot drumul eu nu aveam voia. Dorul mă duce cu gândul la casa părintească și mă neliniștea cugetul că oare ce voi face eu în Beiuș când eu nu știu românește.

Ajungând la Beiuș, când m-a dus la înscriere, era acolo ca director Teodor cândva Kövary⁸, repausat în anul 1906 ca prepozit în Oradea. Acela era bun cunoscut cu tata, căci era de naștere din comuna /15/ Portelek de lângă Carei și mi se pare conșcolar cu tata în școlile normale. La recomandarea aceluia m-a dat în vipt și cvartir la profesorul Ioan Selegian⁹, vestit ca român bun, soția căruia era din Vezend de lângă Carei și abia știa ungu-rește. Avea studenți în vipt din familiile cele mai bune.

Cât de greu îmi era la început cu studiile cari toate se propuneau în limba română, nici că se poate spune, când eu nici ceti nu știam românește. N-am avut încătrău, m-am pus la studiat cum am putut. Ca să-mi fie mai ușor, am avut și 2 instructori, pre Pompiliu Moise și pre un Popenici, studenți din clasele superioare¹⁰. Cel dintâi s-a așezat prin Bucovina, iară cel al doilea s-a făcut pretore în Făgăraș.

După trecerea unui jumătate (de) an am început ceva a vorbi, căci în casă nu era permis nimănui să vorbească cu mine ungu-rește, iară în școală asemenea nu se vorbea. Era un profesor, protopopul Papfalvai¹¹, care îmi era mult întru ajutor. Așa s-a întâmplat că eu cu finea semestrului I am ieșit cu calculi eminenți afară de limba română. Progresul acesta în studii l-am reținut în toate clasele gimnaziale, având ambiția de a studia cu diligență statornică, așa încât adeseori, până când ceilalți conviptuali studenți dormeau, eu puneam lumina la căpătâiul patului și studiam. Altcum nici că puteam face progrese.

În clasele gimnaziului superior aveam de profesori pre Papfalvai, Pop Simeon, Mihail Bandiciu¹², I. Selegian, Teodor Kövary, Teodor Roșu¹³, Gheorghe Marienescu¹⁴ (domnul

⁸ **Teodor Kövary** (1819–1906): născut în 16 martie 1819 la Portița (jud. Sălaj), studiile liceale la Oradea, teologia la Pesta, a fost hirotonit preot în 1843. În 1843 a fost numit profesor la gimnaziu, ulterior profesor și director la liceul greco-catolic din Beiuș, a traversat toate etapele carierei ecleziastice la episcopia de Oradea, începând cu funcțiile de asesor consistorial (1862) și canonic onorar (1866), vicar general în perioada 1881–1893 și prepozit (1891). Autor al unor lucrări publicate în Anuarul liceului din Beiuș, altele rămase în manuscris.

⁹ **Ioan Sălăgianu**: născut în 25 decembrie 1836, studii teologice la Oradea, hirotonit în 20 noiembrie 1858, profesor la liceul din Beiuș în perioada 1858–1872.

¹⁰ Cei doi au absolvit în 1865–1866 (Moise Popovici, devenit scriitor, pseudonimul literar: Miron Pompiliu), respectiv 1866–1867 (Iacob Popenici) (cf. Constantin Pavel, *Școlile din Beiuș 1828–1928, cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor*, Beiuș, Tiparul Tipografiei Doina, 1928, pp. 182–183).

¹¹ **Andrei Papfalvai**: născut în 12 decembrie 1821, a absolvit teologia la Trnavia, hirotonit în 21 decembrie 1844, profesor la liceul din Beiuș (1851–1868), vicarhidiacon, asesor consistorial, comisar episcopal în gimnaziul din Beiuș, paroh și protopop al Beiușului, director al școlilor primare confesionale din localitate. A colaborat la Anuarul liceului din Beiuș.

¹² **Mihail Bandiciu**: preot greco-catolic, cu studii teologice la Universitatea din Pesta, funcționează ca profesor la liceul din Beiuș între 1856–1874. În 1875 a fost numit paroh la Pișcolț (azi în județul Satu Mare), ulterior fiind promovat ca protopop onorific. Se stinge din viață în anul 1886.

¹³ **Teodor Roșu**: studii teologice absolvite la universitatea din Pesta, profesor de științe matematice și fizice la liceul din Beiuș în perioada 1865–1889.

cel bun), Lazăr de Purcăreț¹⁵, Augustin Antal¹⁶. Dintre acești, afară de G. Marienescu și Augustin Antal, ceilalți toți au murit. Profesor strict de matematică și fizică a fost Teodor Roșu, contra căruia am făcut și grevă, apoi în a 8^a clasă Lazăr de Purcăreț din greacă, iară /16/ Augustin Antal, care era întotdeauna curat îmbrăcat, ne-a sfătuit mult de a ne purta cu curățenie.

În gimnaziul superior aveam prietini buni pre Ludovic Butean, G. Steț¹⁷, Avram Breban, Nicolae Orosz, Augustin Rubenescu¹⁸, dintre cari afară de Nicolae Orosz și Ludovic Butean, morți de tineri, ceilalți azi trăiesc.

Ce sentiment românesc am câștigat eu în anul I al studierii mele în Beiuș și cât eram de ambițios că știu cât de cât românește, dovadă că când (sic!) m-am reîntors pre vacanță la casa părintească, am lăsat să-mi facă altă vinetă românească și cu vicarul Șerban numai românește conversam, măcar că numai înfrângeam limba română.

În anul când umblam în a 8^a clasă (1868/9) s-a întâmplat un incident, ce a fost apoi cum că eu a trebuit să părăsesc dieceza greco-catolică orădeană și să trec în dieceza Lugojului. Anume: În vara anului 1869 studenții au ținut un maiial. Cu această ocazie câțiva studenți din (h)iperzelul național ar fi rupt nescari steaguri ungurești ce era(u) ca decorație în calea ce duce la locul de petrecere. Aceasta anză a dat apoi la suprema auctoritate scolastică ca să facă cercetare. Eu nu am luat parte, nici am știut de tot lucrul, căci doară eram un copilăș mic, slab și umblam cu ceilalți mai mari. /17/ Cu toate acestea urmarea a fost că nu m-au admis în iuliu la maturitate, ci abia numai în septembrie, spre sfârșit.

La maturitate am ieșit matur cu laudabilitate, având numai un calcul bine din limba latină, pentru care apoi m-am fost certat cu fie iertat profesorul meu de atunci Teodor Kövály, care altcum mi-a fost totdeauna cu bunăvoință față de mine, precum se va vedea și din un caz ce-l voi pomeni mai jos.

Amăsurat dorinței ardente a iubitei mele mame, deja de mai nainte m-am rezolvat ca să-mi aleg cariera preotească. Fiindcă concursul de la Oradea s-a făcut la începutul lui iuliu dintre conșcolarii cei mai buni adevă: Vasile Deciu, eu, Augustin Rubenescu și Ștefan Creșneac¹⁹, am recurs pentru a fire primiți în Teologie.

¹⁴ **Gheorghe M. Marienescu**: preot, studii teologice la universitatea din Pesta, profesor la Beiuș în perioada 1861–1900, director interimar al liceului din Beiuș între 1875–1877.

¹⁵ **Gavril Lazăr de Purcăreț**: preot, cu studii teologice absolvite la universitatea din Viena, profesor la liceul din Beiuș în perioada 1864–1869, paroh la Sanislău și protopop al Eriului.

¹⁶ **Augustin Antal (1837–1907)**: născut în 13 noiembrie 1837, a absolvit teologia la Universitatea din Viena, hirotonit în 27 august 1863, profesor la Beiuș în perioada 1861–1870, din 1870 paroh și protopop al Beiușului, începând cu 1878 administrator al domeniului episcopesc de la Beiuș, moare în 1907.

¹⁷ A absolvit liceul la Beiuș în aceeași promoție cu Ioan Boroș, 1868–1869, Alexandru Steț (Stețiu) (cf. C. Pavel, *op. cit.*, p. 184). C. Pavel menționează și pe un Grigore Stețiu printre absolvenții promoției 1864–1865 (*Ibidem*, p. 182).

¹⁸ Ioan Boroș, Avram Breban, Augustin Rubenescu, Ludovic Butean, Nicolae Orosz, Alexandru Stețiu, au absolvit liceul de la Beiuș la finele anului școlar 1868/1869.

¹⁹ Vasile Deciu și Ștefan Creșneac au absolvit în 1868/1869 (C. Pavel, *op. cit.*, p. 184).

Ca de deslușire observ că pre atunci era foarte mare antagonism între ordinariatul episcopesc și corpul profesoral din Beiuș, vrăjmășie ațâțată și din partea rectorelui seminariului din Oradea cu numele Ioan Pop²⁰.

Pre ziua concursului toți patru ne-am dus la Oradea, fiind concomițați de cătră directorul Teodor Köváry, profesorii Iosif Iuțiu²¹, Ioan Selegean și Teodor Roșu, ca aceia încă să pună vorbă bună pentru noi. De aceea a venit tatăl meu împreună cu parohul-protopop George Pop din Vezend²². Tatăl meu a adus cu sine o ladă cu (u)iegi de vin și alte lucruri. Pre atunci era secretar episcopesc Vasile Iuțiu²³. Acestuia i-a dat tatăl meu vinul și mi se pare și alt onorar, a bună seamă cu intenția ca să mă sprijinească, că pre atunci erau mulți recurenți.

/18/ Ce s-a întâmplat însă? Aceea că deși directorul Köváry ca asesor consistorial și îndeosebi protopopul George Pop ne-au recomandat călduros, nici pe mine nici pe ceilalți 3 conșcolari nu ne-au primit la teologie. Unii ziceau că ministerul ar fi oprit, că pentru cauza steagului de la maial, dintre studenții beiușeni să nu se primească la teologie, iară alții că încă nu am fi depus maturitate.

Îmi aduc aminte că când (sic!) m-am prezentat înaintea episcopului Pap(p) Szilágyi²⁴, mi-a primit cu asprime, se vedea că pre beiușeni nu ne avea la inima sa. Am rămas dară neprimiți, deși toți aveam calculii de pre a 8ª clasă cu eminență și au primit dintre studenți cari erau din seminariul de băieți din Oradea chiar cu calculi „insuficient”. Iată, așa sunt oamenii unde lucră pizma și odium!

Acuma ce aveam să facem? Fie iertatul, bunul meu tată, îmi zicea: Nu te supera nimic, iată, te vei duce la jură ori la medicină, orice voi putea, fac ca să te pot susține. Nu așa însă profesorii din Beiuș. Dâșii erau tare necăjiți că cu drept cuvânt în primirea noastră vedeau o difidință arătată față cu ei. Eram adunați într-o chilie la hotelul „Zöldfa”. Au venit la noi

²⁰ **Ioan Pop (Papp) (1816–1871)**: născut în 6 august 1816 la Poptelek, studii liceale la Oradea, studii universitare la Viena (1863–1867), hirotonit în 14 noiembrie 1839, profesor la școala normală, canonic și rector al Seminarului din Oradea (1858–1871), a decedat în 12 aprilie 1871.

²¹ **Iosif Iuțiu (1837–1885)**: născut în 22 martie 1837, a absolvit teologia la Ungvar, sfințit preot celib în 27 august 1863, profesor la Beiuș între 1863/1864 – 1877/1878. În 1875 a fost numit preot la Paleu, unde s-a și stins din viață, în 1885.

²² **George Pop**: născut 8 martie 1823, studii teologice la Oradea, hirotonit 16 noiembrie 1846, administrator parohial în Feneș și Doba, paroh în Vezend, vicarhidiacon al districtului Ermellek, asesor consistorial.

²³ **Vasile Iuțiu**: născut în 12 februarie 1833, absolvent de teologie la Roma, hirotonit în 4 septembrie 1859, diacon al catedralei, notar consistorial și secretar episcopal.

²⁴ **Iosif Papp Szilágyi de Illesfalva (1813–1873)**: s-a născut în 13 aprilie 1813 la Tarcea (Bihor), într-o familie de preoți originară din Băsești. Studiază teologia la Oradea și Viena, doctorat în teologie la Viena, hirotonit preot celib în 1836, a lucrat ca secretar și apoi ca director la Cancelaria diecezană până în 1845, numit canonic de către episcopul Vasile Erdelyi (1845), rector al Seminarului greco-catolic orădean (1852–1856), inspector școlar diecezan (1848–1861). În plan politic s-a remarcat prin moderație, militând pentru o apropiere româno-maghiară, a fost numit consilier regal (1861), distins cu ordinul Francisc Iosif în grad de cavaler și titlatura de abate, în 1 noiembrie 1862 a fost numit episcop greco-catolic de Oradea (înscăunat în 1863). A participat activ la Conciliul ecumenic Vatican I (1869), în cadrul căruia a făcut parte din Comisia pentru Biserici Orientale și Misiuni, s-a remarcat prin intervențiile sale în dezbaterile conciliare, autor al unor lucrări de istorie bisericească și drept canonic, cea mai cunoscută fiind *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae* (1861, 1872). A decedat în 5 august 1873.

profesorii Selegean și Iosif Iuțiu și ne-au zis: Nu aveți nici o grijă, nici vă necăjiți, dacă la Episcopia din Oradea nu le trebuie tineri eminenti, iată sunt locuri la episcopia Lugojului,recurgeți acolo. După ce noi ne-am declarat gata a recurge și tatăl meu încă s-a învoit, profesorul Ioan Selegean ne-a făcut recursul și scriindu-l l-am trimis la Lugoj. De unde nu preste mult a venit rezoluția că au primit dintre noi doi, adecă pre Vasile Deciu, de prezent paroh în Sănicolau Mare²⁵ și pre mine, cu aceea că după depunerea examenului de maturitate să ne prezentăm la Episcopie.

/19/ Rezoluția aceasta o am primit deja în Carei, pentru că într-aceea a venit acea dispozițiune de la minister că maturitatea sa va ținea numai la sfârșitul lui septembrie și așa ne-am răsfirat din Beiuș fiecare la vatra părintească.

Maturitatea s-a ținut la 24 septembrie 1869, fiind prodirektor Ioan Kummer la aceea. Rezultatul a fost că afară de limba latină, din care am căpătat calcul „bun”, din celelalte am avut „precelent” și „laudabil”, ieșind deci „laudabiliter maturus”.

Când am mers la directorul Teodor Kövály ca să-mi scot testimoniul de maturitate, atunci l-am interpelat că pentru ce mi-a dat calcul „bun”, când eu în tot decursul anului școlar din a 8-a clasă tot eminent am avut. Fie iertat bătrânul, cam necăjit îmi zisă: pentru că nu ți-a fost bună ocupația scripturistică de matură. Apoi a adaus, după datina sa: Na așteaptă, că de să te sfădești cu mine, nici nu te voi recomanda la episcopul Lugojului. La ce i-am răspuns în necaz: apoi nu-mi pasă! Se vedea că bietul director încă era necăjit că mi-a stricat testimoniul cu calculul „bun”, numai n-a voit să-mi spună cauza. Mai apoi însă am înțeles că el și profesorii toți au fost de opiniune ca să capăt eminent, însă prodirektorul s-a opus. Deși directorul Kövály a zis că nu mă va recomanda la episcopul Lugojului, totuși a făcut, căci scriind epistola la episcopul Dobra²⁶, a făcut acea recomandare, că deși Vasile Deciu are mai buni calculi, totuși pre mine să mă trimită la Viena în Seminarul Central greco-catolic de la Sfânta Varvara, iară pre Vasile Deciu la Pesta. Așa s-a și făcut.

După terminarea maturității, mi se pare că în 26 Septembrie, împreună cu conșcolariul Traian Kövály, nepotul directorului de locuință din Timișoara, /20/ cu profesorul Iosif Iuțiu, de naștere din Șiria și mi se pare cu alți doi maturizanți de prin părțile ardelenne, cu trăsura am plecat spre Arad, unde am ajuns călătorind o zi și o noapte. De la Arad am călătorit laolaltă cu Traian Kövály până la Timișoara. Aci am petrecut o zi, căci nu aveam loc în diligența ce comunica între Timișoara și Lugoj.

²⁵ **Vasile Deciu:** născut în 1847, teolog sistematic, hirotonit preot la 1872, administrator parohial și paroh la Sănicolaul Mare, din 1890.

²⁶ **Alexandru Dobra** (1794–1870): născut în 15 februarie 1874 la Șopteriu. Studii primare și gimnaziale la Michaza (magh. Mikháza, azi Călugăreni, jud. Mureș), Târgu Mureș și Blaj, în 1812 a intrat la seminarul din Blaj, în 1814 a trecut în dieceza de Oradea, a continuat studiile la Oradea și Pesta. În 20 noiembrie 1818 a fost sfințit preot de episcopul Samuil Vulcan, a lucrat în cancelaria episcopală până în 1819, când a fost trimis la Institutul teologic Sfântul Augustin din Viena, aici a obținut în 1822 titlul de doctor cu teza *De ortu et progressu schismatis Orientalis*. În 1823 a fost numit secretar episcopal și apoi asesor consistorial, în 10 septembrie canonic onorar, în perioada 1833–1843 a funcționat ca paroh și protopop la Oradea, în 19 octombrie 1843 a fost numit canonic în capitulul de la Oradea, unde a înaintat până la gradul de cantor; în 17 martie a fost numit episcop de Lugoj, s-a stins din viață la 13 aprilie 1870.

Sosind în Lugoj, am descălecat la otelul „Regele Ungariei” și după sosire, în altă zi, dimineața m-am prezentat la Episcopie, carea era așezată în casele lui Paroy, a 4^a de la otel. Intrând la secretarul Ioan Oltean²⁷, mă primi cu aceste cuvinte: „Quot amorum es” și după ce-mi spusese că directorul Kövály m-a recomandat, a dispus să fiu vizitat prin medicul diecezan, jidovul Fekete, după aceea m-a introdus la episcopul Dobra, care asemenea spunându-mi că sum recomandat de către directorul T. Kövály, m-a dispus pentru seminarul clerical S. Varvara din Viena, spunându-mi cât mai curând să plec.

Neașteptând ziua de mâine, când eventual puteam să plec cu diligența, aflând o cocie ce ducea mere la Timișoara, m-am dus cu aceea călătorind încet toată noaptea, ajungând la Buziaș târziu, iară când s-a făcut zor de ziua am ajuns lângă pădurea Timișoarei, la podul peste Timiș. Aci s-au oprit oamenii cu cociile să facă dejunul. Eu îngrijorat, tânăr necopt nici de cină n-am mâncat. Oamenii au făcut foc, au pus în hirbeică de fier apă, a(u) fert mămăligă și după ce le-am dat clisa ce aveam la mine, au făcut gaigană și s-a(u) pus la dejun, invitându-mă și pe mine, ce eu nu am primit, abia așteptând să ajung la Timișoara, unde sosind cam la (a)meazăzi, m-am dus iarăși la fratele conșcolar Kövály, care m-a provezut și în aceeași zi, seara, am plecat cu trenul spre Pesta-Viena.

Eu care nicicând până atunci cu cale ferată nu am umblat, cu atât mai puțin așa înstrăinat și depărtat, singur, ca tânăr neespert, slăbuț, gingaș, cu multă îngrijire am luat drumul spre Viena, unde abia a doua zi dimineața am sosit /21/ în Viena. Nici că pot descrie că ce temere, câtă îngrijorare m-a torturat pe tot drumul spre Viena. Nu știam germănește, nu aveam cunoscut pre nime, nu știam nici chiar strada unde era seminarul. Tot ce știam (era) că am să mă duc în seminarul gr<eco-> catolic de Sfânta Varvara. Ajungând la Viena nu știam ce să fac, încătrău să dau. Norocul meu că la un trăger²⁸ era scris pe căciulă că „magyarul beszél”²⁹. Pre acela l-am agrăit să mă ducă la seminar, dară puțin știa ungurește și nu știa că unde e seminarul, măcar că de la gara Nordbahn nu era departe. Până la urmă, făcând la alții întrebare, m-am dus la seminar. Ajungând aci m-am liniștit, dară mă simțeam de tot străin, până m-a(u) întâmpinat alți frați clerici, m-a(u) dus la prefectul Silași³⁰, român, deja repausat ca profesor pensionat din limba română la universitatea din Cluj. Acela m-a primit foarte afabil și am prins puțin curaj. Peste câteva zile m-am mai dat și când m-am

²⁷ **Ioan Olteanu** (1839–1877): născut în 25 decembrie 1839 la Sintești (Caraș-Severin), urmează studiile liceale la Lugoj și Blaj, iar teologia la Blaj și Viena. Își începe cariera la episcopia Lugojului ocupând funcțiile ca actuar, secretar episcopal, notar consistorial, a fost promovat protopop și camerar papal. Numit episcop de Lugoj la 25 iulie 1870, la vârsta de 31 de ani, a păstorit dieceza bănățeană numai trei ani, în 16 septembrie 1873 fiind transferat la Oradea. A înființat la Lugoj un curs extraordinar de Teologie Morală pentru pregătirea preoților, la Oradea a demarat restaurarea reședinței episcopale, a refăcut de asemenea reședința de la Beiuș. A fost promovat prelat papal, conte roman și asistent la tronul pontifical. S-a stins din viață în 29 noiembrie 1877, la vârsta de 38 de ani.

²⁸ „hamal”.

²⁹ „vorbește ungurește”.

³⁰ **Grigore Silași** (1836–1897): născut în 27 ianuarie 1836 la Beclean, obține doctoratul în teologie la Universitatea din Viena. A deținut funcția de vicerector la Seminarul Sf. Barbara din Viena, din 1872 profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cluj, în 1877 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Începând din 1865 a tipărit „Sionul Românesc”.

văzut îmbrăcat în reverendă cu brâu roșu, eram fâlos și cu alți primianiți ne-am dus de ne-am fotografiat. Fotografia și azi o am.

Studiarea mi-a mers la început cu multă osteneală și greotate, deoarece toate se propuneau în limba latină și profesorii fără considerare la necunoașterea limbii aceleia explicau mult și cereau mult. Acuma am văzut numai că cât de puțin știu din limba latină, măcar că 8 ani în gimnaziu tot cu latina ne frământam.

Firește, la început învățam, nu că înțelegeam, ci borisam, ca să nu apar a nu ști. /22/ După 3–4 luni de studiu era mai ușor, căci ne dedasăm cu limba latină, dară și învățam cu multă sârguință, așa că cu finea semestrului I am avut calculi de eminentă, cari i-am reținut în toți patru ani(i) de teologie.

Conșcolari români aveam pe Uilăcan Petru din Arhidieceza Blajului, repausat deja ca protopop și paroh în Szász Regen, preot celibat³¹, Vasile Pordea – dieceza Gherlei, după absolvire și de atunci până azi secretar episcopesc în Gherla, preot căsătorit, cu frumoasă familie³². Au mai fost conșcolari români în decursul celor 4 ani: Ciriace Groze³³, Ioan Bucșa, Iuliu Montani³⁴ din Arhidieceza Blajului. Cei doi dintâi sunt deja repausați, cel din urmă e paroh protopop în Zlatna, Vasile Creșneac, I. Szabó, Silviu Rezei³⁵ din dieceza Orăzii. Cel dintâi, protopop, trăiește, celălalt repausat ca absolut teolog. V. Gorun, Vasile Mica, Iuliu Covaciu, V. Cherebeț. Cel dintâi trăiește ca paroh, Vasile Mica rămânând celibat, mai apoi ca preot hirotonit s-a căsătorit, iară Covaciu e paroh în Maramureș. Silviu Rezei a devenit secretar episcopesc lângă unchiul său Ioan Oltean și apoi lângă Mihail Pavel³⁶, episcop, după aceea deputat dietal și în urmă inspector regesc școlar, acum pensionat. Acesta a avut mari sanse de a fi denumit episcop de Lugoj.

Dintre croați(i) greco-catolici, ca conșcolari și buni prieteni mi-au fost: Nagy și Hranilovici³⁷ din dieceza Crișului. /23/ Hranilovici a repausat ca episcop al Crișului, fără motive fiind otrăvit, iară Nagy trăiește ori ba, nu știu.

³¹ **Petru Uilăcan:** născut în 14 octombrie 1848 la Sânpetru, în familia unui preot greco-catolic, a absolvit gimnaziul la Blaj, studii teologice la Universitatea din Viena (1869–1873).

³² **Vasile Pordea:** studii gimnaziale la Oradea, studii teologice la Universitatea din Viena (1869–1873), seminar la Sf. Barbara.

³³ **Ciriace Groze:** născut la Căcova, într-o familie de țărani, gimnaziul la Blaj, studii teologice la Viena în perioada 1869–1872, seminarul Sf. Barbara.

³⁴ **Iuliu Montani:** născut la Mădărașul de Câmpie, tatăl preot greco-catolic, studii teologice la Universitatea din Viena (1871–1873), a frecventat Seminarul Sf. Barbara din Viena și Seminarul central de la Pesta (1873–1874), hirotonit 29 martie 1879, viceprotopop (1890) și protopop (1898) de Roșia Montană.

³⁵ **Silviu Rezei:** născut în 1855 la Oravița, tatăl avocat, studii teologice la Universitatea din Viena (1872–1873), a reprezentat ca deputat guvernamental (Partidul Liberal Maghiar) în Parlamentul de la Budapesta cercul electoral Ceica (Bihor), în ciclurile electorale 1887–1892 și 1892–1896, moare în 1909.

³⁶ **Mihail Pavel de Peteritea** (1827–1902): născut în 6 septembrie 1827 la Recea (azi în jud. Maramureș), studii la Baia Mare, Sătmar, Kősiče, a început studiile la Sf. Barbara pe care le-a întrerupt în 1848. A fost sfințit preot în 1852, a fost numit notar consistorial la Muncaci pentru români, paroh în Apșa, notar consistorial la Gherla din 1856, ulterior vicar foraneu al Maramureșului. În vederea obținerii separației parohiei Sighet de Muncaci, călătorește în 1870 la Viena și Roma. În 1871 a fost ales deputat dietal, în 11 septembrie 1872 a fost numit episcop de Gherla, în 29 ianuarie 1879 a fost numit episcop la Oradea.

³⁷ **Ilija Hranilović** (1850–1889): născut 3 octombrie 1850, numit episcop de Križevci (Croatia) în 1883.

Am trăit cu toți seminarisții în bună armonie și în prietenie cu Silviu Rezei, Iuliu Montani, V. Cherebeț și Ștefan Creșneac, Nagy și Hranilovici și Bacsynski din dieceza Muncaciului. Rector seminarial mi-a fost Ciepanovski, spiritual Bacsynski, ambii ruteni și Silași vice rector și prefect.

În seminar ne-am crescut în spirit românesc și în alipire către biserica de rit oriental. Vice Rectorul Silași era sufletul acelei creșteri. Împreună cu rutenii, asemenea greco-catolici din diecezele Ungvar, Eperjes, Premisle și Lemberg, aveam biserică comună, parohială, seminarială, unde utrenia și vecernia se serenea în ambele limbi, la două strane, cu aceea că o săptămână slujea Vice Rectorul Silași românește, altă săptămână rectorul ori spiritualul rutenește, dară Liturghia era serbită în toată duminica și serbătoare. Cantorul românesc era baci Ursu, om foarte cinstit, grijitorul episcopului Lemeny³⁸. Și-a adunat puțină avere ca să facă casei fundația, dar la 1873 tot au pierdut la bursă.

/24/ În cursurile teologice mi-au fost ca profesori următorii: Bauer, Dogmatica generală și³⁹ Dr. J. Malyi de limbile orientale și istoria revelațiunii, Dr. Werner, Exegetica și sublimia, Dr. Tosö, Dogmatica specială, Knickel, Morala, Wappler, Istoria bisericească, Anselm Rickeö, Pastorală, Dr. Seback, Dreptul canonic, Launi, Dreptul matrimonial și Christian Schiller din pedagogia, toți oameni renumiți în știință.

Viața seminarială nu era așa strictă ca de exemplu în seminarele romano-catolice, aveam mai multă libertate, cu toate acestea viața seminarială era conformă statului clerical și moral.

Observ că Ion Ciocan⁴⁰, de prezent deputat dietal și profesor la Universitatea din Budapesta, din limba română, încă a fost cleric în seminarul Sfânta Barbara, dar a stat numai vreo 2 luni și apoi a ieșit. Era pre atunci tânăr, cu sentimente exagerate românești.

³⁸ **Ioan Lemeni (1780–1861):** s-a născut în 2 mai 1780 la Dezmir, lângă Cluj, din părinți nobili. A făcut studii elementare la Cluj și Blaj, gimnaziul, cursul filosofic și juridic la Cluj, iar studiile teologice la Blaj și Oradea (a absolvit în 1805). Sfințit preot în 1805, a fost numit paroh și protopop al Clujului în 1807. Ales canonic în 1819, se va instala la Blaj pentru această funcție în 1820. În 1832 a fost numit vicar general episcopesc, în același an ales episcop, fiind apoi confirmat de papă și sfințit, instalându-se în această funcție în 14 iulie 1833. A ținut primul sobor diecezan, a făcut vizite canonice în dieceză, a transformat catedrala Sf. Treime adăugându-i cele două turnuri, a restaurat castelul curții episcopale, a completat cursurile teologice de la 3 la 4 ani. În perioada 1842–1846 se derulează un conflict de amploare între episcopul Lemeni, pe de o parte, studenții și profesorii blăjeni pe de altă parte, cunoscut sub numele de „procesul lemenian”. A prezidat împreună cu episcopul Andrei Șaguna, Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății de la Blaj, în 3–5 mai 1848. Prin decretul din 9 noiembrie 1848, Lemeni a fost suspendat din funcție de către generalul Anton Puchner și i s-au confiscat veniturile domeniului episcopesc. În martie 1850, demisionează la cererea lui Wohlgemuth, guvernatorul Transilvaniei. Ordinul prin care i se cerea demisia prevedea să stea într-o mănăstire din afara Transilvaniei și Ungariei, astfel, după înlăturarea din scaun, în 10 aprilie 1850, a plecat spre Viena, s-a stabilit în mănăstirea franciscană de aici, unde și-a petrecut tot restul vieții. S-a stins din viață la 29 martie 1861 și a fost înmormântat în cimitirul vieneț Simmering.

³⁹ În continuare, cuvânt tăiat: „specială”.

⁴⁰ **Ion Ciocan:** născut în 1850 la Mocod, districtul grăniceresc Năsud, profesor universitar și om politic, director al Gimnaziului din Năsud, președinte al Fondurilor grănicerești năsădene, profesor universitar la Budapesta, deputat guvernamental al cercului electoral Năsud, comitatul Bistrița-Năsud, pe durata a cinci cicluri parlamentare, în perioada 1896–1901, 1903–1915, mort în 1915 la Budapesta.

Fiind eu slab de construcțiune corporală, în tot decursul anilor de clericie am suferit foarte mult de palpitatea inimei. Nime n-a mai crezut că din mine va fi om sănătos. La aceasta, în anul al 4-lea s-a mai adăugat că în decurs /25/ de vreo 3 luni mai în toată ziua și de 3 ori îmi curgea sângele din nas, așa că slăbisem foarte. Cred că de studierea cea multă, căci mă pregăteam la rigoros. Dacă am scăpat de moarte timpurie, cred a o ascrie vieții moderate și reținere de patimile cele trupești, de cari mă păzeam ca o fecioară.

Însemn următorul vis ce l-am avut la 1871 în seminar. Am visat că tatăl meu era greu bolnav de rerunchi, cu toate împrejurările morbului și dacă am mers acasă, când apoi tatăl meu s-a rensănătoșat. Eu când am avut acest vis nu știam că tatăl meu este morbos greu. La trei zile după acest vis, capăt epistolă de acasă că tata e spre moarte, să mă duc acasă, ceea ce făcând am aflat pe tata în viață, dară cu morbul de care visasem. Am stat o săptămână acasă și tatălui meu i-a fost mai bine, în urmă s-a însănătoșat.

Nu odată când eram dimineața la S<fânta> Liturghie ori în biserică, mă rugam din inimă lui D<umne>zeu ca să-mi ajute a ajunge preot, propunându-mi că voi fi cu frica Domnului și voi lucra după spiritul legii lui Is<us> Hr<istos>. Dumnezeu mi-a și ajutat și adese îmi veneau în memorie cele /26/ făgăduite Domnului în activitatea vieții mele, mai ales când fie ispitele lumii, fie alte necazuri mă mână la inimă.

Pre timpul studierii mele în Viena, mi se pare la 1873, fie iertatul și de Dumnezeu binecuvântatul Episcop Mihai cândva Pavel de la Oradea, fiind încă numai vicar la Sighetul Marmației, reîntorcându-se de la Roma, unde umblase în cauza segregării românilor din Sighet de parohia gr<eco>- cat<olică> ruteană de acolo⁴¹, s-a oprit la Viena și venind să ne cerceteze în seminar și intrând în chilia nr. 4, unde eram cu locuința 4 teologi de anul al 4-lea ne spunea bărbătându-ne: Fiți cu răbdare și studiați bine, eu încă am fost aci ca D<umne>voastră seminariști. Vă ajută D<umne>zeu să terminați cursurile și veți ieși în păstorie sufletească, unde mă credeți că vă așteaptă mai multe greotăți decât aveți ca seminariști.

Pre timp liber în seminar, V<ice> Rectorul Silași ne propunea ritul bisericii de rit oriental și încă cu atâta cunoștință și pricepere, încât cel puțin eu numai prelegerilor avute de la dânsul am să mulțămesc că încă de atunci mi s-a sădit în sufletul meu o predilecțiune deosebită și un dor de a studia și a scrie vr-odată în același obiect, /27/ după cum mai târziu am și făcut.

În tot decursul studierii mele de cleric am făcut progres din toate studiile cu calculi de eminență, numai în anul I am avut în semestrul prim din „istoria revelațiunii” calcul „prima”, ce foarte m-a mâhnit deoarece aveam convingere că acel studiu l-am învățat cu diligență. Împrejurarea aceasta ce cugetam că atrage ambiția într-atâta m-a supărat, încât stăteam cu gândul să părăsesc statul clerical și numai fieiertatului Silași V<ice> Rector am să mulțămesc că am abdicat de la acel cuget. Dânsul ca om practic și înțelept mă mângăia și mă încuraja.

⁴¹ Vicarul Mihail Pavel s-a întâlnit cu mitropolitul Ioan Vancea la Roma în 6 iunie 1870, pentru a discuta desprinderea parohiei române Sighetu Marmației de la episcopia ruteană de Muncaci și includerea sa în nou înființata dieceză de Gherla (cf. N. Bocșan, I. Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Cluj-Napoca, 2001, p. 187).

În al anul al 4-lea am depus cum unanimi consensu și un rigoros din „moral și pastoral”. Măcar că eram bolnăvicios, deja în vacanțele după anul al 3^{lea} de teologie, fiind la casa părintească, m-am apucat de am repetat și studiat „Moralul”, ceea ce în cursul al 4-lea continuând, la 15 iuliu 1873 m-am supus la rigoros.

La aceasta m-a îndemnat o ambiție nobilă, voiam adecă să arăt că deși Ordinariatul român greco-catolic din Oradea, la vremea sa, măcar că fiu al acelei dieceze am fost, totuși să vadă că nu aș fi fost nevrednic de a fi primit, căci dintre 4 amiți niciunul n-a făcut un atare rigoros, fiindcă era /28/ împreună cu multă studiere, dară pre vremea aceea decanatul Facultății făcea greotăți, cred ca să susțină nimbul facultății spunând, acolo este „Augustineul” în statutul sublimior; cei ce terminează cursurile teologice și voiesc a depune rigorosul de doctorat, meargă acolo ca să se pregătească.

Era în Augustineum un alumn cu numele Iuliu Pappfalvi, trimis din partea diecezei greco-catolice orădane, după ce a absolvat cursurile de teologie în Viena. Acela în anii 1872 și 1873 au stat în acel institut pregătindu-se din Studiul biblic și abia în mai 1873 a fost depus cu mult necaz rigorosul. După terminarea rigorosului s-a reîntors la Oradea și nici că s-a mai reîntors. Dânsul mi-a scris că ajungând la Episcopie, acolo a spus că eu sum în Viena și că mă pregătesc ca 4 ani la rigoros. Arhiepiscopul Papp Szilágyi s-a mirat și spunea că cât de rău s-a urmat că nu am fost primit în acea dieceză, că a lăsat ca fiul diecezei să se ducă în altă dieceză.

Mie încă mi-a căzut rău și foarte adese am dorit să mă reîntorc în dieceza Oradei, între neamurile și cunoscuții mei din tinerețe.

Dumnezeu însă altcum a dispus, fie voia lui! /29/ În anul 1873 s-a ținut expoziția universală a Austriei și măcar că a erupt colera și așa eram așa zicând siliți ca cât mai curând să părăsim Viena, totuși am avut ocazia de a vedea multe lucruri minunate.

Deja la 1872 s-a fost sulevată chestiunea ca pre clericii greco-catolici din seminarul Sfânta Varvara aparținători diecezelor greco-catolice din Ungaria să-i străpună la seminarul romano-catolic din Budapesta, sub cuvânt că aceasta pretinde interesul țării ungherești, căci clericii de acolo s-ar crește în spirit panslavistic și daco-român. Această chestiune s-a pertractat și în jurnalele din Viena și Pesta. Ni se spunea, mai ales Vice rectorul Silași se căină că în aceeași direcție ar ajuta și episcopul de la Ungvár, Pankovics⁴² și episcopul Oltean, nou denumit la Lugos. E adevărat că Pankovics fiind în Viena, apoi Arhiepiscopul Haynald, vechiul vrăjmaș al românilor⁴³, precum și Olteanu la ședințele delegațiunii au vizitat seminarul, a bună seamă cu scop vădit de a se informa.

⁴² **Ștefan Pánkovics (1820–1874)**: s-a născut în 29 octombrie 1820 la Velejte, dieceza de Muncaci în Ungaria, într-o familie de origine nobilă. Studiile teologice la seminarul din Trnava în Slovacia, hirotonit preot la 22 de ani, funcționează și ca profesor. Bucurându-se de încrederea autorităților statului, a fost numit membru titular al Consiliului superior de studii din regatul Ungariei. În 14 septembrie 1866 este numit de împărat episcop de Muncaci. Confirmat de papă în 22 februarie 1867, la vârsta de 47 de ani, este sfințit de episcop în 5 mai același an. A continuat să participe la viața publică a țării, astfel a fost numit membru al Consiliului de stat și a primit distincția de comandor al ordinului regal Sfântul Ștefan al Ungariei.

⁴³ Arhiepiscopul János Haynald l-a acuzat pe Alexandru Sterca Șuluțiu de defectiune la ortodoxie și de sentimente anticatolice (vezi Ion Dumitriu-Snagov, *Le Saint Siège et la Roumanie moderne 1859–1866*, Roma, 1989, p. 207 sq.)

Cassarea seminarului a și urmat la 1873. Cei cu mine în anul al 4-lea am fost cei din urmă alumni ai seminarului S<fânta> Varvara, unde s-au crescut ca clerici arhieriei noștri Vancea⁴⁴, Dobra, Alexi⁴⁵ și alți bărbați distinși. Păcat de D<umne>zeu că acel /30/ Seminar a încetat a fi. În zădar rom<ano> catolicii unguri se tot tem ca nu cumva românii gr<eco> cat<olici> să se crească în spiritul bisericii gr<eco> catolice române – tendința lor e tot latentă – să ne facă coada rom<ano> cat<olicilor> și preoțimea gr<eco> cat<olică> să fie în spirit național maghiar crescută, cum sunt o bună parte de ruteni gr<eco> cat<olici>, măcar că preoțimea multă rom<ano> cat<olică> stă din ceata renegeților slovaci, șvabi și alte neamuri, apoi este demoralizată, e gunoiul preoțimii adevărate, la care concubinatul și desfrăul e la ordinea zilei, începând de la cei mai înalți demnitari până la capelani și nu-și fac scrupuli din toată cestiunea. Altcum așa a fost aceasta și de mult la preoțimea rom<ano> cat<olică> ungureană și nu e mirare că pre timpul reformației religioase cu așa putere și iuțală s-au lătit în Ungaria sectele de reformați.

Teologii români au avut o societate literară bisericească. Toți teologii au fost membri și să perfecționau între sine ținând prelegeri și cetind operate proprii fie din orice ram. Sufletul societății era Silași V<ice> Rectorul, carele ne tot zicea: Domnilor! Lucrați și scrieți orice, că nimeni nu poate scrie dacă n-a studiat și cetit, prin ce vrând nevrând i se lărgesc cunoștințele.

Societatea avea o bibliotecă frumoasă, cărți românești alese. Cu strămutarea teologilor la Budapesta, biblioteca încă fu străpusă acolo, dară societatea a încetat, iară biblioteca o a așezat într-o odaie. Afirmative clericii români o pot folosi, dară se zice că multe cărți s-au prăpădit din ele.

La început câțiva clerici români au făcut pași la arhieriei provinciei metrop<olitane> ca să intervină pentru continuarea existenței societății literare, dară fără succes, nu numai, ci bieții tineri teologi ca nescari pui de daco-romani au fost persecutați. /31/ În sensul statutelor societății literare, la cazul dizolvării societății, biblioteca are să se împartă între gimnaziul din Beiuș și Blaj. Aceasta nu s-a făcut. Membrii vechi ai societății acuși nu mai trăiesc și așa

⁴⁴ **Ioan Vancea de Buteasa (1820–1892):** născut în 18 mai 1820 la Vășad, în comitatul Bihor, din părinți nobili, studii la Vășad și Oradea (gimnaziul premostratens), 1841-trimis la studii la seminarul Sf. Barbara din Viena, 1845-sfințit preot, capelan la Macău poentru scurt timp, numit „actuar” și „protocolist” în cancelaria diecezană. În decembrie 1845 a fost trimis la Viena la Augustineum, obține doctoratul în teologie cu lucrarea *Dissertatio Historico-Dogmatica de Processione Spiritus Sancti a Filio* (1848), revine la Oradea în 31 iulie 1848. Asumă funcții în cadrul episcopiei: arhivar, vicenotar, profesor la preparandie, secretar episcopesc, 1855-canonice, director al cancelariei diecezane, inspector școlar. În 4 iulie 1865 a fost numit episcop de Gherla, 21 octombrie 1868-numit mitropolit, a participat la conciliul Vatican I (1869–1870), a organizat primele două sinoade provinciale (1872, 1882), a trecut la cele veșnice în 31 iulie 1892.

⁴⁵ **Ioan Alexi (1801–1863):** născut în 24 iunie 1801 la Mălădia, comitatul Sălaj; studiile primare la Șimleul Silvaniei, cele medii la Carei și Oradea, studii teologice cu durata de patru ani la Universitatea din Viena, bursier intern la Sf. Barbara, după studii hirotonit preot celib și numit administrator parohial la Borozel, 1831-arhivar și protocolist diecezan, ulterior notar, asesor consistorial și secretar al episcopului Samuil Vulcan. În 1835-paroh la Olosig, 1837-canonice onorar, 1847 canonic actual în capitulul orădean, 17 martie 1854-numit prin decret imperial ca primul episcop al diecezei de Gherla. instalat la Gherla în 7 septembrie 1856. Intelectual, cunoscător al limbilor clasice și moderne, episcopul Alexi a avut preocupări filologice. S-a stins din viață la 29 iunie 1863.

nu va fi cine să salveze cauza, măcar că ar fi bine așa, căci biblioteca aceea o vor nimici prietenii vechi ai românilor⁴⁶.

După depunerea rigorosului, reîntorcându-mă la vatra părintească, mai întâi m-am prezentat la Episcopie ca să mulțămesc pentru susținerea în seminar și să mă pun la dispoziția Episcopiei.

Sosind la Lugoj, Episcopul Oltean, de frica colerei a fugit la băile din Buziaș și așa, după ce mi-am făcut reverința la canonici, ca să dau față și cu episcopul, m-am reîntors pre la Buziaș, unde m-am și prezentat, când mi-a spus că mai târziu va face dispoziția cu mine, mai ales că m-am rugat să mi se dea timp de a mă restaura, căci eram foarte debil, deși nu morbos.

Ajungând la vatra părintească, în Careiul Mare, acolo epidemia colerei grassa foarte, nu peste mult și eu am căzut bolnav de coleră, dară după vreo 14 zile am scăpat.

Vacanțele la casa părintească ca totdeauna le-am petrecut bine. Aveam societate foarte cinstită de colegi, conșcolari și prieteni, numai clerici gr<eco-> și rom<ano-> cat<olici>, am fost vreo 11. Ceea ce însă mi-a făcut vacanțele a fi plăcute a fost iubirea părintească. Tata și mama mă iubeau mult. Eram modest și cu viața tinerească morală. În vacanțe de regulă predicam în biserică mai de multe ori. Predicile scrise și acuma le am legate într-un volum. Bucuria părinților mei când mă vedeau că predicile îmi succedau. Aveam o predilecție pentru predicare, dovadă e mulțimea multă de predici compuse /32/ de mine, dară câte au rămas nedescrise! Acele le-am lăsat a se lega toate. Multe din acele sunt publicate în foile noastre bisericești, „Preotul român”⁴⁷, „Foaia bisericească scolastică”⁴⁸ din Blaj.

Fie iertată mama mea, mă avea în dragoste deosebită. Fericirea ei dacă putea să mergem laolaltă la biserică. O, căci dorul ei era ca numai preot românesc să fiu, măcar că ea nu știa limba română! Nici nu am simțit în ceva lipsă din partea părinților.

Ca cleric de anul <al> 2-le(a) absolut, la dorința părinților, cu ei și cu fie iertatul fratele meu – pre atunci numai învățăcel de neguțătoriu – ne-am fotografiat împreună. Icoana aceea familiară o am și acuma, de după care am lăsat a se lua fotografia în mare a părinților și a fratelui deja toți repausați.

Pentru caracterizarea sentimentelor mele românești, cari pre atunci erau mai înflăcărâte, adnot că, mi se pare la 1872, societatea teatrală română și-a ținut adunarea generală în Sătmar⁴⁹. Eu, ca cleric, fiind în vacanță acasă, am convocat dintre credincioșii parohiei o

⁴⁶ Este vorba de Societatea bisericească literară a teologilor români din Viena, înființată în 19 octombrie 1861. Inițial s-a format un cerc literar și o bibliotecă la seminarul Sf. Barbara în 1853. Din 1861 funcționează pe bază de statute, sub conducerea vicerectorului Grigore Silași, până în 1872. După transferul studenților români la Seminarul central din Pesta, în 1873 și biblioteca a fost mutată acolo (vezi Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică (1860-1918)*, Cluj-Napoca, 1998, pp. 92-93).

⁴⁷ „Preotul român. Ziar bisericesc, scolastic și literar”, Gherla, 1880-1890.

⁴⁸ „Foaia bisericească și scolastică. Organ al provinciei metropolitane de Alba Iulia”, Blaj, 1887-1890.

⁴⁹ Adunarea generală a Societății pentru fond de teatru român s-a ținut la Satu Mare, în 1-2 mai 1872. Cu această ocazie au contribuit la fond: Ioan Sereni, George Marchiș, D. Pop, G. Lecuța, G. Fabian, Ștefan Creșniac, G. Silaghi, Ioan Boroș, Demetriu Chișu. Printre membrii noi înscrși cu această ocazie figurează și preotul unit din Cordău, Samuil Szabo, preotul din Santău, Vasiliu Pop și preotul unit din Cehei, Petru Ciceronescu (cf. Rafila Faur, *Societatea pentru fond de teatru român și Bihorul, în Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român (1870-1970)*, Oradea, 1972, p. 125, nota 5).

conferință – firește cu cooperarea capelanului gr<eco-> cat<olic> de atunci din Carei, Ioan Marchiș⁵⁰, român bun. Rezultatul a fost că eu cu un alt cleric cu numele Ajaky⁵¹, acum preot în Domahida, am umblat la poporeni să colectăm bani și am colectat peste 360 fl., din cari 200 fl. s-au trimis la institutul românesc de fete din Sibiu, iară restul l-a(u) dus 2 delegați ai comunei bisericești la adunarea generală spre scopul acelei reuniuni.

Probeze acuma a se face așa ceva în Carei, știu că l-ar bate cu pietri. Prepotința șovinismului maghiar.

Ca cleric, în vacanțe, am început a traduce pre românește scrierile lui Hoffman, „Az ífjúsági iratok”⁵², dară a(u) rămas numai unele părți traduse și zău cred că nici le mai păstrează.

Ca cleric de anul al 3-le(a) absolut, mă purtam cu intențiune /33/ ca să traduc pre românește Dogmatica Gen<erală> a lui Schwetz, dară numai intențiune aveam.

Prima scriere ce am făcut în publicitate a fost raportul ce am făcut în „Gazeta Transilvaniei” ori „Federațiunea” despre ținerea și rezultatul conferinței mai sus amintită în cauza cu societatea pentru fondul teatrului român. Cât eram de falos și fericit când am cetit acea publicație! Aceasta este o ambiție nobilă, tinerească.

În Careiul Mare era paroh vicar român gr<eco-> cat<olic> Toma Șerban, un preot bătrân venerand cu frica D<omnu>lui, care afară de preoția sa nu se grijea nici se amesteca ori interesea alte cauze mai generale. Așa s-a întâmplat că, deși legea din 1868 prescria ca la gimnaziu din părțile cu poporațiuni române de naționalități să se pună și profesor de limba română, la gimnaziul inferior al piariștilor nu era constituit nici un profesor de limba română, dară nici de catehet pentru tinerii români gr<eco-> cat<olici>. Văzând aceasta, după ce de la Viena m-am reîntors la Carei cu sentimente românești și mai însuflețitoare, tot l-am îndemnat pe bătrânul vicar ca să ceară de la Ordinariat a se face reprezentare la guvern pentru constituire de un profesor de limba română la gimnaziul roman. La început bătrânul se tot trăgănea, în urmă tot a făcut, arătându-mi raportul său trimis la Episcopie. Urmarea a fost că guvernul a și admis constituirea unui profesor de limbă română și de catehet gr<eco-> cat<olic> cu salariu, mi se pare de 600 fl. De /34/ atare s-a fost constituit capelanul gr<eco-> cat<olic> din loc.

Apoi bătrânul vicar nu purta nici o foaie românească. Noi, tinerii, am fi citit atare foaie, cum ne îndatinasem în seminar, dar neavând, am umblat în casina civilă din loc ca să cetim două ziare ungurești.

Atâta am cântat în urechile bătrânului vicar, până în urmă a abonat o foaie românească, mi se pare „Federațiunea”, când apoi și vicarului i-a plăcut cetind foaia românească.

Iată ce face spiritul întru care primești creșterea. Eu în veci nu m-aș fi născut român de nu m-aș fi dus la gimnaziul român în Beiuș și nu m-aș fi crecut în spiritul românesc ce domnea în casa profesorului Ioan Selegian, la care eram și vipt și peste tot la acel gimnaziu. La aceasta apoi s-a mai adaus creșterea în seminarul S<fânta> Varvara din Viena, unde între

⁵⁰ **Ioan Marchiș**: născut 1844, sfințit preot 1870, paroh în parohia Doba.

⁵¹ **Ioan Ajaky**: născut în 7 iulie 1844 la Carei, a absolvit studiile liceale la Oradea în 1867, absolvent al seminarului teologic de la Iași Ungvar în 1871, hirotonit în 1871, administrator parohial la Santăul Mare, din 1879 funcționează în parohia Domahida.

⁵² „Scrierile de tinerețe”.

ținerimea română era un spirit viu românesc, așa cât și cei ce veneau din dieceza Orășii ori Gherlei, crescuți pe la gimnaziile românești, în seminar deveneau români înflăcărați. Tot asemenea a fost și cu rutenii din diecezele Ungvar și Eperjes, cari se făceau ruteni cu /35/ sentimente naționale rutenești și adicți bisericești de rit orientalic și nu latinizării maimuțând cele ale bisericești apusene – cu drept cuvând așa de aprig combătut din partea Metropolitului Șuluțiu⁵³ – procedura căruia față cu tendințele curiei papale latinizătoare arhieriei de acum, crescuți la Roma, o criticaseră nu odată, măcar că ei nu fac nici un lucru mai bun, ci isprăvesc orbi tot ce dictează Roma și guvernele. Excepție face numai Metropolitul Mihályi⁵⁴, care este în disgrația guvernelor că cutează să apere interesele bisericești și nației românești, ceialalți 3 arhieriei duc o politică de interese materiale și șovăitoare, oportunistă. Ieri a(u) fost liberali, mâne sunt koșuțiști, apoi coaliționiști și orice, ce direcție politică are guvernul, sunt mai prietini cu ungurii și jidovii de tot soiul decât cu românii, cu cari nici a conversa nu le place, ca nu cumva să fie timbrați de români. Generațiunile viitoare vor simți urmările acestei politici contra firei, poziției și aspirațiilor naționale și intereselor bisericești unite, carea numai ca biserică română poate subzista.

/36/ Ordinariatul episcopesc, cu data 29 octombrie 1873, nr. 1560, m-a provocat ca să ocup în cancelaria diecezană oficiul de actuar diecezan. Acea dispozițiune însă neprimind-o, cu data 14 noiembrie 1873, nr. 1632, de nou am fost provocat ca să mă prezint pentru ocuparea aceluia oficiu.

În urma acestei provocări, apoi, pre 20 noiembrie am și venit la episcopie și la 21 noiembrie am început oficiul meu.

Episcopul Ioan Oltean, deja nou denumit de episcop la Oradea, în locul devenit vacant prin moartea episcopului Papp Szilágyi, m-a primit bine, mai cu seamă însă prepozitul Ștefan Moldovan⁵⁵, care era și vicar general episcopesc.

În cancelarie ca notar consistorial și secretar episcopesc a fost Mihai cândva Perian, mai apoi canonic⁵⁶.

⁵³ **Alexandru Sterca Șuluțiu de Cărpiniș** (1794–1867): născut în 15 februarie 1794 la Abrud într-o familie nobilă, a studiat la Abrud, Alba Iulia, Blaj (teologia). Își începe cariera bisericească în calitate de capelan, paroh și apoi protopop la Bistra, vicar la Șimleul Silvaniei, episcop de Făgăraș în 1850, mitropolit în 1855. A trecut la cele veșnice în 7 septembrie 1867 la Blaj.

⁵⁴ **Victor Mihályi de Apșa** (1841–1918): născut în 19 mai 1841 la Ieud, în comitatul Maramureș, studii primare la piariști în Sighet, gimnaziul superior în Oradea, Târnava și Kosiče. A studiat teologia la Colegiul Urban al Congregației de Propaganda Fide, obține doctoratul în teologie în 1863, în 1864 a fost numit prefect de studii și profesor la seminarul din Gherla, din 1869 secretar mitropolitan, în 25 noiembrie 1874 a fost numit episcop de Lugoj, mitropolit la 9 noiembrie 1894, a trecut la cele veșnice în 21 ianuarie 1918.

⁵⁵ **Ștefan Moldovan** (1813–1900): născut în 6 august 1813 la Ciculul de Câmpie (azi Valea Lungă, jud. Alba), studii gimnaziale la Cluj, studii teologice la Blaj, 1837–1838, profesor la Blaj, 1838–1847 paroh în Ghiriș, 1847–paroh și protopop al Mediașului, 1852–vicar foraneu de Hațeg, 1857–canonic lector, 1860–prepozit, 1860–1884–vicar general episcopesc.

⁵⁶ **Mihail Perian** (1841–1894): născut în 13 mai 1841 la Bocșa Montană, studiile gimnaziale la Beiuș, din 1863 studii teologice la Blaj și Pesta, și-a început cariera la cancelaria diecezană din Lugoj, 1871–secretar episcopal și notar consistorial, 1883–1890–fisc consistorial, 1882–arhidiacon onorar, a participat la al doilea conciliu provincial ca notar și canonist (1882), 1891–canonic prebendat, a decedat în 8 decembrie 1894.

La început nu cam aveam voia la viața consistorială, dară în scurtă vreme m-am dat la ea și cu plăcere lucram.

În primele săptămâni, convenind în grădina reședinței episcopesti cu vicarul episcopesc Ștefan Moldovan, m-a luat la întrebare că pentru ce nu continuez cu rigoroasele, /37/ că i-ar plăcea și arhierului. Eu însă i-am declarat că după ce sum cam debil la construcțiune fizică, deocamdată nu doresc a continua cu rigoroasele. Dară același vicar tot în anumite răstimpuri mă îndemna la acel lucru, dară eu tot de atâtea ori am deviat de la rezoluțiunea definitivă. Nu numai că de fapt eram slab, dară și din cauză că tot mai mult m-am convins că dieceza Lugojului nu are lipsă de doctori, ci de preoți și că în acea dieceză nu era nici un teren pentru ca cineva cu pregătirile sale teoretice de doctor pre terenul cunoștințelor sale să se poată valora și perfecționa. Și niciodată nu mi-a părut rău că nu am continuat cu rigoroasele, că de fapt am studiat eu pre cale și cu sârguință privată mai mult decât orișicare altul la depunerea doctoratului și dacă cineva vrea să poate perfecționa și fără doctorat. O altă cauză, mai mult secundară, era că meditând preste viața celibală, cum erau cei cu doctorat și văzând că mulți din aceia, în loc să se fi perfecționat, a(u) răătăcit pe cale necinstită pentru preot, aveam intențiune a nu rămânea celibe, ci să mă căsătoresc.

/38/ Nici 2 luni n-a(u) trecut de la ocuparea oficiului meu și episcopul Olteanu se mutasă la Oradea, pre 18 ianuarie 1874, deci numai puțină vreme am fost sub dânsul. În acest răstimp dânsul m-a avut în bunăvoința sa, adeseori conversa cu mine, mai ales dimineața, dacă se întâmpla ca să mă preumblu în grădină.

Episcopul era un om bun, dară era foarte pătimaș de băutură, de petreceri sociale și de cele sexuale. Rar se întâmpla ca după 10 oare dimineața să fi putut vorbi cu dânsul, deja era închis în chilie, semn că a beut. La prânz foarte arareori venea. Curtenii prânzeam cu familia de neamuri ale episcopului, adecă sora episcopului, Catinca Rezei, apoi frații episcopului, Georgiu și Vasile. Sora numită a episcopului conducea economia casnică, netrăind cu bărbatul său, care era dedat foarte beției. Ea avea mare influență la episcopul, ca a doua Macinică a episcopului Vulcan de la Oradea. Cu familia în casă mai era Martin Bilman⁵⁷, director de la gimnaziul din Lugoj, care avea toată proviziunea în curte, ca contraservițiu că a ajutat mult, că la timpul său Oltean /39/ cu preterarea canonicului Mihail Nagy⁵⁸ a fost denumit de episcop.

După ce Oltean s-a strămutat la Oradea, numitul director amar s-a fost căit nu odată că s-a înșelat în promisiunile acelui episcop, care îl afidase că va mijloci ca același director să fie denumit de canonic în capitulul din Timișoara ori la stal literar din Oradea. A murit cu dorul acelor canonicate! Altcum era bărbat cu frumoase cunoștințe, însă trăia în concubinată, având cu o servitoare vro 5 prunci.

⁵⁷ **Billmann Marton (Martin):** a fost director al gimnaziului catolic din Lugoj și inspector școlar regesc în comitatul Caraș-Severin.

⁵⁸ **Mihail Nagy (1818–1870):** născut în 8 noiembrie 1818 la Domahida, în comitatul Sătmar, studii gimnaziale la Carei, liceul la Sătmar, studii teologice la seminarul din Oradea, profesor la Beiuș, preot în două parohii din Bihor și Sătmar, 1853-paroh la Beiuș, din 1855 secretar al episcopului Dobra la Lugoj, 1857-canonic custode la capitulul lugojan, 1860-canonic custode, 1870 și 1874-vicar capitular, a scris texte cu caracter omiletic și catehetic.

După depărtarea episcopului Oltean la Oradea, de vicar capitular a fost ales canonicul Mihail Nagy, bărbat vrednic, administrator foarte bun și destru, om cu inimă bună.

Sub guvernarea vicariatului ne-a mers bine la oficanți, căci vicarul, deși om punctual, dar și bun ce era, ne făcea plăcută suportarea greutăților cancelariei.

Până ce ne-a revenit de la Ministeriu asemanarea adausului de plată cu relutul viptuiri de la masa episcopescă, vicarul ne-a dat vipt fără nici o rebonificare.

Secretarul Perian și eu eram stăpâni în curte și făceam ce voiam, am și trăit liber și bine. /40/ Rapoartele sociale și politice erau mai bune și prevalent românești. La comitat oficanți superiori ca: comite suprem, vicecomite, protonotar, președintele sedrii orfanale și alți mulți diregători la centru și afară erau români, la judecătorie tot asemenea. Casina română⁵⁹ avea o grămadă de membri români, funcționari înalți și canonici. Viața de casină era animată, casină unguerească nici că era. Cine să se fi cugetat la aceea până cam la 1876, când pre acții s-a zidit casina unguerească de azi. Mulți acționari erau și români.

Noi curtenii duceam bine cu domni români. Adesea aveam la rachiul înainte de miazăzi pre unii domni mai familiari. Noi încă umblam la case private pre la domni români că, zău, atunci ei erau domni, nu ca azi delăturați și persecutați! Pre Ivașcovi și pe Ghica⁶⁰, măcar greco-orientalii români îi țineau de renegați, bine ar fi să aibă azi românii așa diregători!

Eu eram membru stabil al casinei românești și ca atare am fost cercetător regulat al aceleia până în 1880, când m-am dus la Zăbrani. Pre acest timp am ordinar și biblioteca casinei, concrezut cu aceea din partea Comitetului. Eram membru și /41/ la reuniunea de cânt română greco-orientală⁶¹. Adnot că la acea reuniune manipularea averei era cam încurcată prin casierul său, Virgil Tomici. Eu cu Brediceanu Coriolan⁶² am fost concrezut cu revizuirea rațiunilor pe vreo 5–7 ani și raportul făcut de mine a fost foarte viu aprobat și comentat după o adunare generală ținută în sala școalei greco-orientale, unde am ridicat un podiu, de unde am propus raportul meu amănunțit, scărmanând mult procedura urmată în administrarea averei Reuniunei. Bietul Coriolan Brediceanu și azi nu odată pomenește de acel raport și pășire a mea!

Ca să mă reînorc la viața mea din cancelarie, adnot că nu mult după începerea activității de administrator al diezei prin vicarul capitular Nagy, acesta a avut un conflict cu episcopul Oltean. Ansa a dat complinirea parohiilor Ticvan și Reșița. Oltean ca episcop deja denumit la Orade a făcut propunere la Societatea Calei Ferate de Stat ca patron pentru com-

⁵⁹ Casina română din Lugoj s-a înființat în 1855 (cf. Gheorghe Luchescu, *Lugojul cultural și artistic*, Timișoara, 1973, p. 21).

⁶⁰ **Mladen Ivașcovi și Emeric Gyka**: avocați în Timișoara.

⁶¹ Reuniunea română de cântări și muzică din Lugoj s-a înființat în 1869, sub conducerea lui Iosif Czegka. Statutele acesteia au fost aprobate abia în 1877 (cf. Constantin Tufan Stan, *De la Reuniunea română de cântări și muzică la corul Ion Vidu*, Timișoara, 2010, pp. 29–30).

⁶² **Coriolan Brediceanu (1850–1909)**: om politic și avocat, născut în 8 ianuarie 1850 la Lugoj, studii liceale la Beiuș, studii juridice la Academia de drept din Oradea, diploma de avocat la Budapesta în 3 ianuarie 1874, avocat în Lugoj, membru în congregația comitatului Caraș-Severin timp de două decenii, participă la conferința națională din 1881, membru în Comitetul Central al PNR 1881–1892, deputat în parlamentul Ungariei (1906), a ales să reprezinte cercul Oravița, mandatul de la Bocșa fiindu-i contestat și anulat, deputat în sinoadele și congresele bisericești, membru în conducerea Astei și a Societății pentru fond de teatru român. A murit în 1909.

plinirea primelor 2 parohii. La Ticvan l-a propus pe Ioachim Frenț din Reșița⁶³, iar în locul lui pe Nicolae Popescu de la Chernecea⁶⁴. Propunerea a făcut în numele Consistoriului, dară Consistoriul n-a știut nimic. Văzând denumirea /42/ ticvănenții n-au voit să-l primească pe Frenț, adică partida administratorului local – pentru a doua parohie Sofroniu Pascu⁶⁵ – a amenințat cu defecționare – și așa vicarul a suspendat extinderea jurisdicțiunii. Oltean aceasta a luat în nume de rău și a scris epistole amenințătoare lui Nagy. Cauza totuși a rămas în baltă și urmarea a fost că denumirile nu s-a(u) dus în deplinire. În cauza aceasta a bună seamă au instigat în contra lui Nagy canonicul Liviu⁶⁶, care deși se arăta bun prieten cu Nagy, dară ca rival pentru episcopie era vrășmaș pre supt ascuns, ce se cunoaște din epistolele aceleia date către Oltean, în care nu odată se descarcă asupra lui Nagy, descriindu-l cu clevețe. Acele epistoale sunt la mine. În rândul al doilea a putut să instigheze și prepozitul Ștefan Moldovan, care nu-l avea la inimă pe Nagy, fiind acesta om superior în societate și administrare și se tot temea că va ajunge de episcop. Și așa, unde putea îl clevețea cu slăbiciuni și patimi muieresti, cum era firea lui Moldovan. Apoi nu se putea răbda, căci Nagy era ungu-rean, iar Moldovan ardelean și pre atunci era mare antagonia între bănățeni, la cari se numeau și ungureni și ardeleni. /43/ În anul 1874 a decurs vânătoarea după vacanta episcopie a Lugojului. Partida comitatensă, cel puțin așa se vorbea, ținea partea lui Nagy și încâtva și a canonicului Liviu. Oltean episcopul, deși atât în vorbirea de despărțire ținută către Capitul, cât apoi în scrisoarea sa îndreptată către același Capitul, după denumirea lui Victor Mihályi, accentuează că dorința lui a fost ca de episcop să se denumească unul dintre capitulariști – juca o roală nedreaptă – se pare că era totuși mai mult pentru Liviu. Nagy odată a fost chemat la Primate, afirmative în cauza episcopiei și l-ar fi întrebat Primatele că dacă îl cheamă Nagy „képes e nagy dolgokat keresztül vinni”⁶⁷, la ce ar fi răspuns Nagy: „Isten segitségével igen”⁶⁸. Și totuși nu a devenit episcop.

Liviu și Moldovan lucrau în contra lui Nagy, mai ales Liviu cu denunțări de naționalist, cum a(u) fost oarecând prin 1866-(186)8 toți canonicii, Moldovan cu fleacuri muieresti și alte slăbiciuni că ar fi cărțaș și altele. Oltean i-au tras pre sfoară pe amândoi, căci în loc ca la guvern să fi stărut cu putere pentru denumirea unuia ori altuia, în urmă a cedat influenței partizanilor lui Victor Mihályi. Când apoi acesta, după ce făcuse o vizită la Orade(a), a fost și denumit de episcop. În vara anului 1874 s-a fost lătit vestea în Lugoj că Liviu e denumit de

⁶³ **Ioachim Frențiu**: născut 1836, studii teologice la Timișoara, hirotonit 1863, administrator parohial timp de doi ani în Valea Lungă, asesor consistorial și paroh în Reșița până în 1899, din 1899 paroh la Zăbrani.

⁶⁴ **Nicolae Popescu**: născut în 1849, teolog moralist, hirotonit 1872, administrator parohial la Secaș (1881–1882) și Cârnecea (până în 1887), ulterior administrator parohial în Ramna (din 1899).

⁶⁵ **Sofroniu Pascu**: născut în 1845, teolog sistematic, hirotonit în 1872, administrator parohial în Zgribești (1872–1873), paroh la Ticvanu Mare din 1873.

⁶⁶ **Andrei Pop Liviu (1816–1898)**: născut în 12 decembrie 1816 la Barei (comitatul Cluj), tatăl preot, studii primare la Sic, secundare la păriști în Cluj, studii teologice la Blaj, 1842-profesor la Blaj, 1844-hirotonit preot, capelan militar, paroh la Săcărâmb și protopop al districtului Bobârnei, 1857-secretar episcopal și canonic la capitulul din Lugoj, 1879-promovat canonic lector, inspector școlar diecezan, președinte al Reuniunii învățătorilor greco-catolici din ținutul Lugojului, autor al unor scrieri istorice și de profil catehetic.

⁶⁷ „dacă îl cheamă Nagy, este capabil să realizeze aceste lucruri mari?”

⁶⁸ „Da, cu ajutorul lui Dumnezeu?”

episcop. De /44/ fapt Consiliul ministerial a și acceptat candidatura lui Liviu, dară la Cabinet nu a fost primită și așa candidatura lui s-a înzădărnicit.

Pentru caracterizarea caracterului canonicului Nagy adnot că, când, după moartea episcopului Dobra era vorba de complinirea episcopiei, cu acea ocazie atât Nagy cât și Oltean aveau prospecte mari de a fi denumiți.

Oltean a fost acuzat la Nunțiatură că ar fi bețiv și curvar, între altele că drept în fața bisericii catedrale ar fi făcut silă la o fată. Acuza s-a comunicat, cu Nagy ca vicar, pentru opinare și informație. Măcar că Nagy era interesat, totuși a dat informațiune bună și a respins acuza ce se zice a se fi dat prin Bercean, parohul local⁶⁹. Când sosise acuza la Nagy, căpătă și o scrisoare anonimă, dară așa se vede de la un prietin al său din Pesta, că acuma e vreme să nimicească pe Oltean, dară el n-a făcut, ce numai un om cu caracter poate să facă.

La 25 nov<embre> 1874 a fost denumit de episcop al Lugojului Dr. Victor Mihályi, carile după ce s-a instalat la 7 martie 1875, Nagy a încetat de a mai funcționa ca vicar capitular. Deși denumirea /45/ de episcop a lui Mihályi foarte l-a mahnit pe Nagy, dânsul totuși niciodată nu și-a arătat mâhnirea, deși putea multe piedici și neplăceri să facă lui Mihályi.

Era să uit de o împrejurare, ce după cum s-a fost susținut pe atunci, mult a contribuit la preterarea lui Nagy de la denumirea de episcop. Anume în primăvara anului 1874, la inițiativa protopopului Lugoșului, Dem<etriu> Mihailescu⁷⁰, la Lugoș a fost convocată o conferință protopopească din toată dieceza, dară nu s-a fost prezentat decât mai numai eschisiv protopopi și câțiva parohi din părțile banatice. Conferința avea de obiect ca să ceară de episcop pe Nagy de la guvern și în mod demonstrativ a făcut orățiuni lui Nagy. Împrejurarea aceasta o a folosit partida Liviu și Moldovan ca să-l prezinte pe Nagy ca pe un răzvrătit, care prin clerul inferior în formă de alegere în conventicul vrea să-și forțeze denumirea sa, iară partida Mihályi l-ar fi deferit pe Nagy la Nunțiatură și Primat e că el pe cale necanonică vrea să ajungă episcop, zicându-se că la inițiativa sa s-ar fi adunat conferința. E destul /46/ că Mihályi nu-i prea avea la inimă pre aceia dintre preoțime, cari au fost factori mai de frunte la amintita conferință.

Instalarea episcopului Mihályi a fost cât se poate de simplă. Cu trăsură de patru cai i-a mers înainte până la Soborșin poporeanul de frunte Dr. Major Ioan și mi se pare alt credincios, on<orat> protopopul local, Mihailescu. Sosind la Lugoș, clerul l-a așteptat la biserica catedrală, unde l-a primit capitulul cu clerul gremial, câțiva din afară și popor cu autoritățile. Era un tânăr subțirel, figură ce nu impunea, îmbrăcat numai în reverendă neagră. După cetirea diplomelor de denumire și săvârșirea bineventărilor de ambe părțile, s-a dus la reședință, unde a primit în audiență autoritățile.

La început s-a întâmpnat un inconvenient, încât neprimind deloc deputăția comunității izraelite, aceasta s-a depărtat indignată. Dânsul a dus cu sine din Blaj pe Simeon Tămaș, preot văduv, aplicându-l ca econom.

⁶⁹ Este vorba de Ștefan Bercian, cel care trecând de la Biserica ortodoxă a înființat parohia greco-catolică din Lugoș în 1836; a fost paroh între 1836–1870 și protopop al districtului Lugoș (1856–1865); a murit în 23 septembrie 1870.

⁷⁰ **Demetriu Mihailescu (1818–1879)**: născut în 1818 la Budinți, studii teologice la Arad, în 1839 a trecut la unire, 1841-hirotonit preot, 1876–1879-protopop al districtului Lugoș, 11 august 1879-canonic prebendat – A murit în 1 decembrie 1879 la băile de la Buziaș.

Episcopul Mihályi în tot timpul guvernării sale a fost un birocrat mare, secant în formalități de administrațiune, dară altcum democrat, încât cauzele le pertracta în ședințe consistoriale și lăsa a se decide prin votul majorității și nu odată se întâmpla că cauzele se decideau contra dorinței dânsului, dară accepta. Sub dânsul s-a regulat în cele interne dieceza, în cele bisericești, școlare și fundamentale.

Eu (o) duceam altcum bine cu el. Mă avea în simpatie, dară niciodată nu se dimita la familiarități, ci ținea mult la auctoritatea sa și se vedea din toată ținuta lui creșterea în cerc aristocratic. Raportul meu cu dânsul era așa, mai pretinos și din cauză că cu secretariul Perian nu simpatiza, dară /47/ nici Perian cu el. Probabil a fost deferit că Perian a fost un factor de frunte la plâsmuirea conferinței în cauza episcopiei Nagy, apoi prepozitul Moldovan probabil că l-a descris în colori nu prea măgulitoare. Cât am stat eu în cancelarie, până la 1880, pe secretariul nu l-a invitat la sine la o cafă ori la discurs, nici chiar când avea oaspeți privați, dară nici pre mine. Era om închis și necomunicabil. Eu umblam cu el în preumblare mai în toată ziua și la biserică. Cu acele ocaziuni mai povestea unele lucruri, dară mai mult indiferente, oficioase ori lucruri de jurnalistică, din care-i refeream că ce am cetit în casină, mai ales în „Münchener Zeitung”, că zicea că din jurnale străine poți să cunoști că ce se pregătește în viitor în țară.

Dacă secretariul era acasă la cină, atunci după cină ne duceam în chiliile noastre. El rămânea singur. Dacă nu era la cină, atunci mă oprea pe mine și povesteam din politică și ceteam jurnale, era mai deschis. Foarte adese se întâmpla că la masă zile de-a rândul nu vorbea nimic, dară apoi și noi îl revangeam, că când (sic!) avea el voia să mai vorbească, noi numai dedeam răspunsuri scurte și nu continuam conversarea. Era deschilinit în ale sale, tainic până la extreme. După ce am ieșit eu din cancelarie a devenit și mai închis.

La anul 1879 a ținut un sinod pentru afaceri școlastice, la care am fost designat de notar.

Fiindcă Mihályi era așa pedant și eu voiam să mă reîntorc în părțile locului natal, încă în 3 februarie 1874 am dat o rogare la ordinariatul de Orade ca să mă primească în dieceză, cu atât mai vârtos că doream a mă căsători în acea dieceză. Dară nu am fost primit. Am mai tentat aceasta verbal mai odată, dară fără rezultat dorit.

Nu preste mult după instalarea episcopului, dânsul /48/ cu data 18/6 noiembrie 1875 m-a denumit de vice notar consistorial, iară cu data 13 noiembrie 1879 de asesor consistorial.

La anul 1879 s-a pertractat în dietă și casa magnaților legea cea nouă școlară referitoare la introducerea limbei maghiare ca obligatoară în școalele populare. Arhieriei bisericii noastre a(u) luat o poziție în contra aceluia proiect de lege ca vătămătoare pentru școalele noastre. În Casa Magnaților a vorbit în contra Ioan cândva Vancea, metropolitul de Alba Iulia și episcopul Lugojului, dr. Victor Mihályi, ma corul episcopesc al provinciei a prezentat plânsoarea sa și la Majestatea sa regele⁷¹.

⁷¹ Victor Mihályi, împreună cu mitropolitul Vancea, în cadrul unei audiențe la împărat din aprilie 1879, au înaintat un memoriu și au solicitat intervenția împăratului în vederea retragerii proiectului de lege. Pentru intervenția lui Mihályi în Casa Magnaților, vezi Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia greco-catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apsa*, Cluj-Napoca, 2007, pp. 230–231.

Pentru ținuta românească a episcopului Mihályi, opiniunea publică românească era mult încântată. Spre descoperirea acelu sentiment, când episcopul s-a reîntors la reședință, românii din Lugoj, fără știrea episcopului, i-au dat o serenadă cu torțe. Arhiereul vrând-nevrând a trebuit să vorbească către public. Vorbirea sa era foarte domoală și politicoasă. Din cauza acestei ținute a episcopului, ceata ungurească începând de la guvern s-a supărat foc pe episcop și de atunci tot mereu (i)i făceau p(i)edeci /49/ în activitatea arhierescă, denegând adese cele mai juste cereri făcute în cauze publice diecezane. El însă neînfricat a mers mai departe pe calea cea dreaptă, după cum i-a dictat inima de arhieru român.

Chiar și în sânul clerului s-a format o clică mizerabilă, compusă de unii malcontenți, preoți și credincioși din centru și din jur, cari asociați cu nescari șovinști unguri, oficanți politici, l-ar fi deferit pe la guvern și Nunțiatură pentru conducerea rea a diecezei.

Între matadorii acelei clice au fost: protopopul Buziașului, D◊emetriu◊. Grecu⁷², care avea pizmă asupra arhierului de când acel arhieru i-a reprobato procedura dovedită cu ocuparea parohiei Săcărâmbului, la care de la parohia Racovița fiind denumit și invitat la consistor pentru depunerea jurământului îndătinat, a declinat a depune jurământul și s-a declarat a nu primi parohia. Apoi Ioan Vulcan senior⁷³, care nu-l avea pe arhieru la inimă pentru că i-a imputat ținerea concubinei, Sim◊eon◊ Tămaș⁷⁴, parohul Lugoșului, Virgil Tomici, oficiant din Lugoș, care fiind fiul amantei din tinerețe a canonicului Nagy, carele l-a și crescut, nu-l putea răbda pe Mihályi că a luat episcopia din mâna lui Nagy. Aceștia și alții puțini ortăcindu-se cu Sziros, președintele de la tribunal și cu câțiva pizmași de la comitat, /50/ au făcut un complot și a(u) publicat la 1880 în „Hon”, foaia oficioasă a guvernului, o corespondență, respectiv articlu de fond, în care a denunțat că în contra episcopului este ordinată cercetare disciplinară din partea Nunțiaturei, ce însă era o scornitură mișească.

La anul 1879 parohul și protopopul gr◊eco◊ cat◊olic◊ al Lugoșului, Dem◊etriu◊ Mihailescu denumindu-se de canonic, la acea parohie am competat între alții, eu, secretariul Perian și Simeon Tămaș, economul episcopului. Cauza a fost că rapoartele mai ales între episcop față de Perian și Tămaș erau încordate și eu voiam să scap din curte, după ce vedeam că dacă Perian nu va fi înaintat de canonic, deja de 3 ori preterat, eu nu pot avea înaintare.

Din partea Ordinariatului am fost propuși toți trei și adecă: I^o loco Perian, II°-eu și III Tămaș Sim◊eon◊. Cerându-se de la administrație informație despre ținuta noastră politică, eu cu Perian am fost informați ca dacoromâniști și ridicat până la cer Tămaș ca patriot bun.

Cauza la aceasta a fost că Tămaș trăia bine cu fō biroului Lugoșului, Sziros, apoi trăia în relațiune intimă cu femeia avocatului Bordan, care avea tot asemenea raporturi și cu Pausz, domn de la comitat, /51/ ginerele lui Szende, ministrul de honvezi⁷⁵.

⁷² **Demetriu Grecu:** născut în 1844, a absolvit studiile teologice la Pesta (1870), hirotonit preot în 1872, actuar la cancelaria episcopală din Lugoj timp de un an și șase luni, administrator parohial la Racovița, 1879-protopop al Buziașului, paroh în Coșteiu Mare, administrator în Silha, notar protopopesic la protopopiatul Lugoj în 1903.

⁷³ **Ioan Vulcan:** născut la Blaj, aici a studiat teologia (1864–1865), continuă la Seminarul central din Pesta (1866), apoi la Sf. Barbara (1867–1868), paroh și protopop în Vermeș (1878–1898), a decedat în 22 octombrie 1898.

⁷⁴ **Simeon Tămaș:** născut în 1827, studii teologice 1847–1848, hirotonit în 1851, preot la Tohanul Nou, apoi la Blaj și la Lugoj (1880–1889).

⁷⁵ **Bela Szende:** ministru al armatei de honvezi în guvernul Slávy (5.XII.1872–21.III.1874), în guvernul Bitto István (21.III.1874–2.III.1875), în guvernul Tisza Kálmán (20.X.1875–18.VIII.1882).

Așa Tamaș prin aliații săi au umblat pe căi ascunse ca eu cu Perian să fim informați rău. Dânsul avea și multe cauze să iasă din serviciul episcopului, pentru că episcopul îl suspiționa că trăiește cu femeia lui Bordan, aducându-o chiar și în curte, ceea ce nu am observat niciodată.

Apoi administrația a voit să se răzbune pe episcop prin aceea, ca să-l blameze, prin aceea că propunerea dânsului să nu fie respectată din partea patronatului. Destul că eu cu Perian am fost preterat și Tamaș, spre mirarea tuturor, a fost denumit. Arhiereul ori nu a avut cunoștință ori n-a vrut să arate că știe despre cele ce s-au lucrat pe sub mână. Destul că vr(e)o 2 zile nainte de ce ar fi sosit denumirea, eu am fost informat de la Pesta că Tamaș e denumit. Venind din biserică într-o dimineață, între altele îi spun ca noutate acea denumire. Arhiereul se arăta că s-ar mira de aceea și zice că nu ar crede și după ce de fapt a sosit denumirea, actul l-a ținut la sine mai bine de 8 zile și l-a prezentat direct în Consistor. Când a notificat denumirea, era palid la față și se vedea că era foarte mâhnit, ceea ce se și poate închipui ca un preot din servițiul curții sale, pre carele el l-a adus cu sine din Blaj ca om încrezut /52/ al său, să-l discrediteze în acel chip în fața autorităților externe.

În consistor eu am propus ca să nu i se dea și protopopiatul, dară nu s-a primit, mai ales că canonicul Liviu încă se contraria, pentru că și el era antagonist ascuns al episcopului tot din cauza preterarei sale de la episcopie.

Tot la anul 1879 s-a întâmplat că, mi se pare după moartea canonicului Nagy, a fost numit canonic prebendat parohul și protopopul Lugoșului, Demetriu Mihăilescu, fără să fi fost pus în candidație ternară. Preot moralist, pe care numai Oltean, episcopul, l-a adus la Lugoș, fiindcă i-a fost împrumutat bani, fiind încă secretar.

Îmi aduc aminte cât era de consternat și mâhnit bietul episcop din cauza acelei denumiri. Într-o dupămează, înainte de ce s-ar fi publicat denumirea, am mers cu el în preumblare. Era supărat, nu vorbea nici un cuvânt, firește și eu tăceam, că-i știam firea.

Odată numai mă întreabă că quid novi? Îi răspund: rău, că clerul este consternat pentru denumirea lui Mihăilescu. El ca un politicos, ca să-și ascundă mâhnirea sa, zice: n-au ce să fie consternați, /53/ că în alte locuri s-a(u) mai întâmplat de acele lucruri și apoi se vor putea întâmpla încă și mai rele, dară tema aceasta a rămas între noi obiect de discuțiune în tot timpul preumblărei, de unde abia către ½ 9 seara ne-am reîntors. Eu încă fiind consternat am criticat mult că poate fi denumit un atare om cu preterarea altor bărbați vrednici. Dânsul, fără a mă combate mult, îmi zise în urmă: nu te supăra așa tare, că guvernului așa oameni trebuiesc și nu e eschisă posibilitatea că vor urma și alte lucruri mai rele.

Adevărat că am cuprins starea sufletească a arhiereului, care și în acea denumire a simțit lovitura de dizgrație a guvernului. El însuși ar putea să descrie necazurile câte au avut să întâmpine în guvernarea diecezei, și carea după el o au primit alți doi arhierei, cari proprie numai au gustat roadele ostenelelor lui, fără a-și pune osul să continue opera acelu arhiereu, ci numai caută cum să lucre alții și ei să susțină raporturi de dragoste, altcum falsă, cu stăpânitorii puterii administrative politice, și așa să poată trăi fără multă sfârmare de cap. /54/ În șirul cronologic am uitat să însemn că la 25 martie sticlă vechi 1877, drept în Vinerea Mare, când a căzut sărbătoarea Bunevestiri, am fost hirotonit de subdiacon, fără a mă fi

căsătorit, deci ca celibe, iară în același an, la 27 mai 1877, în I^a zi a Rusaliilor, am fost hirototit de preot. Cum s-a întâmplat că am rămas preot celibe necăsătorit, vom aminti mai jos.

Din 22 nov<embre> 1873 până la 18 sept<embre> 1880, cât am fost în cancelaria episcopescă, cu secretarul Perian am trăit foarte bine, apoi înaintea canonicilor, afară de Madincea⁷⁶, care nu mă vedea nicicând cu ochi buni, am stat în bun renume, tot așa și înaintea altor membri de frunte a(i) societății românești și ungurești din loc. Oficiul mi l-am împlinit cu diligență, față cu arhiereul eram credincios și numai în ultimul an s-a răcit puțin din partea dânsului față de mine, dară nu că eu aș fi fost cauza, ci cugeta că țin cu Perian și Tamaș și nu voiesc să-i descopăr relațiunile și viața lor cam destrăbălată, dară despre Tamaș nu știam pozitive că ar trăi cu femeia lui Bordan, însă pe Perian îl acopeream că îmi /55/ era prieten și nu voiam ca să descopere episcopul că, zău, el umbla noaptea, ceea ce știa arhiereul că îl pândea în curte, la atâta s-a dimis. Adeseori l-am făcut atent pe Perian ca să se mai contenească de viața destrăbălată, dară în zadar, că după ce nu se afla acasă, cu episcopul său, distracția – și acela-i era vrășmaș – el se ducea noaptea și să petrecea cum se cuvenea. Urmarea a fost că mai târziu a fost atins de apoplexie și ca atare denumit de canonic, nu mult a mai viețuit, ci a repausat la 1894.

În timpul cât am fost în cancelaria episcopescă au repausat mama mea și fratele meu Georgiu. Mama a repausat la 15 novembre 1877, fiind lovită de apoplexie. Ședeam cătră seară la masă, cetind din scriptele S<fântului> (Ioan) Chrisostom, când primii telegramă că pe mama o a lovit apoplexia și că să mă grăbesc acasă. M-am dus la episcopul Mihályi, rugându-l ca să-mi dea concediu de călătorie, căci trenul pleca numai seara, ceva după 9 oare. Abia preste vreun ceas capăt altă telegramă, /56/ că lu(i) mama e mai bine. Preste puțină vreme sosește a treia telegramă, că mama a murit. Eu am plecat cu trenul de seară și numai în cea zi după meazăzi am ajuns acasă. Sicriul era deja închis, deoarece fiind mama femeie grasă, în urma apoplexiei începuse deja a doua zi a se umfla, așa cât a trebuit sicriul să se închidă.

Sosind acasă, tata era foarte întristat, plângea ca un prunc neîncetat, ceea ce până atunci nu l-am văzut niciodată. Fie iertatul fratele meu Georgiu încă era foarte întristat, pentru că dânsul multe zile amare a cauzat prin purtarea sa fie iertatei mame. Întristat eram și eu mult, nu numai că am p(i)erdut pe o mamă iubitoare și mult iubită de mine, pre care mai mult nici ca moartă nu o am mai putut vedea, dară și pentru aceea că numai atunci îmi adusesem aminte și am cuprins greutatea sfatului ce fie iertata îmi dedea zicându-mi: Fiule, însoară-te, să nu rămâi singur în lume! Ei nu i-a fost pre plăcere că m-am simțit preot celibe și ca pre preot nu m-a putut vedea slujind.

Înmormântarea ei s-a făcut la 18 novembre, slujind 3 preoți și o mulțime multă de lume. /57/ La două zile după înmormântare m-am reîntors la Lugoș, lăsând pre tata în adâncă întristare, rămânând singur, căci o soră era măritată și ședeă în Corvin (pusta), iară cealaltă asemenea avea familia și casa sa. Tata a ridicat o cruce de marmoră la mormântul mamei.

⁷⁶ **Ioan Madincea:** născut în 24 iulie 1841 la Ilidia, tatăl preot, studii primare la Ciclova și Oravița, gimnaziul la Blaj și Beiuș, studii teologice la Timișoara (doi ani) și Pesta (doi ani), paroh în Ilidia, paroh și protopop în Oravița (1867–1876), 1876–canonic prebendat, 1879–canonic cancelar, 1884–canonic scolastic, 1877–1882–fisc consistorial.

La 8 februar 1879 a repausat fratele meu cu numele Georgiu. El a învățat neguțătorie și a fost aplicat acolo, în Carei și la Lugoj. Trăind încă mama, nefiind dânsul în condiție, a început a duce o viață tinerească, zburdalnică, făcând părinților multă supărare. Era un tânăr frumos, blond și trupește bine făcut, avea fire veselă, îi plăceau societățile. După moartea mamei, de silă mai mult, s-a căsătorit cu (o) fată orfană, de preot, Iuliana Juga și cu 10 ani mai bătrână decât dânsul. Eu la căsătoria lor nu am fost acasă. După căsătorie s-a mutat cu soția la casa noastră părintească, în locuința cea mică. Se zice că deja atunci când s-a cununat ar fi fost atacat la plămâni, că acel morb s-ar fi contras de la o nuntă, unde fiind diver s-a răcit și a căpătat tuberculoză. Când s-a căsătorit era deja oficianț în exactoratul orașenesc. Dânsul deja din toamna /58/ 1878 era morbulent. Medicul de casă, Adler, m-a informat că nu are scăpare, deci eram pregătit la repausarea lui. În 6 feb<ruarie> am și primit telegrama ca să merg acasă. Am plecat și am ajuns acasă în 8 feb<ruarie> seara la 8. Când intrai în casă, erau acolo toți, surorile și cumnatul Fabian. Bietul frate ședea în pat și cumnatul îl ținea de cap. Îl agrăisem că: Cunoști-mă frate? El, deși era în agonie, mi-a zis: dară cum să nu te cunosc, tu esti fratele meu, pre care atâta l-am dorit să-l văd! și m-a sărutat. El lăcrimând nu a zis mai mult nimica, ci văzând pe tata la căpătâiul patului i-a zis: Așadară, tată, mă ierți? și mai mult n-a mai vorbit. Spre 11 oare seara a repausat.

D<umne>zeu i-a dat tărie ca să nu moară până nu m-a văzut pe mine. Surorile zic că toată ziua a întrebat după mine că viu acasă? Iară de tata s-a rugat de iertare, căci nu cam trăiau în raporturi cum se cuvine. Știe D<umne>zeu ce a fost adevărata cauză. Cumnatul Fabian încă mult a contribuit la acel traiu neîmpăciuitor, căci se temea că acuma dacă fratele meu s-a mutat la casa părintească, dânsul nu va primi de la tata mai multă moștenire. Acel cumnat din fire îngâmfat, mai ales la tinerete, multă vrăjba a făcut în familie, /59/ nu stima nici pre părinții mei, după cum se aștepta de la un ginere. Dară ce e drept eu am uitat multele necazuri ce ne-a făcut în familie, la tata, la fratele Georgiu și mie, dară nici azi nu simpatizez cu el, deși îl împărtășesc în îngrijirea mea, nu atâta pentru persoana lui, cât pentru familie...

În viața mea nu am simțit așa întristare dureroasă decât la moartea fratelui meu. Nu mă puteam mângăia, plângeam încontinuu, căci într-însul vedeam stinsă familia noastră, deoarece alți descendenți cari să fi putut întemeia familie nu mai erau. Unchiul meu n-avea feciori, iară din familia noastră, ca bărbat, numai eu am rămas, care, însă, rămânând celibe, nu puteam întemeia familie.

Repausatul meu frate, în vârstă de 23 ani a încetat din viață și 8 luni căsătorit. Cu soția a trăit bine, deși nu avea multă dragoste pentru ea. Prunci n-a(u) rămas.

Îngropăciunea s-a săvârșit la 16 februarie, fiind un public imens. Eu cu tata i-am ridicat o cruce de marmură la groapă, așezată lângă a mamei.

Fiindcă eram designat să țin predicile pe s<fintele> paresimi, m-am grăbit la Lugoj, lăsând pe bietul meu tată întristat cu cumnata văduvă.

/60/ Doamne! Câte vrăjmășii și necazuri au făcut în familie cumnatul Fabian, pentru că tata a lăsat ca cumnata văduvă să rămână lângă tata în casă, căci voia ca el să se mute în casă și să poarte grijă de bătrânul tată. Dară atâta a instigat până ce cumnata s-a dus de la casă, când apoi tata lipsit de ajutorare – și fiind și bolnăvicios – silit de împrejurări, s-a dus la casa

cumnatului, dară în casa noastră familiară nu am admis să șadă până târziu, după moartea tatălui meu.

În anii 1874 și (18)75 tatăl meu a avut mai multe pierderi în întreprinderile sale de neguțătoria cu cereale, lână, clisă și altele. Urmarea a fost că, cu învoirea mamei, a fost silit să însărcineze averea sa cu datorii.

După ce cametele pre atunci erau foarte mari (24%), la început a fost silit ca din intravilanul, grădina casei, să vândă 2 locuri pentru case, mai apoi a vândut și scoaca (moara sacă), ce aveam preste strada de la casă (azi nu mai există). Dară neputând nici în acest chip (a se ușura de datorii, mai ales de cametele cele grele, a ajuns treaba la aceea că datorășii a(u) cerut vinderea casei și a ¼ sesiune de pământ. /61/ Tatăl meu fiind un om cu caracter nepătat și cinstit, de tot mult s-a amărât văzându-se ajuns la vremea ca să i se vândă averea. Îmi aduc aminte că întru atâta era de întristat, încât ne temeam că-și face sieși moarte. El nu putea suporta rușinea văzând că i se vinde casa. Îl strâmtorau 4 creditori fără milă. Nu avea neamuri de la care putea să aștepte ceva ajutoare.

Eu încă nu eram așezat ca să-l fi putut ajuta. În zadar îl mângăia mama, el nu vrea să se mângăie. În urmă am făcut aceea că am lăsat să se liciteze și am licitat eu, înțelegându-mă cu creditorii că dacă vom solvi cametele restante, atunci vor aștepta ca capitalul cu încet să-l replătim.

În 23 octombrie 1876 s-a ținut licitația la care am preluat averea, casa și ¼ din sesiune cu 2744 florini. Cametele restante și speșele le-am solvit din banii ce-i avea mama cruțați și vr(e)o 250 fl. ce am avut eu cruțați. Știu că (atunci) când mi-a dat mama nescari taleri și galbeni cruțați pe timpuri mai bune ca să plătesc pre cămătariul Fogel (24%) a plâns și mi-a zis: Iată îți dau ce am strâns cu cruțare numai să putem mântui averea.

Eu am lăsat pe părinți în liberă folosință a realităților. Până am fost în cancelaria diecezană (1880) tot /62/ ce am putut cruța din plata mea de 315 fl.+100 mai târziu, am solvit în cametele curente și numai după anul 1880, când am devenit paroh în Zăbrani am putut cu încetul să depurez și din capitale de datorii.

La 4 martie 1876 a repausat canonicul Matei, cândva Kiss⁷⁷ din Lugoj. Eu umblam mai adeseori și la acest canonic, care de mulți ani era atacat la piept de tuberculoză. În toamna a<nului> 1875, după ce se reîntoarșe de la scaldelile din Szliacs, cercetându-l mi-a încredințat să fac inventarea bunurilor sale mișcătoare și după ce i l-am prezentat acel inventar, mi-a dat și un testament al său, compus la anul 1873 și cere, ca după dispozițiunile cuprinșe în acela, să-i fac un testament care, asemenea pregătindu-l, l-am chemat pre notariul public Mihail Bejan⁷⁸, care i-a legalizat testamentul și l-a luat cu sine spre păstrare.

La moartea întâmplată la 4 martie 1876, bietul canonic nu avea pe nime lângă sine decât pe servitoarea sa, Iuliana, văd<uva> preteasă Molnar. Vai și amar de viața unui om singuratic, care nu are la casa sa cel puțin pre ceva neam de aproape. Moare nemângăiat decât cu

⁷⁷ **Matei Kis (1816–1876)**: născut în 16 noiembrie 1816 la Recea, în comitatul Crasna, școala elementară și studiile gimnaziale la Șimleul Silvaniei, studii teologice la Seminarul romano-catolic din Oradea, 1841 – profesor la gimnaziul din Blaj, 1842 – preot la Cluj, 1847 – paroh la Cenadul Nou, 1854 – profesor la Beiuș, 1857 – canonic prebendat la Lugoj, 11 iunie 1875 – canonic cancelar.

⁷⁸ **Mihai Bejan**: notar în Lugoj.

nădejdea darului dumnezeiesc, nu-i este o persoană care în necazuri, /63/ la boală și în luptele morții să fie întru ajutor. Oare ce și cum va fi cu mine? Bunul D<omne>zeu știe! Căci zău, nici eu nu am pre nime lângă mine!

În testamentul mai sus amintit eu eram constituit ca masa executor, deci am făcut dispozițiune de îngropare după ce cel repausat, amăsurat dorinții sale, a fost secționat și după ce pe calea licitațiunei publice s-a(u) fost vândut cele mișcătoare și vie ce avea, s-a(u) împărțit banii căpătați spre scopuri de binefacere specificate în testament, anume: Academia Română, Institutul de Fete din Sibiu, parohia Recea din Sălagiu, fond(ul) de stipendiu la Lugos, biserica catedrală, Casina Română și sărăcii. Fiindcă cel ce cumpărăsă veniturile cu 450 fl. n-a solvit, a ținut procesul așa încât lichidarea desăvârșită și absolvirea mea de la Tribunal și capitul abia a urmat la 1898. Am ostenit mult în cauză și nu am avut decât 50 fl. remunerație.

În casa părintească am primit o educație cinstită, de familie cetățenească. Părinții mei erau oameni religioși și noi, pruncii, eram crescuți în frica D<omnu>lui și iubire cătră biserica gr<eco-> cat<olică>. Până ce umblam în clasele inferioare de la gimnaziul din Careiu-Mare, ca student /64/ în clasele inferioare, umblând la familiile conșcolarilor mei, iară depărtându-mă de la casa părintească la Beiuș, acolo fiind în 4 ani în familia profesorului Selegian, mi-am însușit elementele mai de frunte ale bontonului social, dară nici prin gând nu mi-a trecut ca tânăr de 17-18 ani să iau parte la viața socială tinerească, înțeleg de a umbla, să ostenesc ori să am legături de dragoste nevinovată, tinerească. Eram ca o fată de 14 ani, gingaș, nevinovat, slăbuț, copilandru. Ca student de a 7^a și de a 8^a clasă, în vacanțe, umblam la unele familii cinstite, mai de rang din Careiu, unde erau fete de rostul nostru. Tot această direcție a vieții sociale o am cultivat până în vacanțele anilor 1870/1 ca teolog secundarist.

Atunci având prietenie intimă cu Adrian Bonyi⁷⁹, conșcolar, dânsul jurist, fiul preotului român (slab) gr<eco-> cat<olic> din Mező-Terem de lângă Carei și viind părinții și familia lor la casa noastră din Carei, eu încă mai adese am fost la ei și așa am făcut cunoștință mai de aproape, prietenească, cu sora amintitului meu prieten, Iulia Bonyi, o fată cam de 17-18 ani, frumușică și plăcută. Dânsa simpatiza mult cu mine și simpatia ei s-a dezvoltat în dragoste tinerească, și așa mergând eu la Viena ca cleric /65/ de anul al 3^{le(a)}, mai întâi am avut oareșicare sentimente ale dragostei tinerești, fără însă a avea acele sentimente cât de puțină influență asupra determinării voiei mele căsătoriale în viitor.

Venind acasă pe vacanțe, după terminarea cursului clerical de anul (al) 3^{le(a)}, am observat că pe când sentimentele mele din anul trecut erau numai încă așa trecătoare, pe atunci la numita fată ba, căci la toate ocaziile îmi arăta o simpatie tot mai tare, ceea ce observând și plăcându-mi purtarea ei, nici eu nu m-am arătat străin de atingerile ei și așa între noi s-a născut o simpatie de dragoste, încât înainte de depărtarea, respectiv reîntoarcerea mea la Viena pe anul al 4^{le(a)}, eu căutând ocazia de convenire în grădina contelui, unde ne preumblasem amândoi, ea mi-a descoperit dragostea ei, asigurându-mă că dacă eu aș dori, ea ar aștepta până ce aș găta teologia ca să se mărite după mine. Observ că ea avea pețitori și în vacanță și mai înainte și i-a refuzat fără să fiu cunoscut eu cauza mai dinainte. Nu știu dacă

⁷⁹ Este vorba de Ioan Bonyi, paroh în Tiream, suplinitor („surogat”) al vicearhidiaconului de la Carei, Toma Șerban.

sentimentele acelei fete fost-au din adevărată dragoste ori ba, destul că fără a fi căutat eu ocazia specială de a-i arăta dragoste, /66/ dânsa cu căldura primei dragoste se lipea de mine. Se poate că dacă dânsa – cum îmi spunea mai târziu, după măritat – silită de sfaturile părinților nu s-ar fi măritat în 1873, când eu studiam în cursul al 4^{le(a)} și eu îmbrățișam viața căsătorită, dară așa, când am gătat teologia stăteam numai cu dorul ei, dară fără determinare ori ceva rezoluție de a umbla după căsătorie, mai ales că eu eram și bolnăvicioș, înforțându-mă prea mult cu studierea în Viena, pre anul al 4^{le(a)}.

Prin nov<embre> 1873 am ocupat oficiul de actuar în cancelaria diecezană și cu aceasta s-a întrerupt pentru mult timp orice gând ori intențiune de a umbla după căsătorie.

În vara an<ului> 1874, mergând în concediu la părinți și vizitând pe unii colegi și preoți cunoscuți, la sfaturile unora și altora am făcut ceva pași de căsătorie în familia Pop Georgiu, protopop gr<eco>-> cat<olic> din Vezend, darta fiind fetița prea tânără, abia de 15 ani, părinții mi-au făcut de știre că încă nu o află aptă pentru măritat.

La anul 1875 însă, mai ales la insistenta recomandare a parohului Ioan Marchiș din Dob, mai nainte preot-capelan în Carei, bun prieten și cunoscut, /67/ am făcut cunoștință cu Paulina Rezei, fiica preotului gr<eco>-> cat<olic> din Prikarkos.

Ca om tânăr, fără deliberare multă asupra deobligămintelor și rapoartelor familiare, după ce părinții mei s-au învoit ca să o iau de soție și văzând că frații și părinții ei mult simpatizează cu mine, dar mai ales combinând eu așa că luând pe aceea de soție mai ușor îmi va fi a trece în dieceza Oradiei prin sprijinul episcopului Oltean, înrudit cu familia Rezei, prin octobre 1875 o am logodit cu aceea, că căsătoria să se întâmple după ce voi putea mijloci să fiu primit în dieceza Orăzii Mari.

S-a(u) și făcut pași, dară nu a succes, până ce părinții ei s-au simțit dezlegați de obligământul de a o mărita după mine, măcar că fata prin epistolisări se declarase că oriunde vine după mine, din parte-mi nu am tribulat mult, mai ales că după ce m-am deliberat mai cu seriozitate și am înțeles că fata nici ar fi așa străină în dragoste și față cu alții, am fost într-adevăr bun bucuros când părinții ei a(u) dezlegat logodna, după care fata tot mi-a scris, dară eu nu mă interesam mult.

Prin aceasta pre timp destul de îndelungat mi-am recâștigat liniștea și nu cugetam la căsătorie, nici la deliberare de a îmbrățișa celibatul, mai ales că nu /68/ tribula nime ca să mă rezolveze în cauză, căci Episcopia a bună seamă, cunoscând diligența și aplicabilitatea mea în servițiul oficiului diecezan, avea lipsă de mine în centru și Episcopul Mihályi simpatiza cu mine.

Fiind eu în Lugoș, prin purtarea mea solidă și cinstită am câștigat un nume bun, predicile mele ce le țineam în biserica catedrală și la înmormântări erau bine apreciate și așa aveam intrare în familiile românești mai de frunte, dară știam prea bine că după ce era cunoscută poziția preoților gr<eco>-> cat<olic> în dieceză, familiile acelea nu bucuros s-ar fi rezolvat ca fata lor să și-o dea după mine, ca să fiu dispus la un sat mizerabil din dieceză. Nici eu nu doream așa ceva și așa cu gândul de căsătorie nu mă purtam.

Secretariul Perian, bărbat vioi și petrecător, tot mă-ndemna la una ori alta fată, ma cerea ocazia să convîn în societate cu ele. Așa s-a întâmplat că în casa cantorelui catedral

Zsivanca⁸⁰, altcum Heiraths Erwerber⁸¹, unde Perian era casnic, mai adeseori conversam cu Valeria Zsivi, fata unui tãbãcar poporean gr<eco> cat<olic>, care avea o familie grea. Fiindcã numita fatã era frumoasã și plãcutã, apoi observasem cã mult se intereseazã de mine, însã Perian /69/ tot tribula cã ar fi bine cã, dacã vreau sã mã însor, sã o iau pe aceea, eu nu eram strãin de simpatia aceleia. Și așa umblam la casa lor, darã niciodatã nu am fãcut declarații de dragoste, mãcar cã ea abia aștepta, cu adevãrat ea era cu multã simpatie fațã de mine. Relațiunea aceasta a ținut în anii 1875 și 1876, fãrã a cãuta sã o iau de soție, pentru cã eu umblam cu cugetul ca sã pãrãsesc dieceza. Și așa cugetam: mai bine sã mã însor în dieceza Orãzii, mãcar cã era o opinie generalã cã eu mã voi cãsãtori cu numita fatã mie altcum simpaticã.

Numai prepositul Ștefan Moldovan îmi dedea semne prin alții cã eu sã nu mã angajez, cã pentru mine poate sã fie o altã partidã ori altã carierã, dacã aș rãmãnea celibe. Pãrinții mei nu-mi sfãtuirã nici o modalitate, mã lãsarã în voie liberã.

Mi se pare cã în anul 1875 mama, tata, sora episcopului Mihályi a venit la Lugoș ca sã-l cerceteze. Eu m-am dus cu trãsura episcopului la Timișoara ca sã-i întâmpin, cãci nu era încã cale feratã. Atunci am vãzut prima datã pe sora episcopului, pre Maria. Stãnd ei cãtva timp la Lugoș, am observat cã Maria are simpatie pentru mine, nu de dragoste ci oareșicareva preferințã. /70/ De atunci mi s-a pus gãndul la inimã cã atãt de bine ar fi dacã aș putea cãpãta pe aceea în cãsãtorie, mai ales dupã ce am auzit mai spre sfãrșitul anului 1875 cã nu vrea sã o mãrite dupã avocatul Venter din Arad, care altcum trãia în raporturi bune cu episcopul.

Mama Mariei Mihályi era o femeie aristocratã, impunãtoare și nu cam voia sã știe de cei nãscuți din familii mai de jos ori de mijloc și aceasta se zisese a fi fost cauza ca ea sã continue în mãritarea fetei sale cu Venter. Acea mamã era ca o tiranã fațã de fata sa.

La anul 1876 mama episcopului cu fiica sa Maria iarã a(u) venit la Lugoș, cu care ocazie Maria tot așa simpaticã se arãta, primea bucuros buchete de la mine și conversa bucuros cu mine, fie la prãnz, fie la convenire în grãdinã ori în alt loc. Firește, eu nu cutezam sã-i arãt ceea ce simțeam în inima mea și nici ea ce simțea fațã de mine. A trecut timpul bine și deoa-rece în 1876 am ținut predici în Pãresimi, avea și ea și mama sa multe cuvine de laudã la adresa mea.

În anul 1876 fiind mult bolnãvicios, în sept<embrie> al aceluiași an, m-am dus la scãlzile din Visk, comitatul Maramureș, unde am fost 2 sãptãmãni, /71/ restaurãndu-mã binișor. Și deoarece mama episcopului pe curteni ne-a invitat ca eventual sã cercetãm familia în Szarvasszo, eu din Visk m-am dus acolo, unde la reședința familiei am stat vr(e)o 5 zile, fiind foarte bine primit.

Cu ocazia aceasta, Maria unde numai putea îmi dedea semne de simpatie, fie în cercul familiar, fie în familia Zsurca și Man din Sarvasso⁸², cari erau în rudenie de aproape cu familia Mihályi. Am observat cã ea are fațã de mine mai mult decãt sentiment de simpatie și de bunãvoințã, ceea ce mi-a dat sã înțeleg indirect cãnd m-am depãrtat de la acea familie.

⁸⁰ Este vorba de Vasile Jivanca, cantorul catedralei din Lugoș.

⁸¹ „pețitor”.

⁸² Este vorba de familiile Mán de Sajó (Șieu) și Jurca de Cãlinești (cf. Ioan Cavaler de Pușcariu, *op. cit.*, partea a II-a, pp. 169, 228).

Eu observând aceasta și știind că și episcopul Mihályi mă are în inimă cu dragoste părintească, măcar că prea bine cunoșteam aristocratismul mamei ei, prin epistolă îndreptată către capul familiei, Petru⁸³, deputat dietal, am făcut întrebare că oare nu ar fi aplicată familia că să o mărite pe Maria după mine, la care caz a bună seamă rămâneam ca căsătorit (sic!) în Lugos, sub grija și sprijinirea episcopului. Răspuns nu am primit. Eu eram liniștit. Cauza nerăspunsului, cum am reștiut mai târziu de la fie iertata Maria, despre ce ea scrie și în ziarul ei, e /72/ că, comunicată fiind ei întrebarea mea, ea s-a declarat învoită, dară mama și familia se opun, cum să se mărite ea după un preot! În partea Mariei a fost și familia Man, dară ea nu a putut face în contra voinței familiei.

Lucru(l) a rămas mort. Eu de atunci tot mai mult m-am ocupat cu cugetul a nu mă căsători, măcar că fie iertată mama mea tot mă îndemna să mă căsătoresc.

Eu episcopului Mihályi nicicând nu am amintit de pașul ce am făcut în familia lui, căci știam bine că el are cunoștință și numai din acel punct nu era pentru acea căsătorie, că zicea că sum om cam slab în sănătate și nu voia ca eventual să fie constrâns a mă ținea ca căsătorit în Lugos. Avea principii deosebite.

Umblând eu cu episcopul în preumblări zilnice, nu odată îmi făcea aluziune ca să mă caut la un loc sau altă față. Dacă vreau să mă căsătoresc, iată și episcopul de la Ungvar încă are 2 fete frumoase ... Eu știam ce vrea să zică. Dară ce e drept, nu m-a îndemat să mă rezolv ca să fiu hirotonit de preot.

Eu văzând că nu mă pot căsători după cum aș dori și temându-mă că făcând căsătoria /73/ voi fi aplicat într-o comună la spatele lui Dumnezeu, eschis de lume, eu care în viața mea tot în oraș și societate am crescut, având și ambiție nobilă, că prin căsătorie și dispunerea într-un sat nu-mi voi putea niciodată realiza idealul meu vechi de a lucra pe țărâm literar. Afară de aceasta fiind părinții mei drept prin anu(l) 1876 în stare materială deranjată, încât eu a trebuit să preiau averea la licitație și având eu multă dragoste fiască față de părinții mei, socoteam că numai așa îi voi putea ajuta dacă voi rămâne celibe, fără ca cineva să fi cunoscut mai de aproape motivele.

Și aci notez că am avut mari remușcări și temeri de conștiință cu privire la îmbrătoșarea celibatului. De câte ori se hirotonea cineva de preot și arhierul exclama: Vrednic este! mă cutremuram că oare rămânând eu celibe, fi-voi destul de tare ca să susțin ispitele acestei vieți, când vedeam sute și sute exemple cum s-au demoralizat preoții celibi. Nu odată fiind în singurătate, ori în grădină ori în oficiu, mă rugam la Dumnezeu ca să-mi dea tărie și mă cutremuram la gândul celibatului. În urmă a învins rezoluția de a mă celiba. /74/ Motivam așa: dacă nu mă pot căsători cu aceea care îmi era la inimă și știam că simpatizează cu mine, dară nu e în puterea ei de a-mi fi soție, dacă nu mă pot căsători așa ca ambiția mea nobilă de a mă putea perfecționa și spiritualmente și să-mi câștig în societate o poziție mai convenabilă, atât din punct de vedere spiritual, cât și moral, îmi jertfesc viața pentru un scop mai înalt, jertfesc ceea ce este mai sfânt omului, viețuirea lui în viața continuativă a familiei – în prunci – mă jertfesc ca să păstrez în curățenie și sfințenie un sentiment curat și adevărat de iubire

⁸³ **Petru Mihályi**: născut în 1838 la Ieud (Maramureș), a fost deputat în parlamentul Ungariei în perioada 1869–1881 și 1884–1906, avocat și om politic, fratele mitropolitului Victor Mihályi de Apșa, fondator și membru fondator al Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, moare în 1914.

față de o persoană ce asemenea mă iubește, dară e silită să se jertfească pentru familia sa, m-am jertfit pentru binele părinților mei și a binelui de obște bisericesc cu intențiune rezolută de a-i servi cu credință și abnegațiune, nădăjduind în ajutorul darului dumnezeiesc care cele neputincioase le tămăduiește și cele lipsite le miluiește.

De când m-am hotărât a rămânea celibe eram mai retras și comunicând cu episcopul Mihályi cugetul meu, dânsul mi-a zis: Iubite, cugetă-te bine. Îți dau timp ca să cumpănești toate. Rezoluția mea a rămas neschimbată, fără să fi comunicat aceea de mai înainte nici cu Perian. /75/ Terminul hirotoniei mele de subdiacon și diacon s-a fixat pe sărbătoarea Buna-vestire, 6 aprilie stîl n<ou>. Cu cât se apropia acel termin, cu atâta eram mai neliniștit și supărat. În preseara hirotoniei, fiind în meditațiune, plîngeam, eram nemângâiat. Tot așa și în ziua, ma chiar la actul hirotoniei. Lumea care nu cunoștea internul meu era de părere că întristarea mea își are de motiv că nu mă căsătoresc cu Valeria Zsivi. Dară acela era numai un motiv foarte depărtat, căci deși aveam simpatie față de ea, dară și ea era în curat cu poziția mea, dacă ar fi fost atare motiv de sentiment al inimei, acela își avea rațiuni în raportul ce aveam și neputința de realizare a celui cu Maria Mihályi, despre ce lumea nici nu se nedeia.

La hirotonire era lume foarte multă la biserică, căci pe lângă Buna-vestire era și Vinerea Mare, o zi de primăvară foarte frumoasă și călduroasă. Toți mă compățimeau cunoscându-mă, fără să știe adevăratul motiv al rezolvirei mele. Dintre părinții ori neamurile mele nu era nime. Numai fratele Perian era, care mă mângâia și îmi dedia curaj.

Dumnezeu a voit ca și Maria Mihályi cu mama sa era(u) la biserică, când m-am hirotonit. Aceasta și mai mult mi se îngreuna pe inimă, că dacă nu știam pozitiv că e un sentiment de dragoste față de mine, totuși, după cele ce observasem presupuneam că mult simpatizează cu mine și presupuneam că și ea știa că o cauză și motivul celibărei mele este și ea. Cum că presupunerea mea a fost temeinică, mărturisește ea însăși într-o însemnare a ziarului său din 1877, aflătoare între hârtiile mele, unde zice: ⁸⁴ și ceea ce de repetate ori mi-a descoperit, că deși din afară arăta a fi cu indiferență față de hirotonirea mea, dară în sufletul /76/ ei era foarte întristat(ă) și-și făcea remustrări că numai de la ea ar fi atârnat ca să nu mă fi hotărât a rămâne celib.

După hirotonire zile multe tot întristat am fost și așa se vede că cunoscând episcopul Mihályi rapoartele mele, n-a voit să mă sfințească de preot în sărbătoarea Paștilor, ci aceea o a amânat pe sărbătoarea Rusaliilor.

Hirotonirea mea de celibe am notificat atât părinților, cât și prietinelor mei colegi din teologie, dorind oarecum prin aceasta a ușura sufletul meu de durerea împărtășită și altora.

Ce va fi simțit biata Valeria, care altcum știa starea mea încâtva, bunul Dumnezeu știe, dară spuneau pr(i)etini mei că era să nebunească de întristare.

Eu cu sfințirea mea am rupt orice legătură mai de aproape cu ea și mă feream de a conveni cu dânsa, măcar că o știam și eu asemenea, dară am rămas tot prietini buni, cu sentimente de împrumutată stimă bazată pe simpatia de mai înainte. Dară cu Maria Mihályi proprie numai în anii următori hirotonirei mele s-au dezvoltat raporturi mai intime, de amiciție, stimă și prețuire împrumutată, izvorâtă din dragoste curată, nevinovată, ce nu s-a putut

⁸⁴ Spațiu liber în original.

nicicând realiza, ci a rămas curată până la groapa ei și memoria păstrată până la moartea mea.

Ce sentimente s-au dezvoltat în sufletul ei și cum de a păstrat acele cu sfințenie, dovadă sunt epistolele ei îndreptate către mine și cuprinsul ziarului ei ce în 1902 mi le-a înmănuat. N-am cunoscut niciodată ca o femeie să poată avea așa sentimente curate și așa tărie, răbdare de a le păstra intacte cum a avut și a făcut prietina mea stimată și iubită Maria Mihályi. /77/ Despre aceste sentimente voi face încă amintire mai la vale.

Valeria încă mi-a rămas stimătoare și ca o prietină ce nu știu uita iubirea și carea știu stima și prețui pe cel ce l-a iubit. Ea trăiește și azi ca o profesoară la internatul și școala civilă de fete din Beiuș. După ce m-am depărtat din Lugoș – 1880 – ea s-a măritat, dar murindu-i bărbatul și rămânând și părinții ei în stare materială deranjată, a fost silită a învăța preparandia privată și s-a făcut docenteasă.

Din 1880 nu o am văzut, nici nu am corespuns cu dânsa până în 1896, când întorcându-se pe ferii la Lugoș, mi-a făcut vizită cu soro-sa și m-a convins din vorbele ei că ea și acum are simpatie și stimă față de mine. De atunci de câte ori vine pe ferii îmi face odată vizită, dară niciodată nu trece marginile cuviinței și eu de asemenea mă arăt față de ea cu stima cuvenită, făcând câteodată aluzie la cele din tinerețe.

Observ încă că în anul 1876, primăvara, prepozitul Ștefan Moldovan a adus la sine pre o nepoată a fratelui său. Spun că era o fetiță tânără, frumoșică și ar fi fost destinată pentru mine. S-a întâmplat nefericirea că pe drum s-a răcit, a căpătat aprindere de creieri și în scurtă vreme a repausat aci în Lugoș, când eu am funcționat la îngropăciunea ei ca lector. Prepozitul mă avea întotdeauna în drag!

Treizeci ani sunt deja împliniți de când am ales viața celibală și sunt trecut peste ispitele și slăbiciunile tinerești și pot să zic că, cu mari lupte trupești, cu multă abnegațiune, am păstrat /78/ a bună samă cu ajutoriul Domnului ceresc în curățenie partea senzuală a acelei vieți, așa încât abstrăgând de la foarte puține cazuri, când am fost învins de ispitele trupești, nu m(i)-am legat nici gura nici sufletul de lanțul cel greu și umilitor al păcatului de a trăi în viață senzuală, concubinară. Nu am lăsat ca o femeie fie de rang mai inferior, fie de rang asemenea ori mai înalt decât al meu să se încalce cu puterea stăpânirii asupra mea.

Viața celibală este o viață de luptă continuă contra ispitelor carnale și trupești, o înfrânare a patimilor celor rele ce ne urmăresc. Nici mă mir, nici pot condamna pre aceia cari, învinși de ispite, cad. Mai tare condamn pe aceia cari având soție legiuită și poate și familie duc o viață nărebnică senzuală, se dedau beției, curvișagului, trândăviei.

Dacă reamintesc vremile vieții mele celibale, constat că paza acelei vieți sunt: continua ocupare spirituală, cetitul, lucrare și ocupațiune literară, abstenență de ispita beuturii moderate a spirtoaselor, înconjurarea ocaziilor celor mai nebagate în seamă a patimei senzuale, căci singurătatea trebuie asumată ca să nu fie primejdioasă, cu ocupăciunea. Minte, fantazia, patima trupească, lucră neîncetat, ne îmbie plăceri /79/ ce măgulesc patimelor și dacă omul nu conlucră cu darul cel dumnezeiesc, este cu neputință să nu cadă în ghearele unei femei, care dacă este necultă, stăpânită de poftelile trupești, pune lanțul în sufletul omului, nimicește autoritatea, libertatea, independența, sentimentul de rușine al omului.

Acestea avându-le înaintea ochilor, eu nici unui tânăr n-am sfătuit, nici nu sfătuiesc ca să rămână celibate dacă numai nu simte în sine o tărie de suflet, o voință fermă de a lucra și de a nu-i fie urât niciodată de 4 păreți a locuinței sale, căci bine îmi zicea arhiereul Mihályi, când îți vine străină locuința și te apucă dorul de a te distra, ești pierdut.

Mai în sus am amintit că deși hirotonit celibat, dară raporturile mele cu Maria Mihályi, în anii următori aceleia, s-au desfășurat într-o amicitie și intimitate mai intensive, dară preste tot curată; dacă dânsa la anul 1877, cu ocazia sfințirii mele de diacon-preot numai de primele semne ale iubirii și simpatiei față de mine era cuprinsă, în anul 1879 când a cunoscut și iubirea ce am avut față de ea înainte de hirotonirea mea, a căreia nereasibilitate /80/ a format un motiv că am ales viața celibată, după ce s-a convins despre abnegațiunea-mi sufletească, despre stima și respectul ce-i păstrasem și după aceea și dânsa încă a putut avea ocazia de a da expresiune sentimentelor sale în taină păstrate.

Anume, fiind dânsa cu mama sa la cercetarea episcopului și stând aci mai multă vreme, eu am observat tot mai mult că dânsa are o deosebită simpatie față de mine, ca apoi, rămânând totdeauna în marginile cele mai stricte ale cuviinței reciproce, în urmă au luat un caracter de oareșicareva intimitate. Între astfel de împrejurări, dându-se ocaziune și îmbiind și dânsa mod de a vorbi despre motivele care mă îndemnară a rămânea celibat, i-am descoperit ce am păstrat până atunci în tainele sufletului, la ce apoi dânsa din zi în zi mai deschis mi-a spus semnele cari au intervenit ca dânsa, deși dintru început simpatiza cu mine, nu s-a putut realiza nici dorința ei nici a mea, spunând că cu toate acestea a rămas cu stimă și sentiment de amicitie a iubirii curate față de mine, așa că, când de dânsa m-am depărtat, îmi spunea vezi, zice, ce deși noi niciodată în viață nu putem să realizăm sentimentele noastre de iubire avute dintru început, dară va păstra totdeauna în memorie și amicitia sinceră și curată, aceleași sentimente.

A și păstrat până în ceasul morții sale, ceea ce am făcut și eu și o voi păstra până la moarte, /81/ fără ca lumea să fi știut ce s-a petrecut între două ființe și ce sentimente se luptă în inimile aceloră, fără a trece vr(e)odată marginile acele cari i-a(u) oprit și prescris poziția uneia și ale altuia.

Dovadă sunt epistolele ce când și când am schimbat laolaltă, fără a ne vedea mai mult decât odată, la 1892, mai presus de toate însă ziarul vieții ei, „Tagebuch”, ce se află la mine, împărtășită mie la 1892. Când am cetit cuprinsul acelu ziar m-am mirat că o fată, o femeie măritată, să poată cu atâtă tenacitate și curățenie să păstreze în sufletul ei sentimentele iubirii sale față de unul ce pentru dânsa era pierdut și am început tot mai tare a o prețui.

Epistolizările noastre la început au fost rare, două-trei într-un an, la anumite ocaziuni festive, mai apoi mai dese, însă toate pline de sentimente de respect, stimă și amicitie.

Carele va ceti acel ziar ori epistolele ei trimise mie, va vedea că ce e în stare să susțină o inimă iubitoare, un suflet de prieten adevărat. Ea a cerut sfatul meu când era să se mărite cu cu Perian, cu carele și în momentul de a se cununa s-a stricat căsătoria-i căci arăta semne de nebunie. Tot așa și când era să se căsătorească cu Alexiu Hossu, în statul /82/ văduviei a păstrat în stimă iubirea cătră soțul ei repausat, s-a dovedit a fi mamă adevărată față de orfaneele soțului său și cu toate acestea a știut a păstra în curățenie sentimentele iubirii dintâi față cu prietenul, ca fratele ei, care eram eu.

Epistolele mele scrise ei ca răspuns nu știu în mâna cui au ajuns, dacă nu le-a(u) ars, apoi a bună seamă că vor fi trecute în familie, care nu cred că le-o fi păstrat. Eu însă ca nescari mărgăritare a sentimentelor iubirei curate, le-am păstrat cu scumpătate și le las moștenire, cu rugarea ca să fie păstrate cu pietate și din acele nicicând să nu se facă decât o judecată dreaptă, că două ființe au avut iubire cari nu s-a putut realiza, însă reminiștința aceleia și deplina curățenie și tăcere cu abnegare o a păstrat, ce dovedește caractere tari și curate!

Ea s-a jertfit pentru caprițiul aristocrației familiare, a păstrat jugul robiei aceleia în viața ei de fată, dar și-a păstrat iubirea inimei sale pentru cel ce l-a iubit. Eu mi-am jertfit viața pentru binele de obște și am purtat sarcina iubirei mele față de ea în toată viața și m-am nizuit acea iubire a nu o macula nici între ispitele cele mai mari ale trupului, ci aceea a o imprima în toată activitatea vieții mele publice și private fără a ști lumea. /83/ Cum am amintit mai sus, din 1879 eu nu am mai convenit cu Maria Mihályi până în 1892, când dorind a vizita și episcopia Gherlei și a cunoaște părțile Sălajului, m-am dus și la Dej, unde ea locuia ca văduvă. Am fost fericit și eu că o am putut cerceta. Am stat la Dej o zi, vizitând și pe alți cunoscuți. Cu acea ocazie am reîmprospătat reminiștințele trecutului și ne-am depărtat întâriți în amiciția și sentimentele de venerațiune reciprocă. Atunci mi-a dat și Diuarul ei. Ne-am depărtat ca să nu ne mai revedem până dincolo de mormânt, că dânsa în april(ie) an(ul) 1893, cu puțin după ce m-am întors din peregrinajul din Roma⁸⁵, a repausat. Cu vr(e)o 5-6 zile înainte de repausare mi-a fost scris ultima epistoală pre un bilet de vizită, unde-mi spune că e morboasă și suferă mult de astmă.

Bunul D(umne)zeu s-a îndurat de ea, că mult a suferit, că multe înșelături și iluziuni a avut; o a luat, cred eu, în mărirea sa cerească pre aceea care în viața sa a știut să susțină luptele ispitelor, ale necazurilor abnegațiunei și a păstrat cu sfințenie dragostea inimei sale fără ca să vatemă dragostea căsătorială.

Cu ce durere sufletească am luat știre despre repausarea ei, nici că pot spune. Bunul D(umne)zeu m-a cercat cu aceea și pe mine și m-a pus pre probă /84/ ca să-mi înmulțească durerea inimei, să nu mă înalț, nici să mă încred în bunătățile trecătoare ale vieții pământești. Părinții mei erau deja repausați, în lume nu aveam pe nime căreia să fi putut cu atâta sinceritate să descopăr cele bune și rele ale vieții decât cea în D(umne)zeu repausată și pre aceea încă mi-a luat. Fie numele D(omnu)lui binecuvântat!

Ea a repausat, dar pururea rămase viuă întru mine memoria și iubirea ei și dacă nu am putut zice batăr o rugăciune la mormântul ei, nu este Sfântă Liturghie la care să nu fac amintire tainică și curată de odihna sufletului ei. Aceasta mi-a rămas, de aceasta m-a rugat ea adese în epistolele sale, ca să mă rog pentru ea. De atunci eu nu cunosc, nici în cuget nu-mi trece ca afară de surorile mele, cari mai trăiesc, să împart iubirea inimei mele cu alții! Cred că dânsa încă se roagă la tatăl ceresc pentru păstrarea în curățenie a sufletelor și sentimentelor mele, pentru împlinirea conștiințioasă a chemării mele, la care m-a designat

⁸⁵ Pelerinajul la Roma din 1893 a fost prilejuit de împlinirea a 50 de ani de preoție a papei Leon al XIII-lea. Au participat episcopul Victor Mihályi de Apșa, Augustin Bunea, Victor Szmigelski, Isidor Marcu, Nicolae Ionaș de la Blaj, George Trăilă, Ioan Boroș, Iuliu Rațiu din Episcopia Lugojului ș. a. Pelerinii au fost primiți în audiență de papă în 3 aprilie, Victor Mihályi a slujit Sf. Liturghie în ritul bizantin și în limba română, la biserica Sf. Petru din Roma (cf. L. Wallner Bărbulescu, *op. cit.*, pp. 77-82).

Dumnezeu după poziția mea, până când ne vom revedea dincolo de mormânt, care și pentru mine simt că se apropie. Lăudat să fie Dumnezeu pentru toate cele ce ne trimit! /85/ Tagebuchul ei și epistoalele ce mi le-a trimis prin testament după putință voi lăsa ca o religie nepotului meu Nic

Amintisem mai sus că atât secretariul Perian, cât și eu, doream ca să ieșim din serviciul cancelariei diecezane. Perian pentru că trăind în raporturi nu cam bune cu episcopul Mihályi, se văzu preterat cu denumire de canonic, iară eu, că dacă Perian nu se înaintează, nu puteam nici eu în(a)nta.

Ocazia bună spre o schimbare a fost în anul 1879, cu denumirea lui Ioan Bercean⁸⁶ de canonic, parohia Aradului a devenit vacantă. Perian a dorit să fie denumit acolo și ca să fie izbânda mai sigură pentru el, Bercean fu lăsat în parohie cu scopul ca acolo să lucre în interesul lui până la propunerea ternară la patronat.

Într-aceea a murit prin luna iunie 1879 și parohul George> Câmpian din Zăbrani⁸⁷. Erariul ca patron deja de mai nainte a declarat că cu moartea lui Câmpian /86/ sistează acea parohie.

Ca Ordinariatul să poată deveni acea sistare, numaidecât după moartea lui Câmpian, când a sosit actul de sistare a parohiei din partea Patronatului, a voit ca și până la definitivă decizie a chestiunii, să constituie acolo administrator.

Consistoriul în ședința sa de <ato> 3 septembrie> 1880/1105, a făcut mai multe combinații. Unii au voit pe Ioan> Vulcan senior, care ca preot pensionat trăia în Arad, alții pe capelanul din Lugoj, Iosif Teodorovici⁸⁸, până ce în urmă a convenit întâi aceea ca să merg eu de administrator interinal, cu o plată lunară de 80 fl. și ajutor extraordinar de 200 fl, cu îndatorire de rebonificare la caz când Erariul va absta de la sistare.

În urma acestei dispozițiuni, în 20 septembrie> am ajuns la Arad, de unde, în altă zi, cu Protopopul-canonic I. Bercean m-am călătorit la Lipova, unde după ce am făcut vizită la autoritățile patronale, în cealaltă zi cu trăsura m-am dus la Zăbrani. Era o zi foarte posomorâtă, ploua ploaie rece de toamnă și era frig. Doamne, cugetam în mine, așa vor fi și zilele vieții mele ce le voi petrece în Zăbrani? Am descălecat la casa parohială, unde era încă Luceștia Câmpian gata de a se strămuta.

Fiind convocați puținei poporeni la casa școlară, Bercean /87/ m-a prezentat poporenilor cari mult s-au bucurat. Am preluat parohia și după ce casa parohială nu era încă deșertată, dară nici locuibilă, mi-am luat cvartir și vipt în ospetăria foarte cinstită și curată, proprietatea familiei Damian și am început activitatea pastorală. Prima <fântă> Liturghie și predică o am ținut în <sfânta> sărbătoare a Crucii. Ce dispoziție dumnezeiască! M-am hirotonit în mare(a) zi a Crucii, în Vinerea Mare și am început activitatea mea pastorală în ziua Crucii.

⁸⁶ **Ioan Bercian (1818–1890)**: născut în 27 decembrie 1818 la Lugoj, studii filosofie și teologice la Oradea, 1845-capelan la Lugoj, 1847-preot la Bocșa Montană, 1864-paroh în Arad, apoi protopop la districtului Timișorii. În 8 iulie 1880-canonic prebendat, 25 noiembrie 1896-canonic cancelar, a decedat în 24 septembrie 1890.

⁸⁷ Este vorba de George Câmpian, preot la Zăbrani între 1860–1880.

⁸⁸ **Iosif Teodorovici**: a fost capelan la Lugoj între 1871–1888, a murit în 1888.

Căci, Doamne! Viața mea întreagă a fost o muncă continuă, o cruce și o jertfă pentru binele altora.

Din 22 septembrie 1880 până la denumirea mea definitivă din partea patronatului, am fost adevărat până la...⁸⁹ 1881, am fost ca administrator interimal.

Parohia aceasta era foarte dezolată în toată privința. Casa parohială o ruină și necurățenie nespusă, bisericuța goală, necurată, casa bisericii goală, credincioșii nedisciplinați, filialistii părăsiți, edificiul cantoral în ruină, ce nu are stăpân, așa că nu mă mir că patronatul a tentat nimicirea parohiei.

Ce am lucrat eu în timpul administrării interimale și în tot decursul alor mai bine de 17 ani cât am fost în Zăbrani este pe larg descoperit în Monografia acelei parohii, compusă de mine, ce în manuscris se află la mine legat.

Prima grijă am avut a cunoaște poporeni din matre și din cele 16 filii, deci i-am vizitat și i-am conșcris ca să dovedesc că în parohie sunt greco-catolici destui. Dacă mi-a succedat să câștiga pre patronat, altcum foarte preocupat față de această parohie ca să nu o șteargă, pre lângă activitatea mea pastorală și socială este de a se mulțami și șpanului erarial Fügy, deja repausat, pe carele cu prevenire l-am câștigat și casariului erarial Patrübiny – soția căruia era unită – care pre sub mână mi-a arătat reprezentarea oficiului silvanal din Lipova făcută în cauza /88/ parohiei, în care se propunea strămutarea parohiei la Lipova. Pre baza motivelor din acea reprezentare am făcut raport Ordinariatului ca să cunoască modalitate de eventuală apărare a intereselor parohiei.

Destul că parohia cam prin decembrie 1880 s-a stabilit de nou și prin Patronat. La aceasta ordinariatul a exmis concurs pentru complinire.

Notez că într-acestea parohia Arad s-a complinit și bietul Perian, în urmarea corteșirilor făcute din partea protopopilor George Telescu⁹⁰ și Alexiu Manciu⁹¹, n-a fost ales de către Patronat. O cauză la aceasta a bună seamă a fost raportul încordat între Arhiereu și comitele Tabajdy⁹² din punct de vedere național, apoi informațiunea politică rea ce s-a dat despre Perian.

Circulariul de concurs abia l-am primit la 16 ianuar și terminul a fost pe 20 ianuarie. Deci cu multă grabă am recurs și eu ca să nu treacă terminul. (Tot atunci) și deoarece prin preterarea lui Perian de la Arad iarăși nu aveam prospect de a fi secretar și dacă nu rămân eventual eu – ori nu se deunumește Perian la Zăbrani – eu iarăși trebuie să mă rentorc la oficiul meu cancelarial de mai nainte. Deci am scris Arhiereului, Prepozitului Moldovan și lui Andrei Liviu canonic, ca pentru a nu fi iarăși eludată eventuala propunere a Ordinariatului, candidarea să se facă astfel: I loco Mihail Perian, II° Ioan Boroș, III Ioachim /89/ Frențiu din Reșița. Candidarea s-a și făcut drept așa în cea mai mare taină, deoarece m-a

⁸⁹ Lipsă în text.

⁹⁰ **George Telescu (1839–1908)**: născut în 1839, a absolvit teologia la Viena în 1865, hirotonit în 1866, actuar în cancelaria diecezană timp de doi ani; paroh și protopop la Vermeș (1867–1878), paroh și protopop la Oravița (1878–1881), din 1881-paroh și protopop la Arad, a decedat în 23 ianuarie 1908.

⁹¹ **Alexiu Manciu**: preot paroh la Petroman (1868–1895), protopop al districtului Ciocova (1877–1895), a decedat la 9 ianuarie 1895.

⁹² **Tabajdi Karol**: în 1878 vicecomite.

avizat canonicul Pop Petru⁹³. Nu preste mult, cam prin martie 1880, am înțeles că Pretorele din Lipova, Ladányi, ar fi fost întrebat despre conduita mea politică. Norocul meu că eu deloc cât am ocupat parohia, m(i)-am făcut reverință la acel Pretore și familie și când am înțeles prin subpretorele Zsurma că i s-a cerut opinia despre mine, m-am dus de nou la el și l-am rugat ca să mă informeze bine. La ce mi-a și arătat referata în care m-a lăudat și în privință politică ca „kifogástalan”⁹⁴.

La îndemnul acelui pretor, preste vr(e)o 5 zile m-am dus la Pesta, unde având cunoștință cu un ofician de la Ministeriul de Finanțe cu numele „Gränzenstein”⁹⁵, m-a condus la referentul Zarka⁹⁶, care mi-a promis că mă va părtini, dacă în contra celui I^o loco candidat ar fi excepțiune. Eu l-am rugat numai ca să fie respectată propunerea episcopului. Tot atunci m-am dus și la adlatusul arhiducelui Iosif, pe care-l cunoșteam din Lugoj, rugându-l să intervină în favorul meu.

Despre cele isprăvite l-am avizat pe Perian, spunându-i să grijească ca să fie bine informat, căci eu mai bucuros m-aș fi dus de secretar decât să fi rămas paroh în Zăbrani.

Adlatusul Arhiducelui și „Gränzenstein” nu peste mult /90/ m-a(u) avizat că au umblat în interesul meu cu succes, dară eu nu am putut înțelege că oare ce opinie s-a dat despre Perian. Deodată numai primesc aviz din Pesta de la „Gränzenstein” că sum denumit de paroh, despre ce nu peste mult mă avizasă și Perian că a auzit de la Frențiu⁹⁷ prin deputatul Szent György. Denumirea mea s-a făcut cu data de 30 aprilie 1881, nr. 26983, în urmarea rezoluției maiestaticice, pentru că cel primo loco candidat, Perian, iarăși a fost preterat. Așa am ajuns eu pe cale cinstită la Zăbrani, măcar că cu mult mai bucuros eram să mă fi reîntors la Lugoj ca secretar, căci vedeam în 7 luni, cât am fost ca provizor, cât este de grea și primejdioasă pentru un om singuratic viața celibale.

Ordinariatul mi-a dat investitura cu data 3 iunie 1881, nr. 671/1881.

După constituirea mea de paroh, m-am apucat să regulez parohia, să mi se repare casele parohiale, de înfrumusețarea bisericii și altele.

Cum și în ce chip mi-a succes acestea în decurs de 17 ani, cât am fost în Zăbrani, stă descris în „Monografia” parohiei. Ca rezultat general adnot că parohia o am adus în stare înfloritoare ca niciodată de la înființarea ei din 1720. Locuința parohială era ruină, plină de stelnițe, necurătenie, s-a reparat, s-a adaptat, culina mai nainte deschisă s-a închis și s-a făcut chilie din ea, iară cuhnia s-a adaus spre curte la casă. /91/ Chiliile s-au podit din nou, o verandă s-a făcut cu spesele mele, grajdurile fenitoare, gardurile s-au reparat, biserica s-a pre-

⁹³ **Petru Pop**: născut în 15 decembrie 1821 la Sâmpetru de Câmpie, comitatul Cluj, tatăl preot. Școala primară și studiile gimnaziale le face la Târgu Mureș, a absolvit teologia la Blaj (1848), în 1858-profesor și apoi director la gimnaziul din Blaj, până în 1854 când a fost hirotonit. A funcționat ca preot la Feneș, 7 iunie 1857-preot la Săcărâmb, protopop la districtului Bobârnei, 1859-secretar episcopal, notar consistorial și director al cancelariei diecezană din Lugoj, profesor la gimnaziul din Lugoj, 17 noiembrie 1862-paroh și vicar foraneu la Hațeg, 1875-canonic prebendat, 1879-canonic scolastic, 1884-canonic custode, 18 septembrie 1884-vice general episcopesc, 1895-vice capitular, 1900-canonic lector, 1901-prepozit capitular. A fost ales deputat în dieta de la Sibiu (1863).

⁹⁴ „ireproșabil”.

⁹⁵ **Gränzenstein Adalbert**: secretar ministerial la Ministerul de finanțe.

⁹⁶ **Nikolaus Zarka**: consilier de secțiune la Ministerul de finanțe.

⁹⁷ Este vorba de Ioachim Frențiu, vezi supra.

lungit și i s-a făcut turn. Instruirea internă a bisericii s-a îmbogățit mult, încât era o plăcere să stai în capelă. La casa cantorală s-a făcut gard și cocina s-a îngrădit, am lăsat a se deschide ca fântână izvorul din fundul grădinei cantorale, acea casă s-a acoperit de nou și s-a «u» reparat ușile și fereștile, am limpezit cheștiunea hambarului comunal, zidit pe intravilanul cantoral. Am cumpărat „Pfarnieu” de lângă satul Guttonbrun, pentru care am avut mult necaz cu șvabii. Acel teritoriu l-am regulat cu șanțuri și nivelat, am pus în lontru vr(e)o 60 pruni și pe șanț sălci(i), am cuprins și morminții mai na(i)nte (ai) neuniților de la satul morarilor și (i-)am folosit pentru biserica noastră, am câștigat un petec de loc de la erar – fără bani – de lângă cimitirul de la satul morarilor, am cumpărat 7 iugere de pământ din teritoriul Chesințului, din cari azi sunt numai 4 cari ajung 3200 cor«oane». Cimitirul din Zăbrani l-am grijit cu simț și am făcut 4 drumuri într-însul, cu pruni pe margine și cu trandafiri. În grădinița din curtea bisericii am pus vr(e)o 40 trandafiri foarte frumoși, am câștigat un clopot nou la biserică. Am aredicat 2 cruci îna(i)ntea bisericii și în cimiteriul de la satul morilor și în Zăbrani, apoi altă cruce în cimiteriul gr«eco-» or«iental» din filia Fiscut și la hotar, ridicat prin Nic«olae» Cinca, poporean. /92/ În această filie făcându-se unire, am deschis o capelă. Aceea am înzestrat cu instruire internă frumoasă și poporeni au cumpărat 2 clopote. Pentru această filie foarte multă osteneală am pus în timp de 7 ani. După depărtarea mea de acolo s-a(u) răsfirat credincioșii. Furia gr«eco-» or«ientalilor» a omorât pe un poporean de frunte, Petru Bogatul, pentru că acesta a lăsat a se ridica o cruce de lemn mare la monumentul familiar. L-am îngropat a doua zi de Paști. Numai bunul D«umne»zeu mi-a dat curaj și dar ca să nu fiu și eu omorât, ce adese mă amenința fără să știu atunci, dară eram rezolut și nu băgam în seamă multele primejdii și ostenele în friguri grele și călătorii adese.

Nu era duminecă ori sărbătoare în care dacă erau numai câțiva poporeni la biserică să nu fi predicat, prin ce cu încetul i-am adus la frica D«omnu»lui, prin sfătuirii continue, prin conveniri și indemnuri private, prin rigoarea disciplinei am domolit firile sălbatice a tinerilor slugi și a credincioșilor, am stărpit concubinatele multe, pre prunci i-am instruat cu concursul cantorului în cântări și în învățatură creștinească, așa cât mi se înălța sufletul când vdeam că pruncii cari mai nainte nu știau nici să-și facă cruce, știau toate rugăciunile, umbrau regulat la biserică și cântau frumos. Am introdus Curatorul și Senat școl«ar» regulat și le-am întipărit oareșicareva /93/ ambiție nobilă de diregătorie lor. La poporeni le-am dat dreptul de alegere a Curatorului și a Senatului școl«ar» și așa i-am știut conduce, că totuși fără a-i jigni, totuși nu am sacrificat nimic din dreptul și influența parohului.

Pre cantor l-am ținut în frâu și în viață trezvie.

Prin cercetarea deasă a poporenilor în locuințele lor din matre și filii i-am atras la s«fânta» biserică și prin indemnuri continue i-am făcut ca să ducă o viață creștinească bună. La femei le-am dat sfaturi ca să ție curățenia în locuințe, în ocoale și grădini, ca pre ai săi să-i poarte în curățenie. Am indemnat pe oamenii noștri ca să nu-și vândă căsuțele ci să cumpe-re.

Am introdus peregrinaj separat de șvabi la s«fânta» monastire de (la) Radna, în sărbătoarea Sfintei Marii Adormirea, prin ce s-au luat cu pildă și alte comune gr«eco-» cat«olice», ca Chizdia, Belotînț, Șiria, Galșa. Îmi făcea multă mângâiere că la acel peregrinaj, mai ales în anii din urmă, a(u) luat parte poporeni din filii în număr frumos, chiar și gr«eco-» or«ientali».

Mergeau și veneau pe picioare, în ordine exemplară și între cântări și rugăciuni și slujeau la altarul de frunte din biserica monastirei. Afară de aceasta, în sărbătoarea Adormirii Mamei D<omnu>lui, după s<ă>ntul Maslu, când foarte mulți români gr<eco> cat<olici> și or<ientali> din Banat și Ardeal peregrinau la Radna, m-am /94/ dus la Radna, acolo am întâmpinat consturul peregrinaților din Lugoș, Caransebeș și părțile banatice și i-am introdus în ordine prin Lipova la s<fânta> mănăstire. Țineam câte 2 predici, una la înserat în capelă, alta în sărbătoare sub cer liber îna(i)ntea mănăstirei. Predicele erau cu atâta entuziasm și convingere religioasă ținute, încât acuma cugetând la ele însumi mă mir cum am putut să le fac. Darul lui D<umne>zeu m-a sprijinit și dragostea Mamei S<finte> a Domnului, ascultători erau cu mii și lăcrămau sub predici. Când nu slujeam, ascultam toată ziua s<fânta> mărturisire. Doamne! numai în așa loc poți cunoaște răutatea sufletească a omenirii, dară și puterea pocăinței! Numai bunul D<umne>zeu să-mi miluiască cu darul său peste acele suflete cari prin oboseala mea de la mănăstirea de la Radna s-au întors la D<umne>zeu!

În parohie am înmulțit averea bisericii, am făcut și puține fundațiuni din contribuiri credincioșilor și din venitul de la morboși cari vineau la rugăciune.

În trebile comunale am luat parte activă, încât pre pășirea mea am insuflat respect nu numai la locuitorii nemți, ci și la notariat. Aveau frică de mine.

Cu preoțimea rom<ano> cat<olică> și cu inteligenții din jur am trăit în bune raporturi. Ca pre reprezentanții patronatului să-i câștig pentru parohie, la unii cunoscuți din Lipova și Arad am făcut câte o cinstă.

/95/ Casa mea familiară era exemplar de viață curată și creștinească. La început vr(e)o 5 ani a fost la mine ca econoamă văduva cumnatului unchiului meu din Careiul Mare. Mai apoi a venit la mine verișoara de fata mătușei mele, de neam Terezia Tóth, pre carea o am și măritat de la casa mea la Arad, după Adam Kirschner, croitor, dară azi e moartă. După aceea a venit la mine cumnata, văduva fratelui meu repausat, Iuliana n<ăscută> Iuga, o femeie foarte retrasă și cu frica Domnului. Țineam la casa mea totdeauna nepoți și nepoate. Bunul D<umne>zeu m-a păzit că între grele ispite trupești să-mi păzesc cinstea și omenia mea și să nu pot fi supus stăpânirii vreunei femei, măcar că mi se îmbia multe, multe ocazii. Nime nu m-ar crede că am trăit în abnegațiune și curățenie convenită, nime nu ar fi putut să mă învinovătească cu necurățenie trupească. Cumnata a fost la casa mea până m-am mutat la Lugoș de canonic.

Pe timpul petrecerii mele în Zăbrani cade suma activității mele literare.

E drept că fiind încă în Lugoș, deja am compus „Ritualul”, ce în 1881 l-am și dat la tipar⁹⁸, dară tot ce am lucrat pre terenul literar cade pe cei 17 ani.

Eram neobosit în studiere și lucrare, de dimineața /96/ până seara, iarnă și vară într-o formă tot studiam și îmi făceam studii. Tot ce am isprăvit în cele literare, mai toate manuscritele și publicațiunile mele sunt rezultatul studierii din Zăbrani. Oboseala aceasta a fost a bună seamă una din cauze că adese eram bolnăvicios și m-am făcut nervos și slab. Dacă nu făceam aceasta, doară îmi era cu neputință ca să nu fi căzut jertfa patimilor legate cu singurătate. Am purtat o corespondență extinsă literară. Am luat parte la înființarea „Unirei” din

⁹⁸ Ioan Boroș, *Ritualul sau explicarea riturilor sacre ale bisericii greco-catolice pentru cateheții școalelor populare și tinerimea de la școalele populare...*, Lugoș, 1881, 252 p.

Blaj⁹⁹, proprie cu lucrările mele am susținut foaia „Preotul român”. Aci în Zăbrani am început a mă ocupa cu istoria și am scris mai multe părți publicate, păstrate încă în memorie, cari azi toate sunt legate și conservate în biblioteca mea, carea o am înmulțit și îmbogățit cu cărți prețioase.

Din venitele parohiei cu crutare am făcut ca cu încetul am solvit datoriile preluate la 1876 cu averea părintească; din acele venite am ajutat pe părinți, pre neamuri, am sprijinit literatura, mi-am câștigat instruirea internă și provisiunea. Casa mea altcum era deschisă și pri-meam bucuroși prieteni și toate aceste din venitele anuale, cam 1200 fl. /97/

Nu numai, ci când am venit din Zăbrani la Lugoj, aveam vr(e)o 3–4000 coroane bani, vi-nuri și alte lucruri.

Ca paroh în Zăbrani mi s-a făcut distincțiune că din partea episcopului diecezan am fost designat de membru al conferinței convocată pentru examinarea și re-viziunea fondurilor și fundațiunilor diecezane. La acea conferință au luat încă parte Vicariul de la Hațeg, Beniamin Densușian¹⁰⁰, apoi Ciuki Venter, avocat din Arad și Horvath¹⁰¹, procuror regesc din Deva.

Mult sânge rău au făcut această conferință în membrii Veneratului Capitol, cari nici că au fost luați la consultare. Pertractările au ținut vr(e)o 7 zile, s-au revăzut socoteli, s-au examinat obligațiile, hârtiile de valoare. Decisului acestei conferințe este de a se atribui procedura Arhiereului Mihályi, îndreptată în contra prepozitului Ștefan Moldovan și Andrei Liviu, pentru rebonificarea daunei ce au avut fondurile pentru un împrumut ce încă la 1871 s-a fost acordat repausatului deja episcop Ioan Oltean, ceea ce apoi numai cu îndrăznirea Metropolitului Ioan Vancea, carea a trimis la Lugoj pe canonicul Papfalvi¹⁰², s-a putut complana, dară pacea între Episcop și cei doi canonici nu s-a putut restabili. Se zice că canonicul Petru Pop în această cauză procesuală a avut un rol slab și s-a purtat cu două fețe, cum e altcum naturalul dânsului. /98/ La anul 1883 fiind Maiestatea Sa în Arad, episcopul Mihályi al Lugoșului și Mihail Pavel al Orășii, au venit de m-a(u) cercetat; însă la anul 1891, când Maiestatea Sa a venit la Timișoara să viziteze expoziția, Arhiereul Mihályi a condus deputăția omagială. Cu acea ocazie era să se întâmple un incident foarte neplăcut, încât din oarecareva neînțelegere, clerul diecezan a așteptat la locuința episcopului vicar cianadens Németh și era să se întârzie, încât episcopul era să se prezinte singur cu capitularii (2). În momentul suprem am ajuns și noi la audiență.

Acest incident a escamatat unii vrășmași ai mei, zicând că eu așa fi reținut pe preoți. Nu am știut despre aceasta numai preste vreo 5 ani și nu-mi puteam explica cauza că Arhiereul

⁹⁹ „Unirea. Foaie bisericească-politică”, Blaj, 1891–1940

¹⁰⁰ **Beniamin Densușian**: născut în 24 iulie 1829 la Densuș, fiu de preot, studii gimnaziale, filosofice și teologice la Blaj, 1857-profesor la preparandia din Hațeg, 1857-hirotonit, capelan la Lugoj, paroh la Lighet, Jebel, până în 1860, când devine paroh și protopop la Săcărâmb; 1875-preot și vicar la Hațeg, 1884-canonic prebendat, 1891-canonic cancelar, 1900-canonic custode, 1901-canonic lector, 1899–1902-director la Casa centrală diecezană.

¹⁰¹ **Simon Horvath**: procuror regesc la Deva.

¹⁰² **Constantin Papfalvi (1804–1892)**: s-a născut în 20 iunie 1804 la Popfalău, în comitatul Cluj, studii primare și gimnaziale la Cluj, studii teologice la Blaj, a funcționat un an ca profesor la gimnaziu, 1827-hirotonhit, 1827–1833-profesor la Blaj, 1833-paroh în Hunedoara, 1833–1841-vicar foraneu ajutător al vicarului Iovian Nobili, 1841–1851-vicar titular, 1851-canonic, a ajuns până la demnitatea de prepozit, a decedat în 20 decembrie 1892.

Mihályi, care-mi era ca un părinte iubitor, pentru ce s-a răcit de către mine. Autorul ar fi fost protopopul Gian¹⁰³, pre care la 1898 eu l-am protegiat la canonicat și protopopul Grozescu¹⁰⁴. Măcar că, martor îmi este Dumnezeu că eu nici o parte n-am avut în toată cauza și am suferit nevinovat. Poate că aceasta va fi fost cauza că după denumirea de Canonic a lui Mihály Perian, nu pe mine ci pe mult inferiorul de mine Nicolau Nestor, paroh /99/ în Orăștie¹⁰⁵, l-a chemat de secretar. Așa e în lume, biruiește fățaria și nedreptatea. Și, Doamne, tare rău a făcut episcopul Mihályi că nu mi-a descoperit cauza neplăcerii sale, ca să mă fi putut legitima. Tot la aceasta reducă și aceea că, când la 1894 s-a făcut propunere și în mod deosebit am fost recomandat de capitul ca să fiu denumit de canonic, episcopul Mihályi nu mi-a propus I^o ci III° loco. Displăcerea aceluși episcop o am văzut și cu ocazia peregrinajului din Roma, în anul 1893, fără ca eu să fi nădăit cauza aceea.

Am luat parte ca alesul clerului districtual la sinodul diecezan din 1882¹⁰⁶, fiind designat de notar, la cel ținut la 18...¹⁰⁷. După denumirea episcopului Mihályi de mitropolit, la 1896, în deputățiunea clerului diecezan, am luat parte la festivitatea grandioasă a deschiderii canalului de pre Dunăre de la Orșova, unde iară s-a făcut un incident, că Vicariul Pop Petru întârziind n-a ajuns la audiență pre timp hotărât și așa deputățiunea o a condus canonicul Madincea.

După denumirea episcopului Mihályi de Metropolit am făcut inițiativă în cler, pentru de a face un don aceluși Arhiereu și am colectat o anumită sumă din care am cumpărat un liturghier legat cu lespezi de argint și icoane de email; și am luat parte în delegațiunea diecezană /100/ cu care acasă i-am înmănat liturghierul don.

Fiind episcopia vacantă după denumirea lui Mihályi de metropolit, multe combinații s-au făcut față cu complinirea episcopiei vacante a Lugoșului. La început mai multe șanse avea canonicul Luran¹⁰⁸, dară romanii și doctorii din Blaj l-au descris rău la Roma, ca unul

¹⁰³ **Mihail Gian**: născut în 17 iunie 1834 la Bocșa Montană, studii gimnaziale la Oradea, 1857–1861-seminarul la Sf. Barbara, 1863-paroh și protopop la Bocșa Montană, 1900-canonic prebendat, 1901-canonic cancelar.

¹⁰⁴ **Vicențiu (Vincentiu) Grozescu (1838–1897)**: s-a născut în 1838, hirotonit în 1863 ca preot greco-catolic pentru parohia Sănnicolau Mare, unde a activat între 1863–1889, protopopul districtului Torontal (1869–1889), paroh și protopop la Lugoj (1890–1897), inspector școlar, asesor consistorial. Activ în publicistică și în mișcarea cultural-națională, a participat la conferința de întemeiere a PNR din părțile bănățene și ungurene, la Timișoara (1869), membru al Astrei, colaborator postum al *Enciclopediei Române*, coordonate de Corneliu Diaconovici. A decedat la 12 martie 1897.

¹⁰⁵ **Nicolae Nestor**: născut în 25 iulie 1857 la Intregalde (azi jud. Alba), a absolvit gimnaziul la Blaj în 1879, studiile teologice la Seminarul central din Pesta (1879–1883). În 1885 a fost hirotonit preot la Nevrincea, 1886-vice-notar consistorial, 1889-paroh în Orăștie, administrator protopopesec al districtului Cugir, 1891-secretar episcopal, asesor consistorial, 1895-administrator parohial și vicarial al Hațegului, 1900-viceforaneu titular la Hațeg, 1901-canonic prebendat, apoi director al Cancelariei diecezane și casier la Casa centrală diecezană.

¹⁰⁶ Primul sinod al diecezei greco-catolice de Lugoj a fost convocat în 12 noiembrie 1882, după modelul primelor două sinoade provinciale. Lucrările acestui sinod s-au desfășurat pe comisii între 12–18 noiembrie (cf. L. Wallner Bărbulescu, *op. cit.*, pp. 98–107).

¹⁰⁷ Lipsă în original.

¹⁰⁸ **Augustin Luran (1844–1912)**: născut în 5 decembrie 1844 la Petea (comitatul Satu-Mare), a studiat teologia și filosofia la Universitatea Urbaniană din Roma în perioada 1860–1867, fiind alumn al Colegiului grec. Și-a finalizat studiile cu doctorat în teologie și filosofie, a fost hirotonit preot (4 iulie 1867), a lucrat apoi ca actuar și protoclist diecezan, vice-notar, asesor și notar consistorial, vicerector la seminar și profesor la școala normală.

care nu are trecere la popor și așa e temere că sub dânsul eventual se vor face defecțiuni, dară numai pentru aceea ca ori Hosszu¹⁰⁹ ori Bunea¹¹⁰ să poată ajunge de episcop. Ca Pilat în Credeu a căzut în combinare prin recomandarea lui Gal din Lucareț¹¹¹, membru în casa magnaților, parohul nostru din Iscroni, dr. David¹¹², bărbat și ca preot neexceptionabil, dară retras de lume, cămătar și neactiv în cele bisericești, nici în cele sociale și politice defel neumblat. Consiliul ministerial l-a și acceptat ca candidat de a-l propune pentru denumire, dară romanii au lucrat ca să nu fie denumit respectiv acceptat de Roma și așa a rămas pe jos.

Într-aceea împăratul, după festivitatea deschiderii canalului Porțile de Fier din Orșova, s-a dus la București, unde apoi prin ambasadorul Goluchowsky s-a țesut candidatura la episcopie a lui Demetriu Radu¹¹³ care, nu mult după reîntoarcerea regelui, spre mirarea tuturor, a și urmat.

După denumire, având de mai nainte cunoștință cu el, l-am salutat. Am inițiat cu convoierea mai multor protopopi diecezani și sub conducerea prepozitului Moldovan, în contra voci Vicariului capitular Petru Pop și a Protopopului Lugoșului, Vicențiu Grozescu, o colectă frumoasă din care i-am cumpărat noului episcop ca don din partea diecezei una cruce cu lanț de aur și o cruce paceficală de argint, cele ce apoi cu ocaziunea hirotonirii sale i s-a și înmănat și cu întervenirea mea.

Primește distincția de camerar papal onorar (1871), arhidiacon onorar (1875), canonic (1879–1912), rector al seminarului (1879–1906), vicar general episcopesc în 1896 și 1903, vicar capitular (1902–1903), prelat papal (1900), prepozit (16 mai 1906), a decedat în 16 octombrie 1912.

¹⁰⁹ **Vasile Hossu (1866–1916)**: s-a născut în 11 februarie 1866 la Târgu Mureș, tatăl Vasile Hossu a fost protopopul districtului Târgu Mureș, studii liceale la Reghin și Târgu Mureș, studii de teologie la Roma, obține titlul de doctor în teologie în 1887. Hirotonit preot în 27 august 1888, din același an profesor la institutele din Blaj, rector al seminarului, fisc al consistoriului arhidiecezan, numit canonic cancelar în 13 noiembrie 1898, secretar al conciliului provincial din 1900, în 1901 a primit de la Leon XIII titlul de prelat domestic. Între anii 1903–1912 a funcționat ca episcop de Lugoj, după care va fi transferat la Gherla unde va păstori până în 1916.

¹¹⁰ **Augustin Bunea (1857–1909)**: născut în 4 august 1857 la Vad-Făgăraș (Brașov), studii gimnaziale la Brașov și Blaj, teologia la Roma (1877–1882), doctorat în teologie (1882), hirotonit preot în 1881 la Roma, angajat la cancelaria mitropolitană din Blaj (1882–1886), profesor la Seminarul teologic (1886–1888), secretar mitropolitan (1886–1895), canonic (din 1895), autor a numeroase lucrări cu conținut istoric și teologic. A fost ales membru corespondent (1901) și apoi titular (1909) al Academiei Române, a fost membru în secția istorică a ASTREI. S-a stins din viață la 30 noiembrie 1909.

¹¹¹ **Iosif Gall**: născut în 1839 la Cluj, om politic, jurist și mare proprietar în Banat, deputat guvernamental (Partidul Liberal Maghiar) al cercului Recaș (comitatul Timiș), în ciclurile parlamentare 1881–1884 și 1884–1887, membru al Casei Magnaților din 1887 până la moartea sa, fondator și membru executiv al Partidului Moderat Român, a decedat în 1912 la Budapesta.

¹¹² **Teodor David**: preot greco-catolic al diecezei Lugoșului, doctor în teologie, protopop onorar, capelan militar, asesor consistorial.

¹¹³ **Demetriu Radu (1861–1920)**: s-a născut la Uifalău/Tâmpăhaza (azi Rădești, jud. Alba), studii primare la Aiud, gimnaziale la Blaj (1873–1879); în 1879 a fost trimis de mitropolitul Vancea la Roma la Colegiul Urban, unde a studiat filosofia și teologia până în 1885, hirotonit preot la 26 iulie 1885, după o scurtă perioadă în oficiul arhidiecezan, în 1886 a fost trimis la București ca preot pentru românii uniți de acolo. Arhiepiscopul latin Palma l-a numit profesor de teologie dogmatică, limba latină și limba română la seminarul catolic din București, ajungând și rector al acestei instituții. În 1891 a fost numit protopop onorar, iar mitropolitul Vancea îl desemnează asesor consistorial; mai târziu episcopul Zardetti l-a numit econom și procurator pentru întreaga arhidieceză de București. În 22 noiembrie 1896 a fost numit episcop de Lugoj, pentru ca în 1893 să se transfere la Oradea. Cade victima atentatului cu bombă din Senatul României, în 8 decembrie 1920.

Cu ocazia hirotonirei aceleia, noul arhieru m-a denumit /101/ protopop onorar.

După ce Nicolau Nestor, fost notar consistorial sub timpul sedis vacanței a fost denumit de administrator vicarial, de notar consistorial a fost constituit Iuliu Rațu¹¹⁴, care însă având patima beției și neposezând nici limba ungurească, deja la hirotonirea episcopului Radu a avut prepozitul Moldovan sfat cu episcopul Radu, ca în locul lui Rațu să-și constituie un alt secretar și notar consistorial, cu atât mai vârtos că nici Episcopul Radu nu posedea de fel limba mag(h)iară.

Toate împrejurările militau pre lângă constituirea mea, așa că deja atunci când am fost la hirotonire, acel episcop m-a întrebat că voiesc să primesc acel oficiu, la ce eu am cerut timp de cugetare. Când apoi a venit la instalare și eu l-am ancontat de la Blaj, canonicul Hosszu – acum episcop – a stat de mine ca să primesc oficiul de secretar episcopesc și notar consistorial, cel puțin provizor, până ce episcopul se va deda cu lucrurile. Eu m-am învoit dară așa, ca să nu mă lipsesc de parohia Zăbrani până nu se va stabili cu complinirea stalului vacant canonical, la care să fiu eu propus. Așa a și rămas. Eu după instalare am rămas în curte și am isprăvit cele ce urmează după instalare, Rațu în scurtă vreme fu dispus de paroh și protopop la Orăștie, eu am rămas de secretar și notar consistorial cu beneficiul parohial din Zăbrani, unde escurgeam cam tot a 2^a duminică și nici că m-am fost strămutat de acolo decât după instalarea mea de canonic, cam în 17 nov<embre> 1897.

Când am preluat oficiul de secretar episcopesc și notar consistorial, trebile administrației diecezane erau în stare destrăbălată, o grămadă de acte nerezolvate, arhierul neordinat în anii din urmă, o grămadă de cestiuni mai grele rezervate noului episcop neisprăvite, cu un cuvânt o poziție grea și încurcată. Din fire fiind strădalnic și având și ambiția ca lucrurile să se aducă în ordine și noul episcop să ducă lucrurile /102/ administrației diecezane bine.

Episcopul a avut în mine deplină încredere, așa încât în cauze diecezane ori politice nu făcea pași fără a mă consulta, iară în cele ce se țin de rapoartele sociale locale îi era de conducător nepotul său Iacob cândva Major, care îl influența în multe lucruri, câteodată nu prea nimerit. În acest respect episcopul stătea sub influența muerilor ori femeilor ambelor familii maiorești și a rămas în grad și mai mult după ce Dr. Isidor Pop¹¹⁵ a luat în căsătorie pe Alma Maior cu multă trudă și mai forțat.

În anii dintâi ai funcționării mele de secretar, s-a(u) sulevat și dezlegat cele mai grele cestiuni publice diecezane, cu ajutorul de stat al preoților, cumpărarea casei convictuale, complinirea fiscului diezezan, cestiunea deranjată a școalelor diecezane, patronatul parohiei Arad, edificarea unui palat pre intravilanul parohial școlar din Lugoj; înființarea băncii „Poporul”¹¹⁶. S-a ivit și o cauză neplăcută, ca procesul Episcopie – Madincea.

Să fac unele notiție despre câteva din cauzele mai sus atinse, ori unele de asemenea:

¹¹⁴ **Iuliu Rațu**: studii teologice la Roma, hirotonit în 1886, actuar diezezan, vicenotar și apoi notar consistorial (1895–1897), capelan la Lugoj, din 1896 paroh la Orăștie și protopop al Cugirului.

¹¹⁵ **Isidor Pop**: avocat diezezan din 1898.

¹¹⁶ „Poporul, institut de credit și economii, societate pe acțiuni”, s-a constituit în 1900 la Lugoj. Director executiv și președinte a fost Ioan Boroș, contabil Romul Dâmboiu, președinte al comitetului de supraveghere: Ștefan Bercian (cf. Lucian Dronca, *Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar*, Cluj-Napoca, 2003, p. 139).

Ajutoriu de stat. Mai înainte era aplacidat acel ajutor așa că banii veneau quidem la mâna episcopului, dară quietanța preoților trebuia vidimată din partea pretorilor, apoi se aplacida la sirguintia după bunul plac al Ministrului, pre baza informației administrațiunei politice. /103/ În prima reprezentare făcută în această cauză, Ordinariatul a făcut 2 clase de ajutoare, întregire la teologii sistematici 500 fl., protopopii încă un adaus de 50 fl, teologii moraliști 300 fl., apoi s-a cerut cassarea vidimărei quintelor prin Preture.

Partea primă și cea mai mare parte s-a acceptat prin Ministeriu și și modalitatea împărțirii ajutoriului de stat, iar a doua s-a cassat de tot.

Pre baza acestei mijlociri a urmat apoi în anii următori ridicarea întregirii ajutorului de stat.

Cumpărarea casei convictuale.

Deja sub episcopul Mihályi s-a(u) făcut demersuri pentru cumpărarea casei – pre atunci de tot umile din vecinătatea de stânga cu rezidența episcopoească – cari azi zidită cu etaj este cumpărată de episcopul Hossu pentru sine – dară nu s-a putut ajunge la cumpărare. Eu tot am tribulat în episcopul Radu ca acel loc să se cumpere, căci proprietarul Nemet voia să-l vândă. În confidență m-a și încredințat ca să tractez cu Nemet, dară acela a cerut un preț exorbitant de 16.000 fl. și așa cauza a rămas baltă.

Într-aceea, într-o duminică dimineața, iulie ori august 1897, cetesc în „Südungarn” că casa Staroscik de lângă reședință este de vândut. Numai decât comunic episcopului și ne înțelegem fără a ști altul – că mie îmi plăcea a nu descoperi secretele și a bate doba – ca făcând după lucru și să cumpăr ori cu ce preț. După meazăzi întreb pre un /104/ polițist care era postat înaintea reședinței, că carea este strada Heufel, unde ședea încredințatul vânzătorului.

Reștiind aceasta, după miazăzi numai decât m-am dus la respectivul, de la care am înțeles că proprietarul casei e gata a vinde casa cu 24.000 fl. Împărțâșind aceasta cu episcopul, numai decât am lăsat ca proprietarul Staroscik să vină la Lugoș (ședea în Reșița), care venind marți în lontru, numai decât s-a încheiat cumpărarea cu 23.000 fl. în consistoriul convocat ad-hoc – luându-se banii împrumut din fondurile diecezane – care azi este deplin achitat – și fondul convict are o realitate fără nici o însărcinare, prețul căreia în 16 ani s-a plătit parte din taxele de intențiuni sacre persolvate și cedate în favoarea convictului, parte din venitul casei, din contribuiri benevole și din 1% egestat asupra fondurilor publice diecezane.

Fisc provizor după abdicarea lui D«emetriu» Selejian¹¹⁷ – care a fost drept sociu de despoiere a poporului cu canonicul I«oan» Madincea – a fost constituit de sub vicariat capitular L«u»d«ovic» Blasco¹¹⁸.

Episcopul Radu, parte îndemnat de sentimentul său românesc – parte cred și eu de interes privat, ca adevă dr. Isidor Pop, care curtenea la o fată a /105/ lui I. Maior, unchiul episcopului, pre la începutul anului 1897 a sulevat chestiunea complinirii definitive a postului de avocat diecezan.

În urma concursului, avocatul tine(r) din Hidalmaș, Sim«eon» Tamas, cunoscut ca candidat de avocat din Lugoș și care pentru Sidonia Maior a susținut și un duel primejdios –

¹¹⁷ Demetriu Sălăgian: avocat diecezan între 1887–1894.

¹¹⁸ Ludovic Blasco: avocat diecezan între 1895–1898.

(o)arecum cu intențiune ca să o ia în căsătorie pe Sidonia, tot asemenea (o)arecum și dr. Isidor Pop.

Prepozitul și majoritatea membrilor capitulari, cari de mai nainte aveau diferență cu dr. Ioan Maior pentru lăsamântul fundațiunei Jova¹¹⁹, nu voiau să aleagă de fisc pre dr. Isidor Pop, ci pre Simeon Tamaș, ceea ce neștiind Isidor Pop, a abzis. Episcopul însă având intențiune a-l avea de instrument pentru afacerile sale politice și rapoartele sale față de familia Maior, a tribulat ca să-și retracteze revocarea, afidându-l că va face ca capitlul (sic!) să-l aleagă de fisc.

Măcar că eu prevedeam intențiunile Episcopului cu Isidor Pop, totuși în urmarea încredințării date prin Episcop, am luat asupra-mi sarcina de a permora pe prepozit și Pop Petru Densușan, ca pre Isidor Pop să-l aleagă. Madincea era pentru dr. Blasco, cu care avea daraverele sale private.

Mi-a succes dară, cu condiția că Episcopul a trebuit să se declare că el se va îngriji ca dr. Isidor Pop să nu fie condus și influențat de familia Maior. Promisiunea mea a ținut Episcopul dr. Radu până la o vreme, dară încă înainte de ce Isidor Pop ar fi luat în căsătorie – mai mult forțată – pe Alma Maior, același s-a făcut intim de primul rang la Episcop, așa cât chiar și unchiul său, dr. Iacob Maior, era jalus și neîndestulit cu nepotul său Episcopul. /106/ Raportul acesta intim tot mai tare s-a întărit, mai ales când Isidor Pop a luat de soție pe Alma Maior, când apoi drept sub secretariatul meu în anul din urmă Isidor era totum fac domestic și tainicul episcopului; cu el făcea călătorii, dară nu singur, ci cu soția și sora soției – Sidonia. Acel raport ține și azi. Și oare ce au fost cauza?

Lumea mult vorbește și clevețește. Opiniunea generală este că episcopul are relațiuni de dragoste încă din vremea când vinea din București la Lugoj, cu Sidonia Maior.

Este ceva în lucru, căci însum(i) am observat că prin anii 1902–4, fiind familiile și neamurile Maior chemate adeseori la cine, foarte intim și băcător era conversarea Episcopului cu Sidonia, căuta tot ocazia să poată vorbi laolaltă. Dânsul adese foarte umbra singur la familia Maior și bucuros petrecea acolo. De când apoi s-a mutat la Oradea, orice ocazie căuta ca să vină la Lugoj, unde petrecea câte 7–10 zile, firește mai mult la Maiorești, mai apoi Sidonia cu Alma fără bărbat se ducea vara la Stâna de Vale și acolo petreceau câte 6–8 săptămâni; erau invitate la seratele ce dedea Episcopul, călătorea la Pesta sub cuvânt să vadă pe nefericitul lor frate nebun, dară de fapt să fie consocie cu dr. Radu episcopul. În anul 1906 Alma cu Sidonia a(u) călătorit în societatea episcopului vr(e)o 6 săptămâni în Italia, în 1907 acuma călătoresc tot așa prin Germania, Helvetia.

Afară de aceste, când a murit dr. I. Maior, a lăsat multă datorie și încurcătură materială. Dară de atunci, cu vreo 40.000 de coroane a zidit iazul de la moara din Balaș, în anul 1907 face turbină la acea moară cu vr(e)o 50.000 coroane, cășile și le-a reparat familia, dr. Isidor Pop și-a zidit o vilă frumoasă la vie, a câștigat /107/ pământuri, a făcut investițiuni costisitoare, Sidonia și Alma mai au totdeauna depuși bani în Cassa de păstrare. Cu un cuvânt, tot semne că vorbele lunei despre raportul de dragoste cu Sidonia nu sunt fără cauze; cel puțin tot orașul și inteligența e de părere că de fapt acel raport sustă. Fie! eu nu-mi bat capul cu de

¹¹⁹ Fundația Iova a fost înființată în 1870 de comerciantul Ioan Iova Popovici, sub denumirea Fundația Iova și Ecaterina Popovici.

acestea. Așa sunt românii, sfintoci, dară și drăgostoși când se poate – și Doamne! – ce pagu-bă că Arhiereul se zeuită așa de sine, căci nu poate governa independent, nici nu poate dis-ciplina clerul.

Altcum episcopul Radu este un cap inteligent, dară îi place să lucre cu osteneala altuia și roadele acelor ostenele și le ascrie sieși, că-i place mult făloșia și lăudăroșia.

Chestiunea școalelor diecezane erau foarte neregulate și neglese. La anul 1898 abdicând Andrei Liviu de inspectorul, am fost ales eu, când apoi în anul 1899–1900 am vizitat mai toate școalele din Ardeal și Banat, așa că azi numai școalele din Târnova, Brebu, Valea Delnii și Râu de Mori nu le-am văzut, ca așa cunoscând starea acelor la fața locului, să pot lucra pentru îmbunătățirea acelor.

În 1894, deodată cu vizitarea școalelor, în numele episcopului am făcut și vizitarea paro-hiilor. Despre rezultat am făcut raport deta(l)iat. Cu o ocazie, 17 zile am fost depărtat în vizitarea școalelor. De când am preluat inspectoratul scolastic până azi 29/V 1907, s-au zidit școli nouă în Petros, Merișor, Lupeni, Paroșeni, Bărbăteni Superior, Uricani, Câmpul lui Neag, Valea Lupului, s-au adaptat cele din Iscroni și Coroiescu în Vicariat, Șerel, Subcetate, Fărcădin, Tustea, Ciula, Răchitova, Lunca Cernei Inferioară și Superioară, Densuș, s-au adaptat cea din Totești (mai apoi a încetat), Strei, Districtul Ulpiei Traiane, Ostrov, Chernești, Bouțarul Superior și Inferior, Bucova, Grădiște, /108/ s-a adaptat cea din Clopoti-va, e în lucrare edificarea școalei din Valea Delnii. Protopopiatul Cugirului, în Romos = 24.

În părțile bănățene edificii noi în Silha, Dobrești, Lugoș (băieți) și Ohaba Forgaci, Budinț, Silaș, Liget, Folia, Chizdia (2 sale), Belotint, Crivobara, Vișag, Vermeș, Izgar, Ramna, Furloc, Secaș, Târnova, German, Ticvaniul Mic, Oravița, Igrîș, Ciclova=23.

Școalele s-a(u) provăzut cu rechizite scolastice mai toate, cu foarte puține excepțiuni la cele 84 școli sunt aplicați numai docenți calificați. Între învățători s-a întărit sentimentul de alipire către biserică, măcar că inspectorii reg(e)ști scol(astic) caută ocaziuni de a-i abate, preste tot s-a ridicat nivelul de perfecționare a statului docental.

Preste starea școalelor în tot anul s-a făcut raport special, care s-a publicat prin circular.

Patronatul parohiei Arad din 1896 a luat o formă de discușiune acută între Ordinariat și Patronat pentru cauza intravilanului bis(er)icesc a(d)judecat comunei bis(er)icești, pre care orașul ca patron nu voia defel să-l cedeze comunei bis(er)icești. Eu am făcut reprezentarea aceea istorică prin anul 1903, pre baza căreia apoi sub episcopul Radu și Hossu s-a(u) conti-nuat petractările de împăcare, ce abia în anul 1906 s-a(u) terminat, în conferința ținută la Arad sub prezidiul delegatului Ministerului de Culte Tost, unde eu am apărat interesele bisericeii noastre și am dus la sfârșit rezolvarea cauzei. Durere că până azi rezultat practic nu are acea complanare.

Înființarea „Poporului”. În viața publică a bisericeii noastre de nu puțină însemnătate a fost înființarea băncei „Poporul” din Lugoș. Istoricul acelu institut l-am descris separat. Azi numai amintesc următoarele: în Lugoș, la inițiativa protopopului V(incențiu) Grozescu, prin anul 1905 s-a înființat Reuniunea de credit „Economia” cu scopul ca acel institut să fie sub ocrotirea uniților și să sprijinească /109/ interesele bisericeii noastre. A și fost sprijinită și prin Ordinariat. La 1897, când a venit de episcop Dem(etriu) Radu, fiind deja mort protopo-pul Grozescu, directorul acelei băncei, în care și canonicul Madincea a avut parte, s-a arătat

cam vrăjmaș aceluși episcop. Venind eu ca secretar încă am subsemnat 5 părți și în anul 1898 m-a ales în comitetul de supraveghere. Dară cu ocazia reconstruirii Direcției, în anul 1900, am cerut ca cel puțin 5 din membrii direcțiunii să fie greco-catolici. Directorul Vasile Petrovici, temându-se că eventual prin influența Episcopiei dânsul va fi scos din directorat, s-a opus și așa a urmat o reconstruire zgomotoasă, care a fost o luptă între greco-catolici și greco-orientali. Madincea ducea rola de oponent din pismă către Episcopul Radu și de mine.

Rezultatul a fost că văzându-ne scoși de la conducerea aceluși institut, eu în înțelegere cu Episcopul Radu și bătrânul prepozit Moldovan am inițiat înființarea institutului „Poporul”, care mulțumită Domnului azi stă destul de bine și dacă nu intervin calamități neprevăzute, are un viitor frumos și ridică vaza și prestigiul unirei în fața streinilor, cari au mare respect de acel institut.

Să revin însă la alte chestiuni de sub durata secretariatului meu.

Prin august 1897 am luat parte la conferința convocată la Blaj în cauza autonomiei, nu am luat parte ca delegat al diecezei, ci ca secretar al episcopului, după cum a(u) fost și cei de la Blaj, Gherla și Oradea. Însemnările mele de la acea conferință memorabilă lipsesc, dară aceea a fost foarte agitată. Într-aceea a fost convocată o conferință a laicilor la Cluj, cari apoi după trecerea conferinței episcopicești din Blaj a protestat ca nu cumva episcopii, preste tot biserica unită, să intre în autonomia romano-catolică din Ungaria. Fie iertatul episcop Mihail Pavel tare s-a esportat în contra tendinței episcopatului romano-catolic din țară, Szabó¹²⁰ era foarte moderat, Radu ca unu nou a ținut cu Pavel și preste tot s-a decis ca greco-catolicii să nu ...¹²¹

/110/ Mai sus am amintit că după ce la 1895, sub Vicariat a repausat Ioan Iansa¹²² I^o loco propus la canonicatul prebendat încă de către episcopul Mihályi, Vicarul Petru Pop n-a voit să împlinescă candidarea, ci complinirea aceluși stal o a rezervat noului episcop.

Episcopul Radu nici a întârziat mult cu candidarea, ci cerând opiniunea Capitlului, care sub influența lui Madincea, care înfrica pe Petru Pop și pe Densușan că dacă aș ajunge eu canonic, ei nu ar avea trecere la guvernarea diecezei, în I^o loco l-a recomandat pe dr. Teodor David, apoi pre mine. Episcopul însă rezolut de mai nainte m-a propus pre mine I^o loco. Eu însumi am făcut reprezentarea de dato 21 iulie. Și ca rezultatul denumirii mele să fie mai sigur, prin august m-a dus cu sine la Pesta, ca să fac cunoștință la minister, am și avut audiență. În 22 septembrie 1897 am fost denumit de canonic prebendat. Denumirea mea nu a fost spre plăcerea lui Madincea și Petru Pop, numai fie iertatul prepozit Ștefan Moldovan s-a bucurat mult. Încă înainte de denumirea formală, episcopul mi-a telegrafiat din

¹²⁰ **Ioan Szabó (1836–1911)**: născut în 16 august 1836 la Istrău, în comitatul Satu Mare, fiu de preot, studii primare și secundare la Oradea, studii teologice la Roma încheiate cu doctoratul în teologie (1859), profesor la preparandia diecezană (Oradea) și vicerector al seminarului, secretar episcopal și din 1867 canonic, îl însoțește pe episcopul Iosif Papp Szilágyi la conciliul ecumenic Vatican I, 1871-rector al seminarului, 1872-participă ca reprezentant al episcopului Papp Szilágyi la primul sinod provincial (1872), va lua parte ca episcop la următoarele două sinoade provinciale (1882, 1900), 18 februarie 1879-numit episcop la Gherla, păstorește până în 1911.

¹²¹ Naratiunea jurnalului se întrerupe aici și continuă, pe fila următoare, referindu-se la cu totul altceva. Este vorba de o discontinuitate care aparține autorului sau de lipsa unor pagini.

¹²² **Ioan Ianza**: paroh în Hațeg (1885–1895), protopop al districtului Hațeg (1885–1895), mort în 9 noiembrie 1895.

Pesta că e subscrisă denumirea, dară eu nu am comunicat cu nime. Denumirea mea a făcut bună impresiune la clerul diecezan, știindu-mi diligența /111/ și cunoscându-mi caracterul. Fie iertatul episcop Pavel încă mi-a gratulat foarte cordial.

După denumirea mea, fiind acuma în oficiu stabil, parohia Zăbrani a devenit vacantă și eu trebuia să mă îngrijesc de strămutare. Instalarea mea era designată pe 1^a nov<embrie>, dară eu neputând veni pre aceeași zi, instalarea s-a amânat pre altă zi. Din această cauză apoi numaidecât s-a iscat o disensiune între mine și membrii capitulari P<etru> Pop, Madincea și Densușian, cari tribulau că după ce nu am fost instalat la 1^a nov<embrie> să nu pot căpăta parte din ajutorul de 300 fl. Cauza au apelat la minister, care mi-a dat mie dreptate. Când îmi împărtășește Episcopul denumirea mea, îmi scrie o adresă foarte măgulitoare. Altcum el era foarte bucuros și vesel pentru denumirea mea.

Nu mult după denumirea mea a venit la oficiul meu canonicul Madincea și între altele m-a îndemnat ca eu să țin cu capitulariștii, că atunci episcopul trebuie să joace cum vreau aceia. Eu însă am știut că mi<-i> vrăjmaș, numai vrea să mă compromită. Deci nici în minte nu mi-a venit așa ceva.

La instalare episcopul a ținut o vorbire foarte frumoasă, zicând între altele că vestea despre calitățile mele frumoase a trecut granițele țării noastre, /112/ m-a numit decoarea clerului diecezan și fala provinciei mitropolitane. Răspunsul meu a fost acomodat festivității, se află între manuscrisele mele.

Atât la denumire, cât și la instalare, am primit foarte multe gratulări din dieceză și de la mulți cunoscuți.

După denumirea mea de canonic am rămas tot în curte ca secretar ep<isco>p<esc>, dară în nov<embrie> 1897 m-am strămutat la Lugoj, lăsând administrarea parohiei în mod provizor lui I<oan> Vulcan sen<ior>, preot pensionat, dară cu toată provisiunea am rămas tot în curtea episcopescă, purtând mai departe oficiul de secretar ep<isco>p<esc>.

După moartea canonicului Andrei P. Liviu, întâmplată în sept<embrie> an 1898, la propunerea de promovare am fost denumit de canonic cancelar, când Benjamin Densușian din canonic cancelar, sărind peste stalul canonical scol<astic>, fu denumit de canonic custode, rămânând I<oan> Madincea canonic scol<iarh> nepromovat.

Cauza a fost următoarea:

De prin anii 1885 a avut dânsul o pretensiune la familia Bozsinka, ceea ce la timpul său le-am procesuat și a făcut și execuția prin avocatul Selegian. Într-aceea următorii respectivului, /113/ văzând că la cartea funduarie este întăbulată acea pretensiune și știind poate de la tatăl lor repausat că e solvită, a cerut ștergere. Dânsul însă a zis că nu poate da ștergere până încă nu ar fi solvită. Cauza a venit la proces. La început respectivii nu a(u) avut dovadă, nici quită, nici ștergere de la Madincea. În cursul pertractărilor, la pertractarea finală, jurământul că nu ar fi plătit a oferit actorii. Madincea s-a declarat a primi și a depune jurământul că dânsul n-a primit acont datoriei nimic. Avocatul lui Madincea a fost dr. Blasco, care l-a făcut atent să nu joare, așa mi-a spus drept Blasco. După depunerea jurământului, avocatul inctului a produs chitanță extrădată de Madincea despre solvirea banilor. Văzând acest impas, întreg tribunalul a fost frapat, Madincea la insistența presidentului a revocat jurământul.

După meazăzi s-a și știut lucrul la Episcopie prin dr. Jacob Maior¹²³. A doua zi a fost în jurnalele locale. Drept în ziua următoare era ceva serbare, mi se pare ziua împăratului, la care erau invitate autoritățile la biserică. Episcopul a trimis o scrisoare la Prepozitul Capitular ca să-l provoace pe Madincea ca /114/ pentru evitarea scandalizării în fața publicului din biserică, dintre care membrii tribunalului au fost martori la depunerea jurământului, să nu ia parte la «fânta» liturghie. Prepozitul l-a și chemat, dară dânsul n-a ascultat, ci deși nu s-a îmbrăcat la liturghie, dară a fost de față, prin ce scandalul a devenit și mai mare.

În urmarea acestora, Episcopul cauza a supus la consistor, unde au fost prezenți toți capitulariștii și referind episcopul cauza, după ce fiecare membru și-a dat părerea, unanim s-a decis ca Madincea să fie suspendat de oficiu și de la participarea la concelebrare și să se facă proces disciplinar. Cu votul unanim am fost încredințat eu ca să fiu fisc, măcar că eu mult m-am apărut.

De aci apoi s-a început seria lungă de proces. Madincea după primirea decisului a dat apelat, în care în mod vătămător se descarcă asupra Episcopului, apoi asupra lui Moldovan și a mea. Dânsul adevărat avea mare pricină de mai înainte asupra prepositului Moldovan și asupra mea, nu din altă cauză decât că eu niciodată nu sprijineam metehnele dânsului încă de când a fost paroh în Oravița, apoi la sinodul din 1882, eu cu Vulcan junior și /115/ cu V«asile» Deciu am combătut procedura dânsului între cauzele diecezane, iară ca secretar nu sprijineam uneltirile dânsului puse la cale în contra Episcopului și peste tot a familiei Maior. Dânsul adevărat îmi era pismaș neîmpăcat pentru că a văzut că prin venirea mea la administrația diecezană în dieceză nu poate să facă geschefturile sale, dară nici cu fondurile, eu am zis: mâ(i)ni și conștiința curată în administrație.

Apoi pe Episcopul tot asemenea nu-l putea vedea, căci știa că familia Maior, carea prea bine a cunoscut mișeliile dânsului, nu-l vor lăsa pe Episcop în apele lui Madincea.

Cauza apelată a mers la Metropolie, unde a fost casată sentința de suspensie adusă de Episcopie contra Madincea. Observ că Metropolitul avea raporturi mai intime cu Madincea de când era Episcop și deși am fost trimis în persoană la Metropolie ca să luminez cauza, totuși s-a adus sentința casatorie. Mult a influențat asupra Metropolitului însemnarea lui Madincea făcută în scrisoare privată, ca și cum toată cauza ar fi pus expresso în contra lui prin mine și familia Maior. Metropolitul avea pică pe mine, pentru că după cum se vede din diarul Mariei(i) cândva Hossu, n«ăscută» Mihályi, el nu putea zăuita /116/ că în tinerețe aveam afecte de dragoste cu sora sa Maria și că aceea până la moartea ei întreținea cu mine corespondență amicală, fără ca eu din 1878 până la 1892 să mă fi întâlnit cu dânsa, decât odată cercetând-o la Dej ca pe (o) văduvă. Afară de aceea, Metropolitul avea încă tot în memorie cauza cu deputăția clerului din Timișoara la 1888 – mi se pare – pentru care răuvoitorii mei cu nedrept m-au acuzat pe mine că eu aș fi dorit să împiedec clerul ca să nu meargă în deputăție. Și acuma spun că eu nici o parte, nici prin minte n-am avut ca să fac așa ceva.

Însă asupra familiei Maior avea încă mare necaz, căci în anii din urmă ai episcopiei sale din Lugoj au fost relațiuni foarte încordate cu aceea din cauza lăsamântului Iova. Episcopul

¹²³ **Jacob Maior:** medic primar al orașului Lugoj, doctor în medicină, medic diecezan.

era în drept, așa că dr. Ioan Maior nu mai umbla la biserica gr̄eco- catolică ci la cea gr̄eco- orientală.

Sentița metropolitului s-a apelat la Roma, de unde după vreme îndelungată a sosit sentița că sentița forului episcopesc se aprobă și se lasă a se continua procesul. Observ că Episcopul prin oamenii săi, nescari călugări, au întrenit la Propaganda ca nu /117/ cumva să se aprobe sentița metropoliei.

Într-aceea s-a pornit procesul. Eu deși de nou am rugat de a fi absolvat de a fi fisc, nu m-a dezlegat și așa am făcut toate actele. Terminându-se replicile, s-a defipt pertractarea finală. Era interesa(n)t că judecătorii cu notariul aveau masă deosebită, eu cu acuzatul iarăși mese deosebite. Toată lumea cugeta că Madincea va produce acte de dezvinovățire, dară nu a avut nimic, ci a repetat cele din replici. În apărarea sa nu odată m-a atacat ca pe fisc. Eu am cerut reglementarea lui, judecătorul s-a retras și l-a judecat la reprobare și pe mine silit a continua acțiunea. Pertractarea finală a durat 3 zile, în urmă s-a adus sentița, condamnarea lui pentru jurământ fals, numai P<op> Petru nu s-a învoit în dictarea sentiței în forma propusă.

Madincea a apelat, și eu. Forul metropolitan a aprobat sentița cu puțină modificare neesențială. Ambii au apelat la forul al III-le(a). Într-aceea la întrenirea canonicului P<etru> Pop, Madincea a retractat toate în scris produse în replicile sale contra Episcopului, contra mea și a fie repausatului prepozit Șt<efan> Moldovan și s-a supus. Eu am primit satisfacție, dară odiu neîmpăcat l-a cuprins pe Madincea contra mea și a Canonicului /118/ Benjamin Densușianu. Încă sub decursul apelației sale la forul metropolitan, în contra mea a venit acțiune pentru falsificarea de document, pentru că în un document de decis judecătoresc de la Bogsa, decopiat de G<eorge> Popovici¹²⁴, notar consistorial substitut, o subscriere – ca neligibilă – a pus sub numele de Selegian în loc de Oprean – care act eu l-am autenticat, iară pe canonicul Densușan l-a acuzat ca pe un concubinar. Sub decursul procesului Madincea ca un vrăjmaș mare al Episcopului Radu și al meu, a scris în ziare că suntem dacoromâniști, că administrarea diecezei este rea și altele, cari noi toate le cunoaștem, căci redactorii locali mi-a(u) comunicat manuscrisul lui Madincea și cele publicate și cele nepublicate, iară din Budapesta le-a procurat ep<isco>p.

Sub decursul intentărei procesului, prin întrenirea canonicului P<op> Petru, episcopul era să sisteze procesul, dacă Madincea se supune, dară într-aceea a întrenit acel incident că conversând Madincea cu secretarul episcopesc Fireza; acestuia i-a prezentat cauza așa ca și cum episcopul ar umbla ca să se împace cu Madincea. Ceea ce venind la cunoștința episcopului și confruntându-se părțile s-a constatat /119/ că zău așa s-a întâmplat cum a raportat secretarul. Într-aceea având și eu consfățuire cu Arhierul, i-am zis că el este dator pentru reputățiunea sa în fața clerului diecezan, înaintea căruia este cunoscută și căruia Madincea cu toată ocazia a prezentat ca o chestiune în contra Episcopului, ca să se ducă în sfârșit. Ceea ce apoi a și urmat. Sub durata procesului, Madincea a cerut și proces de presă cu „Controla”

¹²⁴ **George Popovici:** născut în 1855, a absolvit teologia la Timișoara (1880), hirotonit în 1881, a funcționat ca administrator parohial la Rudabai, paroh în Secaș (1882–1883), paroh și protopop al districtului Oravița (1884–1898), din 25 septembrie 1898 protopop și paroh în Lugoj, notar consistorial suplinitor („substitut”) între 1898–1899.

din Timișoara¹²⁵, care a adus notiță degradatoare despre Madincea cu privire la cauza lui procesuală. Madincea a pierdut procesul în toate forurile și a rămas timbrat în public ca infam.

Acți încă aflu locul a reaminti că măcar că Madincea – fără a-i fi dat cauză – din timpuri de mai înainte mi-a fost vrăjmaș, în cauza aceasta procesuală ca fisc nu m-am lăsat a fi predominant de patima răzbunării, am voit să apăr numai cauza episcopiei pre nedrept atacată de Madincea, apoi a-l prezenta în coloare dreaptă ca un preot care pentru depunerea jurământului fals este vrednic spre învățul altora și salvarea reputațiunii clerului să-și ia pedeapsa faptelor sale și așa să i se rupă /120/ coarnezle, mântuind clerul de o influență primejdioasă pentru administrarea corectă diecezană.

A mai tentat Madincea, după denumirea episcopului Radu la Oradea, sub vicariatul cel scurt capitular, a mă acuza la Metropolie, iarăși cu acuza veche și cu mine împreună și pre canonicul Densușan. Scopul său a fost ca să împiedece, dacă ar putea, ca unul din noi să ajungă eventual de Vicar Capitular.

Acuzele au fost respinse de la metropolie cu îndrumarea că dacă nu înceată cu atari acuze, se va purcede altcum în contra lui. Decisul l-a primit deja noul Episcop, dr. Vasile Hosszu, care apoi afirmative l-ar fi dojenit și amenințat cu pedeapsa disciplinară.

În tot procesul Madincea – Episcopie, rolul cel mai îndoielnic, să nu zic mârșav, l-a purtat canonicul Pop Petru, om din fire fățarnic, pre care nicicând nu-l poți cunoaște că ce părere are. Dânsul pre sub mână îl anunța pre Madincea și când i se cerca opiniunea era în îndoieli, dar în urmă tot favoriza pre Madincea, clevetind pe sub mână pre Episcopul Radu, căruia (i) i săruta tălpile până era în Lugos, iară după ce s-a dus la Oradea îl caracteriza cât se poate de rău, zicând că pentru bani at fi vândut biserica și nația.

La anul 1900, în 4 nov<embrie>, repausând prepozitul Ștefan Moldovan, pentru promovarea în capitlu s-a făcut propunerea la guvern.

Fiiind deja terminat procesul Madincea, episcopul Radu l-a propus pentru promovare, dară pentru legitimarea sa a lăsat a se suscepe în propunere și scuținta cu care s-a terminat procesul, cu adaus că /121/ întrucât ministerul ar afla vrednic de promovare, după ce drept pentru cauza jurământului fals, cu o altă ocazie de promovare a fost preterat.

La cazul când nu l-ar afla vrednic, atunci mă propune pe mine ca din canonic cancelar să fiu promovat de canonic custode.

Așa s-a și întâmplat ca cu d<ato> 21/dec<embrie> 1901 am fost promovat de canonic custode, prin ce Madincea și mai tare s-a revoltat, deși nu avea cauză, căci eu nu am influențat în interesul meu, din contră episcopul Radu nici a voit să-l propună pentru promovare, ci eu i-am sfătuit să facă, dară cu observarea sentinței, ca așa să nu se blameze eventual la guvern.

Instalarea s-a făcut la 2 febr<uarie> 1902.

În seria cronologică a lucrurilor am uitat să amintesc încă următoarele.

La anul 1899, în urmarea insistenței episcopului Radu, fratele său dr. Iacob¹²⁶, care era aplicat ca preot gr<eco> cat<olic> în București, deoarece în Blaj nu a voit să-l primească, căci

¹²⁵ „Controla. Foaie politică, culturală, socială, economică”, 1895–1904, 1905–1906, 1907, redactori: I. V. Barcian, Em. Măgdaș (din 1904).

învățase pre speșele Propagandei Fide, a fost primit în dieceza Lugojului. Clerul diecezan nu vedea cu ochi buni această primire a lui Iacob Radu, căci știa înainte /122/ că prin aceea se începe seria nepotismului în dieceză. Dacă nu era pe atunci notar consistorial dr. Daniel Fireza¹²⁷, pre carele eu cu fie iertatul prepozit Ștefan Moldovan l-am protejat ca să fie constituit ca atare, căci episcopul voia să aducă pre unu Roșian, capelan din Cluj, azi profesor la teologia din Blaj ori pre ...¹²⁸, preot în Steiu, protejatul canonicului Ioan Moldovan din Blaj, a bună seamă l-ar fi constituit de notar și secretar episcopesc.

Iacob Radu era descris în dieceză ca un preot altcum cu calificațiune de știință, dară bețiv și îngâmfat, cei din București l-a(u) descris așa. La început se arăta mai umilit și tractabil, dară din zi în zi a devenit mai sumeț, simțindu-se sub aripile fratelui său arhieresc și își aroga oarecareva aer de a dicta în dieceză.

Din parte-mi îl aveam în stimă și îl prețuiam, dară nu-mi convenea purtarea lui și știind legăturile lui la frate său mă feream de a fi comunicabil cu dânsul.

Până la 1902, când a fost denumit de vicar la Hațeg, a fost aplicat în cancelarie. La ocaziuni adese, se zăuita de sine de se îmbeta și ținea legături mai intime cu docenteasa din loc, Ana Babora, așa zicea lumea cea rea, eu nu știu.

/123/ La anul 1900 s-a(u) împlinit 200 de ani de la întemeierea sfinței uniri în poporul românesc din Ungaria și Transilvania. Pomenirea acelu eveniment în biserica noastră a provinciei metropolitane g<reco-> cat<olice> de Alba Iulia și Făgăraș s-a celebrat cu festivitate jubiliară. Centrul acelor festivități a fost Blajul, unde adunându-se episcopii Provinciei cu delegații capitulari și aleșii teologi s-a celebrat Sinodul provincial al 3-le(a), în 4/17 – 13/26 sept<embrie> 1900. Cu acea ocazie s-a făcut în Blaj o convenire mare a credincioșilor uniți din întreaga provincie metropolitană, luând parte la festivitate aranjată. De față a fost și Episcopul transilvan Majláth cu delegatul capitlului său.

La sinodul provincial am fost ales ca notar. Din dieceza noastră a(u) mai fost prezenți ca teologi Nicolau Nestor, Vicarul Hațegului și G<eorge> Telescu¹²⁹, paroh și protopop în Arad.

¹²⁶ **Iacob Radu (1869–1832):** născut în 2 ianuarie 1869 la Uifalăul Săsesc (Rădești), studii liceale la Blaj, studii filosofice și teologice la Roma (1887–1893) încheiate cu doctorat (1893), hirotonit în 17 aprilie 1892, administrator parohial în Sărmaș (1894–1896), spiritual al seminarului teologic din Blaj, profesor de religie la Institutul pedagogic și la școala superioară de fete din Blaj (1896–1897), paroh al românilor uniți și profesor la Seminarul catolic din București (1897–1899), arhivar, bibliotecar, vicenotar consistorial, catehet la școala industrială din Lugoj (1899–1902), paroh, protopop și vicar foraneu al Hațegului (1902–1911), din 3 august 1911 canonic la Lugoj, în 22 februarie 1913 numit vicar general episcopesc, din 1913 profesor și rector al Seminarului de la Lugoj, președinte al Reuniunii învățătorilor din districtul Hațeg. Din 1914 a trecut în capitlul de la Oradea, la schimb cu C. Bulcu, numit în 16 noiembrie 1914 vicar general substitut, primește distincția de prelat domestic papal, prepozit capitular în 1924.

¹²⁷ **Daniel Fireza:** născut în 1871, studii teologice la Roma, doctorat în filosofie și teologie, hirotonit în 1893; 1894–1895-practicant, actuar capitular, bibliotecar, secretar referent la tribunalul matrimonial, profesor de religie la Lugoj, administrator parohial în Izvin (1895–1896), misionar și administrator parohial în Belotint (1896–1898), administrator parohial în Zăbrani (1898–1899), notar consistorial (1899), asesor consistorial (1900), secretar episcopesc (1902).

¹²⁸ Lipsă nume în original.

¹²⁹ **George Telescu:** născut în 1839, a absolvit teologia la Viena în 1865, hirotonit în 1866, actuar în cancelaria diecezană timp de doi ani, paroh în Vermeș (1867–1878), paroh și protopop la Oravița (1878–1881), din 1881 paroh și protopop la Arad.

Despre decursul aceluia sinod mi-am făcut notițele, dară nu știu ce s-a făcut cu ele. În acel sinod a fost o dispută mare și vehementă între referentul dr. Augustin Bunea, care în Titlul II, despre drepturile și întregitatea provinciei Metropolitane mai marcant și mai expresiv voia să se lămurească independența acelei metropolii de la scaunul primațial din Strigonia – între episcopul Szabó și Radu – și după ce Szabó amenință că părăsește sinodul, Bunea a depus /124/ oficiul de referent, în locul lui s-a ales dr. Vasile Hosszu.

La această dezbatere fie iertatul Mihail Pavel episcopul foarte frumos s-a purtat, timbrând în termeni pregnanți purtarea cea frivolă a episcopilor romano-catolici față de biserică noastră. Radu avea un rol slugarnic față cu acei episcopi și se nizuia a impune la sinod, dară nime nu-l băga în seamă. Szabó mi s-a părut un bărbat cu judecată profundă și calmă.

Cu această ocazie am observat disonanța și semnele de rancoare între Bunea și episcopul Radu, a bună seamă Bunea nu vedea cu ochi buni că Radu a ajuns episcop înaintea lui. Eu în Bunea văd calificațiune superioară și un caracter mai bun decât în Radu episcopul. După terminarea sinodului, părinții sinodali s-au fotografiat într-un tablou.

Să mă reîntorc la întâmplările după instalarea mea de canonic custode.

Eu deja de mai înainte am văzut a fi sosit timpul ca să mă las de oficiul meu de secretar și director cancelarial, așa notariatul consistorial deja am abandonat la 1900, la 1901 și de secretariat, iară la anul 1902 și de directoratul cancelariei diecezane. Pre mine mult /125/ schimbarea ce a întreprins în ținuta arhierelui prin influența fratelui său și a lui Isidor Pop, care din cauza legăturii intime ce Arhierul întreține cu familia dr. Ioan Maior era ca secretar personal, așa cât prin acela lăsa a se face epistolisări în limba ungurească și dicta ce, când și când avea să le țină. Eu am socotit a fi mai bine să mă retrag și să dau curs liber voiei episcopului, vadă unde vor ajunge lucrurile.

La 1902 denumindu-se vicarul Hațegului, Nicolae Nestor, de canonic Prebendat¹³⁰, episcopul pro forma arăta că ar avea să pună în locul aceluia pre Ștefan Radic¹³¹, protopopul Jiului. Eu prea bine știam că Arhierul dorește ca acel post să-l dea fratelui său și umbla prin alții ca Prepozitul Moldovan și Petru Pop să îl recomande. Eu am sfătuit ca mai întâi acel beneficiu să fie oferit lui Ștefan Radic și dacă nu l-ar primi să se facă alte dispoziții. Așa s-a și făcut. Am sfătuit pre Radic să-l primească, dar dânsul stând sub influența soției sale nu a primit. Mai târziu i-a părut rău. Hațeganii instigați de sub mână au făcut rugare pentru ca să li se denumească dr. Iacob Radu. Avocatul dr. Suci a cerut de la mine informația și i-am spus că dr. Iacob Radu e drept că e bărbat inteligent dară e preliv la beție și alte patimi. În urmă /126/ Episcopul întrebându-mă, i-am zis, eu văd întru denumirea lui Iacob Radu o preterare a mai multor bărbați vrednici din dieceză și numai sânge rău va face, dară dânsul tot l-a denumit. Eu în consistoriul de denumire nu m-am dus, dară fiind încredințat din partea episcopului, m-am dus de l-am introdus.

În legătură cu aceasta aci însemn și denumirea lui George Popovici, paroh în Oravița, pentru parohia Lugoșului, întâmplată la 1898.

¹³⁰ După numirea în funcția de canonic prebendat, Nicolae Nestor a fost instalat la 2 februarie 1902.

¹³¹ Ștefan Radic: născut în 1843, teolog sistematic, hirotonit în 1871, protopopul districtului Jiului, paroh în Petroșani.

După moartea lui V<incentiu> Groze<scu>, Vicarul capitular l-a constituit de administrator parohial pe canonicul Madincea. După venirea episcopului Radu s-a făcut propunere pentru complinirea parohiei. A recurs și Madincea, dară a fost preterat.

La această complinire, familia dr. Iacob Maior și-a pus toată influența ca I^o loco să fie propus Laurian Luca¹³², paroh în Comloșul Mare, de unde era soția lui, doctorul Iacob Maior. Eu însă cu fie iertatul prepozit am stat mult foarte pentru G<eorge> Popovici. Și dacă nu insistam eu, Popovici nu era propus I^o loco. Dacă s-a făcut așa propunere, s-a ivit o piedecă politică. Anume: G<eorge> Popovici era descris ca daco-român și Föispanul Jacabfy nu voia de fel. Am insistat mult la episcopul Radu ca să complineze cauza. El a luat /127/ asupra sa răspunderea la guvern și numai așa a putut fi denumit Popovici, spre nu puțină supărare a lui dr. Laurian Luca și aderenții lui. Și ce s-a întâmplat? Acea că după ce Popovici a fost avertizat din partea Prepositului ca să nu țină relațiuni cu soția unui magaziner din Oravița, care tot mereu îl cerceta și care mai apoi s-a mutat la Caransebeș, s-a supărat foc pre prepozit și a început a-l cleveti, iară după ce G<eorge> Popovici în cele oficioase s-a arătat mult neglijent și a fost admoniat de către episcopul Radu și pe acela s-a supărat și debacă în contra-i, în urmă pentru că eu nu promovam interesele lui private și cugetând că doară îl învinovățesc la episcopul Radu, mai apoi la Hossu, mi s-a făcut dușman declarat. Aceasta a fost recunoștința pentru părtinire-i, am să-i spun odată ca să bage de seamă că nemulțumirea este păcat mare.

Când a venit de episcop dr. V<asile> Hossu, prin lingușire a încheput la inima lui și mă clevetea la dânsul, eu știam prea bine și nu am zis nimica decât odată l-am avertizat pe acel episcop că va sosi vremea când Popovici i se va arăta într-altă coloare, ce s-a și întâmplat, că pentru neglijența dânsului /128/ a fost silit să-l amenințe cu suspensiune.

Acela e un om viclean, răzbunător, răutăcios, îngâmfat, măcar că e un cap gol ... Arhiepiscopul Hossu nici acuma nu-l cunoaște încă bine. Eu mă feresc de el, să nu am treabă cu atare om, care cugetă că eu sum piedecă că nu s-a putut face canonic, de ce nici că e vrednic.

În vara anului 1902, lovit de apoplexia inimii, a repausat episcopul Orăzii Mih<ail> Pavel în Slatina, din partea capitlului nostru am fost esmis eu ca delegat la îngropăciune. Au fost de față Metropolitul Mihályi, Episcopii Szabó și Radu.

Încă trăind Pavel, episcopul Radu își pregătea calea la episcopia de la Oradea. Abia l-am îngropat, dânsul de la îngropăciune directe s-a dus la Pesta ca să-și umble în treabă-și. Dânsul mi-a fost arătat o epistolă, mi se pare de la Gal Iosif, membru în casa magnaților, care-i dă de știre ca să aibă grijă că canonicul Hosszu Vas<ile> de la Blaj umblă după episcopia aceea. El era indignat și cugetam întru mine, vezi ce face interesul personal, că se indignează asupra prietenului său intim ce-i era Hosszu.

Radu prin oamenii săi au pus în mișcare jurnalistica și acuși acuși ieșeau notițe în care el e lăudat și prezentat ca agrăitul guvernului. Instrumentul său a fost dr. Siegescu¹³³ din

¹³² **Luca Laurean:** născut în 1857, teolog sistematic, doctor în drept canonic, hirotonit în 1896, actuar la cancelaria diecezană și administrator parohial la Icloda (1882–1883), paroh la Comloșul Mare și protopop al districtului Torontal din 1883.

¹³³ **Iosif Siegescu:** născut în 1873 la Secaș, om politic, inspector regal, doctor în teologie, litere și drept canonic, profesor universitar la Budapesta, a reprezentat în Parlamentul de la Budapesta cercul electoral al Oraviței,

Buda»pesta și dr. Isidor Pop cu Gal Iosif. Prin dr. Frentz, pe atunci Vice» Notar la ofițitul diecezan, lăsa a se publica notițe în jurnalele din Lugoș și Timișoara în care îl laudau. El umbla de-a ruptul capului prin comitele suprem al Carașului, Poganyi Károlyi¹³⁴, ca să se recomande la guvern. Cauza denumirii s-a trăgănat până în primăvara anului 1903.

Deja la 1900 s-a făcut pregătire pentru celebrarea jubileului de 50 de ani al Diecezei. La propunerea mea și după indigitațiile mele s-a esmis în dieceză un cercular pentru adunarea datelor /129/ la compunerea unui șematism istoric diecezan. Din partea consistoriului am fost încredințat eu cu compunerea acelu șematism.

Sosind datele m-am apucat de lucru, însă nu numai pe baza datelor subsistinte, ci am răsfoiat așa zicând întregul arhiv diecezan pentru completarea datelor de lipsă. Impurul l-am făcut pentru parohii. Istoricul fundațiunilor îl aveam încă din 1879, când am scris o schiță despre istoria diecezei, în manuscris și acum o am. Am compus istoricul școalelor, a Vicariatului Hațegului și a Banatului, apoi a mănăstirii Prislop. Istoricul Capitlului și a(l) episcopului l-a fost compus de mai nainte prepozitul Ștefan Moldovan. Istoria generală a diecezei deja cu ani mai nainte o am fost publicat în „Unirea” și când episcopul Radu s-a apucat să schițeze pentru șematism acea istorie, eu i-am dat înviațiunile de lipsă, dânsul numai a dat îmbrăcăminte.

Și totuși ce s-a întâmplat? Acea că bolnăvindu-mă eu în toamna an«ului» 1902, când s-a gătit manuscrisul meu pentru tipar prin arhivarul Nic«olae» Frentz, ca să nu apară la viitorime că șematismul istoric este rezultatul ostenelelor mele, o parte de manuscris după tipărire s-a nimicit, alta s-a mărginit. Episcopul Radu a lăsat a se da o notiță în „Dél magyarországi közlöny” din Timișoara că el lucra la istoricul Diecezei, pe sine singur s-a subscris în șematism ca autorul istoriei Diecezei, numai ca să fie preamărit și eu care am ostenit și proprie am compus, am fost dat în lături. Aceasta este soarta omului! și la aceasta tinde fala și făloșia omului pus în poziție mai înaltă, ca el să se laude cu penele altuia, cum a făcut episcopul Radu.

/130/ Drept când se trata de complinirea episcopiei de la Oradea Mare și în legătură cu aceea se făceau combinări pentru episcopia Lugoșului ce ar deveni vacantă după denumirea episcopului Radu la Oradea, atunci mi s-a întâmplat o nenorocire carea a nimicit combinarea persoanei mele la episcopia Lugoșului. Anume:

Nefiind edificiu scolastic în parohia Silaș, eu și aci ca în alte parohii multă treabă am pus ca comuna bisericească să zidească edificiu acomodat. În urmă la an«ul» 1902 acel edificiu s-a terminat și fiind eu pre câteva zile la scaldele din Buziaș, acolo convenind cu capelanul din Silaș, Nic«olae» Bărbuș¹³⁵, la invitația aceluia am promis că mă voi duce ca să binecuvânt acea școală.

comitatul Caraș-Severin, în ciclurile electorale 1906 (1909)-1910 (gubernamental, Partidul Constituțional al contelui Andrassy) și 1910-1918 (gubernamental, Partidul Național al Muncii), decedat în 1931 la Budapesta.

¹³⁴ **Pogány Carol:** comite suprem al comitatului Caraș-Severin.

¹³⁵ **Nicolae Bărbuș:** născut în 1886, teolog moralist, hirotonit în 1894, învățător la Silagiu (1892-1894), administrator parohial la Ghilad (1894-1895), din 1895 - capelan la Silagiu.

Mi se pare ziua binecuvântării era determinată pre 12 nov<embre> 1902. Aveam ceva presimț neplăcut ca să merg singur. Am insistat lângă Giurgiu¹³⁶, contabilul de la casa centrală diecezană și apoi lângă Daniil Fireza, secretarul ep<isco>p<esc>, ca să vină cu mine, dară nici unul n-a voit. Deci m-am dus singur. Când să plec de acasă spun econoamei, iată merg la Silaș și dacă pre mâine (duminecă) sară nu aş veni acasă, să știi că s-a întâmplat ceva cu mine, cugetând adecă la aceea că ducând cu mine pentru comuna bisericască 1200 cor. împrumut de la „Poporul” și ajungând la Buziaș cam la 4 oare dimineața, pre drum până la Silaș mă va ataca și jefui cineva.

Am ajuns în pace la Buziaș, după săvârșirea s<fintei> liturghii am binecuvântat școala și m-am reîntors la capelanul Bărbuș pentru de a lua prânzul. După prânz, cam la 3 oare d. m., a sosit la Silaș și Protopopul Vermeșului, Nic<olae> Bolbo(a)că¹³⁷ cu soția. Am stat cu ei până cătră 4 oare, când aveam să mă reîntorc ca să pot ajunge la trenul de 6 oare ce vine spre Lugoj.

Trăsura comandată cu greu a sosit, eram neliniștit. În urmă sosi și eram să vin numai cu Bărbuș, dară zisei cătră Bolbo(a)că, vino frate că de la gară trăsura se va reîntoarce. A venit, când /131/ m-am suit în trăsură, am observat că unul din cai era cam zburdalnic, deși nu era prea gras și ziceam cătră cociș, omule ai grijă de cai să nu ni se întâmple ceva rău. El mă încredință să n-am frică. Când a(u) plecat caii, iară am observat că caii (sic!) sunt zburdalnici și iarăși am făcut observarea de mai nainte. Am plecat și am venit în pace. Când ajungem la întorsătura drumului spre Buziaș lângă islaz, spun cătră cociș: doară ar fi mai bine ca să mâni preste islaz, unde am venit spre Silaș, ca să nu facem înconjur prin Buziaș. El a zis că e mai bine prin Buziaș că drumul e mai bun.

Abia când am mers însă 200 de pași, din cucuruz ies doi boi, caii se sparie și dau în lături spre șanț și omul nu-i poate întoarce ori opri. Văzând că e primejdia ca să se răstoarne în șanț, ori să ne lovim de stâlpul telefonului, eu am sărit din trăsură drept în momentul când caii au intrat spre stâlpul de telefon. Sărind am căzut de-a lungul în drumul de țară și când mă scol, pre un picior nu pot pași, cugetând că doară nu s-a amortit, de nou pășesc pe el, dară atunci observ că e frânt. Încep a mă văiera, văd că cocia stă între stâlpul de telefon, un cal a fugit rumpând hamurile, altul joacă de frică, pre Bolbo(a)că cu Capelanul Bărbuș ridicându-se din șanț unde căzuseră. Fiecare ne văitam, dar numai mie mi s-a întâmplat mai rău, ceilalți au suferit ceva contuziune, dară eu eram cu piciorul frânt. Cai nu erau cu cari să ne fi putut duce la Buziaș, cocișul s-a dus în oraș ca să aducă o trăsură și până s-a întors era aproape seară. M-a pus în trăsură pe un șezut cu scândură, fratele Bolbo(a)că îmi ținea piciorul frânt ce sângera și așa m-a dus la Buziaș drept la doctorul Poruț, care însă nu era acasă, ci doamna a fost așa de bună de m-a primit în casă până a venit.

Sosind acasă mi-a tăiat papucul și căutând a observat că piciorul /132/ e frânt la nodeie. A câștigat cele de lipsă și mi-a legat o fașie provizor, dară după ce a observat că piciorul

¹³⁶ Valeriu Giurgiu: născut în 1873, teolog sistematic, practicant, protocolist, actuar și arhivar diecezan (1896–1898), din 1899 contabil la Casa centrală diecezană, hirotonit preot în 1901.

¹³⁷ Nicolae Bolboacă: născut în 1852, a absolvit teologia la Timișoara în 1880, hirotonit în 1881, administrator parohial și paroh în Baia de Criș (1882–1895), apoi paroh la Petroman până în 1898, din 1898 paroh și protopop al districtului Vermeș, asesor consistorial.

sângerează m-a dezlegat de nou și observând că o venă este ruptă, aceea o a cusut. Așa am stat între chinuri, îmbrăcat cum am fost, pe o canapea. Într-aceea fratele Bolbo(a)că a telegrafiât acasă la Vlădică despre cazul meu și s-a îngrijit de trăsura ca să mă ducă acasă, deși doctorul zicea că ar fi bine a mă așeza provizor la hotel.

De cu dimineată a sosit de la Lugoj secretariul Fireza și luând încă un fiacăr cu fratele Bolbo(a)că, care încă m-a petrecut până la Lugoj, pre mine cu canapă cu tot m-a pus pe o trăsură și într-o vreme ploioasă m-a dus la Lugoj. De dimineată la 6 și 12 abia am sosit la Lugoș. Pre drum de dureri și agitațiune sufletească mi-am pierdut prezința sufletească și în stare anormală am sosit acasă. Aci numaidecât m-a vizitat dr. Iacob Maior, care deja mă aștepta, dară nu s-a cutezat a se apuca de a-mi vedea piciorul până seara la 6 oare, când a venit dr. Dreis Langel. Cu acela laolaltă mi-a dezlegat piciorul, care nu era încă umflat, apoi l-a tocmnit în ghips și m-a pus în pat. După 8 zile când mi-a dezlegat piciorul, era foarte umflat, cu mai multe beșici de apă. Starea aceasta am observat că tare a pus pe cugete și pe doctori. Mai târziu mi-a(u) spus că /133/ s-au temut că voi căpăta brândă. Eu încă am fost foarte necăjit și numai la asigurarea doctorului Dreis Langel că nu este primejdie de brândă, m-am mai liniștit. Vestea nefericirii mele s-a lățit în tot orașul și pot zice că toți m-au cercetat. Episcopul încă a venit la început mai des, dară mai târziu rar de tot. În sufletul meu eram și necăjit pe Episcopul că proprie pentru ca să ridic vaza lui am alergat eu în Dieceză să vizitez și să dirig trebile scolastice. Așa am zăcut eu mai bine de trei luni pe spate, între chinuri și necaz. Pentru ca să am ajutor, episcopul a permis ca nepotul meu, clericul Nic<olae> Fabian, să vină de la Blaj la mine și privat să depună examenul pentru anul <al> 4^{lea}. Mi-a fost de ajutor în boală și protopopul Popovici, căci fiind banca lângă chilia mea, dânsul era <vice> director. După <vr>e o două luni de la nefericirea mea, observând medicul că piciorul nu ar fi bine tocmnit, fără a ști eu, ceea ce numai mai târziu am știut de la dr. Iacob Maior, de nou mi-a rupt piciorul încă neîntărit, când apoi a(u) urmat alte dureri, mai ales că vâna cea ruptă sub gips nu voia să se vindece; așa cât episcopul Radu îmi sfătuia să merg la clinică. Am zăcut în pat din 12 nov<embre> până cătră 18 ianuar, când patru m-au putut ridica, aducându-mi /134/ o mașinărie pentru picior.

Era poate o rânduială a providenții că drept în duminica aceea când mi s-a întâmplat nefericirea, Vasile Hossu din Blaj a fost la episcopul Radu, umblând a bună seamă în cauza episcopiei, despre care curgeau petracările. Este mult probabil că dacă nu mi s-ar fi întâmplat nefericirea, aș fi avut mari șanse pentru episcopia Lugoșului, ceea ce și de acolo deduc că sub decursul boalei mele <Vice> Comitele Fialka¹³⁸ adese m-a cercetat, a bună seamă ca să vadă în ce stare sum.

Dacă piciorul meu așa cu greu s-a vindecat, cauza a fost și dr. Iacob Maior, care ori nu știa ori ex professo făcea că ținându-mi piciorul când dr. Dreis Langel îl tocmea, nicicând nu ținea drept. Nu e netemeinică supunerea că el ex professo n-a voit, ca așa neînsănătoșindu-mă drept să nu am speranță la Episcopie și Hossu <Vasile> să nu mă aibă de piedecă. Căci e bine a ști că dr. Hosszu <Vasile>, acum episcop, era în intimitate cu Radu, căci împreună umblau pentru episcopii. Apoi de la iezuiții de romani toate să pot presupune pentru ca numai să ajungă la scop, de mijloace puțin le place.

¹³⁸ Fialka Karol: vicecomite al comitatului Caraș-Severin.

Sub răstimpul morbului meu a venit la mine adese /135/ proprietarul Pap Luis, președintele partidului liberal din Lugoj și sfătuia cu mine pentru episcopie. Eu i-am spus că numai pre cale cinstită doresc a fi episcop la Lugoj, el mi-a cerut informație despre ținuta politică a lui Vasile Hosszu; i-am spus că ca (sic!) român a luat parte la procesul Memorandului românilor și în mișcările românești, altcum eu rău nu pot zice despre dânsul. Așa se vede că cei de la comitat au avut informație despre pertractările cu episcopii și cred că și pentru aceea s-a trăgănat, că așteptau să vadă cum se dezvoltă morbul meu. În martie 1903 m-am mutat de la casa consistorială în casa mea, cumpărată încă la 1901 de la doamna vădăuva Oltean, născută Moldovan, cu 9000 fl. și drept de servitute ei în locuința zidită înaintea casei principale.

Pentru caracterizarea oamenilor observ că de exemplu Madincea canonicul vestea cu bucurie că acuma mor și va scăpa de mine și unde umbla tot în această chip se exprima, iară mai târziu am înțeles că și Protopopul Popovici se bucura, mai în taină cugetând că dacă nu mor, el va fi director la banca „Poporul”. Dumnezeu însă mi-a ajutat și au rușinat pre vrăjmașii mei.

La 1 aprilie (1)903 m-am dus la băile Lucaciu din Buda, unde am stat până cătră 5 mai. /136/ La baie m-a cercetat Jakabbfy, fostul secretar de stat și iarăși a venit vorbă de complinirea episcopiei Lugojului, eventual ce ar deveni vacantă după strămutarea lui Radu la Orade(a). Mi-a spus că Ministru(l) a cerut opiniune de la el despre Radu și l-a recomandat și că la episcopia de la Lugoj deputații ardeleni umbla(u) mult pentru Hossu și dacă s-ar putea trăgăna, atunci aş putea avea speranță dacă m-aș vindeca. El încă a cerut informație de la mine despre Hossu, i-am dat tot numai bine; ținuta lui politică de mai nainte o am scuzat cu poziția ce are un canonic în Blaj. El s-a îndoit mult că acela ar putea fi patriot bun. Viitorul de azi ar arătat că e patriot slugarnic și nu prea are inimă pentru trebile naționale românești, mai bine (i)noată în apele șovinismului unguresc și eu mă tem că va fi al 2-le(a) Oltean, mai ales dacă ar ajunge Metropolit. Nu e om sincer, când e cu românii se arată român mare, iară față cu ungerii condamnă politica partidei naționale. Tot predica la pace politică, dar niciodată nu arăta că care (sic!) sunt mijloacele și căile spre pace, dacă numai nu aceea să te supui orbește.

/137/ Baia mi-a făcut bine, deși nu deplin întărit, dară totuși mai bine m-am întors de la baie. A trecut încă mult timp până am putut umbla fără a observa șchiopătarea și fără a avea dureri.

Pre când eram la baie, am primit epistolă de la episcopul Radu, că pentru celebrarea jubileului de 50 de ani al diecezei Lugojului¹³⁹, sulevată de mine încă în anul 1901, s-a ales o comisie și pre mine m-a pus de președintele aceleia ca să o aranjăm. Eu om bolnav, neputincios la picior, să fiu însărcinat cu de acestea. Nu am avut ce să fac. Am primit și venind acasă am lucrat cum am putut ca să fie sărbătoarea cât se poate de succasă.

Într-aceea însă a sosit denumirea episcopului Radu la Oradea și într-aceiași timp și denumirea lui Vasile Hossu la Lugoj. Apucătura iezuitică a romanilor, cari au lucrat cu toate puterile ca nu cumva să câștig eu timp însănătoșindu-mă și să le stau în cale la episcopia Lugojului. Eu am luat denumirea cu oarecareva măhnire, dară destul de indiferent. În aceas-

¹³⁹ Serbările jubiliare de la Lugoj, a se vedea în *Dieceza Lugojului. Șematism istoric*, Lugoj, 1903, pp. 658–676.

tă cauză mult a lucrat și fiușpanul Carașului, Pogany, ardelean. După denumire la câteva zile a venit la mine V<ice> Comitele Fialka și într-altele am discutat și cauza denumirii. El s-a declarat că i-ar /138/ fi plăcut mult ca să fiu eu episcop la Lugoj, eu i-am spus că prin denumirea efeituită a bună seama m-am simțit jignit că aduc în dieceză pre un canonic mai tânăr și cu trecut politic mai dubios decât cum m-am purtat eu în viața mea petrecută în dieceza Lugojuului, dară la animozități nu mă voi lăsa a fi răpit. Eu în nou denumitul episcop voi cinsti totdeauna pe Arhiereu și când principiile noastre ar devia, decât să-l combat, mă voi retrage sub streșină, facă ce va vrea.

Și aceasta am urmat și până azi, măcar că aș fi avut ocaziuni repetate de a fi contra pozițiunilor acelu Arhiereu, care altcum s-a arătat prevenitor față de mine și cel puțin în față nu și-a arătat displăcerea sa, deși eu știam și știu că, informat de unul ori altul, în inima sa are restrictio mentalis, ținându-se poate că eu îi contracarez intențiunile lui, ceea ce nu am făcut niciodată. La începutul guvernării sale mai consultam cu dânsul, dară am văzut că e mai bine a mă retrage și numai atunci a-l cerceta când mă pofteste, mai ales că nu-mi place că s-au împrețenit cu niște diregători ungurași de rangul al doile(a), cu care adese își petrece bine și cari apoi se laudă /139/ la lume și țară că cât de bine s-au petrecut la Episcopul. Procedura aceasta a episcopului cuget eu că mult îi detrage din activitatea dânsului și-l deosește. Apoi eu cuget că acei prieteni de casă și de pahare a(i) Episcopului sunt francmasoni, cel puțin despre unu(l) Isidor (proprietar), știu că este maestrul francmasonilor neorganizați din Lugoj.

Să revin însă la jubileul diecezei, celebrată în biserica catedrală din Lugoj la 14 iuniu st<il> n<ou> 1903, Dumineca tuturor sfinților.

La festivitaea aceasta, descrisă și în Șematismul din 1903, s-a adunat mulțime de preoți din dieceză, reuniunile docentale și corurile din Ticvanu, Oravița, Timișoara, Coșteiu Mare, inteligență multă din dieceză, Metropolitul din Blaj Exc<elența> (Sa) Victor Mihályi încă a venit. În 13 iunie când a sosit metropolitul și toată seara aceea era o vreme ploioasă. Noul episcop V<asile> Hossu nefiind încă hirotonit, n-a venit în ziua sărbătoarei. Maiestatică a fost procesiunea ce a venit de la biserica catedrală la curtea episcopoească ca să ducă pe Metropolit și Arhiereul Radu la biserica catedrală. Lume multă, o festivitate ce Lugojuul abia a văzut, o manifestare de viață a s<finte>i uniri. Era reprezentată și episcopia romano-catolică și Capituluul din Timișoara. După s<fânta> liturghie la care au cântat corurile muzicale din dieceză, venite /140/ la serbare, a fost recepțiune la Metropolitul și la episcopul diecezan. Reuniunile docentale ale Lugojuului și din ținutul Hațeguluui a(u) ținut adunare colectivă festivă, în care s-a primit manifestul acelor reuniuni.

Masa s-a luat în comun la „Regele Ungariei”, unde au fost foarte mulți. Seara s-a dat concert din partea corurilor vocale din dieceză cu succes foarte frumos. S-a adunat multă lume.

Cum am amintit, pentru aranjarea festivității a fost designat un comitet, dară acela foarte puțin s-au interesat de cauză, toată sarcina a rămas în bună măsură pre umerii mei, măcar că încă nu eram deplin sănătos la picior.

La festivitaea jubiliară, fiind episcopul Radu deja desemnat la Oradea, n-a făcut distincțiuni.

După trecerea festivităților, cu ocazia unei conveniri cu episcopul Radu, dânsul a sulevat chestiunea distincțiunei mele de prelat zicându-mi: eu nu ți-am mai putut împlini promisiunea dată ca să fi denumit de prelat, dară am vorbit cu fratele Hossu ca dânsul sa facă pași în acel respect.

Eu i-am răspuns, eu n-am servit cu zel și diligență, cu abnegațiune și credință 10 ani episcopului Hossu, ci Ilustrității Tale, care deja atunci când a căpătat prelatura Petru Pop, canonicul, mi-ai fost promis că la prima ocazie binevenită și la vacant în capitolul vei mijloci ca să fiu distins și deși de atunci a repausat prepozitul Moldovan și Liviu, ambii prelați, totuși nu ai ținut promisiunea și așa dacă e vorbă de distincțiune, apoi eu cu tot dreptul aștept și doresc ca aceea să o capăt prin mijlocirea Episcopului Radu, iară nu prin altul.

La ce dânsul numai atât a zis că se va socoti. Preste câteva zile m-a chemat la sine și mi-a arătat propunerea, carea eu însumi o am dus la poștă. Nu preste mult a răspuns Nunțiul /141/ că din partea sa bucuros face recomandare și a și scris la Roma, dară acolo s-a tărăgănat cauza căci drept atunci s-a fost bolnăvit papa Leo XIII. Totuși am ajuns că cu câteva zile înainte de moarte sa a subscris denumirea mea. Jumătate de taxă a denumirei o a solvit episcopul, cealaltă o am solvit eu, măcar că episcopul s-a declarat a fi gata să solvească el. Fiind vorba de prelație, observ că la denumirea canonicului Lauran și a prepozitului Ioan Moldovan din Blaj de prelați, mult a conclucrat episcopul Radu, care avea legături la Nunțiatură și la Roma.

Drept în ziua aceea, când s-a pus temelia la edificarea școalei gr̃eco- catolice din Lugoș, episcopul Radu mă ia în trăsură cu Petru Pop și cu secretariul său și zice cătră cociș să mâne la mine. Eu nu m-a nădăit că pentru ce, ci ajungând acasă, episcopul încă se scoboară și vine în lontru cu suita sa și numaidecât începe orăție de bineventare pentru denumirea mea de prelat, înmânându-mi decretul sau brevelul de denumire care poartă datul 3 iulie (1)903, publicat în ședința consistorială de data 30 iulie (1)903.

Denumirea aceasta numaidecât s-a lătit în oraș și toți cunoscuții și prietenii au venit să mă feliciteze, iară în foaia „Krassó-Szörényi Lapok” a scris o notiță mult lăudătoare la adresa mea. Notița aceasta mult a displăcut canonicului Ioan Madincea și numaidecât a umblat la Prepozitul Petru Pop, ca acela în numele Capitolului să dezmință unele din acea notiță și după ce Prepozitul n-a voit, însuși el sub răspunderea sa a făcut reflexiune și a cerut în persoană de la redactor ca să o publice. În acea reflexiune, Ioan Madincea din ură neîmpăcată față de mine se nizuiește a micșora meritele mele. Redactorul I. Milutinovics comunicând cauza cu Arhierul Radu și cu mine a denegat publicarea și cu aceasta cauza a fost încheiată. Mult s-a necăjit pentru această denumire și canonicul Densușan, care fiind mai bătrân decât /142/ mine în serviciu de canonic, aștepta ca și el să fi fost distins. Spre a arăta neîndestularea sa, nici a venit să-mi gratuleze, măcar că trăiam destul de bine, iară episcopului a scris o epistolă în care își descoperea neîndestularea sa. Dară cu drept cuvânt nici că putea fi propus pentru distingere, pentru că atunci era scandal și mai mare, când știa tot orașul și toată dieceza de rapoartele lui intime cu econoama sa.

După denumirea mea de prelat, episcopul a dat un prânz festiv, la care în toast(ul) ridicat pentru mine a relevat meritele mele.

Se apropie vremea ca episcopul Radu să se strămute la Oradea. Înainte cu câțva timp a făcut o fundațiune de liturghie și de stipendiu.

Din îndemnul strămutării s-a surlat și chestiunea Vicariatului capitular, după ce episcopul cel nou, deși denumit, dară încă nu era consacrat.

Episcopul Radu și Comitele Suprem Pogany, care se interesa de cauză, dorea ca eu să fiu ales de Vicar. Canonicul preposit Petru Pop, care mai înainte s-a fost declarat, fiind pe atunci și scorbulent, că dânsul nu vrea să fie Vicar. Cu toate acestea, în coînțelegere cu Madincea și cu Nestor a lucrat pe sub mână ca el să fie, ori în cazul cel mai rău să /143/ se aleagă Nestor, dară nicidecât eu. Și în acest caz, ca și în alte nenumărate cauze, Petru Pop a rămas fidel firii sale de fățarnic. Fiindcă durata Vicariatului era scurtă, ne-am învoit cu toții ca Petru Pop să rămână Vicar capitular.

Într-aceea, prin luna august, episcopul Radu s-a mutat la Oradea. În numele capitulului l-am consociat eu la festivitățile de instalare, la care s-a adunat mulțime multă de preoți din dieceza Orăzii, căci legaseră mari speranțe de activitatea arhierescă a aceluia; măcar că dacă l-ar fi cunoscut așa cum l-am cunoscut eu, se slăbeau din speranță, căci Radu este om inteligent, dar are slăbiciune de făloșie deșartă, îi place adulătoria, este, dacă așa poftesc interesele lui, și violent și încă una, are patimă neordinată, la carea multe subordinează și e zgârcit. Arată a domnie mare, ce-i coastă mulți bani, măcar că nu i se șede cum se cade.

Cu ocazia instalării ținându-se în Oradea consistor plenar, pre mine m-a denumit de asesor onorar al diecezei. Distințiunea aceasta aducându-se la cunoștința Ordinariatului de Lugoj în ședință consistorială, Madincea a excepționat zicând că în capitulul de Lugoj sunt membri /144/ mai bătrâni cari trebuiau distinși, ca de exemplu Petru Pop. Aceasta însă a făcut numai din pisma cu carea se purta față de mine și de episcopul Radu.

Funcțiunea vicariatului a ținut scurtă vreme, căci Episcopul Hosszu s-a hirotonit de episcop în sârbătoarea Nașterii Preacuratei Vergure Maria.

Înainte de a trece la timpul episcopiei lui Vasile Hossu, să fac pomenire de complinirea stalurilor canonice, de preponenți a lui Mihail Gian și Nicolae Nestor.

După repausarea Canonicului Andrei P. Liviu la 1898, stalul canonical mai bine (de) 1 an a rămas vacant. În urmă s-a făcut propunere ternară: Gian Mihai, Nicolae Nestor și dr. David. Unii dintre capitulari, Petru Pop și Madincea, mult se frământau ca să fie canonic dr. David, că doară Madincea de mai înainte căpătasă bacșiș de la el, așa zice faima, dară eu am zis cătră episcopul Radu că după ce în Capitul numai un bănățean este, ar fi mai bine să fie propus Gian de la Bogsa, care e om în vârstă și deși e om comod foarte, dară om cu bună inimă și în Capitul se va putea folosi. L-a și propus, dar când a fost provocat ca să-și dea recursul, atunci /145/ s-a declarat că numai așa va primi, dacă succesorul său va fi ginerele său Ieronim Pascu¹⁴⁰, preot în Târnova, om fălos, dară cu puțină inteligență.

Arhierul nici că a voit să audă de atare condițiune, deci era să rămână pre jos și lăsat din combinație. La interpunerea mea însă Arhierul a dispus ca să-l chem la Episcopie, pentru ca în persoană să se rezolveze cauza. A și venit și numai cu multă insistență l-am putut face ca el să nu facă condițiune, că vremea tot va aduce cu sine ca ginerele său să fie denumit la

¹⁴⁰ **Ieronim Pascu:** născut în 1865, teolog sistematic, hirotonit în 1891, cancelist la cancelaria diecezană, preot la Târnova (1893–1902), administrator al protopopiatului Bocșa din 1900, preot la Bocșa din 1901.

Bogsa. M-a ascultat, a fost propus și denumit, iară mai apoi și Ieronim Pascu s-a denumit de paroh la Bogsa.

Mihail Gian aievea nu a meritat ca eu să mă interesez de cauza dânsului, căci după cum însumi mi-a mărturisit, el a fost acela carele cu nedreptate m-a învinovătit la episcopul Mihályi, că la 1881, când cu audiența de la împăratul, la Timișoara, aș fi făcut ca clerul să întârzie de la prezentare. Iară Ieronim Pascu s-a făcut nevrednic de grația episcopescă și am făcut păcat că l-am protejat, căci la Bogsa s-a făcut vrășmaș al nației române, ortăcindu-se la alegerea de deputat din 1906 și 1907 cu candidatul jidovul Weisz¹⁴¹, cu cesta de frunte.

/146/ Al doilea caz a fost denumirea lui Nicolae Nestor de canonic prebendat. Eu știam de mult că prin influența pre atunci a canonicului metropolitan Vasile Hosszu și a profesorului Nestor din Blaj, fost profesor al Episcopului Radu, Vicarul Hațegului Nicolae Nestor avea mari șanse de a fi adus de canonic; afară de aceea vedeam bine că zău între clerul diecezan foarte cu anevoie se poate afla persoană de canonic, nu numai că nu am vut ceva împotriva candidării aceluia, din contra l-am sprijinit dintru început, măcar că prea bine știam că respectivul este un preot quidem neexcepționabil, dară mărginit la inteligență, din fire violent, mocan și cu fală goală.

Pentru sprijinirea lui Nestor în consecință am avut multe de a răbda de la Protopopul George Popovici din Lugoj, carele se tot frângea după canonicat și pre care numai eu l-am ridicat la poziția ce o are.

Se apropiasă vremea hirotonirei noului episcop Vasile Hosszu. Capitlul nostru fiind recercat a trimite mărturii la acel act, Capitlul m-a designat pe mine și pe canonicul Gian. Prezentarea mea ca candidat in spe oarecând la episcopia Lugojului bună impresie a făcut asupra lui /147/ Hossu, care poate cugeta că eu sum necăjit că el a fost denumit. Eu însă niciodată nu am făcut susceptibilitate din această cauză.

Nu mult după hirotonire, acel episcop în ziua Săfintei Cruci – septembrie – s-a și instalat fără multă solemnitate, căci era și în doliu pentru moartea mamei sale întâmplată în luna august.

Deja după denumirea episcopului, apoi fiind la hirotonire în Blaj și după aceea se vestise că noul episcop va introduce o direcție nouă în administrarea diecezană – Veteres ingrate coloni – adecă că s-a gătat cu influența mea, carea eu și aci spun, nicicând nu am întrebuințat pentru interesele mele proprii ori private ale altora, nici din considerațiuni, ci numai în interesul public într-aceea ca administrația să fie corectă, punctuală și dreaptă, să nu poată stăpâni cei cu musca pe căcifulă ori cei lingușitori și coruptibili.

Eu toate acestea le țineam în mine și tăceam, ce și mai mult au necăjit pre oamenii prezumtivi ai noii direcțiuni, țesută de prietenii din tinerețe și de la pahare a noului episcop și cei ce au promovat în câtva în ziaristică denumirea lui Hossu de episcop au fost firma

¹⁴¹ **Weisz Julián**: născut în 1858 la Timișoara, comitatul Timiș, la alegerile din 1906 a candidat cu program guvernamental în cercul Bocșa împotriva lui Brediceanu, a fost învins de acesta din urmă însă alegerile au fost contestate, la alegerile suplimentare organizate în 1907 a câștigat mandatul cercului Bocșa în fața lui Valeriu Braniște; corespondent al ziarului vienez „Die Zeit”.

blăjenească Szmigelsky¹⁴² canonicul, Domșa, /148/ redactor slab al „Unirii”, Ilie Dăian, protopopul Clujului¹⁴³, cari stăteau în legătură de prietenie ori de ministeriu cu Protopopul G(eorge) Popovici din Lugoj, care dorea mult schimbarea aceea a directivei de administrațiune diecezană.

Episcopul luând guvernarea diecezei pre față nu arăta că ar fi prietenul noii era în administrațiune, din contra, nu era cauză mai de însemnătate în carea să nu mă fi consultat și urma opiniunii mele, ce pre mine absolut nu mă importa, căci eram rezolut a nu abandona principiile mele de administrațiune, binecunoscând că Episcopul dacă vrea binele Diecezei nu poate urma decât o administrațiune corectă și dreaptă. Firește că vrăjmașii mei și îi cugetam a fi fost și vrăjmașii Diecezei, ortăciți cu Madincea și cu Nestor canonici, au subsăpat influența mea.

Am zis că pe față noul episcop nu lucra în contra directivei mele, dară vedeam că din zi în zi se împrietenește cu G(eorge) Popovici, cu care era per tu barăt¹⁴⁴ cu Madincea, făcându-se prin sora sa nănaș la cununia fetei lui Madincea și așa mai departe, ce pe mine nu mă supăra, ci numai mă făcea mai precaut și mai rezervat, așa încât eu la episcopie neinvitat nu mergeam; opiniunile în cele oficioase /149/ le prezentam în scris. Indirect însă ținuta episcopului îmi cauza multe neplăceri la banca „Poporul”, unde și pre atunci eram director. Acolo își vărsa veninul G(eorge) Popovici asupra mea, cugetând că dezgustându-mă să mă las de conducerea băncei, ce pentru mine altcum nu era ceva plăcut și însumi voiam să scap, dară nu forțat, ci de bună voie și cu cinste. Am și declarat nu odată și Episcopului că bucuros mă las de directorat, unde eu numai responsabilitate, sarcini și neplăceri am, dară el totdeauna a zăbulat ca să stau că nu are pre cine să pună de director acomodat.

Deja 4 ani aproape sunt de când stă V(ășile) Hosszu ca episcop. Eu cu el conflict ce ne-ar despărți nu am avut. Dacă s-a(u) ivit neînțelegeri, eu m-am retras, că i-am declarat că decât să-i fac opoziție publică, mai bine mă trag sub streășină, că eu în el nu cinstesc numai pe amicul Hosszu, ci pre episcopul Lugojului și se va convinge că pre mine în cauzele diecezane nu mă conduc interesele particulare ori private, ci binele de obște și că se va convinge că aceia cari poate pre mine mă combat și clevetesc cu nedreptate sunt oameni nevrednici de încrederea dânsului. I s-a(u) și dat spre aceasta multe ocaziuni și dânsul unde numai este o cestiune /150/ de ceva interes mă consultează și-mi împărtășește cauze secrete de politică bisericească. La vizitațiuni canonice mă ia de însoțitor, la vizite de rang prim tot asemenea

¹⁴² **Victor Szmigelsky**: născut în 6 martie 1858 la Luduș, studii liceale absolvite în 1876 la Sibiu, studii teologice la Budapesta (1880–1881) și la Viena, la Augustineum (1880–1883), doctorat în teologie (1883), profesor la Institutul teologic din Blaj, prefect al seminarului (din 1884), redactor la „Unirea” (1892–1898), asesor al consistoriului episcopesc din Lugoj (1897), canonic (din 1898).

¹⁴³ **Elie Dăianu (1868–1956)**: născut în 9 martie 1868 la Cut (județul Alba), studii gimnaziale la Sibiu și Blaj, absolvite în 1888, studii teologice la Budapesta și Graz, doctorat în filosofie, numit profesor la școlile din Blaj, hirotonit în 1902, dată de la care activează ca preot și protopop greco-catolic al Clujului. A desfășurat o bogată activitate culturală: redactor la „Tribuna” și „Foaia Poporului” din Sibiu (1896–1900), președinte al Comisiei Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania, a înființat și condus la Cluj „Răvașul”, revistă culturală săptămânală (1907–1910), a tradus Supplexul din 1791 în românește, a elaborat numeroase studii cu caracter istoric și biografic, a fost deputat și senator în Parlamentul României. S-a stins din viață la 11 septembrie 1956.

¹⁴⁴ „prieten apropiat”.

îmi încredințează cauze grele, binevăzând că alt om acomodabil în capitol nu are. Cu toate acestea, eu până azi sum cu rezervă față cu dânsul, ca să vadă că nici mă obtrud, ori nu țin, nici doresc a influența mersul director al administrațiunei diecezane.

Ce e judecata mea despre episcopul Dr. Vas(ile) Hosszu?

E un bărbat cu frumoasă inteligență, cu inimă bună, dară nu e resolus, ci vacillant, ușor de a-l face ca să-și schimbe o ținută deja luată. Îi plac veseliile și prietenii de pahare, se dimite cu oameni de rang și poziție cu mult inferioare decât dânsul, prin ce mult pierde din vaza episcopescă. Ca arhieru român are el sentimente bune naționale, dar este slugarnic peste măsură față cu cei mai mari și mai de jos ai administrației politice și drept această ținută îl face că mai bucuros jertfește sentimentele sale românești numai ca să placă ungurilor. Cu români nu se cam însoțește, ma se și teme să țină raporturi cu fruntașii români politicieni, conduita cărora o reprobă. El având poate instrucție de la miniștri, ar vrea să întemeieze o direcțiune nouă politică, contrară direcțiunei politice românești de azi, /151/ dară nu cam află oameni de acea seamă. Vestește peste tot împăciuire cu unгурii, dară niciodată nu arată calea ori modalitatea de împăciuire, dacă numai pacea aceea e numai pre buze și nu ar sta în supunere necondiționată la doririle șovinistice a(le) ungurilor. El joacă o politică de duplicitate. Cu aceasta eu nu consimt, ce i-am și declarat, măcar că adese voia să mă folosească de unealtă.

Ca să caracterizez rezultatul activității lui de până aci ca Arhieru, pot zice că sub guvernarea lui disciplina între cler s-a relaxat, nime nu se teme de amenințări, nici își bat tare capul ca să urmeze întocmai dispozițiilor. Regularea nouă ori reîntregire a administrațiunei interne sub el nu s-a făcut nici într-o direcție, merge pre calea gătită de către alții. Ca să poată dobândi ajutoare de la guvern ori sprijin de la administrațiune, prea se dejosește la străini și dacă ar avea unelte aplicabile, ar face întru toate cum dictează de sus. Îi place să îmbete lumea cu apă rece ca să se arate și român bun și ungur patriot adict.

El pre mine adese a voit să mă momască și să mă descoasă, să mă folosească de unealtă pentru scopurile sale, uneori i-a succes, dară eu încă n-am luat pre seamă și nu m-am dat platnic.

Abia la un an după ce a venit de episcop, călătorind noi doi la Visag, pre drum a venit vorba de episcopii și de papabili pentru vacanțe de episcopii. Și după ce au luat pe rând pre cei papabili, au zis, vezi /152/ că afară de tine altul nu este mai apt pentru episcopia de ex(emplu) a Gherlei (Episcopul Szabó era bolnăvicios) decât mine. Eu i-am răspuns, uită eu sum îndestulit cu poziția mea, nu-mi bat capul cu episcopia Gherlei, altă e când a fost vacanță episcopia Lugojului, unde eu cunosc toate din fir în păr. De altă dată, tot în cauză de aceasta, m-a lăsat a se descoasă prin agentul său dr. Siegescu din Budapesta, care tot tribulează în mine ca să-mi pregătesc calea la acea episcopie.

Și aci observ că zău eu nu bucuros aș merge la Gherla de episcop, unde e o stare tare deranjată, un cuib de viespi și anarhie.

Cu altă ocazie mi-a descoperit că când (sic!) a fost el chemat la Pesta și a fost în audiență la ministrul Wlasics¹⁴⁵ pentru episcopia Lugojului, acel ministru l-a întrebat că mă cunoaște

¹⁴⁵ **Wlasics Gyula:** ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernele: Banffy Dezső (15. I. 1895–26. II. 1899); Széll Kálmán (26. II. 1899–27. VI. 1903); Khuen-Héderváry Károly (27. VI. 1903–3. XI. 1903).

el pre mine și ce om sum eu; Hossu ar fi zis că e un bărbat vrednic și preot nepătat, la ce i-ar fi răspuns Vlasics, – „Ezt a nyilatkozatot igen szeretem, mert Borosról – nekem igen szép információim vannak, s látszik hogy ő (Hosszu) jellemes ember mert oly szépen nyilatkozott a püspökségre való ellenjelöltjéről”¹⁴⁶.

Cu toate acestea eu nu cred că la caz de vacanță dânsul ar fi sprijinitorul meu declarat. Îmbătrânesc și zău încep a simți că energia aceea de fier ce aveam în activitatea mea, oriunde am fost pus, slăbește, voia de a lucra să micșorează, ambiția nobilă se împuținează, pre când de exemplu în dieceza Gherlei trebuie vivacitate și o energie mare ca să o poți governa.

În cele politice voiește ca să împing carul guvernanților și mă îndeamnă a mă folosi de ocazii ca să mă prezint în ochii guvernului ca un /153/ aderent declarat al aceluia. Eu însă nu mă las a fi tras în joc, ci mai bine mă retrag de curentul politic, opoziție declarată nu fac ungușilor, nici leg prietenie cu partida națională română, dară în sufletul meu condemn procedura mișească a ungușilor și unde pot sprijinesc scopul partidei naționale. De exemplu, când la 1906 a(u) fost alegeri dietale, comitele suprem a fost Pogány Károly, carele după căderea ministeriului Tisza István¹⁴⁷ a rămas în oficiu și sub ministeriul lui Fehervár¹⁴⁸, obstinat din partea partidelor 1848 și Andrassy. După ce a căzut acest minister și a venit la guvern coaliția Wekerle¹⁴⁹-Kossuth-Ap(p)onyi, partida acestui guvern a solicitat ca Pogány să abandoneze postul său pentru că ar fi fost unealtă ministeriului Fehervár. Din jos de la comitat, partida 48-jidovească umbra de-a ruptul capului ca să facă piedeci lui Pogány și să-l scoată din oficiu. La început n-a succes, așa că alegerile dietale le-a condus încă comitele suprem Pogány.

Guvernul Wekerle dorea ca în comitate cu majoritate română să se facă compromis între românii naționaliști și partida guvernamentală, rămânând fiecărui anumite mandate, că așa alegerile să decurgă mai limitat. Această procedură s-a tentat a se realiza și în Comitatul Caraș-Severin. Românii, afară de Caransebeș, au cerut la început 4 mai apoi 3 cercuri: Lugoș, Bogsa eventual Oravița și Bozovici. Guvernul a voit să dea numai două: Bozovici și Zorlențul Mare. Tratatările au decurs îndelungat. Episcopul încă a avut parte tribulând în români ca să primească două cercuri. În urmă fiind episcopul în Pesta, în momentele din urmă, guvernul-mai ales Kossuth-și Wekerle-Andrassy era contrat prin mijlocirea secretariului de stat Szerenyi și la insistența Episcopului Hosszu, s-a învoit să cedeze Românilor trei cercuri. Szerenyi care era candidat la Oravița a și venit jos la cercul său ca să convină cu Brediceanu, care era candidat în același cerc al partidei române. Dară neputând conveni cu Brediceanu, care era atunci deja plecase în cerc, din /154/ compromis nu s-a ales nimic.

¹⁴⁶ „Îmi place foarte mult această declarație, fiindcă am informații foarte frumoase despre Boroș, și se pare că el (Hosszu) este un om de caracter, fiindcă s-a pronunțat atât de frumos la adresa contracandidatului său la episcopie”.

¹⁴⁷ Tisza István a deținut în două rânduri funcția prim-ministru: 3 noiembrie 1903–18 iunie 1905, 10 iunie 1913–15 iunie 1917.

¹⁴⁸ **Fejervár Gyula** (în orig. e scris ca Fehervár): prim ministru în perioada 18 iunie 1905–8 aprilie 1906.

¹⁴⁹ **Wekerle Sándor**: politician de orientare liberală, a deținut funcția de prim ministru în trei guverne, după cum urmează: 19 noiembrie 1892–15 ianuarie 1895; 8 iunie 1906 – 17 ianuarie 1910; 20 august 1917–31 octombrie 1918. În cadrul celui de al doilea guvern Wekerle, Andrassy Gyula a fost ministrul de interne, Appony Albert ministru de culte și instrucțiune publică, iar Kossuth Ferencz ministrul comerțului.

Fiecare partidă s-a băgat în luptă pre riscul și puterea sa. Poporul preste tot era entuziasmat pentru partida națională. Diregătorii cu tot soiul de jidovi erau cu guvernul, respectiv cu partida independentistă. Rezultatul a fost că la Lugoj, Oravița, Bozovici și Bogsa și Zorlenț au învins candidații partidei naționale române cu mare majoritate.

În comedia aceasta a alegerii episcopul Hosszu a jucat rola pasivității, nici a fost masa la alegeri. Ținuta aceasta este a se ascrie acelei împrejurări că guvernul a declarat că vrea alege-re liberă.

După încredințarea episcopoească am făcut dispoziție la protopopi ca să se țină pasivi. Dară afară de ticălosul Pascu, protopop de la Bogsa – agent corteș la jidovul Weisz-ceialați cu preoți cu tot au ținut cu candidații partidei naționale.

Acest rezultat neașteptat și nici din partea românilor sperat, a scos din țâțâni pre vrăjmașii Comitelui suprem Pogány, cari ziceau că numai dânsul e de vină la toate și au umblat de-a ruptul capului ca să-l delăture, ceea ce le-a succes mai târziu.

Să rămân însă la alegerile din Lugoj. Candidat a fost protopopul *«eco-» or'iental»* din loc, dr. *«George»* Popovici, neunit încarnat. Eu în fața autorității publice m-am arătat pasiv, dară hotărât în contra candidatului Makay¹⁵⁰, 48st, căci acela este protejat din partea jidovilor și eu cunoscând de la bancă mișeliile jidovești față de poporul român, pre jidovi îi urăsc de moarte. Pre sub ascuns însă lucrăm cu candidatul partidei române. M-a și acuzat la Episcopul ticălosul de *«vice»* Notar comitatens Milutinovics, prieten de cruce între pahare a(l) episcopului, dară mie nu mi-a durut capul de aceasta.

Eu nu odată aveam sfat cu episcopul, l-am somat pe el ca să spună celor de la guvern că așa nu mai merge, trebuie să se /155/ facă ceva pentru împăciuirea românilor, altcum poporul părăsește pre preoți când aceștia ar ținea cu guvernul și preoții ar fi siliți să nu asculte de episcop când i-ar sili a se dezlipi de popor. Adese am spus eu nu pot să sprijinesc ținuta șovăitoare și șovinistă a guvernului.

Pentru ca să se contrabalanseze acțiunea românilor din Lugoș, comitatul se purta cu cugetul ca pre mine să mă candideze cu program guvernamental. Eu am spus episcopului că eu nu pășesc în contra partidei naționale, numai la acel caz dacă de la guvern aş primi asigurarea ca în partida-clubul guvernamental să am mână liberă pentru valoarea legii de naționalitate din 1868. Așa nu am pășit, căci ungerii țineau ca sigur(ă) reușita lor.

Nu mult după alegere, la insistența ascunsă a clicei Fialka *«vice»* Comite-Isekutz proto-notar¹⁵¹, s-au atacat mandatele din Lugoj, Bogsa și Zorlenț. Afirmative Pogány ar fi declarat la ministeriu că el nu află oportun ca acele mandate să se nimicească, căci motive nu ar fi. Ceea ce a fost și adevărat. Eu nicipând nu am văzut așa o alegere entuziasmată, dară și curată și frumoasă. Nicipând nu aș fi presupus și crezut că la poporul român să fie atâta tărie de suflet, atâta bucurie și disciplină, încât să nu se lase a fi corupt /156/ ori să se fi îmbătat, cum s-au ținut la alegerea din cestiune, unde nu vedeai un om beat, ci numai oameni plini de veselie și entuziasmați pentru cauza națională.

¹⁵⁰ **Makay de Mako:** a fost consilier de secțiune la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică.

¹⁵¹ **Aurel Issekutz:** prim notar al comitatului Caraș-Severin.

Candidatul național în fruntea convoiului impozant, înconjurat de avocații dr. Isidor Pop și Aurel Valean¹⁵², ambii gr̄eco- catolici, a fost condus la locul candidărei în fața casei comitatului. Ungurii când au observat că dintre români foarte puțini au putut seduce, deja de dimineață au desperat de a putea reuși și așa au tentat toate mișeliile de a sparge ceata românilor ori a înscena bătaia. În fruntea mișeliilor au fost jidovii. Toate încercările au fost înzădarnice! Cauza sfântă românească a învins! și eu din suflet m-am bucurat, măcar că cel ales a fost un neunit încarnat, dară eu stimez totuși căci este cu caracter, ca pre cale cinstită să-ți aperi biserica proprie și e mișel acela care se spurcă în cuibul său, ori se arată indiferent față de acea biserică și numai pentru aceea strigă în contra neunitilor ca sub forma unirei să-și acopere interesele sale necinstite, primejdioase cauzei naționale în genere. Unitul care nu din motive curate, ci din alte interese se face că-și apără s̄fânta unire, nu e vrednic de a fi unit!

/157/ Pentru reușita românilor lumea ungurească, jidovită, a fost consternată și la mandatul mai înalt a(u) fost atacate alegerile din Bogsa, Lugoj și Zorlențul Mare; iară în contra Comitelui suprem Pogány a(u) început atacurile prin jurnale sustentate pre sub ascuns din partea V̄ice Comitelui Fialka et consoții, care au promis la guvern că dă asigurare că dacă vor nimici mandatele, el ajungând la putere ca comite suprem, va face ca alegerile să fie cu înfrângerea partidei ungurești.

Într-aceea poziția lui Pogány se tot clătina și prietenii lui Pogány căutau ca să contrabalanseze acțiunea Fialka. Spre acest scop dr. Fischer Benő, mai apoi Huszár Károly și Báró Bruckenthal m-a sondat și pre mine că dacă am fi întrebați de la oamenii de influență a(i) guvernului fi-aș gata a lua poziție contra nimicirii mandatelor. Am declarat că da, că aflui inoportun(ă) și nefericită procedura nimicirii, deși în contra persoanei lui Fialka nu am nimica. Ma Huszár Károly, proprietarul din Honoriș mi-a declarat că va merge la Fialka și-i va spune că dacă e drept că ar umbla pentru nimicirea mandatelor, el îi va fi contrar hotărât și la eventuala alegere va vota cu românii.

A(u) învins intrigile șoviniștilor jidovi și jidoviți. Fialka /158/ fu mai întâi pus de administrator suplent în locul lui Pogány, carele fu relevat de oficiu, mai apoi dispus definitiv. Firește, în urma acestora, mai târziu s-a(u) făcut alegeri comitatense, când la postul de V̄ice Comite a fost ales Aurel Isekutz, armean, venitură cu câțiva ani mai nainte din Comitatul Hunedoarei.

Înainte de a continua mersul celor întâmplare, însemn că mai nainte de ce guvernul colacionist ar fi venit la putere, Comitatul Caraș-Severin încă a fost între acele care n-a voit să aducă ducă în sfârșit stipendia guvernului Fehérváry de a încasa contribuția și a da ostași, până ce guvernul de 2 ori a nimicit hotărârea comitatensă adusă contra votului partidei române naționale.

În fața acestora V̄ice Comitele, pre atunci încă Fialka Károly, a convocat o conferință confidențială ca să se sfătuiască că ce e de făcut. Am fost invitat și eu. Cu acea ocazie eu cu Suttáy Ferencz, Huszár Károly în mod special am solicitat ca cauza (sic!) să nu se forțeze mai departe, ca Comitatul să se conformeze decisului ministerial, putând apela la dietă. /159/ Cu

¹⁵² Aurel Văleanu (1869–1929): născut în 11 mai 1869 la Istrău, în județul Satu Mare, a fost avocat, om politic, primar al Lugojului; a decedat în 3 noiembrie 1929.

această ocazie am pășit mai întâi în acțiune așa publică delicată și aceasta am făcut la insistența Episcopului Hosszu, care dorea să apere poziția comitelui suprem. Eu am zis între altele că pân după ce Regele a denumit pe guvern, noi suntem datori a recunoaște legalitatea guvernului și a dispozițiilor acelu, dacă numai nu voim să zicem că Regele încă e nelegal. Declarați întâi aceasta, apoi putem trage celelalte consecințe. Membrii conferinței au fost frapați și stăteau cu mirare și nu puteau zice nimica și așa sprijinit mai ales de cătră cei doi supranumiți s-a conchis într-aceea ca să se facă protest la dietă, dară ordinațiunei sub forța împrejurărilor se supun. La excepțiunile mele, multe scurgeri s-a(u) făcut în textul proiectului de protest, firește în sens moderat, ceea ce s-a și primit și din partea congregațiunei.

Motivarea vorbirii mele a făcut impresiune adâncă între cei prezenți și mult s-a dezbătut în cercurile mai largi ale inteligenței de neam străin, dintre cari unii șovinști jidovi a(u) criticat pasajele acelei motivări cu privire la raportul regelui față de dispoziția guvernului. Din acest moment autoritatea mea mult /160/ a crescut în fața străinilor! Episcopul Hosszu în toată această cauză a purtat o ținută îndoielnică, m-a împins pre mine în foc, ca el să rămână teafăr.

Instalarea noului főispán s-a ținut cu solemnitate. Am luat parte la conductul în biserică și la banchet. Săvârșindu-se instalarea, a doua zi s-a ținut congregație și pentru complinirea postului de V<ice> Comite.

Deja de mai nainte a venit la mine Comitele suprem și mi-a spus că cu privire la complinirea oficiilor de V<ice> Comite și eventual ale altor posturi vrea să țină o conferință restrânsă și m-a rugat ca eu să fac propuneri cu privire la persoane, adecă ca Isekutz să fie V<ice> Comite și protonotar Talajdy¹⁵³.

L-am rugat ca pe mine să mă absoalve de aceasta. El însă a insistat că nu ar vrea să pună pe oarecareva jidov să facă propunere. La aceasta i-am răspuns că eu fac propunere, dară după ce am auzit că dr. Florescu încă a competat pentru postul de protonotar comitatens, în contra lui nu-l pot recomanda pe Talajdy. La ce comitele supr mi-a spus că el nu știe de aceasta, dară pe Florescu îl va chema la sine și va discuta cu el ca să-și retragă rugarea. Așa a și făcut, că l-a silit a-și revoca rugarea. Aceasta comunicându-mi, eu în coînțelegere și cu învoirea episcopului Hosszu, în conferința confidențială am propus de V<ice> Comite /161/ pe Aurel Isekutz, iară de Protonotar pe Talajdy Zoltan. Față cu primul în conferință nu a fost divergență de păreri, dară față cu al 2^{le(a)} da și încă opoziție respectabilă, de unde a urmat rezultatul ca ambii să fie candidați. Într-aceea însă comitele suprem a făcut ca Biro Bela, al 2^{le(a)} candidat, să se retragă.

În propunerea mea am premis că deși aflu de just și echitabil, eu din punctul acela de vedere că comitatul nostru este în cea mai mare măsură locuit de români, la posturi mai cardinale să se aleagă persoane de naționalitate română, totuși după ce românii n-au competat, recomand pe cei sus numiți.

Alegerea s-a făcut întocmai-cu protestul partidei naționale române-și cei 2 aleși așa au fost de neatenți că nici că mi-a(u) mulțămît după reușita alegerii pentru propunerea făcută, ce mult m-a indignat și dezgustat.

¹⁵³ Talajdy Zoltán: protonotar comitatens.

Complinindu-se astfel oficiile cardinale, în loc să se fi început o eră nouă de împăciuire, s-a întâmplat în contra, adeca așa cum s-a făcut pact cu jidovii și jidoviții șoviniști, că s-a continuat cercetarea în cauza alegerii de la Bogsa și zău fără motive grave, acel mandat s-a și nimic. Observ că pentru cercul Bogsei /162/ guvernul cu orice preț voia să fie ales un anumit Weisz, jurnalist jidov, care sub timpul guvernului Feherváry în „Zeit” împingea carul partidei Kossuth–Ap(p)onyi–Andrássy și care, fiind în raport de nemotenie cu Tausig, Directorul suprem al domeniilor Societății căii ferate de stat austro-ungare și ministru de finanțe, consilier de finanțe privat a(l) Regelui (așa se zice) a făcut servicii mari coaliției. Deci străduia cu orice preț ca acela să ajungă la mandat drept la Bogsa, centrul puterii numitei societăți.

Înainte de nimicirea mandatului s-a(u) făcut încercări de a complana cauza cu românii, cu întreprinderea episcopului Hosszu, Andrei Mocsonyi și Hațig¹⁵⁴, ca adecă românii de bună voie să abandoneze cercul Bogsei și atunci guvernul va lăsa liber, respectiv nu va promova nimicirea mandatelor de la Lugoj și Zorlent.

Românii-respectiv Brediceanu, alesul Bogsei, nu a vrut să știe de atare complanare, avându-și motive fondate, că dacă el abandonează, atunci cu ce nas va păși el în fața alegătorilor săi, căci poate îl vor considera ca pe unu(l) care a vândut cercul, cu atât mai vârtos că înainte de prima alegere /163/ i s-au îmbiat multe favoruri materiale, numai să nu candideze la Bogsa, ce dânsul le-a respins.

Destul că s-a făcut alegerea. Cu două săptămâni înainte de ziua alegerii au fost comandați în cerc peste 800 de jandarmi, cari au fost staționați în comune și au oprit orice conve-nire ori sfătuire și au terorizat cu autoritățile administrative, financiare, inspectoratul școlar reg<esc>, chiar și cu întreprinderea deputatului român ticălos Burdea¹⁵⁵.

Alegătorii au fost duși sub escortă la alegere, partidei române n-a fost permis să-și trimită oamenii săi de încredere în comune. Preste tot un terorism nemaipomenit.

În preseara alegerii, venind de la casina ungurească și convenind cu Comitele suprem, însuși mi-a declarat că alegerea se forțează din sus cu degradarea și micșorarea autorității administrative, dară trebuie să se facă. S-a și făcut cu învingerea lui Weisz, cu majoritate de peste 400 voturi, pre când la alegerea primă tot contra Weisz, Brediceanu a avut spre 400 majoritate. Candidatul partidei naționale române a fost dr. Braniște¹⁵⁶, redactorul foaiei „Drapelul” din Lugoj. Bucurie mare la comitat și la jidovii din Lugoj. Episcopul Hoszu a purtat o rolă slabă, a silit pre preoți ca să nu se mestece în toiul alegerii, în specie pre aprigul sprijinitor /164/ al partidei române, Protopopul gr<eco> cat<olic> din Vermeș, Nicolau Bolboacă, l-a silit ca să fie pasiv că Comitatul ar fi îndestulit. S-a temut de vermeșeni unde au fost la 256 alegători. Episcopul m-a făcut ca și eu să-l sfătuiască pre Bolboacă. Pre tunci însă nici degetul nu și-a mișcat ca tot asemenea să-l oprească pre protopopul Bogsei, Ieronim

¹⁵⁴ **Titus Hațig:** avocat în Lugoj, membru al Camerei avocaților din localitate.

¹⁵⁵ **Constantin Burdea:** născut în 1861 la Caransebeș, jurist și om politic, primar al Caransebeșului între 1896–1904, președinte al Comunității de Avere (1904–1910), deputat în Parlamentul de la Budapesta în ciclurile parlamentare 1906–1910 (gubernamental, Partidul Constituțional al contelui Andrássy) și 1910–1918 (gubernamental, Partidul Național al Muncii), a decedat la Caransebeș în 1924.

¹⁵⁶ **Valeriu Braniște:** candidat în cercul electoral Bocșa la alegerile (suplinoare) din 1907 și la alegerile din 1910, contracandidați: Weisz Julián (1907) și Jakabffy Elemér (1910), ambii gubernamentali, pierde ambele alegeri.

Pascu, care era corteș de frunte a(l) jidovului candidat Weisz, care era și francmason, firește că se temea ca nu cumva să cadă în displăcerea celor de la guvern. Eu am reflectat pre episcop la această împrejurare, dânsul mi-a răspuns evaziv.

După tâmplata alegere episcopul s-a simțit îndestulat și râdea la auzul mișeliei emisă din partea autorității administrative contra dr. Isidor Pop, avocat diecezan, pre care, mergând la Vermeș în preziua alegerii, jandarmii l-au escortat la Bogsa.

O rolă mizerabilă a jucat la alegere notariul român unit din Vermeș ...¹⁵⁷, pre care eu și episcopul l-am protejat ca să poată fi ales acolo notar.

Nu peste mult a urmat nimicirea mandatului de la Lugoj. Înainte de nimicire a venit la mine Suttay Ferenc și mi-a spus că Comitele suprem va veni și la mine ca să mă întrebe că oare la caz de candidare Edelsheim Gyulai, recomandat din Pesta, pute-ar avea șanse de reușită. Am zis că ba și am întrebat de nou /165/ că cu mult mai bine ar fi dacă ar lăsa în pace alegerea lui Popovici și să nu se tulbure cercul cu o nouă alegere, la ce respectivul, benifentes al guvernului, a zis aceea acuma nu se mai poate. Alegerea s-a nimicit și s-au început combinările de candidat. Între acestea convorbiri au fost și candidarea mea, favorizată de Comitat. Eu tractând cu episcopul, i-am zis: eu primesc candidarea cu program guvernamental, cu program moderat național român, ca alegerea să fie liberă și guvernul în sânul partidului să-mi dea mână liberă cu privire la validitatea legii de naționalitate. Așa se vede că Comitele suprem a combinat cu guvernul, unde afirmativ Wekerle ar fi părținit candidarea mea, ca așa mai ușor să trântescă pe candidatul partidului național român. V<ice> Comitele a și dat aviz notarilor ca să sondeze terenul în cerc. Așa se vede însă că aducându-se cauza în clubul guvernamental local, acolo nu a fost părținit(ă) a bună seamă de partida 48as. Episcopul mi-a spus că jidovii au fost contra.

După aceea s-au făcut deosebite candidări, din partea partidei constituționale-Andrássy. Au și prezentat 2 inși, dară partida 48as constator din nescari lepădături de industriași ungarizați și din jidovi, aceia s-a(u) retras și așa s-a(u) sfâșiat ungerii-nemții, jidovii și a(u) lăsat terenul la independentiști, cu candidarea Makay /166/ și la candidatul român național, dr. G<eorge> Popovici. Acest urmă, cu toate sforțările nemaipomenite, jandarmeria a ocupat toate satele, a învins. Partida cealaltă s-a tulburat. Episcopul iarăși a jucat un rol mizerabil, pre când prin mine lăsa la preoți și docenți să stea pasiv(i), pre atunci pre altă cale îi îndemna ca să voteze cu independentist. Ascultare n-a avut, că numai ticălosul de preot Iulian Suciuc¹⁵⁸ din Dobrești a votat cu Makay și 2 docenți mizerabili.

În ziua alegerii eu nu am mers nicăieri, o dată trimitte episcopul după mine, nu mă duc, trimitte a doua oară pre cancelistul Pojar, mă duc, dară eram iritat văzând purtarea mișelească a independentiștilor și a episcopului. Dacă ne întâlnim, îmi spuse că Comitele suprem mă caută ca să înștiințeze pentru ca nepotul meu Fabian din Zorlențul Mare, care a rămas acasă, neovind să voteze, să vină la vot pentru unguri. Am spus episcopului că mi-a dat aviz ca să îndemn preoțimea a rămânea pasiv(ă). Eu sub nici o condiție nu las să voteze – observ că Comitele suprem telefonic l-a chemat la Lugoj-nu numai, ci dacă nu ne dați pace mergem și

¹⁵⁷ Urmează spațiu liber în original.

¹⁵⁸ **Iulian Suciuc**: născut în 1864, teolog moralist, hirotonit în 1891, administrator parohial și învățător în Dobrești din 1892.

alții să votăm cu naționaliștii, decât cu independențiștii. Aceasta a spus fõispánului pre telefon, care totuși s-a rugat să merg la el. M-am dus și spunându-mi că partida ungurească e în primejdie, s-a rugat ca să las a vota nepotul /167/ cu unгурii. I-am descoperit toată starea lucrului și am zis că aceea nu se poate, că dacă tot poporul sau și tot Coșteiul e cu partida națională, el nu se poate pune în contra poporului său. Atunci i-am spus că nu s-a lucrat, că s-a admis candidatura lui Makay și că nu s-a pus un constituțional. El mi-a spus că Kosuth a tribulat și nu a avut încătrău, măcar că a spus Ministrului Andrassy că el nu poate răspunde pentru reușita independentistului. Apoi i-am spus să aibă grijă să nu se coalizeze cu jidovii, căci toate elementele mai bune se vor înstrăina și jidovii mai pre urmă îl vor lăsa în învoială. El a zis că se nizuieșze a se desface de ei, dară sunt puternici. Ne-am depărtat bine de cătră olaltă.

Eu de la alegerea încoace m-am cam retras din cercul politic, căci nu am putut înghiți mișeliile clicei politice ungurești. Aceasta am făcut și pentru aceea că în noua foaie, „Lugosi Lápok” am fost atacat cu Episcopul și fõispánul împreună ca răi patrioți, firește că clica aceea jidovească numai pre aceea-i consideră patrioți buni cari ține cu ei, măcar că sunt niște lăpădături, venituri de jidovi și de jidoviți.

Mai amintesc că cu ocazia alegerii și de mai nainte au venit la Lugoj dintre deputații naționali: Teodor Mihályi¹⁵⁹ și dr. Ștefan Pop Ciceo. Ambii au lucrat /168/ mult în favorul candidatului național. Mult au tribulat pre la episcop ca să facă ceva pentru candidatul național, el însă nu a făcut nimica, ci toată convorbirea avută cu ei o a împărtășit cu Comitele suprem. Acei deputați mie buni cunoscuți umblat-au și la mine, dară le-am spus că aci numai așa se va putea face ceva dacă episcopul ia o țintă, ceea ce eu nu cred, pentru că prea mare putere are cu unгурii de aci și încă cu diregători de aceea rândul (al) doile(a), cu cari nu ar trebui să aibă raporturi intime, pre când pre români nici că-i bagă în seamă, ma se năcăjește dacă unul sau altul dintre români îi face reverință. Deputații români s-au dus desgustați, spunând că nicicând nu ar fi crezut ca episcopul Hosszu să devină așa unguroi și că mult s-au înșelat în el. Firește că ei l-au cunoscut numai din partea măgulitoare, nu și în dosul aceluia, care e adict necondiționat al unгурilor pentru interese și diletant de român; care după părerea mea e în stare orice să facă spre placul unгурilor, căci e încunjurat de aceia.

Într-aceea prin martie 1907 s-a dat publicității proiectul de lege a(l) Ministrului de Culte Apponyi, despre întregirea ajutorului de stat în școalele de stat, comunale și confesionale, o lege monstr(u)oașă și dezastroasă pentru bisericile, școalele și poporul român, care tinde a subtrage școalele confesionale de sub jurisdicția bisericească, /169/ respectiv a nimici caracterul național a(l) acelor școale. Lumea românească ca la un semn s-a sculat în contra proiectului din chestiune, s-a(u) ținut adunări populare în toate părțile românești, protestând în contra acelei legi. Deputații români au alergat dintr-un loc la altul angajând acele adunări.

¹⁵⁹ **Teodor Mihályi** (scris și ca Mihali): născut în 15 martie 1885 la Prislop, comitatul Solnoc-Dăbăca, studii liceale la Baia Mare și Cluj, dreptul la Cluj. Din 1884 a activat ca avocat în Dej, unde înființează și conduce ca director banca „Someșana”. A participat la mișcarea memorandistă; a făcut parte din generația neoactivistă lansată în 1905, a reprezentat cercul Ileanda Mare în parlamentul Ungariei (1905–1918); vicepreședinte al PNR, președinte al Clubului deputaților naționalităților în parlamentul de la Budapesta. După Unire a fost prefectul județului Someș; a decedat în 17 ianuarie 1934.

Biserica noastră încă văzând primejdia ce amenință școalele noastre, la invitarea Mitropolitului s-a adunat la conferință în Blaj, unde a(u) luat parte Episcopii Radu, Hossu, Vicariul general din Gherla ca reprezentantele episcopului și inspectorii școlari diecezani, între cari și eu. Înainte de ce ne-am fi dus la Blaj, episcopia noastră mi-a estrădat proiectul de lege spre studiere și referadă. Pre baza referadei consistoriul a hotărât ca să se facă toți pașii de lipsă pentru revocarea acelei legi, care de fapt este sentința de moarte pentru noi, a susține școli cu banii credincioșilor ca să fie sub libera dispunere a statului.

În conferința din Blaj în 2 zile s-a pertractat din punct în punct acel proiect, indigitându-se punctele ce ne primejduiesc școalele. Ținuta lui Hossu, fiind între români, fără controla ungarilor, a fost rezolută, declarând că e gata mai bine a abzice de episcopie decât ca sub dânsul, cu pierderea școalelor, să se primejduiască biserica. Radu era mai rezervat și tot excepționale unele puncte și expresiuni din reprezentarea la guvern și majestate. /170/ Mitropolitul era rezolut, nu mai puțin și Vicarul general Papiu de la Gherla¹⁶⁰. Rezultatul a fost ca să se facă reprezentare de protest la casa deputaților și a magnaților și la majestate.

Reprezentarea o a compus Episcopul Hosszu și cu mine și s-a dezbătut în comisie de trei, Hosszu, Radu și Bunea. După subscrierea tuturor s-a trimis la locurile competente. În conferință episcopul Radu a mai sulevat cesiunea că oare primi-ar ajutorul de stat oferit de guvern pentru școala de fete din Beiuș. Episcopul era pentru, după ce unii au perhonestat primirea acelui ajutor, s-a lăsat în chibzuința episcopului Radu, s-a stabilit programul jubileului papal pentru toamna anului 1907. Apoi s-a esmis comisiune în persoanele episcopului Hossu și a mea ca să pregătim proiectul pentru autonomia bisericii noastre, ca așa să nu ne afle aventual nepregătiți autonomia rom(ano)- catolicilor. Mă tem că din aceasta nu va fi nimica, că Hossu nu se apucă de lucru și stă baltă.

Amintesc că după reîntoarcerea de la Blaj, într-o seară, mă cheamă la sine episcopul și-mi arată, respectiv cetește epistola episcopului Majláth, trimisă lui Ap(p)onyi, în care acel episcop îi estima îngrijirea sa /171/ față cu mișcământul ce se face între naționalități cu privire la acel proiect și zice(a) că ar fi bine a face cevași schimbări pentru liniștirea naționalităților, tot atunci comunică și epistola lui grof Esterházy Miklos, îndreptată către Majláth, în care acela se plânge că cu corul episcopesc catolic lasă ca ministrul așa de adânc să taie în jurisdicția bisericii catolice față de școale și instrucțiune, încât legea cea nouă nu e decât o statificare a școalelor confesionale. Ministrul Apponyi răspunde lui Majláth că nu trebuie să aibă nici o îngrijare, căci întărirea statului maghiar poștește aducerea legii de învățământ așa cum dânsul o a prezentat și așa ce zice Esterházy este numai un exclusivism ultra catolic, mai ales că corul episcopesc rom(ano)- cat(olic) nu vede aceeași primejdie ca și Esterházy.

În dietă români și preste tot partida națională (români, slovaci, sârbi) a făcut o obstrucție mai bine de 2 săptămâni, au trăgănat dezbaterea generală, jurnalele românești au alarmat lumea românească despre primejdiile ce așteaptă școalele. În tonul dezbaterii gen(erale) s-au întâmplat incidente foarte tumultuoase, invective asupra deputaților naționaliști. Îndeosebi mare gelozie s-a făcut în contra deputatului naționalist /172/ Vaida Voevod, care spre a arăta

¹⁶⁰ **Ioan Papiu (1836–1902):** născut în 1836 la Noul Săsesc (Sibiu), studii gimnaziale la Cluj și Blaj, studii teologice la Viena (absolvite în 1884), hirotonit în 1866, arhivar și protocolist diecezan (1864), profesor și director la gimnaziul din Năsăud, canonic (1891), apoi prepozit.

că ce antagonism este între români și unguri, a cetit o poezie ungurească scrisă în forma cea mai blasfemă la adresa românilor și apoi răspunsul, tot în poezie scrisă ungurește la adresa ungarilor, cari în aceeași se timbrează foarte aspru. Această procedură de dezbatere a cauzat apoi scene viforoase. În ședința parlamentară urmată, Vaida a fost tras la răspundere că prin poezia aceea ar fi vătămat națiunea maghiară. Vaida s-a rectificat, dară nu s-a primit, în ședință secretă Apponyi a declarat că Vaida este nevrednic de a ocupa loc în parlament. Scena era așa de agitată, încât Vaida 2 luni de zile n-a cutezat să se prezinte în Dietă, iară când în ziua jubiliară a domniei de 40 de ani a Regelui s-a prezentat, șovinistii unguri cu forța l-a(u) scos din parlament. Firește că Românii au protestat energic, se zice că auzind Regele carele se afla la Buda-*pesta* pentru jubileu, în contra statoririlor de mai nainte, a treia zi a părăsit Buda-*pesta*. De atunci, după ce a întrenit și obstrucția introdusă prin croați în parlament, curg la adresa românilor cele mai murdare și cocișești expresiuni, așa cât aievea parlamentul s-a degradat cu totul, unde numai sudălmi, /173/ invective se aud la adresa românilor¹⁶¹.

Episcopul Hossu dezaprobă procedura lui Vaida Voevod și a bună seamă căpătând aviz de la guvern, după ce, cred eu, că prin Protopopul Dăian din Cluj, prietenu(l) episcopului, într-o telegramă mizerabilă adresată la „Egyetertes”, subscrisă de el și de avocatul Amos Frâncu, în forma ce îți face greață, condamnă procedura lui Vaida, despre care și susține că e vrăjmaș de mai nainte cu Dăian, Frâncu. Pre atunci când sub dezbaterea gen<erală> a legii apponyane se ține și în Lugoj adunarea poporală, episcopul vine la mine și mă sfătuiește ca eu să fac în adunarea aceea propunerea de dezaprobare în contra Vaida Voevod, că zice prin aceea mult m-aș ridica în fața guvernului, ceea ce la vreme de lipsă îmi va servi de merit. Eu am declinat de la mine zicând că acolo unde se ține adunarea aceea poporală contra unei legi combătute, deși în mod corect de Vaida, nu este loc ca să se facă propunerea de dezavua-re, cu atât mai puțin să se poată întâmpla o gălăgie nemaipomenită. Episcopul însă nu s-a lăsat, ci l-a îndemnat pre protopopul-paroh gr<eco-> cat<olic> din Lugoj, G<eorge> Popovici, ca să facă acea propunere, ca așa să se poată /174/ regresa în fața Comitatului, care este necă-jit pe dânsul căci a subscris convocarea la adunarea poporală.

Noi ne-am înțeles cu episcopul ca să luăm parte la adunare chiar și capitulariștii și ve-nind înainte de adunare la mine Popovici, canonicul Nestor, capelanul Țincu¹⁶² (Madincea s-a dus direct la adunare), ne-am înțeles că ne vom duce, dară nu vom vorbi. Ce se întâmplă însă după ce s-a esteroriat obiectul pus la ordinea zilei, se scoală Prota unit Popovici și după ce laudă ținuta românilor la ultimele alegeri, trece la dezbaterea susținută de deputații ro-mâni în dietă și începe într-o formă îndoielnică a condamna procedura lui Vaida. Firește se face o larmă asurzitoare, aclamând toți pe Vaida. Căpitănatul face să se încheie adunarea poporală. Eu l-am înțeles pre Popovici, dară și alții, că unde a ținut, dară Căpitănatul a înțe-les treaba rău și a luat la protocol că Popovici l-ar fi preamărit pe Vaida. Cestiunea prin aceasta s-a și incurcat foarte rău pentru Popovici. Mă cheamă Comitele suprem. După ce

¹⁶¹ Discursul lui Alexandru Vaida-Voevod împotriva legii Apponyi, în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VIII, Sibiu, 1915, pp. 478–521.

¹⁶² **Ioan Țincu (Țincu)**: născut în 1862, teolog sistematic, hirotonit în 1893, actuar și cancelist la cancelaria diecezană un an și jumătate, cooperador la Vișag doi ani și jumătate, din 1896 cooperador și diacon la catedrala din Lugoj, catehet la gimnaziul de stat, școala de fete și școala industrială din Lugoj.

mi-a spus episcopul că încă cum s-a luat protocolul și mă întrebă cum a decurs adunarea, /175/ i-am spus că Căpitanul (sic!) poliției nu a cuprins bine lucrul, că Popovici nu pentru, ci în contra lui Vaida a rostit și numai cu multă greutate mi-a succes-dacă mi-a succes-a-l convinge pe Comitele suprem pentru nevinovăția lui Popovici, rugarea căruia pentru pământ gratimat de la erar era drept la Comitele suprem pentru opinare. Dacă eram eu om răzbunător și să răsplătesc la Popovici multele neplăceri ce mi-a făcut, îl puteam nimici ca să nu se mai poată ridica. Eu însă nu sum de categoria unor asemenea oameni.

Să nu las neobservat nici un lucru, când cu alegerea de la Lugoj am venit în combinația de candidat, episcopul parte să mă descoase, parte să mă numească, îmi zice, lasă dacă jidovii n-au voit ca să fi candidat în Lugoj, la proxima alegere vom face ca să fi candidat la Oravița, ca să scoți pre Brediceanu de acolo. Adesea cugetam în mine, deja voi ați făcut planul cum să mă folosiți de unealtă în contra românilor, dară din aceea nu va fi nimic. Că eu nu mă voi lăsa a fi purtat de unealtă.

În dietă legea după lungă dezbateră a trecut fără a fi fost modificată în favoarea naționalităților. /176/ În casa magnaților asemenea, unde a vorbit în contra Metropolitul Mihályi, Metropolitul greco-oriental Mețian, episcopul Pap Ignatie de la Arad și episcopul Hosszu. Acest din urmă a ținut o vorbire slugarnică, în care deși nu aprobă legea, dară dezaprobarea sa o îmbracă în enunțiațiuni după placul ungarilor, așa încât zău era mai bine dacă nu vorbea. L-a(u) și atăcat jurnalele românești cum se cade. Cel puțin românii îl cunosc mai bine pre acel episcop și nu se încred într-însul așa ca mai nainte. Dar ce schimbare. El care mai nainte de a fi episcop, la procesul Memorandului din Cluj a fost șeful biroului român de presă și a luat parte activă întru validitatea pretensiunilor românilor, azi este șovinist ungar în formă românească. Ce să-i faci?

Episcopul Radu de la Oradea n-a voit defel să vorbească în casa magnaților, s-a temut că-i vor sparge ungerii ferestrele, că după ce a(u) trecut ședințele casei magnaților s-a dus cu doamna Alma, soția dr. Isidor Pop, fără concomitarea bărbatului și cu sora aceleia, Sidonia Maior, prezumtiva drăguță a Episcopului, în voiaj prin Germania și Belgia, călătorind mai bine de 3 săptămâni. Lugojenii tare s-au indignat ori cel /177/ puțin au criticat procedura aceasta a episcopului Radu. E și scandalos ca să meargă în voiajuri cu o doamnă și cocoană care deși sunt crez serioase, dară e lucru știut că acel episcop ține relațiuni cu Sidonia Maior și cu regres ajută cu bani familia Maior, carea materialicește era ruinată, dară acum tot face investițiuni nouă și dr. Isidor Pop tace și își închide ochii, căci el i-a fost agent și rendo la episcop și pentru aceea trăiau și în raporturi foarte intime.

În cele până aci comemorate în detaliuri generale am anotat lucruri de cari mi-am adus aminte până la 21 iunie 1907, firește întrevinind și altele dară a le comemora toate aci este mai cu neputință, de acum înainte voi să le anot zilnic ori cel puțin de preste săptămână întâmplările mai însemnate.

Acum înainte de a continua, trebuie încă să fac însemnare sub rubrica separată despre activitatea mea literară și de director la banca „Poporul”.

La 1897, când am venit la Lugoj, a existat Reuniunea de economii și credit „Economia”, înființată din /178/ partea uniților și ajutorată cu depuneri din bani fundaționali. Venind eu

la Lugoj, am cumpărat 5 acții și mi se pare că în anul 1898 m-a și ales în Comitetul de supraveghere.

Ioan Madincea, care stătea în raporturi nu prea intime cu episcopul Radu, tot umbla ca să mă discrediteze la membrii direcțiunei, făcându-i să creadă că eu aș umbla să scot din oficiu pre directorul executiv Vasile Petrovici, ceea ce mie nici prin cuget nu mi-a trecut.

La 1899 s-a făcut reastaurarea direcțiunei și a Comitetului de Supraveghere. Noi am pofit că dacă banca este înființată de uniți și s-a susținut în bună parte cu bani fundaționali, în direcție să se pună cel puțin 5 membri uniți. Petrovici, directorul executiv, n-a voit temându-se că doară uniții l-ar scoate. El s-a însoțit cu neuniții și cu cei de la „Lugojana” și a(u) voit să-și pună în direcție tot oameni de ai lor.

Adunarea generală de reconstruire s-a ținut în sala casei orașului, adunare ce nu s-a mai pomenit, căci noi voiam să ne valorăm, contrarii, însă, cari aveau mai multe acții, și-a(u) transmis câte o acție pre alții, numai ca să-și înmulțească voturile. Adunarea a fost tumultoasă și atacurile în contra mea, ca reprezentantele /179/ episcopiei și preste tot a(l) partidei uniților erau la rând și fură inițiate prin Madincea. Ședința a ținut până noaptea târziu și uniții a(u) căzut.

Atunci văzându-ne noi așa combătuți, eu cu episcopul Radu ne-am hotărât ca să facem o bancă pre acții. Sfătuindu-ne și cu alți(i) de-ai noștri, am convocat o conferință sub prezidiul Domnului Prepozit Ștefan Moldovan, unde eu am relevat necesitatea înființării unei bănci care să stea în simțul bisericei noastre. Conferința mi-a concretizat a face pașii pregătitori. În coințelegere cu Isidor Pop am compus lista de subscrieri și dezbătându-se într-o conferință ținută la casa parohială acea coală, am emis câțiva ca membri fondatori, fiind eu încredințat cu conducerea institutului și cu încașarea. Într-aceea cu înțelegerea avută cu episcopul Radu am trimis o scrisoare confidențială la protopopii diecezei cerând să sprijinească întreprinderea.

Când au auzit cei de la „Economia”, au abzis depunerea fondurilor și noi bucuroși am primit, apoi cu un glas neuniții s-au năpăstuit asupra noastră discreditându-ne ca să nu se subscrie acții. Noi nici am voit ca din acții să dăm la neuniți. Subscrierile cu încet au sosit cu rezultat bun și după ce într-o conferință s-ar fi dezbătut /180/ statutele și firma institutului s-a(u) împotocolat, acela și-a început activitatea la 1^a iulie 1900, fiind ales eu de director executiv din partea fondatorilor. Această diregătorie o am purtat mai întâi vr(e)o 4 ani numai pre lângă o remunerare, la 1905 însă s-a croit o plată fixă. Conducerea unei bănci este grea și cu mare răspundere. Eu am avut a mă lupta după 1907 cu intrigile clicei Popovici-dr. Isidor Pop, susținute pre sub mână prin episcopul Hosszu, cari îmi făceau piedeci căci se uitau cu ochi răi ca să fiu eu director, dorind Popovici a fi director. Zău nu mi-ar fi părut rău, căci de o parte scăpam de mari griji, de altă parte și de uneltiri vrăjmășești. Am și voit să scap, dară episcopul Hosszu tot mă îndemna ca să nu mă retrag, căci nu aveam om de acea treabă. Am rămas cu sila mai mult decât de voie bună.

Sub timpul conducerii mele, la 1904 s-a edificat palatul institutului, ce este fala orașului. Multe, foarte multe neplăceri și osteneli am avut până s-au zidit. Ne-a costat 169 mii cu prețul de cumpărare. Cuget că, dacă în conducerea institutului nu vom avea /181/ pagube, până la 1912 se va aduna atâta fond de rezervă, cât face suma de zidirea casei.

Numai de am scăpa cu puțină pagubă, din cauză că Teaha, care ca Protopop a făcut defraudări mari la „Pădureana” și institutul nostru încă l-au tras cu vr(e)o 7 mii cor{oane}, dară după cum stau azi lucrurile doară vom putea scăpa cu o pagubă de vr(e)o 4–5000 cor{oane}. Eu sum încă interesat la bancă, având vr(e)o 60 acții și depuneri aproape 12.000 coroane.

Pentru a caracteriza greutățile și multele neplăceri ce obvin la conducerea unei bănci, nu pot să nu amintesc că într-acele un loc de frunte cuprinde ținutu(l) și purtarea oficioasă a oficialilor de contabilitate și de administrare. La conducere cu adevărat tare mult trage în cumpănă încrederea în onestitatea și corectitatea oficialilor, dară pentru gravitatea răspunderii, încrederea aceea nu poate să fie orbișă, ci se recere ca aceea să fie proptită cu controla din partea directorului, ceea ce este în multe cazuri spini în ochii oficialilor.

La început vr(e)o 3 ani am avut contabil pe Virgil Pop, tânăr deștept, cu cultură casnică frumoasă și inimă bună, dară ușuratic preste măsură /182/ și prin urmare neglijent, care nicicând n-a purtat cărțile cu diligență și corectitate, n-a ținut oficiul său cum se cade, așa cât neîncetat mă muncea cugetul că se va întâmpla ceva dinadins la bancă și responsabilitatea și prestigiul meu va suferi știrbire. Foarte mult am avut să fac ca cât (sic!) de cât să nu fiu de rușine, mai ales că acel contabil era patrocinat de dr. Isidor Pop și Popovici, cari așa se vede că s-ar fi bucurat dacă se întâmpla ceva necaz cu banca sub mine. În urmă, după multă trudă, mi-a succes ca pe cale indirectă să-l delătur de la bancă, câștigându-i un post la oraș. Că temerea mea era fondată a arătat viitorul, căci acela în co(i)ntelegerie cu casarul și conducătorul oficiului de comun orășenesc au făcut mușama și a fost și de acolo delăturat, când apoi umbla pe capul meu ca să-l recomand, să-i câștig ceva post, că moare de foame cu soția. Am uitat cele trecute, am intrevenit cu opiniune bună la Banca industrială din Lugoj de a căpăta oficiu. Mulțamul a fost că nici n-a /183/ mai venit la mine, nici că stă cu mine de vorbă. Va mai veni vreme că și de acolo îl vor delătura. Afară de acela, mult necaz mi-a făcut casierul. Deși casierul Val(eriu) Giurgiu este om de omenie, dară la bancă stă ca un spitzli și rău voitor, fiind ginerele lui G(eorge) Popovici și chiar și din această cauză, după ce dânsul este și contabil la casa centrală diecezană, oficiul său nu-l poate purta cum se cade. Am mai avut un practicant, pe Tiberiu Neda, favoritul clicii țesute în contra mea. Acela a și defraudat, când apoi silit a trebuit să părăsească oficiul.

Am acuma alt contabil, pre Romul Dâmboi, bărbat solid, diligent, dară astut, închis, fudul și căpățânos, închipuitor, care deși lucră mecanic bine, dară tot am avut necaz în trecut că dacă nu-l dezveleam indirect cu chequl, ne-ar fi înșelat; adecă a ridicat bani de la casă sub cuvânt că-i expedează, au și introdus în cărți și eu am dat de urmă că nici la 5 zile n-a trimis. Norocul că am dat de urmă, că altcum știe D(umne)zeu ce mai făcea. Dânsul nu suferă controlă. Din /184/ această cauză multe conflicte am avut cu el. Mă tem că dacă o mână așa ori va trebui să părăsească institutul ori să se plece dispozițiilor.

Multe, foarte multe așa putea să mai însemn, dară nu e pentru ce, acestea încă numai pentru aceea le-am făcut ca să rectific încâtva că în poziția mea de director la bancă am avut o viață agitată, plină de îngrijiri, căci îmi țineam cu tot dreptul onestitatea mea în fața publicului și curățenia caracterului meu din trecut. Abia aștept ca să mă pot mântui de această diregătorie și dacă dintr-o parte îmi pare bine că prin înființarea „Poporului” s-a pus o prop-

tă bună pentru vaza bisericeii noastre, de altă parte îmi pare rău că am conlucrat la aceea, cu jertfirea deja de 7 ani a linișteii și sănătății mele.

Activitatea mea literară.

În clasele normale și inferioare gimnaziale eram student cu progres mijlociu, căci la casa părintească nu aveam îndemnuri de studiat. În clasele superioare gimnaziale fiind la casă străină am fost tot eminent în studiu. Deja ca student în a 7(-a) clasă, în vacanțele școlare fiind acasă, laolaltă cu conșcolarii și compatrioții /185/ studenți din Carei: Antoniu Streitman (mai apoi Csatar), Cservajak Károly (acum medic), Hencz Samu (repausat ca apotecar), Steiger Antal (oficiant la cale ferată acum), am înființat o societate, în care coadunându-ne, am preales ceva temă, am făcut critice, preste tot ne-am ocupat cu ceva literatură. Intrând eu în teologie, se născuse în mine o ambiție ca să fiu scrietor literar. Venind la ferii la casa părintească ca teolog IIⁱⁱ, am început a traduce pre românește din scrierile lui Hoffman (ifjusági iratok). Lucrarea și azi se află între manuserisele mele. Îmi plăcea oratoria sacră și în vacanță, în biserica din Careii Mari, am ținut mai multe predici ungurește și românește, le țin și azi. Corespondența primă ce am făcut, mi se pare la „Gazeta Transilvaniei”, am făcut pe la 1871, din prilejul când Asociația pentru fond de teatru român a ținut adunarea gen«erală» din Sătmar. Am ținut cu credincioșii gr«eco» cat«olici» conferință în Carei și în conlucrare cu clericii Ajaky, Mihai Simeon și Dărăbanț Mihai am făcut o colecție frumoasă. După aceasta am scris la Gazetă. După ce am absolvat teologia venind la Lugoj, aci am lucrat la /186/ (pre)dici ținute în biserica catedrală, căci erau bine primite și favorabil criticate. Când aveam timp liber ceteam și studiam. La instalarea episcopului Mihályi am trimis corespondența la „Observatoriul” lui G«eorge» Bariș, mai apoi în 1879 am stat în corespondență politică cu același redactor, comunicându-i unele lucruri. În anii 1877 și (1)879 am ținut ciclul de predici pasesimale în catedrală și m-am apucat după hirotonirea mea de preot celib de compunerea studiului „Liturghier”, așa că, când m-am dus la parohia Zăbrani, 1880, am și acordat cu tipograful din Lugoj tipărirea aceluia. Fiind încă în Lugoj am elucrat, cum am știut, istoricul Diezezei Lugojuului, care o am comunicat V«eneratului» Ordinariat pentru reviziune și eventuală concesiune de a fi tipărită. Abia la vr(e)o 4 ani am primit o recenzie făcută prin Arhiereul Mihályi, care conchide într-aceea că nu e pentru de a fi publicat, ceea ce este și adevărat, dară eu am făcut cum și ce am putut. Manuscrisul e la mine.

Cea mai mănoasă activitate literară o am dezvoltat în răstimpul de 17 ani, cât timp am stat, ca paroh în Zăbrani, unde pe lângă ocupațiunea zilnică parohială, zi pe zi am studiat neîncetat și studiind am /187/ scris despr(e) deosebite și felurite cestiuni bisericești, istorice, recenzii, corespondențe și altele, cari parte sunt publicate, parte numai în manuscris la mine. Conspectul lucrărilor mele le acclud aci sub A. Observ că toate manuscrisele fie proprii ale mele, fie primite de la altul și conservate la mine, le-am lăsat a le broșura, ca așa să nu poată fi răsfirate așa ușor.

După denumirea mea de secretar episcopesc lângă Episcopul Dr. Dem«etriu» Radu și mai apoi de canonic s-a micșorat, ma a încetat activitatea mea literară pentru că chemarea și poziția mea mi-a(u) impus o altă directivă de activitate pre tărâmul administrativ diezezan.

Până aci am lucrat numai nescari notițe etnografice referitoare la Comitatul Caraș-Severin, apoi la istoricul diecezei Lugojului și am continuat colucrarea la „Enciclopedia română”.

Continuare

La 13 iulie 1907 am întreprins o călătorie pre la surori în Careiul Mare și de acolo până în 29 în părțile de la Baia Mare, Țara Oașului și o parte din Ugocea.

Sosind acasă am aflat pre surori în bună sănătate, susta numai o divergență între sora Maria și fata /188/ sa Emilia, măr(ita) Pál. Adecă aceasta din urmă nu arată iubire și reverență cuvenită față de părinții săi, așa că nici nu umblă la ei. Nisuit-am a comprima aceea divergență, dară nu mi-a succes din cauza încăpățănării nepoatei numite. Ea va trage urmările.

Tare mult mă supără știind că nici surorile nu cam trăiesc bine laolaltă, măcar că ar putea, căci pre ambele le ajut într-o formă, dară așa se vede că se pizmuiesc una pre alta, temându-se că una ar avea mai multă trecere la mine decât alta, ceea ce nu stă.

Fiind acasă am vândut 2 jug(ere) 103⁰⁶ din pământele mele cu 7000 coroane, preț oribil de mare. Cumpărătorii au avut lipsă de acel loc, care fiind un dâmb de lângă calea ferată le venea bine ca să transporte pământul pentru edificarea garei nouă la stațiunea din Careiul Mare. Tot atunci am dispus ca partea aceea a casei celei mici, ce se folosea de grajd să se transforme în 2 chilii, culină și cămară, la altă locuință din aceeași casă să se tragă un perete, ca așa să se facă și acolo 2 chilii, iară în partea unde locuiește sora Maria încă să se despartă o chilie pentru 2 chilii. Lucrările acestea /189/ mă vor costa vr(e)o 600 cor(oane). Aceasta am făcut pentru aceea ca din arenzile locuințelor să iasă cel puțin 300 cor(oane), ca așa după pământele ce le folosesc surorile și nepoatele, nici una să nu plătească contribuție. Primind din 7000 cor(oane) 6400, pentru acești bani voi să cumpăr iarăși pământ pentru surori.

De la surori pre o jumătate de zi, în 14 iulie, m-am dus cu Vicariul Coriolan Ardelean¹⁶³ din Carei, la concertul dat din îndemnul adunării despărțământului Astrei în Santău, unde am făcut multă cunoștință. Apoi în 15 iulie m-am dus să-l vizitez pe Szilágyi, proprietar în Sanislău, cu care am fost în peregrinaj la Roma la 1893. Acest om, altcum simplu, e foarte bogat, dar și foarte evlavios. I-a părut foarte bine că l-am cercetat.

În 16 iulie am călătorit la Baia Mare ca să cercetez pe proprietarul de mine Alexe Pocol, care fiind în Lugoj asemenea m-a cercetat. Sosind la Baia Mare, din încredințarea familiei Pocol, m-a întâmpinat Capelanul din Baia Mare, Artur Anderco și m-a condus la locuința parohială, unde în absența preotului Breban, m-a găzduit numitul capelan până după miazăzi, când sosind din călătorie /190/ proprietarul Pocol, cu el m-am dus la locuința lui aflătoare în Borpatak, o vilă frumoasă, elegantă și cu lux deosebit aranjată. La casă m-a primit doamna lui Pocol. Acest om a fost învățător în Baia Mare, luând de soție pe cea de azi, a început a umbla și continuă scrutarea după aur în baia ce avea bărbatul soției sale.

¹⁶³ **Coriolan Ardelean:** născut în 24 octombrie 1860 la Uifalău, studii liceale la Satu Mare, teologia la Budapesta, hirotonit în 18 decembrie 1886, din 1884 profesor la Beiuș, asesor consistorial și vicearhidiacon onorar (1896), paroh și arhidiacon al părților sătmărene (1904–1908), paroh și vicearhidiacon în Beiuș (1908–1913), canonic al capitulului orădean (1913–1918).

Scrutarea a fost nenorocoasă, așa că bietul om s-a încurcat în datorii și trăia sărăcește. La 1902 însă a dat de vână bogată de aur și de atunci în continuu îi merge foarte bine, așa cât ar avea o avere foarte frumoasă, un venit lunar de 20–30 mii coroane. Mi-a arătat aurul ce-l are, o bogăție întreagă. Am vizitat băile într-o afumisire înspăimântătoare. Dânsul a zidit o biserică în Borpatak și dă gratis toată cărămida la zidirea bisericii gr̄eco- catolice române din Baia Mare. Dacă îi va merge tot așa, se va face mare bogat. Dară nu este suiș fără scoborâș. Să nu pătească și Pocol așa, că azi poartă rolă mare și se prea încrede.

La Pocol am stat 2 zile, când apoi reîntorcându-mă la Baia Mare, pre 21 acolo am sosit. Biserica era plină de credincioși, cari toți cântau la s̄fânta liturghie, o bucurie și mângâiere mare să vezi atâta /191/ pietate în popor. În Baia Mare se zidește o biserică nouă prea frumoasă. Edificarea nu e aprobată de episcopie și totuși zidesc. E o anarhie întreagă în dieceză, unde preoțimea poate să facă așa, dară Episcopia e cauza, carea nu are autoritate, ci stă în conflict continuu cu preoțimea. La Pocol și Breban am aflat primire bună. În Baia Mare am făcut vizită la avocatul Dragoș, la institutul „Aurora”, la judele de tablă pensionat Ladislau Papp și la Alex̄andru Steș, avocat, fost conșcolar al meu, pre care nu l-am întâlnit din 1869, când împreună am depus maturitatea. În Baia Mare este ceartă între oraș ca patron și între Episcopia de Gherla, pentru că orașul n-a ales de preot gr̄eco- catolic pre unul dintre cei candidați.

La 21 iulie după miazăzi, însoțit de capelanul Anderco Artur, am călătorit spre Seini ca să vin la scaldele din Bixad. În călătorie am făcut cunoștință cu judele în pensiuine Iosif Pop din Ilova. Ajungând în Seini, l-am cercetat pre parohul Alexe Berinde¹⁶⁴ și biserica cea importantă gr̄eco- catolică, care aproape 30 de ani stă fără turn, nevăcăluită și negătită. Ar trebui vr(e)o 30.000 coroane să se poată găta. /192/ De la Seini am auzit că la banca „Sătmăreana” sunt divergențe mari în direcțiune și cu fiscul, care ar fi abzis. Doamne ferește, să nu vină și la institutul nostru. Mult mă tem că se va întâmpla.

De la Seini, trecând prin valea cea frumoasă a Sătmarelui, suindu-ne la Ujvaros¹⁶⁵, sat unguresc de calvini, plin de jidovi, am intrat pre culme, de unde se extinde valea cea frumoasă-Țara Avasului-înconjurată de dealuri frumoase și împistritată de sate mari, bogate, curat românești. Lăsând în mâna stângă Prislopul, iară în mâna dreaptă Racșa și Vama, am atins comuna Negrești (Avasfelsöfalu). Tineretul era chiar spre gătatul petrecerei de dumini-că. Poporul în tot locul ne-a salutat cu „Laudă-se Is̄us̄ Hristos̄”. Portul e curios, izmene largi cu cămăși scurte cu mâneci largi, pre umere cu chivaturi, pre cap o căciulă mică, foarte turtită (măcar că e vară). Aci ne-am abătut la preotul Atanasie Demian¹⁶⁶, căruia făcând vizită ne-a oprit să rămânem la el preste noapte. Ne-a primit bine și a doua zi în 22 ne-a trimis la scaldele din Bixad. Aci este casă parohială bună, biserică impozantă de piatră cu iconostas, dară cu icoana altarului după /193/ ritul latin. Aci am văzut în altar o grămadă de

¹⁶⁴ **Alexe Berinde:** născut în 1844 la Bixad, a absolvit studiile gimnaziale la Ungvár în 1862, studiile teologice la Gherla în 1867, hirotonit în 1868, funcționează ca și cooperator și administrator la Ieud, Slatina, Sighet, Baia Sprie, paroh la Seini (1879), asesor consistorial și vice-arhidiacon onorific, administrează în perioada următoare diferitele oficii vice-arhidiaconale: Baia Sprie, Seini, Sătmar.

¹⁶⁵ Újváros, azi Orașu Nou, jud. Satu Mare.

¹⁶⁶ **Atanasie Demian:** născut în 1846 la Șișești, a absolvit studiile gimnaziale la Beiuș în 1864, teologia la Budapesta în 1868, hirotonit în 1874, paroh în Negrești-Oaş.

lemne cu 3 brațe, numite troițe, oferite de familii, cari apoi la litie le poartă. Parohul e om în vârstă, fost profesor de teologie, cu calificații frumoase și familie numeroasă, cinstită.

În 22 dimineața am ajuns la scările din Bixad, dară aci am stat numai până am comandat chilie și apoi ne-am dus la preotul local, în sat, Gavril Szabó¹⁶⁷, preot celib, fost profesor de limba română la gimnaziul din Baia Mare, bărbat foarte inteligent, român verde și rezolut. Aci este o biserică cu 2 turnuri și cu porticus foarte frumoasă, cu iconostas nou frumos, casă parohială mare, cu capelani și 2 școli. După prânz ne-am dus la mănăstirea Bixadului, unde am aflat doi călugări, unul rutean, idiot, altul român, Maxim, inteligent. Mănăstirea e zidire nouă, cu multe încăperi, biserica e cam veche, delăsată. Mănăstirea are 1000 iugăre pământ și anual 50–60 mii peregrinanți, totuși nu are nimica. Fiecare egumen mănăcă și strânge bani pentru sine și apoi se duce mai departe. Pagubă de Dumnezeu că episcopia /194/ Gherlei, sub jurisdicția căreia stă mănăstirea, o lasă în grija Domnului, când aceea ar putea fi centrul de cultură religioasă națională pentru Arhidieceza Făgărașului.

De la mănăstire împreună ne-am dus să vizităm pe preotul din Trip, nu l-am găsit acasă, ci am văzut numai biserica cea frumoasă de piatră, fără a avea internă rostuire după ritul oriental.

Reîntorcându-ne, eu m-am oprit la scaldă, iară concomitanții s-au dus la ale sale. La scaldă am stat 2½ zi. E loc frumos, cu zidiri bine întocmite și curate și cu un parc mare, frumos, cu alei bine îngrijite. În parc sunt stejari mulți, foarte foarte bătrâni și impozanți. Despre unul se afirmă că e de 1000 ani. Apa e foarte bună, gazoasă, mai ales bună pentru morburile de stomac. Traiul e foarte scump. Aci am convenit cu episcopul Bornemisza din Sătmar, om foarte prevenitor și plăcut, afabil. Cât am stat la băi, m-a(u) cercetat preoții români din jur, cu cari am conversat plăcut și cari mi s-a(u) jeluit de rapoartele rele ce ar fi în dieceza Gherlei.

În 25 iulie sosind trăsura de la parohul din Turț, am plecat cu fratele capelanul Artur Anderco spre /195/ a trece prin parohiile din Țara Oașului până la cele din Ugocea.

În cale ne-am oprit pe foarte scurtă vreme la parohiile Bunești, unde în locul bisericii foarte vechi de lemn se zidește una nouă de piatră, de acolo am trecut la Lechința, unde e o biserică de lemn de vr(e)o 500 de ani, de acolo la Călinești, unde am voit să convin cu preotul Ambrozie Berinde¹⁶⁸, cu care am fost în seminarul din Viena și nu l-am fost văzut din 1870. Nu l-am găsit acasă. Aici este o biserică frumoasă de piatră, școală și casă parohială frumoase. Mi-a părut rău că (nu) l-am putut vedea.

Trecând mai departe, concomitat și de cătră preotul din Lechința, am venit la Gherța Mare, unde am văzut pe preotul local ...¹⁶⁹ cu o familie frumoasă de 11 membri. Aci este biserică frumoasă de piatră.

Continuând călătoria prin drumuri foarte rele, am sosit la Gherța Mare; negăsind pe preotul acasă am continuat călătoria, așa că pre la 10 oară am ajuns la Turț, la preot protopop

¹⁶⁷ **Gayril Szabó:** născut în 1851 la Gherța Mică, hirotonit în 1879, catehet gimnazial la Baia Mare, apoi administrator parohial la Bixad.

¹⁶⁸ **Ambrozie Berinde:** născut în 1848 la Trip (Terep) (Satu Mare), studii gimnaziale absolvite la Oradea (1866), studii teologice absolvite la Viena (1870), hirotonit la Blaj (1871), administrator în Călinești-Oaș.

¹⁶⁹ Spațiu liber în original.

on<orar> Ioan Pap. Parohia aceasta e foarte mare, ca la 4000 suflete, mai toți români adevărați, ugoceni. Aci este biserică frumoasă, capelanie și școală frumoasă nouă cu doi învățători.

/196/ La casa parohului am aflat o primire foarte călduroasă, după prânz eu cu parohul și cu capelanul, care e ginerele său, am discutat chestiuni de ale diecezei Gherlei, tot același sens, aceeași căință în contra Ordinariatului, mai apoi am tratat chestiuni referitoare la autonomia parohială și diecezană.

Spre seară a sosit protopopul Huban¹⁷⁰ al Sătmarului cu ...¹⁷¹ preotul din Gherța Mică. Au rămas la cină și preste noapte. Am discutat, respectiv au discutat ei rapoartele lor cu direcția ce a luat Episcopia din Gherla de a strămuta preoți din Ardeal în părțile ungurene ale diecezei. Sunt foarte dizgustați și condamnă procedura, stând gata a o contrabalansa, chiar cu riscu administrațiunei limitate a Diecezei.

La 26 iulie, împreună cu protopopul Huban și cu capelanul secretar Anderco Artur am plecat spre stațiunea Halmi, având la dispoziție parohul trăsura sa frumoasă cu 4 cai. Protopopul Papp e un om inteligent, sedat, e lovit de soarte căci are un băiat mare surdo-mut, altul gâb, care altcum e isteț, căci el a mânat cei 4 cai.

De la stația Halmi am venit cu calea ferată la Sătmar, fiind găzduit la familia protopopului Huban, /197/ o familie cultă și foarte prevenitoare. În Sătmar nu am fost cam din 1875, de atunci mult s-a dezvoltat și are aspect de oraș comercial. Aci am făcut vizită la Borgomastrul orașului Vajas¹⁷² și la protonotarul Ferenczy, tânăr român gr<eco> cat<olic>, care vorbește bine românește, apoi la curtea episcopescă, unde numai pe secretarul l-am văzut. Am convenit cu vechii mei prieteni Steiger Jozsef, controlor la calea ferată, pre care nu l-am văzut din 1893, apoi cu Pap Gyula, perceptor, amic de copilărie, cu care nu am convenit cam din 1893. De vederea acestora mult m-am bucurat, numai cât întrevederea a fost scurtă, deoarece cu trenul de 3 oare am călătorit la Udvari, comuna unde era preot Anderco Ladislau¹⁷³, tatăl plăcutului meu concomitante secretar Anderco Artur. La Udvari ne-a primit capelanul, fiul parohului, căci părinții sosiră numai cu trenul de seară. Am găsit o primire călduroasă și frățescă. De aci apoi în 27 iulie m-am reîntors la surori în Careiu(l) Mare.

Impresiuni de călătorie

Poporul românesc din părțile Baia Mare-Udvari-Careiu(l) Mare în bună parte este maghiarizat, /198/ lipsit de sentimentul propriu național român, dară cu toate acestea nu de-neagă, ci cu oareșcareva mândrie zice că e român și-i pare rău că nu vorbește limba română, chiar aceasta cred că e cauza că deși nu vorbesc mulți românește, totuși nu poftesc ca în biserică ori afară de aceea serviciul divin să se țină în limba maghiară, cum tribulează de

¹⁷⁰ **Iuliu Huban:** născut în 1861 la Săpânța, studii gimnaziale absolvite la Sighet (1880), teologia la Gherla (1884), hirotonit 1893, profesor și protopop la Satu Mare.

¹⁷¹ Spațiu liber în original. Cf. Șematismului episcopiei de Gherla pe anul 1906, preot în Gherța Mică era **Ioan Doboși:** născut în 1863 la Vama (Satu Mare), studii gimnaziale absolvite la Sătmar (1881), teologia la Gherla (1885), hirotonit (1887), administrator interimar la Bârsana (1887-1889) și Turț, administrator și paroh la Gherța Mică.

¹⁷² **Karol Vajas:** primar al orașului Satu Mare.

¹⁷³ **Vasile Anderco:** menționat în jurnal ca Ladislau Anderco, născut în 1849 la Botiz (Satu Mare), studii gimnaziale absolvite la Beiuș în 1869, studii teologice absolvite la Gherla (1874), hirotonit în 1875, cooperator la Odoreu (Udvari).

ex«emplu» rutenii, cu cari sunt mestecați ca în Carei și Sătmar. În Carei quidem și în Sătmar predicile se țin de regulă ungurește, dară în Baia Mare numai românește, în Udvari și Bata Vasvari numai arareori ungurește. Sentimentul religios de alipire către biserică și legea bisericeii orientale este foarte curat, sunt religioși, cercetători de biserică și adicți bisericeii.

Iară ce se ține de poporul românesc din Țara Oașului și din părțile Comitatului Ugocia, este cu sentiment de conștiință națională română, deși e nu așa dezvoltat ca în alte părți locuite de români. Poporul are portul său special, divers de ale ungarilor, cari locuiesc unele comune mestecate cu comune românești. Limba acestui popor are o caracteristică specială românească, curată în expresiuni și nuanță deosebită. Poporul românesc /199/ este compact în sate, pagubă numai că mai toate satele sunt copleșite de jidovi galițieni, cari corup spiritul și caracterul acelu popor și îl ruinează materialicește. Așa se vede că poporul de acolo avea mai nainte imobile, pământe și păduri extinse cu mari bogății, dară nepricépându-se de spiritul speculativ al timpului, au lăsat din mâna sa pădurile cu preț bagatel, apoi ca unul îndestulit cu puțin, nu se frământă mult cu lucrarea mai intensivă a pământurilor ce zac necultivate.

Sentimentul religios al poporului și starea mai bogată materială a acelu îl dovedesc frumoasele zidiri de biserici, școli și case parohiale.

În cele vr(e)o 14 comune cercetate, afară de 2, sunt biserici de piatră mari, frumoase, în Boinești și Lechința sunt biserici vechi, de 400–600 ani, de lemn zidite în stil special. Construcțiunea acelora vădesc că în vechime în Țara Oașului erau păduri seculare, pagubă că și acele două biserici de lemn stau să dea loc la biserici de piatră, fără ca să se conserve cele vechi în fotografie. Toate zidirile acele de cultum religioase și naționale sunt din jertfele credincioșilor.

Cele mai multe biserici în internul lor reprezintă stilul ritului oriental, cu iconostase și baldachine deasupra altarului. Dară (în) unele /200/ biserici se văd urmele influenței ritului latin și necunoștința ritului oriental, încât iconostasul lipsește și în dosul mesei și a altarului se ridică ornamentală cu icoană după cum sunt bisericele de ritul latin. Tot aceasta vădesc și așezarea scaunelor. De stil oriental în bisericele din Careiu-« Mare, cu iconostas foarte frumos, Sătmar, biserică veche cu icoși cu inscripțiuni de limbă ruteană; Udvari, Bixad, atât la parohie, cât și la mănăstire, apoi cele două biserici de lemn din Lechința și Boinești.

În special ce se ține de biserică și mănăstirea gr«eco-» cat«olică» din Bixad aflu de însemnat următoarele. Mănăstirea aceasta s-a întemeiat prin Vicarul călugăr grec Isaia (Ixiar) la 1703, care venea din Ungvar în aceste părți, trecând prin Debreczin și Careiul Mare ca să vestească unirea, fu omorât de către unii arașeni a bună seamă din pismă religioasă, căci pre acele vremuri românii în aceste părți a bună seamă că în parte bună erau gr«eco-» orientali.

Se zice că biserică și locuințele mănăstireii la început erau de lemn, biserică de azi e o zidire mai târzie, cam de pre la finea veacului al 18^{le(a)}. Locuința călugărilor /201/ e o zidire nouă cu multe încăperi, dară ținute în mari nerânduieii casnice și economice. Mănăstirea este așezată pre culmea unui deluț ce dominează întreaga vale a Țărei Avasului și de unde este o priveliște foarte frumoasă spre șes. Mănăstirea are preste una mie de pogoane pământe și după stima egumenului la an o cercetează cam 50–60 mii peregrinanți din locuri depărtate.

Cu ocazia înființării diecezei Gherlei la 1853, mănăstirea aceasta s-a pus sub jurisdicția acelei episcopii, cu toate acestea, fie din nepăsare, fie din oareșcareva prevenință, în aceea stăpânesc rutenii, încât egumenul e totdeauna rutean, slujbele divine se servesc mai mult rutenește. E un cuib de odihnă trândavă și desfătări de ale călugărilor ruteni, cari cu averea și venitele mănăstirei fac averi frumoase și cultivează spirit șovinistic.

E ceva neexplicabilă nepăsarea Episcopiei gr<eco> cat<olice> române de Gherla, care din această mănăstire ar putea să facă centrul vieții călugărești și a școlii de cântăreți români. Preoțimea seculară foarte e necăjită pentru acea nepăsare și nu are cuvânt /202/ de condamnare pentru acel indiferentism. La mănăstirea aceasta s-a întâmplat cultul vrăjitoriilor și profesiilor false exercitate de cătră fostul egumen Pastorj, cu concursul agenților și mediilor sale bine plătite. Acel egumen, care avea în punga sa pre mulți preoți români și factori comitatensi, au fost silit să iasă din mănăstire, dară și-a câștigat vr(e)o 4000 iugere avere proprie și zidindu-și o capelă în Tur, acolo afirmativ ar continua vrăjitoriile sale cu despoierea publicului neghiob și necăjit și nu se află episcop ori metropolit român care să-l înfrâneze.

Se zice că în tot procesul contra acelu egumen, Episcopia a lăsat cauza în mâna episcopiei rutene din Ungvar și mai că și-a închis ochii, așa încât un episcop rom<ano> cat<olic> a trebuit să soliciteze înfrânarea activității mârșave a numitului călugăr. Se afirmă că din partea egumenului Pasztor un membru capitular din Gherla încă ar fi fost mituit.

Preoțimea din aceste părți este cultă, are sentimente românești, dară fără a dezvolta o acțiune românească declarată. Este îndestulit(ă) cu împrejurările în cari au trăit antecesorii lor, sunt români buni fără viață românească. Eu am aflat că în toate familiile se vorbește limba română, /203/ firește câte odată mestecată cu limba magiară. Preoțimea ține mult la prerogativele și drepturile sale de a fi din părțile ungurene ale Diecezei Gherlei și vede cu ochii răi orice dispoziție a guvernului diecezan ce ar jigni acele prerogative căci zice: Moșii și strămoșii noștri au întemeiat și regulat parohiile din acele părți, deci succesorii au drept exclusiv la acele parohii, ardelenii nu au să ocupe acele. Este ceva dreptate în lucru, mai ales că în acea părți mai toate familiile, întreaga preoțime stă înrudită între sine. Preoții sunt foarte cătrâniți pentru că Episcopia la Felső Banya a dispus de paroh protopop pe un anume Nyisztor din Ardeal, ceva neam cu episcopul Szabó și la Batiz Vasvari pe un anume Stanciu din Sălăgiu¹⁷⁴. Stau gata a face o acțiune comună pentru a înzădărnici procedura episcopiei. Se afirmă că ar lucra într-acolo ca cele 94 parohii ungurene dezmembrate de la dieceza Muncaciului și anexate Diecezei Gherlei să se încorporeze la Dieceza Orad(i)ei ori pentru acele părți să se înființeze o episcopie deosebită. Altcum de când s-a întâmplat prozelitismul neunit în comuna Săcel din Mamamureș, în aceste părți la popor se arată /204/ o înclinare spre a-și valora influența sa la constituirea de preoți în parohii, la caz de denegare amenință cu defecționare de la biserica gr<eco> cat<olică>. Așa s-a întâmplat că sub forța acelei influențe terorizatoare, episcopia nu și-ar fi putut validita dispoziția sa luată în parohiile Batiz Vasvari și în Daroler.

¹⁷⁴ **George Stanciu**: născut în 1863 la Năpradea (Sălaj), studii gimnaziale absolvite la Baia Mare în 1884, studii teologice absolvite la Gherla în 1887, hirotonit în 1888, a funcționat ca administrator la Zalnok (Bobota, jud. Sălaj), Tășnad, Botiz (Batizvasvári).

Eu m-am mirat că în conversare cu preoții nu auzi decât jeluiri în contra guvernului diecezan, dacă ascuți acea conversare și privești la dispoziția acelei preoțimi, observi o anarhie în administrația diecezană. Se căiesc că în acele părți nu merge nime să cerceteze parohiile. Guvernul diecezan în bună parte numai din rapoarte cunoaște acele părți, din 1742 când a făcut în acele părți vizitare canonică episcopul rutean Olsavszky, alt episcop nu a mai fost, dară nici canonici numai ca prin treacăt.

Doamne! ce lucruri frumoase și bune s-ar putea crea în acele părți prin o guvernare bună și interesare pământescă pentru acele părți. Cred că în câțiva ani acolo s-ar face o schimbare spre bine și ce privește viața românească.

E bătută de Dumnezeu cea dieceză sub guvernarea prezentă.

Să nu las neamintit un lucru ce mi-a spus /205/ părintele călugăr Maxim, român teolog absolut și om inteligent. Mi-a spus că minunea plângerei icoanei Mamei Sfinte din Pocs, mai în anul trecut despre ce s-a scris mult, este numai o ficțiune călugărească și fiindcă preotul carele era eclesiarh la Pócs s-a insinuat la cercetare și voia să spună că aceea de fapt este născocire călugărească, nu a fost admis. Același călugăr mi-a spus că mănăstirile bazilitane sunt cuiburi de desfrânări și orgii. Călugării sunt nescari trândavi demoralizați, fără păreche și dacă cineva cutează a reproba viața lor este delăturat, persecu(t)at, ma chiar expus la otrăvire.

După adnotarea acestor impresii, să mă reîntorc la cele ce le-am isprăvit reîntors la surori și apoi de acolo la Lugoj.

Surorile m-au primit cu multă dragoste, eu am o specială atragere și dragoste față cu ele, căci numai pre ele le mai am. Mă nizuiesc a face tot ca să poată trăi fără multe griji materiale. Mi-a căzut rău înțelegând că între ambele surori câteodată se ivesc neînțelegeri și certe pentru lucruri bagatele; așa se vede că lucră pisma ca și cum una ar căpăta mai mult decât cealaltă, deși aceasta nu stă, că eu deopotrivă le iubesc. /206/ M-a supărat și aceea că nepoata Ema Pál nu trăiește bine cu părinții săi, cauza e materială și firele nepăciuitoare. Nu mi-a succes a-i împăca. Facă cum vreau! Ei vor vedea.

Fiindcă acasă am vândut 2 iugere 201° catastral(i) cu vreo 7000 coroane. Banii în parte am depus la două case de păstrare din Carei, iară 600 coroane am lăsat la cumnatul Fabian ca să facă transformarea grajdului în locuință, așa ca dând locașurile în arendă, să capete atâta arendă ca mine, care folosesc pământele mele, să nu plătească contribuția de la sine, ci din arendă. Am depus ca să se cumpere pământ până la 7000 coroane în preț. Cumnatul a căutat pământele unui oficianț orășenesc în estensiune de 25 iugere. Afirmă însă că acele sunt quidem comasate, dară sunt negunoite și așa nu recomandă de a fi cumpărate.

Un incident, ce s-a întâmplat imediat înainte de plecare acasă spre Lugoj, mult m-a supărat. Anume: am fost declarat surorilor că eu sunt aplicat a cumpăra o casă cam până la 2000 fl. pentru nepoata Ema Pál, cu care apoi să fie escontertată pentru totdeauna. La aceasta sora mai mică, Agnes, cu indignare a declarat că ea nu se învoiește, că atunci și fiul ei Iosif din Pesta să capete o atare casă. Am declarat că sum /207/ gata și pentru el a cumpăra dacă mă voi convinge că el trăiește în căsătorie cinstită și după placul meu, altcum fac cu banii mei ce vreau eu. De Iosif Szimen nepotul nu-mi place, căci a luat în căsătorie pe o rom(ano-)catolică, față de rău renume și eu nu pot să rabd o atare căsătorie, căci ca preot român cu

multă abnegație am adunat puțina averea ce o am și doresc ca de aceea să se bucure mai mult acei cari sunt români gr<eco> cat<olici>, iară nu străinii. Ce să fac dacă am de atari neamuri, destul de rău îmi pare.

În 29 iulie cu trenul de seară am plecat din Carei spre Lugoj, doream să mă opresc la Oradea Mare ca să fac reverință la episcopul dr. Radu, dară el nefiind acasă, am venit direct spre Arad, unde oprindu-mă l-am văzut pe cuscrul dr. Laurian Luca, paroh-protopop gr<eco> cat<olic> și pe nepotul Francisc Fabian, pr<eot>, ambii i-am aflat sănătoși și voioși.

Sosind la Lugoj am cunoscut că la bancă lucrurile au mers în ordine, că mașina de treierat s-a predat cumpărătorilor din Coștei, măcar că nu în toată forma sa, ce apoi a dat ansă la multe neplăceri. Zău nu odată stau gata să abzic de directoratul băncii, că am prea multe necazuri și mi s-a urât de acel post de nu mai /208/ pot spune.

Mult m-am supărat că nepotul Fabian în contra sfatului meu s-a amestecat în târgul cu mașina. El e om căpățânos, neascultător, vadă ce va face până ce va da cu capul de păreți.

Arhiepiscopul Hosszu s-a reîntors de la Marienbad în 26 iulie, deci înaintea mea. Cercetându-l, îmi spuse că în convorbirile cu Varadi¹⁷⁵ „vallásminiszteri osztálytanácsos”¹⁷⁶ a înțeles că ministrul Apponyi la toamnă e hotărât să prezinte dietei legea despre autonomia bisericeii r<omano> și gr<eco> catolice. Hosszu mi-a spus că se teme că noi încă vom fi trași în acea autonomie. I-am spus că chiar pentru aceea ar fi bine ca să pregătim elaboratul pentru autonomia provinciei noastre metropolitane, ca să ne aflăm gata. El aproabă, dară nu lucră nimic, se ocupă cu fleacuri de toate zilele, e leneș, îi place numai să jubileze cu lucrurile altuia.

Eu încă îl las pre pace să-și facă voia. Apoi mi-a mai amintit că ar fi bine ca eu să descriu ungurește pre scurt istoria mănăstirei „Prislop”, ca aceea să se trimită Majestății Sale regelui cu rugarea ca să o susceapă în „liber regius”. Acestea sunt numai vorbe goale și flănțuri vlădicești. /209/ În 5 august am făcut cu episcopul, cu V<ice> Comitele și cu V<ice> Notarul Milutinovics examene la Nădrag. Direcția ne-a primit bine. La întoarcere s-a întâmpnat un incident neplăcut, că suindu-se mai mulți, între cari și Episcopul, pe una trăsură, aceea s-a îmburdat și vlădicul încă a căzut, norocul lui că nu s-a vătămat. Cu această ocazie încă am observat că Episcopul cam se zăuță de sine. Bea prea mult, fraternizează cu câți toți și își pierde din vaza ce trebuie să o țină pentru scaunul episcopesc. Sara la reîntoarcere, ceialalți excursioniști s-a(u) dus la ale sale, dânsul însă s-a oprit la Milutinovics, seara la 8, ca să bea, eu m-am dus cu el. Zău aci a băut mult, încât era binișor beat. Cu atâta nu s-a îndestulit, ci petrecând de subsuoară Milutinovics acasă, la curtea episcopescă, acolo a continuat cu băutura. Milutinovics asemenea s-a îmbătat și pe secretarul și cancelistul curții i-a dus cu sine la birtu(l) Amigo, unde a făcut haz și s-a purtat necuviincios. Bine că Vlădicul n-a mers. /210/ Episcopul în 8^a s-a dus la Stâna de Vale, unde se afla episcopul Radu din 20 iulie cu soția lui Isidor Pop și sora aceuia Sidonia, amanta celui episcop. De obște se vorbește despre aceasta și clevetesc pre acel episcop. Și e fapt că așa stă treaba. Episcopul trimite la bani, așa cât Sidonia, de când a murit tata ei, are depuneri la „Poporul”, tot așa și mama ei și dr. Isidor Pop, care tot zidește la vilă, la moara din Balinț, care a costat peste 50.000 florini.

¹⁷⁵ **Varady Arpád**: consilier la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică.

¹⁷⁶ „consilier de secție la ministerul Cultelor”.

Lumea zice și cu drept că banii vin de la episcopul Radu, căci până trăia bătrânul Maior tata Sidoniei și al Almei, acela abia putea să plătească cametele după multe datorii, pe când azi fac zidiri cu spese enorme. De unde, de după dragoste, aduce episcopia Oradiei. Măcar că episcopul este foarte restrâns la mână când e vorba de ajutorarea clerului și tare se căiește clerul în contra dânsului, cu drept ori fără drept nu știu?

Trebuie că și episcopul nostru are pe cineva la Stâna de Vale ori aiurea, că prea adese flăndereste. De mine facă cum vrea, dară văd că nici în dieceza noastră nu merg lucrurile cum ar trebui.

La 8 august s-a făcut din partea băncii „Poporul” sechestrarea averilor lui dr. Constantin Manea de la Bima și Visag. Doamne! de nu s-ar fi făcut niciodată /211/ afacere cu acel om. Mi-e teamă că în cauza aceasta vom avea mare pagubă. Eu în cauza cu Visagul nu am voit să mă bag și nu am fost acasă când s-a(u) încheiat împrumuturile din cestiune.

De sequestri curatori sunt denumiți: Valeriu Gurgiu și Lițiu Iancu.

La 11 august iară au venit oamenii din Coștei, cumpărătorii mașinei, și s-au căit că mașina nu umblă bine. Am dispus ca să vină un pricepător mașinist de la Timișoara și inspectorul industrial.

De m-ar scăpa Dumnezeu de atare afacere, zi pe zi mai mult se coace în mine convingerea ca să-mi dau abdicere de la bancă, unde numai neplăceri și responsabilitate am, fără a avea lipsă de ele. M-am și hotărât că la prima ocazie îmi dau abdicerea, facă ce vreau cu banca, că nu mai pot suporta multele neplăceri ce am cu conducerea aceleia. Într-această zi s-a dus nepotul student de a V^a clasă gimnazială absolut, Fabian Bela, la fratele său Nicolau în Coștei. La mine a petrecut din 5^a august. Acest nepot nu voia să continue studiile, ci voia să meargă la calea ferată. Eu îl sfătuiesc, dară așa se vede că în zădar. Voi vedea.

/212/ 26/8 (1)907. Trăgându-se de vreo 5 ani edificarea școlii din Rafna, mai mult din voia preotului de acolo, Nicolae Popescu și a oficiului protopopesc districtual, dară și din delăsarea Ordinariatului, pentru ca odată să se înceapă zidirea la 18 august, am ieșit la fața locului, unde convingându-mă că lemnele de zidire sunt câștigate, iară cărămida e pusă în cuptor pentru a fi arsă, în coințelegere cu oamenii de acolo am designat locul zidirii. Eu tot mă îndoiesc că acea zidire se va face în curând, pentru că nu este zel, dară nici energie în oficiul parohial. Credincioșilor le trebuie ca mai întâi să se grijeze biserica, în care abia umblă în dumineci 5–6 credincioși. Preotul numit mult a tribulat ca să recomând un cleric pentru fata sa. I-am spus că nu sunt Heirats Erwerber, nici că-mi place a mă mesteca în atari treburi, dară dacă se arată cineva, bucuros recomând, căci fata se vede a fi econoamă bună. De atunci s-a și arătat clericul Bogdánfi, care este aplicat a merge să vadă cum ar putea să facă acolo căsătoria. În Ramna fiind, m-am bolnăvit rău, m-au prins frigurile și am căpătat un diasch groaznic.

La 18 august am plecat la Vermeș, unde de o lună s-a interzis continuarea zidirii școlii prin un decis al Comitetului administrativ, ce s-a adus în absența mea și la toată întervenirea episcopului nu s-a revocat până ce în ședința aceluia Comitat mi-am expus și pretins schimbarea /213/ aceluia decis nedrept și la oficiul de Vice Comite și am pășit mai energic în absența Episcopului. Era la mijloc cauza politică, ca administrația să se răzbune asupra parohului Bolboacă. A ieșit practicantul Preturei și cu acela acolo în fața locului s-a terminat

cauza, dându-se concesiune de zidire. Aci e în mijloc și mâna notariului unit Berșan, un om ticălos, pre care proprie eu l-am protejat ca să fie pus acolo de notar. Va mai veni vremea când eu mă voi putea răfui cu acela și după semne nu e departe timpul când acel notar va ajunge la doaga de a se fi nimicit pre sine însuși.

De la Vermeș am trecut la Izgar, unde am supracolendat școala cea nouă și de acolo acasă, tot bolnav, ce am și rămas vr(e)o 5 zile.

Sosind acasă, aci m-a așteptat un alt necaz de al institutului „Poporul” cu debitorul dr. Manea, care datorește la institut preste 120.000 coroane și am fost silit a-l pune sub sechestru. Cauza aceasta mult mă neliniștește și mă face ca să mă rezolvz mai iute decât credeam ca să abzic de conducerea băncii, ceea ce multe, foarte multe neliniști îmi cauzează.

Episcopul a sosit acasă de la Stâna de Vale în 23 aug<ust> și în 25 s-a și dus în Valea Jiului. Mult a tribulat ca să merg cu dânsul. Eu provocându-mă la starea sănătății /214/ mele, nu i-am putut împlini voia, dară nici am aflat de bine ca să mă plâng pe drum. El vrea ca omul să lucre pentru el, să te stoarcă și el să joace mândrele, zău aceasta nu-mi convine. Episcopul acesta e ca un boljgó zsidó¹⁷⁷, nu-i place lucrul serios, numai petreceri, mai ales cu ungerii și a face nescari planuri, realizarea cărora cu jertfirea intereselor biser<icii> românești este împreunat. Eu mi-am propus a nu mă face unealtă, nici a mă osteni ca dânsul ori altul să ia roadele, facă-și lucru(l) și domnia lor și să nu facă numai flanturi.

Fiind la mine nepotul Fabian Bela stud<ent> de a 6^a clasă, i-am spus că eu îl primesc ca să rămână la mine și să studieze mai departe, dară să bage de seamă, că dacă nu învață ori nu se poartă bine, eu nu-l țin nici un moment. Mult mă tem că acest nepot rămânând la mine îmi va face mult necaz și supărare, dară să probez și cu el un an, da de cumva se alege ceva cu el.

8/9 (1)907. Multe griji îmi cauzează cauza Institutului „Poporul” pentru că starea critică finanțială generală e așa de critică, încât e foarte mare primejdia că băncile vor deveni insolvente, căci băncile mai mari nu numai că nu mai dau resconturi noi, dară și cele vechi le restrâng și poftesc ca la scadență să se plătească în bani. E(i) bine, de unde? când clientela nu e în stare să plătească deodată și apoi ce vom face dacă și deponenții ne vor asalta? /215/ Eu mă nizuiesc a aduna rezervă de bani, cu atât mai vârtos căci în nov<embrie>-dec<embrie> avem să plătim Ordinariatului un cont curent de vr(e)o 59 cor<oane>. Pentru aceea am restrâns acordarea de împrumuturi noi, așa cât nime nu capătă. Din depunerea mea eu am scos 5000 cor<oane>, mai am vr(e)o 7000, nu știu ce voi face dacă vom deveni insolvenți. Apoi acasă am 7400 cor<oane> depuși, am dispus ca și aceia să-i scoată.

Deoarece am conflicte de principiu cu unii membri din direcție, care vreau să dicteze și mă șicanează mult, mi-a trecut voia de a mai sta ca director la Institut și mă lupt tot cu gândul să abzic, căci a bună seamă aș duce o viață mai liniștită. Numai împrejurările grele ale institutului mă mai rețin, dară sum rezolut a mă depărta, căci ce lipsă am eu ca să fiu macerat, când eu am din ce trăi.

În 5/9 având ședință consistorială, am avut conflict cu episcopul, care forța ca cu devenire(a) în vacanță a parohiei Săcărâmb, scaunul protop<opesc> al Babolnei să se strămute la Geoagiul Inferior. Eu fiind și de altă dată rău dispus, căci auzisem că dânsul cu nedreptate vrea să scurteze pre nepotul meu în împărțirea beneficiului parohiei Părul, care interimar o

¹⁷⁷ „un evreu rătăcitor”.

administrează și văzând cum a trăgănat complinirea parohiei Zăbrani mai trei ani, numai ca să facă venite lui Frenț, parohul din Orăștie, încât sub acel timp acea parohie stă de pustiire, m-am opus și nu m-am învoit nici în principiu ca strămutarea scaunului /216/ să se facă, motivând că atari strămutări numai din cauze foarte ponderoase au să se facă și numai atunci dacă în locul de unde se strămută sunt toate condițiile pentru ca un protopop să poată trăi conform poziției sale. Adicții Episcopului – Nestor, Prota Popovici, Telescu, care n-are nici idee de cauzele de drept, au fost pre lângă propunerea episcopului, eu am combătut de nou și am propus ca mai îmtâi să se facă pregătiri spre a se stabili dacă sunt ori ba în Geoagiu condițiunile pentru scaunul protopopesic și numai atunci să se ia la pertractare. Episcopul și-a schimbat părerea și a primit a mea, adicții lui au rămas cu gura căscată. În focul disputei am reflectat că ce e cauza că noul paroh Augustin Blășan¹⁷⁸ din Săcărâmb nu ocupă beneficiul nou conferit din Zăbrani, ori are să se mai trăgăneze cauza acelei parohii, că protopopul numai batjocorește ordinariatul, care lasă după capriciul fiecărui și că pentru ce s-a dat administratura protopopiatului lui Frenț și nu la unul din parohii districtuali. Reflecțiunea aceasta a supărat pe Episcopul, dară nu i-a stricat, ca să se mai trezească, ca nu tot numai în petreceri să petreacă și să administreze dieceza după chibzuința sa, ci să stea și să lucreze.

Metropolitul Mihályi a fost grav bolnav, a vărsat sânge și puțin a lipsit că nu s-a prăpădit. Episcopul nostru a fost în Blaj să-l vadă, mai bine zis să caute /217/ după partizani pentru viitoarea alegere de Metropolit. Ar fi bătută de Dumnezeu biserica noastră dacă Hosszu ar ajunge de metropolit, nu pentru altă cauză, ci că dânsul ar face toate după voia guvernului, numai să fie plăcut la unguri. Văd eu aci că cum să dimite cu ei, cu subminarea autorității episcopesci.

În consistor s-a pertractat complinirea parohiei Părul. Doi recurenți au fost: Teofil Crișan¹⁷⁹ și nemernicul Lăpedat¹⁸⁰ din Belotint. Nici unul nu a fost luat în considerare, firește aceia vor fi preterați, căci acea parohie este făgăduită scrietorului din curte „Poșiar”, care poartă de-a fetele economatul vlădiciei.

Aceasta apoi e dreptate! Eu văd că sau trebuie să ies din rezervă și să fac front Episcopului în cauzele diecezane săvârșite cu nedreptate ori să mă retrag, facă ce vrea, eu și așa nu am avut și nu am interese private.

20/XI. Ocupat cu deosebite și felurite lucruri, am întrălăsat descrierea întâmplărilor parțială. Acum continuez jurnalul însemnând pre scurt unele lucruri întreprinse din 8/9-(1)907.

Când a fost cu proiectul de lege despre regularea salariilor docenților, art. 27-(1)907, Episcopatul nostru a fost a fost contrar. În ședința consistorială la întrebările șovăitoare ale episcopului s-a decis ca în casa magnaților să vorbească în contra. El se ferea ca de foc, dară n-a avut încătrău. A și vorbit cât românii nu au avut ce să-i mulțamească. Mai bine ar fi tăcut. Toată vorbirea a fost o lingușire la adresa ministrului Apponyi, /218/ cu care previe s-a

¹⁷⁸ **Augustin Blășan:** născut în 1847, teolog sistematic, hirotonit în 1873, paroh la Silvașul de Jos până în 1876, protopop la Săcărâmb și protopop al districtului Babolnei (Bobâlna/Băbâlna, jud. Hunedoara), din 1876.

¹⁷⁹ **Teofil Crișan:** născut în 1869, teolog sistematic, hirotonit în 1898, capelan la Visag, administrator parohial interimar la Ohaba Forgaci, din 1899, an în care această parohie a adoptat confesiunea greco-catolică.

¹⁸⁰ **Ioan Lăpădat:** născut în 1874, teolog sistematic, hirotonit în 1898, administrator parohial și învațător din 1898.

fost înțeles ca să nu-l supere. Mijlocitor a fost consilierul de secțiune de la ministeru(l) de Culte, Árpád Váradi. Destul că în consistor s-a decis că nu va strica dacă Protopopii în conferința protopopească vor aduce înaintea cauză și vor face ca să facă decis că aderează la ținuta arhieriei noastre decisă în conferința de la Blaj. Ce s-a făcut? Acea că eu confidențial am fost scris la unii protopopi în cauză. S-a(u) și purtat bine, unicul, Nic(olae) Bolboacă de la Vermeș, a făcut extravaganța că în loc de conferință a ținut adunare populară, neanunțată, în toată forma sa, a făcut și acea prostie că decisul adunării cu mult alai a publicat în jurnale. Urmarea a fost că pre Liviu Iancu¹⁸¹, paroh în Visag, l-a judecat la 8 zile închisoare și pedeapsa de 120 cor(oaie). Cauza aceasta a rămas apoi baltă la oficiul de Vice Comite, ca să fie sabia lui Damocle(s) asupra lui Iancu. Ceea ce în curând s-a și văzut, că zău Iancu meu la alegerile de membrii comitatensi, ținute la 20/XI, a fost ales ca candidat gubernial din naționalistul cel mare.

La aceasta voiesc numai să relevez că Bolboacă așa a fost de naiv, că aviz pentru adunarea populară ar fi primit de la mine, prin ce apoi m-a deferat la Comitat, a bună seamă I. Berar, notar cerc(ual) din Vermeș, vrăjmaș cu Bolboacă. Eu am spus franc la episcop că da și nu am ce să-mi fie rușine ori frică. El s-a speriat foarte! firește că își temea prietenia cea dulce cu ungurii, ca nu cumva să-și piardă colainele. I-am imputat lui Bolboacă, care a recunoscut greșeala și s-a rugat de iertare, dară și eu am învățat a fi mai cu precauțiune.

Sfințirea bisericii din Chizdia. La insistența oficiului parohial din Chizdia, Episcopul s-a hotărât a consacra biserica, cu care ocazie să facă și vizitația canonică în parohiile din jurul Chizdiei. Cu consacrarea a împreună și Misam Vucsú în Chizdia. Eu eram cam dezgustat de ședințele /219/ guvernării diecezane și așa la rugarea episcopului numai, ca de silă, am concomitat pe dânsul la consacrare și vizitare. Ne-am dus cu trăsura la Budinț, acolo vizitând parohia, ne-am dus mai departe. De mirat a fost că neuniții în tot locul ne-au întâmpinat foarte bine. Pre meazăzi am ajuns la Aga, la gentry „Luhas Gyula”. Ne-a primit foarte bine, dară mai întâi căzându-ne în drum Brestovăț, am făcut vizita la dr. Iosif Gáll, membru în casa magnaților.

Vineri, așa cam spre 4 oare am sosit la Chizdia, firește primire festivă. La vecernie s-a făcut slujba premergătoare consacrării propriie. Spiritualul de la teologia din Blaj, Roșca a ținut predică de misiune. A doua zi, sâmbăta, la utrenie asemenea. Zău slabe predici, cu de acele nu au ce să se fâlească blăjenii. Preste tot misiunea n-a cam succes, dară rezultat spiritual tot a avut că s-au spovedit peste 200. După consacrare, în ziua următoare, duminică, din Chizdia prin Labășinț, cu trăsura proprietarului Bignio din Crivobara, ne-am dus la Crivobara, unde abia ne-a(u) așteptat 8 oameni cu preotul Vas(ile) Bora¹⁸², parohie slabă, ruinată prin păstorirea /220/ egoistică a preotului, care aci din nimica s-a îmbogățit și parohia s-a ruinat. Cultul divin se ține într-o casă mizerabilă. Aci nu este nici o mângâiere sufletească. Când aș fi eu în locul Vlădicului, momentan l-aș strămuta, dară acel preot are patron în centru. E un om fățarnic și netrebnic. În Crivobara ne-am susținut numai cât am luat

¹⁸¹ **Liviu Iancu:** s-a născut în 1846, a absolvit teologia în 1873 la Blaj, hirotonit preot în 1873, practicant la cancelaria diecezană, administrator parohial la Baia de Criș (1873–1882), administrator parohial la Visag din 1882.

¹⁸² **Vasile Bora:** născut în 1865, teolog moralist, hirotonit în 1888, cooperator timp de șase luni la Coroiști, din 1888 administrator parohial la Crivobara.

dejunul la proprietarul Bignio și am continuat călătoria spre Teras, filie la Crivobara, unde sunt mai mulți credincioși gr<eco-> cat<olici>. Acolo am avut primire frumoasă și am rămas la s<fânta> liturghie ținută într-o casă cam scundă, dar destul de curățică. La s<fânta> liturghie tot poporul cânta. Săvârșindu-se s<fânta> liturghie, am venit la Hisiaș, o parohie mică cu capela asemenea. Parohia nu are nimic propriu, nu e biserică, nici casă parohială, nici școală. După multă tribulare, numai acuma s-a cumpărat un intravilan pentru eventuala zidire de biserică. Luând aci prânzul la casa parohului Văcărescu¹⁸³, care e un om cam moale, dară preot destul de exact. Spre 4 oare după mieznoapte, cu mare alai de călăreți proveniți din Siclaș, am ajuns în această comună, unde era chiar rugă sau sărbătoarea hramului /221/ bisericii. Primire frumoasă, popor mult și ales. Corul gr<eco-> oriental, sub conducerea preotului, a făcut o întâmpinare frumoasă. În Siclaș nu e preot, ci se administrează de la Hisiaș, o capelă frumușică, locuință parohială bună, cu grădină mare, lângă grădină nu de mult s-a cumpărat pentru parohie un intravilan frumos. De la Siclaș am venit la Chizătău, la preotul gr<eco-> or<todox> Șepețan, cumnat cu Episcopul, căci nepotul episcopului a luat de soție pre fata preotului. Aci încă era rugă și la biserica română gr<eco-> orientală o mulțime mare de popor a fost adunat, unde corul vestit din Chizătău a cântat foarte frumoase cântări. Ajungând la casa preotului, unde am fost ospătați foarte bine, sub cină corul a cântat cântări una mai frumoasă decât cealaltă. Episcopului nu i-a cam convenit că corul a cântat, a bună seamă că se temea ca nu cumva ungerii să zică ceva că încă a săluit la dacoromânistul Șepețan, unde a făcut complot. Cu insistență s-a rugat de Șepețan ca să încete corul de a mai cânta. Totă procedura Episcopului era o vădită slăbiciune de a se valora ca român. Aceasta se vede în orice activitate a lui, când are de a face cu străinii. Eu cred că viitorul va dovedi că judecata mea este fondată.

/222/ 10–11 nov<embrie> (1)907. S-a ținut adunarea gen<erală> a Reuniunii docenților români gr<eco-> cat<olici> din ținutul Lugoșului, a(l) căruia președinte sum. De 12 ani sum președinte la acea reuniune și cu drag am jertfit osteneala ca aceea să fie bine condusă și să fie în continuu progres. De vr(e)o 3 ani încoace însă nu cu plăcere împlinesc acea dirigătorie, numai silit, parte pentru direcția mizerabilă și primejdioasă pentru școlile noastre a politicii șoviniste maghiare, parte că și docenții noștri sunt în parte conduși de nescari principii contrare bisericii noastre. Mi-ar plăcea mult să mă scap și de sarcina prezidială. Dară să las văicărelile astea!

Adunarea a succes binișor, oficiul parohial din Izgar, unde s-a ținut adunarea, s-a nuzuit ca membrii ei să fie bine așezați, cât se poate aștepta într-un sat. Notarul Berar din Vermeș, ticălosul politician, încă a contribuit la acel succes. Eu m-am ferit de el, că e un spion al stăpânirii. Fiindcă era(u) la ordinea zilei alegerile de membri comitatensi, acel notar arătându-mi o epistolă a Pretorului ...¹⁸⁴ din Bogsa, a insistat de mine ca să intervin pre lângă Protopopul Nicolae Bolboacă din Vermeș ca să pășească ca candidat (sic!) de membru în lista oficioasă. Eu am declinat de la mine întervenirea, totuși am vorbit cu acel Protopop, care n-a voit să audă de acea propunere. L-am reflectat să aibă grije că îl vor trânti față cu un econom contracandidat și atunci blamajul lui va fi și mai mare. Aceasta s-a și întâm-

¹⁸³ Ioan Văcărescu: născut în 1850, teolog moralist, hirotonit în 1874, din 1903 paroh la Hisiaș.

¹⁸⁴ Spațiu liber în original.

plat, căci el a căzut și economul a fost ales, firește cu conlucrarea mizerabilă a partidei oficioase. Mi-a și scris Bolboacă o epistolă confidențială foarte deprimată. Așa să se încreadă omul în popor! Altcum Comitele suprem de mai nainte mi-a spus că Bolboacă va cădea. Berar cu ai săi au lucrat sub ascuns.

Fiindcă e vorba de alegerile comitatense, eu de 3 ori 6 ani am fost alesul cercului Ticva-niul Mare. În anul acesta am venit sub alegere nouă. Partida națională din Oravița n-a voit să mă candideze și din partea sa, dară ticvănenții mei, îndeosebi docentele Cassian și comerciantul Leza a(u) lucrat din puteri ca să succeadă alegerea mea. În partida națională mai ales secretarul partidei, avocatul Cigorean, a lucrat contra mea, pentru că era supărat pre mine, fiindcă am fost silit ca pentru o datorie de 800 corvoane a băncii „Poporul” să-l execut. Făcându-se /223/ în urmă pact între partida națională și cea comitatensă, alegerea a decurs în ordine și am fost ales cu 113 voturi. Zău nu m-aș fi supărat defel dacă aș fi căzut la alegere, cel puțin eram mai liber în acțiunile mele și nu eram expus ca vrând nevrând, adese foarte în contra convingerei mele să merg mână în mână cu puternicii comitatensi, pre cari-i urăsc pentru purtarea ostilă față cu românii. Dară ce să fac? poziția mea e atare că nu pot să port o politică națională română, cum ar dori sufletul meu. În cauza alegerilor de membri comitatensi, episcopul a jucat o rolă întru toate conglăsuitoare cu comitatensii, a făcut dispoziția ca preoții noștri să nu se candideze cu program național ori să nu lucre în contra candidaturii oficioase. Se bucura mult de căderea naționalităților și împreună cu Comitele suprem Fialka și V(ice) Comitele Isekutz se întrecea în bucuria căderii candidaților români.

29/I (1)908. Indispoziția sufletească m-a făcut că am întrerupt continuarea însemnărilor acestora. Anume multele neplăceri casnice ce îmi cauzează nepotul de soră, Bela Fabian, student de (a)VI(-a) clasă, care îl țin la casa mea. Acela e un tânăr răsfățat, neascultător, brusc și nu are voia să învețe. L-am lăsat pre vacanțele Crăciunului acasă la părinți. Cugetam că doară va rămânea acolo și nu se va mai reîntoarce, ce doream mult, dară așa se vede că la părinți puțină omenie i-a(u) dat și s-a reîntors, dară schimbat înspre rău, căci purtarea-i era și mai bruscă și în urmarea unei dojeni părintești mi-a declarat că el nu mai studiază mai departe și că nu mă ascultă. Nu știam cum să-mi explic această schimbare până mai târziu, când am fost înțeles de la directorul gimnazial că dânsul cu alți 3 conșcolari bicheri în 20/XII (1)907 s-a(u) dus la un birt unde a(u) băut și au fost arătați și chemați la direcțiune, unde au fost admoniați și amenințați cu eliminare. De frica aceasta apoi a arătat așa purtare renitentă, până în urmă cu multă răbdare l-am mai domolit, după ce i-am /224/ spus că am vorbit cu Directorul gimnazial și va fi numai admoniat. Eu însă nu sperez că acela se va îndrepta, căci are o fire sălbatică și flotantă, a bună seamă aplicată spre senzualități, ce aci nu poate să le îplinească. Cu adevărat pentru mine prezența lui la mine este o tortură sufletească și trupească.

În urma legii școlare Articolul 27 din 1907, mitropolitul de la Blaj a convocat pre inspectorii școlastici diecezani din diecezele sufragane la conferința din Oradea Mare, ca acolo sub prezidiul episcopului Radu să se dezbată statutele disciplinare școlare și planul de învățământ.

Conferința a fost convocată pre 10 ianuar (1)908. M-am prezentat eu din dieceza Lugojului, V. Georgiu, inspect școlastic diecezan din a G(h)erlei, Victor Szmigelsky din arhidiece-

ză și canonicul Stan de la Oradea Mare¹⁸⁵. Înainte de conferința formală, deja în convorbiri preliminare s-a văzut că mai ales cu privire la statorirea forurilor disciplinare se bat în capete două păreri. Una a Orăzii, reprezentată mai ales prin influența prepozitului capitular dr. Lauran, veșnicul centralist, sprijinită de reprezentantele G(h)erlei. Această partidă nu voia să admită descentralizarea forurilor judecătorești, adecă că (sic!) afară de forul de la centru, alt for să nu fie pentru cauzele disciplinare docentale, iară altă părere era a mea, sprijinită de Blaj, ca adecă forul I să fie la scaunul protopopesc, în care să fie reprezentat(ă) și învățătorimea prin un delegat, iară al II^{le(a)} for să fie la episcopie. După multă discuțiune prealabilă, Oradea a cedat în acel mod că forul I să fie o comisiune deosebită, constituită la centrul episcopiei, iară forul II^{le(a)} consistorial.

Petractarea statutelor disciplinare s-a început la 10 ianuar și s-a terminat sâmbătă seara la 11 ianuar. Amendamentele mele mai toate s-a(u) primit, deși canonicul Stan cu firea-i bruscă voia să contrabalanseze. Eu adecă m-am dus gata de acasă și nu m-am lăsat a mă scoate din țâțâni cu una două. La 13/I s-a dezbătut și terminat stabilirea planului de învățământ. Toți am fost de acord /225/ că planul ministerial pentru școalele nemaghiare, fără primejduirea vădită a caracterului național al acelor școale, nu se poate accepta, căci a lăsa ca în școalele românești să fie 11 oare din limba maghiară și abia vr(e) 5 oare din limba română înseamnă totală maghiarizarea acelora. Vom vedea ce va zice ministrul. Eu mă tem că episcopul Hosszu va fi cel dintâi care va accepta direcția ministerială, că el bucuros abandonează școalele noastre. Nici e de mirat, când capătă pre sub mână subvenții de 16.000 coroane de la stat, cel puțin pe 1908.

De la Oradea pre 13/I am călătorit la Careiul Mare, locul meu natal, ca anul nou să-l petrec cu surorile și să mă înțeleg cu părinții nepotului Fabian, student, pentru modul ce să facem cu dânsul. Acasă am aflat lucrurile în ordine, mi-a părut bine când am văzut că nepoata Emilia, măritată Pál, s-a împăcat cu părinții. Am dispus ca să reprimească căpara ce s-a dat pentru cumpărarea celor 11 iug(ere) pământ de la familia Kirilla și să cumpere alt pământ, vecin cu celelalte pământe ale mele, a 270 fl. iuger unguresc a 1200°.

Cu trenul de 14/I dimineață m-am reîntors la Oradea, unde am stat în aceeași zi, până după meazăzi, când laolaltă cu episcopul Radu și cu Szmigelszky ne-am dus la Holod, unde am petrecut ziua de 15/I, văzând economia și o parte de bogăția domenală a episcopiei gr(eco-) cat(olice) de Oradea Mare. Observ că în Holod nu am fost din 1869, ca student de a VIII^a clasă în Beiuș. La 16/I dimineața, împreună cu canonicul Szmigelszky, ne-am reîntors la Lugoj.

La Oradea cât am stat, am fost prea bine primiți. Eram instalați în reședință. În onoarea noastră, la 12/I Episcopul Radu a dat prânz la care a(u) fost invitați numai români. Toate zilele erau zile de benchetuiri, ce mie nu-mi convenea, căci nu eram dedat cu de acele. Am făcut vizită la directorul financiar, Nic(olae) Pap, la directorul exec(utiv) al „Bihoreni”, dr.

¹⁸⁵ **Florian Stan (1857–1924)**: născut în 17 martie 1857 la Iegheriștea Veche, liceul și studiile teologice la Oradea, doctor în drept canonic, hirotonit preot în 10 aprilie 1857, din 1889 profesor la liceul din Beiuș, canonic (1906–1924), prepozit (1915), rector al seminarului din Oradea (1907–1916), vicar episcopesc (1912), protonotar apostolic (1916), numit episcop titular de Axiopol la 3 octombrie 1922, vicar general sub episcopii Demetriu Radu și Valeriu Traian Frențiu. A încetat din viață în 15 mai 1924.

Coriolan Pop, la avocatul diecezan, dr. Kiss, apoi la administratorul episcopiei româno-catolice Fitscher, la Seminarul teologic, la canonicul dr. Karácsonyi János, la canonicii capitulari greco-catolici, dintre /226/ cari prepozitul dr. Lauran și canonicul școlastic Nyes¹⁸⁶ șed la capucini, unde pre lângă bagatelă plătire au cvartir, vipt și toată proviziunea. Canonicul Sarkady¹⁸⁷ e decrepit, Vela e sub sarcina judecății de defraudare, Butean stă la preparandie ca director, iară Stan ca rector în seminarul de băieți. Între Lauran și Stan este un antagonism mare, neîncetat să împung, chiar și în fața străinilor la masa episcopescă. E lucru foarte urât. Stan are o fire rabiată și cred că nici nu va avea sfârșit bun. Episcopul are racoare de dânsul. Cred a nu fi departe timpul când se vor încăiera laolaltă, dacă numai episcopul nu va ceda că se simte cu musca pe căciulă.

În Oradea am mai vizitat și oficiul casei centrale diecezane, unde contabilul Ciceronescu¹⁸⁸ mi-a spus că absolut nime nu se îngrijește de administrarea averii diecezane, el ar putea să fure tot, nime nu-l controlează. Capitlul și episcopul dorm! Comisiunea exactorală stă câte trei zile la reviziune și nu fac nimica, măcar că este averea foarte însemnată! Apoi să te miri că se pot întâmpla defraudări ori că averea fundațională nu crește! Zice că episcopul acontu fundațiilor Mihail Pavel, episcopul prea mari și multe anticipațiuni asignează în dauna fondurilor!

Episcopul Radu joacă rolă de domn mare fără lucru și griji, bea și se veselește și dă bani cu grosul la familia Maior din Lugoj, a bună seamă nu de dragul cauzei publice. Se fălește mult că ce a făcut și cum stă în față cu dispozițiile ministerului de culte, pre când în fond e fală goală! Îl cunosc bine (de) când era la Lugoj. Nația nu are să aștepte mult de la el, măcar ieșit din opincă și mămăligă.

Reîntors acasă, aci am aflat lucrurile în pace, numai cu nepotul student am fost dezgustat. Pentru dânsul, după ce tribulă că el nu mai vrea să continue studierea, am scris la Steiger în Szatmár /227/ și la Arad la nepotul Francisc Fabian ca să-l pot așeza la tren. Apoi am scris la directorul financiar Pap Nicolau din Oradea că doară l-aș putea băga de oficiant financiar. În urmă, după ce de la Steiger am primit o epistolă că dânsul nu-i recomandă să meargă la tren, iară părinții de acasă încă au tribulat mult să nu întrerupă studierea, căne cum este s-a declarat că va găta clasa a VI^a, măcar că zău îmi părea mai bine să se fi dus acasă, că știm că cele 5 luni ce mai are înapoi pentru mine va fi iadul și tortură. Dară ce să fi făcut? Mi-am și propus că în viața mea, la casa mea neamuri nu mai aduc să învețe! M-am săturat de acesta.

¹⁸⁶ **Moise Neș (Nyes) (1843–1911)**: născut în 17 septembrie 1843 la Gurba (azi în jud. Arad), studii liceale la Beiuș, filosofia și teologia la Oradea, hirotonit în 27 aprilie 1871, profesor la Beiuș (1864–1872), paroh la Sinteia (1872–1875), paroh în Ghetea (1875–1880), vicerector (1887) apoi rector al seminarului (1896), inspector școlar diecezan, canonic (1866–1911), decedat în 4 decembrie 1911.

¹⁸⁷ **Artemiu Sarkady**: născut în 31 octombrie 1832 la Fegernic (Bihor), a studia filosofia și teologia la Oradea, hirotonit în 26 septembrie 1854, administrator parohial în Sfârnaș/Sfârnaș (1854–1861) și Borodul Mare (1861–1869), arhidiacon onorar și asesor consistorial (1874), inspector școlar regesc (1869–1883), canonic (1883–1908), a decedat în 2 iunie 1908.

¹⁸⁸ **Samuil Ciceronescu (1860–1926)**: născut în 8 februarie 1860 la Cehei, studii liceale la Oradea, teologia la Satu Mare, hirotonit în 26 aprilie 1883, actuar diecezan (1883–1887), profesor la școala normală (1887–1891), arhivar diecezan (1891–1896), vicerector la seminarul din Oradea (1896–1898), canonic (1909–1926), decedat în 18 aprilie 1926.

Numai cât cinstă să mă scap de acesta, în viața mea nu vreau să știu de dânsul, că e o fire sălbatică, bruscă, neascultătoare, care n-are nici o ambiție, nici sentiment nobil.

Episcopul în 19 ianuar s-a dus la Roma ca să ia parte la festivitatea jubiliară de 1500 de ani a Sfântului Ioan Gură de Aur. Dintre episcopii noștri altul nu s-a dus. L-a concomitat cățelușul dr. Isidor Pop, avocat diecezan. Scopul lui însă e altul, ca arătându-se în Roma să câștige distincțiunea de a fi conte roman ș. c. l.

Într-aceea, când sosirăm acasă, canonicul George Telescu era deja bolnav de aprindere de plămâni. L-am cercetat mai adeseori, căci îmi zăcea la inimă reînșănătoșarea dânsului, căci deși se ortăcisă cu vechiul meu vrăjmaș Madincea, totuși îl aveam în bună inimă. Dânsul însă fiind om gras și cu astmă, afară de aceea recidivat din influență, în 23 ianuar a murit. Nu am putut lua parte la îngropăciunea dânsului, căci în 22 ianuar și eu mă bolnăvisem grav de influență, așa încât în 26 fiindu-mi foarte rău, a trebuit să chem medic, care apoi m-a grijit, așa că abia în 5 februar mi-a permis să ies din chilie.

Sub durata morbului meu, nepotul Bela foarte indiferent s-a purtat. S-a dus de acasă părăsindu-mă cu ceasurile, absolut nici o compătimire, nici ajutor ori îngrijire nu mi-a dat. Zău am zis întru mine! mai bine străinii decât neamurile! cari abia așteaptă să mori și să se sfădească la împărțirea rămasului, dacă este, dacă nu să te blasteme și hulească. /228/ Nu voi uita niciodată purtarea cea ticăloasă a numitului nepot și numai odată să meargă de la mine, nu vreau să știu de dânsul, fie ce va fi cu el. Că cel ce te necăjește chiar și în patul boalei, nu are nici sufletul omului de omenie. Numai rușinea și scandalul voiesc a-l încunjura, altcum pre acela momentan l-aș fi depărtat de la casa mea, că nu e vrednic de bunătățile cele multe cu care l-am înconjurat. Va veni odată răsplată și pentru dânsul. Să nu judece nime pre unii bieți părinți cari au prunci răi! că ei știu necazurile și rabdă dureri! Văd eu la acest nepot, că ce dureri pot cauza copiii cei răsfățați și fără sentimente de stimă.

7/V. (1)908. Ocupațiunile zilnice la bancă, cugetul neîncetat al responsabilității materiale și morale, nimicesc nervii omului, mai adaugă la aceasta și necazurile mai zilnice ce aveam acasă cu nepotul carele neîncetat mă tortura cu aceea că el nu vrea să învețe, nici să mai umble la școală, acestea mult au contribuit la aceea că din boala mea de influență nu m-am putut reculege, ci din zi în zi am slăbit, așa cât nu mi-a rămas alta, ca decât că de la bancă am cerut un concediu de 8 săptămâni, mai ales că doctorii Ignea și Dreis Lengel mi-a(u) sfătuit abținere de la orice agitație și așa concediul meu l-am început la 1^a mai (1)908.

Aflu să amintesc că după ce nepotul, cătră mijlocul lui februar, mi s-a declarat că dânsul nu mai frecventează școală, ca să-l pot înduplica, l-am chemat pre tatăl său la mine, care a și sosit aci spre finele lui februar și a stat la mine mai bine de 10 zile. Nepotul a spus și cătră tatăl său că nu mai vrea să umble la școală și când era să scot testimoniul său de ½ an (1)907/8, atunci s-a învoit că mai umblă până la vacanțele Sfintelor Paști și așa a rămas aci, dară mai nimica n-a învățat. Când se apropiau Sfintele Paști tot mereu amintea că el nu mai umblă mai departe la școală. Ca să pot împiedeca, am chemat pre mama sa aci, care a și venit la 10/3 (1)908 și a stat la mine ca la 4 săptămâni. Nepotul a promis la mama sa că găta anul (1)907/8 și cu această liniștire s-a și dus acasă, măcar că eu dorem mult să mai rămână, căci mă temeam că Bela nepotul /229/ iarăși își va schimba propusul; ceea ce s-a și întâmplat, căci când s-a(u) gătat vacanțele Paștilor rom(ano-) cat(olice), dânsul s-a declarat că nu

mai merge la școală. L-am înduplecat ca să mai meargă, a și mers, dară n-a învățat nimica, așa că în Vinerea mare a Paștilor noastre s-a declarat că el după Paștile noastre nu se mai duce. Nici că s-a mai dus, căci în 28/4 am fost silit a recurge pentru el la ministeriu(1) de comerț ca să-l primească la poștă de növendek, am scos testimoniu de pre a V(-a) și cât de frecventare și l-am înscris de student privat.

Ce e cauza la această hotărâre a dânsului, ca să lase pentru 2 luni ce mai avea din anul școlar, pozitiv nu știu. Dar am socoteala că precum în Carei a făcut o legătură de dragoste tinerească cu una anumită Bagoșy, fată tânără, ceea ce îl frământa la începutul anului școlar (1)907/8, ma și mai târziu, așa a făcut și în Lugoj o legătură de asemenea natură cu fata lui Schonne ori cu a lui Kiss Lajos, fost profesor gimnazial, căci am aflat scrisori de corespondență cu aceea.

Destul că dânsul și-a tăiat viitorul. Toate sfaturile mele de îndreptare au fost înzadarnice, nu numai că de când a părăsit școala până azi să poartă tot mai inobedient, abia aștept ca să meargă de la casa mea și ca în pace să ajungă la părinții săi. Mi-ar plăcea mult să-l primească la poștă. Ce va fi cu el nu știu. Are o fire vehementă, natural neobedient. Mă tem că dacă nu-i va veni firea mai bună, nu va fi din el om cumsecade. Eu foarte mult regret că nu am putut face din el om cum doream eu. Deie bunul Dumnezeu să se întoarcă spre mai bine. La s. s. liturgii zilnic mă rog pentru dânsul la bunul Dumnezeu, care îndreaptă mintea și inima omului. Știu că la bieții părinți încă va face mari neazuri.

/230/ 11/V (1)908. Nepotul s-a reîntors la părinți, cu declarația dată, cred că numai fictivă, că se va reîntoarce spre sfârșitul lunii iunie ca să depună examenul, spunând că pentru aceea se duce ca să nu se mai întâlnească cu fata lui Kiss, carea i-a declarat amor și apoi după scurtă vreme a retractat. Mie mi-a părut bine că cu buna l-am putut expeda, ca să nu mai îmble bitang aci la mine.

Episcopul în aceeași zi s-a dus la Roma ca să pregătească încvartirarea peregrinanților în număr ca la 80, cari numai în 19/V au plecat din Budapesta.

13/V. Maestrul pentru pregătirea cerimei preste altarul din biserica catedrală s-a apucat de ridicarea acelei și în 16/V s-a și gătat. Lucra frumos și înfrumuseșător pentru aceeași biserică.

Să revin la 16/V, când am luat parte, cu episcopul, canonicul Nestor și secretarul episcopului Fireza, la consacrarea și instalarea episcopului dr. Csernoch din Timișoara. Lume multă, străină de noi. Tot atunci am fost și la episcopul sârbesc, făcând cu el examinare la vila sa de lângă Timișoara, aflătoare în locul „President-garden” sau Pașa-brunnen.

De când am luat concediu de la bancă de 1^a mai până azi la 20/V, mă odihnesc și mă simt cu sănătatea cu mult mai bine.

/231/ 21/VI (1)908. Peregrinii la Roma a(u) plecat la 17/V; pre timpul de la 17/V-1/VI am suplinit pre v(ice) director Popovici la bancă. Episcopul abia la 9/VI s-a reîntors. A fost la Panonhalma și la Győr. Pre timpul absenței ca Provicar am condus afacerile administrative ale Diezezei. Pre timpul concediului m-am ocupat cu studierea lucrurilor istorice. Am revăzut „Monografia mănăstirei Prislop” și o am întregit. Am de gând ca în anul curent, când adecă se va termina zidirea reședinței de vară a episcopului la aceeași mănăstire, să edeau acea monografie. Am compus o lucrare scurtă despre dăjdiile episcopești din 1785–92, din

districtul protopopesc al Orăștiei. Din tom II manuscris al Monografiei Comitatului Caraș-Severin, compus de Turchanyi¹⁸⁹, am făcut o schiță cronologică despre întâmplările istorice referitoare la Lugoj, iară din „Adatar”, edat de Barothy, tot asemenea începând din 1719–1759. Am revăzut Monografia parohiei Zăbrani, manuscrisul meu, ceea ce iarăși doresc a o eda, când se va termina zidirea bisericei și casei parohiale din acea parohie, spre care scop este asemnată suma de 19 mii coroane. Nepotul ducându-se acasă, acolo încă nu s-a îndreptat și mi-a scris că nu vrea să depună examenele de pre a VI^a gimnazială. Acasă fiind, acolo nu a putut căpăta aplicare. La poștă l-a primit, dară nu vrea să meargă, dorește numai la calea ferată și voi tenta și acolo primind recomandația către „üzletvezetőség”¹⁹⁰ din Debreczen. La 13/VI pre cumnatul Fabian l-a lovit apoplexia în partea dreaptă. Fiul său, nepotul Nic^{olae} Fabian, preot în Coștei, s-a dus acasă ca să vadă de tatăl său și reîntorcându-se mi-a spus că cu greu se va putea însănătoși. Multe neplăceri mi-a spus despre fratele său Bela.

La 21/VI Episcopul a fost la mine și mi-a spus că din partea corului episcopesc latin i s-a încredințat ca să traducă în limba italiană reprezentarea făcută la Papă în cauza căsătoriilor mixte, căci curia papală, prin rescriptul său „Ne temere”, despre care din partea protestanților s-a (făcut) /232/ interpelare și în Dietă, căsătoriile mixte încheiate înaintea pastorului reformat le declară de invalide, ceea ce până aci nu era. A sosit la Episcopie scrisoarea ministerială, prin care la preoțimea rurală în mod provizor până se aduce legea, se întregește congrua la 1600 cor^{oane}.

26/VII. La 6 iulie a venit la mine nepoata Emilia, măritată Pál din Carei, cu fiica sa Erzsika, absolută de 4 clase civile. A stat la mine până la 19 iulie, când s-a reîntors mergând cu dânsa și Doamna Adolf Oltean, carea s-a dus pentru cercetarea familiei Protopopului Coriolan Ardelean din Careiu Mare.

Strănepoata Erzsike a rămas la mine. Nepoata numită mi-a spus unele lucruri de acasă și îndeosebi dorea să se informeze că încât i-aș sta ei în ajutor cu fetița sa Erzsika să poată continua studierea învățând preparandia. Eu mari speranțe nu i-am făcut, ci numai aceea că voi interveni ca să fie primită ca internistă la călugărițele din Orade(a) sau Timișoara, unde de facto am și scris prin cunoștii mei. Reîntorcându-se nepoata i-am dat 26 fl. și i-am spus că preiau via cumnatului Fabian din Carei, așa ca banii să nu-i dau lor, ci numai camăta și via să o folosească ei ori cui voi voi eu.

Am trimis vorbă surorii Agnes ca să vină să mă cerceteze și să știricească după văduva fratelui meu, cumnata Iulisca, ca pre aceea să o îndemne a veni la mine să poarte grija economiei mele.

La 21/7 a fost la mine cercetându-mă cunoscuta veche Valeria, o am primit bine. Biata s-a căit de multe neazuri ce le are pentru surorile sale, pre cari trebuie să le ajutoreze, spunându-mi că are lipsă să meargă la băile din Buziaș, ca să se restaureze, că e bolnăvicioasă.

La 25 Episcopul s-a reîntors din Marienbad și la 26 m-a cercetat, spunându-mi că congrua preoților va veni în curând, că Zăbraniul nu știu cum de nu se complinește, că la 30

¹⁸⁹ Turchányi Tihamer, *Krasso Szövény Megye Története*, Lugoj, 1906, 371 pag.

¹⁹⁰ „conducerea firmei”.

ie iulie se va duce la Stâna de Vale, unde va fi și Váradi Arpad, consilier ministerial de secțiune, acolo va lega contract și cu Giovanni pentru edificarea caselor de la mănăstirea „Prislopului”.

Eram hotărât ca la 22 iulie să merg la băile din Tușnad, dară /233/ primind știrea că acolo e prea frig, m-am lăsat, poate în acest an nu mă voi duce la băi, decât toamna la ceva baie de mare.

În luna august (1)908 a venit la mine spre cercetare sora văduvă Agneta cu fiica sa Elisabeta, cu nepoata Emilia Pál și cu nepotul student Bela Fabian, drept când mă reîntorsei de la sfințirea bisericii din Sânt Nicolau Mare, unde am fost la 29/august împreună cu Episcopul. La Sânt Nicolau Mare am fost încartirăți la curtea contelui Nako, am fost bine primiți. Dânsul nu a fost acasă. La primirea Episcopului în Sânt Nicolau Mare s-a desfășurat o pompă mare. L-au primit mai mult ungerii decât românii, dintre românii grecor-orientali numai preotul s-a prezentat. Actul sfințirii s-a terminat bine. Am făcut vizite la onoratori. A fost banchet cu autorități, dară fără români. Episcopul a ținut o vorbire prea patriotică. Văd că dânsul din zi în zi merge mai departe ca să se dea deplin în puterea ungerilor. El se și jenează de a conveni cu românii, cu mult mai bine se află între ungeri, jidovi ungerizați. Cum se schimbă lumea!

Sora cu celelalte neamuri s-a simțit bine și eu le-am văzut cu inima, numai nefericitul nepot Bela a conturbat liniștea și buna plăcere. Căci după ce dânsul nu a fost primit în serviciul calei ferate nici din partea direcțiunii de la Debreczen, a venit ca să-l așeze oareunde. Dară în loc ca să se supună și să fie ascultător, iarăși a început că lui nu-i pasă de nime și nu are lipsă să umble în interesul lui nime. El face ce vrea și voia să se reîntoarcă acasă ca să lase aci pre biata sora Agneta neputincioasă, carea singură nu poate călători. Până a stat aci numai mi-a amărât zilele și conturbat liniștea casei. E un tânăr fără sentiment de reverință și fire sălbatică.

Într-aceea, ca să-l pot așeza după ce s-a dus acasă, m-am dus la Szegedin la Direcțiunea căilor ferate, unde a dat rugarea de a fi primit de practicant. Măcar că am avut recomandări bune chiar și de la Episcopul către „Üzletvezető”¹⁹¹, n-am putu mijloci ca să fie primit din simpla cauză că încă n-a trecut de miliție. Am întrevănit apoi la „Forgalmi Felügyelőség”¹⁹² din Timișoara, dară acolo numai promisiune am căpătat și așa am rămas fără ispravă.

La 20 septembrie (1)908 s-a ținut adunarea generală a Reuniunii docenților din ținutul Lugojului în Timișoara, cu care ocazie și veteranul preot grecocatolic George Trăilă din Timișoara-Fabrică¹⁹³ și-a serbat jubileul de 50 de ani al preoției.

/234/ Notite despre cele petrecute la mănăstirea Prislop, ce ulterior le-am aflat conscrise într-o cărticică.

Prislop la 7 iulie.

¹⁹¹ „șeful firmei”.

¹⁹² „Serviciul de circulație”.

¹⁹³ **George Trăilă**: născut în 1835 la Silvașul de Sus, teolog moralist, hirotonit în 1858. A funcționat ca administrator parohial la Scăiuș (doi ani), Chizdia (trei ani), Izvin (nouă ani), iar din 1872 ca paroh la Timișoara.

Joi seara am sosit la mănăstirea Prislop, aflând acolo pre Episcopul Hossu și pre canonicul dr. Jacob Radu de la Lugoj.

Azi dimineață înainte de biserică, vorbind cu Hossu i-a spus că călătorind cu Iosif Sász¹⁹⁴, i-a spus că ar fi înțeles că din locuri mai înalte ar fi sprijinită denumirea Canonicului Vasile Suci de episcop la Lugoj. Cam tot aceasta i-ar fi zis și Conte Medve din Lugoj, fără să spună că de la cine a auzit, spunând hotărât că fiind secret nu poate spune. Apoi a observat că și ministrul Zichy¹⁹⁵ este încă închis, pentru că când (sic!) dânsul a fost la acela, nu a voit să se pronunțe mai lămurit, ci numai i-a spus că îi pare rău că pentru Lugoj propunerea (se face) independent de episcopia greco-catolică maghiară și cea de la Eperjes. Drept ce așa i se pare că partidul național lucră prin principele de coroană în interesul lui Vasile Suci.

Iosif Sász i-ar mai fi spus că el nicicând nu se învoiește în denumirea lui Suci. De nou m-a afidat că dânsul este hotărât pentru mine și că Jakabffy mult sprijinește cauza mea.

Scorniturile făcute împotriva mea în chestia procesului Teaha le-a dezmințit (falsul de Episcop!) și că Ministrul Zichy și acuma pre(a) prevalează.

Mi-a spus și aceea că Maniu este hotărât în contra mea și ar fi declarat că dacă îmi va succede să fiu numit, partida națională va face tot posibilul ca să-mi facă piedecă în administrarea diecezană.

Metropolitul fiind la Nunciatură a recomandat pentru episcopia Lugojului pre canonicii Suci și Marcu, iară Nagel și azi umblă pentru Smigelschi, dară fără succes.

Pre Dăianu, care este la Prislop, telefonic l-a chemat acasă ca să se prezinte în audiență la principele „Salvator”, care l-a sprijinit, dară la Roma nu poate izbuti.

Hossu ar fi spus că Metropolitului ca să nu sufere banda mea de denunțianti /235/ în Blaj, că iată ce a făcut Domșa și cu mine prin Teaha.

A amintit că a spus Metropolitului, pentru ce permite ca clericii deloc după examene in corpore să meargă în România, căci aceasta face sânge rău la guvern. Metropolitul a răspuns că dânsul nu are putere să-i oprească, că sunt liberi. La aceasta Episcopul Radu ar fi răspuns că nu e bine, la ce Metropolitul s-a supărat mult și a zis către Radu: „Știu că Frăția Ta îmi ești dușman”. Auzind aceste episcopul Radu mult s-a necăjit.

Venind de nou despre Episcopie, Hossu mi-a amintit că Maniu i-ar fi spus că dacă Boroș va fi episcop și Hossu nu-l va sprijini pre Suci, toată urgia neamului român îl va apăsa, la ce Hossu i-ar fi răspuns: bucuros port acea urgie.

Într-aceea venind Radu canonicul la noi, s-a întrerupt vorbirea.

Iunie 9. La mănăstire a sosit preotul din Totești, Ionaș¹⁹⁶ cu judele Birtolan din Reghin. Observ că Birtolan acesta ar fi trăit cu soția lui Ionaș. Aceștia au adus și poșta. Între epistole a fost ceva și de la Metropolitul Mihályi, în care se roagă de episcopul Hossu, ca pre Cardinalul Nagel de la Viena să-l întrebe că la Congresul euharistic din Viena arhieriei bisericii

¹⁹⁴ Iosif Sász: comite suprem al comitatului Alba Inferioară.

¹⁹⁵ Zichy János: ministru la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică (1910–1913).

¹⁹⁶ La Totești nu este menționat un preot cu acest nume; Andrei Ionaș, născut în 1853, teolog sistematic, hirotonit în 1880, a funcționat până în 1881 la Lighet, la Bouțarul de Jos până în 1886, ca administrator parohial și apoi ca paroh la Clopotiva până în 1897, iar de atunci ca paroh la Lățunaș.

noastre putea-vor să țină o liturghie românească, în ce loc și zi? Metropolitul ar duce cu sine coriști, 2 canonici și doi diaconi și cere ca aceasta să se anunțe la congres.

Episcopul a și scris și a trimis taxa pentru 24 inși din Blaj, eu încă am dat taxe de 11 coroane pentru participare.

În această zi preumblându-mă cu călugărul (mișel) Leo Man, acesta mi-a spus că ce antagonisme sunt în Gherla în Capitul și că Episcopul Hossu este deplin informat și crede că ca (sic!) episcop de Gherla va conlucra mai mult cu partida lui Fabian, care după părerea călugărului este mai activă și rezolută.

Iunie 10. A sosit Vicarul Frențiu de la Hațeg cu tânărul istoriograf Păclișan. /236/ Întâlnirea cu Vicarul Frenț a fost destul de bună, din cauza episcopiei nici unul nu am arătat ceva displăcere. Mi-a părut bine de a putea cunoaște pre Păclișan, care se pare a fi cu știință și dacă va continua studiile, va putea să aibă un viitor frumos.

Acest tânăr mult a vorbit cu Episcopul Hossu, mergând după masă în preumblare. Episcopul în acea zi nu mi-a spus că despre ce a conversat, ci numai a doua zi, adică că (sic!) acela ar avea misiune ca mergând la Vălenii de Munte și oprindu-se și la București să întrevină ca cu (sic!) ocazia bulei de înființare a episcopatelor ungurești să nu se alarmeze lumea română, căci foile noastre din Ungaria împreună cu cele din România sunt de acord ca cu acea ocazie în mod deosebit să atace pre episcopii Hossu și Radu, că ei ar fi fost pentru înființarea acelor episcopii împotriva Metropolitului și așa să alarmeze lumea românească și să facă tulburări, cari pot avea urmări grele.

Iunie 11. Azi s-a dus Păclișan și, vorbind cu Hossu, a zis, iată se vestește că dânsul pentru aceea ar fi primit 1 milion pentru scopuri bisericesti diecezane, că s-a învoit la înființarea episcopatelor greco-catolice maghiare.

Dânsul însă zice: nu am fost, nici nu sum împotriva înființării acelor episcopii, dară fără știrbirea parohiilor aparținătoare la Metropolia noastră. Aceasta a(m) spus totdeauna și susțin pentru că dacă nouă ne-a plăcut ca să avem limba română la liturghie, pentru ce să nu poată avea ungerii greco-catolici limba maghiară. El nicicând nu s-a învoit (ca) această chestiune să se dezbată cu preterarea guvernului maghiar, cum a făcut de exemplu Episcopul Radu, care la 14 noiembrie 1911, fiind în Viena, a fost în audiență la principele de coroană și a cerut întervenirea aceluia la scaunul papal contra înființării, acel principe a și declarat că este în contra înființării, despre ce Episcop Radu a încunoștiințat și Nunciatura.

Toată procedura aceasta apoi a devenit la cunoștința guvernului maghiar, care are detectivi speciali și la ambasada papală austro-ungară din Roma.

Nunciatura a notificat cele împărțite de Episcopul Radu la scaunul apostolic și de acolo s-a trimis raport la guvernul maghiar. Prin aceste Episcopul Radu s-a discreditat înaintea Principelui de Coroană. Tot în această chestie a întervenit Maniu și Vaida, primind promisiune de sprijinire, dară nu a(u) putut izbuti, căci papa și-a dat învoirea în epistola (continuuă la paginile înainte de 7 iulie) /237/ ce a scris la împăratul.

Se mai afirmă că nu corul episcopesc romano-catolic ori vreunul dintre membrii aceluia ar fi informat pre papa, ci pictorul Lippay, care depingea pre Papa. Toată cauza s-a pertractat pre cale diplomatică cu preterarea „Propagandei de fide”, nefiind scaunul papal defel orientat în cauzele bisericii noastre.

Episcopul Hossu mai spunea că, în august 1911, dânsul l-a făcut atent pre Metropolitul la primejdiile ce ne stă înainte și l-a sfătuit ca sau Metropolitul sau altul dintre episcopii provinciei să meargă la Roma, ca pre papa să-l informeze, atunci se putea ajunge la rezultat, Metropolitul i-a zis că cauza nu este așa actuală.

Episcopul Hossu spunea că episcopul Csernoch de la Timișoara a stăruit ca să se amâne chestia până la conferința episcopească din octombrie 1911 și a propus ca mai înainte să se limpezească raportul cu privire la limba liturgică a noii episcopii, fiindcă Roma nu va admite limba maghiară, dară i s-au pus bețe în roate, că s-a zis că limba liturgică va fi cea grecească.

Hossu spunea că încă atunci, când în noiembrie s-a ținut conferința în Pesta cu delegația Nunciaturei, s-ar fi putut face mult dacă venea Metropolitul, iară nu canonicul Suciu, trimis de Metropolitul, căci auditorul Nunciaturei, Rossi, a oferit ca să se trateze despre numărul parohiilor ce ar fi să se cedeze, dară el cu episcopul Radu, fără Metropolit nu au putut face nimica.

Hossu zice că când (sic!) papa a cetit memorandumul provinciei metropolitane și a ajuns la pasajul unde se zice că înființarea episcopiei ungurești, la credincioșii bisericii noastre s-a ivit credința că Sfântul Scaun a încetat a scuti biserica română, s-a supărat foarte tare și dând din mâini și picioare, ar fi zis că la așa ceva nu a așteptat să i se zică, dânsul totdeauna cu dragoste a apărut pre români și, adaugă Episcopul, de fapt, când Papa de câte ori s-au prezentat la acela în audiență episcopii latini din Ungaria, totdeauna recomanda ca să fie cu dragoste și cruțare față cu românii greco-catolici.

Toată greșeala a fost că papa fiind rău informat, a scris împăratului că se învoiește /238/ la înființarea Episcopiei maghiare și dacă arhieriei bisericii noastre deja în anul trecut ar fi intervenit de cu vreme, poate s-ar fi putut evita.

Drept că toată vina este a Episcopilor noștri, cari altcum se tem de tulburări religioase când se va publica Bula înființării.

13 Iulie. Cu Vicarul Frenț a sosit și un comptabil tânăr din Blaj, trimis din partea lui C. Domșa, redactorul „Unirei”, pentru ca să ceară sprijinul Episcopului la înființarea de cooperative sătești. Este un tânăr simpatic și deștept, chestia cooperativei a studiat în Posen și în Berlin, din expunerea căruia mult am învățat. Acela este aplicat ca contabil la „Plugarul” din Blaj. Nu este îndestulit cu blăjenii, cu atât mai mult îl înalță pre C. Domșa. Acela mi-a spus că despre mine ca candidat la episcopia Lugojului mult se vorbește în Blaj.

Mergând în preumblare cu Episcopul Hossu, i-am amintit că după ce se va publica bula de înființare a episcopiei maghiare greco-catolice, va trebui să urmeze și numirile de Episcopi. Mi-a răspuns că a bună seamă mult nu va întârzia. La Hajdudorogh va fi numit Miklosy de la Sáraspatak, poate că românii naționaliști vor tribula ca o concesiune pentru numirea lui Suciu de la Blaj, dânsul tot nu crede că eu așa fi încă tot la rudă.

Mă mir că despre Frenț absolut nu povestește, pentru mine este suspect și după ce mi-a spus că nimica să nu spun Prefectului despre cele ce se lucră în jurul episcopiei din Lugoj.

L-am întrebat că ce zice Episcopul Radu, cu cine ține, mi-a răspuns că încât gândește că ar recomandat pre Stan, dară acela nu poate să fie, cum nici Iacob Radu nu poate să fie.

Episcopul a primit o epistoală de la Bârlea, în care (i) cere Episcopului că ar fi bine ca să-l facă atent pre secretarul Hossu Iuliu ca să se mai lase de casa și familia lui Giurgiu, că se

va putea ivi un scandal. Episcopul m-a întrebat că ce știu eu? după ce și Iacob Radu i-a amintit de treaba cu Iuiliu Hossu. Eu i-am spus numai atâta că ar fi bine să se dezlipească de casa aceea, că gurile rele multe vorbesc despre dă toate, dară în alte particularități nu m-am demis.

Episcopul Hossu mi-a zis că deja de două ori l-a făcut atent, fiind încă în Lugoj, dară e un spirit îngâmfat, chiar și din acest motiv nu-l duce cu sine la Gherla. Episcopul mi-a cerut sfatul, i-am zis să-i scrie.

I-a și scris, făcându-i reproșuri, ma a scris și la tatăl aceluia, măcar că eu am zis ca aceasta să nu facă.

/239/ Episcopul Hossu mi-a spus că fiind în anul (1)911 la Marienbad, deja acolo s-a făcut înțelegere cu Ministrul ca să treacă la Gherla, punând dânsul condițiuni, dară n-au voit să știe de nimic.

Deci mergerea mea la Pesta în septembrie 1911 și la Minister a fost superfluă. Cred că așa mă poartă Episcopul și acum cu vorba, dară nu-mi pasă. Eu sum îndestulit și așa, mai ales dacă voi primi înmulțirea plății.

Iulie 14. La mănăstire a venit preotul din Silvaș, Nanda¹⁹⁷ și doi clerici, Marila și Paveton, cari au fost hirotoniți de lectori. Episcopul m-a îndemnat ca încă de aci să dispun ca administrarea realităților fundamentale Nicolae Muntean¹⁹⁸ să șadă la Cassa centrală, iară pre canonicul Nicolae Nestor să-l provoc ca despre manipularea venitelor de cancelarie și de s. s. intențiuni să dea socoată. În această zi preumblându-mă cu episcopul, mi-a spus că între împrejurările prezente față cu înființarea episcopiei greco-catolice maghiare, calea cea mai eficace ar fi de a impune Romei ca Episcopii noștri să abzică, ca unii cari nu sunt în stare a lua răspundere pentru eventualele tulburări ce ar intreveni în biserică.

I-am răspuns că aceasta nu poate fi, pentru că s-ar afla alții cari ar primi episcopiile și chiar din contră, în lupta ce ne așteaptă trebuie ca episcopii noștri să fie la locul lor.

El și acuma afirmă că s-ar fi putut face mult, dacă atunci când Rossi, în noiembrie 1911, a fost în Pesta, Metropolitul încă ar fi venit la Pesta și ar fi tratat pentru micșorarea parohiilor puse la dezmembrare, căci Rossi a venit la dânsul în Senat și a oferit ca să trateze, apoi că Radu s-a dus la Ministerul de Culte și de „bună voie” a oferit abandonarea parohiilor rutene din dieceza sa, ce nu trebuia să facă. La minister i s-a spus că nu se îndestulesc cu acele parohii. El trebuia să facă pre cel mânios și să zică, că dacă voiți să pactați, apoi să vedem că ce cereți. Deci Radu nu a fost sincer la conferința din Blaj că dânsul pre atunci oferise deja parohiile rutene, totuși acolo a vorbit că să nu cedăm. Spunea și aceea că, când a fost cu episcopul Csernoch la Nunciatură și aceleia a descoperit ce amenință biserica noastră prin

¹⁹⁷ Corect: **Nandra**, așa cum apare la p. 311. Șematismul istoric al diecezei Lugojuului (1903), menționează doi preoți cu acest nume: **Ladislau Nandra** (născut în 1853, preot moralist, hirotonit în 1876, administrator parohial în Hitiaș, apoi paroh în Silvașul de Jos), respectiv **Petru Nandra** (născut în 1849, teolog moralist, hirotonit în 1884, paroh în Silvașul de Sus) (vezi: *Dieceza Lugojuului. Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 518). Natura lacunară a însemnărilor lui Boroș nu permite însă o identificare mai exactă a celui menționat la pp. 239 și 311 în textul memorialistic.

¹⁹⁸ **Nicolae Muntean**: născut în 1896, teolog sistematic, cu studii la Timișoara, actuar, protocolist, arhivar la cancelaria diecezană (1893–1898), hirotonit în 1898, administrator parohial la Deva și profesor de religie la școlile din Deva (1898–1902), preot la Grădiște și administrator al protopopiatului Ulpia Traiana (din 1902).

înființarea episcopiei maghiare gr<eco> cat<olice>, Nunțiul s-a declarat că-i pare rău, că n-a fost informat și lui nu i-ar rămâne decât să abzică. Dumnezeu însă l-a scăpat, că într-aceea a murit. Se crede că dacă rămânea acel Nunțiu, înființarea nu s-ar fi făcut în forma și chipul de acum. Dară pre auditorul de la Nunțiatură, ungurii l-a(u) corupt cu mulți bani.

/240/ Am spus Episcopului, pentru ce nu caută Episcopii noștri ca în Roma să înființeze o agentură pentru afacerile bisericești noastre. Răspunde că de mult și de multe ori a solicitat la Mitropolit, care zicea că nu are bani spre acel scop.

Vorbirăm apoi de Congrua și afirmă că în consiliul congrual, ținut sub prezidiul lui Apponyi, când taman pre omul său Varosy a voit să aducă la sfârșit ca episcopii rom<ano> cat<olice> să nu contribuie la congrua preoțimeii gr<eco> cat<olice>, dânsul a ținut o vorbire în care a desfășurat că biserica catolică a avut lipsă de gr<eco> cat<olice> când i-a mers rău, dară acum nu. Atunci episcopatul rom<ano> cat<olice> contribuie la congrua numai pentru rom<ano> cat<olice> și decât să fie supusă biserica gr<eco> cat<olice> numai și în parte la aservirea guvernului, e mai bine să fie liber clerul rom<ano> cat<olice> de acea aservire, iară biserica română unită să fie aservită, că și așa este invitată la așa ceva.

În urmarea acestei enunțări episcopii s-au spăriat, chiar și Apponyi a primit moțuinea făcută de Hossu, că congrua să nu se subtraga numai de la singuratici, ci de la dieceza întreagă.

Metropolitului Mihályi mult i-a plăcut această enunțare, căci după ședință i-a gratulat și a plătit champanie la prânz, spunând că așa ceva nu au auzit încă rom<ano> catolicii.

Veni vorba de înființarea Seminarului din Oradea Mare și zisă că Radu nimica n-a știut că de la curtea regească a sosit la dietă porunca ca să se facă seminar și totuși el se fâleşte în ziare ca și cum el ar fi mijlocit, da a fost silit să facă.

15 Iulie. Episcopul Hossu a trebuit să meargă la Pesta pentru seminarul din Gherla, căci cei de la Minister voiesc a-l sili ca întreprinderea să o dea lui Kertesz, care pentru plan deja a primit 26.000 și acum mai poftesc ca episcopul să contribuie la speșele de zidire cu 88.000, ca din plata sa anuală plătibilă în rate. Dânsul însă mai bine nu zidește nici seminar nici reședință, ci așteaptă până ce cu interese va crește capitalul.

Episcopul cu contribuirea clerului vrea să înființeze internate în Gherla, Năsăud, Baia Mare, Bistrița și Sinteia. Deodată va denumi de parohi vreo 300 de preoți administratori și de la fiecare va cere o taxă de 50 cor., până ce odată câștigă 15.000 cor.

Acum am făcut excursiune la cetatea Colții de la Râu de Mori, în societate a fost și familia Hossu Francisc de la Deva cu doi nepoți, episcopul, eu, Frenț, doctorele Rila, sora lui Frenț, protopopul Muntean, preotul din Tuștea, Nicolescu, călugărul Man (diabolus vitae) și Iuliu Hossu. În cale, Hossu Franți m-a întrebat că ce e cu Episcopia de la Lugoj? /241/ Lui nu-i place că episcopul e încă tot aci și aude că acolo pârținește pre Frenț, ceea ce dacă s-ar întâmpla mie mi s-ar face mare nedreptate și s-ar conturba Clerul. I-am răspuns, se poate, măcar că episcopul mult îmi promite, dară mă tem că mă seduce. Fie ce va fi! Tot așa m-a întrebat și doamna lui Hossu.

Hossu Francisc m-a întrebat că este adevărat că la „Poporul” s-ar fi întâmplat malversațiuni și că contabilul Virgil Pop ar fi fost chiar și deținut și că eu încă aș fi mestecat. Aceasta i-a spus Racz că a auzit de la avocatul Șelar, ginerele lui Popovici. La aceasta am stat incre-

menit, cum se poate scorni atari minciuni. I-am răspuns că nici un cuvânt nu este adevărat și cred că iarăși e pusă la cale o intrigă asupra mea, mai ales că iasă din Hațeg. Aceasta am spus și Episcopului în auzul tuturor, la ce episcopul a răspuns că e minciună și mișelie.

Eu cred că episcopul deja știuse despre aceasta și poate că chiar cu știrea lui s-a și făcut ca pre mine să mă discrediteze, pentru că s-a arătat indiferent. L-am întrebat pre Protopopul Muntean și după ce a știut de la Râu ceva de nu mi-a spus? a răspuns că convenind cu Canonicii Radu și Popovici, aceia i-au spus că sunt scornituri. Doamne, miserabili sunt oame-nii!

Sosind la mănăstire, acolo aflarăm chiar și pre Racz și l-am întrebat, mi-a răspuns că avocatul Șelar i-a spus într-un hotel din Deva și el a spus lui Francisc Hossu și lui Muntean și numai pentru aceea nu mi-a spus că știuse de la Canonicii numiți că este minciună, deci a bună seamă este o intrigă. Cum de fapt a și fost ieșită de la Popovici, Hossu, Episcop și L(eo) Man. L-am încredințat că mergând la Hațeg să-l întrebe pre avocatul Luca, că ce știe în treaba aceasta. El mi-a scris că nu e nimic adevăr și a ieșit din izvor copilăresc. Voi întreba eu de la Suciu când mă voi reîntoarce la Hațeg.

Mai departe lipsesc notițe de la Prislop.

8/IX (1)924. În această zi fiind la Episcopul diecezan dr. Al. Nicolescu, între altele i-am amintit că oare unde aş putea eu să primesc informațiuni mai detaliate despre chestia înființării episcopiei greco-catolice mag(h)iare de Hajdu-Dorog și că oare are dânsul notițe și cunoștințe mai detaiate despre acea chestie; mi-a răspuns /242/ că dânsul notițe nu are, acele a bună seamă se vor afla la Metropolie. Continuând conversația și spunându-i unele împrejurări din însemnările mele, mi-a spus că de la repausatul Vasile Lucaciu de Sisești a auzit că acela vorbind odată cu ministrul Wekerle, i-a zis: „Halled te Vazul, sok pénzébe kerül a kormánynak, a Hajdúdorogi püspökség ügye”¹⁹⁹. Așa dară nota mea de mai sus, din convorbire(a) cu Episcopul Hossu este faptul că ditorul de la Nunciatură, Rossi, a primit mulți bani, dară și aceea este faptă că Hossu a primit încă mulți bani.

Mi-a mai spus că când (sic!) canonicul Suciu, acum Metropolit, a fost trimis la Roma spre a o informa în chestia de la Hajdu-Dorogh și fiind în audiență la cardinalul Secretar de stat, numele nu-l știu, a fost spaniol și spunând aceluia că mag(h)iarilor greco-catolici sunt puțini, o parte foarte însemnată sunt cei maghiarizați din România și ruteni și că biserica românească este primejduită în credința sa, acel secretar în mod disprețuitor s-a uitat la Suciu, trăgând la îndoială aserțiunea despre statistica ce i s-a prezentat. Suciu i-a răspuns că datele sale sunt autentice și că S(fântul) Scaun este dus în eroare, acela s-a mai calmat și i-a zis că el nu a fost informat din partea bisericii românești. Firește că nu, căci doară pertractările au decurs pre cale diplomatică, fără știrea Propagandei a făcut și că acuma este târziu, căci chestia este încheiată.

A mai răspuns Episcopul Nicolescu că știe că Netzhammer, arhiepiscopul din București, încă a jucat rolă căci a întrenit la Regele Carol ca nu cumva să se facă turburări din Regat și în Ardeal, asigurarea a dat guvernului unguresc, iară Netzhammer la scaunul papal.

Cardinalul Rampolla și un alt cardinal a întrenit la Papă să nu admită, dară pre papa Pius X nu l-a putut înduplica și când, în anul 1912, dr. Alex(andru) Nicolescu și Coltor, doi

¹⁹⁹ „Auzi, Vasile, chestiunea episcopiei din Hajdudorog costă guvernul mulți bani?”

clerici absoluți, fiind în audiență la Rampolla, acela le-a spus că-i pare rău că nu a putut împiedeca, dară să spună la cei mai mari ai bisericii noastre că să fie cu bună nădejde că la Roma nu se vor înșela, nici va părăsi biserica românilor uniți, ci o va ocroti și sprijini.

Am scris aceste note la 9/IX (1)929

I. Boroș.

/243/ 1911 Iulie 8. Tânărul teolog Ioan Băcoiu din Lugoj, în după miazăzi zilei de ...²⁰⁰ iunie îmi aduce știre că episcopul Gherlei, Ioan Szabó, a murit. În altă zi dimineața, episcopul nostru după săvârșirea sfinței liturghii vine în altar și convoacă pre canonicii prezenți: I. Boroș, I. Madincea, și Nic^olae Nestor, sfătuindu-se că ce dispoziție să se facă pentru de a anunța și de la biserica noastră catedrală repausarea episcopului. Ne-am înțeles așa ca să se tragă clopotele de trei ori pre zi, iară la îngropăciune să meargă episcopul și din partea capitlului eu am fost designat.

În călătoria spre Gherla, la Teiuș, m-am întâlnit cu Metropolitul și suita mare, iară la Apahida și cu episcopul Orășii. Sosind la Gherla, acolo primarul orașului l-a bineventat pre Metropolitul, când apoi ne-am sălășluit fiecare la cvartirul său câștigat. Eu am fost la conșcolarul meu de teologie în Viena, secretarul episcopesc Vasile Pordea, om cu familie frumoasă și aleasă. M-am aflat bine la el și m-a văzut bine. Spre seară toți ne-am dus la reședință, unde, în capela sărăcăcioasă a fost catafalcul repausatului. Metropolitul a lăsat să-l descopere ca să-l vadă. În altă dimineață, duminică, a venit veste la Metropolitul că curatorii bisericii parohiale, căci catedrală nu este, nu ar voi să permită ca episcopul să fie îngropat în cripta din acea biserică, anume gătită spre acel scop încă la zidirea bisericii, ci chiar și biserica voiesc să o închidă îna(i)ntea episcopilor. Aceasta a bună seamă din ura ce o avut față cu repausatul. Curatorii citați la /244/ Metropolitul, în prezența și a episcopului Hossu, s-a(u) declarat că nu se împotrivesc, ci toate se bazează pre o neînțelegere între consistoriu și capitlu, care desconsideră consistoratul. Metropolitul totuși până atunci nu a voit să facă impusățiune, până nu a avut în scris de la căpitănatul orășenesc că se permite îngroparea în criptă.

Din acest conflict s-a putut vedea că între credincioși, episcopul repausat și capitlu a(u) fost raporturi nu prea pretinoase. Nici că e de mirat, când episcopul nu numai că nu a intrat nicicând în biserica cea frumoasă parohială, depărtată de le reședință vreo 5 minute și pentru zidirea căreia dânsul a mijlocit de la minister 30.000 coroane, dară nici nu o a văzut vreodată. Așa nici capitulariștii nu au intrat în biserică, afirmativ din motiv că nu voiau să admită că aceea ar fi biserica catedrală. Măcar că biserica este foarte frumoasă și bine aranjată.

Îngropăciunea s-a început la 9 oare, preoțimea în ornate sacre îmbrăcată a venit la casa mortuară, de unde ridicându-se coșciugul, însoțit de Metropolit și Arhieriei Hossu și Radu, tot în ornate, l-a adus cu litia la biserică. Acolo după săvârșirea sfinței liturg(h)ii, pontificată de Metropolit cu celebrarea episcopilor și a canonicilor de la toate patru capitule (Oradea: Florian Stan și Ciceronescu Samuil; Blaj: Victor Smigelschi, Ștefan Pop; Lugoj-eu)

²⁰⁰ Lipsă dată în textul original.

s-a săvârșit prohodul în prezența numerosului popor de toate clasele, din dieceza Gherlei și vreo 50 preoți. Din partea partidei naționale române Gheorghe Pop de Băsești²⁰¹, Teodor Mihályi. Panegiricu(l) o a ținut canonicul Gherlei, Domide, frumos și la loc a vorbit. /245/ După îngropare am făcut vizită la canonici, toți ne-au primit bine, afară de canonicul Fabian, care era mai rece, probabil că în mine a văzut un contracandidat al său la episcopie. Pur-tarea aceasta socotesc a fi necualificabilă, că chiar nu trebuia să arate sentimentul său. Prânz de pomană s-a dat pentru încă honoratorii, vreo 40 persoane, în reședința episcopiească, pentru preoți la hotel. Prânz bun și destul de elegant. Caracteristic pentru repausat, că în fiecare chilie avea 2-3 termometre, apoi 2-3 orolo(a)ge. Canonicul Domide a spus că de 32 de ani numai 3 pene a avut pe masa de scris, la acele nu au fost permis să se atingă nime, cu acele subscria actele. Apoi secretariul Pordea mi-a spus că de 31 de ani de când stă lângă el ca secretar nu a făcut nici un concept, nici n-a cetit actele, ci numai cum îi referea dânsul, chiar și când primea deputățiuni. Lucru incredibil!! se și vede în întreaga administrație diecezană și în dieceză unde este o anarhie întreagă și de tribulare. Altcum episcopul meu Hossu îmi spusese după aceea că nici Vicarul capitular, mai nainte Vicar general G. Georgiu nu a făcut concepte de fel. Frumoasă administrație destrăbălată!

Înainte de plecare am convorbit cu Vasile Pordea, care mi-a spus că eu negreșit să umblu ca să ajung episcop acolo, că o parte bună a clerului m-ar vedea bucuros și că pre Fabian sub nici un chip să nu-l lășăm, oricine să fie, numai acela nu, căci va fi și mai rău în dieceză. I-am spus că eu numai pre cale cinstită voiesc să ajung, adecă dacă factorii bisericii noastre în general se învoiesc și mă află apt și demn.

În preseara îngropăciunei, Metropolitul cu episcopii au ținut conferință, /246/ cum spusese episcopul meu, mai târziu, în cauza complinirii scaunului episcopesc vacant. Metropolitul a insistat ca episcopul Hossu să treacă la Gherla, Radu a fost contra, dară nu s-a declarat pentru nici o persoană. Când eram în vizită la Canonicul Domide, unde era saluit episcopul nostru, a venit Teodor Mihályi și Gheorghe Pop de Băsești, de față a fost și episcopul Radu, și a(u) sulevat cestiunea ca episcopul nostru să treacă la Gherla. Radu hotărât a fost contra. Pentru ce? Se dă cu socoteală că vrea să pună de episcop pre fratele său Iacob, Vicar în Hațeg.

Cu această ocazie mi-a spus Gheorghe Pop de Băsești că, dacă nu vrea episcopul nostru, atunci partida națională română ar fi pentru mine, căci Hossu Francisc, avocat în Deva, ginerel lui G. Pop, mult m-a recomandat.

Reîntorcându-ne de la îngropăciune, am călătorit împreună cu Metropolitul și Episcopu(l) Radu. Spunea episcopul meu că Metropolitul și pe drum a insistat ca el să treacă la Gherla, dară el nu are voia.

²⁰¹ **George Pop de Băsești**: născut în 1 august 1835 la Băsești, în comitatul Sălaj, studii gimnaziale și liceale la Baia Mare și la Oradea, studii juridice la Academia de drept din Oradea. După absolvirea studiilor, în 1860, și-a început cariera ca funcționar municipal la Oradea și apoi comitatens. În 1872 a fost ales deputat în parlamentul Ungariei, din partea cercului electoral Cehu Silvaniei, pe care l-a reprezentat până în 1881. Participant la conferința de organizare a PNR din Transilvania și Ungaria, lider al PNR: vicepreședinte (1881-1902), președinte (1902-1918); condamnat în procesul memorandiștilor (1894).

În călătoria de reîntoarcere am dormit noaptea în Alba Iulia, la nepotul episcopului cu numele Cîrlea. Ne-a venit bine. Pagubă că acel nepot nu are pace în casă cu soția, căci tatăl lui îl tot instighează, afirmând că fetița ce o are nu ar fi de la el. Cîrlea bătrânul e un om neputincios, sgârbit, măcar că are mare bogăție. Ce-i ajunge?

Sosind acasă în pace, preste vreo 4 zile mă cheamă Fabiu Rezei, notar /247/ public, prieten bun cu mine și convenind cu dânsul, îmi spuse că el va scrie secretarului de stat Jakabffy Imre²⁰², lui Jeszensky²⁰³, șeful secțiunii de naționalitate din ministerul de interne, apoi secretarului Balogh²⁰⁴ de la ministerul de Culte, atrăgând atențiunea acelora la persoana mea pentru episcopia din Gherla și că va vorbi și cu Föispanul dr. Medve Zoltan din Caraș. M-am învoit. El a și scris și a vorbit și cu Medve, căci preste câteva zile Föispanul m-a chemat la sine și mi-a spus că știe că Jakabffy m-a recomandat la ministrul președinte Hedervály²⁰⁵, la care a fost și dânsul și Hedervály i-a mulțumit că i-a făcut raport, apoi că a vorbit și cu secretarul Balogh de la ministerul de culte. I-am mulțumit pentru interesarea. A spus și aceea că pre el l-a informat și l-a făcut atent Fabiu Rezei. Episcopul meu încă mi-a spus că fiind la Pesta, i-a spus Jakabffy că m-a recomandat. Într-aceea s-a întâmplat că mergând cu episcopul de Timișoara, ca dânsul să-i ia jurământul de la noul arhiepiscop al Calocei, Ioan Csernoch, când am intrat la Csernoch, acesta m-a sărutat și întorcându-se spre episcopul meu, îi zice, i se cuvine osculum pacis, că doară va fi episcop de Gherla, la ce episcopul meu i-a răspuns, bine va fi, numai Excelența Ta încă să-l recomanzi la Zichy și la Hedervály. Apoi la prânz de nou a sulevat cestiunea tot Csernoch, zicând că doară nu se va pune alt episcop decât în persoana mea. Episcopul meu mi-a spus că Csernoch a și intervenit la ambii miniștri.

/248/ Mergând cu Arhiereul Hossu la instalarea noului episcop de Cianad, Iuliu Glatfelder, m-am întâlnit cu dr. Iosif Siegescu, acesta între altele mi-a spus că dânsul fiind în clubul deputaților, a venit vorbă despre episcopia Gherlei și că dânsul m-a recomandat ministrului președinte, pre când deputatul Gherlei, Martonfy Marton²⁰⁶, ar fi pledat pentru canonicul Fabian. Reîntorcându-ne acasă, a venit vorba despre episcopie și atunci l-am întrebat pre episcopul Hossu că oare mă părtinește el ori ba? Căci știam că e bun prieten cu canonicul Smigelschi, dânsul mi-a spus că da, apoi spunea că canonicul Szmigelschi are de protector pre Arhiepiscopul Nagel din Viena și prin acela poate să facă ceva presie asupra guvernului, dară dânsul nu crede că va putea face spor pre acea cale.

După sosirea noastră acasă, venind odată la episcop, iară mi s-a declarat că dânsul mă va sprijini și că pre Smigelschi, care altcum și mie îmi este prieten, nu-l află acomodat, căci e leneș și nervos. Mi-a spus și aceea că Bindea îmi este vrăjmaș, dară nu am ce să mă tem de el, căci aci cuvântul dânsului puțin apasă.

²⁰² **Jakabffy Imre**: secretar de stat la Ministerul de Interne.

²⁰³ În 1911, Alexandru Jeszensky a ocupat o funcție de secretar de stat în cadrul guvernului condus de ministrul președinte (primul ministru) Carol Khuen Hédervály.

²⁰⁴ **Balogh Eduard**: secretar de stat la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică.

²⁰⁵ Al doilea guvern Khuen-Hédervály Károly (17. I. 1910–22. IV. 1912).

²⁰⁶ **Marton Martonffy**: a fost în 1906 director suprem al învățământului profesional din Ungaria.

Într-aceea Metropolitul a anunțat ținerea unei conferințe episcopoești în Blaj, invitând pre episcopi și de la fiecare capitol un membru dacă vreau episcopii. Capitolul m-a designat pre mine. Am sosit la Blaj, deja erau toți acolo, afară de G. Georgiu, Vicarul capitular din Gherla și profesorul de preparandie de acolo cu numele de Gheța. În preseara conferinței m-am preumblat mult cu Metropolitul, dară fiind cu noi doctorul Pop, nu s-a vorbit nimic despre episcopia Gherlei, ci mi-a spus numai în acea zi că aud că vei fi /249/ Preposit la Lugoj. La conferință s-a pertractat cauza portului uniformal al clerului și deși au solicitat rezolvarea aceleia ambii episcopi, Metropolitul nu s-a învoit, ci a rămas ca fiecare episcopie să statutească portul clerului după statutele vigente în dieceză, apoi cauza lecticalului cerut de cătră Ministeriul de Culte, s-a hotărât ca pentru provincia metropolitană să nu se admită reluarea lecticalului preoțesc, cauza unui punct din regulamentul disciplinar docental cu privire la limba română, dificultată din partea Ministerului și s-a decis a se susține ca punct de disciplinare, disciplina docentelui care neglija propunerea limbei române în școalele noastre.

Fiind în Blaj, am povestit cu fratele Szmigelsky și noi ne-am învoit că nici unul din noi nu vom umbla după episcopia Gherlei decât pre cale cinstită și oricare din noi va fi denumit, va merge la instalare.

În Blaj episcopii iarăși au ținut conferință pentru episcopie. Metropolitul a tribulat ca episco>pul Hossu să treacă la Gherla și a(u) convenit într-acolo că cauza (sic!) mai întâi să o pertracteze Hossu în ministerul de Culte, să se vadă că aplicat e ministerul a împlini condițiunile ce le-ar pune Hossu și până atunci episcopatul să nu se pronunțe față cu persoane. Altcum înainte de a merge la Blaj, mi-a spus episco>pul Hossu că deja Episco>pul Radu i-a scris că, mergând la Carlsbad, a vorbit la nunciatură și episco>pul Hossu dă cu socoteală că episco>pul Radu umblă pentru frate-său, despre care, zice Hossu, nici vorbă poate fi. Apoi a spus că dânsul la conferința din Blaj nu se va lăsa a fi tras pre sfoară, ci dacă vine vorba de persoane, va sta pre lângă aceea că cine să fie exclus din recomandare, ca să lase mână liberă la guvern.

/250/ De la Blaj ne-am reîntors împreună cu episcopul Radu, venind pre la Arad. Depărtându-ne de la episco>pul Radu, episcopul Hossu mi-a spus că conducătorii partidei naționale române solicitează la Metropolie ca la episcopia Gherlei să fie designat canonicul de la Blaj, Suci²⁰⁷, altcum agrăiatul Metropolitului și când avocatul arhidiecezan, un mator al partidei, cu numele Iuliu Maniu, ar fi solicitat și înainte episcopilor Hossu și Radu rezolvarea în acest înțeles, episco>pul Hossu hotărât s-a opus, zicând că partida nu are să se mestece în cauză. Tot atunci mi-a spus că așa se vede că episcopul Radu ar umbla pentru frate-său, iară episcopul romano-catolic de Alba Iulia ar avea client pe dr. Florian, capelan militar de la Cluj, ceea ce altcum dânsul nu ar crede. S-a mai auzit că dr. Ilie Dăian, parohul Clujului, ar fi umblat pre la episcopul Radu ca să-l părtinească, dară acela i-ar fi spus că nu se poate.

²⁰⁷ În acel moment Vasile Suci (1873–1935), viitorul mitropolit (numit și confirmat în 1920), era canonic teolog al Bisericii catedrale mitropolitane din Blaj, membru al exactoratului arhidiecezan și asesor la tribunalul mitropolitan de a doua instanță pentru arhidieceză, membru în comisia de revizuire a cărților rituale, rector al seminarului tinerimii din Blaj, asesor al consistoriului mitropolitan, doctor în teologie.

Sosind acasă, m-am dus la Comitele suprem Medve, acela mi-a spus că m-a căutat acasă ca să vorbească cu mine și nu m-a aflat, apoi mi-a spus că de nou a vorbit cu ministrul președinte și cu episcopul meu. Acest din urmă s-a declarat că hotărât nu are nimic în contra mea, din contră mă află de apt și vrednic. Observ că eu l-am fost rugat pre Comitele suprem să reștie de la episcopul că ce părere are despre mine, căci eu m-am temut că dânsul joacă politică și că pre față ar fi pentru mine, iară sub mână pentru Szmigelsky. Mi-a spus Comitele și aceea că acuma ar fi vorba numai de mine și de Fabian, pre care îl împingă deputatul Martonfy și mi-a sfătuit să mă prezint la Ministrul prezident și să comunic cu Martonfy, care ar dori să vorbească cu mine. /251/ I-am promis. A doua zi de Rusalii am făcut vizită de sarbători la Comitele suprem. Dânsul n-a fost acasă, decât numai soția, într-altele a venit vorba de Burdea, spunându-mi că cât este de om slab și antipatic. La aceasta am amintit că am auzit că îmi este vrăjmaș pentru episcopia Gherlei, dânsa mi-a replicat și totuși vei fi episcop, că dacă Burdea îți este vrăjmaș, e numai o dobândă pentru mine. Aci însemn că fiind eu la Comitele suprem, i-am amintit despre ținuta lui Burdea, la ce dânsul mi-a spus că cuvântul lui Burdea nu are nici un pond, pentru mine este avantaj dacă îmi este vrăjmaș, apoi mi-a spus litania întreagă despre ținuta greșită a lui Burdea, cum l-a deferit la Minister și l-a dat de gol.

Într-aceea s-a întâmplat instalarea episcopului Varady Arpád de la Győr. Episcopul meu s-a dus la instalare, în numele capitlului m-am dus și eu. În Győr s-a adunat o mulțime multă de lume și de aristocrați. Am fost saluat la canonicul prelat ...²⁰⁸. La casa canonicului Ruschek, unde a fost saluat episcopul meu, am convenit cu secretarul ministerial dr. Andor György de la Ministeru(l) de Culte, m-am cunoscut cu prelatul pontifical Antal de la Buda, cu profesorul Dudek, cu deputatul Gieswein²⁰⁹, am fost prezentat la episcopul rom(ano-)catolic de Oradea Mare, contele Szechenyi. În Győr a fost și Ministrul de Culte Zichy și fostul ministru de Culte Apponyi, am urmărit cu vechiul cunoscut Iordan Károly, paroh abate de la Szaniszlo, președintele consiliului scolastic catolic din țară. A fost o serbare frumoasă și importantă. Orașul e foarte frumos. Reîntorcându-ne de la Győr, la gară sosind cu Episcopul, acesta mi-a spus că Zichy a întrebat că cine e canonicul cu care a venit? I s-a spus că eu. /252/ Ministrul i-ar fi spus că se fac demersuri și în interesul lui Fabian. Episcopul mi-a spus că oprindu-ne la Pesta, să mă prezinte la Ministrul de Culte, pre carele l-a rugat să mă primească. Așa am și făcut. Pe drum, venind cu deputatul Gieswein, episcopul l-a rugat ca să-mi mijlocească audiența la Minister, sub pana de dezbateri, căci era drept pertractarea bugetului de culte. În Pesta cu episcopul m-am dus la ministerul de Culte, întâi ne-am dus la secțiunea cultelor, acolo m-am cunoscut cu nescari oficianți, de acolo episcopul m-a dus ca să mă prezinte la secretarul ministerului de Culte, Naray Szabo. Nu am avut noroc, că avea prea mulți și episcopul mi-a zis, lasă că îi voi spune că ai dorit să te prezinți. M-am băgat și la Andor György ca să-i fac vizită, de acolo m-am dus la Buda, ca să fac reverință la secreta-

²⁰⁸ Spațiu liber în orig.

²⁰⁹ **Gieswein Sándor**: născut în 1856 la Tata, comitatul Komárom, a reprezentat cercul electoral Magyaróvár, comitatul Moșonmegyes în ciclurile parlamentare 1905–1906, 1906–1910 (membru al Partidului Popular Catolic), 1910–1918 (fără partid), politician, scriitor, membru corespondent al Academiei Maghiare, prelat papal din 1909, mort la Budapesta în 1923.

rul de stat (de la) ministerul de interne Jakabffy. Nici aci nu am avut noroc că era în Senat și sercetarul său mi-a spus că abia pre la 20 ore va ieși din ședință, de acolo am venit la casa deputaților ca să mă prezint la Ministrul de Culte. Am lăsat să-l cheme pe deputatul Gieswein, care a și venit și mi-a spus că, dacă se poate, între pauze mă va primi Ministrul. Am așteptat și într-aceea am vorbit cu secretarul de la minister, Kisfaludy. Venind Ministrul, Kisfaludy s-a dus la el și a venit de mi-a spus că Ministrul ar afla ca să mă prezint după terminarea pertractării bugetului său. Deci nici aci nu am avut noroc. Răspunsul acesta m-a dezgustat, am și spus episcopului că răspunsul acela pot lua și în acel sens că nu voiește să mă vadă ori /253/ că doară având mai mult timp să vorbească cu mine mai pre larg. Episcopul mi-a spus că aceasta să nu mă supere. Venind la prânz în Hotelul Continental, acolo a venit și deputatul Ciocan cu profesorul de teologie Moldovan din Gherla. A venit vorbă de episcopie și am vorbit lucruri susfăcute. Episcopul pre drum mi-a spus că Ciocan nu e pentru Fabian, ci pentru mine, dacă nu poate să fie în combinație Vicarul general capitular G. Georgiu de la Gherla.

Pre 29 iunie am fost invitat cu episcopul la Găvojdia, la Bukowsky, unde pre ziua de Sfantul Petru, onomastica fiului aceuia, în tot anul se adună inteligența din Lugoj și Valea Timișului, acolo a fost Vice Comitele Isekutz, fostul főispán Fialka, Comitele suprem Medve și alți mulți. Acolo Comitele suprem i-a spus episcopului meu că cum a vorbit cu mine ca să merg la Pesta la Ministerul pendinte și să vorbesc și cu Martonfy, despre ce de mai nainte am referat deja episcopului. Episcopul mi-a sfătuit să merg la Pesta, dară să nu comunic cu Martonfy, că acela e francmason și poate îmi va merge veste și mă vor denunța la Nunciatură, cu atât mai vârtos că deputatul Mihályi Petru i-au spus că doară nu va pune episcop la Gherla un francmason ca Martonfy. Am convenit cu episcopul așa, ca să-l caut pre Martonfy, dară să-i dau numai biletul, ci mai bine să-l cercetez pre Ciocan și pre Mihályi Petru. A rămas că episcopul pleacă la Marienbad în a 3ª iulie și eu să plec în a 5ª iulie. Plecarea mea a rămas, că nu am voit să merg la congresul docenților catolici, ce în a 4(-a) iulie s-a ținut la Budapesta, cu atât mai vârtos că în a 2ª iulie am înțeles că Secretarul de Stat Jakabffy a venit la Zăguzeni și 8 zile nu va merge la Pesta /254/ și eu doresc ca să vorbesc cu acela. Am vorbit cu Jakabffy Elemer, fiul Secretarului de Stat, deputat și m-am înțeles cu el așa, ca pre 12 iulie să merg la Budapesta. El va vorbi cu tatăl său și să merg drept la el la ministerul de interne și ori el mă va prezenta la ministrul prezidente ori va face ca să fiu primit. Așa am rămas. Eu într-aceea am primit o epistolă de la Vasile Pordea, notar consistorial din Gherla, în care amintește că a fost la el Martonfy și că s-ar fi declarat că el e pentru Fabian și acela i-ar fi spus că Jakabffy Elemer și Burdea nu ar fi tare pentru mine. Ceea ce mai ales ce se ține de cel dintâi, mi-a venit foarte curios și suspectos. Spune Pordea că Clerul e pentru mine, dacă numai Hossu nu va trece la Gherla. În convorbirea cu Jakabffy Elemer nu am făcut pomenire de aceasta, ci el mi-a spus că i-ar fi zis Martonfy, că dacă Ministrul ar împlini toate doleanțele lui Hossu, atunci Gherla iute s-ar face un oraș mare, apoi că doară Martonfy nu e Dumnezeu ca să fie după voia lui. Nu știu că sincer a vorbit Jakabffy ori ba, dară mie încă îmi vine suspectă procedura lui. Voi vedea mai târziu.

Înainte de ce ar fi plecat episcopul la Marienbad, mi-a arătat o epistolă a episcopului Radu în deplină confidență, în care scrie că a umblat pre la Nunciatură și acolo a tâlcuit rezul-

tatul conferinței episcopoești din Blaj pentru vacanța din Gherla și într-altele zice că auditorul Rossi i-ar fi spus ca impresie personală că despre toți poate fi vorba numai de Fabian, Florian și Szmigelsky nu și se miră Radu că (de) unde are informația Nunciatura. Acolo i-ar fi spus că episcopul Majlath /255/ ar sprijini pe dr. Florian, dară la Nunciatură i-ar fi spus că nu e destul că Majlath poartă grijă de episcopiile latine, să dea pace la Greci.

Am reflectat episcopului Hossu că eu așa cred, că toată epistoala episcopului Radu este o politică, nu nunciatura i-a spus persoanele, ci el a insuflat la nunciatură ca să-l facă pre fratele său, ca unicul candidat agreat. Episcopul meu încă de aceea opiniune a fost și de nou s-a declarat că se miră de episcopul Radu, carele forțează pre fratele său, care poate să se bucure dacă ajunge de canonic, nu de episcop. Atunci mi-a spus și aceea că părintele călugăr Leo Man i-a spus că ar fi zis vicarul Radu Iacob, dacă episcopul nostru contează pentru episcopia de Gherla, atunci numai din considerațiuni speciale nu voia să-i facă concurență, dară dacă devine Lugojul vacant, el nu se lasă, ci ori cu ce preț vrea să fie episcop. Episcopul a spus aceasta cu multă indignare.

Ce opiniune este aci în Lugoj și în dieceză? În Lugoj toți sunt de credința că am să ajung episcop la Gherla, chiar și canonicul Madincea, vrăjmaș de moarte, încă tribulează prin alții ca să mă îndemne a umbla în cauză. Canonicul Nestor asemenea. Din dieceză capăt epistole tot cu gratulări anticipate. La Comitat și la dicasterii toți mă întrebă. Ștefan Pop, parohul din Izvin²¹⁰, a scris lui Nestor că știe pozitiv că sum protejat de Jakabffy, episcopul meu și Siegescu și că sum candidat în primul rând.

Eu adeseori am declarat că eu pre cale cinstită vreau să ajung, dacă factorii bisericii și guvernul mă află apt, adică nu aș câștiga /256/ mare bunătate, ci lucru și osteneală multă, dacă va vrea să aducă lucrurile în rând. Dacă eu nu ajung, nu mă supăr defel, căci aci în Lugoj, fiind acuși denumit de canonic preposit, am o poziție bună și respectabilă și mai odihnită la bătrânețe. În toată viața mea am muncit greu unde m-a pus ca să lucr, am fost și am făcut tot ce am putut fără interes, numai pentru binele public. Fie voia Domnului.

8 iulie. Am scris lui Iordan Carol în Sanislău, ca să cerce la Comitele suprem din Careiul Mare, să-l informeze despre episcopia din Gherla, carea dieceză se extinde și prin Comitatul Sătmar și nu este indiferent cine va ajunge episcop, ca apoi eu să mă prezint la el. Tot în acest sens am scris și amicului meu Borody din Carei. Lui Vasile Pordea încă am scris o epistolă confidențială cu multă politică, ca să nu apar ca mult interesat pentru episcopia din Gherla și ca nu cumva să arate epistola mea la altul.

Am primit epistoala de la nepotul Bela Fabian, care zice că tot rău îi merge cu boala și nu mai are nădejde de a trăi. Acea știu eu că se apropie sfârșitul lui.

Să nu uit. Când a plecat episcopul la Marienbad, mi-a spus că episcopul Radu i-a telefonat că Ilie Dăianu a umblat pre la Prohasca episcopul, apoi la Nunciatură și în alte locuri ca să se recomande. Episcopul a adaus că în zadar umblă.

²¹⁰ Ștefan Pop: născut în 1866, teolog sistematic, doctor în drept canonic, hirotonit 1891, a funcționat ca actuar în cancelaria diecezană cinci ani și jumătate. A funcționat apoi ca paroh în Orăștie și administrator al districtului Cugir (1891–1896), iar din 1896 paroh la Izvin.

/257/ 11/7. A fost la Lugoj Siegescu Iosif, vestitul deputat, urgisit de români, partida națională, mie binecunoscut și încâtva și prieten. El a umblat ca comisar guvernial la examenele de maturitate și de calificațiune docentale.

Am convenit cu el la Episcopie și mi-a spus că canonicul Fabian umblă mult după episcopia Gherlei, pentru acela se rupe mult deputatul Martonfy, chiar și în clubul partidei guvernamentale a vorbit și cu el, când a venit la dânsul secretarul de stat Jakabffy și acela m-a lăudat ca pre cel mai recomandabil. Mi-a spus și aceea că în contra lui Fabian se ridică acuză că ar avea copii.

Ca să merg la Budapesta aștept reînșănătoșirea secretarului de stat Jakabffy, care zace bolnav în Zăguzseni.

22/7. După ce Jakabffy tot a bolit și Comitele suprem solicită să merg la Budapesta, înainte de toate m-am nizuț a mă întâlni cu deputatul Zorlențului, Ebrérol Huszár. Pre acesta întâlnind la gara din Lugoj, când drept călătorea la Budapesta, l-am întâmpinat și spunându-i că voiam să-l salut acasă în Honoriș, i-am descoperit dorința mea și în urmare l-am rugat ca să-mi mijlocească audiență la Ministerul de Culte și la Prezidentele Ministerului. Ne-am înțeles că el îmi va face ca în 23 de știre rezultatul întrevinerii sale la acei miniștri. Luni 23 am și primit telegramă că Ministrul președinte mă primește în 24 la parlament. Astfel că cu trenul de seară în 23 am plecat și pe 24 iulie am ajuns la Budapesta, luându-mi cvartir la Hotel Continental. Înainte de ce m-aș fi prezentat la audiență, telefonic m-am înțeles cu deputatul Huszar²¹¹, că când (sic!) să merg. Mi s-a pus termin la 11 oare. La acest termin m-am prezentat și convenind cu Huszar la Parlament, dânsul a venit cu mine la Ministrul presidente, așteptând în antișambră până m-a primit. M-am prezentat așadară. /258/ M-a primit destul de bine, mi-a oferit scaun și mi-a spus că a auzit bune informații despre mine și să bucură că m-a cunoscut. M-a întrebat că de când sum în dieceza Lugojului și unde am servit, apoi a întors conversarea la boala lui Jakabffy, că-i pare rău și că l-a sfătuit ca să stea liniștit acasă.

De acolo am venit la Ministrul de Culte Zichy, aci a trebuit să aștept mult cu Huszar în antișambră, că avea mulți de primit. Într-aceea a(u) venit la Ministru(l) secretar de Stat Balogh și Naray-Szabó, ambii de la Ministerul de Culte. Huszár a mijlocit de m-a(u) primit ambii, oameni foarte de omenie. Balogh mi-a spus că are informație bună despre mine, crede însă că cauza încă nu se rezolvează. Naray-Szabó s-a întreținut mai multe oare și mi-a spus că Hosszu episcopul probabil că se va muta la Gherla și eu să fiu liniștit, că dânsul având informația despre mine bună, îmi va sprijini cauza. Mi-a spus într-altele că unii inspectori școlari regescți le fac multe neplăceri prin prea mare zel și încurcă trebile cu autoritățile școlastice, măcar că la Minister sunt cu bune intențiuni față de școlile confesionale. Eu cred că observarea aceasta s-a referat la împrejurarea că cu puține zile mai nainte, afirmativ Comitele suprem Medve din Lugoj, asociat de inspectorul regesc școlastic Berecs²¹² din Comitatul Caraș-Severin, ambii francmasoni, ar fi dat căință la Ministrul președinte

²¹¹ **Huszár Károly**: născut în 1867 la Tereske, comitatul Nógrád, la alegererile din 1910 a câștigat mandatul de deputat al cercului electoral Zorlenț Mare, comitatul Caraș-Severin, candidând cu programul Partidului Național al Muncii (guvernamental) împotriva lui Gheorghe Popovici (candidat PNR).

²¹² **Berecs Ludwig**: inspector școlar regesc în comitatul Caraș-Severin.

că Ministrul de Culte mult ar favoriza școlile românești din Comitatul Caraș-Severin, mai ales cele greco-orientale. Petrecând în așteptare în antișambra ministrului, iată că mă întâmpină deputatul Huszár Károly de la Zsolna, cel ce competasă mai în anul trecut la deputăția din Făget și a umblat și la mine. Acest deputat este intim cu ministrul Zichy, s-a bucurat mult și mi-a spus că deși nu a răspuns la epistola mea gratulătoare, când l-a ales de deputat, dânsul în urma informației primite de la Gombkötő²¹³, subinspector regesc-scolastic din Lugoj, cu care trăiesc bine, că e bun creștin, a intervenit în cauza mea la /259/ Ministru recomandându-mă și m-a asigurat că se va îngriji ca să-mi succedă a fi denumit de episcop. În urmă am fost primit și la Ministerul de Culte. Primirea a fost destul de bună, m-a întrebat că de când servesc, unde m-am născut și de când stau la centrul diecezei? De episcopie nu a vorbit, ce e și natural. Mi-a spus că are informație bună despre mine.

Gătând cu această audiență, pre coridorul parlamentului am convenit cu deputatul Martonfy de la Gherla, care este sprijinitorul canonicului Fabian pentru episcopia Gherlei. Mi-a ținut o dicție întregă că cum dorește dânsul să fie episcopul Gherlei? Să nu împiedice interesele armenilor de acolo, să fie cu trup și suflet bun patriot și alte bazaconii de acestea. Eu l-am ascultat, fără a reflecta. Am mai convenit cu deputatul de la Lugoj, Plósz²¹⁴, fără să vorbesc ceva despre episcopie.

Impresiunea câștigată din aceste demersuri de curtoazie este îndestulitoare. Ce va urma, știe bunul Dumnezeu! Eu din parte-mi sum rezolut a nu umbla pre căli ascunse și (cu) mijloace mârșave. Fie cine va fi, facă alții, eu nu voi face, că în urmă ce dobândă e pentru mine episcopia Gherlei? E o demnitate frumoasă ierarhică! dară cuget la lucrul cel mare, oboesală deosebită și responsabilitatea grea de cari este legată guvernarea acelei dieceze, zău nu e mare plăcere, dacă numai omul nu are ambiția de lucru și de a governa cu bine. Eu am lucrat mult în viața mea, totdeauna am avut înainte binele obștesc, mie paradare nu-mi place, nici de oamenii cari bat din gură dară nu lucră, lucru ce se așteaptă amăsurat poziției ce ocupă.

Fiindcă știam că priorul Iezuiților din Buda-pesta, Tomcsányi, are multă trecere la Guvern și la Roma, la care altcum pre cale indirectă deja eram recomandat, în aceeași zi, 24 iulie, m-am dus și la acela. M-a primit foarte afabil, cum e datina Iezuiților. Mi-a spus că a auzit multe bune despre mine, am conversat despre misiuni sacre, despre Katholikus népszövetség, despre autonomia catolică, care, zicea dânsul, ministrul de Culte /260/ dorește a o și realiza. În acest respect, zicea dânsul, că catolicilor nu le trebuie decât să li se estrade averea, fondul religiunii și a universității, să restituie gimnaziile catolice regești, să se legifereze decretându-se libera exercitare a autonomiei. Se aude că acestea având, autonomia catolică din Ungaria va fi mai bună decât cea din Transilvania. Apoi ce organism intern va

²¹³ **Anton Gombkötő:** vice inspector școlar regesc în comitatul Caraș-Severin.

²¹⁴ **Plósz Sándor:** născut în 1846 la Pesta, la alegerile din 1910 a câștigat mandatul de deputat al cercului electoral Lugoj, comitatul Caraș-Severin, candidând cu programul Partidului Național al Muncii (gubernamental) împotriva lui Ștefan Petrovici (candidat PNR), a mai deținut mandatul de deputat parlamentar al orașului Baja în ciclurile electorale: 1892 (1895)-1896, 1896-1901, a fost ministru al justiției între 1899-1905., a fost membru al Academiei Maghiare de Științe, din 1914 devine deputat în Casa Magnaților, a murit la Budapesta în 1925.

avea autonomia, va atârna de la Corul episcopesc și de la Roma. După conversare mai bine de ½ oare, m-am depărtat cu bună impresie.

În aceeași seară am plecat acasă și în 25 iuliu dimineața am și sosit, m-am grăbit să nu fac senzația cu depărtarea mea de acasă, că și așa toți pașii mi-i urmăresc. Nimenui nu am spus că unde am fost.

Despre rezultatul acesta al călătoriei l-am încredințat pre episcopul Hossu, care se afla la Marienbad, rugându-l ca la reîntoarcere, oprindu-se la Budapesta, să se informeze pre la Minister despre impresiunea ce a făcut prezentarea mea și să roage pre Metropolitul Csernoch de la Kalocsa și episcopul Várady, ca să pună vorbă bună pentru mine.

Așa se vede că prezentarea mea la Miniștri au adus în sărite pre alți competenți chemați și nechemați, ca să se pună la lucru. La aceasta atribui că în „Budapesti Hirlap”, de 6 august, a ieșit un comunicat în care se atacă Radu episcopul și Metropolitul Mihályi ca mari români și continuând pre tema episcopiei vacante de Gherla, conchide că acolo trebuie să se denu-mească episcop la care nici umbră să nu fie de spiritul daco-românist. Cred că acest comu-nicat s-a scris prin Martonffy în interesul lui Fabian.

Răspunsul primit de la episcopul Hossu îl aclud aci. Din acesta conchid că cauza (sic!) mea nu stă rău, dară nici prea bine. E posibil ca dânsul, ca politicoș, va fi pre ascuns pentru altă persoană, mie mi-e tot una. Eu sum liniștit, nu-mi frâng capul că fi-voi episcop la Gher-la ori ba? O sută de ori mi-ar plăcea să rămân în Lugoj ca episcop! /261/ Într-aceea am pri-mit epistoala aci aclusă de la Siegescu care anunță că, ca pozitiv, se afirmă că episcopul Hos-su va merge la Gherla și așa trebuie să se lucre ca eu să ajung la Lugoj. Lui Siegescu i-am răspuns, descoperindu-i că unde am umblat prin Ministeriu, rugându-l să-l descoasă pre Jakabffy Elemér deputatul, să vadă că ce părere are despre mine, căci Martonfy ar fi spus prin Gherla că acela nu mi-ar fi bun prieten.

La 1^a august fiind la Orăștie să cunun pre domnișoara Alma Moldovan cu dr. Cornel Pop, care se va așeza în Careiul Mare ca avocat, dr. Frenț protopopul mi-a amintit transumter, că Dăian Ilie din Cluj ar fi scris la mai mulți epistole dehonăstitoare despre Szmigelsky și că atare epistolă ar avea și călugărul de la Prislop, Leo Man. Acest călugăr mie mi se pare a fi un spion și părtaș în clica Dăian și mai că aspirează la episcopie, dacă nu acuma, dară mai târziu. Acela e un teolog în coaste și un denunțiant. Poate că eu greșesc și pre nedrept mi-am format o atare idee! Știe bunul Dumnezeu. Viitorul va arăta.

Protonotarul Hațegului, Socăciu, a umblat la Lugoj și mi-a spus că episcopia de Gherla pentru dr. Iacob Radu, care vorbea că îi sigur, le van fujva²¹⁵. M-aș și mira! Bucură-se că poate să ajungă Canonic. Purtare morală nu recomandabilă are!

Într-o cauză oficioasă a parohiei Vulcan-Corieșteni a umblat pre la Lugoj, în 7^{le}, dr. Brânzeu, parohul de acolo, agentul lui Dăian pentru episcopie, care cum mai târziu auzirăm ar fi umblat la deputații naționali români ca să-i câștige pentru Dăian, un preot tânăr, fudul, îngâmfat și închipuitor. Eu nu i-am putut aproba cererea dânsului cu privire la nescari edifi-cări parohiale și contragerea unui împrumut de 30.000 coroane, până nu va prezenta con-tractele de zidire și planurile. Dr. Mioc, arhivarul diecezan, îmi spune că acel preot fiind invitat la masa episcopescă, acolo s-a nizuut a scoate de la curteni unele lucruri pentru

²¹⁵ „situația nu mai este de actualitate”.

episcopia Gherlei și când sta să plece acasă, ar fi zis că dacă eu nu i-am aprobat lucrurile lui, el încă îmi va arăta că nu voi fi episcop. Eu cu omul acesta nicicând am avut ceva diferență, niciodată nu l-am /262/ pizmuit, din contră, când apotecarul Papp din Vulcan nu voia defel ca acela să fie dispus la Vulcan, eu am întervenit pentru dânsul și acuma să poartă așa mișe-lește. Bunul Dumnezeu va tocmi și aceasta și-i va răsplăti.

Așa se vede că amenințarea sa a și voit să o pună în publicitate, căci în numărul de 12 august din foia „Românul”, la poșta redacției se zice: e mai bine să nu publicăm articolul că cum are să fie episcopul de Gherla, căci ar strica mai mult persoanei, decât ar folosi. Dr. Mioc îmi spuse că acel articol a bună seamă e a(l) lui Brânzeu.

Omițând continuarea cronologică a lucrurilor, însemn aci cele petrecute cu ocazia comemorării mele la mănăstirea Prislop. Anume:

La repetițele invitări ale episcopului Hosszu, care după depărtarea sa de la Lugoj și înaintea de ocuparea scaunului episcopesc de Gherla s-a retras la mănăstirea „Prislop”, parte ca să se recreeze, parte ca să facă pocăință, mai bine, să trăiască mândrele, la 7 iulie 1912 am ajuns la Prislop, unde, afară de episcop, a fost încă și Canonical dr. Iacob Radu, asemenea candidat la episcopie și intrigant, ca fratele său episcopul, în contra mea.

Am fost primit pre față destul de bine, dară am observat totuși că venirea mea nu era binevenită. A doua zi după sosire, înainte de a merge la biserică, am vorbit cu episcopul Hosszu, carele mi-a spus că a călătorit cu Iosif Szász, fostul Comite Suprem în Comitatul Alba Inferioară, i-ar fi spus că din loc mai înalt ar fi înțeles că la locurile mai înalte ar fi sprijinită denumirea Canonicalului Vasile Suciu de episcop la Lugoj, cam tot aceasta i-ar fi amintit și Comitele suprem Medve Zoltan din Caraș-Severin. Iosif Szász nu a numit izvorul de unde a ieșit acea faimă spunând lămurit că fiind secret nu poate să spună. Apoi a observat episcopul încă și aceea, că ministrul Zichy încă este cam închis, căci când a fost la el, mai declarat nu a voit să se pronunțe. Minte! că deja atunci însuși episcopul Hosszu a lucrat în interesul lui Frențiu, ci numai i-ar fi spus că-i pare rău cum că cauza (sic!) cu denumirea episcopului pentru Lugoj nu a făcut independentă de episcopia greco-catolică ruteană de la Eperjes. Drept ce așa i se pare că partidul național, prin Arhiducele moștenitor de tron Francisc Ferdinand ar lucra în interesul lui Suciu, nu crede că-i va succede. Szász Iozsef încă ar fi declarat că nicicând nu se vor învoi în denumirea lui Suciu.

Cu această ocazie episcopul Hosszu de nou m-a afidat că dânsul hotărât lucră pentru mine și că Secretarul de Stat mult sprijinește cauza mea, apoi că scriind la Nunțiatură a dezmințit acuzațiunile făcute în contra mea în procesul Teaha și că ministrul Zichy și acuma mă prevalează. /263/ Mi-a spus și aceea că deputatul partidei naționale Maniu hotărât este în contra mea, declarând că dacă m-ar denumi de episcop, partida națională va face tot posibilul ca să-mi facă piedeci în administrarea diecezană.

Metropolitul fiind la nunciatură a recomandat pre Suciu și pre Marcu, iară arhiepiscopul Nagel din Viena și azi umblă pentru Canonical Szmigelszky de la Blaj, dară fără rezultat; adaugă apoi că pre Protopopol Dăian de la Cluj, care încă fusese la Prislop ca să colinde după episcopie, telegrafic l-ar fi chemat acasă ca să se prezinte în audiență la Arhiducele „Francisc Salvator”, care l-ar sprijini, dacă la Roma nu poate izbuti.

A spus Metropolitului ca să nu sufere banda aceea de denunțianți în Blaj, că iacă ce a făcut și Domșa prin mizerabilul de Teaha în contra mea. A mai răspuns apoi Metropolitului și aceea că pentru ce permite clericilor, ca în corpore, deloc după examene, să treacă în România, aceasta face supărări la guvern. Mitropolitul i-ar fi răspuns că nu este cauză pentru care să-i oprească, căci sunt liberi, la ce și episcopul Radu ar fi răspuns că nici dânsul nu aprobă. Atunci Metropolitul s-ar fi supărat rău și ar fi zis cătră Radu, știu că Ilustritatea Ta îmi ești dușman, ceea ce auzind Radu mult s-a cătrănit. Este adevărat că Radu persifla adese pre Metropolit înaintea altora, măcar că și lui are să mulțamească că s-a făcut episcop, deși nu era vrednic.

Venind vorba de nou despre vlădicie, Maniu i s-ar fi declarat că dacă Boroș ar fi episcop și episcopul Hosszu nu va sprijini pre Suciul, toată urgia neamului român va cădea asupra lui Hossu, la ce acesta s-ar fi declarat: „bucuros port acea urgie”.

Într-aceea venind la noi canonicul Radu, s-a întrerupt șirul vorbirii.

La 10 iulie a venit la mănăstire Vicariul Valeriu Frențiu cu istoriograful Pâclișan. Întâlnirea mea cu vicarul a fost destul de prietenoasă, nici unul nu am arătat displăcere în cauza episcopiei, măcar că știam deja că dânsul umblă pre cărări furișate, sub scutul lui Hosszu, după episcopie.

M-am bucurat mult de convenirea cu Pâclișan, care ca om tânăr a dovedit cunoștințe frumoase în istoriografie. Acest tânăr mult a conferat cu episcopul Hosszu. După cum acel episcop mai târziu mi-a spus, obiectul vorbirii ar fi fost cauza cu episcopia greco-catolică unguerească de Hajdudorogh. Anume i s-ar fi dat misiune ca mergând la Vălenii de Munte în România, spre a asculta conferințele istoricului Iorga, acolo să întrevină cu ocazia publicării bulei despre înființarea acelei episcopii, să nu se alarmeze lumea română, căci foile noastre române din Ungaria, cu cele din România, sunt de acord ca din acel prilej îndeosebi să-l atace pre Episcopul Hosszu și pre Radu, căci ei ar fi fost pentru înființarea episcopiei greco-catolice unguerești. /264/ Pâclișan la 11/VII s-a dus și eu vorbind cu episcopul Hosszu, mi-a spus că iată Pâclișanu i-ar fi zis că Episcopul Hosszu pentru aceea ar fi primit de la guvern 1 milion spre scopuri bisericești diecezane, că s-ar fi învoit în înființarea episcopiei unguerești, dânsul însă zise, da nu am fost, nici că este în contra ca acea episcopie să se înființeze, dar fără să se ia parohiile aparținătoare de provincia metropolitană, aceasta ar fi spus totdeauna și o susține, că dacă nouă ne-a plăcut ca să avem limba liturgică română, de ce să nu poată avea și ungurii greco-catolici. Dânsul nicicând nu s-a învoit ca cauza (sic!) aceasta să se pertracteze cu preterarea guvernului unguerec, cum a făcut de exemplu episcopul dr. Radu, care prin noiembrie 1911, fiind în Viena, a fost în audiență la principele de Coroană și a cerut întrevinerea aceluia la scaunul papal, care altcum s-a fost declarat că este contra înființării acelei episcopii, despre ce atunci episcopul Radu a avizat și Nunciatura. Tot demersul acesta a devenit la cunoștința guvernului unguerec, care are detectivi speciali și la ambasada pontificală din Roma.

Nunciatura a notificat cele zise de episcopul Radu la scaunul papal și de acolo acel raport s-a trimis guvernului unguerec, prin ce Radu s-a discreditat înaintea Principelui de coroană. În această cauză a(u) întrevinut deputații Vaida și Maniu, cari au primit promisiune

de sprijinire, dară nu au putut izbuti, căci papa într-o epistolă adresată împăratului Francisc Iosif și-a dat cuvântul de învoire.

Se afirmă că nu corul episcopesc românesc ori vreun membru cu influență al aceluia ar fi influențat la Papa, ci pictorul Lippay când îl depingea pe Papa, apoi toată cauza s-a pertractat pe cale diplomatică, chiar și cu preterarea Propagandei, așa că scaunul papal defel nu a fost informat despre cauzele bisericești noastre.

Episcopul Hosszu zicea că dacă în august 1911, când dânsul l-a făcut atent pre Metropolitul Mihályi la primejdia înființării episcopiei ungurești, unul dintre episcopii noștri s-ar fi dus la Roma ca să informeze scaunul papal, s-ar fi putut preveni înființarea, dară atunci Metropolitul ar fi zis că cauza nu este încă așa presantă. Hosszu spunea că Csernoch, episcopul de Cenad, a voit ca cauza (sic!) să se amâne, când în conferința episcopescă, ținută în octombrie 1911, a propus ca mai întâi să se limpezească raportul cu privire la limba liturgică a noii episcopii, știind că Roma nu va admite limba maghiară, dară atunci s-a(u) pus bețe în roate afirmându-se că limba liturgică va fi cea greacă.

Cum în noiembrie 1911 s-a(u) ținut conferințe în Pesta cu delegații Nunciaturei, /265/ s-ar fi putut face multe, dacă venea Metropolitul și nu canonicul trimis Suciu, căci Rossi, auditorul Nunciaturei a oferit ca să se trateze despre numărul parohiilor cari ar fi să se cedeze, dară el cu episcopul Radu nu a putut să facă nimica.

Hosszu zice că când (sic!) papa a cetit memorandumul provinciei metropolitane și a ajuns la pasajul unde se zice că prin înființarea episcopiei ungurești s-a ivit la credincioșii bisericii românești credința că scaunul papal ar fi încetat a scuti biserica română, s-a supărat foarte și dând din mâini și picioare ar fi zis că la așa ceva nu s-a așteptat, când dânsul totdeauna cu dragoste a apărut pre români. La ce episcopul Hosszu adause, de fapt așa e, că de câte ori să prezentase la papă episcopii noștri latini din Ungaria, totdeauna le recomanda ca cu dragoste și cruțare să se poarte față de românii greco-catolici.

Toată greșeală a fost că papa fiind informat, a scris împăratului că se învoiește întru înființarea episcopiei ungar-greco-catolice. Dacă aceasta s-a întâmplat, toată vina cade în sarcina episcopilor noștri, cari altcum se tem că la publicarea bulei de înființare se vor face turburări.

13/7. A sosit Vicariul Frențiu cu un contabil de la „Plugarul” din Blaj, un tânăr simpatic și deștept, care cheștiunea cooperatiilor sătești o a studiat în Darmstadt, apoi a fost în Posen, Berlin și alte orașe mai mari. A venit să se ceară de la Hosszu sprijinirea acelor cooperatii.

Acel contabil spunea că cu blăjenii nu este îndestulat, îl laudă pre C. Domșa, redactorul „Unirei”, carele l-a crescut. Acela într-altele mi-a spus că mult se vorbește în Blaj despre candidatura mea la episcopia din Lugoj.

Mergând eu în preumblare cu episcopul Hosszu, i-am amintit că acuma după ce se va publica bula pentru înființarea episcopiei ungurești, va trebui să urmeze și denumirea episcopului. La ce mi-a răspuns că a bună seamă și că la Hajdudorogh va fi numit un anumit Miklosy de la Sárospatak, poate că românii naționaliști vor tribula la guvern ca o concesiune ca Suciu să fie denumit de episcop la Lugoj (și atunci a mințit, căci doară atunci umblase în interesul lui Frențiu), dară acesta tot nu crede că azi încă eu aș fi la rudă. Mă mirasăm că

despre Frențiu nu pomenise, ce îmi era suspect. După aceea a zis că măcar să spun ce Föispanul Medve spune despre secretul ce se vorbește în jurul episcopiei Lugojului.

L-am întrebat ce zice episcopul Radu, cu cine ține? mi-a răspuns, el /266/ că el quidem l-a recomandat pre Stan, dară acela nu poate fi, precum nici Iacob fratele Vlădicului.

Episcopul primisă azi o epistolă de la dr. Bârlea din Lugoj, în care îi spune că ar fi bine să-l facă atent pre nepotul său Iuliu Hosszu ca să se ferească de casa lui Valeriu Giurgiu că se poate ivi un scandal. M-a întrebat episcopul că ce e în cauză? i-am răspuns că ar fi bine să se ferească (de) acea casă, că multe lucruri deositoare se vorbesc, dară eu în particularități nu mă dimit. Episcopul răspunse că deja în Lugoj de două ori l-a făcut atent, dară nu ascultă, e un spirit îngâmfat și nu-i convine, pentru aceea nici că l-a dus cu sine la Gherla. M-a întrebat episcopul că ce să facă? i-am zis scrie-i și-l fă atent. A scris atât lui cât și tatălui lui.

Episcopul mi-a amintit că fiind prin august în Marienbad, 1911, deja acolo s-a făcut înțelegere ca să treacă la Gherla, punând dânsul condiții, dară nu a voit să spună nimănui. Deci mergerea mea la Pesta drept în luna septembrie 1911 și la minister a fost superfluă, măcar că însuși episcopul Hosszu a solicitat și atunci a fost un viclean și am presupunere că așa va face și cu episcopul de Lugoj (de fapt așa a și făcut, e un mincinos, ca diplomații).

Cu acea ocazie m-a îndemnat episcopul ca să dispun ca administrarea realităților fondului Muntean să se ia de la canonicul Nestor, pre care să-l provoc a da rațiuni preste intențiuni manipulate.

În această zi, după meazăzi, mergând la preumblare, episcopul Hosszu mi-a amintit că cu privire la înființarea episcopiei de Hajdudorogh, între împrejurările prezente, mai eficace ar fi și ar dispune Romei ca episcopii provinciei noastre să abzică ca unii cari nu sunt în stare să răspundă pentru eventualele turburări. I-am răspuns, aceasta nu poate fi, căci s-ar afla alții cari ar lua locul celor abziși, din contră în lupta ce eventual ne așteaptă, episcopii noștri au să stea la loc, el zisă că mult s-ar fi putut mântui dacă la conferința cu delegații Nunciaturei ar fi venit Metropolitul, căci Rossi a venit la Hosszu în Sancta și a oferit să trateze. Episcopul Radu însă s-a dus la ministerul de Culte și de bună voie a oferit abandonarea parohiilor rutene din dieceză, ce nu trebuia să o facă, dară la Minister i s-a zis că cu acele parohii nu se îndestulesc. Episcopul Radu trebuia să dea prevel mâniaș și să zică că, dacă voiți să pactați, să vedem că ce cereți. Deci Radu nu a fost sincer la conferința din Blaj, căci el deja mai nainte a oferit /267/ parohiile rutene și totuși acolo a militat pre lângă aceea ca să nu cedăm. Spunea și aceea că când a fost cu Csernoch la Nunciatură și acolo a spus primejdia ce amenință biserica noastră, nunciatura a declarat că-i pare rău că n-a fost informat, acuma nu i-ar putea rămâne decât să abzică, dară Dumnezeu l-a scăpat că a murit și crede că dacă rămânea Bavona Nunțiu, nici că s-ar fi făcut episcopie greco-catolică ungurească în chipul cum s-a înființat, însă pre uditorul Rossi ungurii l-a(u) corupt cu mulți bani.

I-am spus că pentru ce nu caută episcopii noștri ca în Roma să se înființeze o agentură pentru trebile noastre bisericesti, răspunse că el demult a solicitat aceasta la Metropolitul, care însă i-a zis că nu are bani spre acel scop. Vorbirăm apoi de Congruă.

/268/ 23. X. 1912. Pre la sfârșitul lunei septembrie a ieșit în ziare că complinirea scaunului episcopesc de la Eperjes se apropia spre terminare, încât scaunul papal în urmarea

protestului întrepus din partea Clerului rural din acea dieceză în contra persoanei Canonice Kovaliczky, candidatul favorit al guvernului este neacceptată (sic!) și așa a venit în combinația de candidat al guvernului un canonic de la Ungvar, ceva Maczkovsky, denumirea căruia se așteaptă de curând.

Știind eu din repetițiile împărtășiri date mie din partea episcopului Hosszu că complinirea episcopiei de Lugoj Ministrul de Culte o leagă cu complinirea episcopiei din Eperjés și așa văzând sosit timpul de a lucra în interesul meu pentru episcopia de Lugoj, după împărtășirile făcute din partea mea notarului public Fabian Rezei, vechi cunoscut și prieten al meu, ne-am înțeles așa, ca atât dânsul cât și eu să scriem atât Secretarului de Stat Jakabffy Imre, patronul meu, cât și Föispanului dr. Medvé Zoltan, carele petrecea la Kölcse, locul domeniului său, ca să întrevină în cauză că este actuală. Am și scris, ambii, Fabian Rezei a compus o epistolă frumoasă către Jakabffy, în care atrage atențiunea că denumirea mea de episcop în Lugoj o poștește drept și interesul politice naționale române moderată. Tot atunci Fabian Rezei a scris și acestui Secretar de Stat Jeszenszky vestitul, recomandând cauza mea.

Nu trec 4 zile, Jeszenszky scrisese lui Rezei că-i mulțamește de cele împărtășite și că cauza (sic!) o a străpus Ministrului președinte.

În puține zile după acestea, la 8 octo(m)br(i)e vine la mine Deputatul Jakabffy Elemer, fiul secretarului de Stat, ca să mă cerceteze, dară nu mă află acasă. Îl caut acasă dară nu-l gășesc, ci la 9 oct<ombrie> seară ne întâlnim în casina mag(h)iară, unde îmi spune că tatăl său au primit epistola mea și cere ca să-i comunic actele procesuale referitoare la acuza criminală, ce un blestemat de preot cu numele Teaha Cornel, pre care l-am părtinit până am cunoscut ca om de omenie și care pentru falsificări de cambii a fost judecat la 4 ani de temniță, a făcut în contra mea încă în martie 1912, pentru că pre tatăl său, în acțiunea sa de părtinitor al meu cu cauza aceea îl strâng la ușă („sarokba szorítják”²¹⁶). Eu am fost încremenit de aceasta și numaidecât mi-a venit suspitiunea că aci e în mijloc perfidia episcopului Hosszu în contra mea, căci el încă a fost cerut acele acte de la mine prin luna lui august 1912 și că dânsul face intrigă /269/ în contra mea. I-am promis că cu urgență i le voi admanua, căci am știut că sentințele aduse în cauză sunt la mine. Venind acasă, în seara aceea am răsfoiat scrisorile mele și nu am dat de urma sentințelor. Atunci a doua zi m-am rugat de judele Comșa ca să mi le procure din arhivă, dimpreună cu protocolul de fasiune în cauză dată din partea mea. A doua zi le-am și căpătat și pre baza acelora am făcut un memorand despre decursul acelei cauze mizerabilă, pusă la cale prin Teaha la îndemnul vrăjmașilor mei, ca să-mi contracareze ajungerea scopului meu. Sâmbătă la 12 oct<ombrie> am fost terminat memorandul. Într-aceea drept când scriu epistoala la Jakbffy Elemer, ca să-i comunice memorandul, pre la 12 oare vine la mine Canonicul Nestor și-mi spune că în foaia „Est” a ieșit știrea că denumirea lui Frențiu de episcop este faptă complinită, întrucât ar fi trecut prin consiliul ministerial și s-ar fi sușternut la Majestatea Sa, cum de nu știu eu aceasta? I-am răspuns că nu știu, precum de fapt nu am știut, dară nu am crezut, căci dacă era așa, ce lipsă ar fi avut Jakabffy secretarul de Stat de scrisorile mai sus atinse? Dară am avut și un alt motiv de a nu crede, căci înainte de ce pre 12 sept<embrie> am călătorit la congresul euharis-

²¹⁶ „il incolțesc”.

tic din Viena, Fabian Rezei mi-a spus că i-a comunicat Föispanul că Balogh, Secretarul de Stat din Ministerul de Culte, i-a spus că Frențiu este cu totul abandonat, iară episcopul Hosszu la prima convenire în Viena, fiind la prânz numai noi doi, mi-a descoperit zicând: „Îți gratulez, tu ești candidatul guvernului și-mi pare bine”. Eu uimit l-am întrebat că cine i-a spus. Mi-a răspuns că secretarul de secțiune Andor din Ministerul de Culte, a adaus însă ca să nu spun nimănui. I-am mulțumit și am tăcut.

Eu i-am spus lui Nestor, carele era tare indignat, că nu cred, că iată ce mi-a spus Hosszu în Viena! La ce mi-a răspuns că Hosszu e un mincinos și ticălos, că și lui i-a spus să fie că sigur va fi prepozit în urma mea, căci eu voi fi episcop la Lugoj.

Terminând epistoala către Jakabffy Elemer, m-am dus cu memorandumul la el, dară nu l-am găsit, ci reîntorcându-mă, l-am întâlnit în drum și l-am înmănat, spunând și știrea din „Est”. El mi-a zis că chiar bine că dânsul după meazăzi se duce la Zăguzeni, unde e și tatăl său și-i va admanua, a adaus că nu crede în știrea de la „Est”, pentru că atunci nu ar avea înțeles să ceară scrisorile din chestiune.

În 14 octombrie a fost ședința Comitetului administrativ și Föispanul m-a poftit că după ședință să merg la el. M-am dus, când apoi mi-a descoperit că fiind și dânsul din Zăguzeni și vorbind cu Jakabffy, acela a fost indignat de mișelia intrigilor țesute în contra mea și în mânia sa era ca turbat, încât doamnelor cari erau în altă chilie a(u) fost /270/ surprinse de tonul înalt în care trata Jakabffy.

Într-aceea trebuie să amintesc că în 14 octombrie, când Föispanul s-a dus la Zăguzeni, după convorbirea mai nainte avută cu notarul public regesc Fabian Rezei, acesta s-a dus la gară ca să se întâlnească cu Föispanul, s-a și întâlnit, carele apoi i-a spus, ceea ce Rezei mi-a comunicat deja în 13^{le} că episcopul Hosszu este intrigant în contra mea, că m-a denunțat la Ministerul de Culte că sum naționalist român, încât numai lui cu greu i-a succedat ca câte odată să mă rețină să nu erup, că în congregația Comitatensă și la oraș vorbesc adese și am mâncărime de a critica pre cei de la Comitat, ba eu stau și am stat la banca „Poporul” contra voinții dânsului. La ce Rezei i-a răspuns: Eu îl cunosc pre Boroș de mai bine de 30 de ani și în cele politice totdeauna s-a purtat corect și nu poate îndestul să se mire cum de cutează episcopul Hosszu să afirme așa ceva, doară din contra ar trebui să se afirme despre politica falsă a lui Hosszu. Apoi că am stat la bancă, el însuși știa de la Hosszu că Boroș a fost forțat de acela ca să stea la bancă, este o impertinență afirmarea lui Hosszu și dacă a vorbit la congregație, aceasta a făcut în cauzele de moralitate publică. La ce Föispanul i-a zis că prea bine știe toate acestea și el și se miră de falsitatea episcopului Hosszu. I-a descoperit și aceea că Jakabffy i-a spus că în cauza mea e gata să-și dea demisia din Secretariat, ca să fiu episcop și să se limpezească cauza și să nu mă acuze fals cu intrigi.

Când am fost apoi la Föispan în 14 octombrie, toate acestea mi-a repetat și mie, ce e mai mult, mi-a spus și aceea că când înainte de ce Hosszu s-ar fi dus la Gherla, i-a spus că Boroș e om lucrător și harnic, nepătat, dară pentru dieceza Lugojului tot mai acomodată l-ar afla pre Frențiu. Am răspuns la Föispan pentru ce nu mi-a spus el mie aceasta de mai nainte? Mi-a zis: nu am voit să te supăr și cugetam că vom contracaria tendința lui Hosszu, altcum zice el, atât îți spun că Hosszu este împotriva dumitale, în ortăcie cu Fischer Colbrie și

Glatfelder. Mie încă mi-a repetit că Jakabffy e gata să dimisioneze pentru această cauză. Altcum, zice, cauza nu e încă hotărâtă și ce scrie „Est” nu este adevărat.

Eu în convorbirea mea cu Föispanul am descoperit mișelia lui Hosszu și blăstămăția urmată în acuzele sale, i-am spus că la banca „Poporul” numai forțat am stat dintru început și cu forța m-a ținut episcopul Hoszu, amenințându-mă că dacă părăsesc banca abzice capitalele fondurilor. Cu indignațiune am respins acuza că aș fi naționalist, căci doară Episcopul Hosszu mi-a imputat că m-am făcut membru la casina maghiară și am primit prezidiul la „Muzeum Egylet”. El mi-a dezaprobat procedura mea întru propunerea făcută la congregație contra lui Burdea, ceea am făcut în coînțelegere cu partida guvernamentală. El m-a îndemnat și lăudat pentru vorbirile mele în Congregație și el cutează să mă acuze de naționalist, aceasta e o impertinență mizerabilă. Acuma, zisăi, încep a vedea că cauza arătării făcută în contra mea prin Teaha este opera episcopului Hosszu, aceluia căruia eu i-am servit cu credință, cu adicțiune și cu tot devotamentul. /271/ Föispanul mi-a spus că miercuri în 16 octombrie se duce la Pesta și va întreveni, atât la Ministrul președinte cât și la Ministrul de Culte.

Ca să-l provăd cu informația deta(l)iată în cauza Teaha, despre care și el știa, miercuri în 16 am făcut un memorand, despre care din cauza scurtimei timpului n-am putut să fac o copie. Am și făcut și am înmanuat cu rugarea ca să înmanueze lui Jakabffy, pre care să-l roage ca să-mi fixeze un timp spre a putea conveni cu el. Memorandul de fapt l-a și admanuat, deci Jakabffy a avut deja două memorande, dară tot atunci am scris și lui Jakabffy, în care i-am atras atențiunea la mișelia episcopului Hosszu cu acuzele mai sus specificate. Impresul epistoalei și a(l) memorandului se află la actele mele.

Într-aceea am scris și episcopului Hosszu nu direct în această cauză, dară i-am amintit că nescari denunțanți mizerabili cu ce mă acuzaseră la Guvern, enumerându-i și i-am tras atențiunea la acea că dânsul mai bine știe că toate acele sunt minciuni injurioase la adresa mea, apoi am adaus: rog pre D<umne>zeu ca să descopere pre acei răuvoitori cari mă pizmuiesc și să vădească nedreptatea ce mi se face, cer de la D<umne>zeu ca răuvoitorilor mei să le dea neli<ni>ștea sufletească până la mormânt, cum mi-a făcut mie mâhnire cu acuzele false. Și fără să-i amintesc că dânsul ar fi mizerabilul denunțiant, l-am rugat ca dată ocazia să deslușească la locul competent falsitatea denunțărilor.

Observ că Föispanul mi-a amintit că așa i se pare că și Siegescu deputatul – ticălosul acesta – încă mi-e vrăjmaș.

Reîntorcându-se Föispanul de la B<uda>pesta, vineri în 17 octombrie m-am dus la el, cu acea ocazie mi-a spus că secretarul de stat Jakabffy a venit la Zăguzseni și dânsul îmi va face ca să convin cu el, mi-a împărțisit și aceea că în B<uda>pesta nu a putut da față cu Zichy, că era dus, nici cu Lukács că nu a avut vreme, dară cauza complinirei episcopiei încă nu e hotărâtă. Cu această ocazie de nou mi-a spus că Hosszu joacă un rol înșelător, dară și Siegescu, care e neam cu Frențiu și afirmative el ar fi întrevenit în interesul lui Frențiu la soția Ministrului Zichy și ar fi dat chiar și ministrului informații sinistre despre mine. Eu i-am spus că Hosszu la Viena, cu ocazia Congresului euharistic, mi-a spus că singurul candidat al guvernului sum eu și cu toate acestea când era să merg și eu la Nunțiatură cu ceialalți episcopi ai provinciei în cauza cu episcopia Hajdu-Dorogh, el m-a desfătuit să nu merg, căci chiar vrea

să vorbească cu Nunciu(l) și în cauza episcopiei de la Lugoj și este inconvenient ca eu să fiu de față. La ce Föispanul, „Látja, mily csalfa, aljas viselkedése van Hosszunak”²¹⁷, căci dacă după dânsul d«omnia» Ta este agreatul guvernului și episcopul Hosszu îți este părtinitor, atunci chiar trebuia să te prezinte la nunțiu. Drept a avut, măcar că în cauza mea nici pre Föispanul nu-l aflui de tot corect, /272/ căci dacă a știut dânsul că Hosszu mi-e contrar, pentru ce nu mi-a descoperit totul la vremea sa.

Într-aceea a venit la mine deputatul Jakabffy Elemér și mi-a descoperit că tatăl său, primind scrisorile în cauza cu Teaha, este pre deplin convins despre nevinovăția mea și că e la mijloc o intrigă mizerabilă țesută de episcopul Hosszu. Dânsul apoi în detaliu mi-a explicat falsitatea cauzei ridicate în contra mea și chiar ca acest lucru să se limpezească și să demascheze pre brigantii mei, tatăl său a lăsat ca acele acte să le studieze secretarul de Stat Balogh de la Ministerul de Culte și încă un jurist, căci tatăl său vrea ca cauza (sic!) să o petraceze într-o conferință unde dorește să fie de față și episcopul Hosszu. Mi-a repetit de nou că el de mult a văzut falsitatea lui Hosszu și tatăl său dintru început a fost cu rezervă față cu el, mai ales că-și aduce aminte de rolul duplicității când, sub fösipanatul lui Fialka, Hosszu a dat un soirée și pre toți i-a invitat, afară de tatăl său și după soirée a mers de și-a scuzat că nu l-a invitat, adecă întâi l-a batjocorit apoi a mers să-și lingă scuipitul. A adaus apoi că Hosszu e gata, că dacă aș fi denumit eu de episcop, el să-mi gratuleze întâi, măcar că mi-a fost cel mai mare dușman. Mi-a spus că tatăl său e gata să dimisioneze, dacă nu se limpezește cauza.

Luni în 21 octo(m)br(i)e capăt o epistolă de la Föispan, în care mă invita ca pre ¼ spre unu să vin la el, ca întâlnindu-mă cu Jakabffy să petracez cu el în cauza mea. M-am prezentat și în fața Föispanului am început a trata, mi-a spus că a primit epistolele mele și e deplin convins că e în mijloc o intrigă, făuritorul căreia e episcopul Hosszu, căci dacă nu voi izbuti să fiu episcop, am să mulțămesc în prima linie lui Hosszu, apoi lui Radu, episcopului de la Oradea și Metropolitului Mihályi, cari la nunțiatură nu mă părtinesc și îndeosebi Hosszu a făcut denunțări la Ministrul de Culte. I-am spus: Eu nicicând nu aș fi presupus ca Hosszu să-mi fie vrăjmaș, căci eu nici o voarbă legănată nu am avut diferință cu el și i-am jertfit toate facultățile mele pentru binele de obște și el a fost carele mi s-a oferit că mă va părtini pentru episcopie, despre aceasta m-a asigurat cu cuvântul și cu epistole adese și nu mă pot îndestul mira de răutatea dânsului, dacă a făcut în contra mea denunțări. Jakabffy mi-a spus că dânsul cauza nu o poate lăsa nelimpezită și pentru aceea mi-a cerut ca acele epistole, în cari episcopul Hosszu și Siegescu îmi fac făgăduință, să i le pun la dispoziție, „mert én szemébe akarom vágni annak a Hosszunak az ő aljas eljársait”²¹⁸. I-am promis că i le trimit în traducere maghiară. Era tare indignat și ne-am despărțit cu aceea că s-a declarat că după ce cauza încă e nedecisă, el cu Föispanul vor face tot ce e posibil ca să contracareze acțiunea mireană a lui Hosszu.

/273/ În 23 octo(m)br(i)e 1912 am decopiat în traducere ungurească toate pasajele din epistolele lui Hosszu mie scrise și referitoare la părtinirea cauzei mele pentru episcopie, tot așa am făcut și cu epistolele ticălosului de intrigant Siegescu, căci acesta cu Hosszu a meste-

²¹⁷ „Vedeți, ce comportament fals, josnic, are Hosszu”

²¹⁸ „fiindcă eu doresc să îi arunc în față acelui Hosszu demersurile sale josnice”.

cat cărțile de intrigi și le-am trimis lui Jakobffy nu mult după aceea. Siegescu răspunzând la epistola mea în carea am întrebat că cum de nu-mi scrie că adevărat e ce scrie „Est” despre denumirea lui Frențiu, îmi răspunde că Jakobffy tare se expune în cauza mea și că în urmare ministrul poate să revină la cauză, dară eu deja de mai nainte știam de la Jakobffy Elemér deputatul că e fapt că în 23 octo(m)br(i)e cauza cu denumirea lui Frențiu a trecut prin consiliul ministerial, unde Zichy a forțat cauza, însă cât între dânsul și Lucaciu a fost mare diferență și după ce Jakobffy prin ministrul Horaj a înțeles despre aceasta, momentan s-a dus la Lukacs ministrul președinte, a expus cauza, a descoperit mahinațiunile episcopului Hosszu, care pre când deoparte s-a fost înțeles cu dânsul despre persoana mea și pe mine în epistolele sale m-a afidat, totuși cu denunțări a lucrat în contra mea, prin urmare după ce în cauză așa grasă Jakobffy nu a fost ascultat după reverință și ca secretar de stat și ca deputat care cunoaște împrejurările din Comitatul Caraș, dânsul pune la dispoziția Ministrului oficiul său, căci dânsul nu se lasă a fi bruscat prin episcopul Hosszu și compania, decă a făcut cestiune de cabinet. La ce Lukacs numaidecât a telefonat în ministerul de culte cu aceea că întrucât propunerea pentru Frenț nu s-ar fi făcut, să se rețină, căci vrea să revină la cauză. Lukacs s-a mirat că Hosszu episcopul în epistolele sale mie adresate mă afidează, căci epistoalele Jakobffy le-a arătat lui Lucaciu și ar fi zis: „Hosszu ajánlotta volna Borost, s mégis ellene dolgozott”²¹⁹.

De fapt propunerea pentru Frențiu a fost încă în Ministerul de Culte. Ministrul Zichy nu a fost acasă când Lukacs i-a telefonat, ci numai secretarul de stat Balogh, care a răspuns că va face raport ministrului. Atunci în urma pertractărilor așa s-a fost înțeles că înainte de a se susțerne la cabinet se va face anchetă, la care va fi chemat Jakobffy, Föispanul Medve, Episcopul Hosszu și eventual Fischer Colbrie ca să se limpezească situația mea. Fischer Colbrie a fost patronul lui Frențiu.

/274/ În 8 novembr(i)e, ținându-se ceva ședință a comitetului administrativ, am vorbit cu Föispanul Medve, carele mi-a spus că fiind dânsul la Pesta, tot asemenea a fost informat despre cauză, după cum mi-a spus Jakobffy Elemer și că în cauză nu se vor face pași decizatori până nu se va ținea conferința la care va fi chemat și dânsul, apoi mi-a descoperit că Hosszu încă prin aprilie i-a vorbit despre Frențiu și i-ar fi zis că deși Boroș este acomodat, totuși pentru dieceza Lugojului e mai acomodat Frențiu, care așa de bun ungar și patriot ca și dânsul, Hosszu și Medve, mi-a spus că Siegescu prin lupta lui Man ori Suci, fiind dânsul cu locuința în hotelul „Bristol”, din încredințarea lui Hosszu i l-a prezentat pre Frențiu, care i s-a părut ca un preot simplu, la aceasta i-am reflectat că Siegescu neagă că el l-ar fi prezentat, ci Medve cu Hosszu s-ar fi înțeles și pre el l-ar pune de țimbal, căci de drept că Frențiu a fost chemat la Pesta și laolaltă cu călugărul Man de la mănăstirea „Prislop” a fost episcopul Hosszu în Continental, unde s-a întâlnit cu Frențiu, dară deja atunci se făcea plan ca prezentarea lui Frențiu lui Medve să o arunce în cărcă lui Siegescu, dară dânsul s-a opus, destul că și atunci a mahinat. La aceasta Medve sare ca mușcat de șarpe și zice cum de cutează să afirme așa ceva Siegescu când e fapt ce zice dânsul, lasă că-i spun lui Siegescu mișelia.

Acum când în 3/VIII scriu acestea după cunoașterea intrigilor țesute am o nedumerire că Medve a fost câștigat prin Hosszu și Siegescu pentru Frențiu și că nici Medve nu e curat,

²¹⁹ „Hosszu l-ar fi recomandat pe Boros, și totuși a lucrat împotriva lui”.

măcar că se arată a fi indignat, mai ales că îmi aduc aminte că Medve odată mi-a amintit că Siegescu i-ar fi spus că apoi dacă va fi Frențiu episcop, se va îngriji ca el cu tot sufletul să fie în serviciul lui Medve, respectiv a partidei.

În 15 nov<embrie> am convenit cu Föispanul Medve la gratularea lui George Popovici gr<eco-> or<iental>, care și-a serbat jubileul de 25 de ani de protopop, acolo șezând, mi-a spus, întrebându-l, că cauza mea stă rău, căci i-ar fi telefonat secretarul Kordan din Ministerul de Culte, că ministrul Zichy s-a declarat pentru Frențiu și că ar fi cauza săvârșită, venind laolaltă cu Medve spre casă, mi-a spus că așa s-a informat că Zichy nu a voit să convoace conferința, ci numai cu Jakabffy să pertracteze și că pertract<at> e ori ba și cu ce rezultat, el nu știe, dară vede că nu a succes și toată vina o aruncă asupra lui Hosszu, care a intrigat.

/275/ Îi amintisem că în 12 nov<embrie> s-a reîntors de la sanatoriul din Buda>pesta „Varos Major” avocatul dr. Isidor Pop, consilier intim a(l) lui Hosszu, cu care deodată în a 5(-a) nov<embrie> a sosit la Pesta și împreună a(u) fost în sanator și că acela mi-a spus că Hosszu episcopul i-ar fi zis că până la 12 încă cauza cu episcopia nu a fost săvârșită și că Jakabffy își leagă portofoliul său la cauza aceea, apoi că dacă nu mi-a succede mie episcopia, am să mulțumesc propunerii ce am făcut în congregație în contra lui Burdea și de unde se datează mania aceluia, care apoi în tot locul m-a dehonestat și a lucrat în contra mea și că episcopul Hosszu nu a fost de acord cu acea propunere și dr. Pop încă m-a dezarmat, am enarat lui Medve că răspunsul meu la dr. Pop a fost că după ce eu și toată lumea a fost convinsă despre mișeliile lui Burdea și după ce partida guvernamentală pre mine m-a provocat să fac propunerea, eu am ținut de datorință și de caracter ca să o și fac.

La acestea Medve a zis cum poate să zică așa ceva Hosszu, acuma cântă țimbale pre Burdea, ca să-și acopere mișeliile sale, că doară Burdea nu are nici o influență la guvern, din contră dacă Burdea a umblat în contra mea, aceea ar fi fost în interesul meu, apoi s-a descărcat asupra lui Hosszu, că foarte rău îi pare că nu a succes, dară eu l-am asigurat că și aceasta va trece peste mine și mă voi liniști și voi rămânea tot acela care am fost.

Cât de mișel a fost aci Hosszu și cu Isidor se vede de acolo că doară Hosszu a știut că propunerea de la Ministerul de Culte s-a susținut la cabinet la 12 nov<embrie> și totuși ținuse vorba că cauza nu s-a terminat în 17 nov<embrie>.

Cam prin 19 nov<embrie> a venit la Lugoj acum cunoscutul intrigant Siegescu și întâlnindu-mă cu dânsul, între altele mi-a spus că Frențiu în curând va fi denumit, i-am răspuns că pre mine nu mă alterează așa tare, îl voi cinsti ca pre episcop, până când voi vedea că umblă pre cărări bune și de folos de obște și nu se va lăsa a fi condus de veleități și de interese personale. Tot cu acea ocazie mi-a spus că a fost la Primarul Telbisz din Timișoara în cauza parohiei noastre de acolo și să-l recomande pre Pop Ștefan, dară din vorbele aceluia ar fi preceput că Ștefan Pop nu cam are prospect de succes, ci mai mult Radu din Vărădia²²⁰, dară mizerabilul nu mi-a spus /276/ ceea ce am reștiut la 2 dec<embrie> de la Cabdebó Gegel, Föispanul pensionat din Timișoara, că a fost și la Föispanul Ioanovich Sándor din Timișoara²²¹, pre carele l-a informat, așa, că oricine să fie paroh în Timișoara, numai nepotul meu

²²⁰ **Augustin Radu:** născut în 1877, teolog sistematic, hirotonit în 1902, administrator parochial în Vărădia (din 1902).

²²¹ **Alexandru Ioanovici:** comite suprem al comitatului Timiș.

Nicolaie Fabian nu, în urmarea căreia apoi Föispanul a mers la Telbisz și i-a cerut ca Fabian să nu fie ales.

Știind eu încă din epistoala de data 17 novembrie adresată mie din partea ticălosului de Episcop Hosszu, că denumirea lui Frențiu este iminentă, eu prin 20 am gratulat lui Frențiu, căci am crezut că așa aduce cu sine cuviința, în gratulare i-am intonat că după ce complinirea episcopiei este definitivă, rivalitatea între noi a încetat, deci îi gratulez și-i pofdesc ca ridicându-se preste veleitățile personale cu dreptate și adevăr să conducă dieceza. La ce dânsul în ton destul de calm îmi și răspunde cu data 22/XI. Episcopul Hosszu în epistola sa de data 17 novembrie, după ce îmi dă de știre că denumirea lui Frențiu este hotărâtă, adaugă în mod fariseic că dânsul înțelege că vestea aceea mă va consterna, va avea dânsul prilej ca să-mi povestească istoria adevărată a afacerii întregi și atunci voi zice și eu că așa a fost voia lui Dumnezeu, căci deși prevederile omenești a(u) fost pentru mine și toți factorii competenți mi-a(u) fost binevoitori, totuși a trebuit să reiasă Frențiu, care altcum în contra mea nu a făcut nici un pas. Se scuză apoi că cauza complinirii nu a atârnat de la dânsul, adaugă apoi că a auzit că sum supărat pre el și că aceea și în locul prin acela căruia am făcut mai mult bine se găta a-mi răsplăti cu ingratitude (cred a înțelege pre dr. Fireza). Adevărul va ieși la lumină, în fața căruia orice minciună va trebui să încete. În urmă zice că crede că vestea denumirii nedorite o voi primi ca un bărbat întreg, pus într-o poziție înaltă.

La această epistolă machiavelistică i-am răspuns cu data de 20 novembrie, în ce sens se vede din răspunsul epistolei conservată între scrisorile mele.

Într-aceea deja se lățise vestea denumirii și în Lugoj și clica mizerabilă – George Popovici, Iuliu Hosszu, Giurgiu, dr. Iacob Radu și dr. Isidor Pop – se bucurau foarte – așteptau tipuri publicarea denumirii și când cugetau că în 26 trebuia să iasă, prota Popovici mizerabilul a lăsat să tragă clopotele la biserica catedrală și a dat salve de treascuri, cât a alarmat orașul, numai să-mi facă supărare. Altcum aceasta așa a fost plănuț în conventiculul ce în 20 novembrie a ținut Siegescu, dr. Băltescu concubinarul, prietenul episcopului Hosszu, Iuliu Hossu și Protă Popovici. Pre lângă aceea a emis coale de colectă pentru ca să cerșească bani de la cler și privați, ca să cumpere un lanț și inel de aur pentru episcopul nou.

/277/ Afară de aceasta a(u) convenit într-aceea ca să meargă o deputăție la Hațeg să-l binevențeze pre Frențiu, în care deputăție s-au angajat Prota Popovici, dr. Iacob Radu, Isidor Pop, Cornel Jucu și dr. Valean. Prota a și venit la mine ca să-mi propună ca eu să conduc deputăția, eu însă am abandonat. Tot atunci, fără rușine, mi-a prezentat lista de colectă pentru orice, din care am văzut că Băltescu a dat 100 cor., „Poporul” 200 cor., Pop George, directorul de finanțe în pensiuene, neam cu Hosszu, prieten pre față cu mine, vrășmaș după ușa ca 25, dr. Valean 20, Isidor Pop 20, Hațegan 20 cor. Altcum i-am spus lui prota mizerabilul că cauza voi aduce în Capitul.

Frențiu a fost denumit de episcop la propunerea Ministerului de Culte de data 12 novembrie. Despre denumire acel minister scriească capitulul(ui) la 22 novembrie. Publicarea s-a făcut la 28 novembrie. Scrisoarea ministrului o am primit la 29 novembrie și în 30 novembrie am convocat ședință capitulară și consistorială, unde am publicat că am gratulat pre noul episcop telegrafic, am făcut o adresă în numele consistoriului și am publicat prin circulară la cler.

Înainte de ce ar fi venit publicare în 27 nov<embrie>, am fost la Föispanul Medve ca să-i mulțumesc pentru patronarea și sprijinul ce mi l-a dat și ca să-l rog a interveni la directorul căilor ferate Marx ca nepotul meu Francisc Fabian să fie primit de practicant la calea ferată.

Cu ocazia aceea vorbind multe și dânsul descărcându-se asupra purtării false a episcopului Hosszu, mi-a spus că Hosszu și aceea ar fi adus în contra mea, că la alegerea penultimă din Oravița aș fi lucrat în contra lui Siegescu. Anume că la acea alegere cei din Ticvaniul Mare a(u) fost contra lui Siegescu și episcopul Hosszu a tentat ca să-i întoarcă, dară nu i-a succes, dânsul cercând după cauză, ar fi aflat că eu i-aș fi sumuțat. I-am spus lui Medve ceea ce este pur adevăr – că denunțarea aceasta a lui Hosszu este o minciună mizerabilă vrednică de el, căci de fapt eu nicicând nu am făcut vr(e)un pas contra lui Siegescu la alegeri ori să fi îndemnat pre cineva în contra lui. Dacă aș fi știut aceasta de mai înainte puteam să li desvălesc mișelia denunțaturilor. Din contră eu am fost acela care am scris epistole la preoți ca să stea departe de agitățile partidului național român; măcar că nu ar fi trebuit să fac, când văd că mișeii de Hosszu și compania ce denunțări mizerabile a(u) făcut și a(u) folosit în contra mea. Eu cred că în toată acțiunea pusă în contra mea, pre lângă Hosszu și Siegescu e în joc mâna V<ice> Comitelui Isekutz și Băltescu, a acelor pre cari eu i-am sprijinit. Așa sunt oamenii! Cu acea ocazie Medve m-a întrebat că drept e aceea că episcopul Hosszu /278/ mi-ar fi scris că căderea mea din episcopie o pot mulțami lui Burdea, care cu Ionescu²²² a umblat în contra mea, pentru că eu am făcut propunerea în congregație, pentru ca el să fie pus sub cercetare disciplinară? I-am spus că nu episcopul Hosszu mi-a scris, ci dânsul mi-a trimis vorbă prin dr. Isidor Pop, consilierul său intim, când în 12 nov<embrie> s-a reîntors de la Sanator, unde a fost cu Hosszu.

La aceasta Medve s-a expectorat în contra lui Hosszu că acuma, ca să-și acopere mișelia sa, pune vina pre Burdea, care nu are nici o trecere la guvern, din contră de la guvern are Föispanul ordin ca pre Burdea să-l lovească unde numai poate.

Am spus Föispanului că eu trec preste sentimentalism și mă voi purta cinstit față cu episcopul Fr<ențiu> și voi rămâne fidel trecutului meu, guvernul orișicând poate conta pre mine. Dânsul încă mi-a zis ca să-l țin în prietenie și pentru dânsul este foarte jenant ca să fie de față la instalarea lui Fr<ențiu>, dară nu are încătrău, trebuie să facă „gute Mienen zum bösen Spiel”²²³.

Trebuie să amintesc că la 25 nov<embrie> m-am dus la Fabiu Rezei, notar public reg<esc>, vechiul meu bun prieten, ca să-i comunic cazul denumirii lui Fr<ențiu>. Atunci mi-a spus că știe de la Föispanul Medve, anume fiind în duminica precedentă la Timișoara, s-a întâlnit cu el la hotel și a venit la dânsul că „Rosz hirt hozok, Fr<ențiu> ki van nevezve”²²⁴ și și-a exprimat indignarea, expectorându-se în contra ținutei false a episcopului Hosszu. Eu i-am spus cele ce mi-a comunicat Föispanul și Jakabffy Elemér, era tare indignat și spunea că nicicând nu a putut să fie cu încredere față de Hosszu, că acela și pre dânsul l-a înșelat în cauza cu Notariatul public.

²²² **Petru (Peter) Ionescu**: secretar la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică.

²²³ să facă fețe bune la jocul cel rău.

²²⁴ „Aduc o veste proastă, Fr<ențiu> a fost numit”.

Dânsul a ieșit cu ideea ca să facă pași pentru ca guvernul să-mi dea o distincție acomodată, ca să contrabalanseze procedura lui Hosszu în cauza cu episcopia. Ne-am înțeles așa, la insistența lui Rezei, că eu nu umblu după atari colaine, ca să scrie lui Jakabffy, atrăgându-i atențiunea și să meargă cu mine la Föispanul Medve. A și scris și a fost la Medve, cu care s-a înțeles ca să-i dau date biografice și va propune o distincțiune mai strălucită. În 29 nov<embrie> am dat datele biografice și le-a dus la Föispan, care numaidecât a și făcut pași.

Într-aceea în 30 nov<embrie>, când eram în ședință capitulară și am publicat denumirea episcopului, iaca mă caută dr. Jakabffy Elemer și dorea să vorbească cu mine. Ședința am suspendat și m-am dus cu el în altă odaie. Atunci el mi-a spus că tatăl său este foarte indignat în cauza complinirii episcopiei, mi-a repetit că și-a oferit ministrului președinte postul său de secretar de stat. A fost /279/ la ministrul Zichy, care l-a întâmpinat cu aceea că „aud că ești supărat”. La ce i-a răspuns că da, că voi ați făcut propunerea la episcopia Lugojului fără să mă consultați, mai ales atunci când ați știut că eu mă interesez pentru Boroș, în persoana căruia și Excelența Ta te-ai fost învoit, nu numai, ci în contra mandatului ministrului președinte ai susținut propunerea lui Frențiu, atunci când după cele întâmplate în consiliul ministerial s-a fost statorit ca pentru limpezirea cauzei să se țină o anchetă la carea să ia parte și episcopul Hosszu, cu Jakabffy și cu Medve și fără a te ținea de cuvânt te-ai grăbit să susțerni propunerea. La ce Zichy i-ar fi răspuns că dacă știa, ar fi așteptat, că-i pare rău. Iezuitism! Altcum adause Zichy, acolo e episcopia Eperjesului, dacă vrei se poate denumi. La ce i-a reflectat Jakabffy, cum dară nu știi că acea episcopie e alt rit și nu se poate. Jakabffy indignat i-a spus că Hosszu l-a tras pe sfoară cu denunțări false. Aceasta nu am știut. A anunțat Jakabffy Elemer că episcopul Hosszu, gratulând lui Jakabffy Imre la onomastică, 5 nov<embrie>, la capătul epistolei a sulevat și cestiunea episcopiei, voind să se scuze și să se spele. Jakabffy însă în răspunsul ce i l-a dat, nimica nu a zis, decât a mulțămît pentru gratulare, dară nu a reflectat la scuzele lui Hosszu. (Așadară când în 17 nov<embrie> Hosszu îmi scria mie, deja știa ce a făcut Jakabffy în contra lui). Apoi că Hosszu pe fostul ministru președinte Hédervary l-a rugat să intervină la Jakabffy ca să-l împace, Jakbffy însă i-a răspuns că în cauza aceasta nu stă de vorbă cu Hosszu. La soirée dat prin ministrul președinte Lukacs²²⁵ în onoarea delegaților, Hosszu a venit la Jakabffy și a voit să se scuze și să se împace, dară Jakbffy a zis să vorbim de altă ce, că doară Il<ustritatea> Ta știa că ne-am înțeles în persoana lui Boroș de mai nainte, când Jakabffy întrebând pre Hosszu despre mine, că ce zice față cu episcopia, Hosszu i-a zis „alkalmasabbat nem is találni”²²⁶ măcar că deja atunci a fost fals și mizerabil.

Spunea apoi Elemer că tatăl său a arătat epistolele ce mi-a scris mie Hosszu la Lukacs și la Zichy ca să-l demascheze pre Hosszu și miștrii s-au mirat.

După acestea adausă Elemer, că mai ales pentru aceea m-a cercetat, să-mi spună lucrurile acestea și îndeosebi că tatăl său deja s-a înțeles cu ministrul președinte Lukács și cu Dumvay din cabinetul Majestății Sale regelui, că pentru de a dovedi în fața publicului voința și opiniunea guvernului față cu mine și oarecum să dezavuească procedura urmată la denumirea lui Frențiu, s-a hotărât că cât de curând și încă înainte de instalarea lui Frenț(iu),

²²⁵ Lukács László: prim-ministru între 22 aprilie 1912–10 iunie 1913.

²²⁶ „mai potrivit nici că se poate găsi”.

să-mi dea o distincțiune strălucită, /280/ ce nu a mai căpătat nici alt episcop. Spre aceasta să-i dau date biografice, că el încă urmasă să le străpună la tatăl său, care cu urgiță dorește a face și încă așa ca să nu știe nime, nici Föispanul Medve, despre care crede că încâtva a fost de acord cu Hosszu, căci îi umblă prea mult gura, „elszólhatta magát”²²⁷. Mi-a spus că Rezey încă a scris la tatăl său în cauza distincției mele, dară tatăl său l-a prevenit. I-am spus că cum stă treaba și îmi pare rău că s-a întâmplat, dară eu îi voi da datele biografice, întrucât nu le-ar putea căpăta de la Rezey. El mi-a lăsat ca la orice caz să-i dau acele date încă azi. După miazăzi i-am și dat. Ce va urma, știe Dumnezeu! dară deși mie nu-mi plac distincțiunile vane, căci conștiința împlinirii datorinței mele este pentru mine mai scumpă decât orice deșertăciune lumească, totuși în cazul prezent pentru de a dezavua mișelia vrăjmașilor mei, mi-ar conveni și mi-ar servi spre satisfacție. Jakabffy Elemer mi-a spus că tatăl său a făcut imputare Föispanului Mara de la Hunedoara²²⁸, care a dat părere bună despre Fr<ențiu> și i(-a) pus înaintea ochilor actul prin care Fr<ențiu> ca împreună convocator, convoacă conferința partidului național român. „Te ezt mind Föispán nem tudod s igen csodálkozom”²²⁹. Eu știu că episcopul Hosszu „megdolgozta”²³⁰ și pre Föispanul Mara, când a luat rămas bun de la el ca episcopul Lugojului, măcar când în vara anului 1912 am fost la mănăstirea Prislop și acolo am convenit cu Föispanul Mara și soția, acela mi-a gratulat de episcop. Eu l-am cerceat la Deva, dară nu a fost acasă.

1/XII. Fiscul comitatens Ioan Darabanth din Comitatul Timișului²³¹ repausând în Meran, soția lui fiind luterană a stăruit ca să capete concesiune ca acela, gr<eco> cat<olic> fiind, să fie îngropat prin preotul evanghelic. Eu concesiune nu am putut da, deși a venit la mine cu dr. Ștefan Pop și vice fiscul comitatens din Timișoara, Pokormantzy, cu care în urmă ne-am înțeles așa ca să merg eu să-l îngrop, când colo însă duminică dimineată capăt o telegramă de la văduva Darabanth că îngropăciunea e nesigură și a(u) întervenit dificultăți și cu privire la ritul după care să se facă îngropăciune, deci nu mă pofteste la aceea.

Fiindcă eu deja de mai nainte m-am fost înțeles cu Föispanul pensionat Kabdebo ca să convin cu el în 2 dec<embrie> la gara din Timișoara, pentru ca să-mi comunice unele lucruri în cauza complinirii parohiei noastre din Timișoara, m-am dus la Timișoara cu trenul de miazăzi și convenind cu Kabdebo, mi-a descoperit iară un lucru ce arată mișelia companiei de intriganți ce a /281/ lucrat și în cauza episcopiei, dară să spun precedentele.

La parohia Timișoara, în urmarea înțelesului avut cu primariul Telbisz, am făcut propunere. Înainte de a face propunere, m-am dus la acel primar ca să mă înțeleg cu el față de persoana grată și dânsului. Înainte de a mă fi prezentat, i-am trimis lista recurenților. Venind la dânsul, i-am amintit că eu aș dori să propun dintre recurenți pre cei cu serviții mai îndelungate, ori dacă are el pre cineva să-mi spună. Dânsul zisă că nu are pre nime, ci s-a fost recomandat un anume Iosif Popa. La ce i-au zis, dacă treaba stă așa, apoi să permită ca să-i recomand și eu pre nepotul meu Nicolae Fabian, care e un preot bun din generația tânără și

²²⁷ „I-ar fi luat gura pe dinainte”.

²²⁸ **Ladislau Mara**: comite suprem al comitatului Hunedoara.

²²⁹ „tu ca și comite suprem nu știi acestea și mă miră foarte tare”.

²³⁰ „l-a prelucrat”.

²³¹ **Ioan Darabant**: avocat comitatens al comitatului Timiș.

mai vrednic decât Iosif Popa. La ce mi-a răspuns că se bucură de recomandare și dânsul de bună voie mi-a făgăduit că îl va sprijini și ne-am înțeles ca să trimit toate numele și să recomand din generația bătrână pre dr. Pop Ștefan și pre Nicolae Hoza²³², iară din generația tânără pre Nicolae Fabian, care apoi să se prezinte. Citându-l pre Fabian, l-am trimis la primarul. S-a și dus și mi-a raportat că tare bine l-a primit și a sfătuit cu dânsul că cum să se poarte și să fie îndestulit cu locuința prezentă parohială, până se va face alta. Eu am fost ca sigur că alegerea e sigură, am făcut propunerea, dară pre când în poșta de seară, într-o zi de miercuri am expedat propunerea, în cea zi dimineață capăt o epistolă de la primar, în care zice că deși prezentarea lui Fabian a făcut o impresiune bună asupra lui, totuși din considerare că nu i s-ar părea a avea cultură destulă, se teme a lua răspundere asupra sa și așa declară că își retrace promisiunea, că altcum nu poate să facă. M-a consternat și am devenit la cuget că este în mijloc ceva machinație. A doua zi m-am dus la Timișoara la primar ca să cunosc că ce este cauza schimbării de front. Mi-a spus că nu este nici o informație sinistă, ci i s-a părut că nu ar fi acomodat, după ce însă i-am spus că cum stă cauza și că eu garantez pentru el, mi-a făgăduit că va stăruii pentru el. Dară eu am văzut că trebuie să fie ceva în lucru, căci știam că agreatul companiei din Lugoj, Iosif Popa, a umblat pre la Timișoara și prin oamenii săi ar fi făcut denunțare. /282/ Când am făcut propunere, am scris primarului o epistolă privată, în carea am descoperit cauzele pentru cari nu aş dori să rămână afară din combinație G. Muntean²³³, Mihai Zzivanca²³⁴ și Iosif Popa. După făcuta prezentare a propunerii, ce altcum nu știa nime că când (sic!) s-a trimis, au pornit competenții la corteșit, îndeosebi Iosif Popa, care a fost candidatul partidei popilor catolici din Timișoara. Apoi a început firește să umble și Pop Ștefan.

Cuvântul meu la propunere a fost că dacă ajunge Pop, atunci în locu-i să-l pun pre Moraru nepotul, dacă ajunge Fabian, să meargă Morariu la Coștei.

Văzând eu aceasta, am scris și eu în toate părțile pentru Fabian, în persoană am fost la Föispanul Ioanovich, la episcopul Glatfelder, la Vice Comite, la Kabdebó Föispan pensionat, la Bader Henrih, la Anheuer, la Pacha și alții, chiar și de Föispanul Medve din Lugoj m-am rugat să scrie în cauza lui Fabian la Telbisz, a și scris, iară dr. Luca, socrul lui Fabian a scris la ducesa de Nako, care asemenea a scris la episcopul Glatfelder. Într-aceea la credincioși au umblat Radu, preotul din Vărădia și George Muntean. Radu avea trecere la Telbisz, pentru ce nu știu, dară după ce pre docentele Fucsek Sandor l-a trimis la Vărădia ca să capete informații despre el și afirmativ acolo ar fi dat informație nu cam bună, și-a mai schimbat opiniunea. Credincioșii însă în 17 novembrie a(u) ținut o conferință, în carea a cerut pre George Muntean, care a corteșit și cu băutura. Credincioșii s-a(u) și dus la primar să-l ceară pe George Muntean, dară încât am auzit, nu i-a primit chiar bine.

²³² **Nicolae Hoza:** născut în 1858, teolog sistematic, hirotonit în 1883, paroh la Icloda (1883–1899), paroh la Reșița din 1899.

²³³ **George Munteanu:** născut în 1863, teolog sistematic, hirotonit în 1891, a funcționat ca învățător la merișor, Cârnești, cantor la Timișoara, cancelist în cancelaria diecezană, capelan la Silagiu (1892–1895), paroh în Ghilad (din 1895).

²³⁴ **Mihai Jivanca:** născut în 1873, teolog sistematic, hirotonit în 1889, administrator parohial la Cenadul Sârbesc (1899–1900), administrator parohial la Petroman (1900).

Tot așteptam ca alegerea să fie în 25 nov<embrie>, dară nu s-a ținut, afirmativ din cauza că după ce într-aceea s-a vestit prin jurnale că Fr<ențiu> va fi denumit de ep<iscop> și primarul nu s-a putut pronunța pentru un(ul) dintre recurenți. Voia să știe și opinia episcopului.

Dară alta a fost cauza ce mi-a descoperit Kabdebó. Adecă Primarul a fost hotărât pentru Fabian, i-a spus însuși primarul, dară prin 20 nov<embrie> a venit la dânsul Föispanul Ioanovich și i-a spus că a fost la el Siegescu și l-a rugat ca pre orișicine să-l aleagă, numai pre Fabian nu, /283/ cauza nu i-a spus. În urmare ca primarul să nu facă în contra voiei Föispanului, a amânat alegerea sub cuvânt că va întreba și pre noul episcop. Kabdebo apoi din încredințarea lui Telbisz mi-a sfătuit ca eu să umblu lângă episcop ca să nu se lase a se influența în contra lui Fabian.

Acuma am văzut cât de mizerabil e Siegescu! cum de lucră și aci în contra mea, neîndestulindu-se cu episcopia. El căruia i-am spus că eu doresc a-l vrea în Timișoara pre agreatul său dr. Pop Ștefan, lucră orbiș contra mea, mizerabil! eu cred că și mâna lui Hosszu e în joc. Ne-am înțeles cu Kabdebó ca eu în 9^a dec<embrie> să fac vizită la Föispanul Ioanovich și sub oarecarea pretext să aduc înainte cauza parohiei și să-l rog în cauza lui Fabian și după împrejurări să-l sfătuiască ca să nu fie contra și să nu asculte de Siegescu. Eu pozitiv nu știu când a fost Föispanul la Telbisz? Kapdebo zice că înainte de alegere, dară eu cred că încă înainte de propunerea făcută, căci numai la aceasta pot atribui schimbarea de front reperită a primarului, când dânsul zice „más kép nem tesztek”²³⁵. A bună seamă cineva l-a făcut atent pre Föispan și pentru aceea s-a dus la Telbisz și e de mirat că Telbisz în epistola sa de d<ato> 15/X îmi scrie că își retrage promisiunea, pre când Ioanovich în 16/X îmi răspunde că va părtini pre Fabian. Când s-a putut face întervenirea pozitiv nu știu, conferind cauza cu Rezey am convenit într-aceea ca el să scrie lui Jakobffy, secretarul de stat, în care să-i atragă atențiunea și eventual să vorbească cu Ioanovich că iată mâna lui Siegescu lucră, de altă parte ca eu în persoană să călătoresc la Pesta la Jakobffy și să pot face ca acela să întrevină la Ioanovich. Eu voi și face aceasta.

În 5 decembr(i)e, fără a ști cineva, nici casnicii, am călătorit la B<uda>pesta, căci de la deputatul Jakobffy Elemer am înțeles că tatăl său, secretarul de stat, în 6 dec<embrie> mă primește la locuința sa privată.

Ajungând cu trenul de 2 oare la Pesta, după 4 oare în aceeași zi m-am prezentat la Jakobffy, care deja mă așteptase. Întâi i-am mulțămît și în persoană pentru bunăvoința sa arătată față de mine. Apoi trecând la cauza episcopiei de Lugoj, deloc la început cu indignare s-a /284/ declarat despre procedura intrigantă și falsă a episcopului Hosszu, mi-a spus din fir în păr tot demersul făcut printr-însul. Într-altele că după ce a înțeles că la Ministrul de Culte s-ar fi făcut excepție pentru arătarea criminală, mizerabilă și falsă, făcută din partea lui Teaha contra mea și a cerut actele referitoare la aceea de la mine, a fost în clar că este pusă la mijloc ca intrigă, el acea cauză o a estrădat la secretarul său și la alți juriști competenți, cari toți au constatat că aceea e fără bază. În urmarea, auzind că în Consiliul ministerial ministrul Zichy ar fi recomandat pe Frențiu, pentru care între el și Lukacs s-a făcut și vorbă de diferență, s-a dus la Lukács și i-a descoperit procedura lui Hosszu. I-a arătat copia epistolelor

²³⁵ „nu procedați altfel”.

ce mie mi le-a trimis Hoszu și Lukács s-a mirat că „Hosszu irta azokat, Hosszu”²³⁶. „Igen”, răspunse Jakabffy, iată epistolele lui. Atunci Lukács a oprit la Ministerul de Culte sușternerea la cabinet și totuși Zichy, a bună seamă sub presiunea lui Hosszu, Csernoch și Fischer Colbrie a sușternut actele. Atunci Jakabffy s-a dus la Zichy și i-a descoperit lucrurile, convingându-l că este la mijloc o machinațiune mizerabilă înscenată de Hosszu și pusă la cale, ce e și adevărat! Atunci zice, răspunsă că-i pare rău că nu a știut. La ce Jakabffy i-a zis că doară Excelența Ta ai știut că eu mă interesez în cauză și ne-am fost înțeles, cum de totuși nu m-ai întrebat. Zichy strâns la ușa a zis „Hát még lehet belőle Eperjesy püspök, Réá néztem”²³⁷ – continuă Jakabffy – și m-am mirat de atâta neorientare a unui ministru de culte și i-am răspuns: „Hisz az lehetetlen, hát nem tudja Excellentiád hogy az Eperjesi püspökség ruthen nyelvű s ritusú, nem pedig román. Ez valoban csodálatos is”, răspunsei eu. „Keserű”, zice Jakabffy, „a vallás miniszter egy nagy jogú főúr, kit a katolikus püspökség befolyásol, ő nem tudja mi történik a minisztériumban, csinálják az államtitkárok s osztálytanácsosok, s ő intézkedik az ügyek tanulmányozása nélkül. Volt nállam egy katolikus püspök legközelebb” – zice „s előadtam nekie Hoszu aljas viselkedését, s meg mondtam nekie, hogy ezt mondja meg Rossinak – a ki a nuntiaturánál auditor – Hadj tudják s ismerjék meg ott is”²³⁸.

Spunea apoi că Hosszu i-a gratulat la onomastică și într-o epistolă lungă se scuză în cauza episcopiei. Eu numai i-am mulțmit pentru gratulare, dară nu i-am reflectat la sursa lui, /285/ căci din toată sursa lui se vede că și acuma „hazudik, mint hazudott azelőtt is. Tehát nem tartottam érdemesnek válaszolni. Jól jegyezze meg Hosszu mert eléri őt még a Nemessi. Így csinált ő akkor midőn mint Lugosi püspök egy estélyre hívta a megyei főtiszteteket s mert Fialka és neje úgy óhajtották hogy őt Jakabffyékat ne hívja, nem is hívta meg, hanem azután elment hozzá és magát kimenteni igyekezett, de ő állott a szitán, habár Hosszu nekie sokat köszönhet. Ő tudhatta volna hogy ha Fialka s a többi buták s hullék az estélyen lesznek, ő Jakabffy úgy sem ment volna, de épen mert Fialka és companie azt hívatta tehát őt mellőzte”²³⁹. Și atunci a venit în iritare Jakabffy și a zis „ez az egész eljárás Hosszunak egy középkori clericalis aljasság s becsapás”²⁴⁰. Hosszu a trimis lui Jakabffy doi bărbați de stat cercând să se împace, dară Jakabffy le-a spus „erről ne tárgyaljunk, mondjátok meg

²³⁶ Hoszu a scris acelea, Hosszu.

²³⁷ „Încă mai poate deveni episcop de Eperjes, m-am uitat la el”.

²³⁸ „doar e imposibil, doară nu știe Excelența voastră că episcopia de Eperjes este de limbă și de rit rutean, și nu românesc. Acest lucru este într-adevăr de mirare, am zis eu. Amar, zice Jakabffy, ministrul Cultelor este un mare nobil cu drepturi largi, care este influențat de episcopia catolică, el nu știe ce se întâmplă în minister, lucrurile sunt făcute de secretarii de stat și consilierii de secție, și el ia măsuri fără studierea chestiunilor. Mai recent a fost la mine un preot catolic – zice, și i-am expus comportamentul josnic al lui Hoszu, și i-am spus acestuia, să spună despre acestea lui Rossi, care este auditor la nunțiatură. Lasă să știe și să-l cunoască și acolo”.

²³⁹ „că minte și acum, precum a mințit și înainte. Deci nu am considerat că se merită să răspund. Să rețină bine Hoszu că pe el până și Nemessi îl ajunge. Așa a făcut el atunci când, în calitate de episcop de Lugoj i-a invitat la o serată pe dregătorii comitatului, și fiindcă Fialka și soția doreau ca să nu îl invite pe Jakabffy cu compania sa; niți nu l-a invitat pe acesta, ci mai târziu s-a dus la acela și a încercat să se scoată, dar acesta a rămas pe poziție, cu toate că Hoszu îi poate mulțumi pentru multe. El putea să știe că dacă Fialka și ceilalți proști și tâmpiți vor fi la serată, el Jakabffy oricum nu s-ar fi dus, dar tocmai fiindcă Fialka și compania l-a chemat, prin urmare l-a evitat”.

²⁴⁰ „că acest întreg demers al lui Hoszu este o josnicie și înșelăciune clericală medievală”.

Hosszúnak hogy ez amit tett egy rosztelkű becsapás és eljárás²⁴¹. Apoi la soirée lui Lukacs dată în onoarea delegaților, Hosszu a venit la Jakabffy și a început a se scuza, Jakabffy i-a zis: „erről ne beszéljünk, befejezett a tény”²⁴².

Dacă Hosszu mi-ar fi spus vreodată că Boros din punct de vedere bisericesc, politic și național nu e recomandabil, atunci eu aș fi căutat să mă conving despre aceasta și convingându-mă despre starea lucrului aș fi îndreptat acțiunea mea, dară după ce Hosszu totdeauna i-a zis că nu are nimic în contra mea și că altul nici că este mai acomodabil și tot atunci „aknamunkát folytatta”²⁴³, chiar contrariul lucră, înscenarea denunțării, subsapă, atunci el e un mincinos și intrigant. Așa s-a lucrat cu denumirea lui Mihályi, care 20 de ani a stat în Lugoj și numai a deteriorat starea lucrurilor în comitatul Caraș-Severin, Radu n-a lucrat nimica, ci a umblat după alte lucruri. Așa s-a făcut și acuma. Jakabffy crede că Hosszu a stat sub influența Metropolitului și a lui Radu, cari ambii sunt „megbizhatlan”²⁴⁴ și așa a forțat denumirea lui Frențiu.

De „ne vegye szívére – continuă – van reá sok példa hason esetben”²⁴⁵. Canonical Nagy, omul cel de cinste și cu inteligență superioară a trebuit să fie delăturat față cu Mihályi și a plătit /286/ cu moarte supărarea sa – „lássá mikor a koalítiós minisztérium után Lukács lett megbizva, kérve kért hogy fogadja el a belügyminiszterséget, s a midőn Miniszter lett, megtartotta magának a belügyminiszterséget, s a helyett hogy ő Pénzügy miniszter maradt volna kinevezte Telekyt”²⁴⁶.

Mi-a spus că lui i se pare că nici Medve Főispánul nu s-a purtat calm și corect în cauză, căci nu l-a informat pre dânsul la timp, pre el încă îl va fi sedus Hosszu. Apoi zice că Nicolics Dani²⁴⁷ încă nu e curat în cauză, căci dintr-o expresiune a aceluia Elemer ar fi observat că nu mi(-e) prieten. Cine ar fi cugetat la așa ceva și apoi după ce Főispánul Medve stă sub influența lui Nicolics, este ușor a crede că Nicolics (președintele partidei guvernamentale din Lugoj) l-a informat pe Medve, care apoi cauza o a purtat neglijenter.

A trecut apoi la cauza distincțiunii și mi-a spus că aceea nu e mai mult cauza mea ci și „az én becsületbeli ügyem s engem is érdekel. Én már ezen ügyet előlegesen megbeszéltem s megegyeztem Lukács Miniszter elnökkel, ki beleegyezett hogy egy nagyobb kitüntetésbe részesüljek. Ezt már régebben megcsinálta volna hogy Frențiu kinevezésével együtt történjek meg – ellen demonstráció szempontjából, de ő nekem írni nem akart, Elemér pedig az élet-rajzi adatokat nem szedte be. Most mihelyt megkaptam, annak a hátlapjára írtam egy olyan véleményt, melyet tekintetbe kell venni, s hinni hogy sikerül, s nékem”, zice „nem tetszett,

²⁴¹ „despre acestea să nu discutăm, spuneți-i lui Hosszu că ceea ce a făcut a fost un demers și o înșelăciune rău intenționată”.

²⁴² „să nu vorbim despre aceasta, chestiunea e încheiată”.

²⁴³ „a continuat munca de săpătură”.

²⁴⁴ „de neîncredere”.

²⁴⁵ „Dar nu luați aceasta pe inimă, există numeroase exemple din alte cazuri asemănătoare”.

²⁴⁶ „Vedeți, când după guvernul de coaliție, Lukács a fost mandatat, m-a rugat mult să accept funcția de prim-ministru, și în timp ce a devenit ministru, și-a păstrat funcția de ministru de interne, și în loc să fi rămas ministru de finanțe, l-a numit pe Teleky”.

²⁴⁷ **Nicolits Dániel**: câștigă mandatul parlamentar al cercului electoral al Lugojului, în urma denumirii 1914 a fostului deputat al cercului, Plósz Sándor, ca membru în Camera Magnaților.

hogy Elemér már a főispán titkárjától kérte az előleges adatokat – tudva hogy Rezey azokat már a főispánnak átadta. Ő függetlenül a főispán előterjesztésétől mely már a vallás Miniszteriumba beérkezett – akarja a kitüntetések keresztül vinni s azt hiszi hogy a Minisztertanácsban egyhangúlag keresztül megy. De vajon a vallás miniszter nem lesz e ellene? Majd megtudom, de nem hinni mert ő Jakabffy bebizonyította annak is az én tiszta s becsületes eljárásomat s hogy az ellenem felhozottak csak rágalmak voltak”²⁴⁸.

Mi-a spus că Fabiu Rezey i-a scris în cauza parohiei Timișoara, cum de umblă Siegescu ca să zădărnicească alegerea lui Fabian, la ce l-am rugat să întrevină la Föispanul Ioanovich în cauză să se înzădărnicească opera lui Siegescu, care ca al doilea Burdea joacă rola de Kis Király în Caraș. /287/ Siegescu „ez a kétszínű spitzli kartársa Hosszunak, lesz gondverés hogy útját álljam, ismerem már minthogy én töllem a véleményemet a püspökség ügyében közölte Hosszuval, hogy annál jobban s biztosabban dolgozhasanak alattomban, de nem is jött a szemem elébe mióta a kinevezés megtörtént, mert azt megmondtam nekie is. A mi a temesvári plébánia ügyét illeti szívesen felhívja Joanovich figyelmét, s Sigescuról lerántja az álarcot.

Erre én azt mondtam: Kegyelmes Uram! Én úgy lelem hogy bizony egy gyűrű kezd képződni, s a főispán nem igen veszi észre – mely gyűrű későbbre <...>²⁴⁹ Nagyméltóságod nem leend a hatalmon. A Jakabffy család s érvényesülése ellen lesz felhasználva. Így akarják most Florescu helyett N. Baltescut tenni. Isekutz alispán kegyeltje s Sigescu intimussa – polgármesterré választani; aztán a Lugosi görög katolikus plébánossa Gruescu? – ugyancsak Sigescu pártolása mellett – s a főispán útján – kineveztetni. Ezt a gyűrűt nem kellene engedni összekapcsolódní, s jó volna ha az Elemérral egy elenőrző csapatot képeznénk. Lugoson, Temesváron, Bogsán olyan görög katolikus plébánosokat tenni kik megbízhatók, mert én határozottan kifogáolom s ellenzem például Lugoson Zsurzsnak plébánossá való megválasztását, hisz az örökösen mindig nacionalista volt, a képviselő választásoknál a román jelöltre szavazott – egy éjjeli kártyás, neje az ottani esperes kanonoknak s Sigescu–Frentiu–Hosszu companiát képezik – vagy talán oda jutottunk hogy az aki életén át becsülettel szolgálja a kormány intencióját – csak addig legyen jó míg kitart, aztán jön egy másik ki szimulálja a megtett bűnt s annak adassék elsősség. Igazsága van”, răspunsei, „így tettek Hosszuval is, ki memorandista volt, s mégis püspök lett, s most adja a nagy hazafit – hogy pénzt csikarjon s

²⁴⁸ „(ci) și chestiunea mea de onoare, care mă interesează și pe mine. Eu am discutat această chestiune în mod preliminar și m-am înțeles cu primul ministru Lukács, care a fost de acord ca să primesc o decorație mai importantă. El ar fi făcut aceasta mai demult, ca să aibă loc deodată cu numirea lui Frentiu – din punct de vedere a demonstrațiilor contrare, dar nu a vrut să-mi scrie, iar Elemér nici nu a colectat datele biografice. Acum, când am primit-o (decorația) am scris pe verso o opinie care trebuie luată în considerare, și trebuie crezut că va reuși; mie nu mi-a plăcut că Elemér a cerut de la secretarul comitetului suprem datele preliminare, știut fiind că Rezey le dăduse acestea deja comitetului suprem. El, independent de propunerea comitetului suprem, care a sosit deja la ministeru Cultelor – dorește să obțină decorațiile și crede că acestea vor trece cu unanimitate de Consiliul de miniștri. Dar oare ministrul Cultelor nu se va opune? Eu voi afla aceasta, dar nu aș crede fiindcă Jakabffy a demonstrat acestuia procedura mea curată și onorabilă, precum și faptul că toate spusele contra mea au fost doar calomnii”.

²⁴⁹ Cuvânt indescifrabil în textul original.

előnyökét a kormánytól”²⁵⁰. Mă voi griji așadar, zice, și de cauza parohiei Lugojului. Eu l-am rugat ca să-mi permită ca la timpul său să-l informez. S-a învoit.

M-am rugat apoi de el și în cauza nepotului Francisc Fabian ca să întrevină la directorul suprem /288/ al căilor ferate ungarești ca să denumească pre acela de „forgalmi gyakornok”²⁵¹. Mi-a promis că bucuros întrevine, numai să-i dau datele.

Povestind încă unele lucruri și spunând că Isekutz nu e om sincer, ci numai simulant, mulțumindu-i încă odată și declarându-i că stau gata pureura la serviciu, mi-a răspuns că-i pare bine că cauza aceasta „még közelebb hozott egymáshoz”²⁵² m-am depărtat de la el.

În seara aceea am și plecat către casă. La gară am convenit cu preotul greco-oriental Blajovan din Boldur, de lângă Lugoj. Conversând cu acela, mi-a spus că la hotelul „Vadászkürt” din Budapesta a convenit cu călugărul deputat Mangra²⁵³, care i-a zis apoi ce e cu Boroș, (î)i poți spune că căderea sa are să o mulțamească lui Burdea, pentru că acela a umblat contra lui ca să se răzbune pentru propunerea făcută în congregație de a-l pune sub cercetare. I-am răspuns că nu este adevărat. Se vede, deci, că vrăjmașii caută să pună vina pre altul, care nu are nici o trecere. Apoi mi-a spus acel preot că de câte ori s-a scandalizat

²⁵⁰ „(acesta este) acel coleg turnător cu două fețe al lui Hosszu, voi avea bătaie de cap cum să-i stau în cale, cunosc deja, dat fiind că acela a comunicat lui Hosszu părerea mea în privința chestiunii episcopatului, (aflată) de la mine, pentru ca ei să poată lucra și mai bine și mai sigur în ascuns, dar nici nu a apărut în fața mea de când a survenit numirea, fiindcă i-am și spus acest lucru. În ceea ce privește chestiunea parohiei din Timișoara, cu plăcere va atrage atenția lui Joanovich, și va smulge masca lui Siegescu.

La aceasta eu am spus: Ilustre domnule! Eu consider că începe să se creeze un cerc, și comitele suprem nu prea observă aceasta; acest cerc mai târziu va *«indescifrabil»*, Excelența ta nu va mai fi la putere. Va fi folosit împotriva familiei Jakabffy și a afirmării acesteia. Astfel ei doresc acum să-l pună pe N. Băltescu în locul lui Florescu. Protejatul vicecomitelui Isekutz și intimul lui Siegescu să fie ales primar, apoi, parohul greco-catolic din Lugoj să-l numească pe Gruescu, tot pe lângă susținerea lui Siegescu, tot pe calea comitelui suprem. Nu ar trebui lăsat ca acest cerc să se închege, ar fi bine să alcătuim o echipă de control cu Elemér. Să punem la Lugoj, Timișoara, Bocșa astfel de parohi greco-catolici care sunt de încredere, fiindcă eu dezaprobat cu hotărâre și sunt împotriva alegerii de pildă a lui Zsurzs ca paroh la Lugoj, fiindcă acela a fost în mod ereditar naționalist, a votat la alegerile de deputați candidatul român – un cartofor de noapte, împreună cu soția parohului – canonic de acolo formează compania Siegescu-Frențiu-Hosszu – sau oare am ajuns la concluzia că cel care slujește cu cinste o viață întreagă intențiile guvernului să fie doar atâta vreme bun cât rămâne fidel, apoi vine altul care simulează păcatul comis și aceluia să i se dea prioritate. Are dreptate, răspunsei, așa au făcut și cu Hosszu, care a fost memorandist, și totuși a devenit episcop, și acum face pe marele patriot – pentru a obține bani și avantaje de la guvern”.

²⁵¹ „practicant de trafic feroviar”.

²⁵² „ne-a apropiat și mai mult”.

²⁵³ **Vasile Mangra**: născut în 25 mai 1850 la Săldăbagiu (Bihor), tatăl preot, studii gimnaziale la Beiuș și Oradea, studii teologice la Arad (1869–1872), studii juridice la Academia de drept din Oradea (neterminat), profesor la Institutul teologic din Arad (1875–1893), director provizoriu al Institutului (1882–1883), redactor la publicațiile bisericesti „Lumina” (1874–1875), „Biserica și școala” (1877–1878), 1882–1883). S-a călugărit în 1879, protosinghel în 1899, președinte al Consistoriului ortodox român din Oradea (1900–1916), arhimandrit (1906), militant în mișcarea națională a românilor din Ungaria, participant activ la mișcarea memorandistă, a fost unul dintre organizatorii Congresului naționalităților. Din 1910 s-a angajat în viața politică de pe poziții guvernamentale, ca deputat de Ceica (Bihor), mitropolit al Transilvaniei (1916–1918), a decedat la Budapesta în 14 octombrie 1918.

dânsul și poporeniul lui că episcopul Hosszu, cu Milutinovics, notar onorabil comitatens, Nagy Károly directorul școlii de agronomie și cu Hans, avocatul jidov, adesea veneau la jidovul proprietar Eckstein din Boldur și acolo benchetuiu și se îmbătau. Observ că Eckstein este președintele lojei francmasonice din Lugoj, Nagy, Milutinovics, Hans sunt francmasoni. Ce societate și-a ales Hosszu episcopul, despre care eu tot am ținut că în taină e francmason, că adese convinea cu aceia și trăia bine cu jidovii și asecții lor și pre cari eu nu-i puteam răbda.

Să nu las neanunțat următoarele. Într-o seară, cam la 4 decembrie, mă întâlnesc cu subinspectorul școlar regesc Gombkötő, mie destul de adict și într-alte țări îmi spune că a fost la adunarea generală a Congregaționaliștilor din Budapesta, s-a prezentat și la Arhiepiscopul Csernoch, care vorbind de cauza episcopiei din Lugoj, i-a spus că-i pare rău că nu mi-a succes, măcar că și dânsul și episcopul Hosszu mult a stăruit pentru mine, dară nu s-a putu, pe el (Gombkötő) l-a încredințat să-mi spună aceasta, cu aceea că însuși Majestatea Sa a dorit /289/ denumirea lui Frențiu pentru că adjutantul „Bolfan și Paar” l-ar fi informat că Frențiu fiind în Viena ca doctorand, prin predici și învățături ținute la ostașii români, pre aceia mult i-a îndemnat la credință subditală și aceasta ar fi unica cauză că nu mi-a succes mie. Gombkötő i-ar fi spus că „Kegyelmes uram – buzgóbb katolikus főpapot mint Boros alig találni s ő ha püspök lett volna Lugoson, a katolikus hitélet nagy lendületet nyert volna”²⁵⁴. Cred, răspunsă Csernoch, dară nu am putut izbuti. Așadară „egy új búnbak”²⁵⁵, despre care și Hosszu are cunoștință, că în epistoala sa de datul 29 noiembrie, scrisă mie, se provoacă la Gombkötő ca să-l întreb ce i-a zis Csernoch. Dară și aceasta e o minciună ca și celelalte, că de exemplu Siegescu a spus directorului gimnaziului Putztky că cauza căderii mele este că am fost director la „Poporul”. Acesta e mai aproape de adevăr, căci vrăjmașii mei au pus la cale scena cu Teaha. Făutori intelectuali e Hosszu, companionii, Siegescu, dr. Băltescu, prota et compania.

La 3 decembrie a fost la mine Morar, parohul din Izgar²⁵⁶ și ne-am înțeles că fiul său Mihai, care a luat de soție pre nepoata mea, în mod interimal să fie dispus la parohia Bogsa, măcar că acela nu cam vrea să meargă, ci să stea pre capul meu să-i țiu, ceea ce nu va fi, că dacă nu vrea, eu le dau drumul, nu țin pre mai tari decât pre mine. La 8 decembrie seara am primit știre telegrafică că a repausat cumnatul Fabian, bărbatul surorii mele, am dispus ca strănepoții care se aflau la mine să călătorească la îngropăciune. Bietul om, de mult bolește, atins fiind de apoplexie, acum de nou a primit o lovitură, așa cât nu a putut vorbi, nici înghiți. E mai bine că l-a luat Dumnezeu! acuma ambe surorile sunt văduve și sunt bătrâne. Voi vedea ce voi face cu biata soră, mai bine să rămână singură acasă cu cealaltă și dacă s-ar putea înțelege să șadă împreună. Eu însă nu cred, facă cum vor. Nepotul Fabian din Coșteiul Mare încă s-a dus acasă. În aceeași zi am călătorit la Timișoara, ca pre un strănepot Francisc Fabian, absolvent de comercială să-l supun la examen ca să poată fi primit la „Pesti

²⁵⁴ „Ilustre domnule, un preot catolic mai zelos decât Boroș nici că se poate găsi, iar dacă el ar fi devenit episcop la Lugoj, viața credinței catolice ar fi câștigat un mare elan.”

²⁵⁵ „este un nou țap ispășitor”.

²⁵⁶ **George Morar:** născut în 1860, a absolvit teologia la Blaj în 1883, hirotonit în 1884, a fost cooperador în Silagiu, administrator parohial în Sănnicolaul Mare, paroh în Izgar (din 1885).

Kereskedelmi Bank”. Examenul a ținut 3 oare, ce rezultat va avea, voi vedea! /290/ Cu ocazia aceasta am fost și la Comitele suprem Ioanovics ca să-l rog pentru de a-l sprijini pe nepotul meu Nic

9/XII. Am scris lui Siegescu și l-am întrebat că drept e ce se afirmă că ar fi tribulat pre Comitele suprem Ioanovich că Fabian să nu fie paroh în Timișoara. Tot azi am scris și lui Frențiu, prezentându-i propunerea ce am făcut pentru complinirea parohiei Timișoara, cerând ca să sprijinească pre Fabian când i s-ar cere opiniunea.

Azi s-a susținut vestea alărmătoare că războiul în contra Serbiei din partea Austro-Ungariei s-ar fi declarat și că drept în Lugoj ar fi să se așeze ostași din Elsația-Lotaringia, iară pre ai noștri i-ar trimite în Elsația. Ferească D

umne>zeu de rezbel, altcum mai bine să fie decât să se mai susțină mult criza financiară și economică, ce amenință cu nimicire, dacă mai ține mult.

I-am spus capelanului Ioan Tincu din Lugoj că dacă vrea să ajungă la Lugoj de paroh, să meargă la Jakabffy Elemér și la Rezey Fabian, eu îi voi tocmi calea la Jakabffy Imre, secretarul de Stat.

14/XII. Am primit epistolă de la protopopul Koleszar din Temeș Recaș că a vorbit cu Föispanul Ioanovics în cauza nepotului Fabian și i-a zis că la unele cercuri orașenești nu a succes să dobândească ocupația, dară Föispanul a declarat că și secretarul de Stat Jakabffy a vorbit deja cu Ioanovich, despre ce m-a întărit epistola lui Jakabffy primită azi, că în 7 decembrie a vorbit cu Ioanovics și acela i-a promis a face tot posibilul.

Azi a fost alegerea de primar, a reieșit dr. Băltescu, vrăjmașul ascuns al meu. Eu nu am fost la votare. Se bucură partida mizerabilă a lui Popovici protopopul nostru, cugetă că toate le va succede. Eu mă îndoiesc. Tot azi am primit știrea despre repausarea protopopului paroh din Ticvaniul Mare, Demetriu Rusu²⁵⁷. D

umne>zeu să-l ierte! Nepotul Morar în 13/XII s-a dus la Bogsa să se înțeleagă cu ai săi ca să meargă ori nu acolo de administrator interimal. Eu am scris Föispanului Ioanovics în cauza lui Fabian.

Ieri am gătat cu descrierea testamentului meu subscris și l-am așezat în puiucul mesei; mă frământă îngrijorarea că cu criza financiară ce domnește, nu cumva să devină insolvent „Poporul”, /291/ unde sum în direcțiune, deși nu iau parte la ședințe, dară am 140 acții și vr(e)o 14.000 cor. depunere. Am cugetat ca averile mele imobile să le transcriu pre neamurile mele.

23/I. Am lăsat să se refereze prin canonicul Nic

²⁵⁷ **Demetriu Rusu:** născut în 1830, teolog sistematic, hirotonit preot în 1857, paroh la Ticvaniu Mare și protopop al districtului Oravița și Vărădia (1903).

consistoriului. La Bogsa Morar a intrat în candidație. Jacob Radu a declarat că nu este a fi cu drept ca Morar să fie candidat, pentru că nu are trei ani serviciu. La Lugoj Tincu a primit toate voturile, Nic<olae> Muntean un vot, Pop Ștefan 4 voturi. Candidarea o am făcut pentru ambele parohii. La Lugoj Tincu, dr. Pop Ștefan și Val<eriu> Giurgiu, iară la Bogsa dr. Fireza, Găitanu Petru și Mih<ai> Morariu. Înainte de a face candidare a fost la mine dr. Băltescu și s-a rugat ca Giurgiu să fie candidat la Lugoj, căci dânsul ca primar numai cu dânsul poate lucra, declarându-mi că va face tot posibilul ca acela să reiasă, căci și Comitele suprem i-a promis sprijinul, eu promisiune nu i-am dat.

Dară am trecut cu vedere cele ce s-a(u) întâmplat interesant spre sfârșitul lui dec<embrie> 1912.

În 28/XII vine la mine nepotul Nic<olae> Fabian și-mi mulțamește pentru sprijinul ce i-am făcut ca să fie ales de paroh în Timișoara, spunându-mi că venind la Coștei inginerul concrezut cu grija canalului Bega, care e membru în senatul orașenesc, i-a spus că în 27 ținându-se la Timișoara ședință la magistrat, cu unanimitate l-a propus de paroh la Timișoara, despre ce auzindu-l i-a gratulat. Eu firește m-am bucurat foarte, dară am stat în așteptare până la 30 dec<embrie>, când era ziua alegerii. Într-aceea am scris Föispanului pens<ionar> Grig<ore> Kabdebó, ca la timp să mă avizeze. Mi-a și răspuns momentan că cauza alegerii lui Fabian stă bine.

În 30 seara apoi capăt telegramă întâi de la Fucsek, apoi de la Kabdebó, că Fabian e ales de paroh unanim. A doua zi despre aceasta l-am avizat pre Fabian.

În 31 dec<embrie> <țaiat> (fiind încă în cancelarie seara pre la) capăt o epistoală de la Jakabffy, secretarul de stat, în care mă avizează că de la cabinet a sosit distincțiunea mea și gratulează, seara apoi, /292/ cam pre la 6 oare, fiind încă în cancelarie, vine la mine inspect<orul> scol<astic> reg<esc> dr. Szabó Bela și mă gratulează la distincțiune, căci a cetit în foaia oficioasă că mi s-a conferit Crucea de mijloc Francisc Iosif cu stea, ord înalt și distins. M-a surprins măcar că Rezey de mai nainte m-a avizat că i-ar fi spus Föispanul cum că a primit o epistolă de la contele Ministrul de Culte Zichy că sum recomandat la Majestatea Sa pentru distincțiune și că are să sosească în curând.

Secretarul de Stat Jakabffy a solicitat cauza, dorind ca distincțiunea să sosească înainte de instalarea episcopului. În ziua următoare apoi au venit cu grămada gratulanții din loc și telegrame de felicitare, între cari au fost și ticălosul de episcop Hosszu, care dacă putea ar fi împiedecat și acea distincțiune. Protopopul G<eorge> Popovici cu ginerele său V<aleriu> Giurgiu nu mi-a gratulat și mai bine, că și așa numai fals ar fi gratulat. Clica mizerabilă a aceluia așa prezintă distincțiunea, ca și cum ar fi exoperat Hosszu, ceea ce e fals, că el nici o parte nu a avut în toată afacerea.

Cam în 29 dec<embrie> 1912, cu datul poștei „Temesvar”, am căpătat o epistoală recomandată anonimă în limba română, în care respectivul prezentându-se ca binevoitorul meu, scrie că știe tot ce s-a petrecut în jurul complinirii episcopiei de Lugoj, că sprijinitorul meu a fost Jakabffy Imre și vrăjmașul cel mai mare Siegescu (mizerabilul), care să înzădărnicească acțiunea lui Jakabffy și-au câștigat 2 episcopi rom<ano> cat<olici>, cu cari apoi au lucrat la ministrul, intonând că ar fi rușine ca acela, adecă eu, să fiu episcop, pre carele îl sprijinește un Föispan calvinesc (dr. Medve Zoltan), apoi că Braniște a dat lui Siegescu un comunicat din

„Drapelul” că aș fi luat parte la o adunare națională, că Siegescu s-ar fi declarat că dacă episcopul ocupă scaunul său, în contra mea pune acție de nimicire. Cuprinsul acelei epistole l-am comunicat cu Rezey, cu Jakabffy Elemer și cu Medve și în traducere ungurească cu Jakabffy secretarul de stat.

14/I. Episcopul Frențiu se hirotonește la Blaj, eu nu m-am dus, ci din partea capitlului au fost trimiși dr. Iacob Radu și nemernicul și intrigatul de Popovici.

Instalarea episcopului s-a făcut la 9 februarie 1912²⁵⁸ cu solemnitate. A trebuit să mă umilesc înaintea acestui pitic, dară cuviința a adus cu sine. I-am ținut în ton cinstit vorbire de întâmpinare la ușa bisericei, la Liturghie, la deputăție și la banchet, cari vorbiri se află între scrisorile mele.

/293/ Înainte de instalare însă, la 4 februarie s-a făcut o solemnitate aranjată prin Venêratul Capitol, când mi s-a admanuat ordurile de distincțiune. Anume după ce cam prin 25 ianuar a(u) sosit la Föispan ordurile, la dorința acestuia Capitolul a invitat la festivitate toate autoritățile și pre inteligenții de toate confesiunile. Festivitatea s-a ținut în sala cea mare consistorială din reședință. Toate autoritățile au fost de față și o mulțime de inteligenți și dame, așa încât afară de sală, antișambra și salonul cel de primire încă au fost tixite de mulțime. Föispanul dr. Medve Zoltan prin o cuvântare mi-a predat ordurile, eu i-am răs-puns, apoi Ioan Madincea, canonicul custode m-a salutat în numele capitlului și al clerului, iar dr. Isidor Pop în numele credincioșilor diecezei. Răspunsurile mele se află în scrisorile mele. În loc să fi lăsat a se ținea banchet, am dat 100 cor. la Reuniunea de femei române și 100 la cea maghiară.

După instalarea episcopului la 1^a zi am avut primul conflict cu dânsul. Anume m-a chemat și mi-a spus că dorește ca să fie în curat cu mine, că i-aș fi ținut vorbire aspră, că îl iau de după picior. La această procedură injustă și injurioasă m-am consternat și indignat, i-am respins insinuările sale și i-am zis aceasta este mulțămită pentru că eu cu toată cinstea am dorit să-l întâmpin, ori cugetă că așa va lucra în coînțelegere. L-am făcut atent că este înconjurat de oameni răi și mie nu-mi pasă, dacă vrea luptă stau gata și nu mă dau înapoi, numai apoi el va vedea. I-am spus toate clevetele ce au vestit despre mine și guvernarea diecezei de sub vicariatul meu, el a tăgăduit, dară i-am spus pre față că cui ce a vorbit. Eu respectez în dânsul numai autoritatea, dară altcum ar trebui să purced. Dacă dânsul e copil, eu sum bărbat, nu sum avizat la dânsul și nu am poziție ca să fiu mai calm, dacă dânsul face așa, simplaminte mă voi retrage și facă ce va vrea nu mă importă, dară aștept ca să nu umble după denunțări și fleacuri. El la pășirea aceasta s-a frapat și s-a domolit, de fapt nici că-mi pasă de dânsul, căci dacă se poartă cinstit față cu mine și eu mă voi purta, altcum nu.

E un Vlădică poroncitor, dus de nas prin sora sa și prin clica Radu-Popovici-Băltescu et compania. Vom vedea ce va fi. Dară cred că nu va fi bine. Îl dau dracului, /294/ dacă nu vrea să țină pacea lui Dumnezeu!

17/II. Am scris secretarului de Stat Jakabffy în cauza parohiei Lugoș, recomandându-l pre Ioan Țincu și rugându-l a întreveni ca nu cumva să poată ticăloasa clică Siegescu-Popovici, cari umblă ca nebuni și folosesc toate mijloacele ca să reiasă Valeriu Giurgiu, aderentul lor, care e un cărțaș patentat! dară clientul noului vlădică, sfântul fățărit. În cauza lui Țincu am

²⁵⁸ Eroare în original; data corectă: 1913.

vorbit și cu Lászlófy, fiscal erarial, ca să pună vorbă bună pentru dânsul la directorul domeniului Csernovics Diodor din Arad. Țincu a căpătat de la Jakabffy recomandare de la tatăl său. L-am îndemnat să meargă cât de curând la Buda-pesta în cauza sa.

Sora mea Agneta se căiește într-o epistoală, că în casa mea, la sora Maria vrea să se mute familia nepoatei Pál, să roagă a nu le concede. Cu adevărat nicicând nu voi putea face ca acestea două surori să trăiască în bună înțelegere. Eu am scris la sora Maria Fabian că nu permit să se mute nime în casa mea dintre neamuri, că doară va fi pace.

20/II 1913. Am fost la deputatul Jakabffy Elemér de i-am mulțămît pentru gratulare la distincțiune, cu acea ocazie l-am întrebat că cum aş putea eu ști când să capăt audiență la Ministerul de Culte, la prezident, la tatăl său, ca să le mulțănesc pentru distincțiune. Am conferat cu dânsul în cauza complinirii parohiei Lugoj, recomandându-l pre Ioan Țincu, iară despre Giurgiu, agentul provocator al clicei Siegescu-Frențiu am spus adevărul că este un cărtaș patentat și naționalist primejdios, rugându-l ca pre Țincu să-l partinească la tatăl său secretarul de stat. I-am spus și aceea că Comitele suprem e rău informat despre Țincu că ar fi naționalist mare, el e om cinstit și sedat, numai vrăjmașii lui pot vorbi rău despre dânsul, să fie întrebate autoritățile unde funcționează. El mi-a promis și mi-a zis că i-a dat o epistolă către secretarul Viczian²⁵⁹ de lângă tatăl său ca mergând acolo să poată căpăta audiență. Am conferat cu dânsul și în cauza parohiei Bogsa, recomandând pre Mihai Morariu, despre care zice dânsul că a primit epistoale recomandatoare de la fobirăul Hussarek, din partea sa va face tot ca să succedă. L-am făcut de nou atent ca să contracareze acțiunea Siegescu-Băltescu, căci este vrăjmașă viitorului familiei sale.

/295/ 21/II 1913. Ioan Țincu a venit la mine și mi-a spus că a fost la fiscalul cameral Lászlófy, care i-a spus că a vorbit cu directorul domeniului erarial Csernovics Diodor din Arad în cauza Lugojului, care este de acord ca pre dânsul să-l sprijinească, apoi că a fost la Comitele suprem dr. Medve, care nu l-a baș îmbunat zicându-i că a promis lui Băltescu că pre Giurgiu îl va partini. A fost și la episcop, care numai atâta i-a spus că va respecta propunerea ordinariatului în care dânsul este bine recomandat. Și acest episcop este din școala lui Hosszu, mincinos patentat, că doară cum mi-a spus azi Rezey, acel episcop fiind invitat la Föispan, a vorbit în contra lui Țincu, prezentându-l ca pre un agitator, atare dințoșilor, ca pre un enjelott. Eu azi am fost la Rezei Fabiu, care apoi mi-a destăinuit părerea Comitelui suprem în cauza parohiei Lugojului. La recomandarea făcută din partea lui Rezey, Comitele suprem i-a zis că-i pare rău, dară el și-a dat cuvântul încă în vara trecută lui Băltescu pentru Giurgiu, apoi că Țincu este descris ca un naționalist primejdios pre sub ascuns, că episcopul încă nu vrea și că are o soție fără cultură, încât este nevrednică să ocupe poziția de paroh protopop în Lugoj, i-a spus și aceea că Csernovics Diodor, directorul domeniului din Arad l-ar fi cercat ca să dea opinie despre Țincu, el însă a zis că nu-i va da, ci dacă cere dânsul, atunci acolo va da. Rezei i-a spus că este destul de întristător că oameni de aceia se pretează, cari ani de-a rândul a(u) servit intențiile guvernelor și să remunerează un om ca Giurgiu, care de ieri de altăieri s-a făcut din mare naționalist guvernamental, asemenea procedură demoralizează pre cei mai buni patrioți. Deci așa se vede că bietul Țincu stă rău. Eu însă nu mă voi lăsa, ci vom dovedi la Jakabffy că Giurgiu a luat parte la acțiunile politice naționale

²⁵⁹ Viczian Ștefan: secretar la Ministerul de Interne.

românești și așa e un bun patriot ipocrit, fals, voi merge și la Arad la Csernovics ca să dau informația. Toate acestea nu le-am spus bietului Țincu ca să nu-și piardă curajul, căci și așa dânsul în 23 seara pleacă la Budapesta. Rezei mi-a spus și aceea că Episcopul ar fi zis la Föispan că pre dr. Ștefan Pop îl va așeza în ceva oficiu la centrul diecezei, la exactorat ori profesură, dară eu cred că de canonic îl va aduce dacă moare Densuşan ori altul dintre noi canonicii. /296/ Azi l-am trimis pre Mihai Morariu la Jakabffy Elemér ca să-l roage a-l părtini la parohia Bogsei. A și fost și i-a spus că a vorbit telefonic cu Föispanul și cu Tary de la Oravicza și că este încă ceva piedecă la denumirea lui. Eu cred că episcopul înzădărnicește și aceasta. Am lăsat ca Morariu să scrie la tatăl său ca să miște toate prin prieteni și Föispan, ca să succedă denumirea. Din parte-mi nu am speranță, dară fac ce pot ca să nu zică că nu-l sprijinesc. Eu mai bucuros l-aș vedea în Coșteiul Mare, dară el nu are voia. E un om tăcut, sucit și rău la suflet. Nu știu cum voi scăpa de el și mă tem că nu va avea traiu bun cu soția-i.

Azi am convenit cu redactorul de la „Drapelul” dr. Branîște, care în mod confidențial mi-a enarat decursul și stadiul pertractărilor de împăciuire urmate între deputații români naționali de o parte și între contele Tisza István și ministrul președinte Lukács.

Din partea partidei naționale române iau parte la pertractare încredințați dr. Teodor Mihályi, Iuliu Maniu și Valeriu Branîște. Aceștia au fost invitați din partea presidentului Dietei, Tisza István, ca în formă concisă de proiect, iară nu memorand, să-i prezinte dorințele partidei române, pre baza căruia apoi să se facă discusiune. A și prezentat în 11 puncte: 1) Se cere respectarea propunerii limbei române în toate școalele confesionale și comunale, iară în cele de stat, cari sunt înființate între români, precum și la gimnazii, cari sunt frecventate de români în număr mai mare, să fie catedră de limba română și religiunea să se propună în limba română. 2) Respectarea autonomiei bisericei greco-orientale române și scutirea autonomiei bisericei catolice de a nu fi contopită în autonomia bisericii romano-catolice din țară. 3) Respectarea drepturilor de întrunire în toate cestiunile și ca partid român. 4) Încetarea colonizării cu maghiari între români, din contră să fie beneficiar și poporul român din pământ erariale pentru promovarea agriculturii. 5) Îndreptărire egală întru folosirea limbei române la justiție și administrație, așa încât nu numai cererile să se poată da în limba română, ci și decisele să se aducă tot în aceeași limbă. 6) Denumirea oficiantilor români la toate branșele vieții publice de stat în proporție. 7) Asigurarea cercurilor electorale 1/6 parte din numărul deputaților. 8) Retractarea, respectiv revizuirea actului de înființare a episcopiei Hajdudorogh, așa ca comunele române să fie scoase de sub jurisdicția acelei episcopii. 9) recunoașterea individualității naționale a poporului român. 10) Vot universal și secret. 11) Grupetir(e)a cercurilor electorale după suflete și proporția locuitorilor români. /297/ Preste aceste puncte apoi cu Tisza s-au ținut pertractări de 4 ori. La punctul 1 au convenit cu aceea că, după ce școalele de stat sunt expresiunea ideii de stat maghiar, nu se poate admite ca în acele să se facă propunere în limba română, afară de religie, căci Tisza ar fi spus că condamnă dispoziția aceea că religiunea să se propună în altă limbă decât a poporului; p. 2 garantează respectarea autonomiei bisericei orientale, dară cu privire la autonomia bisericei greco-catolice nu se poate pronunța, că față cu aceea are amestec și Roma; p. 3 admite; p. 4 numai încâtva, că doară dreptul posesorelui de pământ, fie și statul este a decide că cui dă pământ, dară va căuta ca să nu fie jigniți locuitorii români, că să cape-

te și aceia pășunat cât le este de lipsă pentru cultivarea vitelor. 5. Admite ca rugările să se poată face și în limba poporului, dară aceea nu ca decisele să se dea în altă limbă decât în limba mag(h)iară; p. 6. Află justă cererea cu aplicarea oficianților români și dacă va fi introdusă statificarea administrației mai cu înlesnire se va putea face. 7. Nu poate da asigurare că câte cercuri ar căpăta, aceea va atârna de la arondarea cercurilor după legea nouă, dară se va nizuia a se face astfel ca în comitate cu majoritate covârșitoare de români să fie aleși românii. 8. Nu se poate retracta, ci revizui da, ca comune românești să se dezmembreze iarăși. 9. Individualitatea poporului rom<ân> admite dară ca parte integrantă a poporului și statului maghiar unitar. 10. De la legea electorală ce e deja sub pertractare nu se abate. 11. La arondarea cercurilor va face tot posibilul. Rezumând toate, mai ales în 4 puncte nu s-a făcut învoire, s-a declarat însă reciproc că ambe părțile să caute mod de complanare. După ce s-a(u) încheiat în 15 febr<uarie> pertractările, comitetul românilor s-a prezentat și la ministrul președinte Lukács, care cu satisfacție a luat la cunoștință rezultatul pertractării, firul căreia de nou se va relua dacă se vor mai liniști stările politice și a rugat pre români ca cauza să o țină deocamdată în secret. Întrebat-a apoi Lukács ca să spună românilor că ce dispoziții cugetă a fi de lipsă ca hic et nunc să se facă pentru ca să poată delătura unele plânsori ale românilor. La ce s-a cerut ca cauza comunelor rom<ânești> cu episcopia Hajdu Dorogh să se reitereze. Ministrul s-a declarat că numaidecât va da ordin ca să se esmită o comisiune mixtă pentru limpezirea cauzei. Apoi a lăsat ca delegații români să se pună în coînțelegere cu arhieriei /298/ bisericilor noastre cari, ori derebi ori în contelegere să prezinte ministrului plânsorile, față de cari ar fi să facă dispoziții urgente. Branște apoi a spus că deja se fac demersuri la arhieriei. Din partea sa se bucură că s-a(u) putut face tratativele din ambe părțile, cu demersuri loiale. Mi-a impus discrețiunea și m-a rugat ca eventual si eu să fac un memoriu preste cele ce ar fi să se delătura ca injurioase cauzelor scol<astice> și bisericești.

Cu toată discrețiunea impusă, eu în 23/II am spus unele lui Fabiu Rezei notar public, bunul meu prieten, care se are bine cu Comitele suprem și cu cari cu drept în 24/II voia să discute unele cestiuini politice.

27/II. S-a ținut consistor. Episcopul deloc la început, cu putere discreționară, a enunțat că de vicar ep<isco>p<esc> îl denumește pre dr. Iacob Radu, de vicar la Hațeg pre Teofil Crișan, iară de asesor consist<orial> pe secretarul Iuliu Hossu. În consistor a(u) fost de față: Eu, dr. Iacob Radu și G<eorge> Popovici. Madincea și Nestor a(u) venit mai târziu.

Denumirea Vicarului ep<isco>p<esc> nu m-a surprins, căci după antecedentii am fost pregătit și nici nu-mi pasă. Priincutosul vlădică a voit să mă lovească în autoritatea mea, ca să mă discrediteze în fața opiniei publice. Eu cred că a ajuns contrariul, căci clerul și publicul care mă cunoaște chiar va dezavua pre episcop. Voi vedea ce va fi. Eu m-am arătat neatins și am referat ca totdeauna calm, ce poate vlădicul n-a așteptat.

M-a surprins însă denumirea lui Crișan, preot simplu, fără știință, cultură și agitator național.

Toată procedura este facțiunea intrigantului mizerabil Popovici–Siegescu, voiesc să așeze pre adicții lor în posturi bune, cari toți au făcut complot în contra mea. Eu însă nu mă voi lăsa, nici nu mă voi desgusta, ci voi arăta că nu vor face ce vreau, cel puțin nu așa ușor cum cugetă.

În această zi mi-a spus Ioan Țincu că a fost la Föispan și nu l-a cam îmbunătățit /299/ pentru parohia Lugoj, spunându-i că i s-a raportat că ar fi naționalist pre ascuns și încă în vara trecută a promis lui Băltescu pentru Giurgiu. Mi-a spus și aceea că Rezei încă a fost la Föispan în interesul său și tot asemenea i-a spus, dară Rezei încă l-a informat după cum se cade, că de fapt Giurgiu este naționalist votând contra lui Plosz.

23/II. Am convenit cu Fabiu Rezei și i-am spus cele întâmplate în consistorul din 22/II. S-a mirat foarte și a condamnat procedura ticăloasă a lui Frențiu. Ne-am înțeles că cauza să aducem la cunoștința secretarului de stat Jakabffy, că de fapt denumirile din 22/II este o tendință de continuare a mișcărilor în contra mea și indirect Jakabffy și o vădită remunerare a tendințelor naționaliste, atât cu Iacob Radu cât și cu Crișan. Rezei apoi mi-a spus despre pertractările avute cu Föispanul în cauza Țincu, dânsul l-a informat și i-a spus că informația dată din partea altora contra lui Țincu este neîntemeiată și e dureros că oameni adicți guvernului se preterează față de nescari poltroni mincinoși și falși ca Giurgiu. Rezei zice că i se pare că Föispanul pentru aceea vrea să părtinească pre Giurgiu ca prin aceea să-l dobândească pre episcop. Deci nu are multă speranță pentru Țincu. L-am rugat să scrie lui Jakabffy, dânsul însă află că după cele pertractate cu Föispan nu mai poate scrie, dară va căuta mod ca pre altă cale să-l informeze, îndemnându-mă pre mine ca să merg la Pesta și să vorbesc cu acela. Am de gând să fac aceasta, numai Jakabffy Elemér să-mi spună că când primește ministrul președinte și cel de culte.

24/II. Țincu cu profesorul Szöcs s-a dus la Pesta în cauza parohiei Lugoj, ca să se prezinte la ministrul de agricultură și la Jakabffy. Eu am scris acestuia despre cele petrecute în Consistoriul din 22/II, prezentând lucrul ca o acție de răzbunare și de tendință ultranaționalistă, după cum de fapt e și l-am rugat să sprijinească denumirea lui Ioan Țincu.

Azi s-a pertractat bilanțul băncii „Poporul” cu venit de 51.000 cor. N-am lăsat să facă cum ar fi vrut directorul Isidor Pop, care asemenea este un vrăjmaș pre ascuns al meu.

/300/ 26/II. A fost la mine Föispanul Medve și mi-a spus că înainte de ce episcopul ticălos de Frențiu ar fi făcut denumirea de Vicar, i-a împărtășit voința sa, spunându-i cauzele cari ar fi că eu nu aș fi prestat omagiul de fidelitate la instalare, nesărutându-i mâna, că deși știam că vine să-mi facă vizită, eu am absentat de acasă, că chemându-mă la sine, nu m-am dus în aceeași zi, că în cauza episcopiei aș fi făcut denunțări asupra dânsului. Föispanul l-a sfătuit să nu facă lucrul acela, că nu va avea urmări bune; observ că toate aduse de Vlădică sunt ficțiuni și minciuni ticăloase. Eu m-am nizuț a evita orice ca să nu ațăr indignarea mea pentru preterarea mea la episcopie. E drept că nu i-am sărutat mâna, deși acest semn de omagiu era neobișnuit, cel puțin la instalarea lui Radu, nici la Hosszu, Glatfelder, unde canonicii numai s-au îmbrătoșat cu vlădica, nu am fost acasă că nu știam că vine, dacă mă aviza a bună seamă că aveam atâta urbanitate ca să-l primesc cu cinste. Nu eu, ci dânsul și adicții lui au fost aceia cari au făcut în contra mea denunțări neîntemeiate mizerabile și încă el vorbește mizerabilul.

Föispanul mi-a spus că Frențiu i-ar fi declarat că dânsul m-ar putea pre mine nimici, ma cu un raport la Roma că nu i m-am supus, odată mi-ar lua prelatura și prepositura. Așadar s-a început planul infernal de nimicire împotriva mea, despre ce este vorba în epistola anonimă primită de la Timișoara.

Mi-a spus Föispanul și aceea că auzind Jakabffy despre pretensiunea mea, procedura Vlădicului o a timbrat de ticăloșie și era ca turbat, așa că când (sic!) în clubul partidei a convenit cu Balogh, ministrul de justiție acuma, mai nainte secretar de Stat lângă Zichy, ministrul de culte, i-ar fi zis, „na nézd meg mit csinál a ti kedvenczetek, elviheted gazdádhoz Zichyhez”²⁶⁰.

Föispanul mi-a comunicat că în cauza parohiei „Lugoș” a venit de la direcția domeniială din Arad întrebarea despre ținuta politică-socială a lui I{oan} Țincu și V{aleriu} Giurgiu, dânsul a cerut, după regulă, informația de la Băltescu, primarul orașului Lugoș, nepotul socrului lui V{aleriu} Giurgiu; G{eorge} Popovici și acela „a sárğa földig lealázta Tincut mig Giurgiut az egekig emelte”²⁶¹.

Cu toate acestea, dânsul, Föispanul, a dat informație bună despre amândoi, despre Giurgiu a trebuit să dea informație bună pentru că deja în vara trecută a promis lui Băltescu că pre Giurgiu îl va sprijini și așa acuma /301/ venind în corn de capră nu poate să retracteze, cu toate acestea îmi poate spune că Țincu va fi paroh. Măcar că mi-a dat această afidare, eu nu cred, din contră cuget că și Föispanul va lucra chiar în contra lui Jakabffy, ca să renteze Giurgiu și vorbele dânsului cu afidare sunt diplomatice.

Apoi mi-a mai amintit că deși pretorele Hussarek mult stăruie pentru denumirea lui Morariu la Bogșa, directorul societății Tary Gusztav nu e de acord ca să fie preterat cel I^o loco propus, i-am spus dară atunci când Fireza ar abzice în folosul lui Morariu? Aceasta o va împărtași cu Tary ca să vadă că ce zice. Acestea încă sunt mistificări! Cred că rezultatul va arăta că eu am judecat bine pre oameni.

M-a întrebat despre alegerea de deputat din Sasca și mi-a spus că va merge la episcopul și va pretinde ca să dea ordin la preoții din Ilădia, Mercina și Ciuchici ca să sprijinească candidatura lui Corcan, căci dacă nu ar sprijini, atunci va ști dânsul ce să lucre în contra lui. Eu cuget că Frențiu va face tot, mai ales că va fi îndemnat din partida lui Băltescu.

27/II. A fost la mine I{oan} Țincu și mi-a spus că Nicolics Daniel, președintele partidei guvernamentale din Lugoș, întâlnindu-l pe stradă i-ar fi spus că în cauza Lugoșului drept și la intervenția domnului Föispanul a dat opiniune favorabilă și crede că dânsul va fi paroh. Făcând răspuns poate că e adevărat ce zice Nicolics, dară eu nu cred în tot lucrul, că ce mi-a spus Föispanul, nu i-am amintit pentru că Țincu nu știe să țină secretele. Eu tot dubitez în procedura Föispanului, cu atât mai mult, cu cât fiind în acestea zile la fiscul erarial, dr. Lászlófy Istvan, ca să știu ce părere are dânsul în cauză, mi-a spus că tot lucrul atârână de la Föispan, căci dacă acela îl recomandă mai mult pre Giurgiu, atunci Țincu a căzut și să nu mă mir că Frențiu părtinește pe ai săi, căci când ar fi să se complinescă parohia Timișoarei azi, nepotul meu Fabian nu ar ajunge de paroh, deci se vede că Lászlófy, care mai nainte cu atâta căldură a vorbit despre protejarea lui Țincu, azi e mai îndoielnic, se vede că cineva l-a informat fals. L-am întrebat că oare nu mi-ar putea mijloci ca să reștiu de la direcțiunea domeniială din Arad că ce opiniune a dat Föispanul despre Țincu și Giurgiu, mi-a răspuns că dânsul ar putea rești, doară aceea a bună seamă i s-ar comunica confidențial, când apoi nu

²⁶⁰ „Ia uită-te ce face protejatul vostru, îl poți duce la stăpânul tău Zichy”.

²⁶¹ „l-a înjosit până la pământ pe Țincu, în timp ce pe Giurgiu l-a ridicat până la cer”.

ar putea comunica altuia. Mi-a spus și aceea că în cauza lui Ioan Țincu a fost la dânsul și directorul /302/ gimnazial Putnoky Miklós.

Eu am scris lui Buja Sándor, secretarul de stat la direcțiunea domeniială din Arad, rugându-l dacă poate să-mi comunice ce opiniune a dat Föispanul și când s-a trimis sus cauza sa la Ministerul de agricultură.

8/III. Am fost la Rezey Fabiu ca să mă inform despre cele ce ar fi scris lui Jakobffy și convorbirile sale cu Föispanul. Mi-a spus că a scris lui Jakobffy în cauza preterării mele și denumirei de vicar a lui Crișan la Hațeg, apoi mi-a comunicat că Föispanul i-a împărțășit cele ce știa despre preterarea mea și procedura lui Frențiu o a caracterizat ca „szemtelenség”²⁶². Despre Lugoj mi-a spus că Föispanul a dat părere bună despre Țincu și în confidență i-ar fi spus că și înalta direcție a făcut pași pentru ca Țincu să reiasă.

Cu toate acestea eu nu cred și sum convins că episcopul va face tot ca să nu fie denumit Țincu, ci dacă nu ar putea reieși cu Giurgiu, să reiasă cu dr. Pop Ștefan, numai ca să mă discrediteze, după cum a spus Giurgiu în cancelaria episcopască la unii domni.

Țincu iarăși a fost la mine și mi-a spus că Nicolics de nou i-ar fi spus că e recomandat bine la guvern. Țincu se încrede orbiș, eu însă i-am spus că nu cred că va ieși învingător.

9/III. Am convorbit cu canonicul Nestor, căruia la întrebări insistente i-am spus că nu am făcut, nici fac pași în cauza Lugojului, căci acel frate dacă ar ști ce am făcut, numaidecât ar vesti la altă lume. Acela mi-a spus că canonicul George Popovici i s-a căit că pentru ce mi-a spus mie că la Părul competează și e designat Protopopul Bolboacă, agitator național, cum zice că i-ar fi spus Föispanului. E drept că am spus aceuia că după cum aud la Părul se duce Bolboacă, la ce Föispanul mi-a reflectat(: agitatorul cel vestit! I-am spus lui Nestor să aibă grijă că vlădicul vrea să-l dea afară din directoratul cancelariei diecezane! La auzul acestora, Nestor tare s-a indignat. Vom vedea ce va urma, dară cred că trebuie ca și asupra lui Nestor să se repună pentru că și dânsul a scris actul către Metropolitul, de la care s-a cerut ca să mă recomande la Roma de episcop pentru Lugoj.

În această zi am scris Secretarului de Stat Jakobffy, rugându-l ca să-l sprijinească pe Ioan Țincu și să nu lase a se valora tendința vrăjmășească a lui Frențiu et compania intrigantă.

Fiind lăsarea de dulce, sara tot clerul gremial a fost chemat la curie la episcopul. Eu din specială considerare nu am voit să lipsesc, măcar că știam că dânsul numai pro forma m-a poftit, dară eu nu voiam ca să se considere absența mea ca demonstrație, m-am dus bucuros.

/303/ 10/III. Congregația extraordinară comitatensă. Deja în 8^a/III la „állandó választmányi ülés”²⁶³ mi-a spus Föispanul că a vorbit cu Episcopul Frențiu în cauza Bogsei, care i-a spus că eu nu aș fi avut drept să propun pentru denumire și că din cauză canonică nu o poate părtini propunerea lui Mihai Morariu în ternar, fiindcă se recere 3 ani de serviciu ca cineva să poată recurge și așa nu poate să izbutească cu denumirea altuia. Acuma la congre-gație tot aceasta mi-a împărțășit și deputatul Jakobffy Elemér, care așa se vede că a vorbit cu episcopul. Tot acesta mi-a spus că crede că Lugojul va succede cu Ioan Țincu. Eu nici acuma nu cred aceasta.

²⁶² „obraznicie”

²⁶³ „ședința comitetului permanent”

Toată propunerea pentru Bogsa va fi reînapiată, că pre dr. Fireza, la denunțarea lui Siegescu-Băltescu-Frențiu că ar fi bețiv, pre C. Santoana că e naționalist, pre Mihai Morariu că nu e îndreptățit a recurge, i-ar fi reieptat și se va face propunere nouă. Iată mașinațiunile clicei de intrigi mizerabile. Eu cuget că la Bogsa va fi propus Iosif Popa, Țincu ori dr. Pop Ștefan, cel dintâi mizerabilul de companist al ligei de intrigi, al doile că dacă Giurgiu se va denumi la Lugoj, să i se oferească Bogsa, al treile ca adictul lui Frențiu-Siegescu.

Cauza Bogsei o am comunicat cu Morariu G. și cu dr. Fireza.

În 26 februar a venit la mine nepoata Emma Pál din Careiul Mare cu strănepotul Francisc Fabian, acest din urmă ca să ocupe postul de practicant benevol la banca Kereskedelmi din Lugoj, unde are să practiceze vreo 3-4 luni, ca apoi să poată fi aplicat la centrala din Budapesta. Nepoata a venit ca să mă roage a le da ajutor pentru ca sau să răscumpăr casa lor din Carei însărcinată cu 8000 cor. ori să le dau împrumut. Când mă voi scăpa de infestările neamurilor știe bunul Dumnezeu! În zadar voiesc a mă scutura de ei, căci abia mă scutur de unu vine celălalt, tot bani și ajutoare, cine-i mai poate sătura. Cu mult mai bine e ca omul însurându-se să aibă familie, decât să rămână celibe și cruțând să sature pre neamuri, fără a avea în ele multă bucurie.

După ce ea mi-a spus necazurile am declarat că nu dau nimic și că odată să încete a fi cu cereri, că nu mai am, dară nici nu vreau a tot câștiga pentru neamuri. În urmă totuși m-am socotit să le dau 1000 cor. cu intabulația II° loco, ca să plătească datoria de cambii ce o are la firmă. După spusa nepoatei, sora mea văduva Fabian dorește să vină câtăva vreme la mine. Vină, o văd bucuos, că și așa cu cealaltă soră nu trăiesc bine.

14/III. Am fost la Comitele suprem ca să-i gratulez pentru că i-a ajutat Dumnezeu ca 3 ani de zile să ducă oficiul său în Comitatul nostru. Cu această ocazie mi-a spus că a fost la episcopul și a cerut ca să dea ordin /304/ la preoții din Iladia, Mercina și Ciuchici ca să țină cu candidatul Corcan pentru deputăția în cercul Sasca, la caz când nu ar face, îl va deferi la guvern. Despre Episcop s-a declarat că ar fi un „nagyszamar”²⁶⁴. Aceluia spunându-i că-i pare bine că agitatorul Teofil Crișan din Părul s-a dispus la Hațeg, cel puțin a scăpat de el. La ce episcopul și-ar fi exprimat mirarea că el nu a știut despre trecutul politic al aceluia și va da ordin ca să fie după dorința guvernului. Așa se vede că episcopul a spus lui Crișan, căci acela a 2^a zi a cerut audiență de la Comitele suprem, a bună seamă ca să se rectifice, dară Comitele suprem i-a dat să înțeleagă că nu-l primește.

Tot cu acea ocazie mi-a spus și aceea că adictul Vlădicului, Victor Bontescu²⁶⁵, este corteșul cel mai aprig al lui Vlad în cercul Sasca. Deci se poate conchide la sentimentele

²⁶⁴ „mare măgar”.

²⁶⁵ **Victor Bontescu:** s-a născut în 1879 la Hunedoara, ca fiu al lui Mihai Bontescu și Maria Bontescu, fiica lui George Barițiu. A studiat dreptul la Budapesta, iar după absolvire și-a desfășurat stagiul în cabinetul avocațial al lui Francisc Hossu-Longin de la Deva. În anul 1902 semnează Apelul grupului neoactivist de la Orăștie, grupat în jurul ziarului „Libertatea”, alături printre alții de Aurel Vlad, Alexandru Vaida Voevod, Teodor Mihali, Ioan Moța, Aurel Cosma. Candidează din partea PNR la alegerile din 1910, precum și la alegerile parțiale din 1905, nereușind să fie ales. I-a reprezentat ani la rândul pe românii din zona Hațegului în reprezentanța comitatensă hunedoreană. A publicat articole politice în „Libertatea” de la Orăștie. A fost ales membru în comitetul comitatens Hunedoara al PNR (1903), a participat la conferințele electorale din ianuarie 1905 și aprilie 1910 ca reprezentant al românilor din Hațeg, a fost acționar la *Societatea română de editură* (1908) alături de alți

Vlădicului. La ce i-am răspuns că nu știu că ce raport este între Bontescu și vlădică, dară i-am amintit că procedura episcopului în privința ținutei sale politice nu este cel puțin precaută, căci altcum nu ar permite ca dr. Iacob Radu, ca vicar al său, să primească presidiul de la Casina română. Ceea ce a aprobat și Föispanul. Apoi am mai vorbit în cauza complinirii parohiei Bogsa, pentru nepotul Morariu, spunându-i că dacă Frențiu, ca oficianț în curtea episcopescă, după serviciu de 2 ani a putut fi denumit paroh și protopop, tot așa poate să fie paroh la Bogsa și Morariu, apoi Protopop fie cine va fi, notarul districtual.

I-am promis Föispanului că voi procura epistola ce eventual episcopul ar fi scris la preoții din cercul Sasca în cauza alegerii de deputat. Tot în ziua aceea am vorbit cu inspectorul scolastic Gombkötö, care într-altele mi-a promis că va scrie lui Lovas²⁶⁶, „miniszteri tanácsos”²⁶⁷ la ministerul de agricultură, care e referent în cauza parohiei Lugoj, ca să aparțină pre Țincu. I-a și scris la 17/III. Țincu este tare îngrijorat pentru Lugoj. Eu încă sum pesimist și mă tem, că deși Jakabffy va întreveni, intriga vlădicului cu adicții săi va frustra toate. Din parte-mi am făcut tot ce s-a putut, vină cum va veni.

Strănepotul Anton Emberger mă încunoștințează că l-a înrolat la miliție. Nu face nimica, cel puțin mai iute scapă, deși pentru dânsul e mare pierdere că în 3 ani va fi fără a câștiga experiență în faptul său.

2 april. Am luat parte la îngropăciunea baronului Bruckental din Szendelak, dânsul mi-a fost bun cunoscut vechi și știam că Comitele suprem și Secretarul de Stat Jakabffy Imre ca prieteni vechi încă vor lua parte. Acolo am convenit cu Jakabffy. Reîntorcându-mă acasă, m-am rugat de Jakabffy Elemér deputatul ca să-mi mijlocească la tatăl său audiență și mi-a pus termen pre 3 april(i)e după meazăzi. /305/ M-am prezentat la Jakabffy și am stat cu dânsul o oară în dricun. Deloc după ce m-a primit-am fost numai noi doi – m-a întrebat că ce ai ori ce are episcopul Frențiu cu Domnia? Ta? I-am spus că eu nu am nimica, ci dânsul se poartă cu răzbunare. Eu m-am nizuît ca primirea dânsului să fie cinstită, dară dânsul în loc de recunoștință m-a bruscat, zicând că la omagiul clerului nu i-am sărutat mâna, nici nu că nu e datina, ci capitulariștii numai se îmbrățișează cu episcopul și e și ridiculos ca un copilandru ca el să poftescă ca capitularii să-i sărute mâna, apoi se căiește că nu am fost acasă când mi-a făcut vizita. Dacă îmi spunea când vine, știam atâta urbanitate ca să-l primesc, măcar că nu l-am aflat vrednic după cele ce au făcut cu mine. La aceasta Jakabffy a zis că episcopul Frențiu e un simplex frater, așa se zice. I-am descoperit apoi dispunerea de Vicar a lui Iacob Radu, de Vicar Foraneu a lui Crișan, alegerea de președinte a lui Iacob Radu la casină. La ce a răspuns, lasă numai să facă, așa își mână omenia. Dânsul fără a-l întreba, deja fiind de față la discurs și Jakabffy Elemér, mi-a spus că în cauza parohiei Lugoj a întreveni la ministerul de agricultură, de unde alătăieri, așa dară cam prin 30 martie a căpătat o scrisoare, în care îl întreabă că ce zice, oare să ceară în cauză și opiniunea episcopului Frențiu. Eu am zis să nu se ceară, că mă tem că atunci Frențiu reîntoarnă toată propunerea. La ce dânsul a zis, de „de a püspök iránti előzékenységéből a Minisztérium ezt

frunțași ai mișcării naționale românești. A fost ales ca reprezentant al românilor din Hațeg la Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918, a făcut parte din Marele Sfat Național.

²⁶⁶ **Alexandru Lovas:** locțiitor al șefului secției VI de la Ministerul agriculturii.

²⁶⁷ „consilier ministerial”.

rendesen meg akarta tenni, hasonló esetben²⁶⁸. La ce apoi Elemér a reflectat că de fel să nu se ceară opiniunea ep̄iscōpului pentru că propunerea consistoriului a fost legală și pentru ce să se expună cauza ca eventual ep̄iscōpul să forțeze pre Giurgiu. La ce am adaus că „Kegyelmes uram, attól lehet tartani hogy a püspök éppen mert én tettem a propositiót s Nagyméltóságod pártolja – csak hogy mind kettőnknek egy dőfést adjon, rossz véleményét adhat”. La ce mi-a spus „Igazsága van, tehát oly irányban teszek lépést hogy a püspököt meg ne kérdezzék²⁶⁹. Între acestea apoi s-a încins un discours, după ce am amintit că Băltescu mi-a declamat că va face tot posibilul ca pre Țincu să-l trântescă.

Mai întâi Jakabffy Imre mi-a spus că Popovici canonicul, socrul lui Giurgiu a fost la dânsul și l-a rugat să-l părtinească pre Giurgiu. I-a răspuns: „măr elkésett, mert másnak ígértem támogatásomat²⁷⁰ atunci a zis Popovici: „legalább Kegyelmes úr ne támogassa kíváltan²⁷¹, la ce i-am răspuns că: „én ha valakinek megígérem támogatásomat, akkor csak egy irányban támogatom s nem kétszínüsködöm, s tudom hogy kell támogatnom²⁷². Cu aceasta s-a gâtat, a mai adaus Jak(abffy) „hogy van az hogy /306/ Popovics most kormánypártinak mutatkozik, hisz a legfanaticusabb nacionalista volt, s ha én lettem volna Főispán mikor ő Lugosra folyamodott, ide nem jutott volna²⁷³, i-am răspuns că „az önérdék hozta reá, de alattomban most is épen olyan, de egy ravasz és színeskedő, s még nem ismeri a Főispán úr²⁷⁴. Mi-a spus și aceea că Popovici fiind la dânsul, ca motiv pentru Giurgiu a adaus că „micsoda szép családi életet vinnének ha Giurgiu ki volna nevezve, ő mint apa, Băltescu mint unoka²⁷⁵. I-am răspuns adevărat, dară și altul trebuie să trăiască, că destul a mâncat în parohia Lugojuului de când e administrator.

De aci apoi Elemér, după ce am zis că așa știu că Băltescu în modul cel mai urât l-a descris pe Țincu la Föispan, a zis, adevărat că e așa, dară și Föispanul încă i-a spus căci când Țincu mai întâi a fost la Elemer de s-a rugat de sprijin, i-a zis că a bună seamă acela va fi paroh care va fi propus I^o loco și dânsul așa știe că Giurgiu va fi pus, la ce după ce Țincu i-a spus că el e I^o loco candidat, Elemér s-a mirat și a zis atunci pot să întrevin pentru D<omnia> Ta, căci Föispanul i-a fost zis când a fost cu Pascu că dacă din cauză politică nu are excepțiune în contra celui I^o loco pus, atunci acela va fi. Și când s-a dus la Föispanul, Elemér pentru Țincu, și Föispanul a amintit că el a promis lui Băltescu că va sprijini pre Giurgiu, Elemer i-a zis „De kérlek te azt mondjad hogy az első helyen ajánlottat fogod pártolni, ha politikai kifogásod ellene nincs Țincu ellen pedig csak nem lehet, mert a ki a kormány részéről mint

²⁶⁸ „dar din precauția față de episcop, ministerul a vrut să facă aceasta în mod ordonat, într-un caz asemănător”.

²⁶⁹ „Excelență, s-ar putea ca episcopul, tocmai fiindcă eu am făcut propunerea iar Excelența voastră o susține, să ne dea amândurora o lovitură, poate să dea o părere negativă. La ce mi-a spus: aveți dreptate, deci fac demersuri în direcția ca episcopul să nu fie întrebat”.

²⁷⁰ „deja ați întârziat fiindcă i-am promis altcuiva că-l voi sprijini”.

²⁷¹ „măcar, Excelența voastră, să nu-l sprijiniți în mod deosebit”.

²⁷² „eu, dacă promit susținerea mea cuiva, atunci îl susțin într-o singură direcție și nu fac pe omul cu două fețe, și știu cum trebuie acesta susținut”.

²⁷³ „cum vine aceea că Popovici acum se arată ca fiind cu partida guvernamentală, doar a fost cel mai fanatic naționalist, și dacă eu aș fi fost comite suprem când el a apelat la Lugoju, nu ar fi ajuns aici”.

²⁷⁴ „propriul interes l-a determinat, dar în ascuns și acum este tot așa, șiret și prefăcut, și domnul comite suprem încă nu-l cunoaște”.

²⁷⁵ „ce viață frumoasă de familie ar fi adus dacă ar fi fost numit Giurgiu, el ca tată, Băltescu ca nepot”.

tanár annyi éven át működik, kifogás nem lehet. Erre azt felelte, hát majd megbeszélem még Baltescuval²⁷⁶.

Într-aceea am zis: „En úgy vettem ki hogy a Főispán eleinte támogatta Giurgiut”. „Igen”, răspunde secretarul de stat, „de ezt megmondtam neki s tájékoztattam az ügyben s akkor máskép csinált²⁷⁷. A mai amintit Elemér că după ce de la direcțiunea domeniială s-a cerut informația politică de la Főispán, Băltescu s-a rugat de el ca meargă cu dânsul la Főispán, în interesul lui Giurgiu, s-a dus, dară i-a spus că dânsul nu se expune pentru el. Venind la Főispán, Băltescu s-a declarat în contra lui Țincu, spunând că dacă acela va fi paroh, el ca polgarmester nu va putea lucra și că viața lui familiară (e) deranjată. Atunci Főispánul ar fi zis: „Már nem tudta hogy Țincu milyen a valójában, de az tény hogy Giurgiu éjjelenként hazárdon kártyázik a Kávéházakban s reggel jön haza, ez sem paphoz illő dolog, s Țincunak a családi ügyében sem illik avatkozni²⁷⁸. /307/ Și Jakabffy Imre a zis: „mit – hát Tincu mit tesz vagy mit tehetne, hogy épen azért nem tudná polgármesteri hivatalát viselni?²⁷⁹. Spunea apoi Elemer că Băltescu acuma a depus cugetul pentru Giurgiu, ci acuma zice, nu-i pasă, oricine, numai Țincu să nu fie.

Jakabffy Imre a zis că el va lucra ca cauza cât de curând să fie terminată în favoarea lui Țincu și dacă numai se poate, episcopul Frențiu să nu fie întreat.

În convorbire a amintit Elemér că cauza parohiei Bogsa se va retracta, căci Fireza afirmativ ar fi bețiv și Santoana naționalist. Episcopul afirmă că propunerea a fost anticanonică. Eu l-am luminat pre Elemer că episcopul nu are drept, el numai vrea să pună la Bogsa pre adictul său Iosif Popa, ginerele lui Bolboacă, naționalistul turbat. La ce Elemér a zis că episcopul ar fi declarat că când (sic!) va fi cu complinirea Bogsei, va cere opiniunea Főispánului și a lui Elemér, când apoi Elemér mă va întreba.

Secretarul de stat mi-a spus: „na, sikerült a temesvári polgármester ügye? Igen kegyelmes uram! Mit csak Méltóságodnak köszönhetek, mert én úgy láttam hogy Joanovics főispán nem akarta. Igaz. De én őt más útra térítettem. Óhajtom hogy úgy sikerüljön Lugoson is²⁸⁰.”

Am mai vorbit apoi despre referințele locale, că dânsul cunoaște pre Țincu de când a fost în curtea episcopescă, a întrebat de Grecu fie iertatul, care i-a fost adict, de Hațeg și de alții.

Ne-am despărțit cu aceea că l-am rugat de nou în cauza Lugojuului, mi-a promis.

La înmormântarea lui Bruckenthal m-am reîntors cu Főispánul, pre care l-am întrebat de alegerea din Sasca. Mi-a spus: „Frențiu püspök (hamisan) viselkedett. Hogy kérdem, hisz én

²⁷⁶ „Dar te rog, tu să spui că îl vei susține pe cel recomandat pe primul loc, dacă nu ai împotriva acestuia vreun reproș politic împotriva lui Țincu, dar nu se poate, fiindcă unuia care, din partea guvernului, activează timp de atâția ani ca profesor, nu i se poate reproșa nimic”.

²⁷⁷ „Eu așa am dedus că comitele suprem l-a susținut inițial pe Giurgiu. Da, răspunde secretarul de stat, dar i-am spus acest lucru și l-am lămurit în această chestiune, și atunci a procedat altfel”.

²⁷⁸ „Deja nu mai știa cum este Țincu în realitate, dar este un fapt că Giurgiu joacă în fiecare noapte cărți pe bani în cafenele și ajunge dimineța acasă, nici acesta nu e un lucru demn de un preot, însă nu se cuvine nici să te amesteci în chestiunile de familie ale lui Țincu”.

²⁷⁹ „dar Țincu ce face sau ce ar putea face, că tocmai de aceea nu și-ar putea suporta demnitatea de primar?”

²⁸⁰ „deci, a reușit chestiunea primarului din Timișoara? Da, excelența voastră! Ceea ce pot mulțumi doar Excelenței voastre, fiindcă eu așa am văzut că comitele suprem Joanovics nu a dorit așa. E adevărat. Dar eu l-am dus pe alte căi. Doresc să se întâmple așa și la Lugoju”.

úgy tudom hogy az oraviczai esperesnek utasítást adott hogy a választó papság Korcánnal tartson, igen de oly értelemben hogy ő nem egyeledik bele, s mindenki kövesse saját meggyőződését, majd mondok én még többet Méltóságodnak²⁸¹. I-am zis că dacă Il«ustritatea» Ta mi-ai fi spus de ținuta preotului nostru din Iladia, eu pre acela l-aș fi câștigat. N-am voit să intervin, zice, că am voit să țin școala cu episcopul Frențiu ca să-l cunosc și acuma îl știu că e un fățarnic, „de majd teszek róla”²⁸². Voi vedea ce-mi va mai spune în cauză dacă-i voi face văzuta. Lasă să dea Episcopul cu capul de piatră, dacă dânsului nu-i trebuie sfatul altora.

Tot în ziua aceasta convenind cu inspectorul Gombkötő mi-a spus că Föispanul ar fi descoperit inspectorului regesc dr. Szabó Béla, că acela ar fi spus vlădicului că: „Tudja meg méltóságod hogy...”²⁸³.

/308/ Complinirea Episcopiei Lugojului la 1912

Convorbirile cu Episcopul Hossu la mănăstirea Prislopului în luna iulie 1912

Prislop 7 iulie. Ieri seara am sosit la Prislop aflând acolo pre dr. V«asile» Hossu și pre canonicul de la Lugoj dr. Iacob Radu. Azi dimineată înainte de biserică vorbind cu Episcopul Hossu, mi-a spus că călătorind cu Szász Iosif, i-a spus că din loc mai înalt ar fi înțeles că pentru episcopia din Lugoj ar fi favorizată denumirea canonicului V«asile» Suciuciu, cam tot aceasta i-ar fi spus și prefectul Medve, fără să spună că de la cine a auzit, intonând că fiind secret nu poate spune. Apoi a obserat că ministrul Zichy este cam închis, căci când a fost la acela, n-a voit să se pronunțe mai declarat, ci numai atâta i-a spus că-i pare rău că pentru Lugoj propunerea nu o a făcut independent de episcopia maghiară și de cea de la Eperjes. Deci așa i se pare că partidul național lucră prin principele de coroană în favoarea lui Suciuciu, nu crede însă că-i va succede.

Szász Iozsi i-ar mai fi spus că el niciodată nu se învoiește în denumirea lui Suciuciu. Apoi m-am afidat (?)²⁸⁴ de nou, că dânsul hotărât este pentru mine și că Jakobffy mult sprijinește cauza mea și la Nunțiatură scriind, a dezmințit scorniturile făcute în contra mea (Ce oameni fără de lege?) cu procesul Teaha și că ministrul Zichy și acum mă prefereste.

Mi-a spus și aceea că Maniu este hotărât în contra mea și a declarat că dacă îmi va succede denumirea mea, partidul național va face tot ca să-mi facă piedeci în administrarea diecezană.

Metropolitul fiind la Nunțiatură l-a recomandat pre Suciuciu și pre Marcu, iară Nagel (Arhiepiscopul Vienei) umblă în interesul lui Szmigelski, dară fără rezultat. Pre Dăianu telefonic l-a chemat acasă ca să se prezinte în audiență la principele Salvator, care l-ar sprijini, dară la Roma nu poate izbuti.

²⁸¹ „Episcopul Frențiu s-a comportat fals. Cum întreb, doară eu așa știu că l-a înștiințat pe protopopul de Oravița, ca preoții care au votat să țină cu Korcan, da, dar în ideea că el nu se amestecă, și fiecare să-și urmeze propria convingere, apoi voi spune eu și mai multe Excelenței voastre”.

²⁸² „Dar voi face ceva pentru aceasta”.

²⁸³ „Să știe Excelența voastră, că...”-în original, pasajul se întrerupe brusc aici.

²⁸⁴ Semn interrogativ în original.

A spus Metropolitului ca să nu suferă banda aceea de denunțianți din Blaj, că încă ce a făcut Domșa și cu mine prin Teaha. A mai spus Metropolitului că pentru ce permite ca clericii în corpore deloc după examene să meargă în România, căci aceasta face sânge rău la guvern. Metropolitul i-a spus că dânsul nu are de ce să-i oprească că sunt liberi, la ce Episcopul Radu ar fi zis că nu e bine. Atunci Metropolitul s-a supărat mult și a zis către Radu: Știu că Frăția Ta îmi ești dușman, ceea ce auzind Radu mult s-a necăjit.

Venind de nou vorbă de Episcopie, Hossu zice că Maniu i-ar fi spus că dacă Boroș va fi episcop și nu-l va sprijini pre Suciu, toată urgia neamului românesc îl va apăsa, la ce Hossu a zis: Bucuroș port acea urgie. Într-aceea venind canonicul Radu la noi, s-a întrerupt discuția.

/309/ Iulie 9. A sosit Ionaș, preotul din Totești și judele Birtalan din Reghin. Observ că Birtalan acesta – așa să zice – că fiind notar la judecătoria de ocol din Hațeg, ar fi trăit cu soția lui Ionaș. Aceștia au adus și poșta. Într-altele a fost și epistola de la Mitropolitul dr. V<ictor> Mihályi de Apșa, în care să roagă de episcopul Hossu ca pre Cardinalul Nagel din Viena să-l întrebe că la Congresul eucharistic din Viena, putea – vor ținea episcopii noștri liturghia românească, în ce zi și în care biserică? Dânsul duce cu sine asistență 2 canonici și doi diaconi, cari să fie insinuați la congres. Episcopul Hossu a și scris și a trimis taxa pentru 12 inși, eu încă am dat taxa pentru participare.

Iulie 10. În această zi preumblându-mă cu călugărul Leo Man, mi-a spus ce antagonisme sunt la Gherla în Capitul și că Episcopul Hossu este deplin informat și crede că va conlucra mai mult cu partida lui Fabian, care – după călugăr – este om activ și rezolut. A sosit Vicarul Frențiu cu tânărul istoriograf Păclișan. Întâlnirea cu Vicarul a fost destul de cordială. Nici unul nu am arătat displăcere din cauza Episcopiei. Mi-a părut bine de a-l cunoaște pre Păclișan, care este om tânăr, mult cetit și dacă va continua studiile, va avea viitor. Acela mult a vorbit cu Episcopul Hossu mergând după miazăzi în preumblare.

11 Iulie. Astăzi mi-a spus episcopul Hossu că acela are misiune ca mergând la Vălenii de Munte și oprindu-se la București, acolo să întrevină ca cu ocazia publicării Bulei de înființare a episcopiei Hajdudorogh să alarmeze lumea română, căci foile noastre din Ungaria cu cele din România sunt de acord cu acea ocazie în mod deosebit să atace pre Episcopul Hossu și Radu că ei ar fi fost pentru înființarea acelei episcopii în contra Mitropolitului și apoi să alarmeze lumea românească și să facă turburări cari pot să aibă urmări grave. (Poate să fie și acesta obiectul convorbirii, dară proprie a venit pentru Episcopia Lugojului în favoarea lui Frențiu).

După prânz Păclișan s-a depărtat și vorbind cu Episcopul Hossu, mi-a zis: Iată ce se vorbește de mult că dânsul pentru aceea ar fi primit un milion pentru scopurile bisericești diecezane, că s-a învoit la înființarea episcopiei ungurești. Dânsul s-a declarat că da, că dânsul nu este nici n-a fost contra înființării acelei episcopii, dară fără știrbirea parohiilor aparținătoare provinciei noastre metropolitane. Aceasta a spus totdeauna și o susține, că dacă nouă ne-a plăcut ca să avem limba română liturgică, pentru ce să nu poată avea și ungerii greco-catolici. Dânsul nicicând nu s-a învoit ca chestia aceasta să se dezbată cu preterarea guvernului unguresc, cum a făcut de exemplu Episcopul Radu, care prin noiembrie 1911 fiind în Viena, a fost în audiență la principele de coroană și a cerut

întreținerea aceluia la Scaunul papal contra înființării, carele a și declarat că este în contra înființării, despre ce Radu a avizat și Nunțiatuara.

Toată procedura apoi a venit la cunoștința Guvernului unguresc, care are detectivi speciali la la «sic!» ambasada papală austro-ungară din Roma.

Nunțiatuara adevă a notificat cele zise de Radu la Scaunul apostolic și de acolo s-a trimis raport la guvernul maghiar, prin ce Radu s-a discreditat la principele de coroană. În chestie a întreținut /310/ Vaida și Maniu, dară nu a avut succes. Papa și-a dat învoire în epistola scrisă la împăratul. Se afirmă că nu corul episcopesc rom«ano-» cat«olic» ori un membru al aceluia ar fi mijlocit ori ar fi influențat la Pontifice, ci pictorul Lip(p)ay, când îl depingea pre Papa. Apoi toată chestia s-a pertractat pre cale diplomatică și cu preterarea Propagandei, nefiind defel orientat Scaunul papal în cauzele bisericii noastre.

Ep«isco»pul Hosszu zice că, dacă în august 1911, când dânsul l-a făcut atent pre Metropolitul la primejdia înființării episcopiei ungurești, vreunul dintre episcopii noștri cu Metropolitul s-ar fi dus la Roma ca să informeze scaunul papal, s-ar fi putut împiedeca răul; dară Metropolitul zicea că chestia nu este încă așa urgentă. Spune Hosszu și aceea că Csernoch a voit să se amâne chestia până când conferința episcopescă din octo(m)br(i)e «1»911 și-a propus ca mai nainte să se limpezească raportul cu privire la limba liturgică a noii episcopii, știind că Roma nu va admite limba ungurească, dară atunci i s-au pus bețe în roată, că s-a zis că limba liturgică va fi cea grecească.

Spunea Hossu că încă atunci, când în nov«embrie» 1911 s-a ținut conferința în B«uda»pesta cu delegații Nunciaturei s-ar fi putut face multe, dacă venea Metropolitul și nu canonicul Suciul trimis, căci Uditorul Rossi a oferit să se tracteze despre numărul parohiilor ce ar fi să se cedeze, dară el cu Radu nu a putut să facă nimica.

Hossu zice că când Papa a cetit memorandumul provinciei noastre metrop«olitane» și a ajuns la pasajul unde se zice că prin înființarea episcopiei ungurești, la credințioșii bisericii noastre s-a ivit acea credință că S«fântul» Scaun a încetat de a ocroti biserica română, s-a supărat foarte și dând din mâini și picioare ar fi zis că la așa ceva nu s-a așteptat să i se zică, când dânsul totdeauna cu dragoste a apărat pre români și adaugă Ep«isco»pul: de fapt că de câte ori se prezentau la Papa în audiență episcopii latini, totdeauna le recomanda ca să fie cu dragoste și cruțare față cu români(i) gr«eco-» cat«olici». Toată greșeala a fost că papa fiind rău informat, a scris împăratului că se învoiește la înființarea episcopiei și dacă arhieriei noștri deja în anul trecut de cu timp ar fi întreținut, poate că s-ar fi putut evita și așa toată vina o poartă Episcopii noștri, cari altcum se tem că se vor face turburări când se va publica bula papală.

13 iulie. A sosit Vicarul Hațegului, Frențiu, cu tânărul contabil Domșa din Blaj, trimis aci din partea lui C. Domșa, redactorul „Unirei”, cu aceea ca să ceară sprijinul episcopului Hosu pentru înființarea cooperativelor sătești. E un tânăr simpatic, a studiat chestia cooperativelor în Darmstadt, apoi a fost în Pozen și Berlin. Am învățat mult din expunerile aceluia. Acela este aplicat ca contabil la „Plugarul” din Blaj. Este neîndestulit cu blăjenii, dară mult îl laudă pre C. Domșa, care l-a crescut. Acela între altele mi-a spus că despre mine mult se vorbește în Blaj ca candidat la Episcopia din Lugoj.

Mergând azi în preumblare cu Ep̄iscōp̄ul̄ Hossu, i-am amintit că dacă se va publica Bula de înființare a episcopiei ungurești gr̄eco- cat̄olice, va trebui să urmeze și denumirile de episcopi. Mi-a răspuns, a bună seamă că mult nu se va trăgăna. La Hajdu Dorogh se va denumi Miklosy de la Sárospatak. Poate că românii naționaliști vor tribula că o concesie să fie denumit Suciul de la Blaj, dară dânsul tot nu crede că eu (Boroș) aș fi încă tot la Ruda (obs̄ervația mea: era minciune și ipocrizie, căci deja atunci se înțelesese cu Frențiu). /311/ Mă miram însă că despre Frențiu nici o vorbă. Deja îmi era suspect. Apoi mi-a spus ca nu cumva să spun Föispanului Medve că dânsul mi-a spus unele secrete cu privire în jurul complinirii scaunului ep̄iscōp̄esc̄ din Lugoj. Aceasta iară a fost o falsitate, căci s-a temut că acela îl va contracara. Eu altcum nu am spus nimic celui prefect până după complinirea scaunului ep̄iscōp̄esc̄.

L-am întrebat că ce zice Ep̄iscōp̄ul̄ Radu? Mi-a răspuns că acela quidem l-a recomandat pre Stan, acela însă nu va putea izbuti; precum nici Iacob nu poate să fie.

Episcopul Hossu primisă o epistolă de la dr. Bârlea, în care-i sfătuiește ca să-l facă atent pre Iuliu Hossu ca să se ferească de casa și familia V̄aleriu Giurgiu, pentru că poate să întrevină scandal. M-a întrebat acel ep̄iscōp̄ că eu ce știu, fiindcă și Iacob Radu i-a amintit despre această chestie. Eu i-am răspuns că ar fi bine să se ferească de casa aceea, căci multe se vorbesc, lucruri denigratoare, dară eu dară în particularități nu m-am dimis. Ep̄iscōp̄ul̄ mi-a spus că deja l-a făcut atent de două ori, fiind încă în Lugoj, dară fiind cu fire îngâmfată, nu asculta și pentru aceea nici că-l va duce cu sine la Gherla. M-a întrebat că ce să facă cu el? i-am zis(:) scrie-i și-l îndeamnă spre cele bune. El i-a și scris făcându-i reproșuri, chiar și la tatăl său, deși i-am zis că la tatăl său să nu-i scrie.

Ep̄iscōp̄ul̄ mi-a spus că fiind în Marienbad în anul̄ 1911, deja acolo s-a făcut înțelegere cu ministrul pentru transferarea lui la Gherla, punând dânsul condițiuni, dară nu a voit să spună nimănui. Deci mergerea mea la Pesta drept în sept̄embrie 1911 și la Minister a fost superfluă. Cred că și acuma mă poartă cu vorba (de fapt așa a făcut, a fost fals), dară nu-mi pasă că eu sum îndestulit cu poziția mea, mai ales dacă se va înmulți plata.

Iulie 14. A sosit părintele de la Silvaș, Nandra și doi clerici, Marilă și Paveton. Acești doi s-au hirotonit de lectori. Episcopul m-a îndemnat ca încă de aci să dispun ca administrarea fundației Nic̄olae Muntean să treacă la Casa centrală și să-l provoc pre Nic̄olae Nestor ca să dea rațiuni preste manipularea venitelor cancelariei diec̄ezane și ale intențiunilor.

În aceasta mergând în preumblare, mi-a spus că între împrejurările provenite cu înființarea episcopiei ungurești gr̄eco- cat̄olice calea cea mai bună și eficace ar fi de a impune Romei, abzicând episcopii noștri, ca unii cari nu sunt în poziția să ia răspundere pentru eventualele turburări ce ar întreveni în biserică. I-am răspuns(:) aceasta nu este admisibilă, că doară s-ar afla alții cari ar primi Episcopii și apoi chiar din contră în lupta ce ne-ar aștepta trebuie ca episcopii să fie la locul lor.

Ep̄iscōp̄ul̄ zice că mult s-ar fi putut mântui, dacă atunci când în novembr(i)e nunțiu(l) Rossi a fost în Pesta, Metropolitul ar fi venit acolo și ar fi tractat pentru /312/ micșorarea parohiilor contemplate la dezmembrare, căci nunțul Rossi corectându-l în *Sancta* s-a oferit ca să se tracteze. Apoi Radu nu trebuia să meargă la Ministerul de Culte, unde de bună voie a cedat abandonarea parohiilor rutene. La minister i s-a spus că nu se îndestulesc cu acele

parohii. El trebuia să facă pre cel mândru și să fi zis că dacă voiți să pactați, apoi să vedem că ce cereți? Deci Radu nu a fost sincer la conferința din Blaj, căci acolo a vorbit ca să nu se cedeze nimic, pre când deja atunci cedase parohiile rutene. Spunea și aceea că când a fost la Nunciatură cu Csernoch și acela i-a descoperit primejdia ce amenință biserica noastră prin înființarea episcopiei greco-catolice maghiare, nunțiul a răspuns că îi pare rău că n-a fost informat și acuma nu i-ar rămânea decât să abzică. Dumnezeu însă l-a scăpat, că a murit și crede că dacă ar fi rămas nunțiu Bavona, nu s-ar fi făcut înființarea episcopiei așa cum s-a făcut, dară pre Uditorul Rossi ungurii l-a(u) corupt cu mulți bani.

I-am spus Episcopului că pentru ce nu solicită Episcopii noștri ca în Roma să înființeze o agentură pentru trebile bisericii noastre? Episcopul Hossu răspunsă că de multe ori a solicitat la Metropolitul, dară acela zice că nu are bani spre acel scop.

Vorbirăm apoi de Congruă și Episcopul zisă că în consiliul ținut sub prezidiul lui Apony, când taman prin omul său Vároșy a voit să se hotărască ca episcopii romano-catolici să nu contribuie la congruarea preoțimei greco-catolice, dânsul a ținut o vorbire, în care a descoperit că biserica romano-catolică a avut lipsă de biserica greco-catolică când i-a mers rău, dară acuma, când îi merge bine nu vrea să se ajutore acea biserică; atunci încă Episcopiile romano-catolice contribuie numai pentru parohiile romano-catolice, și decât ca biserica greco-catolică numai în parte să fie aservită guvernului, mai bine să fie clerul romano-catolic de acea aservire, iară biserica greco-catolică unită să fie aservită, că și așa este invitată la așa ceva. În urma acestei declarații episcopii romano-catolici s-au spăriat, chiar și Ap(p)onyi și a primit moțiunea propusă prin dânsul ca congrua să nu se subtragă numai de la singuraticii preoți, ci de la întreaga dieceză.

Metropolitului Mihályi mult a plăcut această enunțare, căci după ședință i-a gratulat și l-a îmbrățoșat, plătind și șampanie la prânz, spunând că așa ceva nu a(u) auzit episcopii romano-catolici.

Veni vorba despre înființarea seminarului teologic din Oradea Mare și Episcopul Hosszu zisă că Radu Episcopul minte când zice că nu a știut că de la curtea regească a venit poruncă directă ca să facă seminar și El totuși se fâlește în ziare ca și cum el ar fi /313/ mijloc, da a fost silit să facă.

15 iulie. Episcopul Hosszu a trebuit să călătorească la Pesta în chestia seminarului de la Gherla, căci cei de la Minister voiesc a-l sili ca întreprinderea să o dea lui Kertész de la Ministerul de culte, care pentru plan deja a primit 26.000 cor. și acuma poftesc ca și episcopul să contribuie cu 88.000 cor. din plata sa anuală în rate. Dânsul însă mai bine nu zidește nici seminar, nici reședință și așteaptă până (ce) cu interese va crește capitalul. Episcopul vrea să înființeze internate în Gherla, Năsăud, Sighet, Baia Mare, Bistrița și Șimleu. Deodată va denumi de parohi 300 preoți și administratori, fiecare va plăti taxa de 50 cor. și va aduna 15.000 cor.

Azi am făcut excursia la Râu de Mori – Cetatea Colții. În societate au fost familia Francisc Longin Hossu cu doamna și cu doi nepoți, eu, Episcopul Frențiu, docentele Pinteș, sora lui Frențiu, protopopul Muntean, preotul din Tustea, Nicolescu și călugărul Man (diabolus rotae) și Iuliu Hossu.

În cale m-a întrebat Hossu Francisc că ce e cu Episcopia? Lui nu-i place că Episcopul Hossu e încă tot pe aci și aude că părtinește pre Frențiu, ceea ce dacă s-ar întâmpla, ar fi o nedreptate mare și s-ar conturba clerul. Eu i-am zis că se poate, măcar că episcopul mult îmi promite, dară mă tem că mă seduce. La ce Francisc Hossu a răspuns că acel Episcop este fals. Tot așa m-a întrebat și doamna Hossu. Fie ce va fi!

M-a întrebat apoi Hossu Francisc ce e la „Poporul”? Adevărat e că s-ar fi făcut mal-versațiuni, că contabilul Virgil Pop ar fi fost chiar deținut și că eu încă aș fi mestecat? Aceasta i-a spus Raca²⁸⁵ că a auzit de la avocatul Selar, ginerele lui Popovici.

La aceasta m-am încremenit, cum se poate scorni atari minciuni. I-am spus că nici un cuvânt nu este adevărat și cred că iarăși e pusă la cale o intrigă asupra mea, mai ales că iesă de la Hațeg. Aceasta am amintit Episcopului Hossu în auzul tuturor, la ce episcopul a răspuns că e o mișelie și să nu dau crezământ. Eu mă tem că episcopul deja știusă de aceasta, că față cu aceea s-a arătat foarte indiferent.

L-am întrebat pre protopopul Muntean că dacă a știut de la Raca cum de nu mi-a spus. Nu am spus – răspunse – căci convenind cu canonicii Radu și Povici aceia i-a(u) spus că este o scornitură mișelească.

Doamne! mizerabili mai sunt oamenii! Sosind la mănăstire chiar aci aflai pe Raca și l-am întrebat. Mi-a spus că avocatul Selar i-a spus într-un hotel la Deva și apoi el a spus lui Francisc Hossu și Muntean și numai pentru aceea nu mi-a /314/ (spus) că au auzit de la canonicii Popovici și Radu că nu este adevărat, deci este o intrigă. L-am încredințat că mergând la Hațeg, să-l întreb pre dr. Suciu că ce știe în cauză. El apoi mi-a scris că nu este nimic adevărat, este numai o copilărie... Voi întreba eu pre Suciu când ne vom întoarce la Hațeg.

(Aci se termină notițele mele din ziar).

/315/ 1916

În acest an am intrat cu multă îngrijorare, căci între tinerii clerici și studenți din convictul diecezan bolnăvitu-s-au încă din decembrie (1)915, 43 în typhus, într-aceia eu și nepotul meu Iosif Pál, student de a III-a clasă gimnazială. Dintre acei studenți au murit deja 4 clerici și un student. Numitul meu nepot, transportat la spitalul comitatens, era între cei mai grei bolnavi, așa că telegrafic am chemat pre mama sa, mai apoi când era în primejdia morții și pe tatăl său. Mama sa a sosit la 24 decembrie, iară tatăl și sora lui la 4 ianuar 1916. Stând tatăl său la mine până la 11 ianuar, în acest răstimp încâtva s-a ameliorat starea și s-a dus acasă la Carei, mama sa însă e aici și azi când încep a face aceste note – 24 I (1)916 – și va sta până se va însănătoși deplin, la ce este speranță, căci acuma e cu mult mai bine.

În bolnăvirile în masă a(u) făcut mare rezonanz în public. Episcopia învinovățește pre soldați că ei ar fi infectat seminarul. Comanda militară cu fisicul comitatens din contră afirmă că necurătenia din seminar ar fi cauza că s-a(u) lătit baccilele.

Eu în Consistor am făcut interpelare în cauză, învinovățind de o parte și lipsa îngrijirii recerută și am cerut ca medicul seminarial, dr. Augustin Lemeny, să fie provocat a-și da raportul în cauză, iară în Comitetul administrativ ținut la 14 I am cerut investigare în cauză

²⁸⁵ **Romul Raca:** născut în 1860, teolog sistematic, hirotonit în 1888, capelan la Silaș (1888–1892), paroh la Bouțarul de Jos (din 1886).

ca să se vadă că cine e de vină, unde vicecomitele a promis că cercetarea se va face și rezultatul se va comunica cu comitetul administrativ.

Dr. Lemeny a și dat raport cu data 7/I, în care afirmă că cauza bolnăvirei este bacilele transportate de care undeva, dară lățierea acelora este în așa măsură și primejdia, este de a se atribui necurăteniei alimentelor slabe și rele din seminar, la ce au și reflectat adeseori superioritatea, însă fără rezultat și chiar pentru că a prevenit primejdia a și abzis de a fi medic diecezan. Vom vedea cum se vor dezvolta lucrurile. Așa aud că ministrul cultelor ar avea cunoștință despre lucrurile acestea.

Episcopul Hossu în 13 ianuar seara la 7 ore, a repauzat în Budapesta, lovit de apoplexia inimii. În 14 ianuarie a fost îngropat în Gherla prin episcopii dr. Demetriu Radu de la Oradea și Valeriu Frențiu din Lugoj, din partea capitlului nostru a fost trimis la înmormântare: canonicul dr. Daniil Fireza, au mai fost Atanasiu Roșca spiritual, Aurel Popovici, contabil la Casa centrală. Eu fiind /316/ bolnăvicios nu m-am dus, măcar că doream, ca să dau cinstea din urmă acelui episcop altcum mare, cu care eu, fiind dânsul episcop în Lugoj, am trăit bine, deși el numai pre față s-a arătat prietin, căci deși el a fost acela care m-a îndemnat să cuget serios la episcopia de Gherla, dară mai ales cea din Lugoj, dară tot el a fost care cu o diplomație mizerabil de falsă a lucrat împotriva mea și i-a și succes a înzădărnici reușirea mea (vezi mai sus). Poate Dumnezeu l-a și pedepsit pentru multă fățărnicia diplomatică dovedită atât față de mine, cât și față de alții cari-i stăteau în cale, ca să nu să poată bucura de episcopia Gherlei și mai apoi de a fi Metropolitan.

La 21 ianuar am făcut vizita lui Fabiu Rezei, notar public, prieten vechi, ca să-i predau un exemplar de onoare din cartea mea „Az Unió kezdete Lugoson s Jakabffy Miklós táblabíró működése”²⁸⁶. Acela mi-a spus că fiind la Comitele suprem Medve, i-a amintit că de nou este ocazia ca eu să pot reflecta la episcopia din Gherla, la ce Comitele suprem i-a răspuns că după ce aceia cari mi-au fost vrăjmași, ca episcopul Hossu, apoi oamenii de la minister sunt noi, cari nu au cunoștință despre bârfele ce s-au ridicat asupra mea, poate să fie speranță mai multă de reușită și el a promis că îmi va da tot sprijinul, nu numai că mă stimează mult (cam mințește), ci că are și datorință morală și obligament din trecut, ca cu toți aceia, cari de mai nainte m-au sprijinit, să pună cuvânt bun pentru mine. Mi-a sfătuit să merg la Comitele suprem și cu provocare la dânsul să-l rog ca să mă sprijinească.

De la Fabiu Rezei m-am dus la deputatul Jakabffy Elemér ca și dânsului să-i dau un exemplar de onoare din citata carte. L-am aflat acasă și după ce i-am predat cartea, a început a-mi aminti cauza episcopiei din Gherla în următorul mod. Fiind la Budapesta deja a vorbit și s-a înțeles cu tatăl său Emeric Jakabffy ca să facă pași pentru mine și crede că deja a și vorbit în guvern. Spunea că deputatul Martonfy Marton din Gherla a venit la tatăl său de a cerut sprijinul lui pentru reușirea canonicului Fabian de la Gherla, bătrânul Jakabffy însă i-ar fi spus că dânsul nu-i poate promite, căci este dator să mă sprijinească pre mine. Atunci la insistența lui Martonfy a făcut acel compromis, că acela i-a promis că la caz când în contra lui Fabian nu s-ar ridica excepțiuni canonice, Jakabffy îl va sprijini, la caz contrar Martonfy a promis că mă va sprijini pre mine, precum și atunci când eventual episcopul Frențiu s-ar duce la Gherla, Martonfy mă va sprijini la Lugoj.

²⁸⁶ „Începutul Uniunii este (a fost) la Lugoj, fiind acțiunea judeului Tabei regești, Jakabffy Miklós”.

Apoi mi-a spus că după ce dr. Siegescu are foarte mare influință la guvern, mai ales la ministerul de culte și la episcopatul rom(ano)-cat(olic), se teme că acela îmi va fi vrăjmaș, căci e un mare fariseu și diplomat și nu are să i se încreadă. Dară după ce Siegescu este mult angajat pentru primarul dr. Băltescu din Lugoj și orice va întreprinde pentru el ca să-l sprijinească și după ce acel Băltescu în urmarea alegerilor comunale din Lugoj s-a cam blamat înaintea Comitelui suprem și...²⁸⁷. Chestiunea aceasta a rămas baltă după ce a venit la suprafață cu adresa respectivă denumirea lui dr. Iulius Hosszu la Gherla.

/317/ Complinirea nouă a episcopiei din Lugoj. Note

Metropolitul de Alba Iulia, dr. Victor cândva Mihályi la 24 ianuar 1918 a repausat. La 26 ianuar episcopul Lugojului dr. Valeriu Frențiu a primit telegrame de la secretarul de secțiune din ministerul de culte, cu numele Braier și de la dr. Siegescu, deputatul dietal, ca fără întârziere să meargă la Budapesta. Auzindu-se de această veste drept de la cei din jurul episcopului Frențiu, s-a făcut combinare că a bună seamă este chemat în cauza Metropoliei. De fapt a și fost așa, căci reîntorcându-se episcopul, s-a lățit faima că provincia noastră bisericească va căpăta drept de alegere de Metropolit și congres autonom. Eu voind a reși ceva pozitiv în cauză, la 29 ianuar m-am dus la Episcopul Frențiu, care în confidență mi-a spus că da, a fost chemat în cauza Metropoliei și ministrul Apponyi i-a împărtășit că l-a și propus la rege pentru ca să fie denumit. Dânsul însă s-a opus zicând că provincia bisericească are drept de alegere și fără respectarea acelu drept, el nu voiește să fie denumit. După multă sfătuire, ministrul s-a învoit că va retracta propunerea sa și va da drept de alegere, dorind ca dânsul să intre în ternar. La aceasta episcopul a adaus că este sigur că va ajunge de Metropolit și așa Lugojul va deveni vacant.

La aceasta l-am rugat ca în acest caz să mă sprijinească ca să fiu luat în combinație, să nu socotească diferențele ce erau între noi, fiind acelea deja complanate. Dânsul răspuns categoric nu mi-a dat, ci a zis că trebuie să cunoască mai întâi părerea ministrului, cu atât mai vârtos că combinația cu denumirea dânsului de Metropolit era atare că deodată cu aceea să fie denumit și episcopul la Lugoj în persoana protopopului Breban de la Baia Mare, sprijint de ministrul Földes Bela²⁸⁸, ceea ce însă deocamdată se amână până la rezolvarea definitivă a Metropoliei.

Într-aceea deputatul cercului Lugoj, Daniil Nicolics, mă îndemna să fac pași pentru de a intra în combinație, căci dânsul mă va sprijini cu toate puterile. Am scris mai întâi la dr. Medve Zoltan, fost Föispan din Caraș-Severin și l-am rugat ca în cercul său de cunoștințe să suleveze la locurile mai de frunte persoana mea cu privire la episcopia din Lugoj. Tot în același timp, convenind pe stradă cu deputatul Jakabffy Elemer, acesta a sulevat cestiunea complinirii episcopiei Lugojului, spunându-mi că tatăl său deja a anunțat deputatului Siegescu combinația cu persoana mea, dară acela a zis că nu are speranță, după ce eu nu aș sta în raport prietenos cu episcopul Frențiu. Cu toate acestea, acel deputat mi-a spus că el cu tatăl său vor face tot ca să fiu luat în combinații. Atunci i-am spus /318/ că deja am fost la

²⁸⁷ Spațiu liber în original.

²⁸⁸ **Földes Bela:** ministru fără portofoliu, temporar (provizoriu), la ministerul economiei în al treilea guvern Wekerle, de la 20. VIII. 1917 până la 8. V. 1918.

episcopul. La ce aprobându-mi pasul, mi-a sfătuit ca dorința mea să descopăr Comitelui suprem și la vicecomitele comitatens. Conform acestui sfat, m-am dus întâi la Comitele suprem și am descoperit că la eventuala vacanță doresc să fiu luat în combinație. I-am enarat toată activitatea mea în dieceză și în Comitat și diferențele mele avute cu episcopul, la care nu port vina, căci m-am nisuit a mă apropia, dânsul însă la toate ocaziile m-a desconsiderat, nici am parte în atacurile jurnalistice pornite în contra episcopului și așa pe nedrept sum învinovățit, precum este și adevărat. Intriga tot lucră în contra mea, ca să împiedice de a mă putea valora la episcop și așa eventual să contenez pornirile infernale a acelei constătătoare din Ioan Madincea, membru nou în clică, Nic

M-am rugat de Comitele suprem ca la caz de va fi întrebare de complinirea episcopiei, să pună vorbă bună despre mine. Dânsul mi-a spus că numai bine a auzit despre purtarea mea și îi pare bine că i-am descoperit lucrurile, dară dânsul trebuie să reștie mai întâi voința ministrului de culte și conform aceleia va urma mai departe și îi va părea bine dacă îmi va putea face servițiu. I-am spus că în contra voinței episcopului și a autorităților administrative nu voi face nici un pas.

Cu altă ocazie m-am dus la vicecomitele Isekutz. M-a primit deosebit (de) afabil, i-am spus scopul venirii mele. Dânsul a fost bine atins și mi-a spus că nu va lipsi a întreveni la Comitele suprem, la episcopul și la Siegescu ca să fiu sprijinit.

Observ că în promisiunea Comitelui suprem nu mă încred, căci dânsul sta în raport bun cu episcopul Freñțiu, așa că ei ambii vor lucra împreună – cred în contra mea – cu atât mai vârtos, că inspectorul scolastic regesc dr. Béla Szabó, care mă îndemnasă a face pași și mi-a promis că va rești că ce opinie dominează în cercul rom<ano> catolicilor din Timișoara și Budapesta, mi-a arătat o epistolă de la profesorul de muzică Jarosy, carele ca răspuns îi scrie că în Seminarul central din Budapesta s-a hotărât că succesorul lui Freñțiu are să fie Ioan Magyar, spiritualul seminarial din Lugoj. Ceea ce cred, căci aud că între ambii este o relație foarte bună.

M-am rugat și de președintele partidului 48 constituțional, dr. Frankel Nandor, ca convenind cu Comitele suprem, să-i atragă atențiunea asupra mea. Acela preste câteva zile mi-a spus că a vorbit cu Comitele suprem, carele foarte măgulitor s-a exprimat despre mine.

În vicecomite încă puțină nădejde am, căci acela este un fățarnic și ține cu episcopul și cu Siegescu. La 1912 încă mi-a fost contrar, măcar că eu totdeauna l-am gajulat. Armean ticălos.

/319/ Doream ca să scriu lui Siegescu, dară știindu-l de om perfid, care la 1912 cu o fățarnicie nemaipomenită m-a sedus pre mine și pre Jakobffy Imre și care a căutat în tot chipul a mă denigra și după complinirea episcopiei, sub episcopul Freñțiu necontenit a meșteșugit asupra mea cu rele, m-am lăsat.

Având acel cuget curat, că decât prin mijlocirea lui, mai bine să nu ajung la episcopie, care pentru mine este o sarcină și nu am multă plăcere, fiind și în vârstă. Nu voiesc a umbla pre cale necinstită. Fie ce va fi! Și dacă totuși fac pași, îi fac ca să nu mă mustre conștiința că putând poate ajunge, totuși nu am făcut pași.

Această intențiune o am declarat și la alții și o și susțin. Nu vreau să fiu tras iarăși spre sfoară că mi-a fost destul cele pățite în anul 1912.

Spre a putea reși intențiunea arhierilor provinciei noastre bisericești, m-am rugat de prietenul meu, George Pop director finanțial pensionar ca să caute a mă recomanda la aceia și să vadă că ce putere au? La ce numitul prima dată îmi răspunsă că, de la un bărbat care stă în legătură mai apropiată cu unul dintre episcopii provinciei metropolitane, este informat că după ce eu sum deja înaintat în vârstă și cu ultima ocazie, când la 1912 am fost luat în combinația la episcopia Lugojului, în contra mea s-au făcut multe delațiuni, cari a bună seamă și cu această ocazie se vor lua înainte, nu pot să am sperare de reușită și mă sfătuiește ca să nu mă mai ocup cu ideea de a putea fi luat în combinație, căci mulțămită Domnului am deja o poziție ecleziastică onorabilă și distinsă. Iară a doua oară în corespondența de data 6 iunie 1918 zice că în cauza știută de la toți (adecă episcopia) am primit răspuns că „nu e sperare”.

Într-aceea cam prin luna aprilie 1918 vine la Lugoj dr. Medve Zoltan, fostul Comite suprem (pentru care mult am avut de suferit de la arhierul Frențiu care trăia în raport rău cu acela) și mă cercetează. Nefiind acasă îmi lăasă un bilet cu acea notă în scris ca pre luni ori duminică să-l cercetez în familia deputatului Daniil Nicolics. M-am dus și în convorbire mi-a spus că după ce frate-său Nicolau este secretar lângă ministrul substituit de culte, contele Eszterhazy²⁸⁹ (Apponyi să bolnăvisă și s-a dus pre o lună în concediu), acela deja a atras atențiunea aceluia ministru la cauza mea și că același având legături bune cu Roma și acolo va întreveni în favorul meu. Apoi a vorbit și cu ministrul președinte Weckerle²⁹⁰, carele i-a mulțumit pentru informație, deci cestiunea este pusă în curgere? Observ că eu la /320/ aceste vorbe nu atribui ceva ponderozitate, pentru că și la 1912 același Comite suprem s-a lăsat a fi prostit de episcopul Hosszu și măcar că a știut în câtva de machinațiunile aceluia episcop împotriva mea, totuși nu m-a informat sincer și la vreme. Afară de aceasta, tot același a fost carele pre când de o parte, cu date ocaziuni, voia să mă ispitească despre raportul meu cu episcopul Frențiu și pre ascuns lucra contra dânsului, pre atunci mă denunța la același episcop că aș intriga împotriva aceluia. Cele ce sunt neadevurate și minciuni.

În trecerea timpului convenisăm cu Deputatul Daniil Nicolics, care îmi spunea că el va face tot în cauza mea și nu va înceta a lucra. Tot asemenea și îndeosebi deputatul dr. Jakabffy Elemer, carele îmi comunicasă că a vorbit cu Contele Klaebesbey, fost secretar de secție în Ministerul de Culte sub contele Zichy și Iankovics, de prezent deputat, care este vrăjmaș cu Siegescu și acela i-a promis că va întreveni la primatele Csernoch în interesul meu, afară de aceea a vorbit cu deputatul Lipovei, Niamesnyi Mihályi²⁹¹ care are raport intim cu episcopul Cenadului, Glatfelder Gyula și care îi va pregăti calea ca dânsul, Jakabffy să poată conveni cu acel episcop ori în Timișoara, ori în Budapesta, cu carea ocazie îi va atrage atențiunea și mă

²⁸⁹ Esterházy Moric: ministru fără portofoliu în al treilea guvern Wekerle.

²⁹⁰ Wekerle Sándor: prim ministru în cea de a treia guvernare, 20 august 1917–31 octombrie 1918.

²⁹¹ Niamesnyi Mihályi: născut în 1875 la Timișoara, în comitatul Timiș, în 1900 a fost numit vice-procuror al comitatului Timiș, la alegerile din 1910 a câștigat mandatul de deputat al cercului electoral Lipova, comitatul Timiș, candidând cu programul Partidului Național al Muncii.

va recomanda, iară la soția numitului deputat Nyamesnyi va întreveni, ca aceea – având bună cunoștință cu primatele Csernoch – să scrie la acel primat în interesul meu.

Pre când se petreceau acestea cade guvernul lui Wekerle și deși de nou fu designat ca ministru președinte, din cabinet a ieșit Apponyi și Földes, deci oamenii candidatului Breban și vine de ministrul cultelor Zichy Ioan și încă ușor că între Wekerle, respectiv guvernul de minoritate a(l) aceluia și între partidu(l) Tisza, al muncii, se face o înțelegere latentă cu privire la proiectul de lege pentru dreptul de alegere.

Deci situație nouă s-a creat în carea „Munkapart” devine predominantă și guvernul dependent de această partidă. În fața acestei situații politice, deputatul dr. Jakabffy Elemer s-a hotărât ca să înceapă o nouă acțiune în cauza episcopiei de Lugoj. Adecă la început avea de cuget ca tatăl său și dânsul îndeosebi să-l roage pre Tisza ca să dea sprijin în favorul meu. Tot asemenea s-a cugetat și deputatul Nicolics D(aniel).

Aceasta s-a și făcut și încă cu o ponderozitate și mai mare. Anume: cu datul în ziua de 18 mai 1918 un scriitor îmi aduce o epistoală, datată din Budapesta cu datul 13/V, subscrisă de pretorele Podhradsky Andor, în care este adus un bilet deputatului Nicolics, care zice că „ieri împreună cu Jakabffy Elemer și tatăl aceluia Imre și cu deputatul Mihályi Petru s-a prezentat în deputăție la contele Tisza, pre care l-a rugat ca să întrevină la contele Zichy în interesul meu, Tisza momentan s-a dus la ministrul Zichy, carele s-a declarat că dânsul nu are încă pre candidatul său și se pare că pre acela l-ar fi și câștigat, mai rămâne în Pesta ca în aceeași deputăție să se prezinte la contele Zichy și Wekerle; și că se va face paș și la primat, „A dolog jó stádiumba van s /321/ mindent elköveltünk a siker érdekében”²⁹². Iară Podhraszky adaugă în epistola sa că este sperare să câștigați primatele și episcopul Glatfelder.

La 14 mai 1918 primesc epistoală, de datul 12/V, de la deputatul dr. Jakabffy Elemer, în care scrie că convenind în club cu deputatul Petru Mihályi, l-a întrebat că ce știe despre alegerea de Metropolit din Blaj, la ce i-a spus că în contra rezultatului deosebit al alegerii (ce era prevăzut), totuși Frențiu va fi Metropolit, că Apponyi deja i-a promis și cu acea ocazie a dat promisiune lui Breban că îl va lăsa a fi denumit de episcop la Lugoj. Partizanul lui Breban a fost fostul ministru Bela Földes, căruia i-a fost corteș. Acel ministru Földes și pre Mihályi l-a capacitat ca în propriul său interes să părăsească partida lui Tisza. Mihályi i-a spus că nu este pentru Breban drept pentru că mult s-a mestecat în agitația politică. La ce Jakabffy i-a zis că candidatul lui și a(l) altora aș fi eu. La ce Mihályi i-a răspuns că de la unchiul său Metropolitul multe lucruri frumoase a auzit, dară așa știe că eu aș fi un bărbat vechi, frânt de bătrânețe. Când însă Jakabffy l-a luminat că mă aflu în deplină putere spirituală și fizică, Mihályi s-a declarat a fi procliv să sprijinească acțiunea în favorul meu și s-ar bucura dacă ar putea conlucra. La acestea Jakabffy l-a vizitat pre Nicolits, care cu multă plăcere a îmbrătoșat cauza și împreună a(u) decis ca laolaltă cu bătrânul Jakabffy Imre să se prezinte la Tisza și să ceară sprijinul aceluia. S-a(u) și prezentat, cu care ocazie bătrânul Jakabffy a expus istoricul preterării mele din trecut și a asigurat pre Tisza despre aceea că mă bucur de cinstire generală; Mihályi l-a rugat pre Tisza să împiedece denumirea lui Breban, împărtașindu-i că de la unchiul său multe bune au auzit despre mine. Tisza cu plăcere a primit rugarea deputăției, zicând că declarațiile deputăției pentru dânsul sunt garanție pen-

²⁹² „Chestiunea este într-un stadiu bun, și noi am făcut totul în interesul succesului”.

tru ca persoana mea să fie aptă la dobândirea episcopiei și a luat asupra-și că fără întârziere va merge la ministrul Zichy, ca să confereze cu dânsul. A și fost și Zichy a declarat că nu are candidat și nu este legat de promisiunea antecesorelui său și că bucuros primește deputăția să asculte cererea aceleia.

IIE „Nicolae BOCȘAN”

II. Ioan Boroș. Date biografice

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

Ioan Boroș. Date biografice

Născut în orașul: Careii Mari, județul: Satu Mare /azi Sălaj/ în ziua de 20 Octombrie 1850¹ din părinții: Ioan Boroș și Maria născută Verga², români greco-catolici. Tatăl meu a fost de familie nobilă supranumită de GILVÁCS, unde a locuit impetratorul de nobilitate: Mihai Boros. Diploma de nobilitate este extradată de către Împăratul Leopold cu data de 9 Noembrie 1687 și publicată în congregația generală a județului Satumare, ținută la 9 Noembrie 1688, în care impetratorul se zice „MICHAEL BOROS de Gilvács, alias Pap a funcționat qua fungebatur”, adeca era preot.

Școalele primare le-am frecventat în școala primară greco-catolică română din locul natal unde am învățat două clase, însă clasele 3 și 4 le-am frecventat la școala romano-catolică, numită normală. După terminarea școalei primare, la anul 1859/60 pentru anul școlar 1860/1861 am fost primit în gymnasiumul romano-catolic, condus de părinții călugărilor Piaristi din /Careii Mari/, unde cu succes am terminat cele 4 clase inferioare, de unde la 1864/65 am trecut la gymnasiumul român greco-catolic din Beiuș. Aici în decurs de 4 ani am fost cu întreaga susținere la familia vestitului profesor român: Ioan Silviu Selejan. În această familie am însușit limba română, căci în orașul Careii Mari numai în puține familii se vorbea românește, iar în școala normală și gymnasiumul nu se propunea.

Clasele gymnasiumului superior le-am absolvit cu calculi /note/ de eminență și așa maturitatea /bacalaureatul/ le-am depus tot cu eminență în ziua de 26 Septembrie 1869.

După terminarea studiilor gymnasiale, la dorința părinților cari erau zeloși creștini, împreună cu alți trei conșcolari eminenți am recurs la Episcopia gr<eco-> cat<olică> română de la Oradea Mare, pentru a fi primiți la facultatea teologică. Nici unul n-am fost primiți, din motiv că studenții claselor superioare din Beiuș cu ocazia unei petreceri de vară au făcut o demonstrație românească rumpând tricolorul unghuresc, ceea ce a servit de motiv Ministerului maghiar, că Episcopia de Oradea a fost oprită de a primi la teologie pe studenți maturizanți din Beiuș. Aceasta a fost cauza și la aceea, că termenul de maturitate a fost amânat până la 26 Septembrie.

Nefiind primit la Oradea pentru teologie, doi din cei recurenți, adecă eu și conșcolarul Vasilie Diț-Deciu, la sfatul directorului gymnasiumului Teodor Kövály am recurs la episcopia gr<eco-> cat<olică> română din Lugoj, unde am fost primiți și încă așa că eu am fost trimis la facultatea teologică centrală de la Universitatea din Viena în seminarul gr<eco-> cat<olic> de la Sfânta Varvara, iară V<asile> Deciu la seminarul rom<ano-> cat<olic> central din Budapesta.

În Viena am studiat în decurs de 4 ani terminând toate e(x)amenele cu eminență, unde pe lângă studiile teologice am depus examenul și din studiile pedagogice de catechet. La sfârșitul anului al 4-lea, la recomandarea decanatului facultății teologice, Ministerul de Culte

¹ Eroare în original, corect: 27 octombrie, cf. Ioan Boroș, *Memorii*, p. 6

² Corect: Varga, cf. *Ibidem*

/2/ austriac în mod excepțional mi-a conces ca să pot depune rigurosul din studiile „PASTORAL ȘI MORAL”, ceea ce am și depus în ziua de 17 Iunie 1873, „cum unanim voto”.

După absolvirea studiilor teologice la 1873, prin ordinul episcopiei gr̄eco-catolice din Lugoj de la 14 Noiembrie 1873, Nr. 1633, am fost numit cancelist la oficiul Diecezan, care oficiu l-am și ocupat în ziua de 27 Novembrie 1873 fiind pe atunci episcop diecezan P. S. Ioan Oltean.

Doream ca să continuez depunerea rigoroaselor și din celelalte studii teologice spre a câștiga titlul de DOCTOR în teologie, intențiunea mea însă nu s-a putut realiza din cauza că eram morbulent și slăbit trupește și oficiul ocupat mă împiedeca în studiere.

Episcopul diecezan Ioan Oltean fiind numit la episcopia de la Oradea Mare, unde s-a și mutat în luna ianuarie 1874, în locul acestuia de episcop cu data de 25 Noembrie 1874 a fost numit de episcop Dr. VICTOR MIHÁLYI. Sub guvernarea acestui episcop diecezan, încă numai cleric, nehirotonit, cu data de 16/8 Noembrie 1875 am fost numit de Vice-notar consistorial, în actul de numire se atestază că: „luând în cuvenită considerare calificăția, exacta purtare morală și oficioasă ce am constatat deja în anul al doilea în ducerea oficiului de arhivar suplinind cu diligență și agendele de protocolist și de arhivar” s. c. t.

În ziua de 25 Martie stîlb vechi sau 6 Aprilie stîlb nou 1877. adică în sărbătoarea „BUNAVESTIRE”, care a căzut pe VINEREA MARE, am fost hirotonit de sub diacon și diacon, iară în 27 Maiu 1877 în sărbătoarea S. S. Rusalii am fost hirotonit de preot celibat/necăsătorit/.

La 13 Noiembrie 1879 am fost numit de Asesor Consistorial. În decretul de numire Consistorul atestază că: „luând în considerare serviciile folositoare prestate diecezei și zelul lăudăros manifestat întru împlinirea acurată a serviciului încredințat, în cointelegere cu Consistoriul episcopesc. Te denumim de Asesor consistorial”.

În cancelaria diecezană am /3/ funcționat până la anul 1880, când Consistoriul cu data de 3 Septembrie m-a despus de Administrator provizor în parohia vacantă Zăbran(i) – de lângă Lipova – primejduită cu sistarea din partea patronatului erarial, reprezentat prin Ministerul regesc ungaresc de Finanțe. –

În această calitate am stat până la 1881, când după ce s-a hotărât susținerea acestei parohii, cu data de 30 Aprilie din partea numitului Patronat, am fost numit de paroh definitiv provăzut cu investitura bisericească cu ordinul episcopesc de datul 2 Iulie 1881.

În 1895, ca paroh în Zăbran(i) am fost ales ca Președinte al Reuniunii docenților gr̄eco-catolici români din ținutul Lugojului. Acest oficiu onorific l-am avut până la 22 Septembrie 1911, când l-am abzis fiind ales de președinte onorar al acelei Reuniuni, și al Hațegului.

În această parohie am pășorit 17 ani adică până la anul 1896, când după transferarea episcopului diecezan Dr. Victor Mihályi la scaunul metropolitan de Alba Iulia și Făgăraș, de episcop al Diecezei Lugojului a fost numit Dr. Demetriu Radu, acesta m-a chemat să primesc oficiul de notar consistorial și de secretar episcopesc și ca director al cancelariei diecezane, numindu-mă de protopop onorar. În această condiție am funcționat până la 17 Noembrie 1897, la propunerea aceluiași episcop de dato 22 Septembrie, prin Împăratul și regele Ungariei Francisc Iosif I am fost numit de CANONIC PREBENDAT în Capitlul bise-

ricii catedrale gr<eco-> cat<olice> române din Lugoj. Din prilejul acestei numiri numitul episcop, împărtășindu-mi numirea, îmi scrie următoarele:

„Cu nespusă bucurie și mângăere sufletească, venim a-Ți comunica, că Majestatea Sa... s-a îndurat a Te numi de Canonic prebendat...³ cu speciale și prea deosebită plăcere îți prezentăm felicitările noastre cele mai călduroase și mândri ne simțim a constata, că acelea desigur sunt și ale întregii dieceze”. Iară în circulariul episcopesc publicându-se acea numire se zice:

„Ioan Boroș în parohia Zăbran(i) în restimp de 17 ani a lucrat cu mare zel pentru consolidarea acestei parohii create și primejduite și pe lângă aceea în continuu s-a ostenit pentru îmbogățirea literaturii bisericii noastre cu feluritele disertațiuni și opere de sine stătătoare de valoare netăgăduită, cari sunt toate cunoscute și apreciate din partea Veneratului Cler al întregii noastre provincii bisericești”.

În anul 1897, la insistența mea, și fără a comunica previa cu cineva afară de episcop, s-a cumpărat de la proprietarul Staricsik⁴, locuitor în Reșița, casa cu intravilan și grădina mare ce era situată în imediată vecinătate cu reședința episcopescă, suma de cumpărare a fost 23.000 floreni – care sumă din chirii anuale, contribuiri benevole și 1% ajectat pe fondurile diecezane s-a solvit deplin în câțiva ani. Casa aceea a fost pe intravilanul unde azi se ridică palatul pompos al școlii normale, zidită în anii următori tot pe spezele bisericii.

Școalele primare confesionale diecezane erau într-o stare neregulate și neglijate.

În anul 1898 Inspectorul școlar Diecezan, Canonicul prelat Andrei Liviu abdicând de acest oficiu, acela mi s-a încredințat mie. În actul de numire Consistorul atestază următoarele:

„În coînțelegere cu Consistorul nostru am încredințat această sarcină R<everendisi>smului d<omn> Canonic Ioan Boroș a cărui calificațiune, zel, pricepere și dexteritate probată ne sunt garanță cu desăvârșire asigurate, că ostenele sale vor da roadele cele mai alese pentru înflorirea și desvoltarea școlii noastre și a reuniunilor învățătoarești”.

De loc după primirea sarcinii de Inspector școlar în anii 1899/1900 am vizitat toate școalele din dieceză, 84 la număr, afară de patru și am stărui neîncetat ca în parohii să se zidească edificii scolastice, ori să fie adaptate, să se asigure beneficiile docento-cantorale, ca așa să nu poată fi excepționate de către autoritățile scolastice ale statului maghiar și să fie periclitare cu sistare. În decurs de 10 ani, până la 1907, în părțile ardelene ale diecezei și bănațene s-au ridicat edificii noi școlare 49, adaptate și reparate 18, fiind provăzute cu instruiuri cu teme toate școalele.

Tot la 1897 ca delegat diecezan și secretar episcopesc, împreună cu episcopul meu diecezan Dr. Demetriu Radu, am luat parte la conferința episcopilor provinciei noastre metropolitane convocate la Blaj, în chestia autonomiei bisericești solicitate de corul episcopesc din Ungaria, /4/ în care după dezbateri destul de agitate și temeince unanim s-a hotărât că provincia noastră bisericească nu intră în autonomia bisericească rom<ano-> cat<olică> ungară. Cu ocazia dezbaterilor, mai ales episcopii Orăzii Mari: cândva Mihail Pavel și Dr. Demetriu Radu au criticat procedura Episcopatului rom<ano-> catolic.

³ Spații libere în original.

⁴ Numit în *Memorii* (p. 103) Staroscsik

Cu data de 13 Septembrie am fost promovată de canonic cancelar, iară în 21 Decembrie 1901 am fost promovată de Canonic custode.

În zilele de 17–26 Septembrie 1900 s-a celebrat cu multă solemnitate în Blaj, Jubileul de 200 de ani de la înființarea sfințitei uniri în Transilvania și Ungaria. Cu aceea ocazie s-a ținut sinodul provinciei metropolitane catolice române, la care ca delegat capitular am luat parte cu episcopul diecezan. La acest sinod am fost ales ca notar. Iară la 27 Februar 1902 am fost constituit ca PROVICAR EPISCOPESC. În actul de numire, episcopul Dr. Demetriu Radu zice:

„Considerând însușirile alese ale Rss. în Christos Frate Ioan Boros...⁵ precum și zelul, îndemnarea, și promptitudinea ce le-a dovedit spre cea mai mare a noastră îndestulare...⁶ îl constituim al nostru provicar general”.

Încă la 1900 s-a sulevat chestia de a se celebra în anul 1903 Jubileul de 50 de ani de la înființarea diecezei catolice române din Lugoj. La propunerea și indigitările mele episcopia prin ordin circular a dispus oficiilor parohiale adunarea datelor pentru compunerea unui șematism istoric diecezan. Compunerea acestuia din partea Consistoriului mi s-a încredințat mie.

Tot în anul 1900 am fost numit de director la reuniunea de altar pentru înfrumusețarea ss. biserici din Budapesta pentru dieceza Lugojului. Și de membru onorar al Reuniunii docenților catolici români din Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș.

În ziua de 12 Noembrie 1902 mi s-a întâmplat o nefericire că reîntorcându-mă cu trăsura de la sfințirea școalei catolice române din Silaj, în drumul spre Buziaș, sperându-se caii și văzând că trăsura se va isbi într-un stâlp de telegraf, spre a nu fi răsturnat cu trăsura în șanțul de lângă drum, am sărit din trăsură. Cocia isbindu-se de stâlp, protopopul districtului Bolbo(a)că și Capelanul din Silaj, Bărbuș, cari mă petreceau până la Buziaș au căzut în șanț. Aceștia au suferit contuziuni, iară eu am rămas întins în drum, căci sărind am suferit, frângându-mi-se nodeu piciorului drept. Ridicat în trăsura ce s-a oprit în stâlpul de telegraf, am fost transportat la Buziaș, unde am primit bandaj medical și de acolo cu trenul la Lugoj. Până la însănătoșare cu piciorul am suferit aproape 3 ani, cred că prima dată medicul nu mi-a așezat bine la loc piciorul așa că, când era piciorul așezat în gips, după vreo trei săptămâni desfăcându-se gipsul, din partea medicilor a doua oară s-a mișcat piciorul, așezându-l mai bine la loc.

În ziua de 14 Iunie 1903 s-a ținut la scaunul episcopesc festivitățile Jubiliare de 50 de ani ale diecezei catolice române din Lugoj. Pentru aranjarea acestor festivități am fost numit de Președinte.

În memoria acestui act jubiliar s-a publicat „ȘEMATISMUL IUBILIAR AL DIECEZEI GR<eco>-> CAT<olice> UNITE ROMÂNE DIN LUGOJ. Afară de istoria Capitulum bisericii catedrale cuprins în acest șematism, toate celelalte /5/ părți le-am compus eu însumi. Manuscrisul meu a fost mai bogat în date decât sunt cuprinse în acest Șematism, dară ca să nu fie prea mare cartea, la dorința episcopului, unele date s-au emis, fiind eu asigurat că

⁵ Spațiu liber în original.

⁶ Spațiu liber în original.

manuscrisul se va păstra în Biblioteca diecezană, de unde însă a dispărut, așa că acele date istorice spre nu mai puținul meu regret azi nu se mai pot aduna.

În urma propunerii făcute din partea Episcopului Dr. Demetriu Radu, deja ca episcop numit la Oradea Mare, dară încă nemutat de la Lugoj, S<fântul> Scaun apostolic al Romei cu data de 3 Iulie 1903 m-a numit de PRELAT PONTIFICAL, ceea ce s-a publicat în consistoriul ținut la 30 Iulie 1903.

Publicându-se această numire în dieceză cu scrisoarea circulară episcopescă de data de 27 Iulie, ordinariatul episcopesc astfel mărturisește:

„Muncă îndelungată și neobosită desfășurată pe terenul literaturii bisericești și mai vârtos pentru propășirea acestei dieceze, mai ales în anii din urmă, l-a făcut pe deplin meritat (pentru) o distincțiune așa aleasă și de onorifică!”–

Cu data 24 Septembrie 1903 am fost numit de asesor la Consistoriul episcopesc gr<eco-> cat<olic> român din Oradea Mare.

La 1907 ca inspector școlastic diecezan am luat parte la conferința convocată la Blaj în chestia școalelor confesionale. Memorandul trimis în chestia școalelor la Ministerul maghiar, am compus cu episcopul diecezei Lugojului Dr. Vasile Hosszu. Tot în aceeași conferință episcopescă am fost ales de membru pentru studierea chestiilor „de” Autonomia bisericii gr<eco-> cat<olice> române.

Tot în acest an am luat parte ca delegat diecezan la Conferința Inspectorilor școalelor confesionale gr<eco-> cat<olice> române din provincia Metropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș, convocată la Oradea Mare în chestia regulamentului disciplinar și planul de învățământ /Legea din 1907/.

La 1910 din partea episcopului diecezan Dr. Vasile Hoszu am fost numit vicar general Ep<isco>p<esc>.

Cu data de 3 August 1911 am fost numit PREPOZIT CAPITULAR, publicat în consistor și instalat în biserica catedrală în ziua de 13 Octomvrie.

La 1912 Mai 16, pe timpul vacanței scaunului episcopesc din Lugoj, din partea Capitului bisericii catedrale am fost ales VICAR CAPITULAR pentru administrarea diecezei. Acest oficiu l-am ținut până la 18 Februarie 1913, când s-a instalat nou numitul Episcop Dr. Valeriu Traian Frențiu.

Cu data de 25 Decembrie 1912, cu decretul majestatic al Împăratului Rege al Ungariei Francisc Iosif I mi s-a dat ordul Francisc Iosif clasa de mijloc cu stea. Distincția aceasta regească între mare solemnitate mi s-a înmănat în aula episcopescă prin prefectul județului Dr. Zoltán Medve.

1914 sub guvernarea episcopului diecezan Dr. Valeriu Frențiu numit VICAR GENERAL EPISCOPESC.

Cu data de 16 Maiu 1916 am primit medalia de argint a Crucii roșii <regească> ungară.

1921 Fiind episcopul dr. Valeriu Frențiu transferat la episcopia gr<eco-> cat<olică> de Oradea Mare, pe timpul sedis-vacanță din partea capitului am fost ales de Vicar Capitular.

/6/ În anul 1922, fiind numit episcop diecezan Dr. Alexandru Nicolescu, din partea acestuia am fost constituit de VICAR GENERAL EPISCOPESC, care oficiu l-am avut până la 18 Iulie 1930.

În actul de numire episcopul zice:

„După ce din anul 1902 și de atunci în decurs de 21 de ani, cu cel mai mare zel și abnegație a participat la guvernarea administrativă a Diecezei și în două rânduri ca Vicar Capitular, în vederea acestei activități înalte dezvoltate în serviciul «finte» bisericii” mă instituie de vicar general episcopesc.

Nunciatura apostolică din București, cu data de 15 Noembrie 1922 notifică Episcopului Diecezan Dr. Alexandru Nicolescu, că Sfântul scaun apostolic al Romei m-a denumit de Episcop titular de Tesbiens. Primind încunoștințare despre aceasta, după depunerea jurământului canonic la Nunciatură, la 8 Decembrie 1922, am primit BULLA de denumire, dată din 21 Martie 1923, în sensul căreia mi se dă voie ca prin trei arhieriei legitim constituții să pot fi consacrat în episcop și ca atare să pot săvârși funcțiunile sacre episcopesci.

Din acest incident foaia oficioasă diecezană „SIONUL ROMÂNESC” așa scrie: „Cu deosebită mândrie înregistrăm acest eveniment. Suntem mândri că dieceza noastră a putut să dea bisericii unite române un Arhiepiscop ca Ilustritatea sa Ioan Boroș, mândri, că prin acest gest al Sfântului PĂRINTE se răsplătește talentul și munca unui bărbat cum puțini are biserica. Numele P. I. Boroș în dieceza Lugojului e însăși noțiunea capacității, a zelului neobosit, a muncii laborioase. Acest nume demult a trecut peste granițele diecezei Lugojului. De aceea simțim o muncă absolut inutilă căutând să scoatem în evidență noi aci vredniciile acestui bărbat. Un om cu cultură superioară în contactul social cu manierele cele mai fine, iară ca șef cu o rigoare, care înțelege să fie concesiv. P. I. Boroș e foarte respectat atât în lăuntru cât și afară. Cunoaște toate parohiile din dieceză, făcând el însuși mai multe vizitații canonice lungi și obositoare și însoțind și acuma la vârsta înaintată pe Episcop în toate vizitațiile canonice”.

Iară ziarul „Albina” din București între altele așa zice:

„Noul Arhiepiscop care cu toată vârsta sa înaintată, este încă o forță viuă de o activitate rară, primește răsplata unei munci încordate de aproape 50 de ani petrecută în slujba bisericii și a binelui obștesc. Este explicabilă prin urmare bucuria Eparhiei lugojene din mijlocul căreia s-a ridicat P. I. Sa la înalta treaptă a arhieriei, dară tot atât e explicabilă recunoștința întregii biserici române unite față de I. Părinte Pin. tel. care a înțeles să dea răsplata cuvenită unei activități preoțești de o frumusețe rară. Ne asociem cu tot entuziasmul la urările de bine a bisericii, dorindu-i să-și păstreze aceeași hărnicie care a dovedit-o până acum și pe care a arătat toți arhieriei uniți. Întru mulți ani stăpâne!” /Nr. 261/1922/.

Regatul României cu decretul(l) regesc de dato 30 Decembrie 1922 m-a distins cu ordul COROANA ROMÂNIEI în gradul de comandor, ceea ce mi s-a înmanat cu scrisoarea Ministerului Cultelor și al Artelor sub Nr. 37.998. În anul 1923 la propunerea Ministerului României mi s-a conferit ordul „RĂSPLATA /7/ MUNCII cl. I”.

În viața publică, socială am luat parte ca președinte al muzeului județului Caraș Severin din 1918 până azi, președinte la secția bănățeană a comisiei pentru conservarea monumentelor istorice, președinte al comisiei filiale Lugoj, membru în secțiunea istorică a asociațiunii Transilvană /ASTRA/. În decurs de 32 de ani am fost membru la congregațiunea județului Caraș Severin /azi Severin/, în 3 rânduri președinte al congregațiilor județene, în decurs de mai mulți ani membru ales. Tot în calitate de membru am făcut parte în comi-

siunile la azilul sărăcesc, Orfelinatul judeţean şi la Spital, la Orfelinatul de război şi la alte instituţiuni culturale şi de binefaceri publice, scolastice.

Cu privire la activitatea mea literale fac următoarele notiţe. Încă ca (sic!) student pe (a) 7-a clasă Gymnasială în vacanţa de vară cu alţi conşcolari am format o societate benevolă în care săptămânal adunându-ne fiecare aveam datorinţa ca pe rând să prezentăm ceva lucrare de literatură. Ca teolog absolut de anul al II-lea, în vacanţa am început a traduce pe româneşte din scrierile lui Hoffman /Ifiusagi iratok/. Prima mea corespondenţă a fost raportul trimis în anul 1871 la „Gazeta Transilvaniei” despre decurgerea Adunării generale a Asociaţiei pentru fondul de teatru românesc ținută în Satu Mare. A doua corespondenţă o am trimis „Observatorului” redactat de G(eorge) Bariţiu despre instalarea Episcopului diecezan Dr. Victor Mihályi, de aci apoi au urmat alte corespondenţe, tot la acelaşi ziar susţinând legătură cu redactorul numit. Ca cleric ofician la cancelaria episcopoească ţineam predici la serbători mai alese în biserica catedrală şi cicluri de predici. După hirotonirea mea, aşezarea mea la parohia Zabran(i) la 1880 am dat la tipar prima lucrare /LITURGIERUL/, de aci apoi a(u) urmat alte lucrări publicate în deosebite foi şi cărţi şi deosebite obiecte bisericeşti şi istorice, cuprinse în conspectul alăturat. Azi am definitiv terminate în manuscris gata de tipar: „REPERTORIUL ISTORIC” despre oraşul Lugoj şi Districtul sau judeţul Caraş /vechi/ începând cu 1332–1800 /cam 580 pagini incuarto. Pentru păstrare şi tipărire s-a dat la magistratul oraşului Lugoj. „TIPIC BISERICESC”, „BIOGRAFIA LUI E. MURGU”, „MESERIAŞII ŞI COMERCIANŢII DIN LUGOJ” /cam 206 pagini/ „Trecutul istoric al ovreilor din Lugoj” /120 pagini/ „Deţinuţii politici din 1848–1851 din judeţul Caraş” /140 pagini/ „Din trecutul şcoalelor şi instituţiunilor culturale şi de binefacere din Lugoj” /150 pagini/ „Mănăstirea Prislopului din Judeţul Hunedoarei cu toate documentele” /150–250 pagini/ Predici pe sărbătorile de peste an /300 pagini/.

**/I/ TABLOUL LUCRĂRILOR MELE LITERARE
PUBLICATE ŞI NEPUBLICATE /ÎNCĂ ÎN MANUSCRIS/**

I

LUCRĂRI TIPĂRITE ÎN CĂRŢI ŞI BROŞURI

1. Ierarhia bisericească Tom. I An. 1914
2. „Ritualul” sau Explicarea ceremoniilor sacre. Tomul I
3. LITURGHIA SFT. IOAN CRISOSTOM, din scrierile aceuia Tom. I. An 1883
4. TATĂL NOSTRU, explicare broş. An. 1882
5. DIRECTORUL sau ORDUL OFICIULUI DIVIN broş. An. 1890
6. Şematismul istoric al Diecezei gr<eco-> cat<olice> de Lugoj Anul 1903
7. MONOGRAFIA PAROHIEI GR<ECO-> CAT<OLICE> din Timişoara 1907.
8. Az Unió-Mitegyesüléz kezdete Lugoson és Jakabffy Miklós, táblabiró működése An. 1912

9. Történeti feljegyzések Lugos városáról és Udrea Constantin nevü birája kapcsolatban az 1848 év szabadság harczal. An. 1918.
10. Unirea românilor din Lugoj An. 1925
11. Evenimentele revoluției de libertate din 1848/49, în Lugoj, după datele cuprinse în ziuarul domestic al călugărilor minoriți din Lugoj 1927
12. Az 1848 év, eseményei Krassó-Vármegyé ben An. 1928.
13. „Constituția” Societatea secretă română în Lugoj, 1836–1839 An. 1928.
14. Organizarea școalelor naționale române în județul Caraș la 1792.

* * *

«scris de mână și tăiat: Însemnări despre Înființarea Confederației dunărene politice între Români, Sârbi, Boemi, Poloni, Unguri la anii 1848, 1849, 1850 cu două epistole ale lui Lajos Kossuth – corespondințe și tractative între Legatul magiar din Londra: Ladislau Teleky-Kossuth-Czartoryski, Golescu, Bălcescu, Dimăitrie Brătean, Maiorescu ș. a. ... încă neîncheiate și nepublicate.»

II LUCRĂRI PUBLICATE ÎN REVISTE ȘI ZIARE

I. FOAIA DIECEZANĂ

1. Parohia Ticvaniul Mare, An. 1914, Nr. 5
2. Parohia Zăbran(i), An. 1914, Nr. 7.
3. Mănăstirea Prislop a Silvașului, An. 1914, Nr. 10
4. Unirea în Lugoj, An. 1914 Nr. 10
5. Conscriptia animarum parohiae Lugoj, la 25 Ian. 1936, Nr. 13.
6. Parohia greco-catolică rom. Hațeg An. 1914, Nr. 14
7. Dajdiile vlădicești, vicărești și Logofetești din eparhia /Protopopiatul Orăștiei/ 1774–1784, An. 1914, Nr. 14–21
8. Parohia Turda, An. 1914, Nr. 5
9. Monografia comunei și parohiei greco-catolice din Zabrani, An. 1914, Nr. 20–24 și din 1915, Nr. 7–19
10. Biserica greco-ortodoxă a Sfântului Nicolau din Lugoj și Ioan Rațiu, An. 1915, Nr. 3–5.
11. Versuri la morți, An. 1915, Nr. 5

12. Registrum universorum in Transsilvania sacerdotum et Incolarum Valachicorum din 1738, An. 1915, Nr. 12.

II. FOAIA BISERICESCĂ BLAJ

13. Înființarea Diecezei de Lugoj, Anul 1885, Nr. 14, 21 și 24.
14. Îndreptarea sărbătorii Învierii, Anul 1884, 113–167.
15. Primația pontificală celebrată de către biserica orientală, Anul 1885, 177–203.
16. Anticitatea ornatelor sacre bisericești. An. 1884, pag. 228–235.
17. Stiharul preoțesc, 1884, pag. 293–295.
18. Epitrachilul preoțesc, An. 1884, pag. 314–322.
19. Sărbătoarea Nașterii D. Isus Hristos, A. 1885, pag. 23–42.
20. Mânecări, An. 1885, pag. 119, 171–173.
21. Ornatele sacre Arhieriești, A. 1885, pag. 205, 231, 260, 318 și 328.
22. Statutul verguriei și al căsătoriei. An. 1886, pag. 123.
23. Veșminte sacre diaconești, An. 1886, pag. 135.
24. Observări la Liturghierul tipărit în Blaj la anul 1870. An. 1886, pag. 167. /2/
25. Sărbătoarea Nașterii D. Isus Hristos Sf. Ioan Crisostom, An. 1886, pag. 314.

III. FOAIA BISERICESCĂ ȘCOLASTICĂ BLAJ

26. Păresimi pe vremea S. Ioan Crisostom. An. 1888, Nr. 13–15.
27. Datorința perselvirii Oarelor canonice, An. 1888, Nr. 18.
28. Viața și învățătura lui Is. Hristos, traducere după Augustine da Montefiltve, An. 1888, pag. 245.
29. S. Evanghelie, ordul și computarea, An. 1888, pag. 378, 392; An. 1889, pag. 4, 29, 83, 118, 147.
30. Sărbătoarea nașterii D<omnului> Is<us> Hristos, An. 1889, pag. 110, 116, 133.
31. Directoriul general, An. 1889, pag. 228, 280, 314, 331.
32. Despre sărbători, An. 1889, pag. 326, 347, 361, 375; An. 1889, pag. 3, 22, 66.
33. Catalogul muzeului și bibliotecii diecezane din Lugoj, An. 1889, p. 37, 55.
34. Aplicarea Sft. Liturghii /dispută/ An. 1890. pag. 116, 130, 149, 184, 204, 216, 252, 268, 289, 297, 312 și 329.

35. Primatul Sft. Pavel, din scrierile Sft. Ioan Crisostom, An. 1890, p. 3.⁷.
36. Conscrierea regnicolară și Șematismul diecezan, An. 1890, oct.. p. 36.
37. Urmarea Oficiului Divin 1890, Nr. 7–13.
38. Săptămâna patimilor.
39. Liturghia Preasfințitelor.–
40. Calcularea postului SS. Apostoli Petru și Pavel.
41. Preotul și învățătorul.
42. ---
43. Symbolae Nilles-Recens.–
44. Tendințe de în(n)oire în ritul și disciplina bisericii orientale.
45. Ordinațiuni Ministeriale din 26 Februarie 1898, cu î(n)nmatricularea pruncilor.

IV. SIONUL ROMÂNESC, LUGOJ

46. Biserica română în Banat, 1921, pag. 38, 51, 87, 97; 1922, p. 5.

V. UNIREA BLAJ

47. Unirea românilor din părțile Sătmarului și Mănăstirea Sft. Mihai din Peri în veacul al XIV(-lea), 1898, pag. 2–10.
48. Unirea bisericii române din Ungaria și Transilvania și părțile bănățene în perioada prim al veacului XVIII, An. 1892, Nr. 21–37.
49. Biserica română și Unirea din Banat în prima parte a veacului XVII, An. 1894, No. 26–37.
50. Relațiuni ecleziastice ale românilor din Ungaria și Transilvania în veacul XV. An. 1897, No. 15–44.
51. Observări la seria cronologică a Arhiepiscopilor /Episcopilor/ de Alba-Iulia și episcopiile sufragane, An. 1900, No. 38.
52. Provincia beiușană în veacurile XIII–XV. Rapoartele civile și bisericești. Voivodate–Cnezate. Colonizări. Episcopia Beiușului.

VI. CULTURA CREȘTINĂ, BLAJ.

53. Sinodul Bisericii rom. de Oradea Mare la 1848, An. 1922, No. 4, 5, 9, 10.
54. Date cronologice la istoria catolicismului în Banat, 1921, No. 10–11.

⁷ Șters în orig.

55. Endródi, călugăr basilitan 1760. 1920.

VII. TRANSILVANIA, SIBIU.

56. Răscoala lui Tudor Vladimirescu și refugiații în jud. Caraș-Severin, 1921, 5.

57. Revoluția lui Horea și Județul Caraș, 1922, No. 1.

58. Frica de răscoală nouă a Românilor din Zărand, 1926, No. 11–22.

59. Grabovszky, unchiul mitrop. greco-ortodox rom. A. B. de Șaguna, 1927, No. 5, 6.

/3/ VIII. DRAPELUL, LUGOJ.

60. Reamintiri istorice actuale despre Banat, 1919, No. 60–69.

IX. ȘCOALA BĂNĂȚANĂ – CARANSEBEȘ 1927.

61. Tabloul comparativ despre școlile naționale române din 1796, 1826/27, 1927, No. 13–16.

X. PREOTUL ROMÂN, GHERLA. vezi pag. 8, 1884.

1884

62. Așezămintele cultului divin din S. S. ... N-rii I-XX, pag. 1–380.

63. Predici pe Anul Nou, pag. 15–23.

64. O descoperire nouă a învățaturii apostolice și S. Liturgie, pag. 188–191, 227–228.

65. Sărbătoarea pogorării Sf. Spirit. Purcederea Sf. Spirit de la Tatăl și de la Fiul din „cărțile rituale”, pag. 194–226.

66. Sărbătoarea Sf. Martir Dimitrie, pag. 284–304.

67. Predica pe Sărbătoarea Nașterii Domnului Isus Hristos, pag. 361–363.

68. Sfințenia și demnitatea S. Liturgii, înv. sf. I. Chrysostom. N. I. pag. 15–111.

69. Predica la Anul Nou N. I. pag. 24.

70. Predica la Sărbătoarea Sf. Ion Botezătorul N. I. pag. 15.

71. Datină la celebrarea de nunți după scrierile lui I. Chrysostom.

72. Păcatele capitale pag. 129–136.

73. Predica pentru Sărbătoarea S. S. Arhangheli Mihail și Gavril, p. 429, 434.

74. Predica pentru Sărbătoarea S. Martir Ștefan, pag. 474–479.

1888

75. Preînchipuirea numărului de 12 a S. Apostoli, pag. 10–15.

76. Predica pre Sărb. S. Ion Botezătorul, pag. 23–28.
77. Psalmul 28. „Vărsul Domnului”, pag. 28–29.
78. Predica pre Sărb. Sf. Paști după S. I. Chrysostom, p. 219–225.
79. Predica pentru a doua zi de Paști, p. 226–231.
80. Pentru ce se cetește la S. Liturgie „Faptele Apostolilor” deloc după Duminica Învierii, pag. 232.
81. Predica pe „Înălțarea Domnului Isus Hristos”, pag. 289–295.
82. Însmormântarea creștinilor pe vremea lui I. S. Chrysostomul, 362–370, 321–335.
83. Despre cele patru biserici mistice, pag. 329–335.
84. Predica la sfințirea de cimiter /premiat/ pag. 371–384.
85. Starea fondurilor Diecezei Lugojului 1886, p. 395–397.
86. Predica la moartea unui Cleric, pag. 465–420 (sic!).
87. Binecuvântări în biserică, 1889.
89. Predica pre sărb. Tăierii împrejur a D. Is. Hristos, p. 27.
90. Însemnătatea luminii, pag. 176–187.
91. Cunună de mărgăritar a P. V. Maria, pag. 240–247, 294–300.
92. Superstițiuni observate în vechime la nașterea pruncilor, p. 347–349.
93. Mărturisirea S^{cfântului} Vasile despre Tradițiunea apotolică a mai multor așezăminte bisericești rituale, pag. 333–336.
94. Cultul P. V. Maria, pag. 374–380.
95. Predica pe săptămâna S^{cfînților} Arhangheli, pag. 408–413.
96. Indisolubilitatea căsătoriei după S^{cfântul} I^{oan} Crisostom 1889 /4 coale/ 9
97. Sfințirea apei după S^{cfântul} I^{oan} Crisostom. 1888 /3 coale. 113
/4/ 1890
98. Ceremoniile conferirii S. Botez după S^{cfântul} I^{oan} Crisostom 260–263: 163–148: 116–121: 312–317: 219–229; 23–29.
99. Predica la Cununie, 38–41.
100. Recensiune despre Jejunii Dr. Felicean Bran 41–45
101. Felurite specie ale Postului 121.
102. Cum să fie mărturisirea păcatelor 168–167 (sic!). 134–138.

103. Predica în Sărbătoarea Nașterii D. Isus Hristos 189–195.

104. O întrebare în cauza fostei societăți literare de la S. Varvara din Viena 329–331.

XI. ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ

105. Colaborarea la literile C, D, I, M, N, O, P, R, S, T, U, V, laolaltă 382 cuvinte, în douăzeci și opt coale scrise.

XII. „RĂSUNETUL” LUGOJ

106. Lugojul înainte cu 265 ani. An. 1926, Nr. 31.

107. Înființarea și prima constituire a județului vechi Caraș. 1927. Nr. 21.

108. Jidovii în județul Caraș la 1782, 1927, Nr. 28.

109. Epistoala autografă a lui Eftimie Murgu către primarul din Lugoj: Constantin Udrea la 1853, 1927, Nr. 35.

110. Deținerea lui Eftimie Murgu, 1926, Nr. 35.

111. Evenimentele în Lugoj și Județul Caraș /vechiu în ultima perioadă a revoluției anului 1849 de sub stăpânire maghiară, 1929, Nr. 37–38.

112. Evenimentele județului Caraș-vechi sub stăpânirea maghiară în anul 1849, 1930, Nr. 17.

XIII. INELUL SAU VERIGA DE AUR CETATEA ROMÂNĂ „TIBISC” JUPA

Răsunetul Cultural Lugoj, Nr. 36.

113. Familiile nobile române din județul Severin oarecând Caraș, Nr. 13, 37–39.

114. Mănăstirea călugărilor Minoriti și coloniști români, 1926, Nr. 2.

115. Exundările Timișului în Lugoj, 1926, Nr. 27.

116–1. Familia și fundația lui G. Gurjan, 1926.

116–2. Ungurii în județul Caraș-Severin la 1787, Nr. 12, 1926.

XIV. RADNA LIPPA VIDÉKE

116–3. Lippa város és vár története vázlata 1895, 1926, Nr. 12.

XV. „KRASSO SZÖRÉNYI LAPOK”, Lugoj.

119. Lugosi városi ház építése.

120. Lugosi régi színház építése.

121. Lugos Facset kerilet 1717–1753, 1903, Nr. 30–37.

122. Lugosi iparosok és kereskedők 1793, 1914, nr. 29.

123. Krassó V(ar)megye politikai foglyok igazolási jegyzőkönyve 1849–1851, 1916, Nr. 30–41.

124. Lugosi temes hid. 1907.

125. Szabadságharc Krassó V(ar)megyében 1848, 1914, Nr. 38 Közlemény.

126. Grof Splényi Gábor magyar vezényszó, 1914, Nr. 25.

127. A Lugosi romai-kath. nép es gramatikális magán iskola a XVIII szd. 1929.

128. Engel Antal Csanádi püspök egyházi látogatása Lugoson 1752 évben, 1930, Nr. 32.

XVI. HITTUDOMÁNY FOLYÓIRAT BUDAPEST.

129. A római pápa egyházi fenhatósága. 8 coli.

/5/ XVII. SEMINICUL LUGOJ

130. Tabloul comparativ de recensământ poporal în județul Caraș vechi și Severin, la anii 1786 și 1927, 1929, Nr. 2–12; 1930. Nr. 1–2 și impozitele rejectate la 1780.

XVIII. ANALELE BANATULUI TIMIȘOARA.

131. Regularea comunelor din vechiul județ Caraș 1784–1795. April Iunie 1930. pag. 30–42.

Ocuparea Lugojului la 19 Aprilie 1849 de către oastea maghiară revoluționară. 1929, pag. 1–12.

LUCRĂRILE MANUSCRISE NEPUBLICATE – ISTORICE –

Schiță istorică pre 25 de ani despre dieceza Lugojului – 24 coale – .

Monografia comunei Zabran(i) – 69 coale – .

Notițe cronologice despre Lugoj din 1332–1800, pagini <scris de mână: 567 (Este străpus Primăriei din Lugoj).>

Din trecutul școalelor, instituțiilor culturale și de binefacere din Lugoj, – 24 coale – . <scris de mână: Afară de documente.>

Mănăstirea Prislopului cu documinte <scris de mână: legate în table tari.>

Întregirea rituală <scris de mână: broșurat 47 coale.>

Biografia lui Eftimie Murgu pagini <adăugat de mână: 130 afară de documente.>–

Deținuții politici în județul Caraș Severin din 1848–1849, pg. 77.

Industriașii și negustorii din Lugoj din 1796–1829 – pagini <adăugat de mână: 150 și documente.>

Jidovii din Banat și din Lugoj în veacul 18 cu documente – pag. 92.

Tipic bisericesc pe sărbători cu ținere. Aprobat de Episcopia din Lugoj, pag. 162.

Turburările din Mercina la 1849, pagini 12.

Cele două rezbele Austro-Turcești la anul 1738–1788, pagini 8.

Parohia Rom. Cat. din Lugoj după datele ziarului domestic al mănăstirei de la 1718, neterminat.

Notițe istorice despre Unirea din Banat începând cu anul 1736–1752, scoase din roturile administrației timișane, publicate de Ludovic Baroti.

Familia Vancea din județul Caraș 1741–1752.

Învățătura la nașterea lui Isus Hristos descrisă din Cazania aflătoare în arhivul parohial gr<eco> cat<olic> din Turdaș cu cirile nepunctate, trimise la Academia română din București.

Documinte în copii, scoase din arhivul județului Caraș referitoare la revoluția lui Horia, trimise la Academia română din București.

Conscrierea parohiilor ortodoxe din județul Caraș 1742.

Conscrierea lotriilor din județul Caraș și siguranța publică 1790–1791.

Degradarea preoților criminali prin episcop, săvârșită în biserica gr. ort. din Lugoj.

«tăiat: Mișcământul poporal în Lugoj, 1767–1927. Comparatie»

Lugosi rom. kath. templom épitése és belfelszerelési ékszeréi.

Escursiuni arheologice Boldur Armadia.

MANUSCRISE – LUCRĂRI BISERICEȘTI NEPUBLICATE

Psalzii mânecatului și înseratului la S. S. Paști, coale 3.

Săptămâna luminată și evanghelia S. Ioan, coale 1.

Primația pontificală, – neterminat – 18 coale.

Arheologia rugăciunii – 8 coale.

Purcederea Spiritului Sfânt din cărțile rituale – 3 coli –

Viața creștinilor din cele trei veacuri dintâi. – 7 coale –.

Rugăciuni de dimineață, la amiază și seara. – coale –.

Campane și prescuré, – 3 coale –.

/6/ Sigiliul sfintei mărturisiri – 3 coale – .

Penința și gradele ei, – 12 coale.

Prescriesele rituale în S. S. Paresimi – 13 coale – .

Însemnătatea istorică și morală a Înălțării Domnului – 2 coli – .

Influența S. S. Paresimi asupra cultului Divin și viața creștină – 3 coli – .

Se consacră ori ba? părticelele /mărgăritarele/ puse în jurul și sub S. S. Agneț pentru S. Liturgii.

Complinirea scaunului mitropolitan din Alba Iulia și Făgăraș. Opiniune ca Președinte a Comisiei prin sinoade.

Predică la jubileul centenar al înființării parohiei greco-catolice rom. din Izvin, ținută la 13 Mai 1927.

Dieceza calvină a Zarandului în veacul al XVII-lea.

Nașterea lui Isus Christos. Cu noi este Dumnezeu și S. Euharistie sacrificiul liturgic.

Predici. Sărbătoarea anul nou, trecutul, prezentul și viitorul.

- ” ” ” ” cu Cristos și pentru Cristos.
- ” ” nașterii lui Cristos, Sf. Liturgie.
- ” ” Vinerea Mare, jertfa crucii.
- ” ” ” ” crucea lui Hristos.
- ” ” ” ” crucea iertării.
- ” ” ” ” Hristos mijlocitor între Dumnezeu și om.
- ” ” Învierii. Hristos este calea, adevărul și viața.
- ” ” Rusaliile. Înnoirea lumii.
- ” ” ” Înnoirea credincioșilor.
- ” ” ” Înnoirea hramului bisericii din Lugoj.
- ” ” Vinerea Mare. Jertfa de durere a Mamei Domnului.
- ” ” ” ” Jertfa cea de taină a mântuirii.
- ” ” Intrarea în biserică. Virtuțile P. V. Maria.

Ciclul de 6 predici pe duminicile S. Paresimi, ținute în biserica catedrală din Lugoj, la 1929.

Meditațiune despre om, viață, moarte și nemurire.

Citate din Sfânta Scriptură.

Hristos este plin de dar și de adevăr.

La anul nou, faptele cele bune rămân. – După S. I. Criostom coale 2.

Însemnătatea tăerii împrejur, la anul nou, coale 2.

La anul nou sfințirea numelui D. N. I. Hristos. 2 coale 1 ½.

La botezul Domnului, omenimea înainte de Isus Hristos coale 1 ½.

La schimbarea la față. Pe Isus Hristos să-l ascultăm.

S. S. Apostoli Petru și Pavel, „neputințele și necazurile”.

La Adormirea P. V. Maria, Mama păcătoșilor, ținută la peregrinajul de la Maria Radna.

La Adormirea P. V. Maria, istoricul icoanei făcătoare de minuni de la mănăstirea Maria Radna.

La moartea prețioasă a P. V. Maria.

La înălțarea Sft. Cruci, Venerarea Sft. Cruci.

Înălțarea Sft. Cruci. Discursul semnul crucii la începerea predicii.

S. S. Arhangheli Închipuirea SS. Îngeri.

La S. Nicolae. Faptele S. Nicolae.

La Nașterea Domnului N. Isus Hristos, vrednicia Mariei.

” ” ” ” după Leo. I.

” ” ” ” Mărirea lui Dumnezeu și pacea oamenilor.

/7/ ALTE LUCRĂRI

Rațiunile consacării Sft. Biserici.

Pregătirea la sft. cuminicare, după S. I. Crysostom.

Postul de 40 zile.

Pregătirea la sft. cuminicare.

Judecata lui Dumnezeu după S. Ioan Crysostom.

Deosebirea de credință între gr<eco> cat<olici> și gr<eco> ort<odoxi> ținută la sfințirea capelei din Zăbrani.

Cumpătul și necumpătul.

Păcatul beției după S. I. Crysostom.

Moartea și nemurirea după S. I. Crysostom.

Cercetarea Sft. biserici după S. Crysostom.

Datorința preotului de a predica după S. I. Crysostom.

Puterea și folosul rugăciunii ” ” ”

Folosirea limbei după S<fântul> I<oan> Crysostom.

Lipsa și folosul lucrului, după S<fântul> I<oan> Crysostom.

Alte 6 predici în Duminicile S. S. Parisimi.

«titlu tăiat ulterior: Inelul sau veriga de aur aflat în ruinele cetății romane de la Tibisc. Jupa.»

Despre cărțile liturgice la Cultul Divin, al bisericii orientale coale 6.

MANUSCRISE DE FELURITE LUCRĂRI ȘI NOTIȚE ISTORICE LEGATE ÎNTR-O CARTE CARI ÎN REZUMAT CUPRIND URMĂTOARELE CHESTII.

Predici proprii, începând din timpul când eram cleric de anul IV, din 1871, ținute în biserica parohială din Careii Mari /ungurește și românește/.

«titlu tăiat ulterior: Mănăstirea Prislopului foi 37. Podul peste Timiș în Lugoj foi 8.»

Unirea în Severin. Episcopii: Cumania, Ungaria, Bulgaria, Sârbia, Moldavia, România, Transilvania, Banat /Caransebeș 1270/ Satumare, Maramureș, Grecia, Bizanț, Bosnia, – foi octav. 146. –

Districtul vicarial al Hațegului. – foi 50. –

Notițe istorice scoase din operele a mai multor autori: Hașdeu, Xenopol, Hurmuzache, Golubinski, Kövári Laszló, Anton Szeredai, Tincu Velea, Gheorghe Pray, Francisc Szalamon din „Ortus et progressus variarum in Dacia gentium et religionum” 1760, Transilvania, Iosif Benkö, /1778/.

Catechitica și pastorală ce ni s-a propus ca clerici de anul IV în Viena /germânește și românește/ 124 deci total sunt 512 foi octave.

3 protocoale legate în table tari, într-unul sunt felurite notițe din autorii străini și din acte vechi, 58 pagini, cam după materia clasificată.

Alt protocol tot cu table tari cu notițe din diverși autori aranjate după alfabet.

Alt protocol tot cu table tari cu notițe și diferite tratate.

Lugoj, la 31 Iulie 1930.

I. Boroș

Arhiereu prepozit

«scris de mână: Notițe încă neînch(e)iate și nepublicate despre tratative și corispondițe între Ludovic Kossuth, – legatul maghiar: Conte Ladislau Teleky la Londra, – Czartorysky, – Masaryk, – Golescu, – Maiorescu, – Bălcescu, Dim. Brăteanu, ș. a. Despre

înch(e)ierea unei confederații politice dunărene, la anii 1848, 1849, 1850, cu două epistole (copie, ale guvernatorului L. Kossuth). Notițele sunt scoase de pre originale aflătoare în vechiul regat ungar din Buda»pesta.

– Chestia chiar este actuală ca Confederație economică.

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

III. «1935–1936» «Autobiografia lui Ioan Boroș»

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

«1935–1936» «Autobiografia lui Ioan Boroș»¹

Boros János születtem 1850. évi október 27-én Szathmár vármegyébe kebelezt Nagykaroly városában lakó Boros János és neje Varga Mária görög-katolikus vallású és román nemzeti-ségű szülőkből. A nemességi oklevél, gróf Károlyi László ajánlata folytán, Lipót császár által 1687. évi november 9-én lett kiállítva Boros Mihály alias (máskép) Pap, mert pap vagy lel-kész volt, Pál, Simon és János nevű fiai és utódjainak adományoztatott. Minthogy az nemesi jogosultság meglett későbbben támadva, mi azonban Szatmár vármegyének 1782, 1784, 1785 és 1786 években tartott közgyűléseiben letárgyalva, jogosultatott s elismerve a nemesség hitelesítését, ez a királyi tanácskozásnak 1792. évi október hónap 5-én kelt leiratával jóvá hagyatott. A nemesi oklevél csak hiteles másolatban van kéznél, mely 1887. évben lett kiadva. A nemes czimer áll egy kettős farfu két hátsó lábán álló lihegő nyelvű oroszlán, a jobb lábá-val tart egy kardot. Az oroszlán fején osztrák korona disszel. Ezen nemesi cimert használhat-ják az összes utódok gyűrűn, kocsin, pecséten, lakáson, lobogón és sirbolton, úgy mint a valódi nemeseket megillet.

Az elemi iskolát három éven a nagykarolyi görög-katolikus román népiskolában, a ne-gyedek osztály az ottani romai-katolikus úgynevezett normális iskolában végeztem, melynek befejezete után 1859/60. évben átmentem a nagykarolyi Piarista szerzetű rend joghatósága alá tartozó alsó gimnaziális iskolában, hol 4 éven át befejeztem a 4 alsó osztályt. A felső gimnaziális tanulmányok befejeztével a lugosi görög-katolikus Püspökséghez folyamodtam, hogy papnövendéknek vitesssem fel, mit el is nyertem, s a hittudomány tanulmányok hallga-tására a bécsi Szent Borbáláról nevezett görög-katolikus papneveldei intézetben lettem elhe-lyezve, hol 4 éven át a bécsi egyetemen tanultam s dicséretes eredménnyel 1873. évben be is fejeztem.

Mint végzett negyedéves papnövendék, kiváltságos engedéllyel az erkölcsan s lelkipász-tori hittudományi tantárgyakból a szigorlatott jeles sikerrel tettem le. Mint végzett papnö-vendék, a lugosi görög-katolikus püspökség rendelkezése folytán, az egyházmegyei irodában lettem mint hivatalnok elhelyezve. Ezen állásomat 1873. évi november 22-én foglaltam el és 1880. évi szeptember 18-án hagytam el. Ezen 7 éven át eltöltött állomás s alkalmazásom alatt, 1875-ben szentszéki aljegyzővé és 1879 évben szentszéki ülnökké lettem kinevezve s alkal-mazva. Ugyancsak azon évek során, 1877. évi április hónap 6-án alszerpappá és május 27-én lelkészé lettem Dr. Mihályi Victor egyházmegyei püspököm által felszentelve.

1880. évi szeptember hó 3-án kelt egyházmegyei hatóságosú rendeletével Temesmegyé-ben kebelezt Zábrány nevezetű hitközség ideiglenes minőségben lelkészére lettem kine-vezve, melyet ugyanazon évi szeptember 18-án el is foglaltam, melyben 1887 április hónap 30-án véglezettve lettem. Ezen plébáni lelkipásztori állásban 17 éven át működtem. Az az 1897. évi május 9-ig, midőn az újonnan kinevezett Dr.Radu Demeter püspök felhívására, püspöki titkár és egyházmegyei szentszéki jegyzővé lettem alkalmazva. Ezen bizalmi s fon-

¹ Original autograf într-o colecție particulară (București)

tosságú állásban működtem 1897. évi szeptember hónap végéig, mert e közben, ugyanazon évi szeptember 22 kelt ő császári s királyi I. Ferencz József által a lugosi káptalanban kanonokká lettem kinevezve., mely állásomat elfoglalva, a előbbi tudási és szentszéki állásról lemondottam.

Megemlítetttem, miszerint mint zábrányi plébános 1894 évben a lugosi egyházmegyei görög-katolikus román tanító-egylet elnökévé lettem megválasztva.

1897. évi október hónap 9-től kezdve mostanáig folytatva Lugoson különböző egyházmegyei hivatalos állásban működök, nevezetesen:

1. 1897 évben történt kanonoki kinevezésem alakalmából, Dr.Radu Demeter a következő iratával közli a kinevezésemet: „Kiváló öröm és lelki vigasszal közlöm ő felsége által történt kinevezési oklevéllel kifejezve részemről a legbensőbb s kiválóbb üdvözetemet, s meghatott lelkülettel megvagyok arról győződve, hogy ugyanazon öröm s meglegedés tölti el az egész egyházmegyémet is.” Kinevezésemet egyházmegyei közlevéllel tudósítva, abban a következőleg lett méltányolva kinevezésem: „A zábrányi plébániában 17 éven át folytonosan munkálkodott s fáradozott az egyházi irodalom terén, különféle értekezletek s önálló tagadhatatlanul értékes munkákkal, melynek ismeretese nem csak az egyházmegyei lelkészek, de az egész egyházmegyei tartomány előtt is.”
2. 1898 évben a Püspökség által az egyházmegyei iskolák felett tanfelügyelővé lettem kinevezve. Ezen kinevezésem az egyházmegyei közlevélben a következő irattal lett méltatva: „Egyetértőleg a Szentszékkel, Boros János kanonunkat bízták meg az egyházmegyei tanfelügyelési hivatallal. Ismerve annak kipróbált képzettségét, buzgóságát, bölcsességét és ügyességét, mind ezek teljes biztonságot és biztosítékot adnak arról, hogy fáradozásai bőséges eredményt fognak gyümölcseni iskoláink és tanító-egyesület fejlesztése és virágzása érdekeiben.”
3. 1902 helyettes püspöki helynökké való megbizatván, mely alkalommal Dr. Radu Demeter megyés püspök február 27-én kelt megbizási iratában ekként nyilatkozik: „Tekintettel Boros János kanonok úrnak kiváló tulajdonságaira, valamint ő által meglegedésünkre tanusított buzgóságára, ügyességére és megbizhatóságára, önt ezennel kinevezem püspöki helynök helyettes hivatallal.”
4. 1902 a lugosi káptalanbanú örkanonokká lettem fokozottan előléptetve.
5. 1903 július 3-án Ő szentsége a romai pápa által pápai prelatusi méltósággal lettem kitüntetve, mely ezen évi július 30-án tartott szentszéki diszülésben lett kihirdetve és a diszjelvény átadva.
6. 1903 szeptember 24-én a nagyváradi görög-katolikus román püspökség által ugyanazon püspökségnél szentszéki ülnök (tanácsossá) lettem kinevezve, illetve kitüntetve.
7. 1910 Dr.Hossu Vazul, újonnan megyes kinevezett püspök, kinevezett püspöki helynökké.
8. 1911 augusztus 3-án káptalani nagypréposti lettem előléptetve, mely nagy ünnepéllyel a szélegházban lett kihirdetve.

9. 1912 Dr.Hossu Vazulnak püspökké történt áthelyezése és kinevezése következtében, a lugosi püspökség üresedésben jutván, az üresedés idejére az egyházi rendszabályok értelmében a székeskáptalan részéről helynökké lettem megválasztva s az egyházmegye kormányzásával megbizva, mely hivatalos állást 1912. évi május 1-től 1913. évi február 8-ig viseltem, mely napon Dr.Frentiu Traian újonnan kinevezett lugosi görög-katolikus püspök székhelyét elfoglalta.

1917 Dr.Frentiu Traian megyes püspök püspöki általános helynökké nevezett.

1921 Dr.Frentiu Traian püspöknek a nagyváradai görög-katolikus püspökségre áthelyezése folytán, a lugosi püspökségnek üresedési idejére az itteni székeskáptalan által káptalani helynök vagyis egyházmegyei kormányzója lettem megválasztva.

1922 Dr.Nicolescu Sándor lett kinevezve lugosi görög-katolikus püspökké, ki székfoglalása után püspöki helynökké nevezett, mely magas egyházi tisztséget 1930. évi július 18-ig viseltem. Kinevezésem alkalmával nevezett püspök ő méltósága ekként nyilatkozott: „Tekintettel arra, miszerint 1902 évtől kezdődve s aztán 21 éven át a legnagyobb buzgalommal és önmegtagadással vett részt az egyházmegyei kormányzásba és két ízben mint káptalani helynök mind ezen az egyház kifejtett kiváló tevékenységét véve, kinevezem általános püspöki helynökké.”

1922 a bukaresti apostoli nunciusnak november 15-én kelt és Dr.Nicolescu Sándor lugosi püspökhöz intézett iratával tudomására hozza, hogy Ő szentsége, a római Pápa, Tarbieno címeretes püspökké nevezett, mely kinevezésről szóló Bulla 1923. évi március 2-án vettem kézhez. Ezen magas egyházi kitüntetésem alkalmából, „Sionul românesc”, egyházmegyei hivatalos lap, a következő méltánlást hozta: „Kiváló örömmel jelezzük ezen eseményt. Az egyházmegyénk diszére vállalik, hogy a román egyesült egyház ily püspököt megnyert mint ő méltósága Boros János. Ő szentségének ezen tette által megjutalmazást nyert azon férfinak képessége és működése, ki az egyháznak legméltóbbjai közé tartozik. Az egyházmegyében Boros János neve jelzője a képességnek, a fáradhatatlan erőnek és lankadhatatlan munkának. Ezen név már rég túlszárnyalta az egyházmegye határát. Úgy azért haszontalan és fölösleges munkának tartjuk, hogy kiemelni és mérlegelni tudni azon férfinak az eredményeit. Egy felső műveltségű egyén, a társadalmi életben finom modorral mint főnök szigorral, ha érti az engedékenyzet is. Két hitközséget szívére ismeri teljesen az összes hitközségeket egyházi látogatása által, még most is előhaladt korában a megyei püspökúr az egyházi látogatási útvonalon kíséri.”

A bukaresti „Albina” megemlítve kinevezésemet a következőket méltatja annak megtörténele: „Az újonnan kinevezett püspök, ki előre haladt életkorának ellenére, még mindig egy élő erély, kiváló tevékenységével elnyerte fáradhatatlan működésének jutalmát, melyet közel 50 éven át az egyház és a közjó érdekében folytonosan kifejtett. Könnyen megfejtethető tehát a lugosi egyházmegye öröme, melynek kebelében ő méltósága a püspöki magas állására emeltetett. Egyben megmagyarázható az egész görög-katolikus román egyháznak hálás elismerése XI. Pius Pápa Ő szentsége iránt, ki belátta és érdemesítette egy ritka szépségű lelkesítő tevékenység. Részt veszünk mi is a legbensőbb szívbéli érzelmünkkel az egyház örömeiben, kívánva ő méltóságának, hogy Isten tartsa meg s őrizze eddig kifejtett erélyes,

buzgalmas és érdemtelen működését, melyet tanúsítottak a görög-katolikus egyház mindenkori főpásztoraink, számos éveket kívánva!” („Albina”, 261. Szám 1922)

Ezen felsorolt kizárólag hivatalbeli előléptetés és kitüntető állásokon kívül, 1900. évben meg lettem választva a gyulafehérvári és fogarasi görög-katolikus Érsekség Tanítói Egyesület tiszteletbeli tagjának, a lugosi görög-katolikus egyházmegyei oltár egyesület elnökévé, azon egyházmegye 50 éves jubileumi ünnepélnyel rendező elnöke (1903), mely alkalomból kifolyólag szerkeztettem és összeállítottam a 683 lapszámból kitérő Egyházmegyei történeti névtárt.

A társadalmi és polgári téren:

Elnök: a Krassó megyei Múzeum Egyesületnek

a romániai Vörös Kereszt Egyesület lugosi fiok

a romániai történeti emlékeknek megőrző bizottság lugosi fiok egyletnek

az erdélyi román tudományos társulat „Astra” irodalmi és történeti fioknak tagja

Disz- és kitüntetési jelvények:

1912. évi december 25-én kelt császári és apostoli királyi decrettel Ferencz József közép keresztres rendjelet adományoztatott.

1916. évi március 16-án kelt leirattal a magyar ezüst Vörös Kereszt jelvényt kaptam.

1922. évi december 30-án Románia királyi decrettel Coroana Romániei in gradul de comandor renndel adományoztatott.

1923-ban Románia kormány javaslatára Răsplata Muncii clasa I renndel adatott.

1897 évtől kezdve, midőn Lugosra állandosítva jöttem egész 1935-ig, vagyis 38 éven át, tevékeny részt vettem a megyei és városi közigazgatási ügyek keretében. Ezen időszak alatt, egész 1932 évig, választott tagja voltam a megyei közgyűlésnek, melynek 3 ízben elnöke voltam. A városi tanácsnak huzamosabb ideig választott tagja ként működtem.

Bizottsági tag voltam folytonos éveken át a megyei közkorház, a megyei árvaház, hadárvák és a megyei szegények menházának s más megyei és városi köz- és jótékony irodalmi egyesületnek.

Alapító tagja vagyok a lugosi görög-katolikus műegylet, a görög-katolikus román „Lyra” ének és dalárda, a lugosi görög-keleti román nőegylet, a lugosi romai-katolikus magyar nőegylet, a lugosi görög-katolikus egyházmegyei Missio társulat, a lugosi Notre Dame missio társulatoknak.

Köz- és jótékonyi alapítványaim a következők:

1. Lugos egyházmegyei görög-katolikus tanulók ösztöndija ...100.000 lej
2. Lugos egyházmegyei finövetele convictus javára ... 100.000 lej
3. A nagybányai görög-katolikus román egyházmegyénél ösztöndij alapra ... 50.000 lej
4. A Nagy Károlyi görög-katolikus román hitközségnél görög-katolikus helybeli tanulók felségélyezésére ... 30.000 lej

5. A belényesi görög-katolikus román középiskolák látogató tanuló felsegélyezésére ... 25.000 lej
6. A lugosi görög-katolikus román hitközség szegényeinek alapjára 13.000 lej
7. A lugosi görög-katolikus román egyházmegye oltár egyesületnek ... 20.000 lej
8. Lugos város közterein, a posta épület és a Törvényszék palotánál a temesvári utcára felállított 2 kőkereszt darabja 12.000 lej ... 24.000 lej
9. A Nagy Károlyi görög-katolikus temetőben felállított kőkereszt ... 13.000 lej

Mindezen közcélú adakozásokon kívül, számtalan magán s közcélú aránylag kisebb összegű adományozások.

Az irodalmi kifejlesztett működésem:

I. Nyomtatásban megjelent önálló munkák:

1. Ierarhia bisericească, első kötet, 1894
2. Ritual sau explicarea ceremonialelor sacre
3. Liturgia S. I. Chrysostom după scrierile aceluia
4. Direcţiuni. Tipic. Ordul oficiului divin, 1890
5. Tatăl nostru. Explicarea, 1888
6. Monografia parohiei greco-catolice române din Timişoara, 1907
7. Unirea românilor din Lugoj 1836. Monografie, 1926
8. Organizarea şcoalelor naţionale române 1792–1795
9. Şematismul istoric al Diecesei greco-catolice din Lugoj, 1903
10. „Constituţia”. Societatea secretă din Lugoj, 1928
11. Unio (Hitegyesülés) és Jakabffy Miklós
12. Történeti feljegyzések és Udrea Constantin, Lugos városbirája
13. Az 1848 év eseményei Krassó vármegyében, 1928
14. Evenimentele Revoluţiei de libertate, 1927

II. Befejezett, kézirati munkák:

1. Istoria comerţanţilor şi industriaşilor din Lugoj (se află în parte la Camera comercială din Lugoj)
2. Istoria jidovilor din Lugoj, cu documente (az adatokon kívül 47 oldal)
3. Istoria mănăstirii Prislop, cu documente originale (89 lap az okmányokon kívül)

4. Istoria școlilor și instituțiilor culturale și de binefacere din Lugoj (94 oldal/lap)
5. Istoria fondurilor și fundațiilor diecezane Lugoj
6. Deținuții politici din 1848–50, okmányokkal (92 oldal okmányokon kívül)
7. Repertoriu istoric despre orașul Lugoj (512 oldal) (Lugos városnak nyomtatás végett átadva)
8. Biografia lui Eutimiu Murgu (113 oldal, számos és terjedelmes adatokkal felszerelve)
9. Tipic bisericesc (nyomtatás végett átadva S. Vazul szerzetes rendnek)
10. „Confederația dunăreană”, fordítás Dr. Deak Imre eredeti munkájának, mely megjelent a „Magyar Kisebbségben” (92 oldal)
11. Întregire la „Ritual” (52 iv, bekötve)
12. Laudele Preacuratei V. Maria cetesc din cărțile rituale ale S. Biserici de rit oriental (31 oldal, iven)
13. Provincia beiușană (18 irott iv)
14. Monografia parohiei greco-catolice române Zăbrani (az okmányokon kívül 62 irott iv)
15. Biserica română în Ungaria și Transilvania în veacul al XIV-lea (104 lap)
16. Predicile lui Augustino de Montefeltro. Traducere românească (65 irott iv)
17. Krassó vármegye levéltárában talált Horea és Cloșca și județul Caraș (18 lap, ½ ives)
18. Biserica romano-catolică a călugărilor minoriți din Lugoj la 1733 și clenodiile vechi ale acesteia (32+4 oldal/lap)
19. Colecții de notițe cronologice referitoare la „Unirea” din Banat. Biserica greco-ortodoxă și bulgarii în veacul al VIII-lea. Scoase după datele oficioase înregistrate de Baroti în „Történeti Adattár” (14 lap)
20. Arhiva vechiului județ Caraș și seria mai multor acte însemnate, cu indicele numerelor din anii 1790–1792 și 1825–1837 (12 lap)
21. Consemnarea deciselor mai însemnate din procesele-verbale ale orașului Lugoj pe anii 1793 și următorii
22. Războaiele austro-turcești din 1738 și 1788 și județul Caraș
23. Modalitatea alegerii primarului din Lugoj în veacul al XVIII-lea și cea din 1843
24. Instalarea prefectului Em. Gojdu la 1861 și dezbaterile chestiunei „folosirea oficioasă a limbei române” și cea referitoare la reînființarea Gimnaziului din Lugoj. Estrase
25. Ocuparea Lugojului la 19 aprilie 1849 prin revoluționari (7 lap)

26. Tulburările în Mercina la 1848 (12 lap)

[Traducere:]

Ioan Boroș, m-am născut la 27 octombrie 1850 din părinții Ioan Boroș și soția sa Maria Varga, de confesiune greco-catolică și de naționalitate română, locuind în orașul Careii Mari din Comitatul Sătmar. Diploma de înnoobilare a fost emisă de împăratul Leopold la 9 octombrie 1687, la propunerea contelui Károlyi László, pe seama lui Mihai Boros (alias) Pap, deoarece era popă sau preot, precum și pe seama fiilor săi numiți Paul, Simion și Ioan și a urmașilor lor. Deoarece dreptul nobiliar al familiei a fost contestat mai târziu, după dezbaterile care au avut loc în adunările generale din anii 1782, 1784, 1785 și 1786 ale Comitatului Sătmar, acest drept a fost socotit valid și s-a recunoscut autenticitatea nobilitării, ea fiind aprobată apoi prin rescriptul din 5 octombrie 1792 al Consiliului Locumtenențial Regal. Eu posed diploma de înnoobilare doar într-o copie legalizată din anul 1887. Blazonul nobiliar este drept; pe un câmp de culoare verde al scutului de culoare albastră se vede un leu cu două cozi, ridicat pe picioarele din spate și având limba scoasă. În laba dreaptă, leul ține o sabie, iar capul îi este împodobit cu o coroană austriacă. Acest blazon nobiliar poate fi folosit de toți urmașii pe inele, trăsuri, peceți, case, steaguri și cavouri, așa cum le este îngăduit nobililor autentici.

Cursurile primare le-am urmat vreme de trei ani la Școala primară românească greco-catolică din Careii Mari, iar clasa a patra la așa-numita Școală normală romano-catolică, aflată tot acolo. După terminarea acesteia în 1859/60, am trecut în cursul inferior al Gimnaziului din Careii Mari, aflat sub autoritatea Ordinului piarist. Aici am absolvit cele patru clase ale ciclului inferior. Cele patru clase superioare le-am terminat la Gimnaziul românesc din Beiuș, aflat sub autoritatea Episcopiei greco-catolice de Oradea Mare, unde am luat examenul de bacalaureat cum laudae. După terminarea studiilor gimnaziale superioare, m-am adresat Episcopiei greco-catolice de la Lugoj pentru a urma Seminarul teologic, lucru care mi-a și reușit. Am fost trimis să urmez studiile teologice la Institutul teologic greco-catolic Sf. Barbara din Viena. Aici am studiat vreme de 4 ani la Universitatea din Viena, încheindu-mi studiile în 1873 cum laudae.

Ca teolog absolvent al celor 4 ani de studiu, bucurându-mă de o aprobare excepțională, mi-am susținut și examenul de doctorat în teologie morală și teologie pastorală. Ca absolvent de teologie, am fost angajat, din dispoziția Episcopiei greco-catolice de la Lugoj, cancelist la Cancelaria diecezană. Am deținut acest post de la 22 noiembrie 1873 până la 18 septembrie 1880. În timpul celor 7 ani cât am ocupat această poziție, am fost numit și rânduit în 1875 ca vicenotar al Consistoriului diecezan, iar în 1879 asesor consistorial. Tot în acești ani, la 6 aprilie 1877, am devenit diacon, iar la 27 mai preot, fiind hirotonit de episcopul meu diecezan, dr. Victor Mihályi.

În urma hotărârii autorității diecezane din 3 noiembrie 1880, am fost numit, cu titlu provizoriu, preot al comunității bisericești din Zăbrani în Comitatul Timiș, post pe care l-am și ocupat la 18 septembrie același an, fiind definitivat pe această poziție la 30 aprilie 1887. Am activat timp de 17 ani pe acest post de preot-paroh până la 9 mai 1897, când am fost chemat de nou-numitul episcop dr. Demetriu Radu, fiind numit secretar episcopesc și notar al Con-

sistoriului diecezan. În această însemnată funcție de încredere am activat până la sfârșitul lunii septembrie 1897, deoarece între timp, prin ordinul din 22 septembrie al Maiestății Sale și Regale Franz Josef I, am fost numit canonic al Capitlului din Lugoj. După ce am ocupat acest post, am renunțat la funcțiile mele anterioare din învățământ și de la Consistoriu.

Mai amintes că, în anul 1894, pe când eram paroh la Zăbrani, am fost ales președinte al Reuniunii comitatense a învățătorilor români greco-catolici.

Începând cu 8 octombrie 1897 și până în prezent activez fără întrerupere la Lugoj în diferite posturi diecezane oficiale, anume:

1. Cu ocazia numirii mele drept canonic, în anul 1897, dr. Demetriu Radu a făcut cunoscută numirea mea cu următoarele cuvinte: „Cu deosebită bucurie și mângâiere sufletească vă fac cunoscută numirea datorată Maiestății Sale, exprimându-vă din parte-mi cele mai profunde și alese urări, fiind convins, plin de emoție, că aceeași bucurie și mulțumire este împărtășită de întreaga mea dieceză”. Numirea mea a fost făcută publică printr-o circulară diecezană, în care desemnarea mea a fost apreciată în felul următor: „Și-a îndeplinit vreme de 17 ani cu râvnă deosebită, în parohia Zăbrani, îndatoririle de păstor sufletec, asigurând dezvoltarea și consolidarea acelei parohii. În afară de aceasta, în timpul celor 17 ani a muncit și ostenit fără încetare pe tărâmul scrierilor bisericești, a ținut diferite conferințe și a întocmit lucrări de sine stătătoare deosebit de interesante, cunoscute nu numai preoților din dieceză, ci și întregii provincii diecezane”.
2. În anul 1898 Episcopia m-a numit inspector al școlilor din dieceză. Într-o circulară diecezană, numirea mea a fost apreciată în următoarele cuvinte: „De comun acord cu Consistoriul, canonicului Ioan Boroș i s-a încredințat funcția de inspector al școlilor din dieceză. Cunoscând deosebita erudiție, râvnă, înțelepciune și iscusință a Sfinției Sale, acestea constituie tot atâtea asigurări și temelii, că strădaniile sale vor avea drept rod rezultate îmbelșugate pentru școlile noastre, precum și în interesul dezvoltării și înfloririi Reuniunii învățătorilor”.
3. În 1902 mi s-a încredințat funcția de vicar episcopesc, prilej în care episcopul diecezan dr. Demetriu Radu s-a pronunțat în felul următor în scrisoarea sa de împuternicire din 27 februarie: „Având în vedere însușirile excepționale ale domnului canonic Ioan Boroș, precum și râvnă, iscusința și onestitatea de care a dat dovadă spre mulțumirea noastră, îl numesc prin prezenta în funcția de vicar episcopesc”.
4. În anul 1902 am fost înaintat la treapta superioară de canonic-custode al Capitlului din Lugoj.
5. La 3 iulie 1903, Sanctitatea Sa papa de la Roma m-a distins cu titlul de prelat papal, fapt făcut public în ședința solemnă a Consistoriului din 30 iulie același an, când mi-a fost înmănat și semnul distinctiv.
6. La 24 septembrie 1903 am fost numit, respectiv onorat, de către Episcopia română greco-catolică din Oradea Mare ca asesor consistorial (consilier) al acestei episcopii.

7. În anul 1910, dr. Vasile Hossu, nou-numitul episcop diecezan, m-a numit vicar episcopesc.
8. La 3 august 1911 am fost înaintat la treapta de prepozit capitular al Capitlului din Lugoj, fapt care i-a fost adus la cunoștință cu mare solemnitate.
9. În anul 1912, ca urmare a numirii dr. Vasile Hossu ca episcop al Gherlei și a mutării sale, la Episcopia Lugojului s-a produs o sedisvacanță. Pe timpul acesteia și în conformitate cu regulamentele bisericești, eu am fost ales vicar capitular de către Capitlul din Lugoj și mi s-a încredințat conducerea diecezei, funcție pe care am îndeplinit-o de la 1 mai 1912 până la 8 februarie 1913, când scaunul episcopal greco-catolic de la Lugoj a fost ocupat de recent-numitul dr. Traian Frențiu.

În anul 1917, episcopul diecezan dr. Traian Frențiu m-a numit vicar general episcopesc.

În anul 1921, ca urmare a mutării episcopului dr. Traian Frențiu ca episcop greco-catolic al Oradiei Mari, am fost ales de către Capitlul de aici vicar capitular sau conducător al diecezei Lugojului pe timpul sedisvacanței de aici.

În anul 1922, dr. Alexandru Nicolescu a fost numit episcop greco-catolic al Lugojului. După ocuparea scaunului episcopal, acesta m-a numit vicar episcopesc, funcție pe care am deținut-o până la 18 iulie 1930. Cu ocazia numirii mele, Prea Sfinția Sa episcopul amintit a afirmat următoarele: „Având în vedere faptul că, începând cu anul 1902 și mai apoi, vreme de 21 de ani, a luat parte cu cea mai mare râvnă și abnegație la conducerea diecezei și ținând seama că, în două rânduri, în calitate de vicar capitular, a desfășurat o activitate deosebită pe seama diecezei, îl numesc vicar general episcopesc”.

Prin scrisoarea din 15 noiembrie 1922, nuntial apostolic de la București îi aduce la cunoștință dr. Alexandru Nicolescu, episcopului Lugojului, că Sanctitatea Sa Pius al XI-lea, papa de la Roma, m-a numit episcop onorific de Tarbieno, eu primind Bula despre această numire la 2 martie 1923. Cu ocazia acordării acestei înalte distincții bisericești, „Sionul românesc”, ziarul oficial al diecezei, a publicat următoarele aprecieri: „Cu deosebită bucurie anunțăm următoarele. Este spre onoarea Diecezei, că Biserica română unită a câștigat un episcop așa cum este Prea Sfinția Sa Ioan Boroș. Prin Prea Sfinția Sa sunt răsplătite acum destoinicia și activitatea acelui bărbat, care se numără printre cei mai vrednici de cinste din Dieceză. Aici, numele lui Ioan Boroș înseamnă destoinicie, energie neostenită și muncă neobosită. Acest nume a trecut demult dincolo de hotarele Diecezei. De aceea, socotim că este fără de folos și de prisos să mai scoatem în evidență și să cumpănim realizările acestui bărbat. Un om cu o cultură superioară, cu un comportament atât de ales în viața socială, care ne face dovada unui conducător adevărat prin îngăduința sa mare. Ioan Boroș este prețuit în mod cu totul deosebit atât în Dieceză cât și în afara acesteia. Datorită vizitațiilor sale în Dieceză, a ajuns să cunoască toate comunitățile bisericești și să-și apropie inimii amândouă confesiunile. Chiar și acum, la o vârstă înaintată, el îl însoțește pe episcopul diecezan în vizitele canonice”.

Amintind numirea mea, „Albina” din București o apreciază în felul următor: „Nou-numitul episcop, care pășește înainte pe calea vieții în pofida vârstei, este pe mai departe plin de energie, dobândind prin activitatea sa intensă și excepțională răsplata pentru munca neobosită pe care a depus-o fără încetare, timp de aproape 50 de ani, în slujba Bisericii și a

binelui public. Este, prin urmare, lesne de înțeles bucuria diecezei Lugojului, din mijlocul căreia Prea Sfinția Sa a fost ridicat la înalta treaptă de episcop. Este pe deplin explicabilă recunoștința plină de mulțumiri a întregii Biserici române greco-catolice față de Sanctitatea Sa papa Pius al XI-lea, care a dat apreciere și a răsplătit o activitate păstorească de o aleasă frumusețe. Cu simțămintele cele mai profunde, pornite din inimă, luăm și noi parte la bucuria Diecezei, dorind ca Dumnezeu să o țină pe Prea Sfinția Sa și să ocrotească o activitate viguroasă, plină de râvnă și vrednică de laudă pe care au dovedit-o arhipăstorii dintotdeauna ai Bisericii greco-catolice, urându-i Prea Sfinției Sale ani cât mai mulți!” („Albina”, nr. 261/1922).

În afară de aceste avansări și distincții obținute exclusiv pe tărâmul activității mele oficiale, în anul 1900 am fost ales membru de onoare al Reuniunii învățătorilor din Arhiepiscopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș, președinte al Reuniunii „Altarul” a diecezei greco-catolice a Lugojului, președinte-organizator al sărbătoririi jubileului de 50 de ani ai aceleiași dieceze (1903), prilej cu care am redactat și întocmit Sematismul istoric al diecezei, care cuprinde 683 pagini.

Pe tărâm social și civil:

- președinte: al Societății Muzeului județului Caraș al filialei din Lugoj a Crucii Roșii din România al filialei din Lugoj a Comisiei pentru ocrotirea monumentelor istorice din România.
- Membru al secțiunii literare și istorice a societății științifice românești „Astra” din Transilvania.

Însemne onorifice și distincții:

Prin decretul imperial și apostolic regal din 25 decembrie 1912, am fost decorat cu crucea mijlocie a Ordinului Franz Josef.

Prin Rescritptul din 16 martie 1916, am primit însemnul de argint al Crucii Roșii Maghiare.

Prin Decretul regal român din 30 decembrie 1922, am fost decorat cu Ordinul Coroana României în gradul de comandor.

În 1923, la propunerea Guvernului român, am fost decorat cu „Răsplata muncii pentru Biserică”, clasa I.

Începând cu anul 1897, când m-am stabilit definitiv la Lugoj, și până în anul 1935, adică timp de 38 de ani, am luat parte activ la dezbaterile problemelor de administrație județeană și orășenească. În această perioadă, până în anul 1932, am fost ales membru în adunările generale ale județului, pe care le-am prezidat de trei ori. Vreme mai îndelungată am activat ca membru ales al Consiliului orășenesc.

Ani de-a rândul am fost membru în Comitetul spitalului public județean, în cel al Casei orfanale a județului, al azilului pentru orfanii de război și săracii din județ, precum și al altor societăți județene și orășenești de binefacere și literare.

Sunt membru fondator al Societății artistice greco-catolice din Lugoj, al Societății de cântări și cor greco-catolice „Lira”, al Societății femeilor române greco-răsăritene din Lugoj,

al Societății femeilor maghiare romano-catolice din Lugoj, al Societății „Misiunea” a diecezei greco-catolice a Lugojului, al Societății misionare Notre Dame din Lugoj.

Fundațiunile mele generale și de binefacere sunt următoarele:

1. Bursa pentru elevii din dieceza greco-catolică a Lugojului ... 100.000 lei
2. În beneficiul dezvoltării internatului diecezan din Lugoj ... 100.000 lei
3. Pentru fondul de burse de pe lângă dieceza greco-catolică Baia Mare ... 50.000 lei
4. Pentru ajutorarea elevilor greco-catolici din comunitatea română greco-catolică din Careii Mari ... 30.000 lei
5. Pentru ajutorarea elevilor din școlile române greco-catolice din Beiuș ... 25.000 lei
6. Pentru fondul săracilor din comunitatea greco-catolică din Lugoj ... 13.000 lei
7. Pentru reuniunea „Altarul” a diecezei greco-catolice române a Lugojului ... 20.000 lei
8. Pentru cele două cruci de piatră din piețele principale ale orașului Lugoj, ridicate la clădirea Poștei și la palatul Tribunalului de pe Calea Timișoarei, câte 12.000 lei ... 24.000 lei
9. Pentru crucea de piatră înălțată în cimitirul greco-catolic din Careii Mari ... 13.000 lei

În afară de aceste donații cu scop public, mai sunt nenumărate donații cu valoare bănească mai mică, având destinație privată și publică.

Activitatea literară pe care am desfășurat-o:

- I. Lucrări de sine-stătătoare, care au fost tipărite:
 1. Ierarhia bisericească, vol. I, 1894
 2. Rituale sau explicarea ceremoniilor sacre
 3. Liturgia Sfântului Ioan Crysostom după scrierile aceluia
 4. Direcțiuni. Tipic. Ordul oficiului divin, 1890
 5. Tatăl nostru. Explicarea, 1888
 6. Monografia parohiei greco-catolice române din Timișoara, 1907
 7. Unirea Românilor din Lugoj 1836. Monografie, 1926
 8. Organizarea școlilor naționale române 1792–1795
 9. Șematismul istoric al Diecezei greco-catolice din Lugoj, 1903
 10. „Constituția”. Societatea secretă din Lugoj, 1928
 11. Unio (Unirea) și Jakabffy Miklós
 12. Însemnări istorice și Constantin Udrea, judele orașului Lugoj

13. Evenimentele anului 1848 în comitatul Caraș, 1928

14. Evenimentele revoluției de libertate, 1927

II. Lucrări terminate în manuscris:

1. Istoria comercianților și industriașilor din Lugoj (se află, în parte, la Camera de Comerț din Lugoj)
2. Istoria jidovilor din Lugoj, cu documente (47 pagini în afară de documente)
3. Istoria mănăstirii Prislop, cu documente originale (89 de pagini în afară de documente)
4. Istoria școalelor și instituțiilor culturale și de binefacere din Lugoj (94 pagini/file)
5. Istoria fondurilor și fundațiilor diecezane Lugoj (pag./foi)
6. Deținuții politici din 1848–1850, cu documente (92 de pagini în afară de documente)
7. Repertoriu istoric despre orașul Lugoj (512 pagini) (predat spre tipărire orașului Lugoj)
8. Biografia lui Eftimie Murgu (113 pagini, însoțită de date numeroase și cuprinzătoare)
9. Tipic bisericesc (predat spre tipărire Ordinului călugăresc al Sf. Vasile din Bicsad)
10. „Confederația dunăreană”. Traducerea lucrării originale a dr. Deák Imre, care a apărut în „Magyar Kisebbség”, 92 pagini
11. Întregire la „Ritual”, 52 coli legate
12. Laudele Preacuratei V. Maria cetesc din cărțile rituale ale sfintei Biserici de rit oriental, 31 pagini în coli
13. Provincia beiușană, 18 coli scrise
14. Monografia parohiei gr̃eco- cat̃olice române Zăbrani (62 coli scrise în afară de documente)
15. Biserica română din Ungaria și Transilvania în veacul al XIV-lea (104 pagini)
16. Predicile lui Augustino de Montefeltro. Traducere românească (65 coli scrise)
17. Documente referitoare la răscoala din anul 1784 a lui Horea și Cloșca găsite în arhiva comitatului Caraș/Revoluția lui Horea și Cloșca în județul Caraș, 18 pagini, ½ coală.
18. Biserica romano-catolică a călugărilor minoriți din Lugoj la 1733 și clenodiile vechi ale acesteia, 32+4 pagini/foi
19. Colecțiuni de notițe cronologice referitoare la „Unirea” din Banat. Biserica gr̃eco- ort̃odoxe și bulgarii în veacul al XVIII-lea. Scoase după datele oficioase înregistrate de Baróti în „Torténeti Adattár” (14 foi)

20. Archivul vechiului județ Caraș și seria mai multor acte însemnate, cu indicarea numerelor din anii 1790–1792 și 1825–1837 (12 foi)
21. Consemnarea deciselor mai însemnate din procesele verbale ale orașului Lugoj pe anii 1793 și următorii
22. Războaiele austro-turcești din 1738 și 1788 și județul Caraș
23. Modalitatea alegerii primarului din Lugoj în veacul al XVIII-lea și cea din 1843
24. Instalarea prefectului Em. Gojdu la 1861 și dezbaterile chestiunii „folosirea oficială a limbei române” și cea referitoare la reînființarea Gimnaziului din Lugoj. Extrase
25. Ocuparea Lugojudului la 19 aprilie 1849 prin revoluționari (7 foi)
26. Turburările în Mercina la 1848 (12 foi).

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

IV. Testamentul lui Ioan Boroș

IE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

Testamentul lui Ioan Boroș

/1/ În numele sfintei celei de o ființă și a nedespărțitei Treimi
a

Tatălui și Fiului și a Sfântului Spirit

Fiind deplin sănătos, cu minte calmă și voința liberă fac următoritul

Testament¹

I.

Avea mea imobilă și mobilă câștigată cu cinste și cu cruțare este următoarea

Imobile

în Lugoj

1. Intravilan cu casă și superedificate de sub N^o C. F. 789 din Lugojul român, cumpărată de la văduva Adolfina Oltean născută Moldovan la 1901 cu 18.000 corvoane.

2. Extravilan sub N^o C. F. 1415, 1416 și 1689 din Lugojul român în extensiune de 2 iug. 800⁰⁰, plântat cu vie și pomi cumpărat de la Iulia Lațcu Catrușca.

în orașul Carei Mari.

3. Intravilan sub N^o C. F. 1755 cu două edificii de casă și cu ¼ sesie urbarială, ce le-am cumpărat de la licitația publică ținută la 20 octombrie 1876 cu suma de 3400 florini, „fiind moșia părintească”... Ca întregire la acest intravilan un teritor de 23⁰⁰ cumpărat de (la) orașul Carei Mari sub N^o C. F. 2976. Aceste două părți de intravilan ocure în Cartea Funduară Carei Mari sub N° 10.

4. Extravilan: ¼ sesie urbarială cumpărată cu contractul de datul 10 ianuarie 1870 de la Emeric Pigny cu 837 florini N. C. I. 2108,8 iug. de sub N^o C. F. 33, cumpărate la 1903 cu 4400 florini; 6 iug. 220⁰⁰ sub N^o C. F. 168 cumpărate de la Iosif Hagen cu 2900 florini; 6 iug. 100⁰, cumpărate la 1908 de la Ioan Ludașcu cu 4810 corvoane N^o C. F. 1809.

II.

Avere mobilă

Acții:

Banca „Albina” din Sibiu: 35 bucăți a 500 lei; 14 bucăți a 2500 lei și 5 bucăți a 5000 lei; total: 77.500 lei.

Creditul Bănățean din Lugoj, bucăți Nume:ri 6473–6483, 8872–8893; 16617–16630; 19191–19230; iară preste 50 bucăți: Titlu provizor sub N° 18. Total: 145 bucăți valoare nominală: 48.750 lei.

¹ În original la Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Ioan Boroș, dosar nr. 4, 13 pagini.

Grănicerul din Dobra, N^{ri} 1520; 15210; 15211–15220; 37761–37789 și 77071–77110; valoare nominală total: 4000 lei.

/2/ Acții Banca Maramureșană N° 2141 a 500 lei.

Caraș-Severineană Lugoj. Titlu provizorii Nume: rii 6 și 116 în valoare nominală: 4000 lei.

Bihoreana Nume: rii 000932, 000933 contopite în Banca „Vestul” în Arad, valoare nominală: 1000 lei.

Banater Bank-Verein, N^{rii} 09086–09089 a 1000, total 4000 lei.

Temesvarer Bank N^r 0081732; Banca Timișoarei N^{rii} 17221–17441, valoare nominală 1500 lei.

Intreprindere „Forestiera” Cluj, N^{rii} 19475 și 19476, valoare nominală 1000 lei.

Jaradek Költsön, Nume: rii 162.1659 A, 2699409; –269, 9009; –269.9815 B; – 50.0679=1250 lei.

Korona Jaradek Költsön, 060.775013–778015; 718542=1000 coroane; –296189 și 296180, 296618.

d) 100 coroane-296178–29679 a 100 coroane; 3748029–3748028 a 100 coroane; –500.629 a 1000 coroane și emisiunea a 8^a cu certificat a 400 coroane.

Pesti Hazai Nyeremény Költsön 18.19 valoare nominală: 100 coroane.

Magyar Jelzatog Hitelbank, 38.77 <valoare nominală> 100 coroane.

Sunt în posesiunea mea de la 5 bănci acții în valoare nominală de circa 500 lei, fără nici o valoare, fiind falimentate.

Depuneri: Creditul bănețean, Binefacere N. Lib. 392=255.501 Lei

Liberalitatea <N. Lib.> 787=275.706

Capela Cimitirului <N. Lib.> 784=182.329

Arenda Boroș <N. Lib.> 506=17.238

Azilul județean <N. Lib.> 756=7.658

Săracii greco-catolici Lugoj <N. Lib.> 757=3.733

Fondul Viduo-orfanal <N. Lib.> 1112=20.174

Elisabeta Morariu <N. Lib.> 1152=34.885

Parohia Zăbrănești <N. Lib.> 787=775

Mănăstirea Prislop <N. Lib.> 753=778

Memento Mori <N. Lib.> 963=778

Banca agrară Lugoj Ioan Boroș <N. Lib.> 359=59.907

Caraș-Severin Ioan Boroș <N. Lib.> 60=78.450

Arenda <N. Lib.> 184=18.648

Comerțului Ioan Boroș <N. Lib.> 576=48.690

Comercială Ioan Boroș <N. Lib.> 4223=43.045

Schwäbischer C. Bank <N. Lib.>=29.447

Albina Ioan Boroș <N. Lib.> 908=18.430.

Împrumut cambial: Antoniu și Emilia Emborya Petrău – 150.000

Ioan Enescu Lugoj – 10.000

Mihai Bagiu Satu Mic – 3000

/3/ III.

Obiecte prețioase de aur și argint

1. Catenă dublă de aur cu cruce și inel prelațial împodobit cu 12 bucăți briliant.
 2. «Catenă dublă de aur cu cruce și inel prelațial împodobit cu 12» diamante inmitate
 3. «Catenă de» argint cu cruce de argint și inel de aur cu ametist și diamante inmitate
 4. «Catenă de argint» aurit cu cruce fără inel
 5. Orologiu de buzunar aur cu lanț de aur
 6. Un ban vechi de aur
 7. Două sfeșnice de argint
 - 8/1. Tasă de prăjituri cu postament de argint
 - 8/2. Două sfeșnice argint de China
 9. Două sfeșnice «argint de China» cu câte 3 brațe
 10. Călimar frumos «argint de China»
 11. Păreche bumbi pentru manchete, argint
 12. Carte de rugățiune legat în somot împodobit cu argint
 13. Două cruci pacificale de argint cu cioplituri fiind-iconi-din lemn
 14. Tacâmuri de argint pentru 12 persoane într-o cutie complet 123 bucăți
 15. «Tacâmuri de argint» 6 cuțite și 6 furculițe cu plăsele subțire de argint
 16. «Tacâmuri de argint» 6 cuțite și 6 furculițe cu plăsele subțire de argint
 17. Ordul „Francisc Iosif” cu stea de aur și argint
 18. «Ordul» Coroana României în grad (de) comandor
 19. «Ordul» Răsplata muncii pentru biserică
 20. «Ordul» Crucii roșie de la Reuniunea crucii roșie din Austro-Ungaria
 21. Un baston cu mănunchi de argint, rămas de la Episcopul I«oan» Oltean
- Afară de aceste averi imobile și mobile mai sunt deosebite obiecte mobiliare, vesminte, albituri, vinuri, rachie, sticlării, vasă și altele, toate conșinate într-un Conșpect, care formează parte întregitoare a acestui Testament.

Preste întreaga aceasta avere a mea nemișcătoare și mișcătoare până aci specificate, precum ori și ce avere ce după repausarea mea s-ar afla în realități, bani gata, asigurare de viață la „Allgemeine Beamter Verein(” din Viena cu 2000 fl«orini» solviți deplin, prin aceasta fac următoarele dispozițiuni.

A.

Fundațiuni publice

1. Realitățile mele din Lugoj, adeca casa sub N. C. F. 789 și via și sub N^{rii} C. F. 1415, 1416, 1689, libere de ori și ce sarcini, cu drept de proprietate le las Diecezei gr«eco-» cat«olice» române de Lugoj, pre lângă următoarele /4/ însărcinări și modalități de distribuire.

a) În edificiul cel mic din curte, constătător din două camere, și culină cu cameră pentru lemne, cari sunt și azi locuite din partea nepotei de soră Elisaveta Morariu, aceasta va avea

drept de locuință în acel edificiu pentru persoana sa până la moarte ori la caz de măritat, împreună cu copiii săi George și Letiția, acești copii însă până la vârsta majorității, respective până vor fi așezați în funcțiune și înainte de vârsta majorană.

La cazul, când numita nepoată definitiv s-ar muta din Lugoj așezându-se stabil ori lângă unul ori altul dintre pruncii săi și ori dânsa ori Episcopia ar dori ca acel edificiu să devină liberat de dreptul uzufructuar, Episcopia-proprietară va avea să asigure numitei nepoate un apanaj anual de 12.000 lei ca recompensă ecuitabilă pentru abzire de acel drept; ori aceeași Venerată Episcopie în conțelegere cu Veneratul Capitul catedral, odată pentru totdeauna să solvească aceleia uzufructuare o sumă adecvată cu suma de apanaj, proporțional pre alți ani înainte.

Dreptul acesta de uzufruct se va asigura pre casă și în cartea funduară, deodată cu transcrierea acelei case pre numele și în proprietatea diecezei numite.

b. Ori ar folosi și manipula Veneratul Capitul greco-catolic catedral ca administrator canonicesc al realităților numite în natură, ori le-ar vinde-venitul curat din manipulare de esarendare, ori suma ce se-ar primi prin vânzare cu licitație publică se va împărți în patru (4) părți egale, din cari două patru părți în sumă egală se va da fundațiunilor de stipendii de la Convictul diecezan și de la dieceză puse de mai înainte de către subscrisul la fiecare în câte 100.000 lei. Iară celelalte două părți asemenea în sume egale se vor împărți între Fundația „Altarului” deja întemeiat la 1917 și se manipulează la Casa Centrală și între Fundațiunea nouă pentru presa bună creștinească, despre cari se fac dispoziția în punctele b)2 și c) mai jos urmate.

b2) Fondul altariul întregit va avea drept scop ca din venitul anual al aceluia să fie ajutate bisericile sărace greco-catolice române din Dieceza Lugojului ori în caz de lipsă capela ce prin subscrisul s-ar lăsa a se zidi în Cimitiriul greco-catolic local cu odăjdii și alte recuzite sacre.

c) Iară Fondul de presă bună ce se întemeiază prin primirea unei a patra părți din venitul casei și al viei pomenite în punctul 1) va avea destinațiune, ca din venitul anual al aceluia fond cu permisiunea Veneratului Ordinariat, să se tipărească cărți cu cuprins creștinesc, moral, fie compuse de către clerul diecezan fie de mireni ai sfinte n-oastre biserici unite române. /5/ Îndeoseb(i) doresc și aștept, ca din venitul Fondului de presă bună în prima linie să se tipărească lucrările mele terminate și în manuscris pregătite de deosebite cuprinsuri biseri-cești, monografii, studii istorice.

Administrarea averii pomenite sub A. 1)a va avea Veneratul Capitul catedral greco-catolic de Lugoj, în sensul dispozițiilor canonice, care va fi de a se consulta pentru votul său în toate chestiunile referitoare la acele fonduri și fundațiuni numite.

2. La cazul acela când în sensul scrisoarei mele de d(atul) 18 Octo(m)br(i)e 1931 îndreptată către Veneratul Ordinariat Episcopesc, ori din ce motive neprevăzute, încă fiind în viață nu aș putea lăsa ca în Cimitiriul greco-catolic român din Lugoj pre spesele mele proprie să se zidească o capelă, pentru realizarea acestei intențiuni las ca depozit la Veneratul Capitul – firește sub supravegherea Venerabilei Episcopii, suma de două sute trei zeci de mii (230.000) lei, ca după moartea mea, cu observarea condițiunilor specificate în supracitata

scrisoare să se zidească cât de curând acea capelă, carea se va prevedea cu o inscripțiune votivală cuvenită.

3. Fiindcă cu repausarea mea, în linea bărbătească descendentă, se stânge familia nobilă Boroș, întru pomenirea mea și a familiei totdeauna adictă s'fintei' biserici gr'eco-> cat'olice' române, comunei bisericești gr'eco-> cat'olice' române din Careii Mari las douăzeci mii lei (20.000 l) cu aceea ca din venitul anual al acelei sume, ca stipendiul liturgic funebral înainte de toate se va scoate 150 lei, pentru celebrarea unei s'finte' Liturghii pentru odihna sufletului meu, a părinților și a neamurilor mele. Liturghia va fi împreună cu parastas și se va ținea ori în aniversarea zilei de a mea repausare, ori în sărbătoarea Bunei Vestiri, când am fost hirotonit de subdiacon. Cantorul și crâșnicul bisericii cari vor sluji la aceeași s'fântă' liturghie, deosebi vor primi ca stole 50 lei.

Restul venitului se va împărți în două părți egale, una să va da casei bisericești parohiale, iară altă parte se va împărți între familiile sărace, mai ales cu copii mai mulți și familie grea. Va fi bine, ca celebrarea liturghiei funebrele să fie publicată cu vreme în biserică și săracii să fie avertizați ca să se prezinte la S'fânta' Liturghie. Sub săraci înțeleg credincioșii parohiei gr'eco-> cat'olice' române din Careii Mari.

4. Parohiei gr'eco-> cat'olice' române din Zăbrani, unde ca preot între multe și grele împrejurări de organizare am servit 17 ani, las zece mii (10.000 l) lei, din venitul acestei sume, anual să se scoată ca stipendiul liturgic pentru preot, cantor și crâșnic 120 lei, din restul venitului una a treia parte să se dea pentru lipsele s'fintei' biserici parohiale, iară două trei părți să se împartă între familiile sărace ale /6/ parohiei, cari sunt adicte s'fintei' n'noastre' biserici și umblă regulat la s'fânta' biserică și mai ales cari ar avea copii la măiestrii deosebite, ori umblă la școală.

Fundația aceasta rog să o primească spre administrare Ven'eratul' Capitul catedral din Lugoj, firește întru cât i-ar fi posibil și neîmpreunat cu greutate.

Din obiectele prețioase enumerate sub p. III la averi, las următoarele.

5. Bisericii catedrale gr'eco-> cat'olice' din Lugoj o cruce de argint podobită cu sârme de argint în mijlocul căreia în lemn este sculptura fină din viața Domnului n'ostru' Isus Hristos. Crucea aceasta o am cumpărat de la biserică n'oastră' gr'eco-> catolică din Izvin cu 2000 lei. Apoi două sfeșnice din argint de China cu câte trei brațe.

6. Bisericii gr'eco-> cat'olice' române din Careii Mari o altă cruce pacificală de argint tot cu asemenea sculpturi fine, care pe postament are inscripțiunea „Basiliu Erdélyi Episcop 1844”.

7. Pentru prepositul capitular ca fund instruct las o cruce pectorală de argint cu catenă după și un inel prelațial de aur cu piatră roșietică și în jur împodobit cu diamante imitate.

8. Episcopiei gr'eco-> cat'olice' de Lugoj las o cruce pectorală fără catenă și inel de aur cu piatră de ametist în mijloc și decorat cu bucațele de diamante imitate. Aceasta ca fond instruct episcopesc.

9. Bun cunoscutului și credinciosului avocat dr. Fabian Selejan las un ban vechi de aur, pre care îl poate tocni ca să poarte la chemeșă.

B.

Legate de binefacere familiare

1. Întrucât averea mea imobilă: casa și pământele situate în Careii Mari, în viața mea nu le-aș fi împărțit în natură între familiile celor șapte nepoți și nepoate rămase după cele două surori: Maria măritată Fabian și Agneta măritată Silimon, las ca pământele în mod egal și în natură să se împartă între nepoții: Nicolau Fabian, Emilia Pál, familia repausatului Francisc Fabian, Iosif Silimon, Maria măritată Csorép, Emilia măritată Emberger și Elisaveta Morariu. Împărțirea să se facă prin aruncare de sorți, ca nici unul să nu poată excepționa și la ace(e)a să se observe bună înțelegere, căci cel ce din motiv de neînțelegere ar îndrăzni să apuce calea procesului, unul ca acela nu va căpăta nimic din acea avere. După împărțire fiecare poate să-și transcrie partea sa în cartea funduară.

Casa să se vândă și prețul primit cu învoirea tuturor în mod egal să se împartă între numiții nepoți și nepoate. La vânzare are prioritate de răscumpărare ori care dintre nepoți și nepoate, firește cu suma de cumpărare oferită de alți străini. /7/ În fața acestei împărțiri – pentru orientare observ că, după ce nepoata Emilia măritată Emberger împreună cu soțul ei îmi datoresc cu suma de 150.000 lei (una sută cincizeci mii lei) cu împrumut cambial neîntabulat până acum pre averea lor din Petreu, partea ce le-ar veni din prețul de vânzare a casei mele nu li se poate estrăda, nici pot să se întabuleze pre numele lor pământele primite prin împărțire, până ce suma datoriei de mai sus nu o vor replăti, ori nu vor desocoti din valoarea legatelor ce le-ar compete din întreaga parte ce ar avea să primească din averea mea. Așa de exemplu suma datoriei să li se compute în legat și eventual numai plusul ce ar avea de primit să li se extrădea.

Părțile ce fiecare dintre cei 7 nepoți și nepoate vor fi de a se transcrie în cartea funduară pre numele fiecărui nepot nori nepoată. Partea ce ar obveni familiei nepotului repausat Francisc Fabian senior, să se împartă între strănepoții și strănepoatele Aloisiu Fabian, Maria măritată Pop și Elisaveta...

2) Din averea mea mobilă ca obiecte de suveniruri las următoarele(:

a) Nepoților și nepoatelor:

Nicolau Fabian o bătă cu mânerul de argint și un orologiu stativ vechi moștenit de la părinții mei.

Emilia măritată Pál șase cuțite și furculițe cu flori de argint așezate într-o cutie.

Familia Francisc cândva Fabian senior ținător de oleu și de oțet argint de China.

Iosif Silimon o păreche bumbi de argint pentru manchete.

Emilia măritată Emberger două sfeșnice de argint.

Maria măritată Csorép două sfeșnice argint de China

Elisaveta Morariu o tasă de iagă pentru prăjituri cu postament de argint.

b) Strănepoților și strănepoatelor: Aloisiu Fabian, Maria măritată Pop, Maria fiica lui Nicolae Fabian, Elisaveta Pál măritată..., Amalia (Lili) măritată Somogyi, Maria măritată Hajnal, Letiția Morariu și Emberger Antoniu junior.

La fiecare dintre aceștia una a patra parte din catena de aur prelațială (catene de aur duble sunt două).

Strănepoților Ștefan Slimon, Ioan Csorép iunior, Francisc Fabian iunior iarăși câte a patra parte dintr-o catenă dublă de argint.

Lui Iosif Pál oficianț de poștă un orologiu de aur pentru buzunar, iară lui George (Ghiță) Morariu un lanț de aur de la acel orologiu.

Nepoatei Elisaveta Morariu mai las o carte de rugăciune cu legătură de barson și ornamente de argint, care se și află la ea.

/8/ Diverse dispozițiuni

1. Biblioteca mea care cuprinde în sine cărți, manuscrise broșurate și nebroșurate și deosebite documente adunate cu multă grijă și păstrate ca nește clenodii naționale, toate consemnate într-un catalog, apoi lucrări ale mele terminate în manuscrise ca: Biografia lui Eftimie Murgu; Repertoriu cronologic despre Lugoj și vechiul județ al Carașului începând cu 1332–1800; Comerțianții și meseriașii din Lugoj; Deținuții politici din 1848/9 din județul Caraș; Din trecutul școalelor și instituțiilor culturale din Lugoj; Mănăstirea Prislop a Silvașului; Tipic bisericesc pe sărbători legate; Întregirea la „Ritual”, Monografia parohiei Zăbran(i). Apoi alte manuscrise de predici, tractate, notițe deosebite, toate le las Bibliotecii diecezane de Lugoj cu rugarea ca acele să fie cu grijă aranjate și păstrate pentru folosul de obște. Mai cu seamă rog ca din lucrările mele manuscrise și terminate, pre rând să fie tipărite aconto venitului Fondului de presă bună întemeiat de mine.

Dacă nepotul Nicolae Fabian ar dori să aibă câteva cărți, mai ales ceel bisericești, să i se dea din acea bibliotecă.

2. În arhivul meu particular sunt colectate diferite corespondințe momentoașe, broșurate și legate, apoi un ziar domestic neterminat, un „tagebuch”, feliurite epistoale familiare de interes, acele toate le las nepotului Nicolae Fabian, rugându-l ca acele să le păstreze, din cari se va putea convinge despre zbućiumăřile vieții mele, păstrată în curățenie, va cunoaște iubirea mea față de părinții mei iubiți și îngrijirea multă ce am depus pentru neamuri.

3. Icoanele și portretele familiare nu se vor vinde, ci portretul meu pictat în ramă frumoasă pătrat să se dea spre păstrare în sala Convictului diecezan, ca tinerimea din acel institut să cunoască iubirea mea față de aceea. Portretele episcopilor să se dea Diecezei respective Episcopie(i) noastre, cele familiare să le împartă neamurile.

4. Veșmintele mele preoțești să nu se vândă la licitație publică, ci laolaltă cu toate celelalte să le împartă între sine neamurile dară cu bună înțelegere. Dintre acele se pot da și la săraci.

C.

Legatele familiare suprarămasă

Toată averea suprarămasă după subtragerea șpeselor de înmormântare și legate testamentare cu bani gata, depuneri, acții, pretensiuni reale, vinuri, rachie, argintării, cruce de aur, inel de aur cu briliante, /9/ mobilier, albituri, s. c. l., cu un cuvânt toate cele mișcătoare le las și le testăz nepoților și nepoateelor rămase după cele două surori deja repausate: Maria măřitată Fabian și Agneta măřitată Silimon cu aceea însă ca din averea aceasta suprarămasă, cu deosebire bani gata în depuneri să se scoată înainte de toate o sumă anumită din care să se plătească câte 500 lei la fiecare descendent direct în primul grad după

verișoarele mele Iuliana născută G. Boroș măritată Baba, Iuliana Zsiros măritată Bergeraky (Carei Mari), mătușa Teresia Toth (Carei Mari) și vărul meu Stefan Zsiros (Petroșani), dară numai atunci dacă acele sume nu le-aș fi dat însumi fiind încă în viață, ca așa și aceea să simtă bunăvoința mea de neam.

Deci averea supramasă după solvirea puținelor sume mai înainte pomenite, numiții nepoți și nepoate să le împartă în mod egal, dară fără ceartă, ci în bună înțelegere, așa că nici unul să nu cuteze a merge pre cale procesuală, căci unul ca acela să nu capete nimic. Lucruri ce nu s-ar putea împărți în natură și prețul acelora să se împartă.

Din parte-mi pre fiecare dintre neamuri îi rog ca pentru multă iubire dovedită față cu ei, să se roage lui Dumnezeu pentru odihna sufletului meu ca să aflu mila Tatălui ceresc și să fie cinstită pomenirea mea.

Ca să nu mă uit nici de servitoarea ori servitorul ce ar fi fost la casa mea la cazul morții mele, las neamurilor ca din averea supra-remasă înainte de împărțire să se dea servitoarei care a fost în serviciul meu domestic, dacă a fost cinstită și fidelă la casa mea, ca o gratificare binevoitoare, plata ce i-ar obveni pe două luni, afară de lunile cât ar fi stat în serviciu faptic.

D.

Înmormântarea mea

Înmormântarea mea să fie convenită poziției mele ierarhice și sociale. Spre acoperirea speselor, la „Creditul bănațean” din Lugoj, spre acel scop am o depunere. Spese extraordinare să nu se facă.

Să fiu îmbrăcat în patrachilul nou ce-l am și felonul din biserică cu capuțiu pre cap și crucea mică în mână, care e pre părete în cancelaria mea. Clopotele să se tragă în toate bisericile din Lugoj. Ambe coruri, greco-catolic și greco-oriental să fie invitate, sum membru fondator la ambele.

Repausarea mea telegrafic să fie anunțată și la oficiul parohial greco-catolic din Carei Mari, ca și la biserica de acolo să fie trase clopotele, ca recunoștință pentru fundațiunile făcute la acea parohie.

Dacă capela în cimiterul greco-catolic din Lugoj ar fi deja zidită, trupul meu să fie așezat în cavoul principal de sub altar; dacă nu ar fi gata zidită, atunci provizorie să se așeze în cripta Aron /10/ Moldovan din cimiterul greco-ortodox din Lugoj, care eu o am răscumpărat de la familia Moldovan și la Casa centrală diecezană, pentru ținerea în stare bună a acelei cripte am depus ca fundație 1000 lei, de unde după terminarea cupolei din cimiterul greco-catolic să se transporte în cavoul de sub acea cupolă, căci pentru zidirea acelei cupole am depus la Veneratul Capitul 230.000 lei.

Dacă voi fi înmormântat în cavoul din Lugoj, atunci las neamurilor mele, ca osemintele părinților mei Ioan și Maria din cimiterul greco-catolic din Carei Mari să fie exhumate și puse într-un coșciug, acela să fie așezat în cavoul gol ce-l am sub cupola din cimiterul acelei parohii și crucea ce azi este prin mine ridicată la mormântul părinților să fie așezată la zidul exterior al acelei cupole în direcția unde este cavoul părinților.

Spesele de exhumare să se facă din averea suprarămasă mai sus pomenită. Pomana obișnuită la repausarea mea să nu se facă, ci în locul aceleia aconto sau sarcina speselor de îngropare între săracii orașului Lugoj și azilul sărăcesc județean să se împartă 1000 lei.

La cavoul meu de la capelă să se așeze o tablă comemorativă de marmură provăzută cu inscripțiune cuvenită.

De executor al acestui testament, prin aceasta îl constituî pre nepotul meu, Protopopul Nicolau Fabian, rugându-l ca în bună înțelegere cu Ven^{eratul} Capitul al Bisericii catedrale din Lugoj, respective V^{eneratul} ordinariat și cu sfatul d^{omnului} avocat diecezan dr. Fabiu Selejan, în scopul păstrării nepătate a memoriei mele, dispozițiile cuprinse în acest Testament să le ducă în deplinire cu toată conștiinciozitate, ferindu-se de orice procese ce i-ar sta în cale și în mod pacinic să se facă îndeostulare.

Pentru orientare ca de încheiere observ încă următoarele:

Sub manipularea mea sunt nescari averi străine, ca: Muzeul județului Severin, Muzeul național județean, Săpăturile arheologice Lugoj, Comisiunea monumentelor istorice secția bănățeană, Arenda după pământele Comisiuneai istorice de la Tibisc și Mănăstur, preste cari într-un protocol deosebit regulat sunt purtate rațiuni ca să se cunoască ori și când starea averilor preste cari sunt libele de depuneri.

Apoi într-un alt protocol se poartă manipularea averii propriie a nepoatei Elisaveta Moraru cu libele de depunere și acții.

Acestea averi să nu se inventarieze cu averea mea, ci după repausarea mea să fie transpuse se autorităților în drept.

A doua observare pentru orientare.

Afară de Fonduri și Fundațiuni publice, deja în viață am făcut publice, următoarele:

/II/ Pentru elevii din Convictul diecezan: 100.000 lei; Stipendii din dieceză: 100.000 lei; Liceul gr^{eco}-cat^{olic} român din Beiuș 25.000 lei; Stipendii în parohia gr^{eco}-cat^{olică} română din Carei Mari: 30.000 lei; Stipendii la Episcopia gr^{eco}-cat^{olică} română din Maramureș 30.000 lei. Liturghia funebrală pentru mine 2000 lei. Liturghia funebrală pentru părinții mei în Carei Mari: 2000 lei. Conservarea în bună stare a morminților părinților mei – Carei Mari: 1000. Ținerea în ordine a criptei prepozitului Ștefan cândva Moldovan Lugoj 1000 lei. Pruncii și poporeni săraci parohia gr^{eco}-cat^{olică} Lugoj circa 4000. Liturghia funebrală Maria Hossu n^{ăscută} Mihályi-Dej, 1000 lei.

Pre spesele mele am rădicat trei cruci publice din piatră artificială și marmore, două în Lugoj, iară una în Cimiterul gr^{eco}-cat^{olic} din Carei Mari, cari m-a costat aproape 35.000 lei.

Sum membru fondator la Reuniunile femeilor gr^{catolice}, gr^{eco}-ort^{odoxe} și rom^{ano}-cat^{olice} din Lugoj, Reuniunea de misiuni, Congregația mariană la călugărițe și cea diecezană din Lugoj, Corul gr^{eco}-cat^{olic} Lyra și cel gr^{eco}-ort^{odox} român, Societatea pentru cultura poporului român din Sibiu „Astra”.

E.

Încheiere

De cumva în activitatea mea literară, din greșală aș fi învățat ori profesat ce ar fi contra învățături s<finte> n<oastr> biserici gr<eco-> cat<olice>, prin aceasta din inimă le retractez.

Iară dacă în viața mea ca om cu slăbiciune pre ori și cine, cu voiă ori fără voiă l-aș fi vătămât, prin aceasta cer iertare, tot așijderea însumi iert tuturor celor cari cu nedreptate m-ar fi asuprit sau vătămât, ca astfel împăcat cu D<umne>zeu, cu sufletul și cu oamenii, să pot da seama despre neguțătoria vieții mele în fața Dreptului Judecător, carele știe, că viața mea a fost o muncă plină de osteneală, o luptă continuă pentru promovarea binelui de obște și familiar.

În urmă cuvântul meu îl îndrept către neamurile mele, pre cari cu dragostea sufletului meu le îndemn în Domnul, ca totdeauna să fie cu încredere în providența divină, care cu înțelepciune tainică îndreaptă viața și soarta singuraticilor și a popoarelor, să-și iubească s<fânta> n<oastră> biserica gr<eco-> cat<olică> română și să se alipească către națiunea și patria română cinstind în același timp și alte națiuni și religii creștine. Între sine să trăiască în pace, aducându-și aminte că viața omenească este împrejmuită cu destule neplăceri și vrăjmășii de cari și însumi am avut destulă parte fără dreptate, având de a suferi chiar din partea acelora, cărora numai bine le-am făcut și pentru care adese m-am jertfit, căci soarta vieții pământești este aceea, că binefacerea și recunoștința nu se cam cunosc una pe alta.

Oferind sufletul meu în mila negrăită a lui D<umne>zeu, prin aceasta închei acest Testament al /12/ meu redigiat cu minte deplin clară și voință liberă. L-am scris și subscris cu mâna mea proprie și l-am întărit cu sigil(i)ul meu, prin ce totodată declar de nulă și nevalidă orice altă dispoziție verbală ori scrisă făcută de mai nainte.

Fie numele Domnului în veci binecuvântat!

Lugoj la 21 octo(m)br(i)e 1931

Ioan Boroș m. p.
Arhiereu-prepozit și prelat pontifical.

Subscrișii ca martori testamentari chemați spre acest scop, prin aceasta adeverim că Ilustr<itatea> Sa Ioan Boroș, arhiereu-prepozit, în prezența noastră comună a declarat că documentul prezent constător din 12 pagini cusute cu file și provăzut cu sigiliul său propriu formează „Testamentul” său, care de mai nainte a scris și subscris cu mâna sa proprie.

Spre certificarea acestora, cu mâna noastră am subscris prezenta clauzulă.

Nicolae Brânzeu
Canonic.
Teofil Crișan
canonic

Testamentul subscris de Ioan Boroș Arhiereu-Prepozit și legalizat prin subscrierea alor doi martori membrii capitulari.
1931.

V. Numirea ca arhiepiscop

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

Numirea ca arhiereu

I.

Lugoj, 3 martie 1912. Extras din scrisoarea trimisă de Cornel Teaha, preot român greco-catolic, Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun.

[*Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale* (în continuare: SCCO),
Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3,

XIII: Lugoj; Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, filă nenumerotată, copie]

Estratto di una lettera del sacerdote greco-cattolico rumeno Cornelio Teaha all'Eminentissimo Sig^{no} Cardinale Segretario di Stato relativa al Sacerdote Giovanni Boros Preposto del Capitolo Cattedrale di Lugos/Kisgye (Ungheria) 3 Marzo 1912.

Quare autem ego mihi Eminentiam Vestram adire proposui, characteris Illustrissimi supranominati viri Ioannis Boros este illustratis sub respectu administrationis rerum temporalium. Revera sapientissime sacra Sedes decreto „De vetita clericis temporali administratione” die 18 Novembris a 1910 disponit, ne sacri ordinis viri apud instituta profana quaerumque officia, uti sunt praesidis, moderatoris, a secretis arcarii horumque similium, suscipiunt. Etsi ab hoc decreto pro Hungaria die 10 Martii 1911 dispensatio clementissima data est, haec dispensatio, sicut huius dispensationis ab episcopis Hungariae petendae ratio non sunt argentariae, qualis este institutum „Poporul” in urbe Lugos, cujus praeses et director hucusque Illustrissimus I. Boros remansit. Et quam sapienter Sacra Sedes ad supracitatum decretum edendum movebatur, optime ostendunt gesta Illustrissimi I. Boros. Ego enesim Illustrissimus I. Boros iudicium (tribunal) regium Lugosiense in ius vocavi propter falsam syngrapham (falsificazione della cambiale), quo ille mihi pecuniam extorsit. Etsi adhuc sub iudice lis est, juxta rescriptum regii tribunalis Lugosiensis N. 885–1912 die 17 Februarii 1912 ipse Illustrissimus I. Boros aperte confessus est, se syngrapham (cambiale) cujus pretium jam a me solutum ei erat, apud institutum argentarium „Poporul” iterum in pecuniam commutasse, hoc est eius pretium denuo suscepisse. Hoc factum in se juxta Hungariae leges, crimen falsae syngraphae constituit.

Aliam causam publicam cum Illustrissimo Ioanne Boros habeo propter perfidam administrationem opis sibi commissae, in hac quoque actione Illustrissimum Praelatum gravissima poena affecturum fare...”

II.

Vatican, 28 martie 1912. Eugenio Pacelli, subsecretar, în numele secretarului de stat al papei, către secretarul de Congregației de Propagandei Fide-secția pentru Afacerile Ritului Oriental.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugo: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, filă nenumerotată, ciornă]

SEGRETERIA DI STATO DI SUA SANTITÀ
SEZIONE L
AFFARI STRAORDINARI
Dal Vaticano li 28 Marzo 1912.

Il sottoscritto Segretario per gli Affari Straordinari della Segreteria di Stato, d'ordine dell'Eminentissimo Superiore, si da premura di trasmettere alla S. V. Illustrissima e Reverendissima, per la opportuna evasione, l'unito foglio relativo a materie che sono di competenza di codesto Sacro Dicastero e profitto dell'incontro per confermarsi con sensi di ben distinta stima

Della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima

Umilissimo Devotissimo Servo
Per Monsignor Segretario
Eugenio Pacelli Sottosegretario

Illustrissimo e Reverendissimo Signore
Monsignor Segretario della S. C. de Propaganda Fide
per gli Affari di Rito Orientale

31615
29381

însemnări de arhivă: Rumeni/31615/
Roma 23 Marzo 1912/
Vaticano/
Segretario di Stato Pacelli/
trasmette lettera del Sacerdote/
Cornelio Teaha che ferisce/
sul Preposto della cattedrale/
di Lugos-Giovanni Boros/
Die 3 Aprilis 1912./
In congressu/
20 Aprile/
Reportatae. Son cose alle quali deve provvedere l'Ordinario e l'autorità civile.
Reg. 30 Mar 1912

III.

Lugoj, 26 august 1922. Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj, către papa Pius al XI-lea.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, ff. 1r–2r, original]

116

Lugoj, 26 Agosto
1922

Nro 11–1922/pres.

Beatissimo Padre

«*scris de o altă mână*: 2975/28

1)

Appena ne occupai la sede vescovile di Lugoj, alla quale mi nominò la grazia della Santa Sede Apostolica, cercai di orientarmi sullo stato della mia diocesi per poter adempiere la missione affidatami dello Spirito Santo. Il risultato dell'attuale esame ed orientazione si è, che la diocesi di Lugoj sia una diocesi missionaria nel senso stesso della parola, e che il vescovo, qualunque ne sia, debba appunto perciò fare visite pastorali frequenti, percorrendola da un capo all'altro.

Di fatti! per citare alcuni esempi, nel comitato di Timishoara, con 476.242 abitanti, di rimpetto a 46,6% cattolici di ambedue i riti latino e greco, ne vivono 46,7% scismatici e 4,3% protestanti; nel comitato di Carash-Severin, dove c'è pure la residenza vescovile, fra 443.000 abitanti ne sono 23,2% cattolici, 73,7% ortodossi (scismatici), contando-ne i rumeni greco-cattolici appena un ½ i. e. nel comitato di Hunedoara, dove ci sono 803.838 abitanti, gli scismatici aumentano a 204.950 anime, mentre i rumeni greco-cattolici ne contano appena 55.116. Si aggiunge a tutto ciò, che i nostri fedeli greco-cattolici, nella maggioranza dei casi vivono frammisti coi scismatici, in parrocchie dove essi formano la minoranza esigua della popolazione, specialmente nel Banato. E meno male se ne fosse abbondanza di sacerdoti. La verità però si è che 52 parrocchie sono senza sacerdoti ed appena menano a stento la vita cristiana conforme ai dettami del vangelo.

Beatissimo Padre! Da tutto ciò risulta che io, come pastore delle anime devo in modo specialissimo curare la salute eterna di questi miei fedeli, scendendo in mezzo a loro, visitando tutte le parrocchie, e cercando di rimediare in ogni modo la penuria stragrande dei sacerdoti, com'anche ponendo in argine alla propaganda attivissima delle sette protestanti (battisti, adventisti, I. M. Ch. A., S. A., che colgono appunto l'occasione propizia della mancanza dei sacerdoti e seminano appunto impuniti i loro errori e false dottrine.

Conscio di questo mio dovere, inculcato-mi anche da parte della Sacra Congregazione Orientale colla data 29 marzo 1922 Numero 7340/22, ho pensato, Beatissimo Padre, che fosse utile per la causa della fede che se ne scegliesse e nominasse da Vostra Santità fra le persone del mio capitolo cattedrale un vescovo titolare, il quale facesse le mie veci ogniqualvolta io sono assente visitando la mia vasta diocesi. Così le funzioni vescovili della cattedrale non si interromperrebbero mai, ed i fedeli della diocesi d'altra parte avrebbero la gioia di

vedere spessissimo il loro pastore delle anime celebrando nelle loro chiese nelle grandi feste e solennità, e provvedendo pure d'appresso a tutti i loro bisogni spirituali.

Beatissimo Padre! Oso dopo tutto ciò di chiedere umilmente affinché Vostra Santità si degni nominare vescovo titolare il prelado domestico di Vostra Santità, ed attualmente mio vicario generale, Giovanni Boros preposto del capitolo cattedrale di Lugoj. Esso compie l'anno futuro 50 anni nel servizio della diocesi. È stato vicario generale pure sotto due dei miei antecessori nel vescovado, fù ispettore scolastico, e scrittore attivissimo, che frugò gli antichi documenti della nostra diocesi, si occupò pure di istoria profana, godendo di un'ottima fama! Questa nomina sarebbe perciò anche un guiderdone per l'attività sua incessante a pro della nostra diocesi di Lugoj.

Allo stesso tempo farei l'umile supplica pure per un altro degno membro del nostro capitolo cattedrale di Lugoj, pe'l Reverendissimo Dr. Daniele Fireza, affinché Vostra Santità si degnasse nominarlo prelado domestico. Esso disimpegnò gli uffici di direttore della cancelleria vescovile, di ispettore scolastico, di direttore della cassa centrale diocesana con vero zelo, e gode di una giusta popolarità in tutta la diocesi per la sua condotta retta. Oso proporlo perciò alla clemenza di Vostra Santità.

Avuto riguardo alla condizione precaria materiale nella quale si vive oggidì fra di noi, pregherei Vostra Santità di conferire la dignità di vescovo titolare riducendone le tasse solite a darsi alla Cancelleria Apostolica, e la dignità di prelado domestico senza tasse, gratis quocunque titolo.

Inginocchiati ai piedi di Vostra Santità, e rinnovando le mie umili preci, chiedo umilmente l'apostolica benedizione.

+ Alessandro Nicolescu

Vescovo rumeno-cattolico di Lugoj, Romania

A Sua Santità Pio XI/Pontefice Massimo, Vicario di Gesù Cristo/Roma

«*scris de o altă mână*: Bucarest, 29 agosto 1922/Raccomando l'istanza, in tutte le sue parti,/alla sovrana considerazione del Santo Padre./ +Fr. Marmaggi, N. A.»

«*însemnări de arhivă*: N. Il. Rumeni/26 Agosto/1922/
8667/1922

Nicolescu M. «*onsignor Alessandro*»/

Sullo stato d'animo della sua Diocesi. Informa/

Chiede sia nominato/Vescovo titolare il Suo Vicario Generale/

Giovanni Boros. 9380

D. Daniele Fireza direttore della Cancelleria/
vescovile, ispettore scolastico, direttore della/
cassa diocesana.

Reg. 12 SET. 1922.

IV.

Roma, 27 octombrie 1922. Congregația pentru Bisericile Orientale către nunțiul apostolic de la București, Francesco Marmaggi.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 3r]

116

S. C. „pro Ecclesia Orientali”

Indicazione d'Archivio

R. Rumeni

Protocollo

N. 8667/22

«scris de o altă mână: 2975/98»

Oggetto

Processo canonico pro eligendo episcopo

Allegati N.

Firmata per l'Eminentissimo Segretario/

Monsignor assessore pel/

spedita 27 Ottobre 1922

Indicazione d'Archivio

N.

8667/8496

Roma, 27 Ottobre 1922

(Indirizzo) Monsignor Francesco Marmaggi

Nunzio Apostolico Bukarest

Calea Esculap 7.

(Testo) Il Santo Padre accogliendo la richiesta di Sig. Nicolescu, Vescovo rumeno di Lugoj si è degnato elevare all'episcopato il Reverendissimo Monsignor Giovanni Boroș Vicario generale di quella diocesi. Prego quindi la Signoria Vostra di voler compilare il consueto processo „pro eligendo” e di rimettermene quanto prima gli atti per potere in base ai medesimi far redigere le Bolle di nomina

Intanto

V.

Lugoj, 6 noiembrie 1922. Atestatul eliberat de Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj, în legătură cu apartenența lui Ioan Boroș la clerul acestei dieceze, în copie realizată de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, copie]

1922 noiembrie 26, Lugoj

Nr. 2728

Copia

Litterae testimoniales

Hisce notificatur ex parte huius ordinatus, illustrissimum et reverendissimum dominum Joannem Boros, praepositum almi Capituli cathedralis Lugosensis graeci ritus catholici ac vicarium generalem dioecesis graeci ritus catholicae Lugosiensis, per quantum nobis innotescit, nulla censura ecclesiastica irretium esse. Hoc ei extraditur documentum, ut illi inserviat pro processu canonico Bucurestini instituendo dignitatis episcopalis benigniter ei a S. Sede collatae capessendae gratia.

Lugoj, die 26. Novembris 1922

(L.S.)

+Alexandru Nicolescu m.p.

Episcopus Lugosiensis

In fidem copiae.

Lugosini, die 6. Novembris 1922

L.S.

Dr. Daniel Fireza
canonicus, Cancellariae Dioecesanæ
director

VI.

București, 9 noiembrie 1922. Nunțiatura Apostolică București către cardinalul Giovanni Tacci, secretar al Congregației pentru Bisericile Orientale.

[Archivio Segreto Vaticano (în continuare: ASV), *Archivio della Nunziatura di Romania* (în continuare: *Arch. Nunz. Romania*), Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerotată, ciornă]

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Giovanni Tacci

Segretario della Sacra Congregazione per Ecclesia Orientale

Roma.

N. A. n. 2332

Oggetto

Processo per la nomina di Iohanne Boroș a Vescovo

(con inserto)

Bucarest 9 Novembre 1922.

E«minenza» R R«everendissi»ma,

In assenza N Mons«ignor» Nunzio, e per eseguire i venerati ordini che S«ua» E«minenza» R«everendissi»ma se compiacque dare col foglio n. 8667/22, del 27 ottobre p., col quale comunicava che il S. Padre eleverà all'episcopato il R«everendissimo» Mons«ignor» Giovanni Boroș, Vicario Generale di Lugoj, ho compilato il consueto processo „pro eligendo”.

Mentre ne rimetto, qui unito, gli atti all'E«minenza» V«ostra», mi permetto rivolgerLe umile preghiera perchè le Bolle siano spedite, all'interessato, il più presto possibile.

Colgo, prot«esto», ben volentieri quest'incarico per rinnovarLe i sensi della mia profondissima venerazione, con cui mi protesto al bacio della S«acra» Porpora.

Dell' E«minenza» V«ostra» R«everendissi»ma

VII.

București, 15 noiembrie 1922. Nunțiatura Apostolică București către Alexandru Nicolescu, episcopul Lugojului.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, ciornă]

N. A. n. 2235

E«ccellenza» R«everendissi»ma,

Ho l'onore ed il piacere di comunicare all'E«ccellenza» V«ostra» R«everendissi»ma che il S«anto» Padre accogliendo la richiesta di V«ostra» E«ccellenza» R«everendissi»ma, si è degnato elevare all'episcopato il R«everendissi»mo Mons. Giovanni Boros, Vicario Generale di cotesta Diocesi.

Dovendo ora compilare il processo canonico „pro eligendo” prego l'E«ccellenza» V«ostra» di voler scegliere due sacerdoti che rispondano in iscritto (in duplo) alle domande di cui Le invio due modalità ai due sacerdoti che devono osservare il segreto, tanto prima come dopo il processo, per tutto ciò che riguarda le loro risposte. Il processo canonico avrà luogo in questa Nunziatura Apostolica il giorno 8 dicembre alle ore 10 antim«eridiane», e i suddetti sacerdoti, avendo le risposte scritte, dovranno trovarsi presenti, unitamente a Mons. Boros, che in detto giorno dovrà prestare il giuramento. Il promittente, prot«esto», dovrà portare con se, in doppia copia autentica o autenticati di cotesta Ven«erata» Curia i seguenti documenti: fede, s«antissimo» battesimo e s«antissima» cresima; i testimoniali dell'ordinazione sacerdotale, curriculum vitae et officiorum; copia di gradi accademici, o degli studi fatti.

Mentre mi compiaccio vivamente che l'Episcopato rumeno possa annoverare un nuovo Vescovo, colgo ben volentieri l'occasione per rinnovarLe i sensi della mia profondissima venerazione, con cui Le bacio il S. Anello

Dell'E«ccellenza» V«ostra» R«everendissi»ma

Bucarest 15 novembre 1922.

A S«ua» E«ccellenza» Mons«ignor»

Alessandro Nicolescu

Vescovo

Lugoj

VIII.

Lugoj, 27 noiembrie 1922. Extras care atestă hirotonirea lui Ioan Boroș ca ipodiaton, diacon și preot, tradus în limba latină de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumărată, original]

Translatum e rumena

Extractum

e consignatione neo-ordinatum sacerdotum dioeceseos gr. cath. Lugosiensis

N-rus currens: 46

Nomen et cognomen ordinati: Joannes Boros

Theologus systematicus vel non? Theologus systematicus

Datum: examinis ordinatorum: mensis, dies...

ordinationis in subdiaconum et diaconum: mensis Aprilis, dies 6, anno 1877

ordinationis (in) praesbyterum: mensis Mai, dies 27, anno 1877

Ubinam et quanam in functione applicatus est: Qua vicenotarius consistorialis et actuarius episcopalis

Observationem: Natus est anno 1850, ordinem lectoratus ab illustrissimo domino episcopo Joanne Olteanu suscepit Vindobonae, die 13. Aprilis 1873.

In fidem translate.

Lugosini, die 27. Novembris 1922

Dr. Daniel Fireza
canonicus, director
Cancellariae Dioecesanæ

IX.

Lugoj, 27 noiembrie 1922. Extras care atestă hirotonirea lui Ioan Boroș ca subdiacon, diacon și preot, realizat de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumărată, original]

Extras

Din consemnarea preoților hirotoniți ai Diecezei Lugojului pe anul 1877.

Numărul curen	Numele și conumele celui ordonat	E teolog sistematic ori nu?	Datul examenului pentru ordinași		Datul ordinării în subdiacon și diacon		Datul ordinării în Presbiter		Unde și în ce calitate a fost aplicat	Observașuni
			Luna	Ziua	Luna	Ziua	Luna	Ziua		
46.	Ioan Boroș	teolog sistematic	-	-	Aprilie	6	Mai	27	Vicenotar Consistorial și actuar Episcopesc	E născut în 1850. Lectoratul l-a primit în 13 Aprilie 1873 prin Ilustritatea Sa Domnul Episcop Ioan Otean în Viena

«stampilă» Pentru autenticitatea extrasului

Lugoj la 27 Novembre 1922
Dr. Daniel Fireza
Directorul Cancelariei Diecezane

X.

Lugoj, 30 noiembrie 1922. Extras din registrul botezaților, parohia Carei, traducere din limba maghiară realizată de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, original]

1887 aprilie 14, Careii Mari.

Translatum ex hungarico

Extractum

e matricula baptisatorum Ecclesiae graeco-catholicae rumeniae Nagykarolyiensis in districtu vicearchidiaconali Nagykarolyiensis, dioecesis Magnovaradinensi, volumen matricula II.

N-rus currens: 95

Annus, dies: nativitatis 1850 October 27

suscepti baptizmi: 1850 October 27

Baptizati nomen: Joannes

Sexus: masculinum

Status originis: legitimus

Nomen et cognomen parentum, conditio civilis, religio et locus natalis: Joannes Boros et Maria Varga, gr. Catholici

Domicilium, via, n-rus domus: Nagykaroly

Nomen et cognomen, status civilis, religio et domicilium patrinatorum: Franciscus Baba, 36 annorum et Maria Molnar, 35 annorum, gr. Catholici

Nomen et officium sacerdotis baptisantis: Thomas Sorban, sacerdos

Observationes: via et numerus domus secundum morem tunc temporis non est indicatum.

Autenticitatem praesentis extracti subscriptione mea et impressione sigilli parochialis officialiter confirmo.

Datum Nagykaroly, die 14-a Aprilis 1887

(L.S.) Chiriacus Barbul m.p.

parochus gr. cath. Nagykarolyensis,
archidiaconus Syatmarensis

In fidem translati.

Lugosini, die 30. Novembris 1922

L.S.

Dr. Daniel Fireza,
director Cancellariae Dioecesane

XI.

Lugoj, 30 noiembrie 1922. Atestat privind promovarea de către Ioan Boroș a examenului de maturitate, la încheierea studiilor liceale de la Beiuș; copie realizată de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, copie]

Copia

Testimonium maturitatis

Joannes Borosiu e Nagykaroly in Hungaria natus, annorum 19, graeco-catholicam fidem professus, postquam studiorum quae in gymnasiis tractari solent cursum peregit in inf. gymn. Nagykaroly, in superiori gymn. Belényesini ac coram infrascripta commissione, die 21. Septembris 1869 tentam, quod maturum studiis academicis probaret, publice subiit.

Legibus et institutis scholasticis exemplariter obtemperavit. In tentamine autem, cui eum legitime subjecimus, hos in singulis disciplinis progressus nobis probavit:

- in doctrina religionis: praecellentem
- in lingua latina: bonum
- in lingua graeca: laudabilem
- in lingua germanica: laudabilem
- in lingua hungarica: praecellentem
- in historia et geographia: praecellentem
- in physica: laudabilem
- in mathematica: laudabilem
- in historia naturali: laudabilem
- a) classis V.
- in elementis philosophiae institutionis: laudabilem

Itaque, cum videatur laudabiliter praestitisse quae ad rite ineunda studia academica leges requirunt, eum maturum iudicavimus.

Ejus rei in fidem hanc ei tabullam sigillo Gymnasii Belényesiensis munitam dedimus et nomina nostra ipsi subscripsimus.

Datum Belényesini, die 24. Septembris 1869.

Viri collegii explorandae maturitatis:

- Theodorus Kövály, director m.p.
- Michaël Augustinus Antal m.p.
- Georgius M. Marinescu m.p.
- Theodorus Rosiu m.p.
- Joannes Selagianu m.p.
- In fidem copiae.

Lugosini, die 30. Novembris 1922

L.S.

Dr. Daniel Fireza,
Canonicus, Dioecesanæ Cancellariae Director

XII.

Lugoj, 30 noiembrie 1922. Extras privitor la absolvirea de către Ioan Boroș a studiilor teologice la Viena, realizat de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, original]

1873 iulie 17, Viena

Nr. 423

Copia

Testimonium

Infrascriptus testatur, dominum Joannes Borosiu, clericum dioeceseos Lugosiensis et alumnum Seminarii Centralis graeco-catholici Vindobonnae absolutum, die 15. Julii 1873 tentamen rigorosum primum e Theologia Morali et Pastoralis atque per vota unanimia adprobatum fuisse.

Decanatus Collegii professorum Facultatis Theologiae in caesarea regia Universitate Vindobonnensi.

Vindobonnae, die 17. Julii 1873

(L.S.)

Dr. Hermannus Zsokke m.p.
Decanus

In fidem copiae,
Lugosini, die 30. Novembris 1922

L.S.

Dr. Daniel Fireza
canonicus, Cancellariae Dioecesanae director

XIII.

Lugoj, 30 noiembrie 1922. Atestat privind studiile făcute de Ioan Boroș la Universitatea din Viena, în copie realizată de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, original]

1873 iunie 25, Viena

Copia

Praesentibus hisce litteris testamur, dominum Joannem Borosiu, alumnum Seminarii graeco-catholici anno 1873 in Caesarea regia Vindobonnensi Scientiarum Universitate praelectiones ex Paedagogica et Catechetica diligentissime excepisse atque in examine publico ad finem I. et II. semestris instituto in classem primam ex utraque relatum esse. Mores quod attinet, legibus academicis apperime conformes exhibuit.

In quorum fidem has ei manu nostra subscriptas litteras dedimus.
Vindobonae, die 25. mensis Junii anni 1873.

Chr. Schuller m.p.
Professor publicus

Vidi:
Stoeger m.p.
Eccl. Matr. Scholasticus
In fidem copiae.
Lugosini, die 30 Novembris 1922

Dr. Daniel Fireza
Canonicus, Cancellariae Dioecesanæ director

XIV.

Lugoj, 30 noiembrie 1922. Atestat privind studiile universitare făcute de Ioan Boroș la Viena – disciplinele parcurse și calificativele obținute; copie realizată de Daniel Fireza, canonic și director al Cancelariei episcopale.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerate, original]

Nr. 411

Nos, Rector et Decanus collegii professorum Facultatis Theologicae caesareo-regiae Universitatis literarum Viennensis, hac tabula profiteamur testatumque volumus, dominum Joannem Boros, oriundum ex Nagy-Károly in Hungaria, filium Joannis, quum se dignum civitate academice praestiterit, utpote qui examen maturitatis anno 1869 in Gymnasio superiori Belényesiensi subisset, in numerum civium huius Universitatis relatum et ejus disciplino usum esse inde ab initio semestris hiberni anni scholastici 1869/70 usque ad finem semestris anni scholastici 1873. Per hoc tempus sequentes magistrorum scholas se frequentasse vel secundum pristina Universitatis instituti in iisdem doctrinis se operam fornisse legitime coprobavit.

Apud quam facultatem nomen professus sit: Theologicam

Ad quam facultatem pertinent scholas: Theologicam

Adnotata:

Index scholarum et magistrorum	Quot per hebdomades horas scholae habitae sint	Quales studiorum progressus fecisse, judicatus sit secundum pristinas lege. Relatus in classem
<u>SEMESTRE HIBERNUM 1869/70</u>		
Theologia fundamentalis Dr. Bauer	5	eminentem
Historia revel divinae ab urbe condita usque ad Christum. Izagoges vice in sacr. Scripturam Dr. Mally	3	primam
Lingua et analysis hebraica	2	eminentem

Index scholarum et magistrorum	Quot per hebdomades horas scholae habitae sint	Quales studiorum progressus fecisse, judicatus sit secundum pristinas lege. Relatus in classem
Dr. Mally		
Exegesis in primevum et secundum Libr. Regum e Vulgata	4	eminentem
Dr. Mally		
<u>SEMESTRE AESTIVUM 1870</u>		
Theologia fundamentalis	5	eminentem
Dr. Bauer		
Historia revel. Divine a Christo nato usque ad finem saec. II. aere christianae in libris sacris N. T.	3	eminentem
Dr. Mally		
Analysis et exegesis textus hebraici libr. I. Regii inde a capite 12	2	eminentem
Dr. Mally		
Continuatio exegesis in libros Samuelis e texto Vulg.	4	eminentem
<u>SEMESTRE HIBERNUM 1870/1871</u>		
Evangelium narratio de vita et doctrina Jesu Christi e 4 evangeliiis canonicis haermenisticce concinnata usque ad historiam Dominic. Passionis, una cum necessariis isagogicis disquisitionibus singula (...) concernent.	8	eminentem
Dr. Werner		
Expositio epist. ad Hebraeos	2	eminentem
Dr. Werner		
Theologia dogmatica pars prior	9	acced. cum eminentem
Dr. Tosi		
<u>SEMESTRE AESTIVUM 1870</u>		
Hermenistica explicatio evangelice narrationis de passione et resurrectione Jesu Christi	5	eminentem
Dr. Werner		
Isagoge in libro didactico N. T.	4	eminentem
Dr. Werner		
Exegesis sublimin. in epist. S. Petri una cum sermonibus S. Petri in act. apost. et epist. Judae	2	eminentem
Dr. Werner		
Theologia dogmatica	9	eminenter primum
Dr. Tosi		
<u>SEMESTRE HIBERNUM 1871/1872</u>		
Theologia moralis pars fundamentalis	8	eminentem
Dr. Krückl		
Historia theologiae moralis	1	frequentavit
Dr. Krückl		
Historia ecclesiastica a fundatione ecclesiae usque ad Clementem V. ponificem	9	eminentem
Dr. Wappler		
<u>SEMESTRE AESTIVUM 1872</u>		
Theologia moralis pars specialis	9	eminentem
Dr. Krückl		
Historia ecclesiastica a Clemente V. usque ad nostra	8	eminentem

Index scholarum et magistrorum tempora	Quot per hebdomades horas scholae habitae sint	Quales studiorum progressus fecisse, iudicatus sit secundum pristinas lege. Relatus in classem
Dr. Wappler De ecclesiae inde a saec. XV. Estra Europam propagatione Dr. Wappler		frequentavit
<u>SEMESTRE HIBERNUM 1872/73</u>		
Pastoral-Theologie, Homiletik und allgemeine Liturgik Dr. Ricker	9	eminentem
Kirchenrecht Dr. Schack	5	eminentem
De impedimento matrimonii juxta S.S. can. et leges civ. Imperii Austriaci		frequentavit
<u>SEMESTRE AESTIVUM 1873</u>		
Pastoral-Theologie, specielle Liturgik und Hodegetik Dr. Ricker	8	eminentem
Pastoral-Psychiatrie	1	frequentavit
De impedimentis matrimonii Dr. Laurie	2	frequentavit
Allgemeine Unterrichts-Lehre aus Katechetik Dr. Schüller	2	frequentavit

Mores quod attinet legibus academicis apprimè conformes erant. Ejus rei in fidem hanc tabulam sigillo Universitatis Vindobonensis munivimus et nomine nostra subscripsimus.

Spaet m.p. Dr. Zschokke m.p.
h. t. Rector Universitatis h.t. Decanus

(L.S.) collegii professorum Facultatis Theologicae

In fidem copiae.
Lugosini, die 30. Novembris 1922

Dr. Daniel Fireza canonicus,
Director Cancellariae Dioecesanæ

XV.

Lugoj, 30 noiembrie 1922. Curriculum vitae – parcursul biografic și de carieră al lui Ioan Boroș.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerotate, original]

Curriculum vitae et officiorum

Joannis Boroș

Sacerdotis et Praepositi Capitularis Dioceseos Lugosiensis.

Natus in opido Carei-Mari (Provincia Satumarensi) die 27 Octobris 1850 e nobilibus rumenis genitoribus graeco-catholicis: Joanne Boroș et legitima sua conjuge Maria Varga.

Rudimenta primaria in schola elementari gr.catholica rumena Careimariensi audivit.

Ineunte anno scholastico 1859/60 ad finem usque anni 1864/65-i classes inferiores quatuor in Lyceo Ordinis Piaristarum Careimarensi bono cum exitu asbolvit; ab anno autem 1865/6-o usque ad 1868/9 quatuor classes superiores in Archigymnasio gr.catholico rumeno belenyensi absolvit, ubi examen quoque maturitatis eminenti cum successu subiit.

A.f.r. Dre. Alexandro Dobra Lugisiensis Dioceseos primo Episcopo inter auditores theologiae susceptus, pro ascultanda s. Theologia Vindobonam missus est, ibique in Instituto „apud Sanctam Barbaram” nominato quatuor cursus sacrae theologiae eminenti cum successu absolvit, ita ut anno quarto die nempe 15-a Julii 1873-i examen quoque rigorosum Licentiatum in „Moralium necnon Pastoralium” theologia feliciter subiverit.

Diocesim Lugosiensem Episcopo Joanne Olteano gubernante, die scilicet 21 Novembris 1873 qua actuarius et archivarius in Diocesano officio nominatus est, die vero 18 Junii a. 1875 Vicenotarius Consistorialis constitutus est, eodemque anno qua Catecheta rumenaeque linguae professor ad Institutum Sororum „De Notre Dame” Lugosiense est denominatus.

Ordinem lectoratus anno 1873 die 13 Aprilis suscepit-vindobonae ab Episcopo Joanne Olteano. Anno vertente autem 1877-o die 25 Martii in festo Anunciationis B. Mariae Virginis per Episcopum diocesanum f.r. Victorem quondam Mihályi ordinatus est hypodiaconus et Diaconus, die vero 27 Majas ejusdem anni ad ordinem praesbiteratus qua coelebs promotus est. Die 13 Novembris a 1879 Assessoris Consistorialis distinctione est auctus.

Decreto regali die 22 Septembris anni 1880 in parochiam communitatis Zabran est constitutus, ubi jam a die 20-a Septembris anni 1879 ad instar administratoris provisorii functus erat.

Qua parochus 17 annos est functus, idest ad annum usque 1897, quando Episcopus Dr. Demetrius quondam Radu eundem protopopam honorarium atque Secretarium episcopalem nominavit, necnon notarium Consistorialem atque Directorem Cancellariae Diocesanae Lugosiensis.

Die 22 Septembris a 1897 ad Canonicatum praebendatum est proventus, die 22 Junii 1898 autem inspector scholarum est constitutus, quibus officiis per 17 annos functus est, idest ad diem usque 25-am Septembris a 1913.

Sexta die Septembris 1894 in praesidentem Reunionis Ludimagistrorum partium Lugosiensium electus, munus hoc per annos 17 idest ad annum usque 1911-um gessit.

Die 13 Septembris 1899 ad canonicatum Cancellarium promotus, die vero 21 Decembris 1901 qua canonicus Custos nominatus.

Die 3 Iulii 1900 Episcopus f. r. Demetrius Radu eundem Provinciarium generalem nominavit.

Die 3 Iulii 1903 Sancta Sedes Apostolica eundem Praelatum Domus Pontificiae nominavit, eodemque anno qua Assessor Consistorialis Dioceseos Magnovaradiensis est distinctus.

Die 3 Augusti 1910 Praepositus capitularis est nominatus, die vero 9-a Novembris ejusdem anni ab Episcopo Basilio Hossu Vicarius Generalis est constitutus.

Die 25 Decembris 1912 ab Imperatore et Rege Apostolico Hungariae Francisco Josepho I-o ordine ejusdem imperatoris nomen habente „mediae classis cum stella” condecoratus est.

Eodem 1912-o anno Episcopo Basilio Hossu ad sedem Gherlensem translato, in Vicarium Capitularem electus erat.

Anno 1917-o per Episcopum Drem Valerium Frentiu denuo Vicarius generalis est positus.

Horum annorum decursu: ad synodum dioecesanam anni 1879 participavit qua notarius synodalis, et simili functione ad synodum dioecesanam anni 1882. Qua Dioceseos delegatus adfuit in Conferentia Episcopatus anno 1897-o in causa Autonomiae habita. In synodo Provinciali III-a anno 1900 celebrata similiter adfuit qua delegatus Capituli et synodalis notarius.

Non abfuit Conferentiae Episcopalis Blasii a 1907 habitae in causa scholarum qua delegatus capitularis. Participavit similiter ad conferentiam Inspectorum scholasticorum Provinciae metropolitanae Magnovaradini habita diebus 10–13 Januarias 1907-o in causa statutorum officendorum pro redisciplinari Ludimagistrotum.

Ab anno jam 1899-o permutatim Casse Centralis Diocesanae tum Director tum Cassarius fuit, ab anno vero 1912-o Diocesani Esactoratus Praeses, ab anno 1910 autem Tribunalis etiam Matrimonialis Praeses.

In campo rei litterariae ad sequentes ephemerides et periodica collaboravit: „Preotul român” – Gherla. „Foaia bisericească și scolastică” – Blaj, „Unirea” Blaj, „Cultura creștină” Blaj, „Transilvania” Sibiu, „Gazeta Transilvaniei” Brașov, „Observatorul” Sibiu, „Foaia Diecezană – Sionul Românesc” Lugoj, atque etiam in aliis ephemeridibus hungaricis, in quibus omnibus non paucos articulos, tractatus ecclesiasticos, scholasticos, politicos necnon historiam ecclesiasticam redolentes, praedicationes necnon disertationes varias concinnavit.

Qua auctor sequentia opera litteraria publicavit et in lucem edidit:

1. Ritual pentru școlile medii Lugoj 1880.
2. Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Joan Crisostom.
3. Tatăl nostru.
4. Jerarchia bisericească.
5. Directorul sau ordul oficiului divin.

6. Sematismul istoric al Diecezei Lugojului.
7. Monografia parohiei gr<eco>-cat<catolice> Timișoara.
8. Monografia parohiei Zabran.
9. Monografia parohiei gr.cat. din Lugoj din 1836.
10. Organizarea școalelor naționale românești din Județul Caraș-Severin (1792–1795).
Pro re publica diocesana sequentes foundationes instituit:
 - 1). 600 florenum pro instructione interna templorum proventu carentium.
 - 2). 6000 florenum pro Convictu Diocesano Lugosiensi.
 - 3). 500 florenum pro pauperibus.
 - 4). 500 florenum pro reunione s. Altaris.
 - 5). 2000 Lei pro stipendiis juventuti liceali belenyensesi.

In resociali publica:

Membrum est: Musaei prov. Caraș-Severin, „Rubrae Crucis” Societatis pro adjuvanda juventute liceali Lugosiensi, Reunionis piarum femeniaram lugosiensis. Chori cathedralis Lyra, Reunionis s. Pauli, Associationis pro Cultura et litteratura populi rumeni, etc.

Plusquam ab annis 20 membrum est Concilii administrativi provinciae Caraș-Severinensis et variarum ejusdem provinciae Comissionum.

Lugosini die 30 Nov. 1922.

Humiliter exposuit

Ioanne Boroș
praepositus capitularis

XVI.

**București, 8 decembrie 1922. Profesiunea de credință depusă de Ioan Boroș la Nunțiatu-
ra Apostolică din București, în contextul procedurilor ocazionate de numirea sa ca arhi-
ereu.**

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2–3, file nenumerate, original]

PROFESSIO

ORTHODOXAE FIDEI AB ORIENTALIBUS FACIENDA

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.

1. Ego *Ioannes Boroș* firma fide credo, et profiteor omnia et singula, quae continentur in Symbolo Fidei, quo Sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet:

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem coeli, et terrae visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex

Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis, et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et unam, Sanctam, Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

2. Veneror etiam, et suscipio universales Synodos, prout sequitur, videlicet:

Nicaenam primam: et profiteor quod in ea contra Arium damnatae memoriae, definitum est: Dominum Jesum Christum esse Filium Dei, ex Patre natum Unigenitum, idest, ex substantia Patris natum, non factum, consubstantialem Patri; atque impias illas voces in eadem Synodo damnatas esse, quod aliquando non fuerit, aut quod factus sit ex iis, quae non sunt, aut ex alia substantia, vel essentia, aut quod sit mutabilis, vel convertibilis Filius Dei.

3. Constantinopolitanam primam, secundam in ordine; et profiteor quod in ea contra Macedonium damnatae memoriae, definitum est: Spiritum Sanctum non esse servum, sed Dominum; non creaturam, sed Deum; ac unam habentem cum Patre, et Filio Deitatem.

4. Ephesinam primam, tertiam in ordine, et profiteor quod in ea contra Nestorium damnatae memoriae, definitum est: Divinitatem et humanitatem, ineffabili, et incomprehensibili unione in una persona Filii Dei, unum nobis Jesum Christum constituisse, eaque de causa Beatissimam Virginem vere esse Dei Genitricem.

5. Chalcedonensem, quartam in ordine, et profiteor quod in ea contra Euthychem, et Dioscorum, ambos damnatae memoriae, definitum est: Unum, eundemque Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, perfectum esse in Deitate, et perfectum in humanitate. Deum verum, et hominem verum ex anima rationali, et corpore, consubstantialem Patri secundum Deitatem, eundem consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato, ante saecula quidem de Patre genitum secundum Deitatem, in novissimis autem diebus, eundem propter nos et propter nostram salutem, ex Maria Virgine Dei Genitrice secundum humanitatem; unum, eundemque Christum Filium Dominum unigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque naturae, et in unam personam, atque substantiam concurrente, non in duas personas partitum, aut divisum, sed unum eundemque Filium et Unigenitum, Deum Verbum Dominum Jesum Christum.

6. Item ejusdem Domini nostri Jesu Christi Divinitatem, secundum quam consubstantialis est Patri et Spiritui Sancto, impassibilem esse et immortalem; eundem autem crucifixum et mortuum tantummodo secundum carnem, ut pariter definitum est in dicta Sinodo, et in Epistola Sancti Leonis Romani Pontificis, cujus ore Beatum Petrum Apostolum locu-

tum esse, Patres in eadem Synodo acclamaverunt. Per quam definitionem damnatur impia haeresis illorum, qui Trisagio ab Angelis traditio, et in praefata Chalcedonensi Synodo decantato, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis, addebant: Qui crucifixus est pro nobis: atque adeo Divinam naturam trium personarum passibilem asserebant, et mortalem.

7. Constantinopolitanam secundam, quintam in ordine, in qua praefatae Chalcedonensis Synodi definitio renovata est.

8. Constantinopolitanam tertiam, sextam in ordine, et profiteor quod in ea contra Monothelitas definitum est: in uno, eodemque Domino nostro Jesu Christo duas esse naturales voluntates, et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse: et humanam ejus voluntatem non contrariam, sed subjectam Divinae eius, atque omnipotenti voluntati.

9. Nicaenam secunda, septimam in ordine, et profiteor quod in ea contra Iconoclastas definitum est: Imagines Christi, ac Deiparae Virginis, nec non aliorum Sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem, ac venerationem impertiendam.

10. Constantinopolitanam quartam, octavam in ordine, et profiteor in ea Photium merito fuisse damnatum et Sanctum Ignatium Patriarcham restitutum.

11. Veneror etiam, et suscipio omnes alias universales Synodos auctoritate Romani Pontificis legitime celebratas et confirmatas, et praesertim Florentinam Synodum, et profiteor quae in ea definita sunt videlicet:

12. Quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio aeternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque aeternaliter, tamquam ab uno principio et unica spiratione procedit.

13. Item dictionem illam (Filioque), veritatem declarandi gratia, et imminente necessitate, licite, et rationabiliter Symbolo fuisse appositam.

14. Item, in azymo sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici: Sacerdotesque in altero ipsum Domini Corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suae Ecclesiae, sive occidentalis, sive orientalis consuetudinem.

15. Item si vere poenitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint, et omissis, eorum animas poenis purgatoriis post mortem purgari, et ut a poenis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, et eleemosynas, et alia pietatis officia, quae a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt, secundum Ecclesiae instituta. Illorumque animas, qui post Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quae post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel etiam exutae, sunt purgatae, in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum Trinum et Unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas.

16. Item Sanctam Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem in universum Orbem tenere Primatum et ipsum Pontificem Romanum successorem esse Beati Petri Principis Apostolorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesia caput, et omnium Christianorum

Patrem, ac Doctorem existere: et ipsi in Beato Petro pascendi, regendi, ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse; quemadmodum etiam (ut eadem Florentina Synodus asserit) in gestis oecumenicorum Conciliorum, et in sacris canonibus continentur.

17. Item legalia veteris Testamenti, seu Mosaicae Legis Caeremonias, Sacra, Sacrificia et Sacramenta, Domino nostro Jesu Christo adveniente, cessasse, et post promulgatum Evangelium, sine peccato observari non posse. Ejusdem etiam Legis Veteris ciborum mundorum, et immundorum differentiam ad caeremonialia pertinere, quae, surgente Evangelio, transierunt.

18. Illam etiam Apostolorum prohibitionem, ab immolatis simulacrorum, et sanguine et suffocato illi tempore congruisse, ut inter Judaeos, et Gentiles dissensionis materia tolleretur, cujus Apostolicae prohibitionis causa cessante, etiam cessavit effectus.

19. Pariter veneror, et suscipio Tridentinam Synodum, et profiteor quae in ea definita, et declarata sunt, et praesertim offerri Deo in Missa verum, proprium et propitiatorium Sacrificium pro vivis, et defunctis, atque in Sanctissimo Eucharistiae Sacramento (juxta Fidem, quae semper in Ecclesia Dei fuit) contineri vere, realiter et substantialiter, corpus et sanguinem, una cum anima et Divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum; fierique conversionem totius substantiae panis in Corpus, et totius substantiae vini in Sanguinem, quam conversionem Catholica Ecclesia aptissime transubstantiationem appellat, et singulis cujusque speciei partibus, separatione facta totum Christum contineri.

20. Item septem esse novae legis Sacramenta a Christo Domino nostro instituta ad salutem humani generis, quamvis non omnia singulis necessaria, videlicet: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium, illaque gratiam conferre; et ex his Baptismum, Confirmationem, et Ordinem iterari non posse.

21. Item Baptismum esse necessarium ad salutem, ac proinde si mortis periculum imminet, mox sine ulla dilatione conferendum esse, et a quocumque, et quandocumque sub debita materia, forma et intentione collatum, esse validum.

22. Item Sacramenti Matrimonii vinculum indissolubile esse, et quamvis, propter adulterium, haeresim, aut alias causas, possit inter conjuges thori et cohabitationis separatio fieri, non tamen illis aliud matrimonium contrahere fas esse.

23. Item Apostolicas, et Ecclesiasticas traditiones suscipiendas esse, et venerandas.

24. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse.

25. Pariter, quae de peccato originali, de Justificatione, de sacrorum librorum tam Veteris, quam Novi Testamenti indice et interpretatione in predicta Tridentina Synodo definita sunt, suscipio et profiteor.

26. Item veneror et suscipio oecumenicam Synodo Vaticanam, atque omnia ab eadem tradita, definita et declarata, praesertim de Romani Pontificis primatu ac de ejus infallibili magisterio, firmissime amplector et profiteor.

27. Caetera item omnia suscipio, et profiteor, quae recipit, et profitetur Sancta Romana Ecclesia, simulque contraria omnia, et schismata, et haereses ab eadem Ecclesia damnatas, rejectas et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio et anathematizo.

28. Insuper Romano Pontifici, Beati Petri Principis Apostolorum successori, ac Jesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo, ac juro.

29. Hanc fidem Catholicae Ecclesiae, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor, et veraciter teneo, eandem integram, et inviolatam usque ad extremum vitae spiritum, constantissime, Deo adjuvante, retinere et confiteri, atque a meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in meo munere spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturum, Ego idem spondeo, voveo et juro.

Sic me Deus adjuvet, et haec Sancta Dei Evangelia.

(semnat) Ioannes Boroș

(semnat) Zenovius Păclișanu
testis

(semnat) Georgius Dănilă
testis

Ego infrascriptus huius Nuntiatoris Apostolicis a Secretis fides professionem a Reverendissimo Domino Johanne Boroș in manibus meis ad verbum emissam recepi et ita testor manu propria.

Victorius Cavagnis
a Secretis Nuntiatoris Apostolicis

XVII.

București, 8 decembrie 1922. Mențiuni pe filele de început ale dosarului de numire într-un episcopat a lui Ioan Boroș, urmate de una din piesele acestui dosar, mărturia lui Victor Cavagnis.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerate, original]

Anno 1922/P. 419/Lugoj/Mons. Giovanni Boros nominato Vescovo/N.
2206/2235/2327/2353/2941/2943/2977

*

N. A. n. 2356

PROCESSUS INQUISITIONIS SUPER QUALITATIBUS
REVERENDISSIMI DOMINI JOANNIS BOROS
promovendi ad Episcopatum si SS.mo Domino placuerit.

*

București, 8 decembrie 1922.

In Nomine Domini. Amen.

Per hunc publicum processum seu inquisitionis instrumentum cunctis ubique pateat et notum sit omnibus ad quos spectat sive in posterum spectare poterit, quod cum Ssmus

Dominus Noster PIUS d.p. PAPA XI f.r. Remum Dominum Joannem Boros ad dignitatem Episcopalem promovere decrevisset, mihiq; processum super qualitatibus promovendi conficiendum commisisset, Ego mandato Pontificis obsequens viros duos spectabiles et fide dignos uti testes vocandos ex officio coram me curavi, Qui, praestito in antecessum Juramento de veritate dicenda et de secreto servando, tactis SS. Evangeliiis, suas depositiones ad normas et praescriptiones Urbani VIII s.r. factas, sua manu subscripsere.

Hasce vero testium depositiones una simul colligi et in hoc publicum instrumentum inseri mandavi per Remum Dnum Sebastianum Huber, Rectorem Seminarii Bucarestiensis, quem ego titulo et munere Notarii Apostolici deputavi.

Datum Bucarestini, in Aedibus Nuntiature Apostolicae, die octava mensis decembris anni 1922.

Victorius Cavagnis
a Secretis Nuntiature Apostolice

XVIII.

București, 8 decembrie 1922. Mărturie semnată de Victor Cavagnis și Sebastian Huber, inclusă în dosarul procesului canonic aferent numirii lui Ioan Boroș în funcția de episcop.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, original]

In Nomine Domini. Amen.

Absolute hoc probationum processu, heic inseruntur documenta ab ipso Domino promovendo Joanne Boros transmissa, nempe fidem Baptismatis, Confirmationis, Ordinationis, sacerdotalis, testimoniales litteras Ordinarii sui, exemplaria testimoniorum studiorum ab ipso peractorum, et curriculum vitae et officiorum.

Adjungitur pariter forma juxta quam ipse promovendus Joannes Boros fidei professionem in manibus Revmi Domini Victorii Cavagnis, huius Nuntiaturae Apostolicae a Secretis, emisit. Quae omnia documenta ego infrascriptus Notarius Apostolicus authentica esse cognovi et huic processui inserui.

Ut autem huic originali plena fides adhibeatur, idem Revmus Dnus Victorius Cavagnis, huius Nuntiaturae Apostolicae a Secretis, eidem sua manu subscripsit solitoque suo ac meo sigillo muniri mandavit.

Datum Bucarestini, in Aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die octava mensis decembris anni 1922.

Victorius Cavagnis
a Secretis Nuntiature Apostolice

Sebastianus Huber
Praef – Seminarii archiepp.
Notarius apostolicus

XIX.

București, 8 decembrie 1922. Mărturie semnată de Sebastian Huber, inclusă în dosarul procesului canonic aferent numirii lui Ioan Boroș în funcția de episcop.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerotată, original]

In Nomine Domini. Amen.

Ego infrascriptus Notarius Apostolicus testor die octava mensis decembris anni 1922 in Sacello Nuntiaturae Apostolicae Bucarestini coram Rev.mo Domino Victorio Cavagnis, a Secretis Nuntiaturae Apostolicae, ac duobus testibus, nempe sacer. Zenobio Paclișanu filio def. Timothei et viventis Johannes Stanciu, nato Straja Archidioec. Albae-Julienensis et Fogarasiensis, die 1 maii anno 1886, et sac. Georgio Danila filio viventis Georgii et def. Elisae Lugojanu, nato Cheta, Archidioec. Albae Juliensis et Fogarasiensis, die 2 iunii anno 1889, meque infrascripto Notario Apostolico, personaliter comparuisse Rev.mum Dnum Joannem Boroș ad Episcopatum promovendum, fideique professionem juxta formam heic adnexam emisisse, omni et singula in ea contenta fideliter et de verbo ad verbum legisse, alta voce, flexis genibus ac juramento, tactis SS. Dei Evangelistiis firmasse, ac sua manu subsignasse.

Super quibus omnibus ego Notarius Apostolicus hoc instrumentum confeci et in veritatis testimonium hic me manu mea subsignavi et sigillo munivi.

Datum Bucarestini, in Aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die octava mensis decembris anni 1922.

Sebastianus Huber

*Praef. Seminarii archiepp.
Notarius apostolicus*

XX.

București, 8 decembrie 1922. Chestionar privind calitățile morale și profesionale-piesă din dosarul procesului canonic aferent promovării lui Ioan Boroș la demnitatea episcopală.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerate, original]

INTERROGATIONES DE QUALITATIBUS ELIGENDI AD EPISCOPATUM

1. An testis cognoscat promovendum, quomodo, a quo tempore citra, an sit ipsius cosanguineus, cognatus, affinis, nimium familiaris, aemulus vel odiosus?
2. An sciat in qua civitate vel loco et dioecesi promovendus sit natus, et quae sit causa scientiae?
3. An sciat ipsum natum esse ex legitimo matrimonio atque honestis et catholicis parentibus, et quae sit causa scientiae?
4. An sciat cuius aetatis sit, praesertim an expleverit annos 30, et quae sit causa scientiae?

5. An sciat eum esse in sacris ordinibus constitutum, quibus a quo tempore citra, praesertim an ante sex menses, et quae sint causa scientiae?
6. An sciat eum esse in ecclesiasticis functionibus et in exercitio ordinum susceptorum diu versatum, in susceptione sacramentorum frequentem et devotum, et quae sint causa scientiae?
7. An sciat eum semper catholice vixisse et in fidei puritate permansisse, et quae sint causa scientiae?
8. An sciat eum praeditum esse innocentia vitae, bonisque moribus et an sit bonae conversationis et famae, et quae sint causa scientiae?
9. An sciat eum esse virum gravem, prudentem et usu rerum praestantem, et quae sit causa scientiae?
10. An sciat eum aliquo gradu in iure canonico vel in sacra Theologia insignitum esse, quibus in locis, quanto tempore et quo fructu ipsi Theologiae vel iuri canonico operam dederit, et an vere ea doctrina polleat, quae in episcopo requiritur ad hoc, ut possit alios docere, et quae sit causa scientiae?
11. An sciat eum aliquo munere functum esse vel circa curam animarum aut regimen alterius Ecclesiae se exercuisse et quomodo in eis se gesserit, tamquod doctrinam quamquod prudentiam, integritatem et mores, et quae sit causa scientiae?
12. An sciat eum aliquando publicum scandalum dedisse circa fidem, mores sive doctrinam vel aliquo corporis aut animae vitio aliove canonico impedimento teneri, quominus possit ad episcopatus dignitatem promoveri, et quae sit causa scientiae?
13. An eum idoneum existimet ad obeundum munus episcopalis dignitatis, an dignum, qui ad illam promoveatur et an illius promotionem Ecclesiae proficuum et utilem esse censeat, et quae sit causa scientiae?
14. An sciat eum bona et proventus possidere ad episcopalis dignitatis decorem sustentandum sufficientes, qualiter et unde proveniant, in quibus consistant, et quae sint causa scientiae?

Ad. 1.: Novi et cognovi promovendum personaliter saltem a decennio, non sum ipsius cosanguineus, nec cognatus, nec affinis, nec nimium familiaris, nec aemulus, nec odiosus.

Ad. 2.: Scio, promovendum natum esse in civitate Careii Mari (dioecesis Magno-Varadinensis gr. ritus catholica). Hoc enim pro undem cognoscentibus est publicae notorietatis.

Ad. 3.: Quod sit ex legitimo matrimonio natus atque ex honestis et catholicis parentibus, hoc probat praesumptio juris, nemo enim ad sacerdotium promovetur illegitimus vel dubiae originis et fidei.

Ad. 4.: Est annos natus 72-os. Hoc demonstrant litterae baptismales ejus.

Ad. 5.: Scio, promovendum esse in sacris ordinibus canonicae constitutum, in quantum scilicet ordinem hypodiaconatus et diaconatus die 6. Aprilis anno 1877 suscepit ab episcopo Lugosiensi Victore Mihályi, qui eidem ordinem praesbyteratus contulit die 27. Mai(i) eodem anno. Hoc scio e Schematismo dioecesis Lugoj anno 1903 publicato.

Ad. 6.: Est versatissimus, imo libros tres publici juris fecit in materia lithurgica. Quod in susceptione sacramentorum sit frequens et devotus, publicae est notorietatis.

Ad. 7.: Eum semper catholice vixisse et in fidei puritate permansisse, res et publicae notorietatis, nec enim alia ratione potuisset per omnes canonicos ordines et hierachicos gradus usque ad praesentes suas dignitates evehi si aliquid contrarium accidisset.

Ad. 8.: Quod sit innocentia vitae praeditus, bonisque moribus, bonae conversationis et famae satis esto meminisse, eundem gradus omnes hierachicos utpote etiam distinctiones ecclesiasticas et civiles obtinuisse.

Ad. 9.: Hoc aperte demonstrat ejus venerabilis aetas, officiosa ejus activitas, necnon praeclara officia quae per dimidium fere saeculum habuit pleno honore.

Ad. 10.: Jus canonicum in Facultate Theologica Vindobonensi catholica absolvit, ubi gradum licentiatum in theologia morali et pastoralis obtinuit. Quo fructu operam dederit, theologiae et juri canonico ejus opera litteraria clare demonstravit, quae publici juris sunt.

Ad. 11.: Promovendus omnibus centralibus officiis funtus est et per annos septemdecim parochiam Zabraniensem exemplari doctrina et prudentia rexit. Videre licet inter alia in numerata documenta etiam Schematismum jubilearem dioecesis Lugosiensis anni 1903.

Ad. 12.: Non.

Ad. 13.: Certa scientia scio et eum idoneum existimo ratione habita suae praeclare scientiae linguarum rumenae, latinae, germanicae et hungaricae plenae peritiae, simulque eundem quam dignum credo pro promotionem ad episcopalem dignitatem propter ejus magna merita, continuam et indefessam activitatem fructibus plenam pro exaltatione S. Ecclesiae Catholicae.

Ad. 14.: Domum propriam decentem habet pro habitatione in civitate Lugoj, necnon parvulam vineam. Praeterea habet etiam aliquod capitale; insuper salarium a statu civili accipit fere 60.000 lei per annum. Hi proventus sufficientes sunt pro honesta sustentatione. Causa scientiae est propria experientia, quia infrascriptus est caput Sectionis catholicae in Ministerio Cultuum Bucurestini.

Bucureşti, 8. Decembris 1922

Zenobius Păclişanu
sacerdos archid. Alba-Julienensis et Fogarasiensis

XXI.

București, 8 decembrie 1922. Piesă din dosarul aferent promovării lui Ioan Boroș la demnitatea episcopală.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerotate, original]

1922 decembrie 8, București
PAROHIA ROMÂNĂ UNITĂ
București, str. Polonă 42

1. An testis cognoscat promovendum, quomodo, a quo tempore citra, an sit ipsius consanguineus, cognatus, affinis, nimio familiaris, aemulus vel odiosus?

Cognosco ab anno 1912, nec consanguineus, nec cognatus, nec affinis, nec familiaris, nec aemulus, nec odiosus.

2. An sciat in qua civitate vel loco et dioecesi promovendus sit natus et quae sit causa scientiae?

Scio, promovendum natum esse in civitate Careii Mari, dioecesis Magnovaradinensis gr. cath., anno 1850 Sept. 27. Ex schematismo.

3. An sciat ipsum natum esse ex legitimo matrimonio atque honestatis parentibus, et quae sit causa scientiae?

Scio, eum ex legitimo matrimonio et honestis parentibus natum esse.

4. An sciat cujus aetatis sit, praesertim an expleverit annum 30^{mm}, et quae sit causa scientiae?

Est 72 annorum.

5. An sciat eum esse in sacris ordinibus constitutum, quibus, a quo tempore intra praesertim an ante sex menses, et quae sit causa scientiae?

Scio.

6. Sciat an eum esse in ecclesiasticis functionibus et in exercitio ordinum suscepturum, in susceptione sacramentorum frequentem et devotum, et quae sit causa scientiae?

Scio, de visu.

7. An sciat eum semper catholice vixisse et in fidei puritate permansisse, et quae sit causa scientiae?

Ut supra.

8. An sciat eum praeditum esse innocentia vitae bonisque moribus et an sit bonae conversationis?

Scio, ex contactu sociali.

9. An sciat eum esse virum gravem, prudentem et usu rerum praestantem, et quae sit causa scientiae?

Virum gravem, prudentem et usu rerum praestantem iterum scio ex propria experientia.

10. An sciat eum aliquo gradu in iure canonico vel in sacra Theologia insignitum esse, quibus in locis, quanto tempore et quo fructu ipsi Theologiae vel Juri canonico operam dederit, et an vere ea doctrina polleat quae in episcopo requiritur ad hoc, ut possit alios docere, et quae sit causa scientiae?

Jus canonicum et sacram Theologiam in facultate catholica Vindobonensi absolvit, ubi gradum academicum licentiatum in theologia morali et pastoralis obtinuit. Plurimum scripsit de theologicis et generatim certe ea scientia pollet, quae in episcopo requiritur.

11. An sciat eum aliquo munere functum esse vel circa curam animarum aut regimen alterius Ecclesiae se exercuisse et quomodo in eis se gesserit, tamquod doctrinam quamquod prudentiam, integritatem et mores, et quae sit causa scientiae?

Promovendus omnibus centralibus muneribus et officiis functus est et per annos 17 ecclesiam parochiae Zabraniensis exemplari doctrina et prudentia rexit, integritati morem semper preunte.

12. An sciat eum aliquando publicum scandalum dedisse circa fidem, mores sive doctrinam vel aliquo corporis aut anime vitio aliove canonico impedimento teneri, quominus possit ad episcopatum dignitatem promoveri, et quae sit causa scientiae?

Nescio.

13. An eum idoneum existimet ad obeundum munus episcopalis dignitatis, an dignum, qui ad illam promoveatur et an illius promotionem Ecclesiae proficuum et utilem esse censeat, et quae sit causa scientiae.

Idoneum et dignum ad munia episcopalia eum censeo et promotionem illius Ecclesiae proficuum et utilem esse existimo, cum dioecesis Lugosiensis intre schismaticos profusa sit.

14. An sciat eum bona et proventus possidere ad episcopalis dignitatis decorem sustentandam sufficientes, qualiter et unde proveniant in quibus consistant et quae sit causa scientiae?

Domum habet propriam et de proventibus status se curat.

Datum București, 8. Decembris 1922

Georgius Dănilă
protopopa

XXII.

Bucureşti, 9 decembrie 1922. Nunţiatura Apostolică Bucureşti către Congregaţia pentru Bisericile Orientale.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 4r–v, original]

116

NUNZIATURA APOSTOLICA RUMENIA

OGGETTO N. 2332

Processo per la nomina BUKAREST, str. Esculap 5
di Mons. Giovanni Boroş a Vescovo 9 dicembre 1922
(con inserto)

EMINENZA REVERENDISSIMA,

In assenza del Monsignor Nunzio, e per eseguire i venerati ordini che l'Eminenza Vostra Reverendissima si compiacque dare col Foglio n. 8667/22, del 27 ottobre p., col quale comunicava che il S. Padre si era degnato elevare all'Episcopato il Reverendissimo Monsignor Giovanni Boroş, Vicario Generale di Lugoj, ho compilato il consueto processo „pro eligendo episcopo”.

Mentre ne rimetto, qui unito, gli atti all'Eminenza Vostra. mi permetto rivolgerLe umile preghiera perchè le Bolle siano spedite, all'interessato, il più presto possibile.

Colgo, poi, ben volentieri quest'occasione per rinnovarLe i sensi della mia profondissima venerazione, con cui mi prostro al bacio della S. Porpora.

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilissimo devotissimo servo

Vittorio Cavagnis

Segretario della Nunziatura Apostolica

«însemnări de arhivă: 2332/Rumeni/
Bucarest 9 Dicembrie 1922/
9380/1922
Cavagnis Monsignor Vittorio Segrretario/
trasmette processo per la/
nomina del Monsignor Giovanni/
Boroş a Vescovo/
alleg.
Reg. 29 DIC. 1922»

XXIII.

Roma, 3 ianuarie 1923. De la Congregația pentru Bisericile Orientale către Cancelaria Sfântului Scaun.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 5r, ciornă]

116/

S. C. „pro Ecclesia Orientali”/

Indicazione d'Archivio/

R. Rumeni

Protocollo

N. 9380/22 2975/28

Oggetto

Bolle per Sig‹nor› Boros

Allegati N. processo

Firm‹ata› Mons‹ignor› Assess‹ore› solamente/
sped‹ita› il 3 Genn‹aio› 1923./

Indicazione d'Archivio/

N./

9380/9141

Roma, 3 Gennaio 1923

(Indirizzo) M‹on›s‹ig›nor› Leopoldo Capitani

Proreggente della Cancelleria Ap‹osto›lica

5

(Testo) Essendosi S. Santità degnata di elevare a dignità episcopale il R‹everendissi›mo M‹on›s‹ig›nor› Giovanni Boroș Vicario G‹enera›le della diocesi Rumena di Lugos, nell'udienza del 25 Ottobre pp. è stato dato ordine al Nunzio di Rumenia di compilare l'ordinario Processo Canonico nellelto.

Lo scrivente pertanto ossequiando profondamente M‹on›s‹ig›nor› Proreggente della Cancelleria Apostolica, gli rimette gli atti processuali, testi giunti a questa S. Cong‹regazio›ne perchè voglia preparare le Bolle del neoelto Vescovo, ‹sters›: al quale si prega di assegnare una sede di rito greco all'antica ed approfito di questo incontro

XXIV.

București, 16 mai 1923. Punct de vedere exprimat de Valeriu Traian Freñțiu, episcop de Oradea, în legătură cu acuzațiile aduse lui Ioan Boroș.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, file nenumerotate, ciornă]

N. A. n. 2241

Accuse contro
Mgr Ioan Boroș
Maggio 1923

Opiniune în cauza procesului criminal intentat de avocatul Dr. Augustin Giurgiu din Lugoj contra Msgr. Ioan Boroș Prepozitul capitular din Lugoj.

1) Celea mai multe acuze să referă la fapte întâmplare înainte cu 10-20 ani, cari sunt prescrise

2) Ultimele acuze însă sunt foarte grave, anume a afirmă că Msgr. Boroș în procesul lui Dr. George Kitzulescu a jurat strâmb și că în alt proces Msgr. Boroș a fost desavuat de Tribunalul din Lugoj fiindcă nu a fasonat drept.

Acestea cauze ar trebui investigate chiar și pentru rehabilitarea cinstei Msgr. Boroș și până la terminarea cauzei de cumva au sosit Bulele să se amâne consacrarea sa întru Episcop mai ales că Ordinariatul din Lugoj ar putea investiga și termina cauza în timp foarte scurt.

București 16 Mai 1923

+ Valeriu Traian Freñțiu
Episcop de Oradea Mare

XXV.

Lugoj, 28 mai 1923. Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj, către Francesco Marmaggi, nunțiu apostolic la București.

[ASV, Arch. Nunz. Romania, Nunzio Marmaggi, 2-3, filă nenumerată, original]

N. A. n. 2977

Lugoj 28 Maggio 1923

Eccellenza

Appena ritornato dal viaggio lungo intrapreso nella diocesi per visitare una parte del mio gregge, accolto dovunque con gran giubilo, ricevei la Sua lettera del 17 m. c. nr. 2942.

Diedi gli atti immantimente a Mons. Boroș, affinche mi dasse gli schiarimenti e lumi necessari.

Siccome oggi parto di nuovo poer continuare il viaggio nella diocesi stando circa 10 giorni, la risposta lo darò dopo il mio ritorno, quando assolverò pure la promessa data-Le a Bucarest.

Con sensi di filiale ossequio
+vescovo Nicolescu

A Sua Eccellenza Mons. Francesco Marmaggi
nunzio apostolico Bucarest

XXVI.

Blaj, 18 februarie 1924. Sentință formulată de Consistoriul mitropolitan de Alba Iulia și Făgăraș, constituit ca tribunal ecleziastic de a doua instanță, în cauza penală reprezentată de denunțul avocatului Augustin Giurgiu contra arhiereului și prepozitului capitular Ioan Boroș, de la episcopia Lugojului; document în limbile română și italiană.

[SCCO, *Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926*, busta no. 3,
XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 3r–v, original]

116

Nr. 72–(1)924

Consistoriul metropolitan de Alba Iulia și Făgăraș constituit în Tribunal disciplinar bisericesc de a II-a instanță, în ședința de la 18 Februarie 1924 luând în dezbatere cauza penală urzită pe temeiul denunțului avocatului Dr. Augustin Giurgiu în contra Arhiereului ales și Prepozit al Capitlului Diecezan din Lugoj Ioan Boroș, a adus în domnul următoarea

⟨79/28⟩

Sentință:

- I. Anulează decisiul Preaveneratului Ordinariat Episcopesc al Lugojului de la 4 August 1923 Nr 1828/(1)923;
- II. Dispune cercetare din oficiu a faptelor cuprinse în denunț;
- III. Invită pe Preaveneratul Consistor Episcopesc al Gherlii să facă cercetare și să judece cauza în forul prim.

Motive:

I. Decisiul menționat al Preaveneratului Ordinariat Episcopesc de Lugoj a trebuit anulat, căci este adus de un for necompetent (§. 66 al procedurii bisericești). Într-adevăr, Conciliul Provincial al II-lea, în §. 72 al procedurii criminale recunoaște ca for ordinar Consistorul episcopesc, adică un tribunal colegial. Toto așa dispune și Codex juris canonici, can.1575 și 1576.

II. Persoana în contra căreia s-a făcut denunțul, este prepozit capitular ⟨13003/0840⟩ și Arhiereu ales, care așteaptă să fie consacrat. În sarcina dânsului se pun lucruri grave: jurământ strâmb, pagube aduse instituțiilor diecezane, viață imorală, denunțarea persoanelor și instituțiilor bisericești, înscriere în secta francmasonilor. Acestea denunțuri au fost comunicate Nunțiatarii Apostolice din București și au fost răspândite porin Lugoj (Nr. 9 prez⟨idiale⟩ – 1923 al Episcopului din Lugoj). Atât situația importantă, ce o are în biserică cel denunțat, cât și mărimea delictelor din denunț reclamă imperios, ca în această chestiune să

se face lumină deplină, ceea ce se va putea numai dându-se curs liber procedurii bisericești criminale, conform prescrierilor Conciliului provincial II. Tit. V. cap. IV. §. 72 și dispozițiilor din Cidex juris canonici Tit. XIX can. 1938 §. 2, prin care cercetare să se descopere și constate vinovăția ori nevinovăția acuzatului (Instructio S. Congr. Episcoporum et Regularium dtto 11 Iunii 1800 art. XI).

III. După ce denunțatorul, prin scrisoarea sa de la 25 Iulie 1923 cere de la I. P. S. S. Metropolitul de Alba Iulia și Făgăraș, ca să judece alt arhiereu această cauză, căci Preasfințitul Episcop al Lugojului s-a arătat interesat în cauză și se lasă prea mult a fi condus de Preasfințitul Arhiereu Ioan Boroș, de altă parte, cum apare din scrisoarea Preasfințitului Episcop al Lugojului dtto 4 August 1923 Nr. 1828, nu bucuros se ocupă de cauza prezentă; date fiind și motivele desfășurate sub punctul II al sentinței de față: a trebuit să fie delegat cu cercetarea și aducerea sentinței în forul I Preaveneratul Consistor Episcopesc al Gherlei, în contra căruia, din nici o parte nu poate plana suspiciune de parțialitate.

Această sentință se dă cu drept de apelată și se va publica fiscului de la Consistorul Episcopesc al Lugojului și Arhiereului ales Ioan Boroș.

D. c. m. s.

Dr. Isidor Marcu
Vicar general arhiereu episcopesc
președintele Tribunalului

«stampilă»

Ioan Crișan
notar

«versiunea italiană:

116

Nº 72 – 1924

Il Concistoro metropolitano di Alba Giulia e Făgăraș costituito in tribunale disciplinare ecclesiastico di II. istanza, nella sessione del 18 Febbraio 1924 prendendo in dibattito la causa penale iniziata in base della denuncia dell'avvocato Dr. Agostino Giurgiu contro il vescovo eletto e preposito del Capitolo diocesano di Lugoj Giovanni Boroș, portò la seguente

Decisione.

I. Annulla la decisione del Venerabile Ordinariato vescovile di Lugoj di 4 Agosto 1923 Nº 1828/(1)923;

II. Dispone (intima) investigazione ex officio dei fatti compresi nella denuncia;

III. Invita il Venerabile Concistoro vescovile di Gherla di fare investigazione e giudicare la causa nel foro primo.

Motivi.

I. La decisione sopramenzionata del Venerabile Ordinariato Vescovile di Lugoj deve essere annullata perchè fù fatta da un foro incompetente (§. 66 delle procedura ecclesiastica). Veramente il Concilio Provinciale II. nel §. 72. delle procedura criminale ammette come foro ordinario il concistorio vescovile, cioè un tribunale collegiale. Allo stesso modo dispone pure il Codex iuris canonici nei canoni 1575 e 1576.

II. La persona, contro la quale si fece la denuncia, è preposito capitolare e vescovo eletto, la quale attende di essere consacrato. A suo carico si mettono cose gravi: giuramento falso, danni cagionati agli istituzioni diocesani, vita imorale, denuncia delle persone ed istituzioni ecclesiastiche, arruolamento nella setta francmassonica. Queste denunce furono comunicate all' Nunziatura apostolica di Bucarest, e furono divulgate a Lugoj (N^{ro} p. pres. del vescovo di Lugoj). Tanto la situazione importante occupata nella Chiesa dal denunciato, quanto la grandezza dei delitti della denuncia, reclamano imperiosamente, che si facci luce in questa questione, ciò che si potrà ottenere soltanto dando corso libero alla procedura ecclesiastica criminale, conformemente ai prescritti del Concilio provinciale II. Titolo V. cap. IV. §. 72 ed alle disposizioni del Codex juris canonici Tit. XIX. can. 1938 §. 2, per mezzo di quale investigazione si scopra e constati l'innocenza o la colpevolezza dell'accusato (Instructio S. Congr. Episcoporum et Regularium ddo 11 Iunii 1800 art. XI.).

III. Siccome il denunziante colla sua lettera del 25 Luglio 1923 chiede da Sua Eccellenza il Metropolita di Alba Giulia e Făgăraș, che giudichi «13003» questa causa un altro vescovo, perchè l'Illustrissimo vescovo di Lugoj si mostrò interessato nella causa e si lascia troppo condurre dall'Illustrissimo vescovo Giovanni Boros, e d'altronde, come riesce dallo scritto dell'Illustrissimo vescovo di Lugoj di dato 4 Agosto 1923 N^{ro} 1828, non volentieri si occupa della causa presente; considerando pure i motivi svolti sotto il punto II. della sentenza presente, dovè come delegato coll'investigazione e proferimento della sentenza nel foro I il Venerabile Concistoro vescovile di Gherla, contro il quale da nessuna parte non può essere sospetto di parzialità.

Questa sentenza si enuncia con diritto di apello e sarà pubblicata al fisco del Concistoro vescovile di Lugoj ed al vescovo eletto Giovanni Boros.

D.U. S.

Isidoro Marcu
vicario generale arcivescovile
presidente del tribunale

(L. S.)

Giovanni Crișan
notaio

Nr. 26/(1)924/pres.

Per la fede della versione
Bucarest 2 Aprile 1924
di Lugoj

+ vescovo Alessandro Nicolescu

XXVII.

Blaj, 27 martie 1924. Vasile Suciu, arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, către Angelo Maria Dolci, nunțiu apostolic la București.

[SCCO, *Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926*, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 1r]

116

No. 1583–1924.

Eccellentissime ac Reverendissime Domine,

⟨79/98⟩

Contra sententiam Consistorii metropolitani Alba-Iuliensis ac Făgărășiensis, tamquam Tribunalis disciplinaris ecclesiastici II instantiae, latam die 18 Februarii 1924 N° 72 in causa poenali Giurgiu-Boroș, Ordinarius Lugosiensis appellationem interposuit ad forum Apostolicum. Hanc appellationem, heic sub ./.. adnecto.

Sensibus profundi respectus permaneo
Eccellentiae Vestrae Reverendissimae
Blaj, die 27 Martii 1924.

humillimus in Christo servus
⟨stampila⟩ Basilius Suciu

Archiepiscopus et Metropolita
Alba-Iuliensis et Făgărășiensis

Excellentissimo ac Reverendissimo Dominmo
Angelo Maria Dolci
Archiepiscopo Hieropolitano,
Nuntio Apostolico

Bucarest
Str. Esculap 5.

13003 ⟨0840⟩

XXVIII.

București, 8 aprilie 1924. Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj, către Congregația pentru Bisericele Orientale.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 2r–v]

No. 25–1924.

presid.

⟨79/98⟩⟨2⟩

Eminenza Reverendissima,

Ricevendo nel di 27 Maggio a. c. la sentenza del Concistoro metropolitano di Alba Iulia e Făgăraș, costituito in tribunale disciplinare ecclesiastico di II istanza, portando la data 18 febbraio 1924, colla quale, nella vertenza Giurgiu-Boroș, priva il mio foro diocesano di Lugoj del diritto di giudicare questa causa, delegando come foro al Concistoro di Gherla (Armenopoli) – sentenza che accludo in originale e versione italiana ./.. – tengo essere mio dovere di appellare contro questa sentenza alla Congregazione Pro Ecclesia Orientali, dopo avermi dichiarato Sua Eccellenza il Nunzio Apostolico di Bucarest, Angelo M. Dolci, che non abbia i necessari poteri in tali questioni.

Nel senso del §. i. della nostra procedura giudiziaria (Concilio provinciale II, titolo V.), il giudice ordinario nelle cause ecclesiastiche civili e criminali dei sacerdoti, è il vescovo diocesano col suo concistoro. Dunque in questo caso competente di giudicare come foro di I istanza è il Concistoro vescovile di Lugoj. La competenza di questo foro non l'ha contestata nessuna delle parti litiganti, cioè il fisco concistoriale ed il accusato, l'hariconosciuta anche il denunziante pe'l fatto stesso, che si indirizzò a quel Concistoro. E poi neppure io, e neanche mio concistoro non ci dichiarammo noi stessi foro incompetente nella causa, e non abbiamo rinunciato spontaneamente al diritto a noi accordato dai canoni, di giudicare nel foro I.

Per schiarire od illustrare poi perchè respinsi semplicemente l'accusatore avvocato Giurgiu, le dirò Eminenza che l'ho fatto, perchè l'avvocato è lui stesso accusato d'aver trafugato trafugato e delapidato dei fondi e denari appartenenti all' diocesi di Lugoj, e depositati al banco „Poporul” della quale istituzione esso erà avvocato (causidico). Ora il nostro Concilio provinciale dice che non può accusare quello che è accusato lui stesso. Tanto di più che questa sua truffa lo scoperse e provò minutamente proprio Monsignore Boroș, contro di cui si rivolse appunto perciò con odio fanatico. Di più! L'avvocato accusatore si scaraventò contro Monsignore Boroș, vescovo eletto, con accuse tanto gravi, che mi sembrò incredibile che (4) quattro dei miei antecessori avessero promosso costantemente ed incessantemente ad alte dignità ecclesiastiche un uomo indegno come lo vorrebbe presentare l'accusa. Uno poteva sbagliare benissimo; ma tutti quanti no! Non fù proprio Monsignore Frențiu, mio antecessore, che mi consigliò di chiedergli da Roma la dignità di vescovo titolare? Ed adesso io metto sossopra tutta la diocesi?

Ma, proprio propter bonum facis, se si vuole un giudizio regolare, lo farò! Anzi, perchè l'accusatore mi sospetta, pare, di parzialità verso Monsignore Boroș, sono pronto a costituire un foro ad hoc, mettendomi da parte. Soltanto non posso rinunciare al mio diritto di

giudicare la causa secondo i canoni, nel foro mio vescovile di Lugoj. Sono, Eminenza, su questo punto, di perfetto accordo col nostro metropolita di Blaj, Monsignore Suciu. Anche lui fù di questo parere, scrivendo in questo senso al suo foro metropolitano, il quale però non li dià retta. Ho letto gli atti io stesso, e mi sono convinto, di quel che dico, coi miei scoli. Dunque non chiedo clemenza, ma semplice giustizia.

Raccomandandomi alla benevolenza di Vostra Eminenza Reverendissima, sono con sensi di profonda stima

Bucarest, 8 Aprile 1924

+ Alessandro Nicolescu
vescovo di Lugoj

XXIX.

Roma, 26 aprilie 1924. Congregația pentru Bisericile Orientale către Vasile Suciu, arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 4r, ciornă]

116

⟨4⟩

S. C. „pro Ecclesia Orientali,,

Indicazione d'Archivio

R. *Rumeni*

Protocollo

N. 13003/24

Oggetto

Vertenza Georgiu-Boroş

Firm⟨ato⟩ Em⟨inentissimo⟩ Tacci Segr⟨etario⟩

I. Papadopulos

sped⟨ito⟩ 26 Aprile⟨⟩ (1)924

⟨13003⟩ ⟨10840⟩

Roma, 26 Aprile 1924|

(Indirizzo) Mgr. Basilio Suciu

Metropolita Rumeno

Blaj

(Testo) Mgr. Alessandro Nicolescu ricorre a questa Sacra Congregazione contro il tribunale metropolitano che ha giudicato in prima 1^a istanza una vertenza tra l'avvocato Giurgiu e Msgr. Boroş Vicario Generale della diocesi di Lugoj; vertenza che avrebbe dovuto essere callata dal tribunale diocesano di Lugoj e interpone appello contro la sentenza del foro metropolitano che ha delegato il tribunale ecclesiastico di Gherla a giudicare la causa stessa in 2^a istanza. Poichè Mgr Nicolescu voreste che codesto tribunale metropolitano

avrebbe esaminato la questione anche contro il parere della S^{ignoria} V^ostra, la prego di volermi riassumere chiaramente e con cortese sollecitudine i termini della vertenza che a questo punto sembra deve essere molto delicata; rilevandomi di decidere dopochè Ella ne avrà messo a conoscenza del caso. Intanto avrà la bontà di avvertire Msg. Hossu dell'appello interposto da Mgr. Nicolescu e di invitarlo a sospendere la cognizione della causa.

XXX.

Roma, 26 aprilie 1924. Congregația pentru Bisericile Orientale către Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 5r, ciornă]

116

⟨5⟩

S. C. „pro Ecclesia Orientali,
Indicazione d'Archivio
R. Rumeni

Protocollo
N. 13003/24

Oggetto
Vertenza Georgiu-Boroş

per Em^{inentissim}o Tacci Seg^{retario}
I. Papadopulos
sped^{ito} 26 apr^{ile} (1)924

⟨13083⟩⟨10840⟩

Roma, 26 Aprile 1924

(Indirizzo) Mgr Alessandro Nicolescu
Vescovo di Lugoj

(Testo) Ho notificato a Mgr. Metropolita che la S^{ignoria} V^ostra ha interposto appello contro la sentenza del tribunale metropolitano che ha giudicato in 1^a istanza la vertenza tra l'avv^{ocato} Giurgiu e Mgr. Boroş Vic^{ario} G^{enerale} di codesta diocesi, vertenza che avrebbe dovuto esaminarsi in codesto tribunale diocesano.

Da quanto Ella mi scrive acquiesco che si tratta di una questione molto grave e che recherà a V^ostra S^{ignoria} molta noia; prima quindi di prendere una decisione in proposito la prego di volermi fare un riassunto chiaro delle origini e dello svolgimento della vertenza, indicandomi per quali motivi speciali essa è stata deferita al tribunale metropolitano.

In at(t)esa di una cortese risposta

XXXI.

Lugoj, 17 noiembrie 1924. Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj, către Giovanni Tacci, secretar al Congregației pentru Bisericile Orientale. Documentul se găsește în original sub formă dactilografiată și în manuscris, versiunea dactilografiată conține ca anexă ilustrativă un extras de cont de la banca „Poporul” din Lugoj, pe anii 1922 și 1924.

[SCCO, Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926, busta no. 3,
XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 6r sq., original și ciornă]

116

A Sua Eminenza Reverendissima

Giovanni Cardinale Tacci segretario della Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali”
Roma.

AB EPISCOPO LUGOSIENSI

Nr. 107 – 1924.

Eminenza Reverendissima!

Riferendo-mi alla Sua lettera del 30 Settembre 1924, Nr. 13635/24 nella quale mi chiede di fare un riasunto chiaro delle origini e dello svolgimento della vertenza Giurgiu-Boroș, indicandoLe su quali motivi speciali essa è stata deferita al tribunale metropolitano, mi affretto di dare questi schiarimenti:

1. L'origine della vertenza si deve attribuire alla precaria condizione del banco „Poporul” di Lugoj, dove furono avvocato l'accusatore Agostino Giurgiu. Questo banco fù fondato a suo tempo dal vescovo defunto Demetrio Radu, – antecessore del vescovo Hossu sulla sede di Lugoj, morto anche lui, – per avere un appoggio valido per la diocesi contro la tracotanza degli scismatici. L'amministrazione di questo Istituto corrispose abbastanza bene al nobile scopo prefissogli fino allo scoppiare della guerra mondiale. Durante la guerra mondiale però, ed anche dopo, fino alla mia nomina di vescovo di Lugoj, l'avvocato Giurgiu col suo fratello direttore del banco e col presidente dello stesso Istituto abusarono del loro ufficio cagionando al banco con mala fede più di 2.500.000 Lei danni, infligendo con ciò gravissime perdite alle parrocchie ed ai fondi diocesani, che possedevano una parte assai rilevante del capitale sociale ed avevano consegnato somme non meno rilevanti al suddetto banco in custodia. Accludo un documento messo a mia disposizione dal banco „Poporul” dove si vede a quali some ammontava la perdita del banco nel Giugno 1922, e con quanto riuscì di diminuire il debito da allora in poi, rimanendo, si intende, la perdita pur sempre perdita.

Quando occupai la sede vescovile di Lugoj, il mio primo pensiero si era di informarmi sullo stato reale del banco, ma niuno mi poteva dare un ragguglio perfetto e rassicurante. Allora mi volai al preposto del Capitolo cattedrale Mons. Giovanni Boroș, pregandolo di voler accettare di far parte temporaneamente del nuovo consiglio d'amministrazione del banco, affinché in questa qualità possa informarmi minutamente dello stato delle cose. Accettò.

Di fatti, trascorsi parec(c)hi mesi (8 mesi) di studio e di investigazioni mi stesste un rapporto ampio su tutta la gestione del banco, mettendo al nudo tutta la pessima condotta dei capi del banco, nei suoi più minuti dettagli. Questo rapporto si accordava col rapporto anteriore di un altro revisore esperto che chiamai io, – appena occupata la sede vescovile-d'urgenza da Blaj, per esaminare i libri e registri, e verificare la gestione dei sopra menzionati signori del banco. Il suo rapporto era una condanna aperta dei detti tre signori, rapporto che comunicai subito anche al metropolita di Blaj.

2. Naturalmente tutto questo non piacque al signor causidico Agostino Giurgiu, e perciò si scaraventò con cieco furore contro Mons. Giovanni Boroș, causa principale, credeva lui, della rimozione sua e del suo fratello dal Istituto finanziario „Poporul” e dell'accusa criminale mossa contro di loro dalla nuova Direzione dell'Istituto dinanzi al foro civile, come pure causa, credeva lui, della sua rimozione dal posto di fisco diocesano. Perciò cercò di vendicarsi contro Mons. Boroș, movendogli accuse anche lui dinanzi al mio foro ecclesiastico ed accusandolo con varii delitti e peccati gravi nel suo scritto-accusa di 31 marzo 1923, di 26 Aprile 1923 e di 25 Luglio 1923, delitti accennati nella sentenza del foro metropolitano di Blaj, che si trova fra le mani di Vostra Eminenza.

Sapendo benissimo, che questa accusa ha la sua sorgente nello spirito di vendetta ed emana da un uomo, che è lui stesso sotto accusa per delitti gravi, non ho voluto nemmeno darle ascolto, basandomi sul capo IV. (§.)75, punti a)b)c) del nostro Cconvincio provinciale secondo dell'anno 1882, tit.: De procedure ecclesiastiche criminali. Ho pensato di dover tacere. Non s'acquietò però l'avvocato Giurgiu. Egli mandò le prime due accuse a Blaj al metropolita d'onde mi si intimò colla data di 19 Maggio 1923 Nr. 1923 di risolvere quest'affare nella mia sfera di competenza nel senso dei sacri canoni.

Allora consegnai ambedue i scritti-accusa a Mons. Boroș col mandato di rispondere. Rispose ampiamente colla data 17 Giugno 1923 e 28 Giugno 1923 porgendo un ampio resoconto della sua vita, ed una difesa documentata rispondendo punto per punto alle accuse mossegli. Ricavai da questa risposta, che molte accuse furono sventate di già sotto i miei antecessori, altre sono sventate da fatti chiari contrari e che nessuna e fulcita di solido fundamento, ad alcuni fatti allegati poi esso Mons. Boroș non partecipò affatto. L'intenzione però dell'avvocato era evidente: calunniare audacter semper aliquid haeret. Queste difese io colla data 9 Luglio Nr. 10 le trasmisi al foro metropolitano aggiungendo da parte mia un riassunto della risposta di Mons. Boroș e notando che da canto mio trovo la risposta soddisfacente. Avevo la convinzione, che vedendo tutto ciò non si sentissero obbligati a Blaj di cominciare alcuna azione processuale, respingendo ogni tentativo dell'avvocato Giurgiu di incominciare un processo formale. L'inclyto foro metropolitano però non si mostrò contento. Voleva ad ogni costo che io ne pronunciassi una sentenza e mi notificò questo suo volere in forma dovuta.

Seccato di tutto ciò, e non volendo nondimeno aprire la via ad un processo formale, il quale dasse libero adito a tante passioni credei poter respingere le accuse dell'avvocato in modo presidiale senza consultare il concistoro, in forma di semplice risposta: siccome accuse provenienti da una persona come notai di già, essta stessa sospetta e sottostante ad accuse gravi dinanzi al foro civile. la risposta la diedi addi 4-o d'Agosto 1923 Nr. 1828/1923.

L'advocato interpose appello al foro metropolitano nel 17 Agosto 1923, e questo foro annullò la mia risposta (battezzandola decisione), colla sentenza del 18 Febbraio 1924, delegando il concistoro vescovile di Gherla (Armenopoli) di giudicare esso ivi la vertenza in prima istanza, invocando come motivo dell'annullamento che la decisione (?) fosse portata da un foro incompetente essendo che la doveva portare il concistoro e non l'Ordinario, e come motivo della delegazione di un altro foro, il scritto di 25 Luglio 1923 dell'avvocato accusatore Giurgiu indirizzato al metropolita nel quale si lagnava, che io mi fossi mostrato interessato nella vertenza presente sottostando all'influenza dell'accusato Mons. Boroş, e chiedeva per conseguenza un altro foro imparziale. Parrà strano, che l'avvocato, il quale chiede un altro foro, interponga poi più tardi appello contro la mia risposta che gli diedi in questa vertenza nel dì 4 Agosto, riconoscendo con ciò la legittimità del mio foro non contento soltanto della così detta mia sentenza. Sia pure notato di passaggio che nel dì di 25 Luglio il medesimo avvocato scrisse parallelamente pure a me vescovo di Lugoj una lettera piena di insulti nella quale mi scongiura di iniziare una volta la procedura disciplinare contro Mons. Boroş e mi consigliava per la riuscita della causa di chiedere io stesso per mio bene, un altro foro, il quale giudichi in modo imparziale ed abbia il coraggio necessario. Non dubita dunque menomamente della legittimità del foro.

Basta che contro la sentenza ingiusta del foro metropolitano appellai per mezzo di Mons. Nunzio Apostolico di Bucarest a Roma, chiedendo, che non fossi privato contro i canoni del diritto di giudicare io, se mai, questa causa in prima istanza, nel mio foro diocesano di Lugoj, parere condiviso pure dal metropolita come notai in quel mio appello, siccome ne avevo visto il parere del metropolita inserito negli atti della vertenza trovatisi a Blaj.

Questo sarebbe, Eminenza, per summa capita lo svolgimento di tutta la vertenza.

3. Donde venne la mia ripugnanza di dar luogo ad un processo formale contro Monsignore Boroş?

a) Si tratta anzi tutto di una persona, la quale fu promossa ad alte dignità ecclesiastiche da tutti i miei antecessori sulla sede vescovile di Lugoj da Mons. Mihályi e Radu in qua fino a Mons. Frenţiu, l'attuale vescovo di Granvaradino, occupando successivamente i posti di vicenotaio ed assessore concistoriale, canonico, preposto, prelado domestico di S«ua» S«antità», vicario generale due volte, vicario capitolare due volte, promozioni le quali non si sarebbero verificate, se quei fatti e peccati, dicesi notorii, i quali gli si affibbiano, sarebbero stati veri. E fà di certo meraviglia, come mai l'avvocato accusatore, che conosceva quei fatti sotto il mio antecessore Mons. Frenţiu – perchè tutti i fatti sono antichi, accaduti da molti anni – non si fosse mostrato zelante per la causa di Dio e della giustizia anche allora. Tanto di più dovevano destare meraviglia in me queste accuse, mi sembra, affrontate, perchè mio antecessore immediato Mons. Frenţiu, assieme con Mons. Nunzio Marmaggi fecero pratiche presso di me di proporlo alla S«anta» Sede per essere nominato vescovo titolare, come feci di fatti. Non avrei io dunque arrecato onta ai miei antecessori, dando retta alle accuse gravissime dell'avvocato?

b) A tutte le accuse poi: sacrilegio, spergiuro, vita imorale, frode, danneg(g)iamiento dei fondi e istituzioni diocesane, denunce di persone ecclesiastiche etc. Mons. Boroş aveva risposto nel 17 e 28 Giugno ampiamente ed in modo esauriente. Tanto di più dunque non

vol(l)i impigliarmi nella matassa di un processo simile. Si tratta in molti casi di accuse mosse intorno a fatti che sarebbero accaduti 15, 20, 25 e più anni fa, i testimoni dei quali difficilmente o per niente si potrebbero avere; fatti, anche se per caso mai veri, già prescritti.

c) Tanto di più sentii un ribrezzo di immischiarmi in quest'affare, perchè l'avvocato accusatore che si mostra tanto zelante nella giustizia (!) nel medesimo momento, nel quale mi porse l'accusa contro Mons. Boroș – non aspettando che portasse un equo giudizio il foro competente ecclesiastico – ebbe cura di spargere quelle accuse in molte copie anche nella città di Lugoj, dando di vedere con ciò, che non sia sicuro della sua causa anticipandone esso la soddisfazione, che avrebbe dovuta portargli, se mai, il giudizio.

Malgrado tutte queste considerazioni per non sembrare per niun conto difendere ad oltranza Mons. Boroș, mi dichiaro ora pronto di portare in questa vertenza un giudizio formale, oppure accettare la linea di condotta che mi suggerira la Santa Sede. Perchè non abbia portato giudizio fin ora mi sono spiegato più che ampiamente. Protesterò però sempre, che fosse spogliato il mio foro diocesano del suo diritto nativo di poter giudicare esso, se mai, in prima istanza le cause che spettano a lui. Sono pronto di costituire pur io come si è fatto dal metropolita di Blaj, per le cause civili e criminali della sua arcidiocesi, un foro giudiziario, il quale giudichi questa vertenza senza il mio intervento diretto. Questo per evitare ogni menomo sospetto che volessi difendere Mons. Boroș ad ogni costo. L'avvocato Giurgiu avra sempre l'agio, se pèr caso non contento della sentenza, di interporre appello al foro superiore.

E dopo tutto ciò, nutrendo l'intima convinzione di aver dato tutti gli schiarimenti in questa causa, molto noiosa, come a ragione diceva Vostra Eminenza, mi dichiaro

Lugoj il 17 Novembre 1924

Di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo servo
«stampila» + umilissimo servo
Alexandro Nicolescu
vescovo di Lugoj.

«însemnări de arhivă: N. 107 Rumeni/Lugoj 17 Nov./1924/14548/1924/

Nicolescu M. Aless. risp. al fog. n. 13635/24 e scrive informando sulla/vertenza Giurgiu-Boroș/13003/Reg. 26 NOV. 1924»

[document manuscris, intercalat în scrisoarea adresată de episcopul Nicolescu către cardinalul Tacci:

116

«6(1)»

Conturi curente restante	1922 VI/30 – 1924 VI/30	
	Sald	Sald
Raikovits Glück, pt. zahăr	...	22.600
Saljó-Testvéreh	129.800	142.163,50
C. Ceapă	49.124,80	49.124,80
Intreprinderea cu porcii	703.970,50	703.970,50

Dr. Caius Bredicean	...	8650
Fleischmann Adolf	10.140	12.300
Dr. Augustin Giurgiu	18.430	29.928
Giurgiu, C. Iemne	976.780	...
C. Salda – Conti restante	1922 VI/30 –	1924 VI/30
	Sald	Sald
Fleischmann-Giurgiu	88.996,39	88.317,39
Giurgiu Valeriu	44.667,56	47.237,56
Feuerwerker-Giurgiu	402.106,03	295.221,33
Dr. Augustin Giurgiu	...	1086
Kovács-Polgár	2500	2500
Lascu Ioan	1552,08	1552,08
Banca Mehedințului, C. grâu	33.224	33.224
Petrovicu Ecatarina	54.330,80	54.330,80
Pollák Eugeniu	3800	5750
Soc. Salgó-Tarján	27.436,40	27.436,40
Comuna Valea Mare	6640	6640
Csalogány Ioan	3803	3803

*«stampilă și semnătură
„POPORUL”
INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII.
Muntean»*

XXXII.

Lugoj, 17 noiembrie 1924. Alexandru Nicolescu, episcop de Lugoj, către cardinalul Giovanni Tacci, secretar al Congregației pentru Bisericile Orientale (Roma).

[SCCO, *Scritture riferite nei congressi. Romeni 1893–1926*, busta no. 3, XIII: Lugoj: Vescovi: 2. A. Posizione 1922–1926, fo. 7r–8r, original]

116

All'Eminentissimo Principe
Giovanni Cardinale Tacci
Segretario della S. Congr. Pro Ecclesia Orientali
Roma

N° 107–1924
«79/28»7–14»

Eminentissimo Principe,

Riferendomi alla Sua lettera del 30 settembre 1924 N° 13635–1924, nella quale mi chiede di fare un riassunto chiaro delle origini e dello svolgimento delle vertenze Giurgiu-Boroș, indicando-Le su quali motivi speciali essa è stata deferita al tribunale metropolitano, mi affretto di dare questi schiarimenti:

1. Il canonico Niccolo Nestor, presidente della banca „Poporul” di Lugoj, Valerio Giurgiu direttore esecutivo, e il suo fratello Agostino Giurgiu avvocato della stessa banca, con illecito

commercio hanno danneggiato la banca con una somma di danaro di quasi tre milioni Lei rumeni.

2. Per costatare i danni della banca ho chiamato nel 1922 un revisore esperto da Blaj, ed ho pregato anche il prevosto capitolare Giovanni Boroş di rivedere i conti della banca. Ambedue hanno costatato la pessima condotta dei tre suddetti signori riguardo alla gestione della banca.

3. I tre suddetti signori furono smossi dalla banca e messi in giudizio, e allora per vendetta l'avvocato Agostino Giurgiu incominciò di accusare il prevosto Giovanni Boroş di molti peccati passati. Io non ho voluto dar ascolto a queste accuse basandomi sul nostro Concilio provinciale del 1882 Capo IV, § 75, punti a, b, c. L'avvocato Giurgiu ricorse allora alla metropoli di Blaj, la quale poi m'intimò di risolvere la questione secondo i canoni.

4. Consegnai dunque le accuse dell'avvocato Giurgiu all'accusato prevosto Giovanni Boroş, e costui mi presentò in iscritto le sue risposte. Queste risposte io le mandai a Blaj, alla metropoli, nel 9 luglio, esprimendo il mio parere che le risposte di Mons. Giovanni Boroş sono soddisfacenti.

5. La metropoli invece insisteva, che si faccia un vero processo ecclesiastico. Ma io ben sapevo quanto gli spiriti fossero agitati, e non volendo aprir la via alle passioni ho respinto le accuse dell'avvocato Giurgiu per motivo che l'accusatore è una persona sospetta, stando anch'esso sotto accusa a motivo delle frodi avvenute alla banca „Poporul”. Questa risposta la diedi in agosto 1923, sotto il No. 1828-1923.

6. Allora l'avvocato Giurgiu appellò al foro metropolitano, il quale con la sentenza del 18 febbraio 1924 annullò la mia decisione per motivo che non fu proferita dal concistoro, ma dall'Ordinario, e delegò il concistoro vescovile di Gherla da giudicare la vertenza di Giurgiu-Boroş. Ma qui io osservo, che la mia risposta No. 1828-1923 non fu già una sentenza giudiziale nella causa Giurgiu-Boroş, ma soltanto una risposta in forma presidiale, e così il foro metropolitano indarno dice, che annullò la mia „sentenza”.

7. L'avvocato Giurgiu m'accusò alla metropoli di Blaj di avermi io mostrato parziale in questa vertenza, e scrisse anche a me pregandomi di rilasciar la causa ad un altro foro per giudicarla in modo imparziale e col corraggio necessario. Non dubita neppure lui della legittimità del mio foro.

8. La procedura del foro metropolitano mi parve ingiusta, e perciò ho presentato l'appello a Roma per mezzo della Nunziatura Apostolica di Bucureşti, chiedendo che non fossi privato, contro i canoni, del diritto di giudicare la causa come foro di I istanza.

È odiosa la causa, ed io non ho voluta dar subito libero corso al giudizio ecclesiastico, perchè vedevo come qui lavorino le passioni ed i desiderii di vendetta dell'avvocato Giurgiu contro il prevosto Boroş.

Ora però gli spiriti sono calmi, ed io spero di poter condurre a termine il processo, che l'avvocato Giurgiu vuol fare contro il prevosto Boroş. Naturalmente, l'avvocato accusatore avrà l'obbligo di fornire le prove ed indicarmi i testimoni comprovanti le sue accuse, correndo altrimenti il rischio di essere bollato come un semplice calunniatore. Credo che ne sia d'accordo in questo punto pure la Santa Sede.

Se per caso questi schiarimenti non fossero sufficienti, la prego, Eminenza, di voler domandare dal foro metropolitano di Blaj, dove sono tutti gli atti processuali, la traduzione e l'invio a Roma di tutti gli atti del „dossier”.

Sperando però di aver dato tutti gli schiarimenti in questa causa molto noiosa, come a ragione diceva Vostra Eminenza, mi dichiaro,

Lugoj, Romania, 17 novembre 1924.

di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo servo
+ Alexandru Nicolescu
Vescovo di Lugoj.

«însemnări de arhivă: N. 107 Rumeni/Lugoj 17 Nov./1924/14548/1924/
Nicolescu Mons. Aless./accenna al fog. n. 13635/24 ed informa sullo svolgimento/della
vertenza Boroș-Giurgiu/alleg. 1./13003-14547/ die 2 ianuarii 1925/ad Consultare/con tutto
l'intraprendente/Reg. 8 GEN. 1924».

VI. Corespondență

IIE „Nicolae Bocușan”

IIE „Nicolae Bocușan”

Correspondență cu Francisc Hossu Longin (1903–1926)

I.

Lugoj, 5 octombrie 1903. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, *Fond Personal Francisc Hossu-Longin 1908–1931*, Dosarul nr. 41, fo. 133r]¹

Lugoj, la 5/VIII 1903

Preastimate Domnule!

Pentru felicitare, ce împreună cu Preastimata Doamna Soția ați binevoit a-mi adresa din ocaziunea denumirii mele de Prelat pontifical, Vă rog respectuos ca să primiți deosebita mea mulțumită.

Cu distinsă stimă sum

Ioan Boroș

II.

Lugoj, 11 noiembrie 1905. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 135–136r]

«*antet tipărit*: TAKARÉK-ÉS HITELINTÉZET MINT RÉSZVÉNYTÁRSÁG/
„POPORUL”/INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII PE ACȚII/ÎN LUGOJ/SPAR-UND
CREDIT-ANSTALT ACTIEN-GESELLSCHAFT»

Lugoj, 11) XI 1905

Preastimate Domnule!

Preasfințitul Arhiepiscop în 14 l. c. călătorește la Pesta. Te rog frumos câștigă datele referitoare la întravilanul erarial, ca pe baza acelora să se facă reprezentare cel puțin să tentăm, dacă am putea să tentăm, dacă am putea să câștigăm bine ar fi.

Am sosit în pace acasă și Arhiepiscopului i-a părut bine că am fost și la Deva.

Și cu aceasta ocaziune Vă mulțumesc frumos pentru deosebita ospitalitate de care m-ați făcut părtaş.

¹ Correspondența Boroș – Francisc Hossu-Longin se păstrează la Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale în *Fondul Personal Francisc Hossu-Longin 1908–1931*, Dosarul nr. 41. În această situație, din rațiuni de simplificare, am optat pentru menționarea în continuare doar a fiilor la care se găsesc scrisorile în cuprinsul dosarului menționat.

Rugându-mă să primești împreună cu preastimata-ți doamnă soția cele mai respectuoase «sic!» mele salutări, cu toată stima am rămas

Ioan Boroș

Cele două pere le-am dat Vlădicului, Vă mulțămeste pentru atențiune.

«verso: POPORUL Institutul de credit și economii pe acții, Lugoj
Spectatului Domn/Hossu L. Francisc/advocat/Deva»

III.

Lugoj, 30 noiembrie 1905. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 137r-138r]

«*antet tipărit*: TAKARÉK-ÉS HITELINTÉZET MINT RÉSZVÉNYTÁRSÁG/
„POPORUL”/INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII PE ACȚII/ÎN LUGOJ/SPAR-UND
CREDIT-ANSTALT ACTIEN-GESELLSCHAFT»

Lugoj, 30/XI 1905

Preastimate Domnule!

Directorul bunurilor erariale din Arad a notificat Ilustrității Sale Domnului episcop, că erariul cameral din Arad nu ar avea nici un fel de imobil în Deva, deci nu poate să întrevină ori să sprijinească cauza noastră.

Drept aceea Te rog, binevoiește a Te informa de aproape că a cui e acel intravilan și sub a cui administrație stă acel intravilan, ca așa să știm că unde trebuie să întrevinem ca așa cauza să nu sufere o rezolvare nefavoritoare.

Lucru grabnic. Rog de informația detaiată.

Cu deosebită stimă

Ioan Boroș
canonic

«verso: POPORUL Institutul de credit și economii pe acții, Lugoj
Spectatului Domn/Dr. Francisc L. Hossu/Advocat/Deva»

IV.

Lugoj, 2 decembrie 1905. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 141r-142r]

«*antet tipărit*: TAKARÉK-ÉS HITELINTÉZET MINT RÉSZVÉNYTÁRSÁG/
„POPORUL”/INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII PE ACȚII/ÎN LUGOJ/SPAR-UND
CREDIT-ANSTALT ACTIEN-GESELLSCHAFT»

Lugoj, la 2 Decembr(i)e 1905.

Preastimate Domnule!

Cauza cu cumpărarea intravilanului o am împărțit cu Ilustritatea Sa Domnului Arhiepiscop. Dânsul în principiu este procliv la cumpărare, dară nu ar dori ca prin aceasta cumpărare să pună cât de puțină pedecă la cumpărarea respective câștigarea intravilanului erarial; ca adeca nu cumva auzindu-se la Ministeriu că deja am cumpărat un intravilan, să i se reflecteze că acuma nu are motiv de a cere acel intravilan erarial – Ilustritatea Sa Arhiepiscopul zice că motivul acela că oficiantul administrativ din Deva a dat opiniune nefavoritoare, pentru dânsul încă nu e motiv îndestulitor ca să nu soliciteze la Ministeriu rezolvarea favoritoare a cererii sale. Numai atâta vrea să știe că cine este administratorul respective de care Ministeriu se ține. Că dacă s-ar ținea nu de Ministeriul de agronomiă, ci de cel de Finanță, este gata a întreveni la Secretarul de Stat și să nu lase cauza în baltă.

Apoi uitându-se la schița comunicată a observat, că parcela 813 adeca cea propusă spre cumpărare abia jumătate e așa largă ca și cea a D-nei Egyedi; și așa ar dori să știe că oare este acela destul de largă, în front ca să se poată edifica biserică, și de fapt cât este de mare?

Altcum noi ne-am înțeles așa ca putând fi pre 5 Decembr(i)e iarăși să călătoresc la Deva și pentru cauza că atunci se licitează grădina din Galați-Vacarie când apoi cred că definitiv vom putea termina acea cauză. Până atunci însă te rog frumos să-mi răspunzi la epistoala mea ultimă și totodată să-mi indici că cam câți metri are în front intravilanul din cestiune? ca așa mai ușor să se poată rezolva cestiunea aci acasă.

Dacă de fapt mă voi duce la Deva pre 5 l. c. atunci eu aș sosi cu trenul de seară-Luni în 4 Decembr(i)e-ca așa Marți dimineața să pot lua parte la licitația ce se va ținea la 8 oare. Altcum cred, că te voi putea până atunci definitiv avisa.

Cu deosebită stimă și salutare cordială am rămas
Stimător:

Ioan Boroș

«verso: POPORUL Institutul de credit și economii pe acții, Lugoj
Spectatului Domn/Francis L. Hossu/advocat/Deva»

V.

Lugoj, 6 decembrie 1905. Ioan Boroș către Francis Hossu-Longin.

[ff. 143r, 145r]

«antet tipărit: TAKARÉK-ÉS HITELINTÉZET MINT RÉSZVÉNYTÁRSÁG/
„POPORUL”/INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII PE ACȚII/ÎN LUGOJ/SPAR-UND
CREDIT-ANSTALT ACTIEN-GESELLSCHAFT»

Lugoj, 6-XII d. 905

Preastimate Domnule!

Ilustritatea Sa Arhiepiscopul prin o epistolă privată adresată Domnului Ministru Feilitch a cerut rezolvarea cererii sale cu privire la fondul intravilan din cestiune. Până nu vine răs-

puns, din cauza eventuale(i) cumpărări a realităților lui Man, nu se poate drimita la pertractări meritoare. Mie mi-ar plăcea mult mai bine dacă am putea căpăta casa Egyedi – căci atunci ar avea înțeles ca să se cumpere și intravilanul de lângă ea. Fiți sigur că cestiunea cumpărării respective a înființării unei parohii în Deva nu se va mai lua de la ordinea zilei, și numai ocazia bună să avem ca amăsurat împrejurărilor noastre diecezane, să se poată rezolva favoritor.

Cu cordiale salutară și stima distinsă sum

Ioan Boroș
Director

«verso: POPORUL Institutul de credit și economii pe acții, Lugoj
Spectatului Domn/Dr. Francisc L. Hossu/advocat/în Deva»

VI.

Lugoj, 4 mai 1906. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[fo. 146r–v, 148r]

Lugoj la 4 Maiu 1906

Preastimate Domnule!

În urma celor încredințate D«omnu»lui Dajan și din partea aceuia împărtășite cu Il«ustritatea» Sa D«omnul» Episcop; dânsul este resolut ca întrucât aieva să află locuri mai multe acomodate pentru scopurile noastre bisericesti din Deva, să cumpărăm un intravilan.

Spre acest scop, după solicitările mele, Il«ustritatea» Sa mi-a încredințat ca spre a realiza acel scop să călătoresc de nou la Deva.

Binevoiește deci, Te rog respectuos, a mă informa că aieva sunt atari întravilane, cu casă ori fără, cu ce preț, și care ți s-ar părea mai acomodată ca așa să mă orientez pentru a lua bani cu mine ca eventual, contractul să-l și subscriem.

Rog a mă încunoștiința că pre ce zi ași putea merge la Deva, dară atunci a bună seamă așa ca împreună să putem pertracta și închide cauza. Te rog frumos împărtășește Preastimatei T«ale» Doamne respectuoasele mele complimente. Cred că iarăși va fi ocupată cu alegerea din Cehul Silvaniei.

Cu deosebită stimă

Ioan Boroș
canonic

«verso: Preastimatului Domn/Dr. Francisc L. Hossu/advocat/în Deva»

VII.

Lugoj, 27 mai 1906. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 149r-151r]

Lugoj la 27/V 1906

Preastimate Domnule!

Îți mulțămesc frumos pentru interesare în cauza parohiei ce Episcopia noastră ar dori mult să o înființeze în Deva. Ilustritatea Sa Domnului Arhiepiscopul considerând motivele ce ai binevoit a le atinge în ultima-ți prețuită epistoală este de acord cu opiniunea Dumneavoastră, dară numai pre un timp, căci cauza dorește a o rezolva, fiind pentru noi de interes.

Zău! nu mai știi că până unde vor ajunge trebile politice cu noi. La noi nescari jidovi ortăciți acuma cu cei de la Comitat forțează nimicirea alegerilor românești, măcar (că) nu este nici un motiv decât pentru ei, trezirea poporului nostru, care cu atâta abnegațiune, cinste și însuflețire și-a manifestat voința sa încât cu adevărat ne-am mirat, că de unde a reieșit acea ținută bărbătească. Nu tensionarea poporului prin alții, ci poporul a împins și pre preoți la activitate, azi urmarea este șicanarea bieților oameni!

După toate probabilitățile la noi în trei cercuri vor fi alegeri noi, dacă vor face alegeri libere ca la Dobra, e cu neputință să nu se întâmple vărsări de sânge, căci poporul este mult cătrănit, mai ales că vede că jidovii se fac stăpâni pre mărșul politic al țării, urmarea va fi că acel popor se va arunca în brațele socialismului când apoi nu va mai respecta nici o autoritate! Ce să le faci. Aci acei patrioți venitori forțează și demisionarea Comitetului suprem. Bine ar fi a forma o partidă română creștinească – cu caracter deschis – căci tot la aceea vom ajunge. Mult ne-a vătămat aci cele întâmplate la Cehul Silvaniei. Mă tem că dacă aci vor fi alegeri nouă, va fi mai groaznică ciocnire, dară că cine va fi cel mai vehement, nația ori alții știe bunul Dumnezeu.

Cred că după Rusalii Arhiepiscopul se va duce pre la Petroșeni-Lupeni – posibil ca atunci pre moment se va opri la Deva ca să vă salute. Poate că și eu merg cu el. Dânsul încă e mult îngrijat de stările de azi.

Rugându-Te a tâlcui sentimentele mele de deosebită stimă față cu preastimata Doamna soția, cu cordiale salutări am rămas

Stimător

Ioan Boroș

Actele de la D. Man în copia le-am primit, deci cred că nu trebuie să i le retrimite.

«verso: Spectatului Domn/Francisc L. Hossu/advocat/Deva»

VIII.

Lugoj, 19 iunie 1906. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 152r-153r]

«*antet tipărit*: TAKARÉK-ÉS HITELINTÉZET MINT RÉSZVÉNYTÁRSÁG/
„POPORUL”/INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII PE ACȚII/ÎN LUGOJ/SPAR-UND
CREDIT-ANSTALT ACTIEN-GESELLSCHAFT»

Lugoj, la 19 Iunie 1906

Preastimate Domnule!

Examenul de cualificațiune din religiune și cânt pentru preparandia din Deva se va ținea la 25 l. c. Ca comisar episcopesc sum designat însumi.

Pentru ca cu acea ocazia Ilustritatea Sa D^omnul Episcop să poată vedea casa combinată spre scopurile noastre dânsul încă va veni la Deva. Vom sosi cu trenul accelerat la 3 oare d. m.

Eu directe mă voi duce la examen, iară Ilustritatea Sa dorește ca să binevoiești a-l găzdui până sara la 10 oare, când apoi împreună ne vom duce cu trenul spre Petroșeni-Lupeni.

Întrucât ar fi ceva p(i)edecă ca să nu-l poți primi – spre exemplu, v-ați duce la băi ori alte cauze, Te rog frumos avizează-mă.

Arhiereul mai merge, într-alt loc ba.

Rugându-te a descoperi Preastimatei D^oamne ne soție complimentele mele respectuoase, cu salutări cordiale și stimă deosebită am rămas

Stimător
Ioan Boroș

«*verso*: POPORUL Institutul de credit și economii pe acții, Lugoj
Spectatului Domn/Francisc L. Hossu/advocat/Deva»

IX.

Lugoj, 29 iunie 1906. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 154r-v, 156r]

Lugoj la 29 Iunie 1906

Preastimate Domnule!

Ajungând în pace acasă, dator mă simt ca prin acestea să Vă mulțumesc pentru ospitalitate(a) arătată față de mine. Mă voi simți fericit dacă bunăvoința D^oumnea voastră o a-și putea încânta cel puțin recompensa în modesta mea locuință.

Pentru vinul de ribisli observ că va fi bine dacă după culegere se vor lăsa vr(e)o 2 zile nesdribite ca după ce s-a cam dospit să se panireze.

Cu deosebită stimă salutându-Vă am rămas

Stimător
Ioan Boroș
canonic

«verso: Spectatului Domn/Francisc L. Hossu/advocat/în Deva»

X.

Lugoș, 15 decembrie 1909. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 157r-159r]

Lugoș la 15/XII 1909

Preastimate Domnule!

Adâncă mulțămire Vă datoresc nu numai pentru bunăvoința arătată în cauza așezării nepotașului meu, dară și pentru dragostea cu care l-ați primit în casa Preastimat D^{umne}voastră!

Ce să zic apoi pentru atențiunea deosebită ce Preastimata D^{umne}voastră Doamnă soția a dovedit față de mine, trimițându-mi ca semn de bună memorie și plăcută cunoștință merele cele frumoase. Drept voi căuta ocazia ca să mă pot revanșa și până atunci descopăr deosebita mea mulțămire!

Nepotașul meu – zice dânsul – pentru aceea nu a putut primi aplicarea în prăvălia lui Balog, căci i s-a părut prea neînsemnat, dorind el ca să câștige experiența într-o prăvălie mai mare. Cu acest scop a și plecat la Pesta, la o firmă mai mare având aplicația oferită.

Din parte-mi ași fi dorit mult să stea în Deva numai și numai pentru limba română, ca să mi se dea ocazia a băga într-însul sentiment românesc și să-l dobândesc pentru viitor, când nu voi mai fi eu.

Cu adâncă mâhnire am înțeles sentința de condamnare ce vi s-a dictat. Este încă D^{umne}zeu judecător, și credem că va răsplăti multele nedreptăți ce se fac bietului neam românesc. Apărarea bărbătească servește spre laudă și îndemn pentru alții, iară contrariilor spre mirare. Ajute-ți bunul D^{umne}zeu ca cu tăria sufletească să poți suporta greutatea acelei sentințe.

Cu adânc respect și salutare cordială sum

adânc stimător
I^{oan} Boroș

«verso: Spectatului Domn/Dr. Francisc L. Hossu/advocat/Deva»

XI.

Lugoș, 6 noiembrie 1911. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 160r-162r]

Lugoș la 6 Nov<embrie> <1>911

Preastimate Domnule!

În urmarea împuternicirii ce ai binevoit să-mi dai, cu privire la faima lătită despre raportul meu de vrășmășia afirmată cu arhiereul meu, aceleia i-am împărtășit întocmai. După cum ți-am fost promis, iată îți comunic răspunsul aceleia în următoarele(;) „Trecând la cele ce ți le-a împărtășit Francisc despre chestia episcopiei de la Gherla, resp<ectiv> Lugoș, grăbesc a da și eu expresia mirării cum de pot oamenii născoci atâtea. Eu nîcicând nu am auzit de asemenea memorand, și dacă așa fi auzit încă nu așa fi crezut, ci așa fi privit tot lucrul de o intrigă...² bine ar fi a se cunoaște isvorul, ca să cunoaștem pre omul intrigant, că în adevăr trece orice sentiment de omenie ce fac unii”.

Eu personal și în scris m-am rugat de domnul Roșca să-mi numească persoana de la carea a avut cele comunicate, dară răspuns nu am primit. Dacă ai putea, Te rog încunoștiințează-mă despre isvorul de unde a ieșit minciuna, ca eventual să comunic și cu Arhiereul, pre carele a bună seamă îl vom p(i)erde, transferându-se la Gherla; și Lugoșul rămâne vacant. Acuma și mai mult pot umbla intrigantii.

Rog acestea a le ținea în secret, căci cauza este de discrețiune.

Respectuoasele mele salutări Vi le prezentez cu toată reverința și dragoste.

Ioan Boroș
Prepozit

<tipărit: „POPORUL”/TAKARÉK-ÉS HITELINTÉZET R. T./LUGOS./

scris de mână în continuare: Spectatului> Domn/Dr. Francisc Hossu/advocat/Deva>

XII.

Lugoș, 22 mai 1912. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 163r-165r]

Lugoș la 22/V. <1>912

Preastimate Domnule!

Ca vicar capifular nou ales, așa dori ca să fac reverință la Comi<tele> suprem, la Vice> Comite și la Inspectoratul reg<esc> din Deva.

Ce zici la aceasta? Aprobi ori ba? Eu cuget, că se cuvine.

² Astfel în original.

Drept aceea Te rog respectuos, binevoiește a rești, apoi a mă avisa ca după sărbătorile Rusaliilor, în care zi ași putea să călătoresc la Deva? Aș sosi cu trenul înainte de meazăzi și cu trenul accelerat după prânz aș pleca înapoi.

Salutându-vă și dorind din inimă sărbători fericite cu stimă deosebită am rămas

Ioan Boroș

«verso: Spectatului D«om»n/Francisc L. Hossu/advocat/Deva»

XIII.

Lugoj, 19 iunie 1912. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 166r-168r]

S«fânta» Mănăstire de la Prislop la 19/VII «1»912

Preastimate Domnule!

Deoarece Il«ustritatea» Sa D«omn»l Episcop abia duminica dimineța se va reîntoarce și având eu încă unele cauze a pertracta cu dânsul, numai luni voi pleca de aci, ajungând la Deva marți cu trenul de 10 a. m. Te rog frumos, ca data ocaziune să împărtășești aceasta cu fratele catehet Atanasiu Roșca, ca întrucât ar dori să convină cu mine, să știe. Eu voi pleca din Deva de loc cu trenul accelerat de 12/2 oare în aceeași zi, că mă așteaptă lucrul acasă.

Și până la revedere, împărtășindu-vă salutările mele respectuoase cu deosebită stimă rămân

I«oan» Boroș

«verso: Spectatului Domn/Francisc L. Hossu/advocat/Deva»

XIV.

Lugoj, 26 iunie 1912. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[fo. 169r, carte poștală]

«în partea superioară, centrat, cu majuscule: LEVELEZŐ-LAP»
Lugoș la 26/VII «1»912

Preastimate Domnule!

Cu adânc respect vin a Vă mulțumi pentru ospitala primire de care ați binevoit a mă împărtăși în cercul preastimatei voastre familii.

Poftindu-Vă cele mai bogate daruri d«umne»zeiești, cu deosebită stimă și salutare respectuoasă am rămas

Stimător
I«oan» Boroș

«alăturat: Spect«atului» D«om»n Dr. Francisc L. Hossu/advocate/Deva»

XV.

Lugoj, 16 decembrie 1922. Ioan Boroș către soția lui Francisc Hossu-Longin.

[fo. 171r-v]

Lugoj 16/XII <1>922

Preastimată și Venerată Doamnă!

Cu destinsă stimă Vă rog ca să binevoiți a primi adâncă mea mulțămită, ce cu atâta căldură și dragoste mi-ați adresat-o din prilejul designării mele la demnitatea episcopescă, carea o consider ca recunoștință a datorinții împlinite în serviciul public aproape în decurs de 50 de ani.

Rog fierbinte pre bunul D<omne>zeu ca cu darurile sale cerești să vă răsplătească bunăvoința deosebită de carea m-ați învrednicit adese, totdeauna în viața și activitatea mea, carea și în viitor doresc a o jertfi în serviciul <sfintei> noastre biserici și al neamului nostru iubit. Sprijiniți-mă Vă rog în aceasta a mea misiune curată cu rugățiunile Voastre, căci „mult poate rugăciunea credințiosului” spre cele bine plăcute lui D<omnu>lui.

Mă(i)ne plec la sfințirea în episcop a prepozitului Florian Stan de la Oradea Mare și nu este eschisă posibilitate, ca călătorind poate la Popești spre a cerceta un strănepot, să-mi iau voia de a Vă saluta acasă.

Pre lângă expresiunea deosebitei mele stime și salutare cordială rămân:
pururea deobligat

Ioan Boroș
prepozit-episcop

XVI.

Lugoj, 3 martie 1926. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[fo. 175r]

Christos a înviat! Fie ca mila și iubirea vecinică a lui Is<us> H<ris>tos să învieze și sufletul vostru ca să aveți sărbători cu pace și vesele! Cu această dorință a sufletului meu salutându-Vă cu profund respect Vă poftesc Sărbători fericite!

I<oan> Boroș

Lugoj 3/III <1>926

<verso: Domniei Sale Sp<ectatului>/Francisc Hossu Longin/Advocat-proprietar/Băsești/Jud. Sălaj>

XVII.

Lugoj, 13 martie 1926. Ioan Boroș către Francisc Hossu-Longin.

[ff. 176r-177r]

7. Lugoj la 13/III <1>926.

Preastimate Domnule!

Cu deosebită bucurie am primit prețuita D<umnea>voastră epistolă de d<atul> 7 l. c., în carea reamintind rapoartele noastre de împrumutată stimă și dragoste, îmi cereți date cu privire la familia Hossu împământenită în părțile banatice, cu deosebit respect Vă răspund următoarele:

Cred că sunt 18 ani, poate și mai bine, când vizitând Lugoșul, mi-ați încredințat a cerca în arhivul județean de aci după datele familiare. Fiindcă eu chiar și pre atunci am scrutat în arhiv, am și găsit nescari acte de ale familiei Hossu, care avea funcțiune administrativă.

Acum, când solicitați după acelea date, am cercat notițele mele în convolutul manuscriselor ce le am, dară deocamdată nu am găsit decât „Procesul verb<al> de purificare a V<ice> Notariului G. Hossu de d<atul> 1^a Ian<uarie> 1859, în care respectivul fășionează, că în revoluția din 1848/9 silit fiind de către Comisarul guvernial: Török a primit oficiul de V<ice> Notar, dară n-a lucrat în contra autorității guvern<iale> austriace, după suprimarea revoluției a fost închis 6 săptămâni de unde la garanța dată din partea lui Andreiu Ioanovici de d<atul> 2 Nov<embrie> 1849 a fost eliberat. Numitul la d<ata> interogatoriului ar fi avut 24 ani, necăsătorit, rom<ano-> cat<olic>. Actul de garanță în origine este acclus.

Deloc cât ce vremea să va mai încălzi, voi face cercetare în arhivul județean și tot ce voi afla, Vi le voi împărtăși poate chiar în persoană.

Spre a mi se ușura cercetare(a), Vă rog, respectuos, binevoiiți a-mi indica – cât puțin aproximative, că în ce vreme s-a străcurat pre aceste plaiuri cr(e)anga familiară?

G. Hossu era locuitor în Bogsa Română.

Când Vă rog, ca împreună cu mărita D<umnea>voastră Doamnă soția – bunătatea căreia față de mine rămâne neștearsă din sufletul meu-să primiți călduroasele mele sentimente de reverință, am rămas cu deosebită stimă

Ioan Boroș
Arhiereu-prepozit.

<verso: Preastimatului și Spectatului Domn/Francisc Hossu Longin/avocat-proprietar/Băsești/Județul Sălaj>

IIE „Nicolae Bocușan”

Correspondență cu primăria Lugoj (1932–1933)

I.

Lugoj, 25 ianuarie 1932. Ioan Boroș către Alexandru Bireescu.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Ioan Boroș, dosar 18, fila 1, mss.]

⟨1/coloana 1/Dos. 18⟩

Stim⟨atului⟩ D⟨om⟩n Dr. Alexandru Bireescu
primar orășenesc
Lugoj

În tot decursul cercetărilor mele la compunerea „Repertoriului”, intențiunea mea hotărâtă era, ca ¹ datele istorice să le aranjez cel puțin până la 1835–1848. Că acea intențiune nu o am putut împlini, cauza este că mai ales în anii din urmă ai cercetărilor mele am fost ocupat cu alte lucrări, însă acum fiind deja în anii vresei de 83, și am să termin și alte asemenea lucrări, puțină speranță mi-a rămas de realizare întregă a intențiunii mele. După ce însă datele ce se cuprind în cronica domestică a Călugărilor Minoriti din loc am coadunat și am scris cu mașina până la 1848, de altă parte am consignat sumaru(l) actelor din arhivul județean – după notițe, cum și alte notițe toate referitoare la întregirea Repertoriului. Dacă bunul D⟨umne⟩zeu îmi va da sănătate și energie recerute, cred că acele date s-ar mai putea întregi. Ceea ce este în voia providenții d⟨umne⟩zeiești.

Altcum ca întregire ar putea servi alte lucrări terminate în manuscrise ca „Comercianții și industriașii cu bresle din Lugoj începând din 1782”, „Trăcutul școalelor și instituțiilor culturale din Lugoj”, „Istoricul și stările din Lugoj. Deținuții politici din 1848–(18)50”, „Urmele Răscoalei (lui) Tudor Vladimirescu în județul Caraș” ș-altele.

⟨1 coloana 2/Dos. 18⟩

Pre baza convorbirei avută cu D⟨voastră⟩, alăturat ./ am onoare a Vă prezenta rezultatul cercetărilor mele în ani îndelungați cuprins în manuscrisul lucrării mele intitulată „Repertoriul istoric” în care începând cu anul 1332 până la 1800 în ordine cronologică sunt coadunate și aranjate datele istorice referitoare la trăcutul orașului Lugoj și apoi la Districtul respective vechiul Județ al Carașului, rugându-Vă cu deosebit respect să binevoiți a prățui și mijloci ca din partea Onoratei Primăriei să se dea sprijin material pentru tipărirea acelei lucrări, ceea ce s-ar putea săvârși după următoarele modalități:

1) Subscrisul sum gata cu lucrarea din chestie să o cedez în proprietatea orașului cu condiția ca în acest caz sub controlul și supravegherea mea să fie tipărită pre spesele cassei orășenești așa ca din exemplarele ce se vor tipări subscrisul să primească ca onorar 40 exemplare ca acele să le pot împărți gratuit între cunoscuții mei și instituțiile publice.

¹ Spațiu liber în orig.

2) Dreptul de proprietate să revină subscrisului cu condiția ca întru părțile acoperirea speselor de tipar să orașul să binevoiască a-mi vota o sumă proporțională și acomodată și să-mi asigure abonament la anumite exemplare tipărite.

Dintre aceste două eventualități, mai bine mi-ar conveni, mai ales din a).

Ce sumă s-ar recere la spesele de tipar, atârnă de la fineața hârtiei, de formatul cărții și de la în oricâte exemplare s-ar tipări! În acest scop s-ar putea cere oferte de la tipografiile locale și potrivit acelor să se facă accord.

Ori de care din cele două modalități indigitate, orașul cu privire la sumele de tipar, acele ar fi să se supoarte proporțional și de către județul Severin. În acest scopul orașul ar fi să se pună în tratație și înțelegere cu Județul numit.

Ca lămurire observ, încă că în Repertoriu ²

II.

Lugoj, 15 martie 1932. Alexandru Birescu către Ioan Boroș.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 2, mss]

PRIMĂRIA ORAȘULUI LUGOJ <Dos. 18>

No.

Adm. 193.

Preasfințite Părinte,

am primit manuscrisul istoriei Lugoșului și am cedit o parte dintr-însul.

Vin să Vă mulțumesc în numele Primăriei pentru frumoasa operă și să Vă asigur, că după îmbunătățirea situației financiare, vom tipări manuscrisul.

Este incontestabil, că ați făcut o operă utilă și națională.

Primiți, Vă rog, Prea Sfințite, expresia înaltei stime, ce Vă păstrez.

Președintele comisiei interimare
(A.) Birescu

<verso: Isprăvit. Am cerut în persoană de la/Primar ca să se aducă decis formal/15/III/1932/Boroș>

² Lipsște continuarea scrisorii.

III.

Lugoj, 18 martie 1932. Primăria orașului Lugoj către Ioan Boroș.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 3, text dactilografiat.]

«Dos. 18»

No. 2585/adm. 1932 Primăria orașului Lugoj «3»

P. S. Sale Arhiereului Ioan Boroș

Lugoj

Obiect: Cererea P. S. Sale Arhiereului I. Boroș pentru imprimarea operei sale „Repertoriu istoric” pe cheltuiala orașului.

Comisiunea Interimară luând în deliberare cererea, având în vedere importanța istorică a operei din chestiune care conține toate evenimentele mai importante din trecutul acestui oraș cu începere din 1332 până la anul 1880, aduce următoarea

Încheiere:

Se hotărăște în principiu ca orașul să contribuie la cheltuielile de imprimare a operii P. S. Sale Ioan Boroș, intitulată Repertoriu istoric pe lângă condițiile ce urmează să ste stabilă de comun acord.

Din ședința Com. Int. a orașului Lugoj, ținută la 18 Martie 1932.

Președinte, Secretar general,

«Birescu» «semnătură indescifrabilă»

IV.

Lugoj, 2 noiembrie 1932. Prefectura Județului Severin către Ioan Boroș.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 6, tipăritură.]

Prefectura județului Severin

Serv. fin. și de contab.

No. 18649/1932

Lugoj, la 2. Noiembrie 1932.

P. S. Sale

Domnului IOAN BOROȘ

arhiereu

LUGOJ.

Avem onoare a Vă comunica că designarea Dvs. ca membru în Consiliul de administrație al Azilului jud. al săracilor, făcută cu adesa noastră No. 13493 din 26 August 1932 încetează, având în vedere că prin reinstalarea Consiliului județean ales în anul 1930, intră în funcțiune membri aleși – pentru scopul de mai sus – de către acest consiliu.

Prefect Șeful serv. financiar

«semnătură indescifrabilă» «semnătură indescifrabilă»

«6/Dos. 18»

V.

Lugoj, 22 noiembrie 1932. Ioan Boroș către Primăria Orașului Lugoj.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 6, mss.]

«Dosar 18/6 verso»

Stimate D-le Primar!

Provocându-mă la decizia Onoratei Comisiuni interimare a orașului Lugoj ded. 18 Martie a. c. Nr. 2585 prin care orașul Lugoj în principiu s-a învoit a contribui la cheltuielile de imprimare a studiului manuscris „Repertoriu istoric al Orașului Lugoj”, din considerare că acum se compune bugetul orașenesc pe 1933, deci este prilej de a prelimina suma de contribuție și ca on. Primăria să poată combina, și aproximativ cunoaște că ce sumă s-ar recere pentru spesele de tipar, cu deosebită stimă alături. 3 oferte de la deosebiți tipografi din Lugoj, pe baza cărora computând că Studiul istoric din chestiune ar da circa 20–25 coli tipărite, după sumele cuprinse: 500 exemplare – cheltuielile de tipar ar fi între 34.000–46.000 L.

Ar fi bine ca și Județul să fie invitat a contribui la spese, căci și de Județ se tractează în citatul Studiu.

Lugoj 22/XI «1932

Exp. 24/XI «1932

VI.

Lugoj, 8 decembrie 1932. Primăria Orașului Lugoj către Ioan Boroș.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 7, text dactilografiat.]

«Dosar 18»

PRIMĂRIA ORAȘULUI LUGOJ

No. 10929

ADM. 1932

Comisiunea interimară a orașului Lugoj luând în deliberare cererea P. S. Sale Ioan Boroș prin care cere ca primăria să aibă în vedere la compunerea bugetului încheierea No. 2585/932 și să prevadă o anumită sumă pentru tipărirea Repertoriului Istoric întocmit de dsa, aduce următoarea

Încheiere

Serviciul Financiar comunalva face propuneri la întocmirea bugetului pe anul 1933.
Din ședința comisiei interimare ținută la 8 Decembre 1932.

Președinte, Secretar general
«semnătură indescifrabilă» «semnătură indescifrabilă»

P. S. S. Ioan Boroș
Lugoj

VII.

Lugoj, 25 ianuarie 1933. Primăria Orașului Lugoj către Ioan Boroș.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 5, text dactilografiat.]

«Dosar 18/5»

ROMÂNIA
PRIMĂRIA ORAȘULUI LUGOJ
No. 702/ ADM. 1933

Către
P. S. S. Ioan Boroș
Lugoj

Alăturat avem onoarea a Vă transpune în copie adresa Prefecturei Județului Severin sub No. 22605 din 16 Ianuarie 1933, spre luare la cunoștință.

Copie: Dsale dlui Primar al orașului Lugoj. La cererea DV No 2585 adm 1932 pentru acordarea unui ajutor bănesc din bugetul acestui județ pe anul 1932, având în vedere situația grea fianciară și fatptul că bugetul acestui județ e deficitar și nu dispunem de fonduri necesare în acest scop, cu regret Vă încunoștințăm că nu putem acorda ajutorul cerut. Lugoj la 16 Ianuarie 1922. p Prefect Daminescu m. p. Seful serv. Financiar Curiac m. p.

Lugoj, la 25 Ianuarie 1933.

Președinte, Secretar general,
«semnătură indescifrabilă» «semnătură indescifrabilă»

VIII.

Lugoj, 24 noiembrie 1933. Însemnare Ioan Boroș.

[Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond *Ioan Boroș*, dosar 18, fila 1, mss.]

«1 (*verso*)/Dos. 18»

Repertoriu istoric

Cu data 29 Septembrie 1933 personal am convenit cu Primariul Dr. Alexandru Bireescu ca tipărirea Repertoriului să se facă în anul 1934 așa că suma votată de 15.000 L pentru anul 1933 să fie depozitată la Banca Națională, pe anul 1934 să se susceapă în bugetul orașenesc încă 15.000 L și având cei 30.000 L să se înceapă tipărirea. Până atunci manuscrisul să fie bătut la mașina de scris.

Lugoj, 24/IX «1»933

Ioan Boroș

Repertoriu istoric Lugoj

* * *

Indice de nume

A

Adler, 124
Ajaky, Ioan, 114, 176
Alexi, Ioan, episcop, 112
Alma, Moldovan, 212
Aloisiu, Fabian, 304
Anderco, Artur, 67, 68, 69, 177, 178, 179, 180
Anderco, Ladislau (Vasile), 69, 180
Andor, György, 207, 218
Andrássy, Iuliu, 154, 168, 169, 170
Anheuer, 227
Antal, Augustin, 104, 320
Antal, prelat pontifical, 207
Appony, Albert, 21, 65, 66, 73, 83, 164, 168, 170,
171, 172, 184, 187, 201, 207, 251, 254, 256, 257
Ardelean, Coriolan, 67, 177, 195
Atkinson, Robert, 35, 39

B

Baba, Francisc, 319
Bacsynski, 109
Bader, Henrich, 227
Bagiu, Mihai, 301
Bagosy, 194
Balog, 363
Balogh, Eduard, 75, 205, 210, 218, 220, 241
Bandici (Bandiciu), 103
Banffy, Dezsö, 163
Barbora, Ana, 151
Barbul, Chiriac, 319
Barcian, I. V., 150
Barițiu, George, 12, 13, 176, 243, 267
Bârlea, dr., 199, 216, 250
Baroti, Ludovic, 74, 275
Barta, Cristian, 27
Bauer, dr., profesor, 45, 322, 323
Bavona, Alessandro, nunțiu, 216, 251
Băcoiu, Ioan, 203
Bălcescu, Nicolae, 268, 278
Băltescu, dr., 80, 223, 224, 231, 234, 235, 236, 237,
240, 241, 243, 245, 246, 254, 255

Bărbuș, Nicolae, 154, 155, 264
Bedecean, Mihaela, 92
Bejan, Mihai (Mihail), 125
Benkö, Iosif, 278
Berar, I., 188, 189, 190
Bercean (Bercian), Ioan, 51, 134
Bercean (Bercian), Ștefan, 119, 142
Berecz (Berecs), Ludwig, 210
Berinde, Alexe, 68, 178
Berinde, Ambrozie, 179
Berșan, 186
Bertaux, Daniel, 36
Bignio, proprietar, 188, 189
Bilman, Marton (Martin), 48, 116
Bindea, 205
Bireescu, Alexandru, 14, 369, 370, 371, 374
Biro, Bela, 167
Birtolan (Birtalan), jude, 197, 248
Bitto, István, 121
Blajovan, preot, 231
Blasco, Ludovic, 143, 147
Blășan, Augustin, 187
Bocșan, Nicolae, 18, 27, 30, 33, 48, 92, 110
Bogatul, Petru, 137
Bogdánfi, cleric, 185
Böhm, Adolf, 102
Bolboacă, Nicolae, 64, 72, 155, 156, 168, 185, 188,
189, 190, 242, 246, 264
Bolfan, 233
Bonda, Ioana Mihaela, 27
Bontescu, Maria, 243
Bontescu, Mihai, 243
Bontescu, Victor, 243, 244
Bonyi, Adrian (Ioan), 126
Bonyi, Iulia, 126
Bora, Vasile, 72, 188
Bordan, 121, 122, 123
Bornemisza, episcop, 179
Borody, 209
Boros, Iulisca, 195
Boroș (căs. Baba), Iuliana, 306

- Boroș (căs. Fabian), Maria, 41, 101, 177, 237, 243, 304, 305
- Boroș (căs. Silimon), Agneta (Agnes), 41, 43, 101, 183, 195, 196, 237, 304, 305
- Boroș, familia, 16
- Boroș, Georgiu, 41, 48, 101, 123, 124
- Boroș, Ioan (junior), 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 97, 100, 101, 104, 113, 135, 138, 142, 164, 197, 200, 203, 214, 218, 232, 221, 225, 230, 233, 248, 250, 261, 263, 264, 266, 278, 281, 283, 284, 285, 289, 290, 291, 297, 299, 300, 308, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 327, 331, 332, 333, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 373, 374
- Boroș, Ioan (senior), 15, 16, 40, 99, 261, 283, 306, 319, 322, 325
- Boroș, Iuliska, 43
- Boroș, Mihai (Mihályi), 261, 283, 289
- Boroș, Vasile, 48
- Boroș/Pap, familia, 99, 100, 303
- Bourdieu, Pierre, 46
- Bozsinka (Bojincă), familia, 55, 147
- Braier, secretar ministerial, 254
- Bran, Felician, 272
- Braniște, Valeriu, 64, 80, 82, 161, 168, 235, 238, 239
- Brânzeu, Nicolae, 37, 38, 39, 40, 212, 213, 308
- Brânzeu, Pia, 37
- Brătianu (Brătean), Dimitrie, 268, 278
- Breban, Avram, 67, 68, 83, 104, 177, 178, 254, 257
- Brediceanu, Caius, 352
- Brediceanu, Coriolan, 63, 117, 161, 164, 168, 173,
- Bruckenthal, baron, 166, 244
- Bucșa, Ioan, 108
- Buja, Sándor, 242
- Bukowsky, 208
- Bulcu, Corneliu, 151
- Bunea, Augustin, 53, 56, 65, 133, 141, 152, 171
- Burdea, Constantin, 168, 207, 208, 222, 224, 231, 232
- Butean, director, 73, 192
- Butean, Ludovic, 104
- C**
- Câmpian, George, 134
- Câmpian, Lucreția, 134
- Capitani, Leopoldo, 339
- Cârja, Cecilia, 17
- Cârja, Ion, 27, 33, 34, 48, 92, 110
- Carol I, rege al României, 202
- Cassian, învățător, 190
- Cavagnis, Victor, 331, 332, 333, 338
- Cherebeț, V., 108, 109
- Chișu, Demetriu, 113
- Ciceo Pop, Ștefan, 64, 170
- Ciceronescu, Petru, 113
- Ciceronescu, Samuil, 74, 203
- Ciepanovski, 109
- Cigerean, avocat, 190
- Cinca, Nicolae, 137
- Ciocan, Ion, 75, 109, 208
- Cipariu, Timotei, 37
- Ciuki, Venter, 139
- Cirlea, 205
- Clement al V-lea, papă, 323
- Cloșca (Ioan Oargă), 294
- Colin, Armand, 35
- Coltor, Ioan, 202
- Comșa, jude, 217
- Corcan (Korcan), 80, 241, 243, 247
- Cosma, Aurel Jr., 9, 10, 243
- Covaciu, Iuliu, 108
- Creșneac (Creșniac), Ștefan, 104, 108, 109, 113
- Crîșan, Ioan, 342, 343
- Crîșan, Teofil, 80, 187, 239, 240, 242, 243, 244, 308
- Csalogány, Ioan, 352
- Csendeș, Iacob, 7, 28
- Csernoch, János, episcop, arhiepiscop, primat al Ungariei, 74, 75, 194, 199, 200, 205, 212, 215, 216, 229, 233, 249, 251, 256, 257
- Csernovics, Diodor, 237, 238
- Cservajak Károly, 176
- Cservenyak, Antal, 102
- Csorép jr., Ioan, 305

Csoré, Maria, 304
Curiac, 373
Cuza, Alexandru Ioan, 35
Czartoryski, Adam, 268, 278
Czegka, Iosif, 117
da Montefeltro (Montefiltve), Augustine, 269,
288, 294

D

Dâmboiu, Romul, 142, 175
Damian, familia, 134
Daminescu, prefect, 373
Darabanth, Ioan, 226
David, Teodor, 53, 55, 141, 146
Dăianu (Dăian), Ilie, 59, 66, 75, 76, 162, 172, 197,
206, 209, 212, 213, 247, 360
Dănilă sen., George, 333
Dănilă, George, 331, 333, 337
Dărăbanț, Mihai, 176
Deciu (Diț-Deciu), Vasile, 104, 106, 148, 261
Demian (Damian), Atanasie, 68, 178
Densușianu (Densușan, Densușian), Beniamin,
32, 43, 55, 59, 139, 146, 147, 149, 150, 159, 238
Diaconovici Loga, Cornel, 140
Doboși, Ioan, 180
Dobra, Alexandru, episcop, 17, 30, 44, 48, 49,
106, 107, 116, 119, 325, 361
Dolci, Angelo Maria, nunțiu, 344, 345
Domide, Octavian, 74, 204
Domșa, Aurel C., 59, 162, 197, 199, 214, 215, 248,
249
Dragoș, avocat, 68, 178
Dreis, Lengel (Lengel), 156, 193
Dronca, Lucian, 142
Dudek, profesor, 207
Dumitriu-Snagov, Ion, 111
Dumvany, 225

E

Eckstein, proprietar, 233
Edelsheim Gyulai, 169
Egyedi, 359, 360
Emberger, Antoniu, 244, 304
Emberger, Emilia, 304
Endródi, călugăr, 271
Enescu, Ioan, 301
Engel, Antal, episcop, 274

Erdelyi, Vasile (Basiliu), 105, 303
Esterházy, Miklos, 66, 171
Esterházy, Moric, 256

F

Fabian (junior), Francisc, 43, 234, 244, 307
Fabian, canonic, 75, 198, 204, 205, 207, 208, 209,
210, 211, 212, 248, 253
Fabian, Bela, 42, 43, 73, 185, 186, 190, 191, 193, 195,
196, 209
Fabian (senior), Francisc, 42, 43, 71, 184, 192, 224,
225, 232, 233, 243, 304
Fabian, G., 113
Fabian, Maria, 304
Fabian, Nicolae, 7, 42, 79, 134, 156, 169, 185, 195,
223, 226, 227, 228, 231, 233, 234, 235, 241, 304,
305, 307
Fabian, Ștefan, 41, 43, 101, 124, 183, 195, 233
Faur, Rafila, 113
Feilitzsch (Feilitch), Artúr, ministru, 359
Fejérváry (Feherváry), Geza, 63, 164, 166
Fekete, 107
Feneșan, Costin, 92
Francisc Ferdinand, (vezi și: Arhiducele
„Francisc Salvator”), arhiduce austriac, 76,
197, 213, 247
Ferenczy, 180
Ferraroti, Franco, 36, 39, 40
Fialka, Karol, 57, 58, 156, 158, 165, 166, 190, 208,
220, 229
Fireza, Daniel, 74, 82, 149, 151, 155, 156, 194, 223,
235, 241, 243, 246, 253, 314, 316, 318, 319, 320,
321, 322, 324
Fischer Colbrie, Augustin, 78, 218, 221, 229
Fischer, Benő, 166
Fitscher, administrator, 192
Fleischmann, Adolf, 352
Florescu, dr., 63, 167, 231
Florian, 75
Florian, dr., capelan, 206, 209
Fogel, 125
Földes, Bela, 254, 257
Francisc Iosif I, 22, 53, 215, 235, 262, 265, 284,
290, 292, 301,
Frâncu, Amos, 172
Frankel, Nandor, 255
Frenț (Frențiu), Ioachim, 118, 135, 136

Frenț, Nicolae, 154
Frenț, paroh Orăștie, 187
Frențiu, Valeriu Traian, episcop, 22, 31, 71, 72, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 154, 191, 198, 199, 201, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 240, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 265, 285, 291, 326, 340, 345, 350
Fucsek, Sándor, 227, 235
Fügy, 135

G

Gáll (Gal), Iosif, 53, 57, 72, 141, 153, 154, 188
Găitanu, Petru, 235
Georgiu, G., 204, 206, 208
Georgiu, V., 73, 190
Gian, Mihail, 55, 59, 140, 160, 161
Gieswein, Sándor, 207, 208
Gilvács, familia, 100, 261
Giovani, 196
Giurgiu, Augustin, 11, 12, 255, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354
Giurgiu, C., 352
Giurgiu, familia, 199
Giurgiu, Valeriu, 11, 12, 80, 155, 175, 185, 216, 223, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 250, 255, 352
Glattfelder, Iuliu (Gyula), episcop, 78, 79, 205, 219, 227, 240, 256, 257
Glodariu, Eugenia, 113
Gojdu, Emanoil, 288, 295
Golescu, 268, 278
Golubinski, 278
Goluchowsky, 53, 141
Gombkötő, Anton, 211, 233, 244, 247
Görres, 97
Gorun, V., 108
Grabovszky, Atanasie, 271
Gränzenstein, Adalbert, 136
Grecu, Demetriu, 121, 246
Groze, Ciriac, 108
Grozescu, Vicențiu (Vincentiu), 53, 57, 140, 141, 145, 153
Gruescu, 232
Gurian, G., 273
Gyka, Emeric, 117

H

Hagen, Iosif, 299
Hajnal, Maria, 304
Halbawcs, 36
Hans, avocat, 233
Hașdeu, Boigdan Petriceicu, 278
Hațegan, 223
Hațig, Titus, 168
Haynald, János, arhiepiscop, 45, III
Hencz, Samu, 176
Herban, Adela, 43
Hoffman, Bálint, 67, 114, 176, 267
Horațiu, 97
Horea (Vasile Nicula Ursu), 28, 271, 275, 294
Horvath, Simon, 102, 139
Hoss-Longin, Francisc (Franti), 13, 14, 30, 74, 82, 91, 201, 202, 204, 243, 251, 252, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367
Hossu, familia, 14, 28, 367
Hossu (Hosszu), Iuliu, episcop, cardinal, 37, 80, 83, 199, 200, 201, 216, 223, 239, 250, 251, 254, 347
Hossu (Hosszu), Vasile, episcop, 8, 13, 22, 23, 31, 32, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 88, 141, 142, 143, 145, 150, 152, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 184, 187, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 237, 240, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 265, 284, 285, 291, 326, 348
Hossu sen., Vasile, 141
Hossu, Alexiu, 132
Hossu, G., 367
Hoza, Nicolae, 227
Hranilović, Ilija, episcop, 44, 108, 109
Huban, Iuliu, 69, 180
Huber, Sebastian, 332, 333
Hurmuzache, Eudoxiu, 278
Hussarek, föbirău, 237
Huszár, Károly (Ebrérol), 75, 76, 166, 210, 211

I

Iancu, Liviu, 188
Iankovics, deputat, 256

Iansa (lanza), Ioan, 146
Ieszensky (Jeszensky), Alexandru, 75, 205, 217
Igneă, medic, 193
Ioanovich (Joanovics), Sándor, 79, 222, 227, 228,
231, 234, 246
Ioanovici, Andrei, 367
Ionaș, Andrei, 197, 248
Ionaș, Nicolae, 133
Ionescu, Petru (Peter), 224
Iorga, Nicolae, 77, 214
Iova Popovici, Ioan, 144, 148
Isaia (Ixiar), călugăr, 181
Isekutz (Issekutz), Aurel, 63, 165, 166, 167, 190,
208, 224, 232, 255
Iuga, Iuliana, 101, 124
Iuhas, Gyula, 188
Iuțiu, Iosif, 105, 106
Iuțiu, Vasile, 105
Ivașcovici, Mladen, 117

J

Jakabffy (familia), 83, 232, 234
Jakabffy (Jacabfy), Elemér (Elemer), deputat, 75,
78, 153, 197, 208, 212, 217, 218, 220, 221, 224,
225, 226, 228, 230, 231, 232, 234, 236, 237, 238,
240, 242, 244, 245, 246, 253, 254, 256, 257
Jakabffy, Imre (Emeric), secretar de stat, 57, 58,
74, 78, 79, 80, 157, 205, 208, 209, 210, 217, 219,
221, 221, 222, 225, 228, 229, 230, 234, 235, 236,
237, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 253, 255, 257
Jakabffy, Miklós, 253, 287, 293
Jivanca (Zsivanca), 227
Jucu, Cornel, 223
Jurca (Zsurca) de Călinești, 128

K

Kabdebó (Kabdebo, Cabdebó), Gegel, 79, 222,
226, 227, 228, 235
Karácsonyi, Janos, 192
Károly, Iordan, 207, 209
Karolyi (László), Ladislau, 40, 99, 283, 289
Kertesz, 201, 251
Khuen-Héderváry, Károly, prim-ministru, 75,
163, 164, 205, 225
Kirilla, 191
Kirschner, Adam, 138
Kisfaludy, secretar de stat, 208

Kiss, dr., avocat, 192
Kiss, Lajos, 194
Kiss, Matei, 50, 125
Kitzulescu, George, 340
Klaebesbey, conte, 256
Knickel (Krückl), profesor, 45, 109, 323
Koleszar, 234
Kordan, secretar de stat, 222
Korolevskij, Cyrille, 17
Kossuth, Ferencz, 164, 168, 170
Kossuth, Lajos, 268, 278, 279
Kovaliczky, Cornel, 217
Kövári, Laszlo, 278
Kövary, Teodor, 44, 84, 103, 104, 105, 106, 107,
261, 320
Köváry, Traian, 106, 107
Kummer, Ioan, 106

L

Ladányi, 136
Lascu, Ioan, 352
Lászlofy, István, 237, 241
Lațcu Catrușca, Iulia, 299
Launi (Laurie), profesor, 45, 109, 324
Lauran, Augustin, 53, 73, 140, 159, 191, 192
Lazăr de Purcăreț, Gavril, 104
Lazăr, Ioachim, 43
Lăpedat (Lăpădat), Ioan, 187
Lecarme, Jaques, 35
Lecuța, G., 113
Lemeni, Ioan, episcop, 109
Lemeny, Augustin, 82, 252, 253
Leon al XIII-lea, papă, 133, 141, 159
Leopold, împărat, 40, 99, 261, 284, 289
Leu, Valeriu, 7, 18, 92
Leza, comerciant, 190
Lippay, Dominik Berthold, 198, 215, 249
Lițiu, Iancu, 185
Liviu, Andrei, 32, 48, 49, 52, 53, 54, 55
Lovas, Alexandru, 244
Luca, Laurian (Laurean), 57, 71, 153, 184, 202, 227
Lucaciu, Vasile, 202
Luchescu, Gheorghe, 117
Ludașcu, Ion, 299
Lugojanu (căș. Dănilă), Elisa, 333
Lukács, László, prim-ministru, 78, 80, 82, 219,
221, 225, 228, 229, 230, 231, 238, 239

Lungu, Dan, 35, 46

M

Maczkovsky, canonic, 217

Madincea, Ioan, 32, 54, 55, 56, 57, 59, 79, 123, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 157, 159, 160, 162, 172, 174, 193, 203, 209, 236, 239, 255

Mádlly, Loránd, 92

Magocsi, Paul, 17

Magyar, Ioan, 255

Maior (căs. Pop), Alma, 142, 144, 173, 185

Maior, familia, 57, 144, 148, 173, 192

Maior (Major), Ioan, 54, 119, 143, 144, 149, 152, 156

Maior (Major), Iacob, 54, 57, 142, 144, 148, 153, 156

Maior, Sidonia, 54, 143, 144, 173, 184, 185

Maiorescu, Ioan, 268, 278

Majláth, Gusztáv, episcop, 151, 171, 209

Makay de Mako, 61, 64, 165, 169, 170

Malyi (Mally), J., 45, 109, 322, 323

Man (Mán) de Șieu, familia, 128, 129

Man, D., 360

Man, Leo, 198, 201, 202, 209, 212, 221, 248, 251

Manciu, Alexiu, 135

Manciulea, Ștefan, 17

Manea, Constantin, 185, 186

Mangra, Vasile, om politic, mitropolit, 232

Maniu, Iuliu, 34, 75, 76, 77, 80, 197, 198, 206, 213, 214, 238, 247, 248, 249

Mara, Ladislau, 226

Marchiș, George, 113

Marchiș, Ioan, 114, 127

Marcu, Isidor, 133, 197, 213, 247, 342, 343

Marcu, Vasile, 20, 76

Mariencescu (Marinescu), Gheorghe M., 103, 104, 320

Marila, preot, 200, 250

Marmaggi, Francesco, nunțiu, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 327, 331, 332, 333, 336, 340, 341, 350

Martonffy, Marton, 75, 76, 205, 207, 208, 210, 211, 212, 253

Marx, director, 224

Masaryk, Thomas, 278

Maxim, călugăr, 179, 183

Mayláth, Gusztav, 66

Măgdaș, Em., 150

Medve, Zoltán, 75, 78, 83, 197, 205, 207, 208, 210, 213, 216, 217, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 230, 235, 236, 237, 240, 250, 253, 254, 256, 265

Meșianu (Meșian), Ioan, mitropolit, 66, 173

Mica, Vasile, 108

Mihailescu, Demetriu, 48, 119, 121, 122

Mihályi (căs. Hossu), Maria, 128, 130, 131, 132, 133, 307

Mihályi (Mihali), Teodor, 64, 74, 80, 170, 204, 238, 243

Mihályi de Apșa, Victor, episcop și mitropolit, 12, 13, 19, 20, 23, 30, 31, 32, 33, 37, 46, 49, 50, 53, 54, 55, 58, 60, 65, 66, 76, 77, 83, 84, 85, 86, 87, 115, 118, 119, 120, 121, 123, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 139, 140, 143, 146, 153, 158, 161, 173, 176, 187, 197, 201, 212, 215, 220, 230, 248, 251, 254, 257, 262, 267, 289, 325, 335, 350

Mihályi, familia, 128, 129

Mihályi, Maria, 50, 51

Mihályi, Petru, 83, 129, 208, 257

Mihan (Mihán), familia, 99, 100

Mihan, Ioan, 99

Mihan, Paul, 99

Mihan, Simeon, 99

Miklós, István, 199, 215, 250

Milutinovici, I., 159, 165, 184, 233

Mioc, dr., arhivar diecezan, 212, 213

Mocsonyi, Andrei, 168

Moise, Pompiliu (Moise Popovici, Miron Pompiliu), 103

Moldovan, Aron, 307

Moldovan, familia, 307

Moldovan, Ioan Micu, 151, 159

Moldovan, profesor, 208

Moldovan, Ștefan, 24, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 58, 85, 115, 116, 118, 119, 120, 128, 131, 135, 139, 141, 142, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 159, 174, 307

Molnar, Iuliana, 125

Molnar, Maria, 319

Montani, Iuliu, 44, 108, 109

Morar (Moraru, Morariu), George, 227, 233, 241, 242, 243, 244

Morar, Mihai, 233, 234, 235, 237, 238

Morariu, Elisaveta, 300, 301, 302, 304, 305, 307
Morariu, George (Ghiță), 302, 305
Morariu, Letiția, 304
Moraru, Mihai, 80
Moța, Ioan, 243
Muntean (Munteanu), George, 227
Muntean, fond (fundatie), 216, 250
Muntean, Nicolae, 200, 201, 202, 235, 251, 252
Murgu, Eftimie, 28, 267, 273, 274, 288, 294, 305

N

Nagel (Nagl), Franz Xavier, cardinal, 75, 108, 109, 197, 205, 213, 247, 248
Naghi, Gheorghe, 12, 13
Nagy, Károly, 233
Nagy, Mihail, 12, 32, 48, 49, 85, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 230
Nako, conte, 196
Nako, ducesa, 227
Nanda (Nandra), 200, 250
Nandra, Ladislau, 200,
Nandra, Petru, 200
Naray-Szabó, 75
Neda, Tiberiu, 175
Nemessi, 229
Nemet, 143
Németh, Jozsef, episcop, 139
Nestor, Nicolae, 53, 55, 56, 57, 59, 74, 140, 142, 151, 152, 160, 161, 162, 172, 187, 194, 200, 203, 209, 216, 217, 218, 234, 239, 242, 250, 255
Neș (Nyes), Moise, 192
Netzhammer, Raymund, arhiepiscop, 202
Niameșny (Niameșny), Mihályi, 256, 257
Nicolescu, Alexandru, episcop, mitropolit, 10, 11, 22, 31, 202, 265, 266, 285, 291, 313, 314, 315, 315, 317, 340, 343, 345, 346, 347, 348, 351, 352, 354
Nicolescu, preot, 201, 251
Nicolits (Nicolics), Dániel, 83, 230, 241, 242, 254, 256, 257
Nilles, Nikolaus, 270
Nobili, Iovian, 139

O

Olsavszky, Manuel, episcop, 71, 183
Oltean (n. Moldovan), Adolf (Adolfina), 157, 195, 299

Oltean (Olteanu), Ioan, episcop, 19, 30, 31, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 53, 58, 107, 108, 111, 113, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 127, 139, 157, 262, 301, 318, 325
Olteanu, Georgiu, 116
Olteanu, Vasile, 116
Oprean, 149
Orosz, Nicolae, 104
Ovidiu (Publius Ovidius Naso), 97

P

Paar, 233
Pacelli, Eugenio, 312
Pacha, Augustin, 227
Pâclișanu (Pâclișan), Zenobie, 34, 76, 198, 214, 248, 331, 333, 335
Pâclișanu, Timotei, 333
Pál, Elisaveta, 304
Pál, Emilia, 41, 42, 43, 177, 183, 191, 195, 196, 237, 243, 304
Pál, Erzsika, 42, 195
Pál, Iosif, 82, 252, 305
Pál, Mihai, 101
Palfy, 101
Palma, Paul Iosif, arhiepiscop, 141
Pankovics, Ștefan, episcop, 45, 111
Pap (familia), 15, 40
Pap, Gyula, 180
Pap, Ignatie, 66
Pap, Ioan, 69, 180
Pap, Luis, 157
Pap, Nicolae (Nicolau), 191, 192
Papadopoulos, I., 347
Papfalvai, Andrei, 103
Papfalvai, Constantin, 139
Papfalvi, Iuliu, 111
Papiu, Ioan, 65, 171
Papp (Pap), Ignatie, 173
Papp Szilágyi de Illesfalva, Iosif, episcop, 26, 105, 111, 115, 146
Papp, apotecar, 213
Papp, Ladislau, 68, 178
Paroy, 107
Pascu, Ieronim, 55, 61, 64, 160, 161, 165, 168, 169, 245
Pascu, Sofroniu, 118
Pastorj, egumen, 70, 182

- Patelos, Constantin G., 26
Patrubiny, 52, 135
Pausz, 121
Pavel de Peteritea, Mihail, episcop, 56, 57, 108,
110, 139, 146, 147, 152, 153, 192, 263
Pavel, Constantin, 16, 103, 104
Paveton, preot, 200
Păcățian, Teodor V., 172
Perian, Mihai (Mihail), 32, 47, 49, 51, 53, 85, 115,
117, 120, 121, 122, 123, 127, 128, 130, 134, 135,
136, 140
Petrău, Antoniu, 301
Petrău, Emilia Emborya, 301
Petrovici, Ecaterina, 352
Petrovici, Ștefan, 211
Petrovici, Vasile, 146, 174
Phaeton, 97
Phoebius, zeul soarelui, 97
Pilat (Pilatus), Pontius, 141, 328
Pintea, învățător, 251
Pius al XI-lea, papă, 291, 313, 314, 332
Pius al X-lea, papă, 202
Pius IX, 10, 85
Plósz, Sándor, 211, 230, 240
Pocol, Alexe, 67, 68, 177, 178
Podhradsky Andor, 257
Pogányi, Károlyi, 57, 59, 62, 154, 158, 160, 164,
165, 166
Pojar („Poșiar”), cancelist, 169, 187
Pokormantzy, 226
Pollák, Eugeniu, 352
Pop (Papp), Ioan, 105
Pop de Băsești, Gheorghe, 74, 204
Pop Liviu, Andrei, 118, 119, 122, 135, 139, 145, 147,
159, 160, 263
Pop, Coriolan, 192
Pop, Cornel, 212
Pop, D., 113
Pop, George, 105, 127
Pop, George, 223, 256
Pop, Ioan, 44, 105
Pop, Iosif, 68, 178
Pop, Isidor, 54, 56, 57, 62, 64, 79, 142, 143, 144,
152, 154, 166, 169, 173, 174, 175, 184, 193, 222,
223, 224, 236, 240
Pop, Maria, 304
Pop, Petru, 21, 32, 53, 55, 59, 136, 139, 140, 141,
144, 146, 147, 149, 150, 152, 159, 160
Pop, Simeon, 103
Pop, Ștefan, 74, 203, 226, 227, 228, 235, 238, 242,
243
Pop, Ștefan, paroh în Izvin, 209, 222
Pop, Vasiliu, 113
Pop, Virgil, 175, 201, 252
Popa, Iosif, 226, 227, 246
Popenici, Iacob, 103
Popescu, Nicolae, 118, 185
Popovici, Aurel, 82, 253
Popovici, Ecaterina, 144
Popovici, George, protopop greco-catolic de
Lugoj, 57, 59, 61, 62, 64, 66, 79, 80, 149, 152,
153, 156, 157, 161, 162, 169, 172, 173, 174, 175, 187,
194, 201, 202, 210, 223, 234, 235, 236, 239, 241,
242, 245, 252
Popovici, George, protopop ortodox de Lugoj,
165, 222
Pordea, Vasile, 74, 75, 108, 203, 204, 208, 209
Poruț, medic, 155
Pray, Gheorghe, 278
Prohasca, Ottokar, episcop, 209
Puchner, Anton, 109
Pușcariu, Ioan cavaler de, 128
Putnoky, Miklós, 242
Putztky, 233
- R**
- Raca, Romul, 252
Racz, 201, 202
Radic, Ștefan, 152
Radosav, Doru, 92
Radu, Augustin, 222, 227
Radu, Demetriu, episcop, 20, 21, 22, 23, 31, 32, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 65, 66, 67, 73, 74, 76, 77,
82, 87, 88, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 150,
152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 171, 173,
174, 176, 184, 185, 190, 191, 192, 197, 198, 199,
200, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 209, 212, 214,
215, 216, 220, 230, 236, 240, 248, 249, 250, 251,
252, 253, 262, 263, 264, 265, 283, 284, 289, 290,
325, 326, 348, 350
Radu, Iacob, 56, 75, 76, 79, 150, 151, 152, 197, 199,
200, 209, 213, 216, 223, 235, 236, 239, 240, 244,
247, 248, 250

- Raikovits, Glück, 351
Rampolla, Mariano, cardinal, 202, 203
Raț (Rațiu), Iuliu, 53, 142
Rațiu, Ioan, 268
Răileanu, C., 29
Rezei, Catinca, 48, 116
Rezei, Fabiu (Fabian), 83, 205, 217, 218, 224, 226, 228, 231, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 253
Rezei, familia, 127
Rezei, Paulina, 127
Rezei, Silviu, 44, 108, 109
Rickeö (Ricker), Anselm, profesor, 45, 109, 324
Rila, învățător, 201
Rossi Stockalper, Francisc, 77, 199, 200, 202, 209, 215, 216, 249, 250, 251
Roșca, Atanasiu, 72, 82, 188, 253, 364, 365
Roșian, «Ștefan», 151
Roșu, Teodor, 103, 104, 105, 320
Rubenescu, Augustin, 104
Rus, Vasile, 92
Ruschek, canonic, 207
Rusu, Demetriu, 234
- S**
- Sabău, Cristian, 92
Santoana, C., 243
Sarkady, Artemiu, 73, 192
Sălăgian (Selejian, Selegian), Demetriu, avocat, 143, 147
Schiller (Schüller), Cristian, 45, 109, 322, 324
Schonne, 194
Schwetz, Johann, 114
Seback (Schack), profesor, 45, 109, 324
Selegian (Sălăgianu, Selejan), Ioan Silviu, 44, 46, 54, 84, 103, 105, 106, 114, 126, 261
Selegian, 149
Selejan, Fabian, 307, 303
Sfânta Barbara (Varvara), 30, 44, 46, 47, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 121, 140, 261, 273, 283, 289, 325
Sfântul Apostol Pavel, 270, 277
Sfântul Apostol Petru, 133, 208, 270, 277, 323, 328, 329, 331
Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, 275
Sfântul Augustin, 106
Sfântul Ignațiu, 329
Sfântul Ioan Botezătorul, 272
Sfântul Ioan Chrisostom (Sf. Ioan Gură de Aur), 7, 26, 73, 123, 193, 267, 269, 270, 271, 272, 276, 277, 278, 287, 293, 326
Sfântul Mihail (Mihai), 270
Sfântul Mucenic (Martir) Dimitrie, 271
Sfântul Mucenic (Martir) Ștefan, 271
Sfântul Nicolae, 268, 277
Sfântul Vasile, 294
Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, 271, 277
Siegescu, Iosif, 57, 75, 76, 78, 79, 80, 83, 153, 163, 205, 209, 210, 212, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 243, 254, 254, 255, 256
Silaghi, G., 113
Silași, Grigore, 24, 44, 45, 84, 107, 109, 110, 111, 112
Silimon, Elisabeta, 43, 196
Silimon, Iosif, 304
Silimon, Ladislau, 101
Silimon, Ștefan, 305
Sima, Ana Victoria, 92
Simeon, Mihai, 176
Slávy, József, 121
Socaciu, protonotar, 212
Soica, Sergiu, 12
Soma, Hencz, 102
Somogyi, Amalia (Lili), 304
Splényi, Gábor, 274
Stan, Florian, 73, 74, 191, 192, 199, 203, 216, 366
Stanciu (căs. Pâclișanu), Ioana, 333
Stanciu, George, 182
Staroscsik (Staricsik), 143, 263
Steiger, 192
Steiger, Antal, 176
Steiger, Iosif, 180
Steț (Stețiu), Alexandru, 68, 104, 178
Steț (Stețiu), Grigore, 104
Stoeger, 322
Streitman (Csatari), Antoniu (Toni), 102, 176
Suciu, avocat, 152, 252
Suciu, Iulian, 169
Suciu, Vasile, canonic, episcop, mitropolit, 75, 76, 77, 197, 199, 202, 206, 213, 214, 215, 221, 247, 248, 249, 250, 344, 346
Sularea, Daniel, 34
Susterich, Ferencz, 102
Suttáy Ferencz, 166, 169

Szabó, Bela, 235, 247, 255
Szabó, Gavril, 179, 68
Szabó, I., 108
Szabó, Ioan, episcop, 13, 34, 56, 74, 146, 152, 153, 163, 182, 203
Szabo, Naray, 207, 210
Szabo, Samuil, 113
Szalamon, Francisc, 278
Szász (Sász), Iosif, 197, 213, 247
Szechenyi, episcop, 207
Széll, Kálmann, 163
Szende, Bela, 121
Szent György, 136
Szeredai, Anton, 278
Szerenyi, secretar de stat, 164
Szilágyi, proprietar, 67, 177
Szimen, Iosif, 41, 183
Sziros, 121
Szmigelski, Victor, 59, 73, 74, 75, 133, 162, 190, 191, 197, 203, 205, 206, 207, 209, 212, 213, 247
Szöcs, 240

Ș

Șaguna, Andrei, episcop și mitropolit, 109, 271
Șelar, 201, 202, 252
Șepețan, preot, 72, 189
Șerban (Sorban), Toma, 14, 102, 114, 319
Șuluțiu, Alexandru Sterca, episcop, mitropolit, 27, 46, 111, 115

T

Tabajdy, Karol, 135
Tabou Lecarme, Éliane, 35
Tacci, Giovanni, cardinal, 316, 347, 348, 351, 352
Talajdy, Zoltán, 63, 167
Tamas (Tamaș), Simeon, avocat, 143, 144
Tary, Gusztav, 238, 241
Tausig, 168
Tămaș (Tamaș), Simeon, preot, 119, 121, 122, 123
Teaha, Corneliu, 11, 76, 78, 175, 197, 213, 214, 217, 219, 228, 233, 247, 248, 311, 312
Telbisz, primar, 79, 222, 223, 226, 227, 228, 234
Teleky, Ladislau, 230, 268, 278
Telescu, George, 56, 135, 151, 187, 193
Teodorovici, Iosif, 134
Ticu, Constantin, 35, 36, 37, 38, 46, 47, 51
Timoc Carmen, 29

Timoc, Călin, 29
Tisza, István, 80, 83, 164, 238, 257
Tisza, Kálman, 121
Todoranu, A., 7
Tomici, Virgil, 117, 121
Török, comisar guvernamental, 367
Tosö (Tosi), profesor, 45, 109, 323
Toth, Teresia, 138, 306
Trăilă, George, 74, 196
Tufan Stan, Constantin, 117
Turchányi, Tihamer, 74, 195

Ț

Țăran, Gheorghe, 7, 28
Țincu (Tincu), Ioan, 80, 172, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246

U

Udrea, Constantin, 268, 273, 287, 293
Uilăcan, Petru, 108
Urban al VIII-lea, papă, 332
Ursu, 109

V

Vaida Voevod, Alexandru, 66, 77, 171, 172, 173, 198, 214, 243, 249
Vajas, Karol, 180
Vancea, familia, 28, 275
Vancea, Ioan, episcop și mitropolit, 26, 27, 110, 112, 120, 139, 141
Várady (Várad), Árpád, 75, 184, 188, 196, 207, 212
Varga (căs. Boroș), Maria, 15, 16, 40, 99, 261, 283, 289, 306, 319, 325
Varga, familia, 100
Varosy, 201, 251
Văcărescu, Ioan, 189
Văleanu (Valean), Aurel, 62, 166, 223
Vela, Paul, 73, 192
Velea, Tincu, 278
Venter, 128
Vicțian, Ștefan, 237
Vida, 100
Vidu, Ion, 117
Vlad, Aurel, 243
Vladimirescu, Tudor, 14, 28, 271, 369
Vulcan, «Ioan» (junior), 148
Vulcan, Ioan (senior), 121, 134, 147

Vulcan, Samuil, episcop, 106, 112, 116
Vulea, Camelia, 30

W

Wallner Bărbulescu, Luminița, 9, 20, 33, 72, 92,
120, 133, 140
Wappler, profesor, 45, 109, 323, 324
Weisz, Julián, 161, 165, 168, 169
Wekerle, Sándor, 83, 164, 169, 169, 202, 254, 256,
257
Werner, profesor, 45, 109, 323
Wlasics (Vlasics), Gyula, 163, 164
Wohlgemuth, Ludovic, 109
Xenopol, A. D., 278

Zardetti, Otto, episcop, 141

Z

Zarka, Nikolaus, 136
Zichy, János, ministru, 75, 76, 78, 79, 83, 197, 205,
207, 210, 211, 213, 219, 221, 222, 225, 228, 229,
235, 241, 247, 256, 257, 258
Zsiros (căs. Bergerkay), Iuliana, 306
Zsiros, Ștefan, 306
Zsivanca (Jivanca), Vasile, 128
Zsivi, Valeria, 128, 130, 131, 195
Zsokke, Hermann, 321, 324
Zsurma, 136
Zsurzs, 23

IIE „Nicolae Bocu”